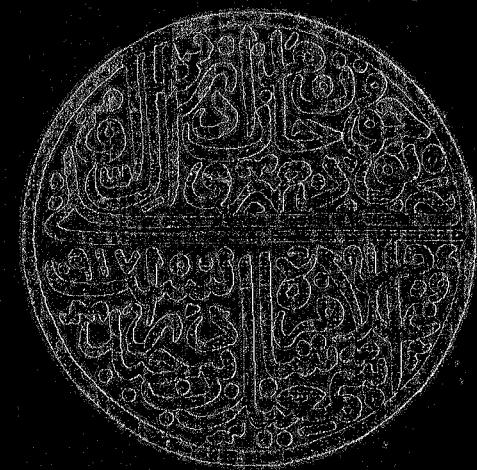
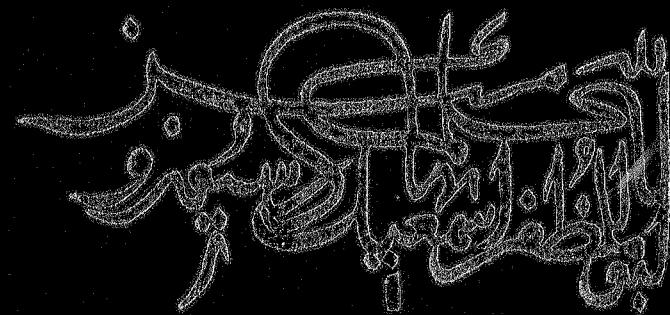

8551

میراث ایران و فرمانهای پادشاهان ایران

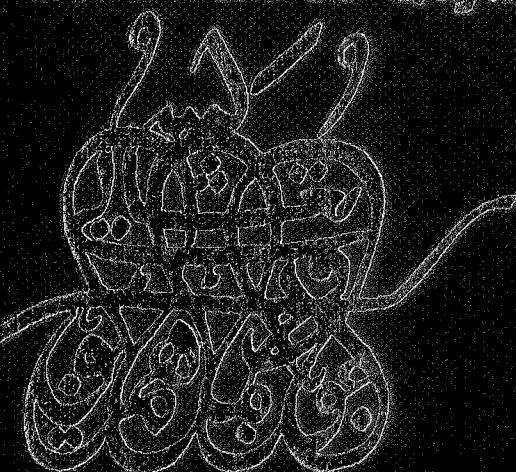

الله
کو کیمیانه بی
لرگو لرگو ۱۳۸۵

B 26

۱۷۸۵

SEALS, TUGRAS and FIRMANS
OF PERSIAN KINGS
from Safavids to Qajars

BY
MOHAMMAD ALI KARIMZADEH TABRIZI

London 2006

هر گاه طغراها و فرمان های پادشاهان ایران

Universiteit
Leiden

H.A. Korteweg de Vries

London & New York

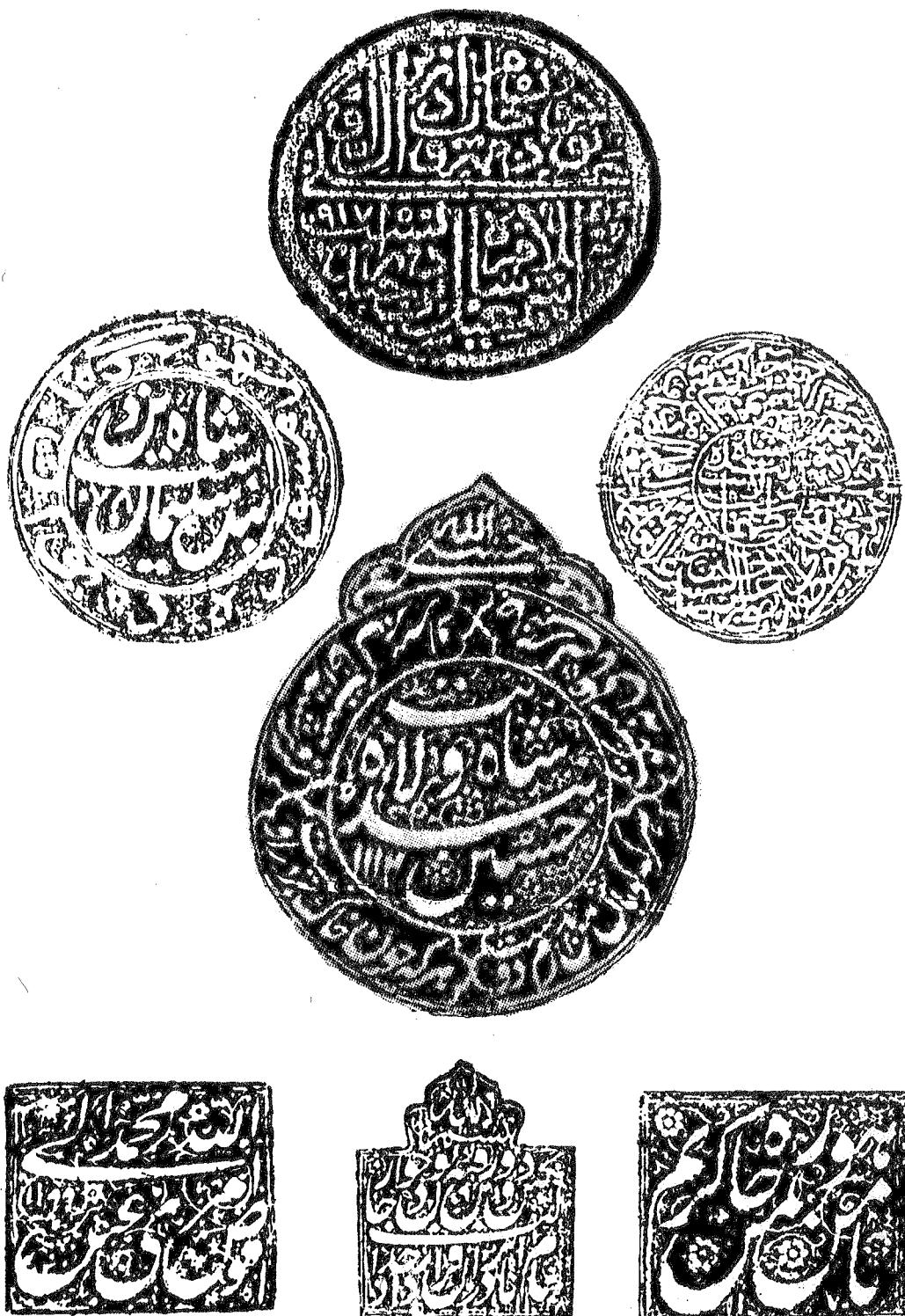
تألف

محمد علی کریم زاده تبریزی

لندن نوروز ۱۳۸۵

از شاه اسماعیل صفوی تا احمد شاه قاجار

دو

شناسنامه کتاب:

مهرها، طغراها و فرمان‌های پادشاهان ایران

نام کتاب:

محمد علی کریم‌زاده تبریزی

مؤلف:

محل و تاریخ انتشار: لندن نوروز ۱۳۸۵

همه حقوق برای مؤلف محفوظ است.

SEALS, TUGRAS and FIRMANS OF PERSIAN KINGS

By M. A. Karimzadeh Tabrizi

First Edition

ISBN 0 - 9534929 - 4- X

Printed in Great Britain

London

2006

نشانی مؤلف و محل توزیع:

21 Halfway Street, Sidcup, Kent DA 15 8LQ, UK Tel: 020 8309 0675

All rights reserved. No part of this work, including photographs may be reproduced or transmitted in any form, not translated into any language, whether by any means electronic or mechanical, including photocopying, recording and storing in any storage or retrieval system without the prior written permission from the writer and publisher.

بنام خداوند گمار جهان خداوند بخشندۀ مهر بان

پیشگفتار

ارائه استناد و متن تاریخی فرامین که گوشاهی از استنادات ملی ما را آشکار می‌سازند گواینکه در کتابهای گوناگون مورد تحقیق واقع شده و نمونه‌های نیزارائی گشته است ولی در شناسائی دقیق‌تر فرمان‌ها و ارقام که از معتبرترین مدارک ارزنده و اصیل ایرانی بشمار می‌آیند فعالیت چشم‌گیری نشده و پژوهش کافی بعمل نیامده است و کتابهای که در این باره توضیحات و راهنمایی‌هایی نموده و شکل مهرها را نیز نشان داده‌اند از شماره انگشتان دست بیشتر نمی‌باشند و اگر چاپ مجددی از روی مهرها و استنادات آنها ذیل جزوها و مقالاتی منتشر گشته چون برداشت آنها از روی چاپهای قبلي بوده بالطبع شکل اولیه و ظاهری مهرها صدمه دیده و سهمی از حروف و دقایق ظرف آنها از بین رفته است و بدین ترتیب آن اصالت استنادی که برای تکمیل فایده علاقمندان و محققین فراهم باید گردد عاید نمی‌شود.

بطوریکه در پنجاه درصد فرمانها مشاهده می‌شود ثبت مهرهای سلطنتی اغلب کم رنگ یا مخدوش و در مواردی بعلت دویدگی مرکب‌ها گوشاهی از آن کدر و ناخوانا و یا در نتیجه بی‌احتیاطی‌ها به مندرجات مهر صدمه خورده است و این عوامل فرسایشی که بضایعه مرور زمان استناد را از بین می‌برند باعث می‌گردند که قرائت و بررسی آنها مواجه اشکالاتی گردد و خوانندۀ را بسردرگمی بکشاند و در این مراحل است که دیدار و رؤیت اصل استناد ضروری بنظر می‌رسد که می‌بایستی آنها را از نزدیک دید و دقیقاً بررسی نمود و نمونه‌های اصیل و روشنی را در اختیار خوانندگان قرار داد و دیدار نزدیک‌تر استناد و حتی عاریه گرفتن آنها از صاحبان ناهمراء که اغلب با بی‌اعتنایی‌هایی رویرو می‌شود دارای مشکلات فراوانی است که حل آن باین سادگی‌ها امکان‌پذیر نمی‌باشد.

اغلب فرامین و استناد در موزه‌ها و کتابخانه‌ها و یا مجموعه‌های شخصی و خانواده‌ها است که دسترسی بر آنها مشکل و در مواردی با کتمان روپرتو می‌شود و اگر عکسی نیز درخواست شود مشکل مضاعف می‌گردد.

و یا برخی از فرامین در کشورهای بیگانه قرار گرفته که حتی دریافت کپی ساده آن نیز باشکال بdst می‌رسد و اینگونه مسائل دست و پاگیر متفرقه است که محققین را از بررسی دقیق‌تر باز می‌دارد.

در مورد شناسائی استناد بخصوص قرائت صحیح سجع مهر پادشاهان اولین وسیله تحقیقی دیدار اصل فرامین و یا کپی و عکس واضح و روشنی از روی سندها و آشنازی کامل به قرائت دقیق‌تر آنها و سایر شگردهای علمی فرمان شناسی است که با تبحر و ممارست مکرر بdst می‌آید که اگر محققی این امتیازات لازمه را در اختیار نداشته باشد کار تحقیق ناقص خواهد ماند.

فهرست مندرجات

۱ تا ۱۹	شاه اسماعیل اول صفوی
۲۰ تا ۲۳	سام میرزا صفوی
۲۴ تا ۴۳	شاه طهماسب اول
۴۴ تا ۴۶	شاه اسماعیل دوم
۴۷ تا ۵۰	سلطان محمد خدابنده
۵۱ تا ۷۰	شاه عباس کبیر
۷۱ تا ۷۵	شاه صفی اول
۷۶ تا ۹۰	شاه عباس دوم
۹۱ تا ۱۰۴	شاه سلیمان = صفوی ثانی
۱۰۵ تا ۱۲۹	شاه سلطان حسین صفوی
۱۳۰ تا ۱۳۶	شاه طهماسب دوم
۱۳۷ تا ۱۴۰	شاه اسماعیل سوم
۱۴۱ تا ۱۶۹	نادر شاه افشار
۱۷۰ تا ۱۷۶	عادل شاه افشار - شاه سلیمان دوم
۱۷۷ تا ۱۷۹	شاہرخ - ابراهیم شاه
۱۸۰ تا ۱۹۵	کریم خان زند
۱۹۶ تا ۲۲۲	جعفرخان و بقیه خاندان زند
۲۲۳ تا ۲۳۸	آقا محمد خان قاجار
۲۳۹ تا ۲۷۵	فتحعلیشاه
۲۷۶ تا ۳۲۶	شاہزادگان قاجاری
۳۲۷ تا ۳۶۳	علیشاه ظل السلطان
۳۶۴ تا ۳۷۴	محمد شاه و شاهزادگان
۳۷۵ تا ۳۷۵	ناصر الدین شاه
۳۷۶ تا ۳۷۶	مهدعلیا
۳۷۷ تا ۳۷۷	شاہزادگان
۳۷۸ تا ۳۷۸	میرزا تقی خان امیرکبیر
۳۷۹ تا ۳۷۹	میرزا آقاخان نوری
۳۸۰ تا ۳۸۰	میرزا علی اصغرخان اتابک

نگارنده که از سالیان دور علاوه‌مند جمع آوری استاد و فرامین بودم و همیشه سعی داشتم که از هر پادشاه و شاهزاده‌ای لاقل فرمانی در اختیار داشته باشم روی این اصل در شروع کار و تهیه آنها که اغلب از عتیقه فروشی‌ها خریداری می‌گردید فرامین قاجاری متنوعی بود که تا حدی ارزان و فراوان بدبست می‌آمد ولی استاد قدیمی‌تر از قبیل فرامین صفوی و افشاری و زندیه سالیانی طول می‌کشید تا نسخه‌ای به بازار بیاید و اگر شناس و اقبالی دست میداد و پولی فراهمن می‌شد ممکن بود که فرمان و سندی نصیب گردد. و در تداوم این نیت‌ها بود که توانستم ذیل سفرهایی که با روبیا و ترکیه داشتم انحصاری و نایاب‌ترین استاد را بدبست بیاورم و یکی از اتفاقات خاطره‌انگیزی که به سال ۱۳۴۸ پیش از مدت خرید شجره انحصاری سلاطین صفویه در بازار (کاپالی چارسو) استانبول بود که بهمراه چندین اجازت نامه خطاطان عثمانی نصیبیم گردید براستی سر از پا نمی‌شناختم پس از چند روزی که به میهن بازگشتم و درباره شجره مطالعه کردم دریافت کم بجهت اینکه از پیش مشعوف شدم و تا اینکه توانستم در شهریور ماه ۱۳۵۰ ذیل کتاب (مقدمه‌یی بر شناخت استاد تاریخی) بدیدار علاوه‌مندان بر سانم که طغرای رنگی آن زیب صفحات کتاب گشته است.

بهمین ترتیب خاطرات تلخ و شیرینی که از بدبست آوردن استاد و فرامین سلطنتی دارم خوشحالم که توانستم عمدت‌ترین و نایاب‌ترین فرامینی که در این کتاب بچاپ رسیده از مجموعه نگارنده برداشت شده و تصاویر اصلی مهرها و متن فرامانها نیز دقیقاً و مستقیماً از روی فرامین سلطنتی کپی گشته و اصالحت آنها تضمین شده است. در ابتدای کار و سالیان ۱۳۴۹ بود که تعدادی از فرامین و استاد انحصاری نگارنده در مجله بررسی‌های تاریخی انتشار یافت و این جریان تا آخرین سالهای انتشار مجله ادامه پیدا کرد که حدود پنجاه و اندی فرمان و سند دست اول در آن مجله به چاپ رسید چون هدف و آرزوی دیرینه‌ام براین بود که کل مجموعه ذیل کتابی تدوین شود لذا با شوق تمام دنباله تحقیق را گرفتم و پس از سالیان متمنادی که به بررسی از منابع استنادی گذشت جمع آثار مجموعه را که هشتاد و رصد محتویات کتاب را شامل می‌گردد تنظیم و کنترل نهائی نموده بچاپ سپردم که حالیه پیش روی شما قرار گرفته است.

در این کتاب که موضوع اصلی آن سمع مهر پادشاهان ایران و سایر مشخصات فرامین و ارقام است ابتدا احوال هر پادشاه و شاهزاده‌ای باختصار یاد شده و فرامین مربوطه و بخصوص تنوع و تعداد مهرهای آنها که سمع های گوناگونی داشته و تاکنون بررسی دقیق‌تری درباره آنها انجام نیافته بود با ارائه تصاویر روش و واضحی تکمیل گشته است.

بدنباله مهرها شرح جزئیات فرامین و ارقام بود که سرچشمه اصلی تحقیق بشمار می‌آیند در این باره نیز جمع محتویات فرامانها از قبیل تحمیدیه و طغرا و توشیع و سایر مشخصات دیگر بوسواس تمام خوانده شده و از هر فرمان نیز نمونه‌ای عرضه گشته است. پس از تنظیم فرامانها مهمنترین اصل استنادی که عمدت‌ترین بحث کتاب را در بر می‌گیرد مهرهای سلطنتی و قرائت سمع آنها است گه در بالای فرامین جلب نظر می‌نمایند و جهت اینکه سمع مهرها و بخصوص تاریخ و سایر مشخصات آنها دقیقاً بدیدار پژوهشگران و صاحب‌نظران برسد مهرها را در اندازه بیشتری با ذره‌بین‌های قوی بزرگ کردم و قسمتهای رنگ و رورفت و پاک شده آنها از روی مهرهای همسان اصلاح نمودم و دقت داشتم که مسیر کلمات و اسکلت اصلی حروف تغییر نکند و بهمان غیار اصلی نوشته شود تا علاوه‌مندان بتوانند بر احتی سمع مهرها را بخوانند و به مشخصات و تاریخ حک مهر واقف گرددند و اگر فرمان و مدرگی در اختیار دارند قادر باشند

اطلاعات صحیح‌تری را بدست آورده و تاریخ آن را بدانند. در این کتاب اندازه حقیقی مهرها که تا حال معلوم نگشته دقیقاً به میلی‌متر اندازه‌گیری شده و چون از هر پادشاه فرمانهای مختلفی موجود بوده نقص و کمرنگی و ثبت نشده قسمتی از مهرها را که بدلاًیلی روی فرمانها دیده نمی‌شند با مقابله فرمانهای هم قرینه آن پادشاه که معتبرتر و واضح‌تر بود اصلاح گشته و در مواردی از هر مهری دو تا سه نمونه ارائه شده است که قسمت کمرنگ و ثبت نشده آنها بروشنی دیدار گردد.

در قرائت سمع مهرها که اغلب مخدوش و یا رنگ و رورفت و یا گوشه‌ای از مطالب مهر نگرفته و سفید مانده است. دقت شده از مهرهای هم قرینه‌ای که در اختیار بوده اصلاح گردد و خطوط و سمع مهر به شیوه دقیق‌تری نشان داده شود.

بطوریکه در بعضی از مهرها مشاهده می‌گردد تنها یک نمونه منحصر بفرد در دسترس بوده که احیاناً تقاضی‌ی نیز در برداشته و جهت اینکه به اصالحت مهر لطمeh نخورد بهمان عیار اصلی وجود بزرگ گشته و سمع آن نیز قرائت شده و اگر سمع چنین مهرهای تاکنون خوانده نشده و یا اشتباهاتی داشته با نمونه روشن‌تر و سمع صحیح‌تر اصلاح گشته است.

از دیگر نکات استنادی مهرها تاریخ حک آن است که در اغلب سواد مهرها بعلت رنگ نگرفتگی دیده نمی‌شود و برای شناسائی روشن‌تر آن و سایر بهم خودگی‌های دیگر از مهرهای فرامینی که مهرهای همسانی داشتند استفاده شده و محل‌های درهم تنیده آنها اصلاح گشته و مهر کاملی با مشخصات دقیق‌تری بدبست آمد است.

اسامی ائمه و معصومین که در حاشیه مهرها ثبت گشته‌اند در همه مهرها یکسان نبوده و اختلافاتی با یکدیگر داشته‌اند و چون لازم بوده که نام آنها دقیقاً قرائت شده و از هم‌دیگر متمایز شوند این تصحیح بدقت فرجام پذیرفته است.

خطوط مهرها و تنوع کلمات سمع از هم مجزا شده و قسمت‌های مختلفه مهرها و نوع خطوط که ثالث یا نستعلیق است از هم‌دیگر متمایز شده است.

بطوریکه ذیل مهرها مشاهده می‌گردد خطوط مهرهای دوران صفوی ثلث و نستعلیق ولی خطوط مهرهای افشاری که انتهای قاجاری عمدت‌تاً نستعلیق بوده است.

راجع به سمع مهر شاهزادگان و رجال و اعیان که قانوناً می‌توانستند مهرهای بخصوصی را دارا باشند و حکم‌های صادر نمایند تاکنون برسی‌های دقیق‌تری نشده و اگر ندرتاً اشارتی رفته در نظم خاصی نبوده است.

نگارنده صفحاتی از کتاب را برای ارائه مهر شاهزادگان اختصاص داده تا حد امکان توانسته‌ام نمونه‌های مهر آنان را که تاکنون شناخته شده‌اند بدیدار خوانندگان برسانم.

تحمیدیه که در بالای فرامین جلوه‌گرمی باشند عبارت و جملاتی از قبیل (الملک لله) (هوالله سبحانه) و یا (بسم الله الرحمن الرحيم) و (یا محمد یا علی) و غیره برنگهای طلائی و مشگی هستند که کلاً قرائت شده و جزء مشخصات فرامان‌ها یاد گشته است

طغراها که زکن دیگری در شناخت فرمانها است تاکنون شرح و بسط کافی نشده و نمونه‌های تصویری روشن‌تر نیز چنانچه باید و شاید معرفی نگشته است در این کتاب سعی شده ذیل هر فرمانی که شناسائی می‌شود طغای آن نیز در مقابل چاپ گردد برای این منظور طغای فرمان هر پادشاه از قبیل (فرمان همیون شد) و یا (حکم جهان‌مطاع شد) با سایر جملات جنبی دیگر در اندازه اصلی و در مواردی بزرگ‌تر ارائه گشته و ذیل احوال یاد شده

شاه اسمعیل صفوی

۹۰۷ - ۹۳۰ هـ ق.

سلسله صفویه به سال ۹۰۵ هـ ق. بهمت شاه اسمعیل اول صفوی تأسیس یافت. بنوشه اصل شجره خاندان صفوی که مشخصات آنرا ذیل مهر و سجع های شاه عباس در صفحه ۵۷ ارائه داده ام سلسله النسب شاه اسمعیل اول صفوی بدین ترتیب میباشد.

(اسمعیل واخوه علی بن حیدر بن جنید بن ابراهیم بن علی بن موسی الصفوی)

شاه اسمعیل در ۲۵ ماه رجب سال ۸۹۲ هـ ق. تولد یافت و در سیزده سالگی به سلطنت رسید. این پادشاه بوسیله تحکیم اساس تشییع و رسمی کردن رواج دادن مذهب شیعه ارگان استقلال ملی را محکم ساخت و سد محکمی را پیش استیلای عثمانی ها که ایران را بتواتر در معرض تاخت و تاز و نهیب غارت قرار داده بودند بنا نهاد.^۱

او بحضورت علی علیه السلام ارادت خاضعانه داشت و در تحمیدیه های فرامین او نام (علی) دیده می شود و در سکه های او بخصوص بعد از فتح تبریز سکه (علی ولی الله) ضرب شده است.

شاه اسمعیل خط ثلث را نیکو می نوشت و در شعر نیز دست داشت و خطای تخلصی تخلص مینمود. این بیت از اوست. خانده وار سنک ای خطای من بولفظی سویله گل - لافتی الاعلی لاسیف الا ذوالفار^۲ فوت وی بتاریخ ماه رجب سال ۹۳۰ در حوالی شهر شکی و هنگام شکار اتفاق افتاد و بعد از نقاہت چند روزه در ۱۹ همین ماه بسن سی و پنج سالگی در نزدیکی سراب جان سپرد و در مقبره شیخ صفی الدین اردبیلی مدفون گردید. مدت سلطنت وی ۲۴ سال بود.

از شاه اسمعیل اول صفوی تعداد پنج مهر رسمی شناخته شده که بعد از حک و اصلاح با درج سنوات معرفی مینمایم.

۱- راجع به جنگ چالدران در صفحه ۲۹ تذکره شاه طهماسب بقلم خودش چنین مینویسد:

در جواب نامه خواندگار راجع به جنگ بین دو ملت مسلمان ... جائیکه در غزای کفار از تهلهکه منع فرموده باشد من چگونه دوشگر مسلمان را که در عدد برابر ده کس یک کس نبوده بجنگ فتوی دهم و این مسلمانان را در تهلهکه اندازم پدر من در آن روز که با پدر شما جنگ کرد دور میش خان و سایر امرا بلکه تمامی لشکر او مست بوده اند شب تا صباح شراب خورده آهنگ جنگ نموده بودند و این مقدمه بغایت نامعقول و بد واقع شده بود از آن تاریخ هر گاه حکایت جنگ چالدران بمیان می آید من دور میش خان را دعای بد میکنم که پدرم شاه اسمعیل را فریقته برد و جنگ کرد...

۲- در یکی از جنگ های مجموعه خیر که بخط مرتضی قلی شاملو نوشته شده بود مهر شیخ صفی الدین اردبیلی را چنین نوشت بود

صفی دین به تحقیق مصطفی نسب است حکیم نفس و مسیحادم ولی حسب است

فروغ مهر نشانش ز مهر مرتضویست چونور ماه که از آفتاب مکتب است

۳- به نوشته ایرانشهر در صفحه ۱۰۳ - ذیل وثیقه ای که بخط سلطان حیدر بود در سنه رجب المرجب ثمان و ثمانین ثمان مامه بخط خود چنین نوشت بود - حرره الفقیر حیدر بن جنید بن شیخ شاه بن موسی الصفوی

است و درباره طغراهای دوران صفوی و بخصوص طغراهای شطرنجی جهت اینکه دقیق تر و واضح تر جلوه گر کند حروف طغراei آن جزء بجزء نوشته شده و سپس کنار هم قرار گرفته تا جملات طغراei بطرز روشن تری آشکار گردد و قرائت آن سهل تر شود و در طغراei مفصل تر شجره ها نیز بهمین ترتیب نام افراد ذکر شده و ردیفی معرفی شده است.

توشیح پادشاهان که رسمیت فرمان را مسجل می سازند ذیل هر فرمان یاد شده و بخصوص دست نوشته نادر شاه و آقا محمد خان که انحصاری بوده و تاکنون دیده نشده است ذیل فرمان مخصوص آن پادشاه و در اندازه حقیقی ارائه گشته و بقیه دستخط های فتحعلیشاه و محمد شاه و عباس میرزا و دیگران را که فراوان دیده شده اند در جای خود یاد شده است.

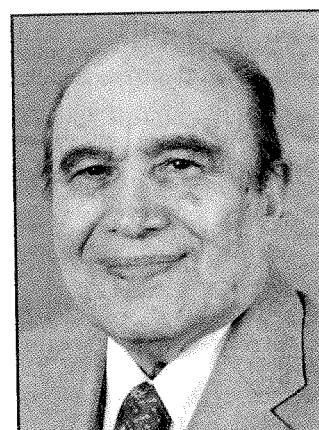
در مورد مهرهای ختم و مهر مسوده و مهرهای (ثبت همایون و ثبت مهر اشرف) که ذیل فرامین دوران صفوی دیده می شوند نمونه هایی با تصاویر روشنی ارائه گشته است.

نکته قابل اشاره دیگر تصاویر چاپی و رنگی بر جسته سر چسبها و سر کاغذهای و سر پاکت ها است که از دوران ناصر الدین شاه به بعد باب روز شده بود و هر پادشاه و شاهزاده و رجال درباری این آثار را به سلیقه خود چاپ کرده و در مکاتبات و مراسلات روزمره مورد استفاده قرار میداد در مجموعه نگارنده مقدار قابل توجهی از این آثار موجود بوده که در انتهای کتاب آورده شده است.

سمبل و ته نقش و اتار مارکها که ذیل بعضی از فرامین چاپ شده و نام کارخانه و تاریخ ساخت کاغذهای فرامین را آشکار می سازد بدقت ترسیم شده و جهت اینکه محل زیادی از کتاب را نگیرد حدود پنجاه درصدی کوچکتر گشته و نمونه قدیمتر آن که ذیل فرمانی از نادر شاه افشار به سال ۱۱۵۰ هـ ق. می باشد در جنب فرمان ارائه شده است.

در صفحات آخر کتاب اسناد متفرقه و فرامین هندی و مهرهای سلاطین عثمانی و نمونه هایی از اصل مهر شاهزادگان و رجال ایرانی که مضبوط مجموعه بوده یاد شده و امید است در آتیه نزدیک با چاپ بقیه اسناد و مدارک قدیمی توانسته باشم دین ملی و میهنه خود را به ایران عزیز ادا نمایم.

لندن نوروز ۱۳۸۵ محمد علی کریم زاده تبریزی

(مهرهای سلطنتی شاه اسماعیل اول صفوی)

مهر شماره ۱ الف

الف - مهر دایره‌ای شکل - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حکم مهر ناخوانا

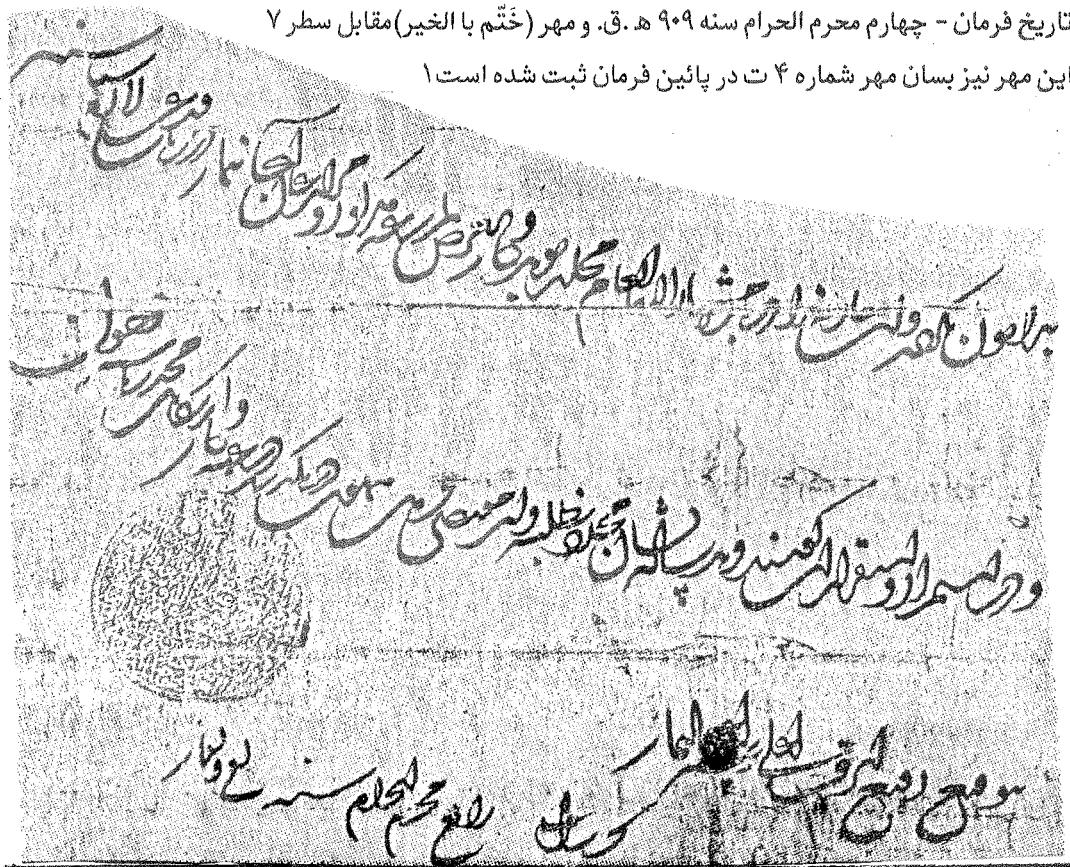
سجع مهر (آیت الکرسی و بعد حضورها الله العلی العظیم اسماعیل بن حیدر بن جنید صفوی) به خط ثلث عالی

تحمیدیه و عنوان بالای فرمان (بسم الله الرحمن الرحيم)

طغای سلطنتی شاه اسماعیل (الحکم لله ابوالمظفر اسماعیل بهادر سیوز و میز) بخط تعليق طغرائی

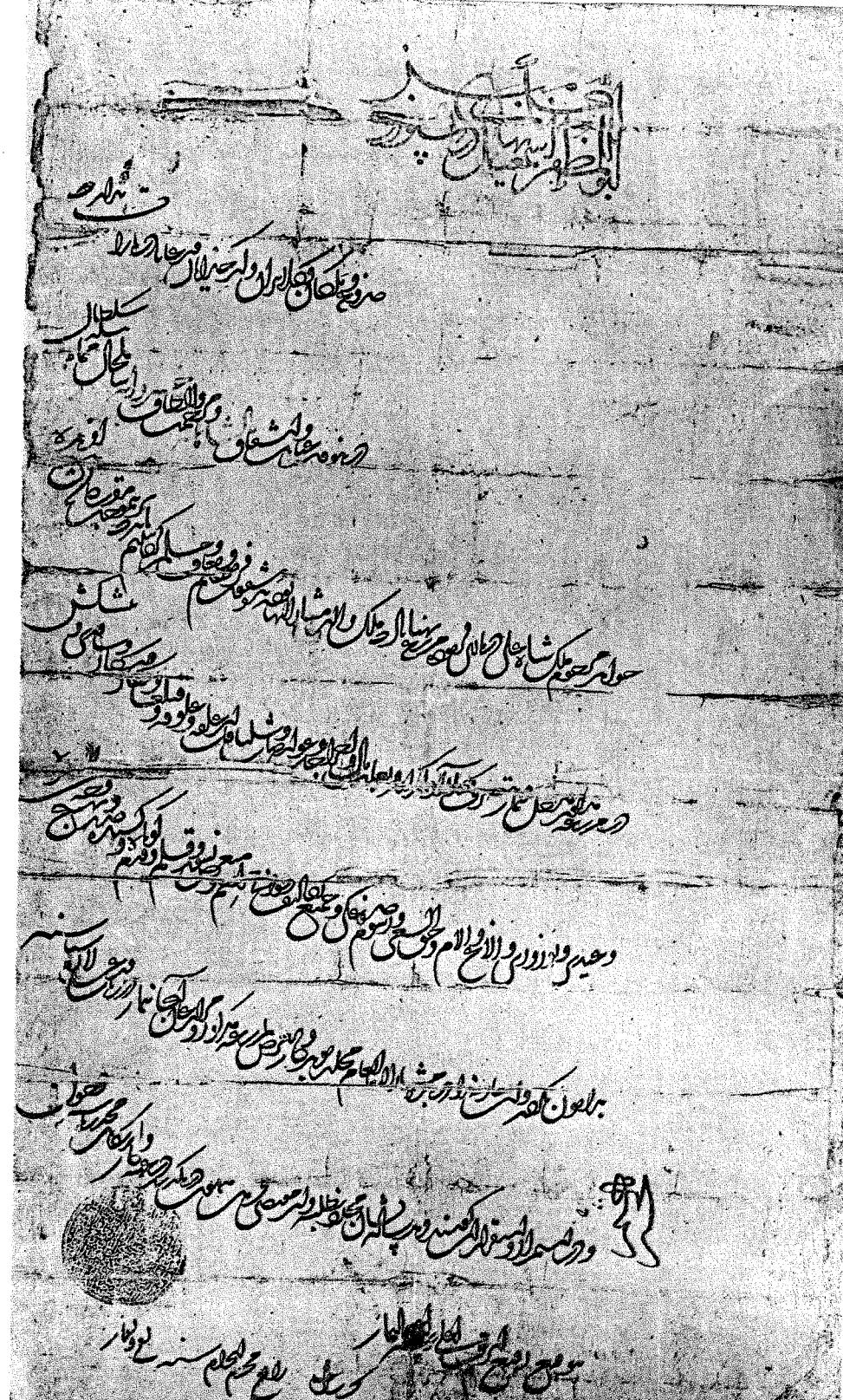
تاریخ فرمان - چهارم محرم الحرام سنه ۹۰۹ هـ. ق. و مهر (ختم با الخیر) مقابل سطر ۷

این مهر نیز بسان مهر شماره ۴ ت در پائین فرمان ثبت شده است ۱

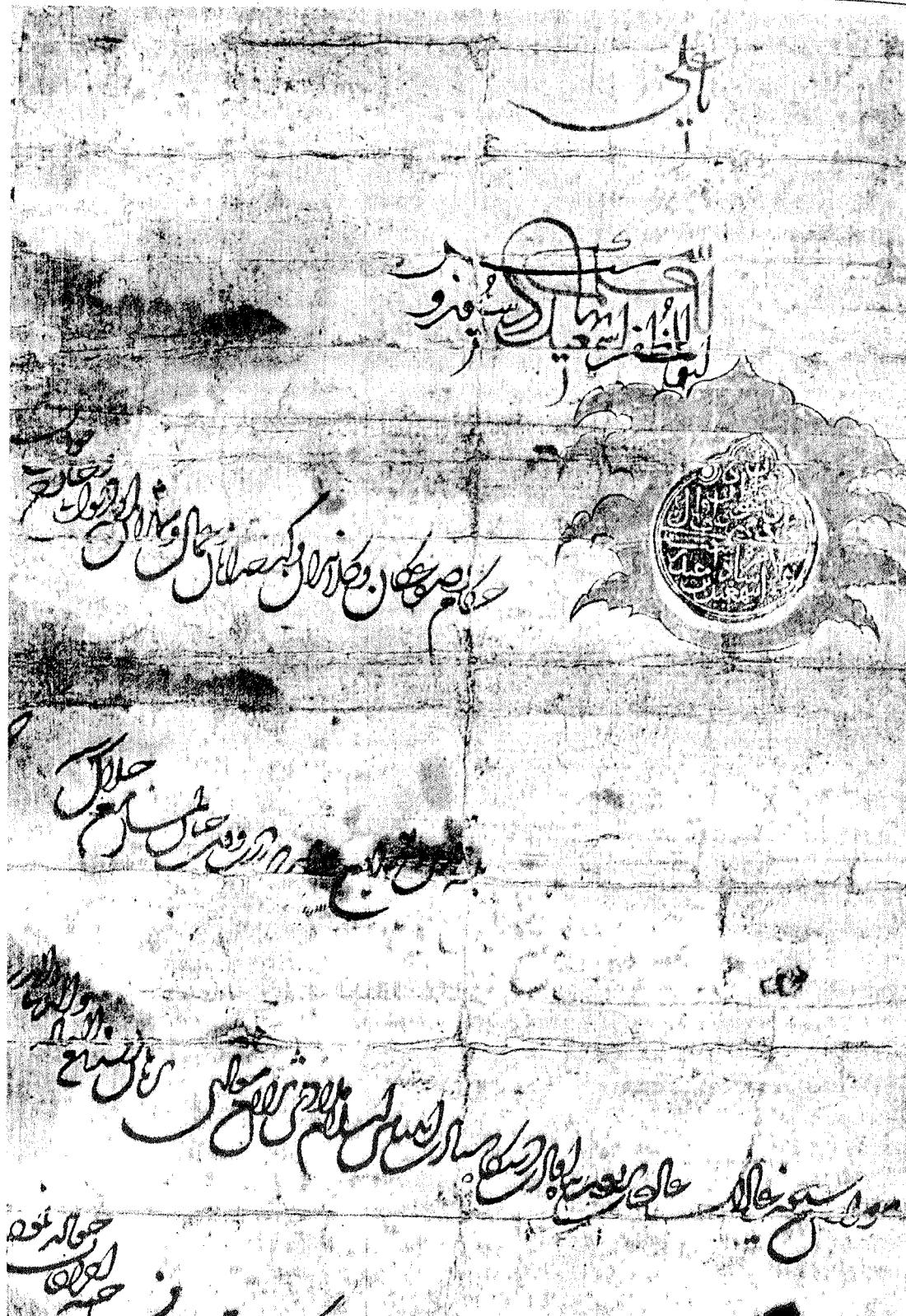

۱- این فرمان مضبوط در مجموعه آقای رسول علاف فتحی در تبریز بوده و مشخصات بیشتر و عکس آن در صفحه ۲۸۴ شماره ۳ سال هفتم مجله پرسی‌های تاریخی معرفی گشته است.

۲- فرمانی از شاه اسماعیل اول در صفحه ۵۰ و ۵۱ کاتالوگ حراجی ساتبی لندن به تاریخ ۱۱۷ اکتبر سال ۱۹۹۵ معرفی و برای فروش گذاشته بود که بلندی آن از جمله ۱۸۵/۵×۲۲/۳ سانتی‌متر بود. مهر گلابی شکلی در بالا داشت که جملاتی در وسط و کناره آن از جمله (ناد علیاً...) درج شده بود که ذیل ۱۴ دایره دیگر دیده می‌شد - خط فرمان تعليق استادانه و مطالبی برنگ سرخ نوشته شده بود این فرمان سند ارزنده‌ای از دوران شاه اسماعیل و درگیری او با ازبکها بود که به مبلغ گزاری به فروشن رسد -

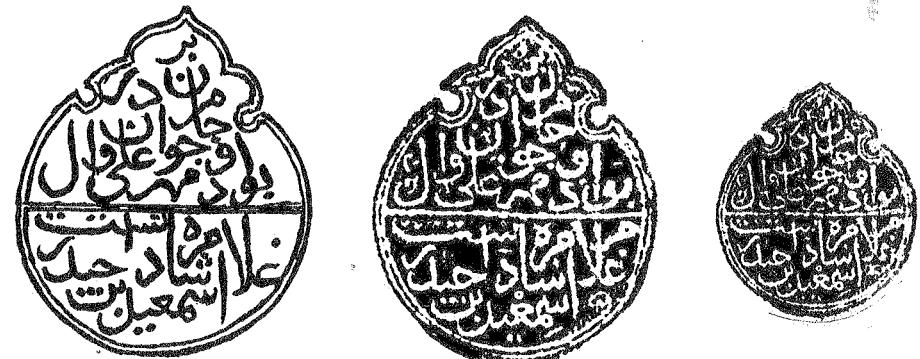

مجموعه رسول علاف فتحی - تبریز - تاریخ فرمان ۹۰۹ هـ. ق.

۲ ب مهر شماره ۲ ب
ب - مهر گلابی شکل - اندازه مهر نامعلوم - فاقد تاریخ حک مهر
تعمیدیه یا عنوان در بالای فرمان - (یا علی) بخط طلائی
طغای نام پادشاه (الحکم لله ابوالمظفر اسمعیل بهادر سیوزومیز) بخط تعلیق طغرائی استادانه
در این طغرا (الحکم لله و اسمعیل بهادر) برنگ طلائی و (ابوالمظفر و سیوزومیز) برنگ مشکی است

مهر با دققت تمام حک و اصلاح شده و جملات داخل مهر چنین است
سجع نام پادشاه بوسیله یک بیت شعر در دو سهم بالا و پائین مهر.
(بود مهر علی و آل او چون جان مرا در بَر-غلام شاه مردانست اسماعیل

مهر بزرگ و اصلاح شده

(فرمان دیگری از شاه اسماعیل اول صفوی با مهر شماره ۲ ب) مهر ب - مهر گلابی شکل - اندازه مهر نامعلوم - فاقد تاریخ حک مهر تحمیدیه در بالا (هوالله سبحانه - بسم الله الرحمن الرحيم - یا علی) بخط طلائی طغای نام پادشاه در دورنگ مشکی و طلائی و سعج مهروی در یک بیت شعر بترتیب مشخصات مهر شماره ب تاریخ صدور فرمان صفر - سنه ۹۱۴ - اندازه فرمان $۲۳ \times ۴۸/۵$ سانتی متر - خط فرمان تعلیق استادانه

عکس رنگی و مشخصات این فرمان در صفحه ۱۵۲ کتاب Art of the Persian Courts تألیف آقای ابوالعلاء سودآور بسال ۱۹۸۱ و همچنین در صفحه شماره ۴۹ کتاب HUNT FOR PARADISE چاپ شده است مضمبوط در مجموعه

Art and history trust

مودودی مولانا مولانا مولانا مولانا مولانا مولانا مولانا مولانا

سپر اوّل - در این وقت مقرر فرمودیم که باع خان احمد در دارالسلطنه تبریز واقع است

سپر دوم - و با عنایت در تصرف جناب سیادت مآب سعادت جناب اخوت امثال

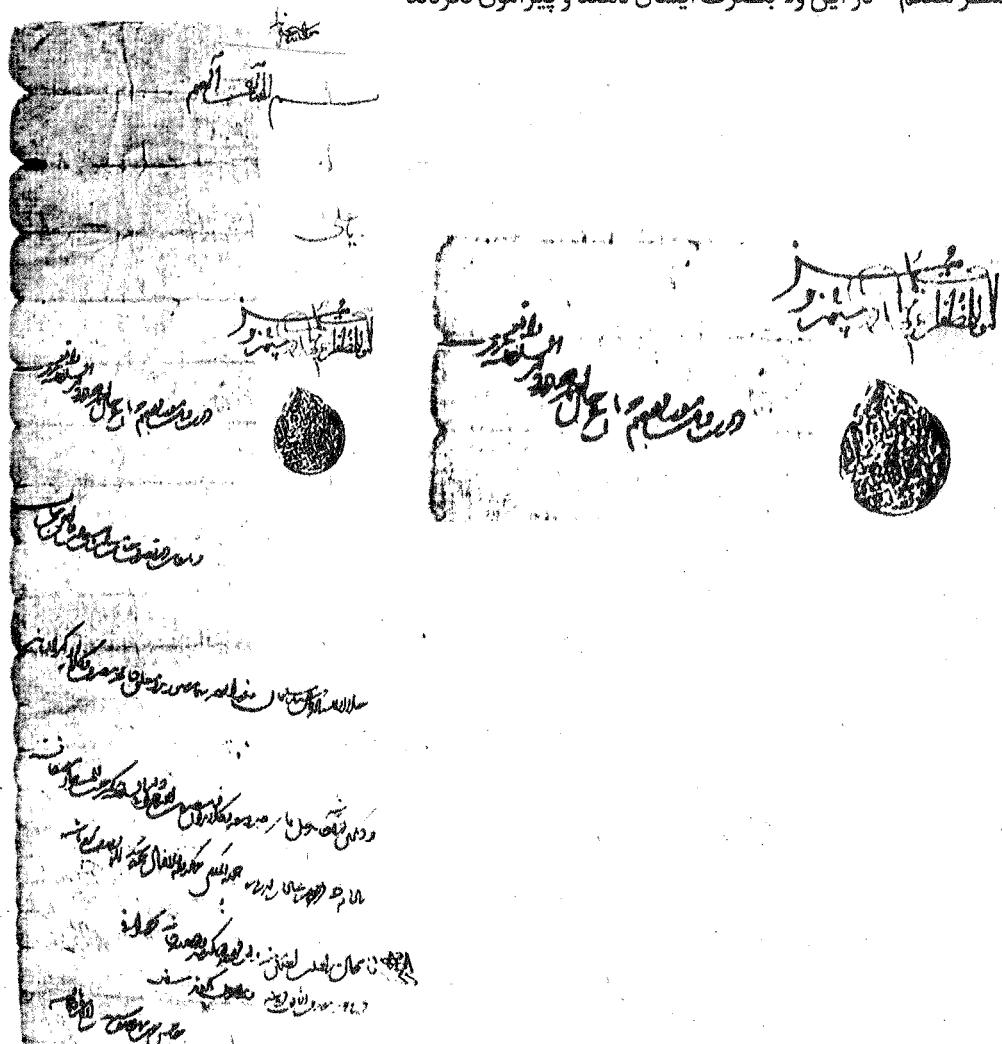
سپر سوم - جلال و السعاده فال پسند سلیمان میرزا بوده بهمان دستور بدوم تعلق دانند و بتصرف وکلاه او گذارند

سپر چهارم - و دیگران در آن جا مدخل ننمایند. داروغه و کلانتران و متصدیان انور دیوان فی دارالسلطنه مذکور حسب المسطور مقرر دانسته.

سپر پنجم - مادام که عالیجناب مهر آثار جملة الملکی کمال الدوله و الاقبال صادر شد تمام تصرف نموده باشند.

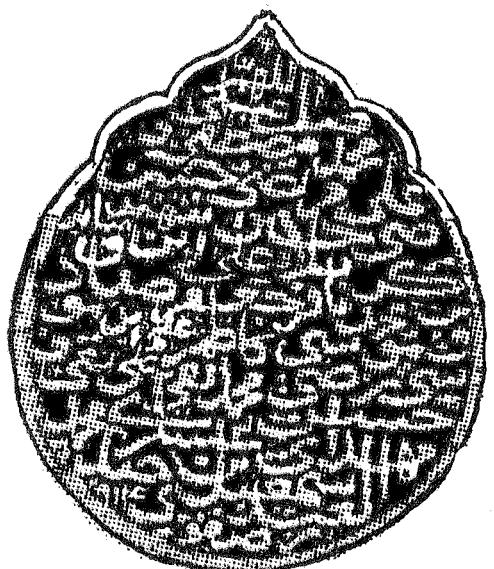
سپر ششم - مجال مداخلت اجنبی ندهند و از فرموده در نگذرند و در عهده دانند تحریراً فی خامس شهر صفر سنه اربع عشرتسمائه ۹۱۴

سپر هفتم - در این ولا بتصرف ایشان دهند و پیرامون نگردند

۳ پ
مهر شماره ۹۱۴
پ - مهر گلایی شکل - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۹۱۴
تعمییدیه در بالای فرمان - هوالله - بسم الله الرحمن الرحيم - یا علی - و طغرای سر فرمان بالای مهر سلطنتی
(الحکم لله ابوالظفر اسماعیل بهادر سیوزومیز) بخط تعليق طلائی
در داخل مهر نام پیغمبر و امامان و پادشاه از بالای مهر تا پائین به ترتیب ذیل درج شده
(اللهم صل علی محمد مصطفی و علی مرتضی و حسن رضی و حسین شهید کربلا و علی زین العابدین محمد باقر جعفر
صادق موسی کاظم علی بن موسی رضی محمد نقی علی نقی حسن عسگری محمد مهدی العبد اسماعیل بن حیدر
صفوی ۹۱۴)

تاریخ فرمان - شهر شوال سنه ۹۱۵ هـ ق.

این مهر و مشخصات آن به شماره ۱۱ و صفحه ۲۶۵ در کتاب فرامین فارسی ما تناداران جلد ۱ معرفی شده و برداشت ما نیز از آن کتاب می باشد.

• (سوزومز - سیوزومیز - سیوزم)

اصلاح سیوزومیز که در فرمانهای قدیمی و بخصوص در دوران صفویه بکار رفته از زمان ایلخانیان به بعد دیده شده است ولی عده ای علیه دارد که از زمان تیمور معمول گشته است.

بطور مثال که در طغرای ابوالظفر جهانشاه بهادر نوشته شده (سوزومیز) (سوزومز) در اینجا لفظ ترکی است بمعنی (حرف ما) تقریباً جنبه اعری پیدا می کند که حرف ما همین است و حقاً باید اجرا گردد و در موارد بشکل دیگری بیان میگردد و می شود (سیوزومیز) که خوشبختانه در فرمان (با مهر ب) که در صفحه و همچنین بزرگ و مجزا شده طغرای فرمان در صفحه ضمۀ بالای حرف (سین) سیوزومیز بخوبی دیده می شود که معنی دقیق تر آن (دوست میداریم - میخواهیم - مورد علاقه ما است) از مصدر (سوماق) ترکی یعنی دوست داشتن و خواستن و در فرمان دیگر که تنها یک نمونه و در صفحه ۲۴۸ فرامین فارسی ما تناداران معرفی گشته، طغرای بالای فرمان ملکه بگم خاتون زوجه سلطان جهانشاه قراقویونلو در سنه ۸۶۸ هـ ق. است که چنین نوشته شده است.

(هوالله الشریفه العلیا سیوزم) که در اینجا (سیوزم) بمعنی حرف من است و بدین ترتیب سه نمونه معرفی شده این اصطلاح (سوزومز - سیوزومیز - سیوزم) است که در فرامین مختلفه بکار رفته اند.

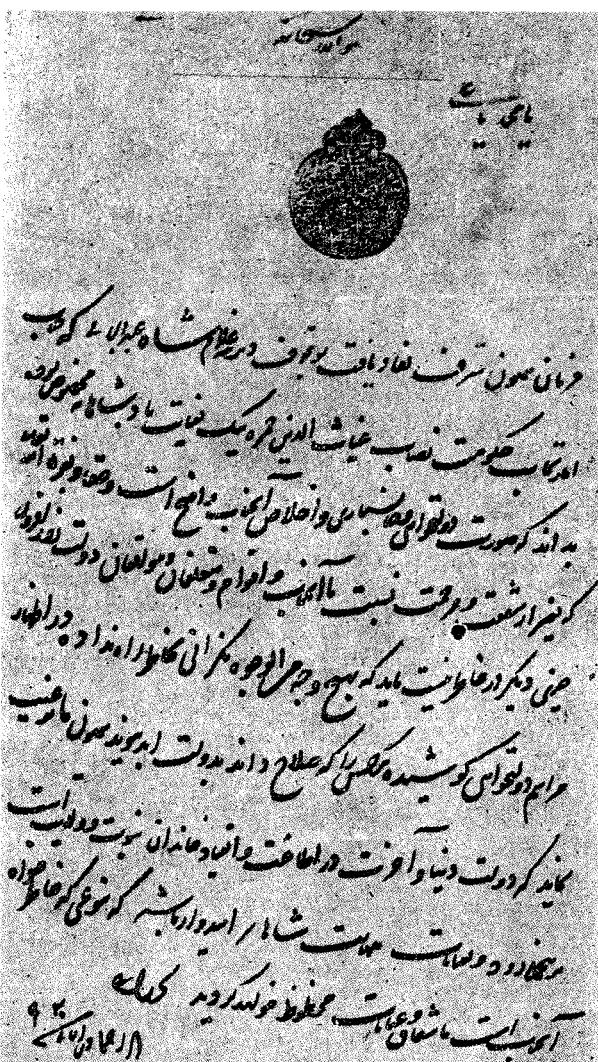
مهر شماره ۴ ت

ت - مهر دایره‌ای شکل - اندازه مهر بقطر ۳۱ میلی‌متر - تاریخ حک مهر ۹۱۷ ه.ق.

سجع مهر بخط ثلث - (بود مهر علی و آل اوچون جان مرا در بر - غلام شاه مردانست اسمعیل بن حیدر ۹۱۷) فرمان بخط تعلیق استادانه که یک سطر آن طلائی و سطر دیگر با مرکب مشکی و در ۲۶ سطر نوشته شده است اندازه فرمان ۱۷۷×۲۸ سانتی‌متر

تحمیدیه یا عنوان در بالا (بسم الله الرحمن الرحيم) و (يا على) بخط طغراطی طلائی

مهر فرمان گلابی شکل و اندازه آن نامعلوم و عکس چاپ شده مهر باندازه‌ای مخدوش و تاریک است که قرائت مطالب داخل مهر میسر نگردید امید است در آتیه نزدیک نمونه روشن و سالم‌تر این مهر پیدا شده و با خواندن دقیق مندرجات آن یک مهر دیگر نیز به تعداد مهرهای سلطنتی شاه اسمعیل اول علاوه شود. شکل مهر و فرمان و تاریخ ۱۸ جمادی الثانی ۹۲۰ ارائه میگردد.

مهر شماره ۴

تحمیدیه پیشانی مهر (ادرکنی یا علی؟)

۱- این فرمان ارزنده توسط خانم دکتر ملک زاده بیانی در کمال دقت قرائت شده و در مجله بررسی‌های تاریخی شماره ۴ سال یازدهم و صفحه ۱۴۳ معرفی شده است

۲- مهرهای سلطنتی شاه اسمعیل اول صفوی عمده‌تاً در محاذات سطر اول فرمان و زیر طغراطی نام او ثبت شده ولی چند تائی از فرامین وی از قبیل مهر شماره ۱ (الف) و شماره ۴ (ت) در قسمت پائین و سمت چپ فرمانها جلب نظر مینماید که معلوم نیست روی چه ضوابطی مرسوم بوده است.

طغرای شاه اسمعیل صفوی که کلمات آن جداًگانه ارائه شده است

تحمیدیه در بالا (یا علی) برنگ طلائی

(الحكم لله) برنگ طلائی

(ابوالظفر) برنگ مشکی

(اسماعیل بهادر) برنگ طلائی

(سیوزومیز) برنگ مشکی

(الحكم لله ابوالظفر اسماعیل بهادر سیوزومیز)

طغراهای فرامین شاه اسمعیل اول صفوی

طغراهای شاه اسمعیل که در بالای فرمانها جلیل نظر مینمایند عمدتاً (الحكم لله - ابوالظفر شاه اسمعیل بهادر سیوزومیز) میباشد که تنوع آنها را بترتیب سنتات فرمانها ارائه میداریم.

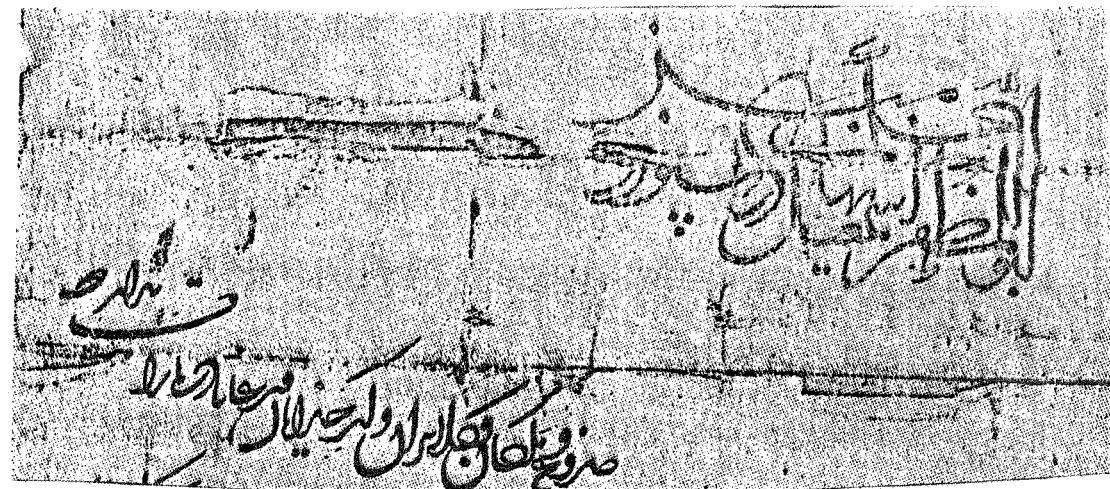
- طغرای فرمان شاه اسمعیل اول - چاپ شده در جلد ۱ کتاب فرامین فارسی ماتناداردن - فرمان شماره ۸ صفحه ۲۵۸

تحمیدیه بالای فرمان (هو - بسم الله الرحمن الرحيم)

طغرای نام پادشاه (الحكم لله - ابوالظفر شاه اسمعیل بهادر سیوزومیز) در جزء طغرا الحكم لله بعلت اینکه بطلاً بوده دیده نمی‌شود تاریخ فرمان ۱۲ شعبان معظم سنه ۹۰۸ سر فرمان «امراء و حکام و داروغکان ... الکاء اروط بدانتند...»

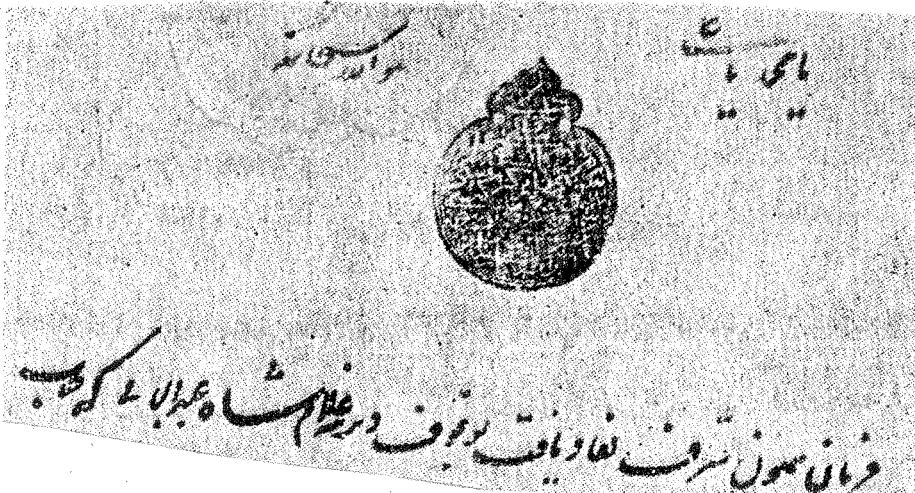
ابوالظفر اسماعیل بهادر سیوزومیز

- طغرای فرمان شاه اسمعیل اول صفوی چاپ شده در صفحه ۲۸۴ مجله بررسی‌های تاریخی شماره ۳ سال هفتم تحمیدیه در بالای فرمان (بسم الله الرحمن الرحيم)

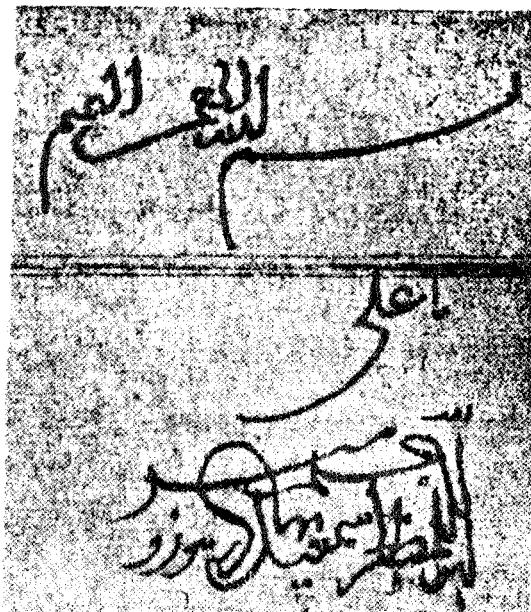
طغرا نام پادشاه - (الحكم لله ابوالظفر اسماعیل بهادر سیوزومیز)
جملات سر فرمان - «داروغ و ملکان و کلانتران و کدخدایان و رعایا در مارات بدانتند...» تاریخ فرمان ۴ محرم الحرام سنه ۹۰۹

۹۲۰ - طغرای فرمان شاه اسماعیل اول چاپ شده در صفحه ۱۱۲ مجله بررسی‌های تاریخی شماره ۵ سال نهم
تحمیدیه یا عنوان - در بالای فرمان (هوالله سبحانه) (یا محمد بن علی)
طغرای سر فرمان (فرمان همیون شرف نفاذ یافت) تاریخ فرمان ۱۸ جمادی الثانی سنه *

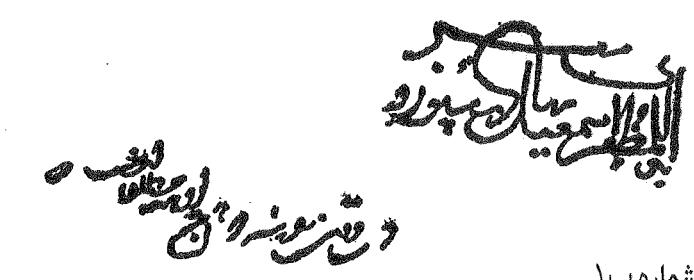

۷- طغرای فرمان شاه اسمعیل اول - معرفی شده در جلد ۱ کتاب فرامین فارسی ماتناداران فرمان شماره ۱۱ در صفحه ۲۶۵

تحمیدیه در بالای فرمان (هوالله - بسم الله الرحمن الرحيم - يا على) بخط تعليق طغرای نام پادشاه (الحكم لله - ابوالمظفر اسماعیل بهادر سیوزومیز) بخط تعليق تاریخ فرمان شهر شوال سنہ ۹۱۵ - سرفراز «درین وقت واضح ولاجع شد...»

۳- طغرای فرمان شاه اسمعیل اول چاپ شده در جلد ۱ کتاب فرامین فارسی ماتناداران فرمان شماره ۹ صفحه ۲۶۱
طغرای نام پادشاه (الحکم لله) - ابوالمظفر اسمعیل بهادر سیوز و میز
در چاپ این طغرا (الحکم لله) محو شده است. فرمان به تاریخ ۲۵ ربیع الاول سنّه ۹۱۱

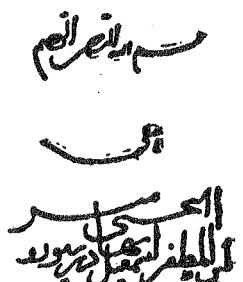
۴- طغای فرمان شماره ب

طغرای نام پادشاه (الحکم لله ابوالمظفر اسماعیل بیهادر سیوزومیز) بدو رنگ طلائی و مشگی تاریخ فرمان جمادی
الثانی ۹۱۰ -

۵- طغرای فرمان شاه اسمعیل اول صفوی چاپ شده در جلد ۱ کتاب فرامین فارسی ماتناداران - فرمان شماره ۱۰ صفحه ۲۶۳ طغرای نام پادشاه در این کتاب اشتباہ قرائت شده بود که صحیح آن چنین میباشد.

(ابوالموظفر اسماعيل بهادر الحسيني سُيوزوميز) بخط تعليق طغرائي تحميديه يا عنوان بالالي فمان (سم الله ال حمد) (با عال) تاريخ فمان ع.جـ المحرر: ٩١٢٤

حکم یا رقم از شاه بیکی بیگم همسر شاه اسماعیل اول

حکم یا رقم مورخ ربيع الاول ۹۳۸ از شاه بیگم همسر شاه اسماعیل اول ملقب به تاجلو بیگم دختر مہماد بیگ در صفحه ۱۳۱ و سند ۷ کتاب برگی از تاریخ قزوین معرفی شده بود که بجا دانستم مختصراً از مشخصات آن رقم را در اینجا یاد نمایم.

طفرای سررقم - (هو - حکم علیه عالیه شد) و مهر که در پایان حکم زده شده
مهر گلابی شکل و متن آن در حاشیه گردآگرد و در لبه مهر نام چهارده معصوم (محمد مصطفی علی مرتضی)... تا آخر بدون کلمه اللهم صل
علی...) و در حاشیه دیگر گردآگرد متن (نا داعیلا مظہر العجایب...) تا پایان دویستی و ضمناً در میان یک مریع مستطیل عمودی عبارت (شاه
یزیگی خانم) دیده می شود تاریخ حکم مهر گویا ۹۰۸ یا ۹۱۸ است.

متن حکم در واگذاردن تولیت محالی را که او بر آستانه شاهزاده حسین وقف کرده است به امیر زین العابدین حسینی مرعشی و پس از و به فرزندان وی نسل...» به تاریخ ربیع الاول سنه ۹۳۸ باحوال بیشتر نگاه کنید به صفحات ۱۳۱ الی ۱۳۴ کتاب برگی از تاریخ نزوی تالیف حسین مدرسی طباطبائی

بیان مکتبت این پرون بنا بر طلاق انت و دایانت و تقوی پرسکاری کنست
نیامی سرمهای السیاده الدین زین العابدین الحسینی الرشیعی لیست
پر صادرین دوازدهن مدد نوره امامزاده حقی دسرکاری ان امانت باشد
نماین این کیک نیل سید وحید بنت شاه البیشی
حضرات بفات ذکر و راجرسکاری خود را در دوچشمین سید شهادیه
دستیه منی الدین شکران صرف نماید تکمیل عمارت قاعی که بر کاده ای ایافت
جست ایشان مدد نوره فرموده دصادرین دوازدهن اینجا نباشد ناداشت

مکالمہ ختنہ

مهر (ختم) که در انتهای دست راست فرامین پادشاهان صفوی و از جمله شاه طهماسب و سایر سلاطین آن دودمان ثبت میگردید در فرامین شاه اسماعیل اول صفوی دیده نمی شود تنها ثبت اصطلاح (ختم بالخير) که ذیل فرامین شاه اسماعیل ، حلب نقطه منتهای تعدادی شناخته شده اند که عبارتند از:

ختم بالخير - در فرمان شماره ۸ و صفحه ۲۵۸ جلد ۱ کتاب فرامین ماتناداران به تاریخ ۱۲ شعبان ۹۰۸ هـ ق.

ختم بالخير - در فرمان شماره ۹ و صفحه ۲۶۱ جلد ۱ کتاب فرامین فارسی ماتناداران به تاریخ ۲۵ ربیع الاول ۹۱۱ هـ ق.
ختم بالخير - در فرمان شماره ۱۰ و صفحه ۳۶۳ جلد ۱ کتاب فرامین فارسی ماتناداران به تاریخ شهر رجب سنه ۹۱۲

فرمان شماره الف - ختم بالخير - فرمان شاه اسماعیل اول مجموعه آقای رسول علاف فتحی - تبریز

2013-01-01

الله رب العالمين

جَنْدِلْ جَنْدِلْ جَنْدِلْ جَنْدِلْ جَنْدِلْ

Sp. 1966

referred

جعفر بن مسلم

لهم إنا نسألك ملائكة رحمة وآمنا

شاعر نخل و ابریشم میخ

وَلِمَنْدَلَةِ سُرْبَرْجَنْ

نگفته نهاد که بروایت‌های گوناگون در مواردی خود پادشاه با دستخط خود (ختم بالخير) می‌نوشت و رسمیت این تصریح را ممکن است تحریمه این نوشته‌ها آن شاه اسماعیل صفوی بوده باشد.

(پیراهن طلسمات شاه اسماعیل اول صفوی)

یکی از آثار انحصری که در عین حال قدیم ترین نمونه خطی و تذهیبی و طغرایی به شمار می‌آید، پیراهن طلسمات شاه اسماعیل اول (۸۹۲ - ۹۳۰) صفوی است که در مجموعه نگارنده، مضبوط می‌باشد، این پیراهن رزمی که برای تیمن و فتح و ظفر بر دشمنان تهیه می‌شده و ادعیه حفاظی، بروی آن ضبط می‌گشته، شخص شاه قبل از رفتن به نبرد دشمنان، بعداز ادادی نماز مخصوصی او را به تن می‌کرده و از خدای متعال فتح و پیروزی خواستار می‌شده است و استاد دوست محمد نیز این پیراهن معروف را، در شهر مشهد تقدیم شاه اسماعیل نموده و چون در مشهد زندگی می‌کرده، رقم تهاده است: «العبد دوست محمد طوسی» که مشخصات کامل پیراهن مذکور چنین است:

کناره‌های سینه و اطراف دست پیراهن در هردو طرف، یعنی پشت و روی آن، کلیه سوره فتح، از قرآن مجید کتابت شده و ابتدا سوره از شانه دست چهی شروع گشته و بعد از درج (بسم الله الرحمن الرحيم) (انافت‌حنالک فتحاً مبینا) نوشته شده و تا قسمت انتهایی پیراهن که در پشت قرار گرفته، انتهای سوره فتح کتابت شده و با جملات... متهم مغفرة و اجرأ عظیماً پایان یافته است.

جمله سوره فتح که در کناره‌ها و روی شکم، درج شده، به خط جلی و عالی ثلث ریحانی است که تمام الف لام‌ها با توازن محکم، به بالا رفته و قدرت قلم هنرمند را مشخص ساخته است.
در دو طرف چالک سینه، دو لوزی متقارن، در اندازه ۷×۷ سانتی متر علاوه شده که همان مطالب و همان امتیازات لوزی بزرگتر را، دارا می‌باشد.

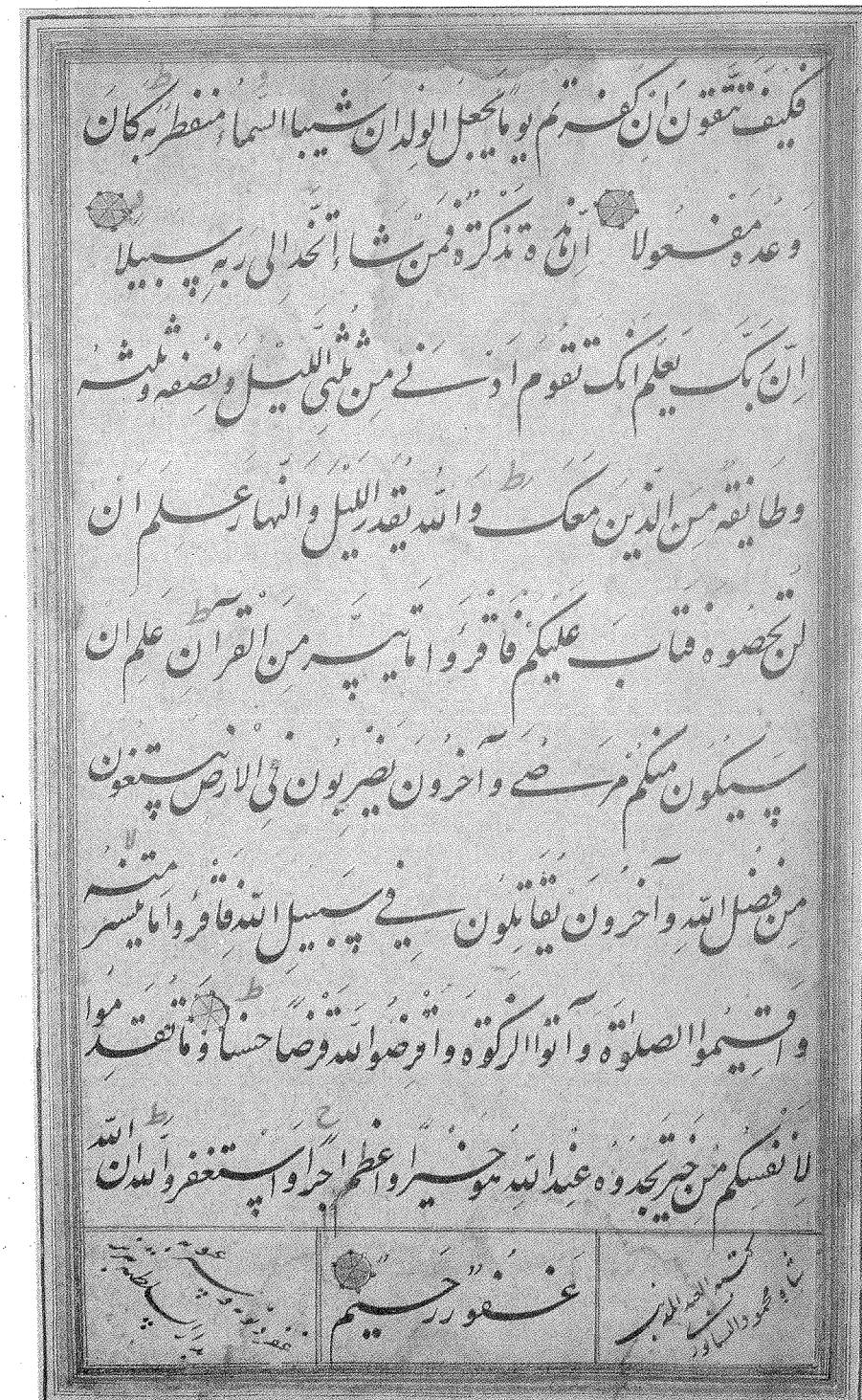
در زمینه پیراهن، انواع خطوط و طلسمات و آیات حفاظ، بین ترسیمات منظم هندسی، کتابت شده که شرح کامل آن، در این مقال مختصر نمی‌گنجد.
در همه محل‌های ترسیمات هندسی، اسماء مبارکه باری تعالی، به خط نستعلیق استادانه‌ای نوشته شده و پشت و روی پیراهن را دربرگرفته است.

در روی پیراهن و محل‌های جنبی آن، لوزی‌های ۱۴×۱۴ و ۱۳×۱۳ سانتی متری ترسیم شده و انواع ادعیه و حفاظ، به خط گوناگون و مختلفی در داخل آنها درج گشته است.

در پشت پیراهن که نسبت به روی پیراهن، سالم مانده، دو شیر قرینه‌ای و طغرایی، از جملات نادعلیاً مُؤْلَهُ الرَّفِيْعَابِ تَجَدُّهُ عَوْنَأَ لَكَ فِي النَّوَائِبِ کُلُّ هُمْ وَقْمَ سَيَنْجَلِي بُولَيْتِكَ يَا عَلَىٰ يَا عَلَىٰ يَا عَلَىٰ تشكیل شده که آیتی از هنر و زیبایی بوده و تحقیقاً قدیمی ترین شیر طغرایی است که از جملات (نادعلیاً) سامان یافته است.

تصویر شیرها، متقارن یکدیگر به نقش درآمده و سرهای آنها، به طرف جناق سینه است. رقم نقاش، در بطن پای چپ شیر دست چهی و همچنین به قرینه آن، در روی پای راست شیر دست راستی است که به خط راقعی تحریری، رقم زده. (العبد دوست محمد) و در روی پای دیگر شیر، درج نموده (طوسی) که معلوم می‌نماید همان زمان‌ها در شهر طوس و یا مشهد بوده و خود را (العبد دوست محمد طوسی) شناسانده است. و در پشت هردو شیر، خورشید خانم، با تبسیم سنگینی دیده می‌شود که در شیوه هراتی نقش بسته است و در زمینه بالایی شیر دست راستی، کلمه (یاغفران) و در زمینه بالایی شیر دست چهی، کلمه (یا مستغان) نوشته شده و کل اسمی باری تعالی، بطور پراکنده‌ای، در محل‌های مختلف پیراهن درج گشته است. — مجموعه نگارنده

صفحه اختر سوره (فتح و مزمل) که در پیز به خط نسخی شاه محمود کتابت شده، جهت حفظ و حواس است، خود شاه محمود نیشابوری، جهت نیز فتح و مزمل پادشاه اسلام به شاه اسماعیل صفوی، در جنگ جالران بوده که شاه محمود نیشابوری و استاد بهزاد سلطانی پیز در دشت جالران، در حضور شاه صفوی بوده و علهه دار و گایپی بوده اند - عضویت در محمود نیکار زده

سام میرزا صفوی ۹۶۹- ۹۱۳ هـ. ق.

ابوالنصر سام میرزا فرزند شاه اسماعیل صفوی است که به تاریخ روز سه شنبه ۲۱ شعبان سنه ۹۱۳ هـ. ق. در شهر مراغه تولد یافت و تاریخ ولادت او موافق (کوکب برج شهنشه) است. این شاهزاده در ابتداء مورد توجه شاه اسماعیل بود و تا هنگام مرگ وی با سمت حکمرانی در خراسان می‌زیست. سام میرزا شعر نیز می‌سرود و در تربیت علماء و فضلا سعی فراوان داشت و نستعلیق را خوش می‌نوشت شاه طهماسب در تذکره خود راجع به سام میرزا چنین می‌نویسد «در توشقان نیل ۹۳۷ حسین خان و سام میرزا که خودسر هرات را گذاشته به شیراز رفته بودند امرا شفاعت نموده در بیلاق کندمان اصفهان ایشان را با قشون و حشر بدرگاه آوردن سام میرزا تا بخدمت آمدن چند مرتبه پیشانی بر زمین سوده در غایت شرمدگی بود امیدوارش کرد و او را همراه خود بدرون حرم بردم تا بیگم را که بمنزله مادر او بوده دیده همشیره‌ها بدین سام میرزا مسرور گردیدند...» متأسفانه در اواخر عمر و سال ۹۶۹ بعلت بدگمانی‌ها که شاه طهماسب از او داشت به زندان قهقهه افتاد و در سال ۹۷۵ همانجا وفات یافت. کتاب تحفه سامی از تأییفات او است که به سال ۹۵۷ فرجمام پذیرفته است. از تنها مهر این شاهزاده که ذیل سندي به سال ۹۴۱ هـ. ق. دیده‌ام رقم طغرا دار سام میرزا است که در کمال زیبائی و تذهیب و ترصیع استادانه و خط ماهرانه تعلیق فرجمام پذیرفته و از نظر مراحل استنادی از قبیل مهر و تاریخ و طغرا و سایر مشخصات دیگر قابل تحسین می‌باشد.

مشخصات مهر سام میرزا - الف

الف - مهر گلابی شکل - اندازه مهر بدون کلاهک به قطر ۳۳ میلی‌متر - فاقد تاریخ حک مهر سجع نام سام میرزا در داخل دایره وسطی بخط نستعلیق - (سام بن اسماعیل الحسینی) این بیت شعر بخط نستعلیق در دو طرف حواشی مهر درج شده
(آلہی چنان کن سرانجام کار تو خشنود باشی و ما رستگار)
در پیشانی مهر که احتمالاً توحیدیه‌ای نیز داشته زیر تذهیب فرمان مستور گشته است محل ثبت مهر سام میرزا به علت شاهزاده بودن در انتهای سند زده شده است.

مهر در اندازه اصلی

مهر در اندازه اصلی

مشخصات و شرح بیشتر رقم سام میرزا که انحصاری بوده و تاکنون جایی منتشر نشده بدیدار خوانندگان میرسد.
(رقم انحصاری از شاهزاده سام میرزا صفوی به سال ۹۴۱ ه.ق.)

اسناد و احکام دوران صفوی بخصوص فرامین ابتدای تأسیس دودمان صفوی فوق العاده نادر و در مواردی انحصاری بوده و اگر ندرتاً معرفی گردند غنیمتی بسیار گرانبهای بسیار می‌آیند اخیراً در مجموعه آقای بشیر محمد گلری دار معروف لندن فرمان انحصاری از سام میرزا صفوی دیدم و بسیار علاوه‌نشد که در این کتاب بدیدار مشتاقان برسانم. با گشاده روئی و محبت بسیار فرمان را در اختیارم گذاشت که با تشکر و امتنان فراوان از ایشان مشخصات رقم و امتیازات استثنایی و تزیینی آنرا ارائه میدارم.

رقم سام میرزا در کمال زیبائی و تذهیب و ترصیع استادانه و خط ماهرانه تعلیق فرجام پذیرفته و از نظر مراحل مختلفه استثنایی از قبیل طغرا و سایر مشخصات دیگر شایان توصیف می‌باشد.

مشخصات متن رقم سام میرزا

رقم بخط عالی تعلیق و تذهیب و ترصیع و جدول بندی سند استادانه و قابل تحسین است. این رقم در ۶ سطر نوشته شده و در اندازه ۱۳/۲ × ۲۱/۶ سانتی‌متر می‌باشد.

نگارنده به علم نایابی و انحصاری بودن رقم و مهر مخصوص سام میرزا متن رقم و سجع مهر را بدقت و وسوس تمام قرائت نموده و کپی اصل سند را نیز در صفحه بعد ارائه دادم که مورد استفاده محققان قرار بگیرد.

سطر ۱- در این وقت عنایت بیغایت و شفقت بی‌نهایت درباره افادت مأب رفعت و سعادت نصابی نظاماً [ناخوانا] چلبی سلطان فرمود

سطر ۲- بوضع صوفیان من اعمال بلوک آذریجان را از ابتدای قوی نیل در وجه تیول او رازانی داشتم دیوانیان گرام سطر ۳- و مستوفیان عظام مال و جهات و حقوق دیوانی آن موضع را در وجه مواجب آن افادت شعار مقرر داند

سطر ۴- و مطلقاً حوالتی بر موضع مذکور ننمایند رعایا و مزارعان آنجا بهر محل که رفته باشند بجا و مقام خود آمده به زراعت و عمارت قیام نمایند.

سطر ۵ و از سخن و صواب دید افادت پناه مومی الیه و گماشتگان او که در باب آبادانی و معمورتی آنجا گوید بیرون نزوند و قضایا که در اینجا واقع شود

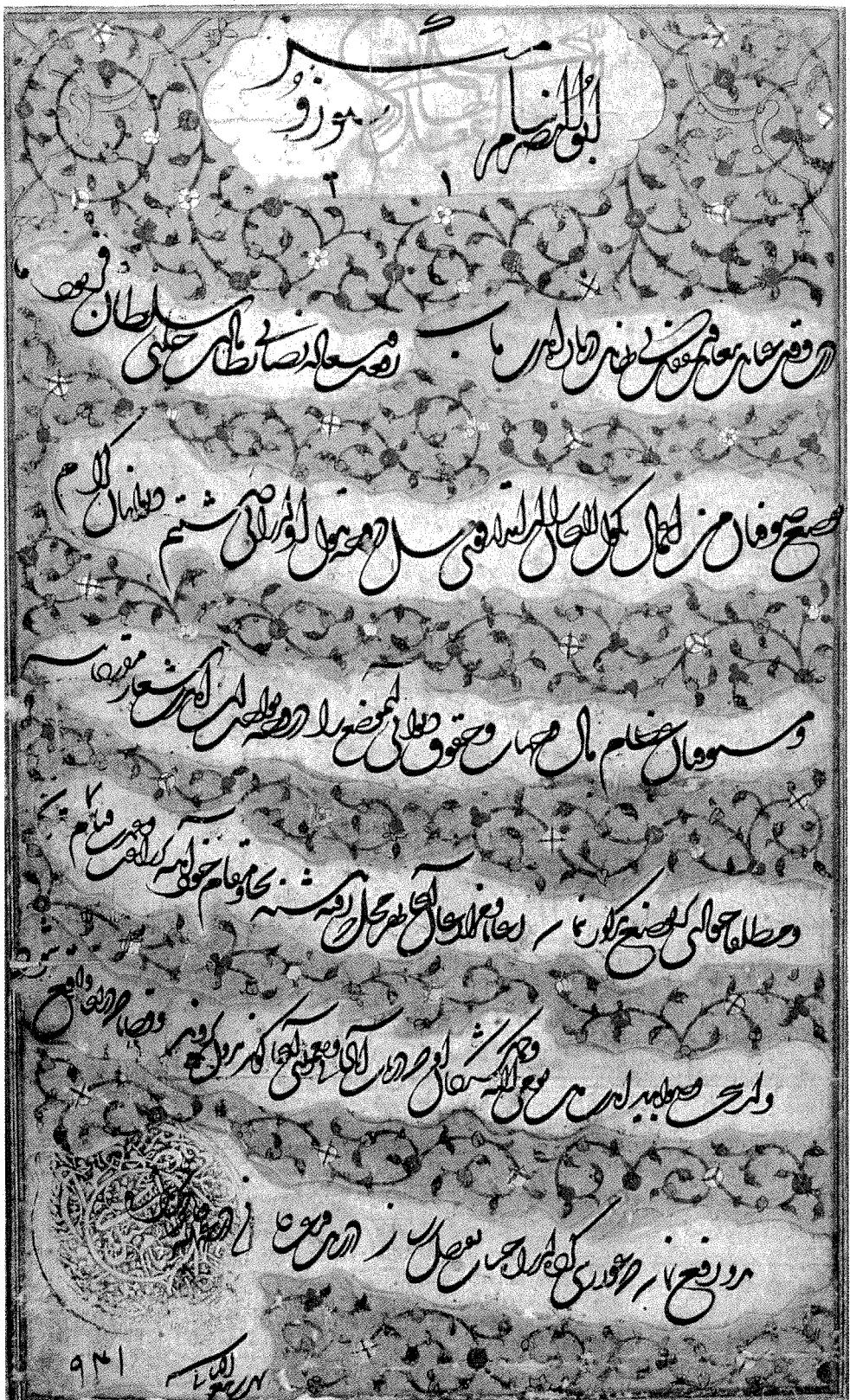
سطر ۶ بدورفع نمایند که غورسی گردد و از راه حساب به فیصل رسانند در این باب قدغن دانسته در عهده دارند تحریراً فی شهر ربیع الثانی سنه ۹۴۱ - قرائت متن فرمان از نگارنده

مشخصات رقم سام میرزا

در قسمت بالای رقم طغرا نام سام میرزا به دو رنگ طلائی و مشکی جلیب نظر مینماید که مشخصات آن چنین است.

ترسیم طغرا در حقیقت دو سطحی است که نام شاه اسماعیل بهادر و سام میرزا در جنب یکدیگر تلفیق شده و یک طغرا چشم آذین و استادانه تشکیل گشته است.

طغرا نام پدرش شاه اسماعیل که به رنگ طلائی و بالای رقم شاهزاده دیده می‌شود نشانه احترام زاید الوصفی است که به مؤسس سلسله صفوی داشته است.

شاه طهماسب اول صفوی ۹۳۰-۹۸۴ ه.ق.

شاه طهماسب پسر بزرگ شاه اسماعیل صفوی است که در تذکره خود راجع به ولادتش چنین نوشته است «...اما بعد بنده ضعیف حضرت باری تعالی جل شانه است و امت نحیف حضرت ختمی پناه صلی الله علیه و آله و غلام باخلاص... طهماسب بن اسماعیل بن حیدری الصفوی الموسوی الحسینی... به تاریخ نهصد و سی از هجرت در محل چاشت روز دوشنبه نوزدهم شهر رجب موافق پیچی نیل ترکی جلوس بر سریر جهانبانی واقع شده در سن ده سالگی و مولود در بیست و ششم شهر ذی حجه سنه عشرين تسعماهه ایت نیل ترکی و ظل تاریخ جلوس است...»

مدت سلطنت او ۵۳ سال و ۶ ماه ۲۶ روز و عمرش شصت و چهار سال و یک ماه و ۱۸ روز و تاریخ مرگش در روز چهارشنبه ۱۵ صفر سال ۹۸۴ می باشد.

تاریخ نویسان شاه طهماسب را سست اراده و نادان و ترس و تن پرور و خرافاتی و خسیس و ممسک معرفی کرده اند. از اتفاقات عمده ای که در زمان سلطنت طولانی یاد کرده اند جنگ های طولانی او با عثمانیان و فتح قندهار شروان - شکی - و حمله به گرجستان و شورش های عمده زمان او از قبیل شورش مردم تبریز و گیلان و پناهنده شدن با زید و همایون شاه به ایران و کشتار عده زیادی از شاهزادگان و منسوبین و سایر قضایا است که در کتابهای تاریخی به تفصیل یاد شده است.

مهرهای شناخته شده شاه طهماسب اول صفوی

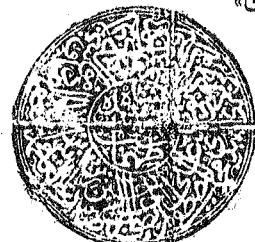
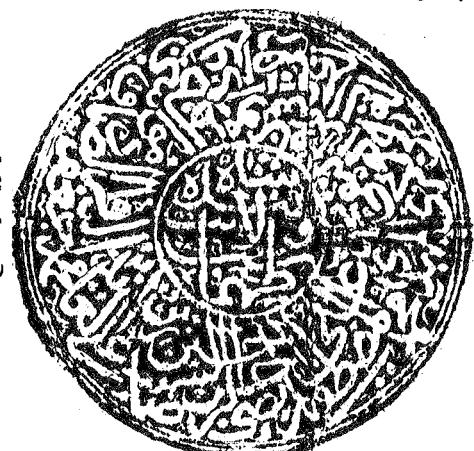
تاکنون از این پادشاه حدود دوازده مهر از قبیل مهرهای سلطنتی و مهر مسوده و مهر ختم معرفی گشته اند که چهار گونه آن مهر دایره ای و بقیه به اشكال گوناگون هستند که ابتدا از مهر دایره ای شکل فرمان شاه طهماسبی نگارنده که خوشبختانه سالم و دست نخورده باقی مانده و باریکترين نکات آن بروشني دیدار میگردد آغاز می شود که مشخصات آن چنین است.

مهر شماره ۱ الف

الف - مهر دایره ای شکل اندازه مهر به قطر ۳۲ میلی متر - فاقد تاریخ حک مهر سجع نام پادشاه در دایره وسطی بخط ثلث (بنده شاه ولايت طهماسب) در حواشی مهر نام پیغمبر ص ع و امامان بخط ثلث نقر شده که چنین است.

«محمد المصطفی علی المرتضی حسن الرضا حسین الشهید علی زین العابدین محمد الباقر جعفر الصادق موسی الكاظم علی بن موسی الرضا محمد التقی علی النقی حسن العسكري محمد المهدي»

مهر در اندازه اصلی

(طغای رقم سام میرزا)

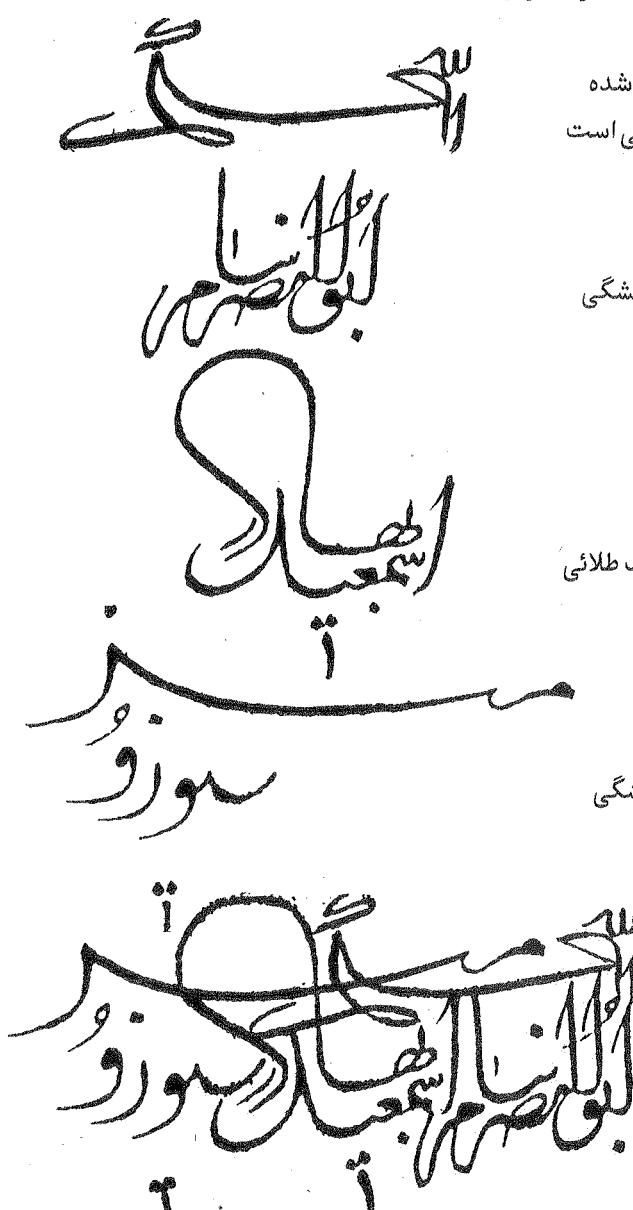
طغای رقم سام میرزا بطوریکه در تصاویر مجزا شده آن دیده می شود به دو رنگ مشکی و طلائی کتابت شده که چنین است

۱- (الحكم لله) با طلا نوشته شده
و کشیده (کاف) بر رنگ مشکی است

۲- (ابوالنصر سام) به رنگ مشکی

۳- (اسماعیل بهادر) به رنگ طلائی

۴- (سیوزومیز) به رنگ مشکی

متن طغرا (الحكم لله ابوالنصر سام اسماعیل بهادر سیوزومیز)

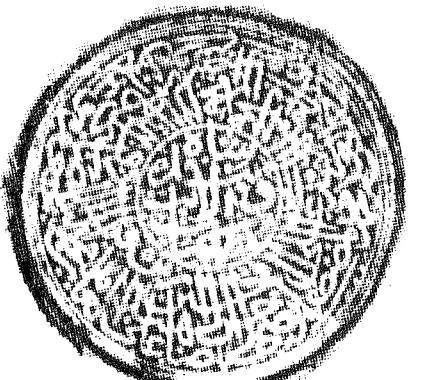
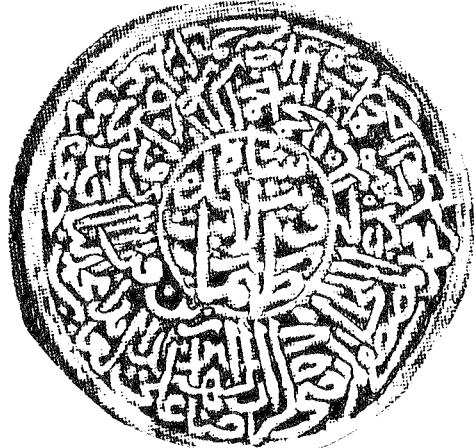
۲- شکل و کتابت و تذهیبات استادانه که در ترسیم طغراها بکار می رفته توسط طغراکش ها و نشانچی ها و طغای ها که در طراحی و اسکلت فنی طغرا سازی مهارت داشتند انجام می پذیرفت که نمونه های گوناگون آن در فرامین سلطنتی ایران ندرتاً و در فرامین عثمانی به تعداد کثیری دیده می شوند.

مهر شماره ۲ ب

۲ ب - مهر دایره‌ای شکل - اندازه مهر نامعلوم - فاقد تاریخ حک مهر سجع نام پادشاه در دایره وسطی بخط ثلث (بنده شاه ولایت طهماسب)

در حواشی مهر بخط ثلث استادانه اسمی امامان بهمان طریق مهر (الف) درج گشته است.

تصویر این مهر از کتاب رابینتو برداشت شده و بعد از حک و اصلاح بزرگتر از اندازه اصلی ارائه شده است.

برای روشن شدن اختلاف دو مهر با یکدیگر، آن دو مهر را مقابله هم قراردادیم تا مقایسه گردد.

بزرگ شده مهر الف - بزرگ شده مهر ب

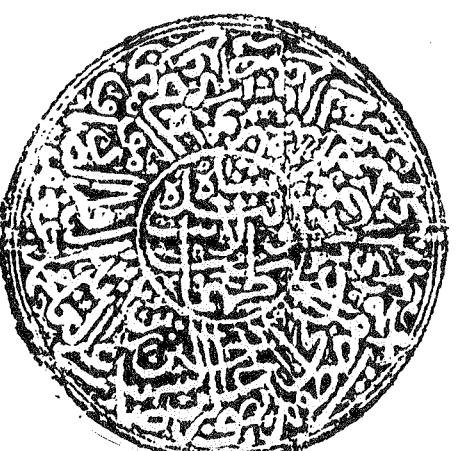
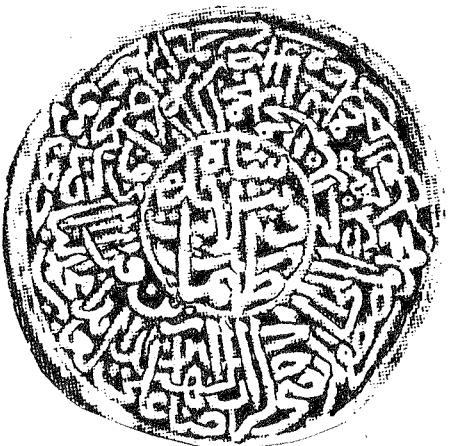
داخل دایره وسطی (بنده) در مهر الف (الشهید) در مهر - ب

زیر اسم طهماسب - (الشهید) در مهر الف (الشهید) در مهر - ب

بعد از الشهید (علی با - ی - کشیده) در مهر الف (علی) در مهر ب

بالای الشهید (زین العابدین محمد) در مهر الف (زین العابدین محمد) در مهر ب

اختلاف عده تغییر و جابجائی اسمی امامان در حواشی هر دو مهر است که با مقابله دقیق‌تر جابجائی اسمی آشکار می‌گردد

بزرگ شده مهر ب

بزرگ شده مهر الف

تصویر اصل فرمان و قرائت دقیق متن آن به علت کمیابی فرامین شاه طهماسبی بدیدار علاقمندان میرسد
(فرمان شاه طهماسب اول صفوی با مهر شماره ۱ (الف) از مجموعه نگارنده)

رفع ممانعت و مزاحمت از (آدی کور کلوپیک راخوری) درباره املاک واقعه در الکاء گرجستان به تاریخ ۹۷۰

تحمیدیه در بالای فرمان (الملک لله) بخط طلائی

مهر دایره‌ای شاه طهماسب اول باسجع یاد شده

طغای سر فرمان (فرمان همیون شد) برنگ طلائی

فرمان همیون شد آنکه چون عمدة الاغیان آدی کور کلوپیک راخوری در سلک ملازمان خاصه شریفه انتظام

یافته بنابر عنایت بیغايت شاهانه درباره مشارالیه مقرر فرمودیم که اصلاً و قطعاً احدی از حکام و تیول آن و

داروغکان الکاء گرجستان مانع تصرف مشارالیه در املاک مفصله ضمن متعلقه به مشارالیه نشده گذارند که متصرف

شود در این باب قدغن دارند شکر و شکایت مومن الیه را عظیم موثر شناسند و کلاء ایالت پناه کمالاً لایه لوند

خان حسب المسطور مقرر دارند مطلقاً مانع و مزاحم مشارالیه در املاک مفصله ظهر نشوند. و رعایت و مراقبت

واجب دارند و چون به مهر اشرف رسد اعتماد نمایند حرره شهر رجب المرجب انتساب سبعین و تسعده = ۹۷۰

هـ. ق. اندازه فرمان ۱۷/۵ × ۴۰ سانتی تر قرائت متن فرمان از نگارنده

نوشته‌های پشت فرمان شاه طهماسب اول از مجموعه نگارنده

موقع قمرلو - مواقع مزبوره - محل نیشورلو - محل خدرلو - (... تمامی اراضی همه ساله بهره می‌دهند

محل ساسیلو - محل بند کوچور - موقع ارشاویل ایضاً - موقع - چهارمحال

رقم محله خداداد شهود و توابع موقع صابونچی و اراضی که وجه می‌دهند و یک حجر طاحونه دایر محل پرحاوک -

محل مرمادر - موقع بابلو - موقع ریم نهاد - محل

انگور و توت و سایر اشجار قطعه مهر دایره‌ای با قطر ۸ میلی متر و سجع (غلام شاه ولایت معصوم)

سطر پائین - محل حداد - باغ انگور و توت و سایر اشجار - موقع احداشی باغ انگور و باعچه توت و سایر اشجار -

موقع... باغ انگور و باعچه توت و سایر اشجار. صفحات ۲۶ - ۲۹

بنوشه شادروان دکتر جهانگیر قائم مقامی در صفحه ۳۶۰ کتاب (مقدمه‌ی بر شناخت استاد تاریخی)

مهر دیگری نیز از شاه طهماسب اول دیده شده که سجع آن چنین بوده است: (سلطان کشور دین طهماسب شاه عادل)

بنوشه کتاب (از شیخ صفتی تا شاه صفتی) ذیل سکه‌های بجا مانده آن پادشاه بعلت خرافاتی بودن بیش از اندازه‌اش بر این عقیده بود که چون:

«در روی سکه‌ها کلمه طبیه لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله نقش می‌شود و به دست جماعت کفره و غیره ملت می‌افتد و مس

مینمایند این باعث بی‌حرمتی است در عوض این عبارت نقش شود.

زمشرق تا به مغرب گرامام است

فرمانی حک شده بروی سنگ مضبوط در موزه شهر خوی که نگارنده آن را از روی (راهنمای موزه خوی) که با اندازه کوچکتری چاپ شده بود

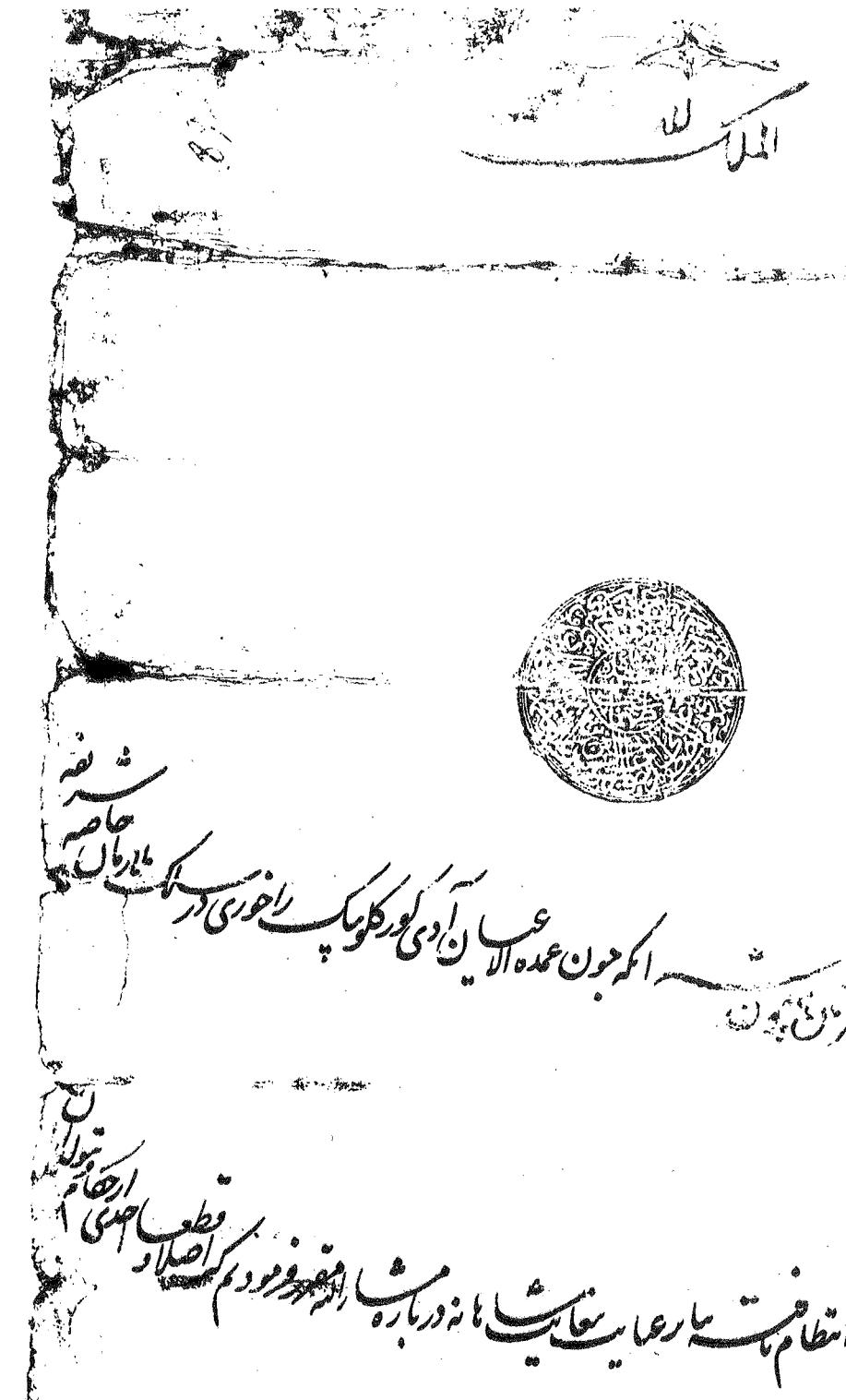
قرائت کردم که به خط استادانه ثلث در بالا نوشته شده بود.

فرمان همایون پادشاه دین پناه ابوالمظفر شاه طهماسب الحسینی خلد الله ملکه

قرار نوشته راهنمای موزه. متن فرمان در خصوص معافیت بازاریان خوی از پرداخت مالیات می‌باشد.

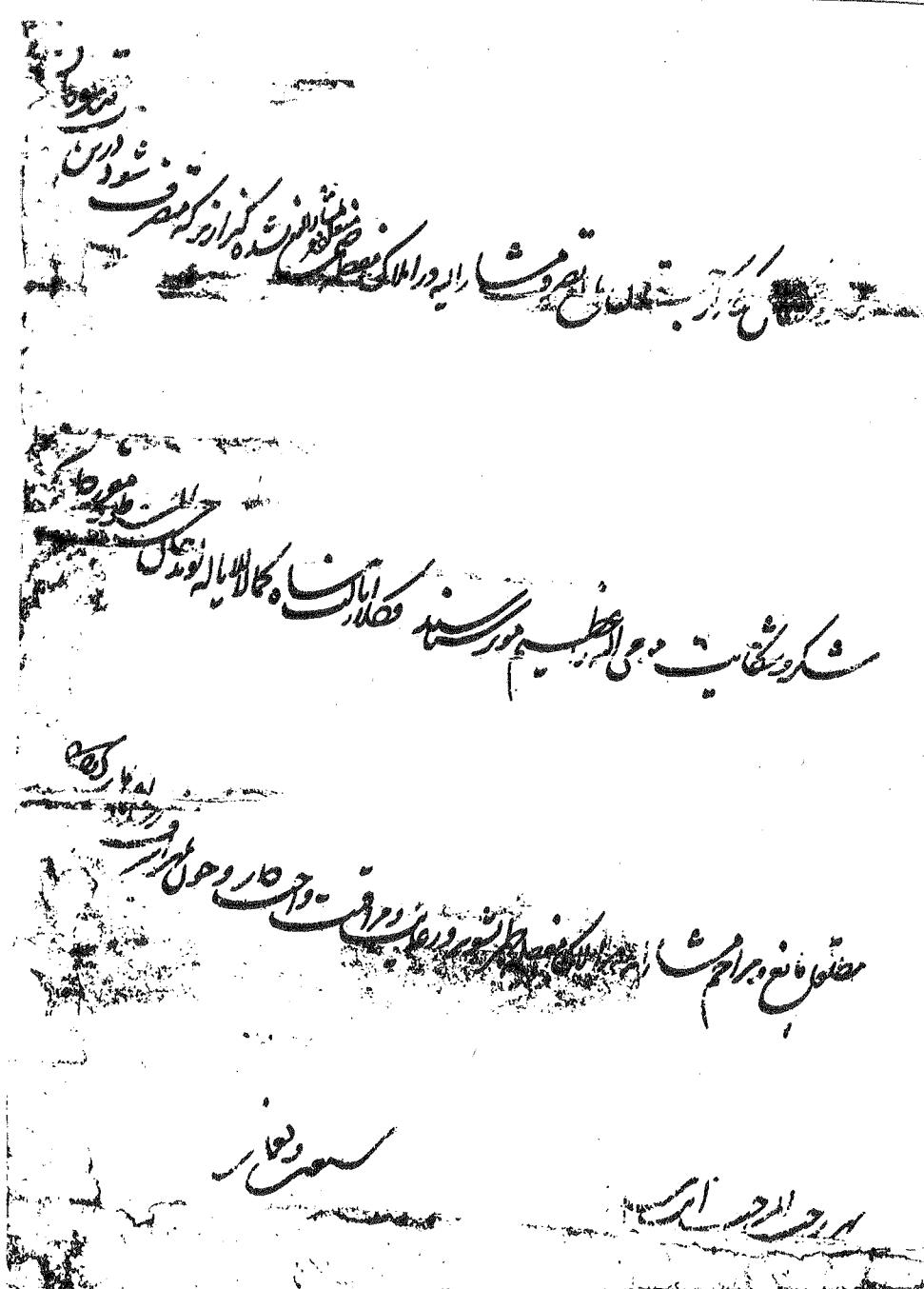
از فرمانهای پر اعتبار و طویل شاه طهماسب صفوی فرمانی در استقبال و پذیرایی همایون پادشاه هندوستان به (ایالت پناه... محمدخان

شرف الدین اغلی تکولله... حاکم دارالسلطنه هرات) است که در صفحات ۵۴ الی ۵۹ مجله هنر و مردم شماره‌های ۱۸۴ و ۱۸۵ ملاحظه مینمایید.

فرمان شاه طهماسب اول مجموعه نگارنده
در اندازه اصلی

فرمان شاه طهماسب اول

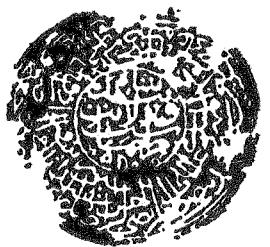
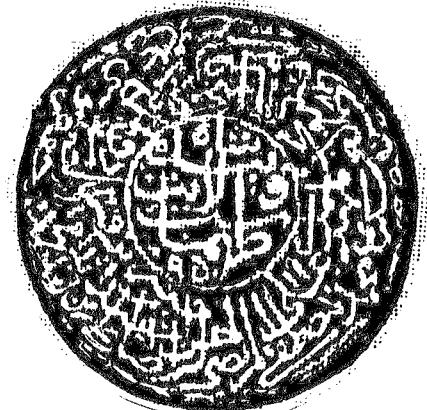

مهر شماره ۳ پ

۳- پ- مهر دایره‌ای شکل - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۹۵۰ ه.ق.

سجع نام پادشاه و تاریخ مهر در دایره کوچک وسطی بخط ثلث (بنده شاه ولايت طهماسب ۹۵۰)

تصویر این مهر از فرمان شماره ۱۲ کتاب اسناد فارسی موزه ماتناداران برداشت شده و اختلاف بارز این مهر دارا بودن تاریخ حک مهر به سال ۹۵۰ ه.ق. است که در مهرهای دایره‌ای دیگر مشاهده نمی‌گردد. علاوه بر آن جایگاهی اسمی امامان و خط ثلث نامرغوب است که بزحمت بسیار توانستم از روی مهر چاپی پاک شده و ناخوانای فرمان شماره ۱۲ حک و اصلاح نمایم که در اینجا ملاحظه می‌فرمایید.

مهر شماره ۴ ت

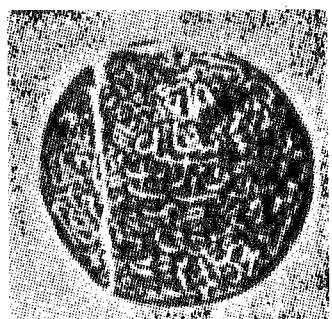
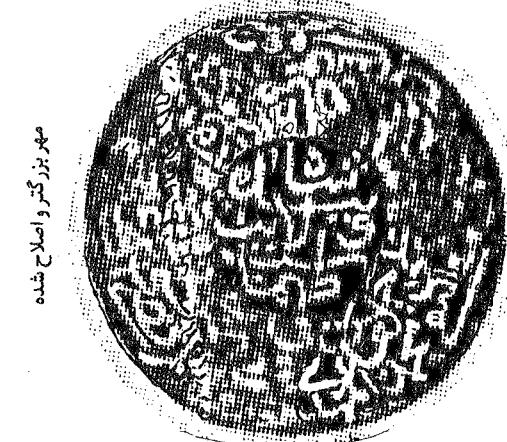
ت- مهر دایره‌ای شکل - اندازه مهر نامعلوم - فاقد تاریخ حک مهر

سجع نام شاه در داخل دایره وسطی بخط ثلث - (بنده شاه ولايت طهماسب)

در حواشی اسمی پیغمبر و امامان بدین ترتیب:

«محمد المصطفی علی المرتضی حسن الرضا حسین الشهید علی زین العابدین محمدالباقر جعفر الصادق موسی الكاظم علی بن موسی الرضا محمد التقی علی النقی حسن العسكري محمدالمهدی».

تصویر این مهر را که بسیار مخدوش بود از کتاب رایینو برداشت و تا حد امکان حک و اصلاح نمودم اختلاف نوشتگات این مهر با سایر مهرهای دایره‌ای دیگر علاوه بر نداشتن تاریخ حک ناهمواری و جایگاهی اسمی چهارده معصوم بخصوص درج نام (المهدی) است که در همه مهرها در سمت راست نام طهماسب قرار گرفته و در اینجا در زیر نام شاه طهماسب درج شده و ردیف

مهر شماره ۵ ث

۵- مهر مستطیل شکل اندازه مهر $3 \times 2/5$ سانتی‌متر - تاریخ حک مهر ۹۶۳ ه.ق.

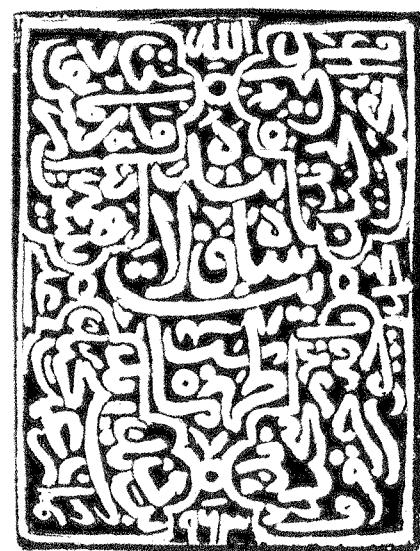
در سه طرف مهر و داخل یک نیم ترنج دالبردار (الله - محمد - علی) بخط ثلث دیده می‌شود و در چهار گوشه کنجدی مهر و بخط ثلث استادانه این دو بیت شعر درج شده است.

چون نامه جرم ما بهم پیچیدند
بردن و بمیزان عمل سنجیدند
بیش از همه کس گناه ما بود ولی
مارا به محبت علی بخشیدند

سجع مهر در ترنج وسطی بخط ثلث

بنده شاه ولايت طهماسب

و در قسمت پائین تاریخ حک مهر در سنه (۹۶۳) جلب نظر مینماید.^۱

۱- بطریکه در مجله نوشته شده اندازه آن $3 \times 2/5$ سانتی‌متر و جنس آن

Rock Crystal می‌باشد و من بعضی جملات ناخوانای آن را بوسیله آینه دقیقاً کپی کرده وارائه داده‌ام و حکاکی بسیار دقیقانه و استادانه آن که بخط رقاع عالی نوشته شده سزاوار هزاران تحسین‌ها است که چنین استادانی در عرشه هنری ایران خوش درخشیده و افتخارانی آفریده‌اند. مجموعه دکتر دیوید خلیلی - لندن

در صدر بعضی از نشانها و فرامین عبارتی از قبیل شاه بابام اسکنه الله فی فردوس الجنان و یا شاه ببابام اثار الله برهانه و یا جد بزرگوارم طاب ثراه و غیره دیده می‌شود اشاره بنام پادشاهانی بود که ارقام و فرامین و نشان‌ها از طرف ایشان قبلأ صادر شده و نشان حاضر در تائید آنها می‌باشد.

دوست فاضل آقای محمد حسن سمسار مهرهای از پادشاهان و شاهزادگان و سرداران صفوی و از آن جمله مهری به نام (طهماسب الصفوی الحسینی ۱۰۰۶) در مجله هنر و مردم شماره‌های ۹۱ و ۹۸ معرفی کرده‌اند و خاطر نشان نموده‌اند که بایستی مهر شاهزاده طهماسب میرزا برادر شاه عباس بزرگ باشد در این باره نظر علاقمندان را به مطالعه آن مقالات معطوف میدارم.

در عکس فرمان کتاب تاریخ نائین و تحمیدیه بالای فرمان دیده نمی‌شود ولی مؤلف محترم همه آنها را در صفحه ۱۶۳ درج نموده که چنین است -

«الملک لله - بسم الله الرحمن الرحيم - يا محمد يا علي - خير الانام عليه و آله افضل الصلاة والسلام
بعد از طغرا و مهر سلطنتی مطالب فرمان باختصار چنین است:

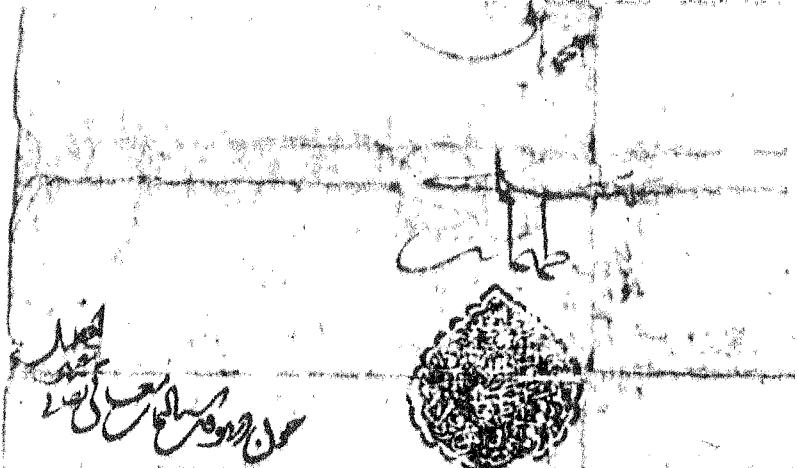
... که افادت پناه سید جلال الدین محمد توئی که در تحصیل دینیه و اکتساب معارف یقینیه قطب السبق از اقران برد و مدتها است که در قصبه نائین عراق متواتن است فرموده مقرر میداریم... اوامر و نواهی مشروعة او را مطیع و منقاد باشدند... و هر ساله صدور حکم مجدد نطلبند... و اعتماد نمایند تحریر روز سه شنبه شهر ذی قعده الحرام تنگوزئیل...»
مهر گلابی شکل دیگری بسان مهر قبیلی در صفحه ۱۴۹ و سند شماره ۱۱ کتاب برگی از تاریخ قزوین دیده می‌شود که مشخصات آن چنین است

تحمیدیه در بالای فرمان یا محمد یا علی

طغرا نام شاه طهماسب (الحکم لله ابوالمظفر طهماسب بهادر سیوزومیز)
مشخصات مهر - مهر گلابی شکل - اندازه اصلی نامعلوم - تاریخ حکم مهر ۹۴۶

تحمیدیه در بالای فرمان - (الله - محمد - علی) سمع مهر پادشاه (بنده شاه ولايت طهماسب) و در حواشی مهر این بیت نوشته شده است
گر کند لطف تو همراهی ما چرخ بردوش کشد غاشیه شاهی ما
متن فرمان باختصار «... موضوع یک قطعه باغ به سید ظهیر الدین ابراهیم واقع در ولايت شهریار به مبلغ یک هزار دینار تبریزی به انعام ابدی و احسان سرمدی او مقرر داشته‌اند.»

در قسمت پائین و دست راست فرمان کلمه ختم و مهر ختم با سمع
(الملک لله غلام شاه ولايت طهماسب) که شکل اصلاح شده آن را در صفحات ختم ارائه داده‌ام ملاحظه می‌نمایید

مهر گلابی شکل دیگری که بنظرم شبیه مهر شماره ۶۷ و منتها مطالب را به نسبتی نوشته و تاریخ ناخوانا درج نموده فرمانی است که به شماره ۱۸ و صفحه ۲۷۸ کتاب فرامین فارسی ماتناداران معرفی گشته است:

مشخصات فرمان چنین است. تحمیدیه در بالای فرمان (یا محمد یا علی) بخط تعليق شاه بابا ام اسكنه الله في فردوس الجنان

طغرا نام پادشاه (الحکم لله ابوالمظفر طهماسب سیوزومیز) تعلیق طغایی فرمان شماره ۱۸ صفحه ۲۷۸ فرامین فارسی ماتناداران - تاریخ فرمان چهارشنبه سیزدهم شهر ذی قعده الحرام یونیت ایل ۹۷۷
بنابراین جملات زیر فرمان فردی بنام میر بقاء الدین محمد صدر که رونوشت این فرمان را با اصل مقابله کرده سمع مهر را چنین یاد کرده است

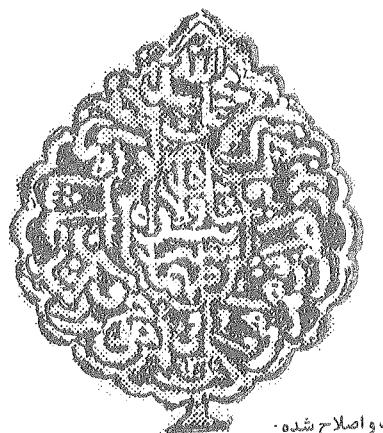
مهر گلابی شکل - (الله محمد علی) در بالا و نام شاه طهماسب در دایره وسطی (بنده شاه ولايت طهماسب) و در حواشی درج شده: (گر کند مرحمت و لطف تو همراهی ما چرخ بردوش کشد غاشیه شاهی ما)

ج - مهر - گلابی شکل پایه‌دار - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حکم مهر ۹۴۶ ه.ق.

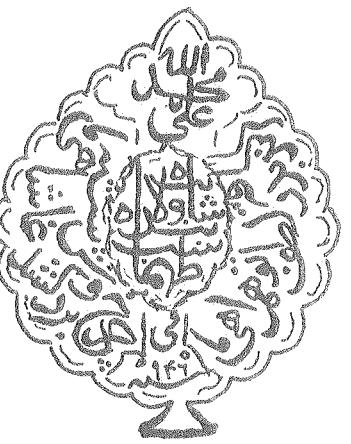
نوشته در پیشانی و سمع مهر در ترنج کوچک وسطی بخط ثلث (الله - محمد - علی - بنده شاه ولايت طهماسب)

در حواشی دو طرف مهر این بیت بخط ثلث درج شده (گر کند بدرقه لطف تو همراهی ما - چرخ بردوش کشد غاشیه شاهی ما)

و در قسمت پائین مهر تاریخ حکم (فی سنہ ۹۴۷) دیده می‌شود

مهر بزرگ و اصلاح شده

۱- من این مهر را از کتاب فرامین ماتناداران کپی و اصلاح کردم و سپس کروکی ساده آنرا نیز نقش نمودم که برای قرائت خوانندگان واضح تر گردد.

عین همین مهر با تمام مشخصات آن ذیل فرمانی در صفحات ۲۵ و ۲۶ کتاب تاریخ نائین تألیف آقای سید عبدالجعہ بلاعی به سال ۱۳۶۹ تهران دیده می‌شود تنها فرتی که با مهر فرمان ماتناداران دارد پایه نشیمن زیر مهر است که در فرمان نائین رویت نمی‌گردد و من بعضی کلمات و حروف مهر ماتناداران را که ناخوانا و پاک شده بود از روی همین مهر اصلاح و بزرگتر کردم و قسمت بالای فرمان که طغایی رسمی شاه طهماسب (الحکم لله ابوالمظفر طهماسب بهادر سیوزومیز) می‌باشد بوضوح دیده می‌شود.

مهر بزرگ و اصلاح شده
مهر کوچک و اصلاح شده

مهر شماره ۷ چ

چ - مهر گلابی شکل - اندازه مهر نامعلوم - فاقد تاریخ حک مهر
نوشته در پیشانی و ترنج داخل مهر بخط ثلث
(الله - محمد - علی - طهماسب بن اسماعیل)

در حواشی راست و چپ مهر یک بیت شعر بخط نستعلیق نوشته شده

چرخ بر دوش کشد غاشیه شاهی ما

شکل اصلی این مهر از سند شماره ۱۲ کتاب برگی از تاریخ قزوین ۱ برداشت و با دقت بسیار حک و اصلاح نمودم که
بزرگ شده آن را در اینجا ملاحظه مینمایید.

در سمت چپ نام (طهماسب) و در سند اصلی عدد ۸۳ دیده می‌شود که بعد نیست تاریخ حک مهر سال ۹۸۳ ه.ق.
بوده باشد.

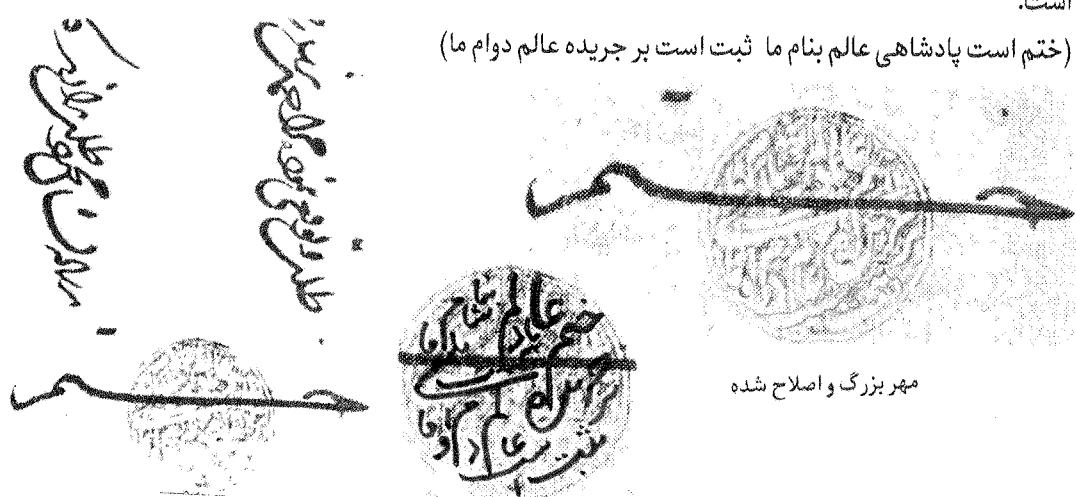

مهر بزرگ و اصلاح شده

مهر شماره ۱۰ - د (مهر ختم)

یک مهر (ختم) دیگر در سمت راست فرمان شماره ۱۲ کتاب اسناد موزه گرجستان دیدم که ناخوانا و رنگ باخته بود
بدقت بسیار اصلاح نمودم که امیدوارم تا حدی با مهر اصلی مطابقت نماید.
شکل مهر دایره‌ای شکل اندازه اصلی نامعلوم - یک بیت شعر بخط نستعلیق استادانه در مهر حک شده که چنین
است.

۸ - ح - مهر دیگری بنام (مسوده دیوان اعلی) که سجع متفاوتی با مهرهای گذشته دارد مهر مدوری است که در صفحه
شماره ۳۵۹ کتاب مقدمه‌بی بر شناخت آثار تاریخی معرفی گشته است.

نگارنده بعلت انحصاری بودن سجع آن مندرجات مخدوش و ناخوانای آن را بدقت تمام اصلاح نمودم که در شکل زیر

ملاحظه مینمایید

ح - مهر دایره‌ای شکل - اندازه مهر نامعلوم - فاقد تاریخ حک مهر - در قسمت بالای مهر درج شده
(الله - محمد - علی) و در وسط سجع نام پادشاه (بنده شاه ولایت طهماسب) و در قسمت پائین مهر عبارت (مهر
مسوده دیوان اعلی) بخط ثلث دیده می‌شود.

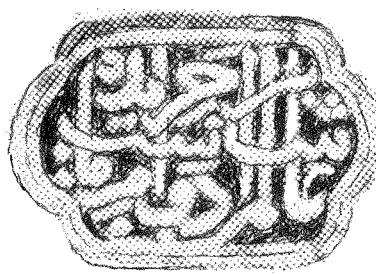

مهر بزرگ و اصلاح شده

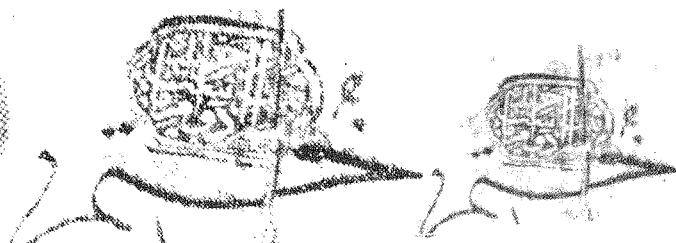

مهر شماره ۹ خ - (مهر ختم)

مهر دیگری هم که ذیل فرامین سلطنتی این پادشاه مشاهده می‌گردد مهر (ختم) است که پراجع باین مهر در کتاب
منشاتی که در زمان شاه سلیمان صفوی تألیف شده و مؤلف آن نامعلوم است چنین یاد نموده که در حاشیه متن
فرامین موقعی که با تمام رسم پادشاه بخط خود می‌نویسد (ختم) و با مهر ختم هم ممهور می‌گردد
یکی از این مهرها که ذیل فرمان شاه طهماسب در کتاب اسناد موزه گرجستان جلب نظر مینماید مهر ختم فرمان
شماره ۱ است که آن را بزرگ کرده و در اینجا ارائه مینمایم.
شكل مهر بیضی شکل کنگره‌دار - اندازه اصلی نامعلوم - داخل مهر یک مصرع شعر درج شده که چنین است
(ثبت است بر جریده عالم دوام ما) وزیر آن بخط ثلث جلی درج نموده (ختم)
بعید نیست بنابرآن شهنشاه این کلمه (ختم) بخط خود شاه طهماسب بوده باشد.

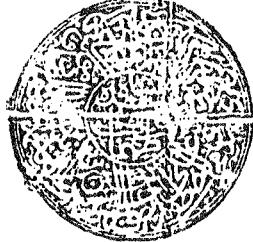
مهر بزرگ و اصلاح شده

(ختم است پادشاهی عالم بنام ما ثبت است بر جریده عالم دوام ما)

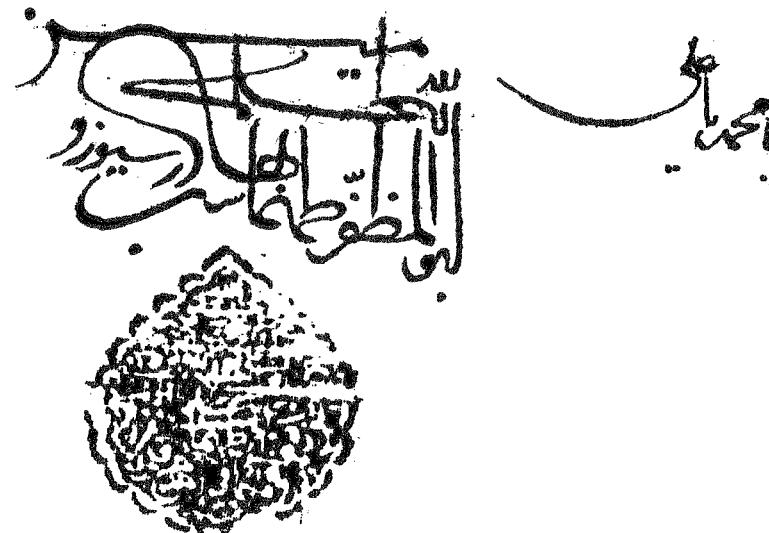
طغراهای شاه طهماسب

ذیل فرامین شاه طهماسب اول، طغراهای مختلفی ترسیم و کتابت شده که انواع آنها را با ذکر تاریخ ارائه میداریم.
طغرا فرمان شاه طهماسب اول در سنه ماه رب جمادی ۹۷۰ با مشخصات زیر
تحمیدیه (هوالملک لله) رنگ طلائی - مهر سلطنتی شاه طهماسب در اندازه قطر ۳۲ میلی متر.
طغرا سر فرمان (فرمان همیون شد) برنگ طلائی - مضبوط در مجموعه نگارنده

اکھ جون عمدہ الی ای دی کور کلوب پ راخوری در کنکاران

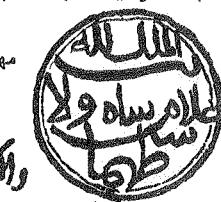
طغای شاه طهماسب در بالای فرمان
تحمیدیه در بالای فرمان (الله - یا محمد یا علی)
طغای شاه طهماسب (الحمد لله - ابوالمظفر طهماسب بهادر سیوزومیز) بخط تعلیق طغای
بدون طغای سر فرمان معرفی شده سند شماره ۱۱ صفحه ۱۴۹ کتاب برگی از تاریخ قزوین

مهر شماره ۱۱۵ - ذ مهر ختم

سومین مهر ختم دیگری که ذیل سند شماره ۱۱ کتاب برگی از تاریخ قزوین یافتم و عکس آن نیز در اینجا مشاهده میگردد مهر دایره‌ای شکل کوچکی در اندازه نامعلومی است که حک و اصلاح نمودم و سبج آن چنین است (الملک لـ غلام شاه ولایت طهماسب...) تاریخ مهر بکلی پاک شده بود و قرائت آن میسر نگردید.

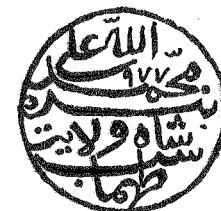
شهر بزرگتر و اصلاح شده

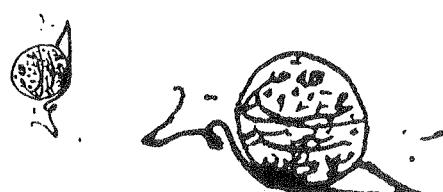
مهر بزرگتر و اصلاح شده
دایم ساده و لا طلاق

کپی یک مهر ختم دایره‌ای شکل دیگر در سمت راست - و پایین فرمان شماره ۱۸ شاه طهماسب صفوی در صفحه ۲۷۸ کتاب فرامین فارسی ماتناداران دیده می‌شود که معرفی کننده فرمان بعلم ریز و ناخوانا بودن آن کلمات مهر را بخط خود نوشته و من نیز با برداشت حدسی جملات مهر را تنظیم کرده و در اینجا بدیدار علاقمندان میرسانم سچع مذکور تا بدست آوردن یک مهر صحیح و قابل اعتماد دیگر جنین است.

(الله - محمد - علي ۹۷۷ - بنده شاه ولایت طهماسب)

شهر اصلاح شده و بزرگتر

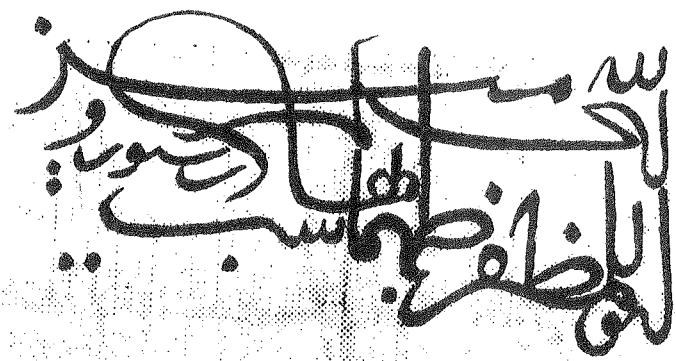
طغرای نام شاه طهماسب در بالای فرمان

تحمیدیه - هوالله سبحانه - بسم الله الرحمن الرحيم - يا محمد يا على

طغرای نام شاه طهماسب (الحكم لله ابوالمظفر طهماسب بهادر سیوزومیز) بخط تعلیق طغرائی جملات پاک شده

سر فرمان (در این وقت مرحمت بیدریغ شاهی شامل حال دولتماب...)

تاریخ فرمان ۲۵ شهر جمادی الثانی سنه ۹۴۸ - فرمان بزرگ شماره ۱ فرامین ماتناداران

تحمیدیه (الملک لله) و طغرای سر فرمان (فرمان همایون شد) فرمان شماره ۱۳ کتاب اسناد فارسی موزه ماتناداران
تحمیدیه - تاریخ فرمان شهر ذی قعده سنه ۹۵۵

فرمان همایون شاه طهماسب اول

تحمیدیه (الملک لله) شاه ببابام انار الله برhanه - موضع مهر با سجع (بنده شاه ولايت طهماسب)
طغرای سر فرمان (فرمان همایون شد) فرمان شماره ۱۶ کتاب فرامین فارسی ماتناداران - تاریخ فرمان رجب ۹۶۹

فرمان همایون شاه طهماسب اول

تحمیدیه در بالای فرمان شاه طهماسب اول بخط تعلیق استادانه

بسم الله الرحمن الرحيم - يا محمد - يا على بهون مرتضوی

ائمه معصومین صلوات الله عليهم اجمعین - چاپ شده در صفحه ۱۰۳ مجله بررسی های تاریخی شماره ۳ سال نهم

(فرامین شاه طهماسب اول بروی سنگ نبشته ها)

در صفحه ۲۲۰ مجله بررسی های تاریخی شماره ۵ سال دهم فرامینی روی سنگ نبشته ها معرفی گشته اند که مشخصات آنها را با خصار بر علاقمندان ارائه میداریم.

«... در دیوار مسجد سلطانی اسدآباد که حالیه خراب شده و بجا آن بنایی تازه ساخته اند بر دیوار سمت چپ راهرو ورودی به حیاط مسجد

جدید پنج سنگ نبشته نصب گردیده که به ترتیب سنتوات معرفی میگردد

۱- فرمان شاه طهماسب اول صفوی (۹۸۴-۹۹۳) مورخ ۹۷۷ هـ. ق. درباره بخشودگی مالیات خانه شمار قریه اسدآباد - این فرمان بخط ثلث

در پنج سطر بر سنگ مرمر سفید یکپارچه به دارازی ۲۹ و پهنهای ۲۷ سانتی متر بطور برجسته نوشته شده است.

۲- فرمان شاه طهماسب اول مورخ ۹۷۹ هـ. ق. درباره تخفیف مالیات چهارپا که عبارت از مواشی... و بیوت النحل الکاء اسدآباد از ابتدای

پیچی ایل به علت شیعه بودن ساکنان آنها.

این فرمان بخط ثلث در ۱۳ سطر بر سنگ یک پارچه بدارازی ۱۳۵ و پهنهای ۴۰ سانتی متر کنده شده است.

گواینک در دوران صلح بین ایران و عثمانی سلطان سلیمان شاه طهماسب را مورد احترام قرار میداد و اورا «اعلیحضرت والا رتبت گردون

رفعت - جمشید سرادق تاجداری داور دارای - فریدون ملک آرای - کیخسرو دهر - مزین سریر سلطنت و شاهی معزالدوله والا مقام

طهماسب شاه». خطاب میکرد.

ولی در فتحنامه ای که سلطان سلیمان در سطح ممالک همچو اور پخش کرده بود شاه طهماسب را با عنوانین:

«برادر تهماسب سردار گمراه طایفه قزلباش او باش ضلالت معاشر آتش افروز دامنه فساد - شاه شامت پناه در پرده خفا مستور شد».

ودر همین زمینه شعرای آن دوره عثمانی نیز جسارت کرده و شاه طهماسب را با ایيات رذیلانه و خصمانه ای شماتت نیمودند که نمونه ای

از آن در این شعر ترکی که از جنگ خطی تاریخ ۱۵۰۵ هـ. ق. مجموعه نگارنده برداشت شده بوضوح علیم می گردد.

ترجمه (سلطان سلیمان پادشاه بربور و اقلیم یونان و بیت الحرام شاه راضی ها را مات کرد و برای قتل آن گروه مفتی ها هم فرمان داده اند

- آنها از جنگ فرار کردند و مازن و فرزندان قزلباشان را اسیر کردیم ای بی حمیت تو لایق سلطنت نیستی و از زن کمتری ما بوسیله قهر

و غلبه ملک ایران را ویران کردیم ای شاه طهماسب تو لایق سلطنت نیستی - پادشاهان با قشون خود و همراه آنها در جنگ شرکت می کند

یا میمیرد و سرو جان در آن راه میدهد تو مگر عورت هستی بیا میدان جنگ خود را امتحان کن.

ما قلعه وان را از دست شما گرفتیم حالا نوبت گرجستان و شروان است مملکت تو را باندازه ای خراب کردیم که باید برای (بایقوش) ها و

جندها پادشاه بشوی. باید بملک روم و استقبال ما بیانی تا مشمول احسان و انعام ما بشوی؟

مهر در اندازه بزرگتر

أنواع ديگري از فرامين شاه طهماسبی که طغرای (فرمان همایون شد) در سر فرمان دارند معرفی ميگردد.

طغرای - فرمان همایون شد - فرمان شماره ۱۲ کتاب اسناد فارسی موزه ماتناداران تاریخ فرمان - سلخ شهر جمادی

الاول سنه ۹۵۱

فرمان همایون شاه طهماسب اول

مهر دیگری که با مشخصات کامل در مجله هنر و مردم شماره ۱۳۱ چاپ شده و بعضی از مطالب آن در اینجا ارائه می‌گردد مهر سلطنتی است که تاکنون در صحت و سقم آن تحقیقات دقیقی بعمل نیامده و معلوم نمی‌باشد که این مهر یقیاً مهر شاه اسماعیل دوم بوده و یا مربوط به شخص دیگری است که نام و مقام او بر ما آشکار نیست بهر حال مشخصات مهر مذکور چنین است کاسه نگین ۲۵ میلی متر و دیواره ۷/۴ میلی متر و عرض نوار حلقه ۶/۴ میلی متر است مهر دوری شکل بوده و در وسط سجع صاحب مهر دیده می‌شود (غلام شاه منتشه‌اد) و در قسمت بالا و پائین مهر این بیت درج شده است: علی و آل او مرا تمام است ز مشرق تا بمغرب گرامام است

۱- به مشخصات بیشتر این مهر به صفحات شماره‌های ۱۶ الی ۲۶ مجله هنر و مردم شماره ۱۳۱ مراجعه نمایید.

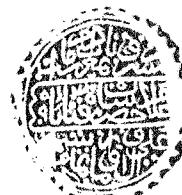
ناگفته نماند در آن دوران سرداران و شاهزادگان صمیمی زیادی حضور داشتند که خود را غلام حضرت شاه می‌دانستند و سجع مهر خود را با این عبارات زینت می‌دادند. در مجموعه نگارنده دو مهر عقیقی از این سنوات به یادگار مانده که ابتدا خیال می‌کرد از آن شاه اسماعیل دوم یا پادشاه دیگری است ولی بعد از بررسی و تحقیق زیاد معلوم گشت که مهر یکی از سرداران صمیمی و فادر سلطنتی است که خود را (غلام حضرت شاه...) نامیده است

مشخصات مهر اول چنین است

اندازه مهر گرد بقطر ۲۳ میلی متر در قسمت بالا و پائین بخط رقاع استادانه این بیت نوشته شده است
علی و آل او مرا تمام است
ز مشرق تا بمغرب گرامام است
در وسط و داخل یک مستطیل دالبردار درج شده بخط رقاع (غلام حضرت شاه فتایا)

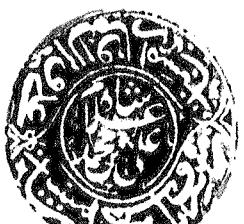
مهر در اندازه اصلی

مهر در اندازه اصلی

مهر دایره‌ای عقیق دیگر که بقطر ۱۹ میلی متر می‌باشد سجع صاحب مهر در دایره وسطی کوچک بخط نستعلیق نوشته شده (غلام شاه علی بن محمد) در حواشی بخط رقاع همان بیت بالا درج شده

علی و آل او مرا تمام است

مهر در اندازه بزرگتر

مهر در اندازه اصلی

شاه اسماعیل دوم ۹۸۴-۹۸۵ ه.ق.

بعد از فوت شاه طهماسب اول که در ماه صفر سال ۹۸۴ اتفاق افتاد ابتدا امرای استاجلو حیدر میرزا را پادشاه خواندند ولی سایر قزیل‌نشها اسماعیل میرزا محبوب را بنام شاه اسماعیل ثانی به سلطنت نشاندند و او در روز چهارشنبه ۲۷ جمادی الاول سال ۹۸۴ ه.ق. تاجگذاری کرد.

اسماعیل میرزا پس از محمد خدابند بزرگترین پسر شاه طهماسب بود که در شب ۱۸ ذی‌حجہ ۹۴۳ در قم بدنیا آمد او پادشاهی ستمکار بود که عده‌ای از شاهزادگان از جمله ابراهیم میرزا را کشت تنها برادرش محمد میرزا و فرزند او عباس میرزا در امان ماندند.

وی مردی باده گسار و عیاش و اعتیاد بافیون داشت و جهت اینکه او را پادشاه سنه ندانند روی سکه‌ها این بیت را ضرب کرده بود

ز مشرق تا بمغرب گرامام است علی و آل او مرا تمام است

او برخلاف اعمال ناهنجاری که داشت در بالای فرامین (هوالله عادل) می‌نوشت و در شعر عادلی تخلص می‌کرد و در روی یکی از سکه‌های او این جملات ضرب شده بود (السلطان العادل ابوالظفر شاه اسماعیل بن طهماسب شاه الصفوی خلد الله ملکه) مرگ این پادشاه در روز یکشنبه ۱۳ رمضان سال ۹۸۵ ه.ق. اتفاق افتاد و مدت سلطنت وی یک سال و سه ماه و نوزده روز طول کشید.

از این پادشاه تنها فرمانی که تاکنون شناخته شده فرمانی چاپ شده در صفحه ۲۸۰ جلد اول فرامین فارسی ماتناداران است که در اینجا ملاحظه مینمایید.

هوالله العادل صرحه دوان شاه

امریوال شرف چه احقر ک مثل و چه ایشان مثل و ایشان مثل

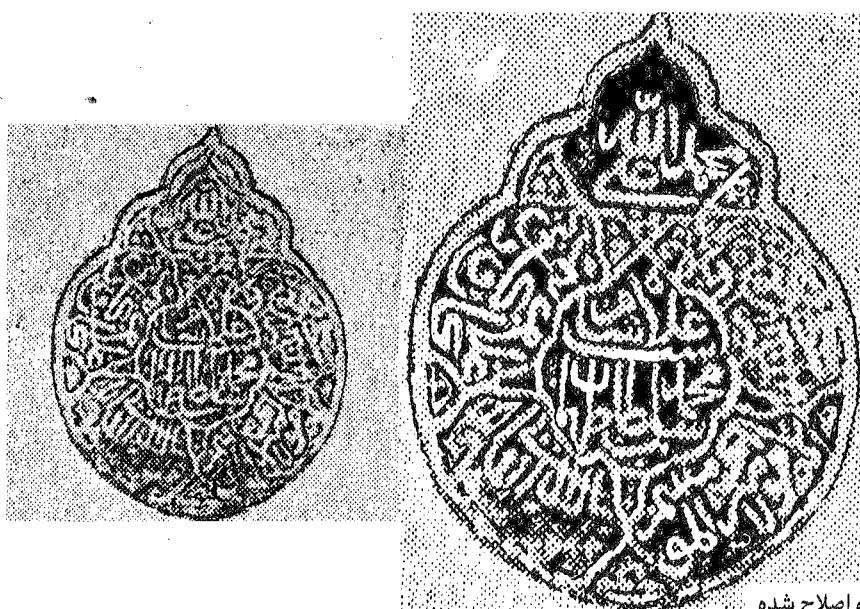
فرمان مذکور اصل فرمان نبود بلکه رونوشتی از آنست که بدقت بررسی شده و در آن کتاب ارائه گشته است ما نیز بعلت کمیابی فرمان این پادشاه آن را مورد استناد قرار داده و در اینجا معرفی مینماییم.

الف - مهر دایره‌ای شکل - اندازه مهر نامعلوم

تحمیدیه در بالای فرمان (هوالله العادل) سپس (جای مهر دیوان اشرف اعلی) طغای پادشاهی در سر فرمان (امر دیوان اشرف اعلی)

متن و سجع مهر پادشاهی وی (دیوان اشرف اعلی) بوده است.

تاریخ فرمان - جمعه ۱۲ شهر ذی قعده العرام سیچقان تیل ۹۸۴ ه.ق.

مهر بزرگ و اصلاح شده

فرمان دیگری که از سلطان محمد خدابنده با همین مهر شماره (الف) در حراج ساتبی لندن به تاریخ ۲۹ آپریل سال ۱۹۹۸ به فروش رسید. اصل فرمان را که به اندازه $5 \times 4 / 5 \times 10$ سانتی‌متر در کاتالوگ حراجی چاپ شده بود بدقت بسیار قرائت کردم و چون فرمانهای معرفی شده این پادشاه بسیار نادر است بدین جهت متن آن را ارائه دادم که مشخصات آن چنین است.^۱

۱- مهر گلابی شکل سلطنتی که مشخصات سجع و مطالب داخل مهر بعنیه شبیه مهر الف می‌باشد تحمیدیه در بالای مهر سلطنتی - (هو - الملک لله) برنگ طلائی

طغای سر فرمان (فرمان همیون شد) برنگ سرخ

فرمان همیون شد آنکه چون شهرچه موضع کزج خالخال بموجب نشان علیحده که در پارس ئیل عز صدور یافته بسیورغال ابدی و انعام سرمدی شرافت پناه و افادت دستگاه میرشریف خادم باشی استانه منوره مقدسه مقرر است تعییری در آن شده بنابراین کددایان و رعایا و مزارعان موضع مذکور سال به سال شهرچه مقری خود را به مشارالیه بقدر موقوف پردازند در این باب غدفن دانسته از فرموده در نگذرند و از مخالفت اندیشه نمایند بعده متولی استانه منوره مقدسه و داروغه و حاکم خالخال که دفعات نهایت امداد نمایند مستوفی السرکار فیض آثار را که بخلاف حکم از شهرچه موضع مزبور متولیان آستانه منوره صرف آستانه منوره نموده باشند عرض اقتدار جوانب براین جمله روند هر ساله حکم مجدد نطلبند حرره فی شهر ربیع الثانی سنه ۹۹۲

فرمان دیگری از این پادشاه که مهر شماره (الف) را دارد. در صفحه ۱۵۱ و سند شماره ۱۳ در کتاب برگی از تاریخ قزوین معرفی شده که بتاریخ غره شهر ربیع الاول پارس ئیل ۹۸۶ هـ. ق. صادر گشته است

طغای سر فرمان (فرمان همیون شد) و در سمت راست وزیر مهر سلطنتی بخط ریز نوشته شده. (شاه بابام انار الله برهانه)

سلطان محمد خدابنده ۹۸۵ - ۹۹۶ هـ. ق.

او به سال ۹۳۸ هـ. ق. در تبریز بدنیا آمد و بعد از مرگ شاه اسماعیل دوم باتفاق آرای سران کشور شاه شد و در ۱۸ شوال ۹۸۵ از شیراز به سوی قزوین آمد و روز پنجم شنبه ۵ ذی حجه سال ۹۸۵ تاج شاهی بسر نهاد و سلطان محمد خدابنده نامیده شد.

او پس از متعددی داشت که در حوادث گوناگون به قتل رسیدند و بعد از بین رفتن حمزه میرزا عباس میرزا یکی از فرزندان بالیاقت او در ذی حجه سال ۹۹۶ به قزوین آمد و رسماً به سلطنت ایران رسید.

این پادشاه آخرالامر سلطنت پسرش عباس میرزا را تصدیق کرد و تا سال ۱۰۰۴ حیات داشت مرگ وی در جریان همین سال موقعی که شاه عباس به خراسان لشکر کشیده بود در قزوین به بیماری اسهال درگذشت و در حرم امامزاده حسین مدفون گردید و جسد او را پس از چندی به عتبات عالیات فرستادند از سلطان محمد خدابنده تنها یک مهر گلابی شکل شناخته شده که مشخصات آن چنین است.

مهر شماره الف

الف - مهر گلابی شکل - اندازه مهر نامعلوم - فاقد تاریخ حک مهر شکل مهر دارای تنظیمات قرینه‌ای زیبا که به شش قسمت مختلف تقسیم گشته است در پیشانی مهر بخط ثلث نوشته شده (الله - محمد - علی)

سجع نام پادشاه در دایره دالبردار و سطی (غلام شاه سلطان محمد بن طهماسب) بخط ثلث در چهار قسمت قرینه‌ای حواشی مهر جملات و کلمات ناخوانا، بخط رقاع در هم پیچیده‌ای کتابت شده که به حدس می‌شود چنین قرائت کرد.^۱

قسمت ۱ از دست راست بالا... عالم... قسمت ۲ از دست راست پائین... علی مولا امیر المؤمنین قسمت ۱ از دست چپ بالا. بجان و دل غلام کمترینم - قسمت ۲ از سمت چپ پائین... لا اله الا الله تعالى

(حمزه میرزا ۹۷۶ - ۹۹۴ هـ. ق.)

پسر بزرگتر سلطان محمد خدابنده بود که به علت بی‌کفایتی پدر عملأ قدرت پادشاهی را در دست گرفته بود او جوانی شجاع و دلیر ولی باده نوش و عیاش بود.

حمزه میرزا در حمله عثمانیان به ایران شجاعت بسیاری بخرج داد و نواحی از دست رفته ایران را پس گرفت و به سال ۹۹۲ که ۱۸ سال داشت به آذربایجان رسید و زمام امور سلطنت را بدست آورد.

تولد وی حدوداً سال ۹۷۶ هـ. ق. و سال قتلش که توسط خدا وردی دلّاک اجرا گردید شب چهارشنبه ۲۸ ذی حجه سال ۹۹۴ هـ. ق. می‌باشد.^۱

۱- متأسفانه فرمان و سندی که دارای مهر سلطنتی این پادشاه باشد تاکنون معرفی نشده ولی بروایت شادر و انان مظاہری و طاهری شهاب سجع مهر وی (بنده شاه ولایت حمزه) بتاریخ ذی قعده سال ۹۹۴ است که در حواشی مهر نام پیغمبر اکرم و امامان حک گشته است.

(فرمان سلطان محمد خدابنده به طایفه ترکمان و تکلو)

در صفحه کتاب فرامین فارسی ماتنداран - طغرای (حکم عالی شد) بیکلر بیگی آذربایجان دیده می‌شود که به تاریخ شهر جمادی الشانی سنه ۹۸۸ صادر شده و مهر دایره‌ای شکل وی نیز در انتهای حکم دیده می‌شود. با در داشتن این رقم معلوم میگردد که بیگر بیگی‌های آن دوران که بسان استنداران حالیه انجام وظیفه می‌نمودند مجاز بودند که رأساً حکمی صادر نمایند و اجرای امور را سرعت ببخشند.

طغرای سلطان محمد خدابنده

بطوریکه در فرمانهای معرفی شده ملاحظه گردید طغرا فرمان این پادشاه (فرمان همایون) می باشد. در شکل زیر علاوه بر طغرا سر فرمان اگر بانتهای سطر اول آن توجه کنیم (حسب الحكم جهان مطاع) نیز دیده می شود.

The image shows a circular seal impression. The outer border contains the Persian text "خانه ملکه هنرها و میراث اسلامی" (Khanegah-e-Mulk-e-Hanra va Mireast-e-Islami). Inside the circle, there is a stylized emblem or logo.

三

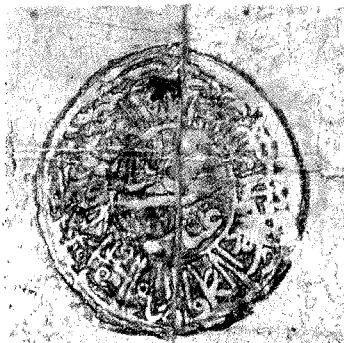
الف ١٥ شماره مهر

الف - مهر دایره‌ای شکل - اندازه مهر بقطر ۳۵ میلی‌متر - تاریخ حک مهر ۹۹۹.۵.ق.

سیم مهر در دایره وسطی (بنده شاه ولایت عباس ۹۹) بخط نستعلیق

در حواشی و کنار مهر اسامی امامان شریف بخط ثلث
اللّٰهُمَّ صلّ عَلٰى النّبِيِّ وَالوَصْدِيِّ وَالبَّتُولِ وَالسَّبِطَيْنِ وَالسَّتِّ
المهدی.

نمونه فرمان شاه عباس اول با مهر (الف) به شماره ۳۴۷ از مجموعه نگارنده

شهر شماره ۱۵ الف در اندازه اصلی

شهر شماره ۱ الف بزرگ و اصلاح شده

(فرمان شاه عباس کبیر به شماره ۳۴ از مجموعه نگارنده)

(پرداخت مبلغ سی تومان تبریزی از بایت رسوم داروغگی و مواجب برقوشچیان قید شده در فرمان تاریخ ۱۰۳۴) مهر دایره‌ای شاه عباس کبیر با سچع یاد شده طغای سر فرمان برنگ سرخ (فرمان همیون شد)

مهر دایره‌ای شاه عباس کبیر با سچع یاد شده طغای سر فرمان برنگ سرخ (فرمان همیون شد) آنکه ارباب و رعایا و سالکان سریر اعلی مبلغی سی تومان تبریزی از بابت رسوم داروغگی ایت ئیل و تنگورئیل آن ولایت که در این ولا مستوفیان عظام بقلم مستوفی بقا باد ناظر کل دفترخانه همیون داده‌اند که تنخواه ارباب حوالجات نماید در وجه مواجب او دئیل قوشچیان مزکوره ذیل که حسب الامر اعلی برادر دوستی خان - یعقوب - مراد آقا قوشچی - حسین خان

از قرار نوشته رفعت پناه مقرب الحضرة العلیه شمسا میرزا محمد مجلس نویس خاصه شریفه مقرر شده که خوارج بجهة سوغات حضرت سلطنت و شوکت پناه عظمت و جلالت دستگاه عالیجاه زبدة السلاطین العظام اعزی ندر محمد خان [ایقراء] و آنچه از بابت مجال مذکوره ضمن بمواجب همه ساله ایشان مقرر بود بجهة دیوان ضبط نموده عوض بابت رسوم داروغگی مذکور داده شود مقرر دانسته و از قرار قبض بخرج مجری دارند مستوفیان نظام حسب المسطور مقرر دارند آنچه بهمه ساله قوشچیان مزبور مقرر بود در او狄ل که عوض از آن وجه مذکور داده شده بجهة دیوان ضبط نموده تنخواه ارباب حوالجات بجا و از قرار سنوات بعد از آن بدستور سابق برقرار دارند و در عهدہ شناسند و چون پروانیه به مهر اشرف رسداعتماد نمایند تحریراً فی شهر جمیدی الثاني ۱۰۳۴ - قرائت متن فرمان

شah عباس بزرگ ۹۹۶-۱۰۳۸ھ. ق.

فرزند سلطان محمد خدابنده و یکی از پادشاهان پر اقتدار صفوی است که در عظمت و آبادی ایران کوششها کرده و افتخارات پر ثمری برای ایران کسب نموده است. این پادشاه پر تدبیر مملکت را از آشوبهای مختلفه رهائی داد و ولایات شمال غربی، و مغرب ایران را که از راه اضطرار به عثمانی، واگذار شده بود به مام وطن باز گردانید.

تولد او به سال غرّه رمضان سال ۹۷۸ ه.ق. در هرات اتفاق افتاد و در ۱۸ سالگی در قزوین بجای پدر نشست: شاه عباس مدت چهل و نه سال تمام سلطنت کرد و با درایت و کارданی زایدالوصفی که در اداره مملکت نمود به تحقیق یکی از پادشاهان پر شهره ایران بعد از اسلام بشمار می آید.

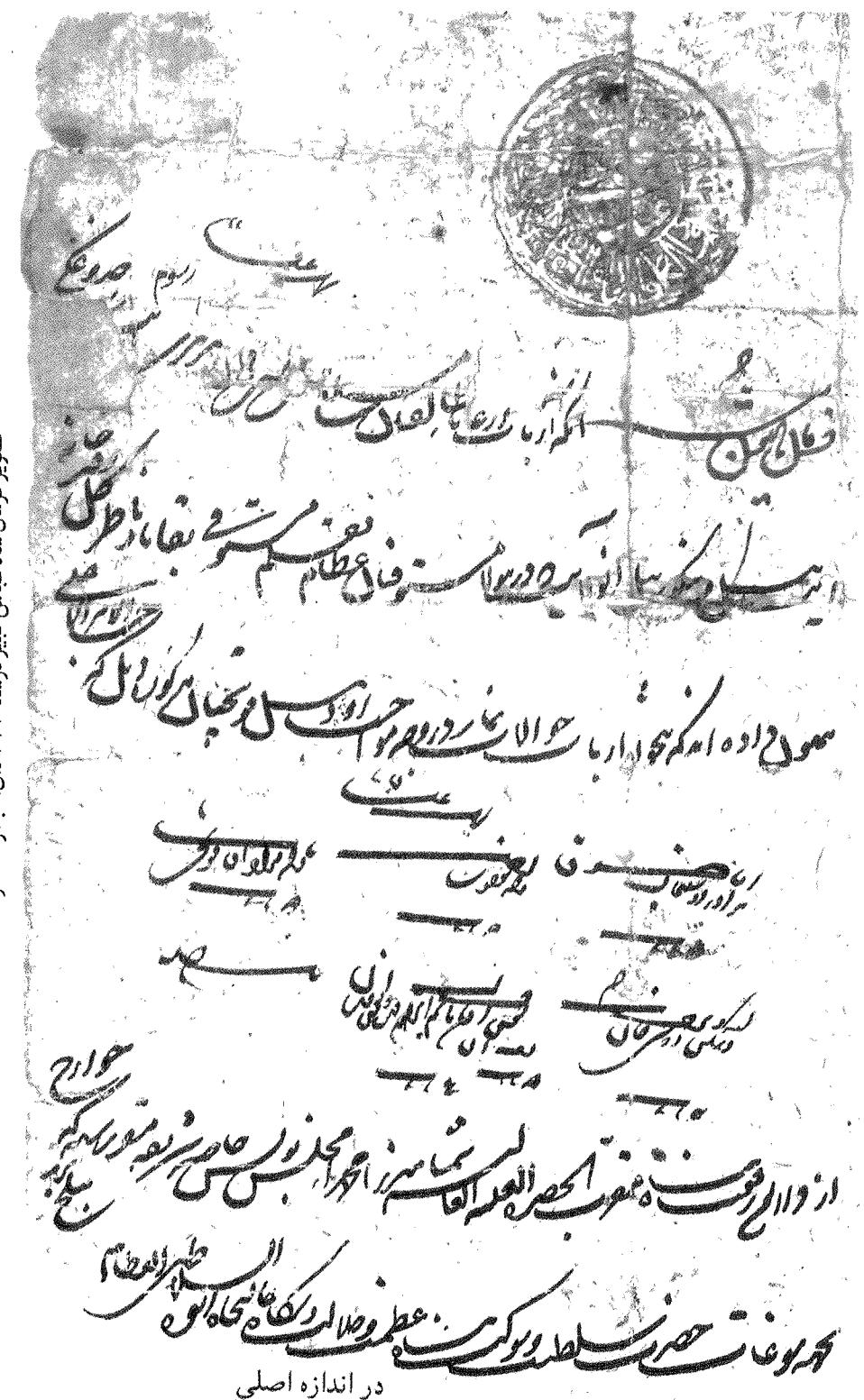
مرگ وی در ۲۴ جمادی الاول سال ۱۰۳۸ به علت کسالت شدیدی که در بلده اشرف روی داد اتفاق افتاد.

عمر او پنجاه و نه سال و هشت ماه و ۲۳ روز بود و چهار پسر به نامهای طهماسب میرزا - سلطان محمد میرزا - وصفی میرزا و امامقلی میرزا داشت که بعد از مرگ وی سام میرزا پسر صفوی میرزا بنام شاه صفوی اول به تخت سلطنت نشست.

شاه عباس کبیر بروایت عالم آرای عباسی ۱۴ مهر داشته که حدود سه تائی از آنها ذیل فرمانها دیده شده که بدیدار خوانندگان میرسد.

در یکی از صفحات تاریخ عالم آرای عباسی یاد شده چهارده مهر با اسم حضرات عالیات ترتیب یافته بوده که در اختیار میرزا رضی مهردار بوده است.

و جهار ده هر کسیم حضرات غایب در دارالسلطنه صورها
لشکاری امام الدین دلم خاتم نبیک ده بزرگ ارضی صدر رئیس با فیض آنکه در زمان
مریک حضرات مقدسات لغتش خاتم مسیح که بوده و علمای اسلام در گذشت
و معاد خواهان عیت ضبط نموده اند به ازرا در ساعت مسحوق شیخ نموده اند بو
همار که را ایندما می رسمی صبع پوایت ولی ای شیخ بخیا صیارت پناه بزرگ ارضی
که در اوستند سرکار باشند بزرگ مسیح که مشهد های شده و پاکی افخر نیزی اسراف
در رئیسی عینی و قاعده کویره با در جمیع فرمودند

صروف
د اخیم ارباب حاکم کوچن نواحی هم کش می بود و بحمد اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
در کار داده کو مدح و فخر نهاده و ارضی کش بحقیقت شفیعی کشم
ب خوشی نهاده و حمد لله عالی
بین کش و بخانی هم اخیر بود در آنکه بعوضی از فرماده ای اراده کشند و بحمد اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
از بیانات حکایت کردند که مادرانی بخوبی از ارض زرگان کشند
ب خبر از مردم همان روز کشند

(نوشتجات ظهر فرمان) شماره ۲۷۳ مجموعه نگارنده

مهر... معدلت پناه عظمت و اجلال پایگاه عالیجاه سلطان العلمائی اعتمادالدین الملّه العالیه مهر بیضی شکل با سجع (غلام شاه عباس
علی) ۳ مهر شش گوش با سجع (ادرکنی یا ائمه معصومین ولی)
مهر بیضی شکل با سجع (بنده شاه نجف بایندر) و یک مهر بیضی شکل سجع (ناخوانا)
جملات و عبارات دیگر که باشکال قرائت گردیدند عبارتند از:
از باب صاحبان شیروان که همه ساله قوشچیان مذکور مقرر است و وجهه دیوان ضبط می شود - مبلغ سیاقی
از باب محله جوزان سفلا؟ که همه ساله مواجب یعقوب ... مبلغ سیاقی
برادر دولستی خان - پیش کش دوستی خان مبلغ سیاقی - از باب مزعوه اوران من مقامات هر ساله گذرانید (مبلغ سیاقی) -
سطر آخر - از باب.. اوران مقامات که همه ساله آورده و برای پیشکش دوستی خان مقرر است (مبلغ سیاقی) اندازه فرمان ۱۶/۵×۲۷
سانتی متر

۱- نمونه یک پروانچه به سال ۱۰۳۴ از شاه عباس اول

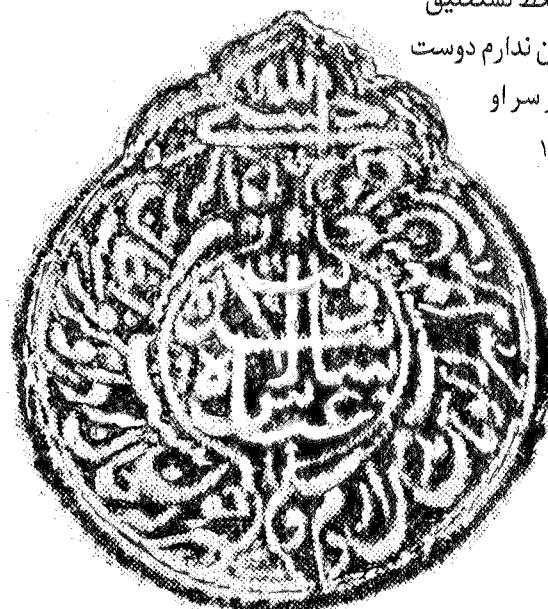
این سند یکی از اقسام دیوانیات بنام «پروانچه» است که مخصوص دوران صفوی بوده و کلیه مشخصات و ضوابط مخصوص به یک پروانچه
که در متن نیز در سطر دوم از آخر قید شده (و چون پروانچه بهمراه اشرف رسداعتماد نمایند) اجرا گشته است.
به مشخصات و اهمیت (پروانچه) تگاه کنید به صفحه ۸۶ کتاب (مقدمه‌یی بر شناخت اسناد تاریخی

فرمانی از شاه عباس کبیر بروی سنگ نیشته‌ای است که در صفحه ۲۲۰ مجله بررسی‌های تاریخی شماره ۵ سال دهم معرفی شده که چنین
است.

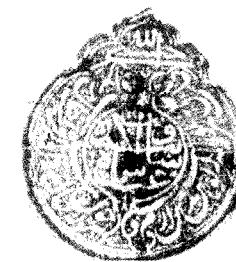
فرمان شاه عباس اول صفوی (۹۹۶-۱۰۳۸) مورخ ۱۰۶۵ ه.ق. درباره تخفیف رسیدی یک ماهه رمضان المبارک از ابتدای توشقاتن ثیل سوای
جهاتی که با جاره می‌دهند فقط به شیعیان ساکن الکاء اسدآباد - این فرمان به خط نستعلیق در ۱۵ سطر و یک سطر حاشیه بر سنگ مرمری
تیره رنگ به درازای ۷۷ و پهنای ۷۵ سانتی متر کنده شده است که قسمت‌هایی از آن را عمداً پاک کرده‌اند.

تاریخ فتوان شاه عباس اول کیمی در سنه ۱۰۳۸ ه.ق. مجموعه نگارنده

در اندازه اصلی

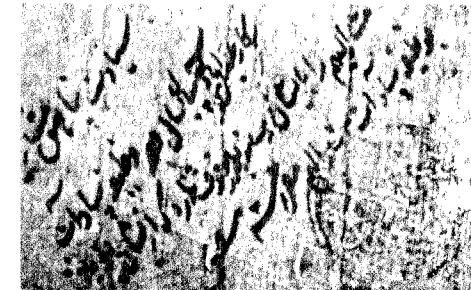

مهر شماره ۲ ب در اندازه بزرگ و اصلاح شده

مهر شماره ۲ ب

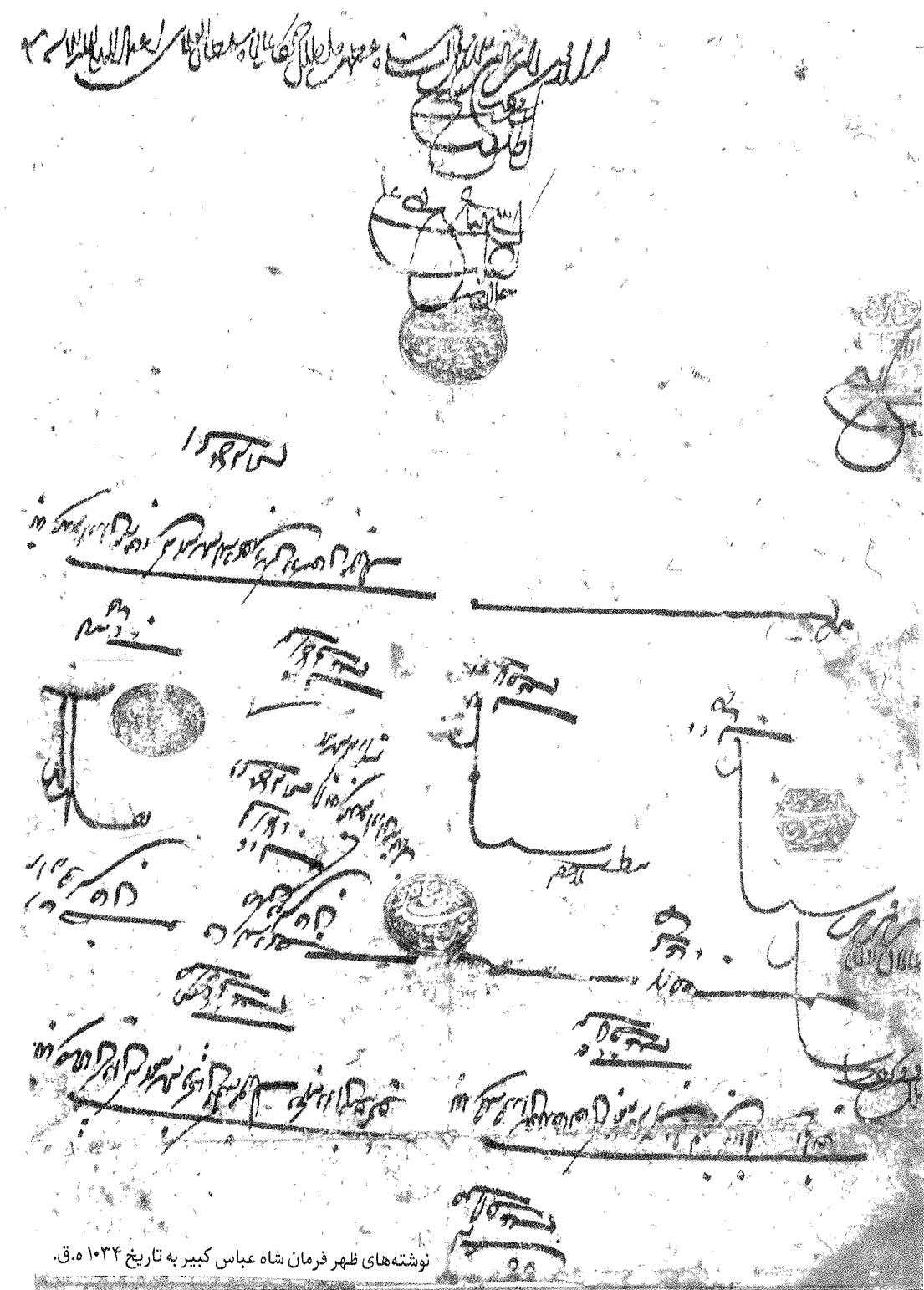
ب - مهر گلابی شکل - اندازه مهر نامعلوم - فاقد تاریخ حک مهر
نوشته در پیشانی و سجع مهر بخط ثلث در دائیره وسطی^۱
(حسبی الله - بنده شاه ولایت عباس) ایيات حواشی مهر بخط نستعلیق
جانب هر که با علی نه نکوست هر که گو باش من ندارم دوست
هر که چون خاک نیست بر در او گرفرشته است خاک بر سر او
۱- برداشت از شماره ۹ استناد فارسی گرجستان - تاریخ فرمان ۱۰۳۶

۲- کپی فرمان و تصویر مهر مسوده ذیل سند ۱۴ و صفحه ۱۵۴ کتاب برگی از تاریخ قزوین

۱- مهر دیگری که در صفحه ۳۶۲ کتاب (مقدمه‌ای بر شناخت استناد تاریخی) معرفی شده ولی تصویر و مشخصات دقیق آن یاد نشده که در اینجا راهه می‌گردد.

(بنده شاه ولایت عباس ۹۹۴) در حاشیه نام پیغمبر و امامان ذو الاحترام

نوشته‌های ظهر فرمان شاه عباس کبیر به تاریخ ۱۰۳۴ ه.ق.

(مشخصات شجره شاه عباس کبیر به تاریخ ۱۰۱۲ ه.ق. از مجموعه نگارنده)

طغرای شجره - من عباس بن سلطان محمد بن طهماسب بن اسماعیل اخوه علی بن حیدر بن جنید بن ابراهیم بن

علی بن موسی الصفوی

در این طغرا نام (موسی صفوی) برنگ طلائی و اسمای دیگر به رنگ سرخ می‌باشد اندازه طغرا در جمع یکدیگر ۷/۵ × ۶ سانتی متر

با استناد اصل دونمونه شجره مجموعه نگارنده که یکی در احوال شاه عباس کبیر و دومی به زمان سلطنت شاه حسین صفوی معرفی می‌گردد طغرا را محاذی سطرهای چهارم و پنجم و یا پنجم و ششم بر حاشیه راست با دورنگ طلائی و سرخ یا طلائی و سرخ و آبی در شجره شاه سلطان حسین می‌کشیده‌اند.

علاوه بر رنگهای طغرای شجره جملات و کلماتی نیز بر رنگهای طلائی و سرخ در متن شجره دیده می‌شوند که عبارتند از

سطر دوم - (محمد المصطفی خاتم الانبياء والمرسلين) برنگ طلائی و (الله) برنگ طلائی در نام اسدالله سطر چهارم - (یوسوب الدین علی بن ابیطالب و اولاد الطاهرین) برنگ طلائی (بعد) برنگ سرخ

سطر هشتم - (نبوی) و (مصطفوفی) برنگ طلائی سطر نهم - (صفیه صفویه) و (ما) برنگ سرخ ترسیم طغرا و متن شجره بخط تعلیق استادانه اثر دستی که در کمال مهارت کتابت کرده و یادآور ملاحظت و چیره دستی استاد خواجه اختیار منشی می‌باشد.

پشت شجره با تنظیف بسیار نازک و سفیدی پوشیده شده و فاقد نوشتگات پشت شجره است.

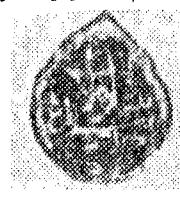
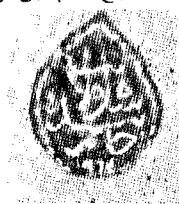
اندازه طغرای شجره در جمع یکدیگر ۷/۵ × ۶ سانتی متر - اندازه فرمان ۲۹×۵۱ سانتی متر برای آگاهی بیشتر لطف شجره و مصطلحات خاص آن و بخصوص درباره این شجره به صفحات ۹۰ الی ۹۵ کتاب (مقدمه‌ای بر شناخت آثار تاریخی) تالیف دکتر جهانگیر قائم مقامی مراجعه فرمائید.

طغرای رنگی این شجره در شکل شماره ۳۷ همان کتاب

به عکس و تفصیلات و همچنین طغرای این شجره نگاه کنید به صفحات ۳۱ الی ۳۴ شماره ۴ سال ۹ مجله بررسی‌های تاریخی در کتاب (مقدمه‌یی بر شناخت اسناد تاریخی دکتر جهانگیر قائم مقامی و صفحه ۱۹۴ آن از شجره منحصر به فرد مجموعه نگارنده یاد نموده و چنین نوشتند است:

«خشوبختانه دونمنه از آن بالفعل موجود می‌باشد که ما به یکی از آن دو دسترسی یافته‌یم و آگاهی‌های ما هم درباره این طغرا بر اثر همین نومنه است که مربوط به زمان پادشاهی شاه عباس اول می‌باشد. در صفحات ۹۰ تا ۹۵ نوشته شده که مربوط به زمان شجره نگارنده به سال ۱۳۵۰ در آن کتاب شجره ارزنده دیگری از زمان شاه سلطان حسین صفوی و تاریخ ۱۱۱۲ ه.ق. نصیب گشت که آن نیز بطور کامل در ذی اسناد سلطنتی شاه سلطان حسین صفوی و صفحه ۱۱۶ بددار خواندنگان میرسد.

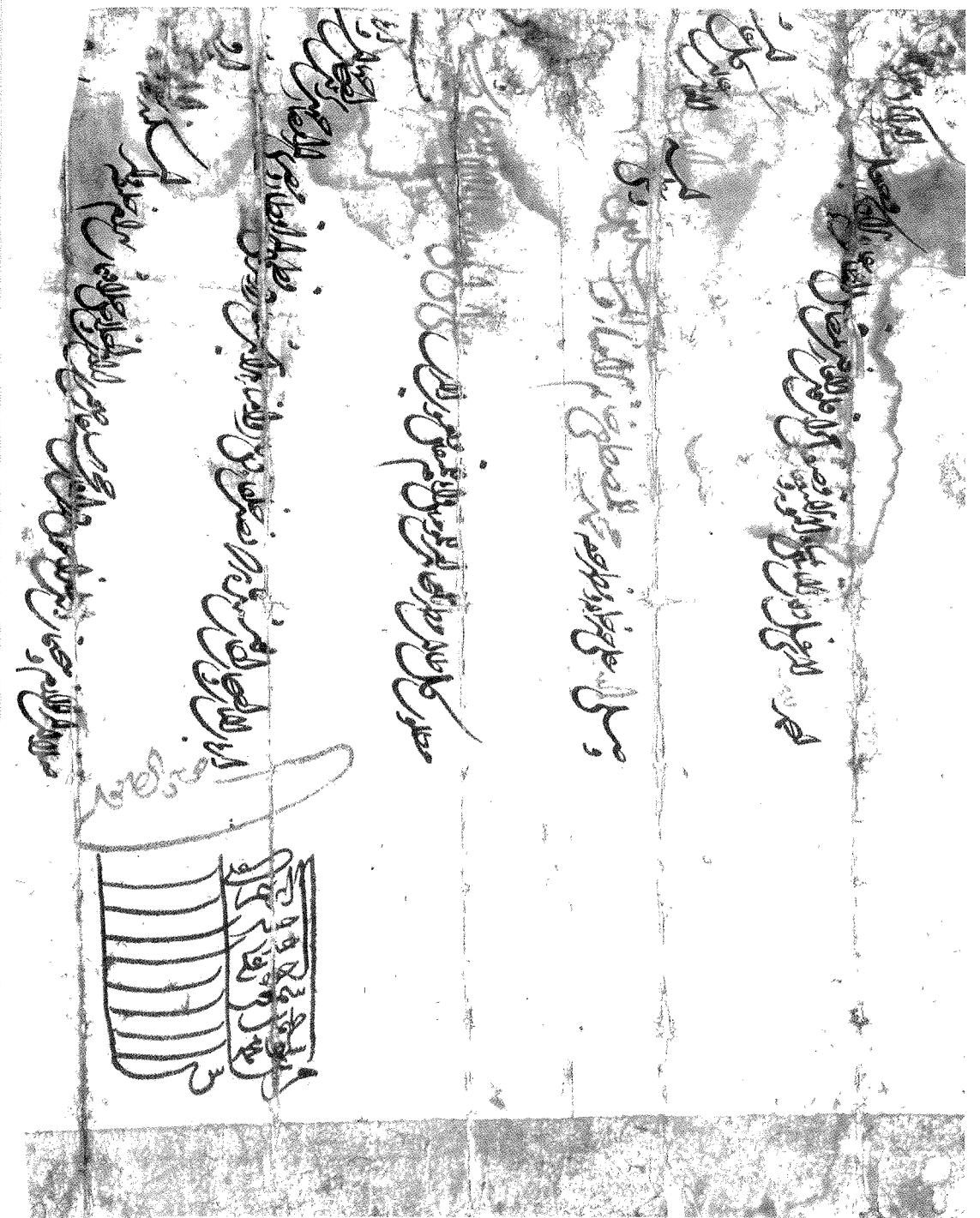
این مهر را شادروان دکتر جهانگیر قائم مقامی در صفحه ۳۶۲ کتاب خود از آن شاه عباس بزرگ دانسته و سجع آن را (خاتم بنده شاه ولایت ۹۹۶) خوانده‌اند ولی صحیح آن را آقای حسین مدرسی طباطبائی قرائت نموده‌اند و نومنه‌ای نیز در صفحه ۱۵۷ و سند ۱۵۵ کتاب برگی از تاریخ قزوین ارائه داده‌اند که مهر از آن خاتم بیک اردبادی وزیر اعظم شاه عباس است که سجع آن چنین می‌باشد (بنده شاه ولایت ۹۹۶) حاتم

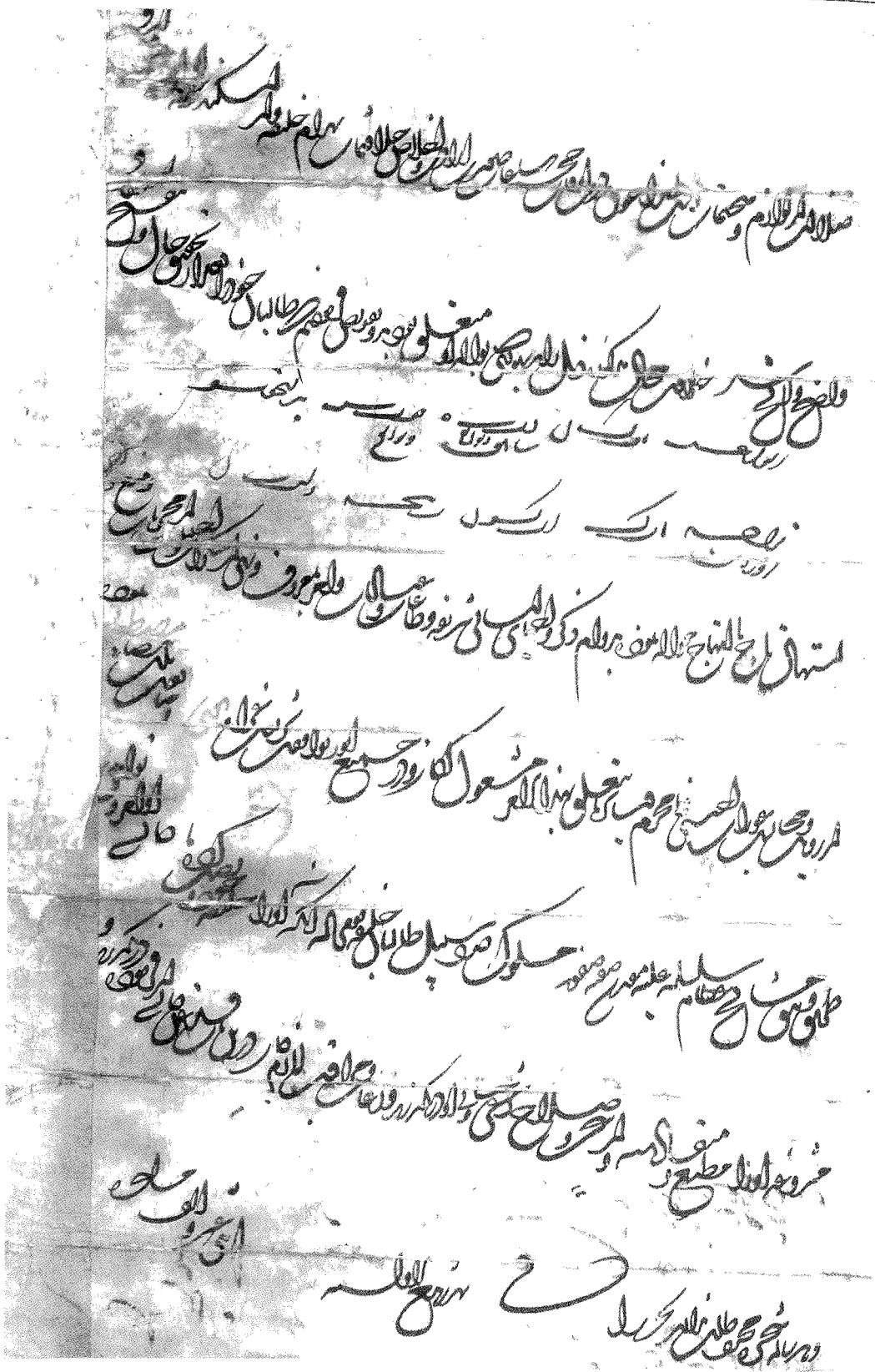
شجره شاه عباس کبیر از مجموعه نگارنده

[هَوَّاللَّهُ سُبْحَانَهُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ - بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ]
 « الحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي غَسَلَ ذَنْبَ التَّائِبِينَ بِمِيَاهِ التَّوْبَةِ وَالاسْتَغْفَارِ وَصَفَلَ مَرَأَتَهِ
 قَلْوبَ الْعَارِفِينَ بِمَصَاقِلِ الطَّاعَاتِ وَبِرَكَاتِهِ وَجَعَلَ صَدُورَ الْمَاكِرِينَ] يَكِ يَا دُوْلَمَهْ افْتَادَه
 اسْتَ] وَصَلَى اللَّهُ عَلَيْ خَيْرِ خَلْقِهِ وَمَظَهُرُ حَقِّهِ مُحَمَّدُ الْمُصْطَفَى خَاتَمُ الْأَنْبِيَاءِ
 وَالْمُرْسَلِينَ وَعَلَى أَسْدِ اللَّهِ الْفَالِبِ، غَالِبٌ كُلِّ غَالِبٍ وَمَطْلُوبٌ كُلِّ طَالِبٍ مَظَهُرُ الْمُجَاهِبِ
 الْعَزِّ الْمُؤْمِنِينَ وَالْإِمَامِ الْمُتَقِيْنَ وَيَسُوبُ الدِّينِ عَلَى بْنِ ابْنِ طَالِبٍ وَأَوْلَادِهِ الْطَّاهِرِينَ
 وَبَعْدَ] يَرَ [اَرْبَابُ الْبَابِ وَاصْحَابُ آدَابِ پُوشیده نمایند که نصب خلفاء دین دار و
 امْنَاءِ هَدَائِيْتَ شَعَارَ در هر قطْرِ از اقطار و مصْرِی از امصار جهت تربیت
 اصحابِ جَهَالِبِ وَارِبَابِ ضَلَالَاتِ از لَوَازِمِ وَمَتَحْتَمَاتِ اسْتَ . لَهُذَا چُونَ در این اوقات
 خَجَسْتَهِ سَاعَاتِ صُورَتِ ارادَتِ وَاخْلَاصِ خَلَاقَتَمَّاَبِ بِهِرَامِ خَلِيفَهِ وَلَدَاسْكَنَدَرِ] يَكِ يَا
 دُوْلَمَهْ افْتَادَهِ [وَاضْحَوْلَاجَ شَدَ، خَلَاقَتِ مَحَالَ مَذْكُورَهِ ذَبِيلَ رَا بَدْسَتُورِیِ کَهْ بَوَالَدِ او
 مَتَعْلَقَ بُودَ بِدُوْلَهِ وَيَضَنَ فَرَمَدِیْمَ] کَهْ طَالِبَانِ خَودَ رَا بَعْدَ از تَحْقِيقِ حَالِ وَتَنْقِيَحِ اسْتَحْفَاقِ
 اسْتَهَالِ تَاجَ بَا بَهَاجَ حَوَالَهِ نَمُودَهِ بِدوَامِ ذَكْرِ وَاحِيَاءِ لِيَالِيِ شَرِيفَهِ وَطَاعَاتِ وَعَبَادَاتِ وَ
 امْرِ بِمَعْرُوفِ وَنَهْيِ از مَنْكِرَاتِ وَاجْتِنَابِ از مَحْرَمَاتِ وَمَنْعِ وَتَحْرِ [يَمَ] اَمْرَرْوَیْتِ وَمَجَالِسِ
 عَوَرَاتِ اَجْنَبِیِ وَنَامِحْرَمِ وَسَابِرِ ما يَتَعْلَقُ بِهَذَا الْاَمْرِ مَشْغُولِ بَكَارِ وَدَرْجَمِيْعِ اَمْرَوْهِ وَافْتَتَ
 شَرِيعَتِ غَرَائِبِ نَبَوَیِ وَمَتَابِعَتِ مَلَتِ بِبَضَاءِ مَصْطَغَوِیِ اَمْوَادِهِ، طَرِيقِ وَئِيقِ مَشَايِخِ عَظَامِ
 سَلَسلَهِ عَلَيْهِ مَقْدَسَهِ صَفَوِیِهِ صَفَوِیِهِ مَسْلُوكَ دَارَدَ . سَبِيلَ طَالِبَانِ خَلِيفَهِ موْمَیِ الْيَهِ آنَکَهِ
 او رَا خَلِيفَهِ خَودَ وَنَصْبَ کَرَدَهُمَا دَائِسَتَهُ او اَمَرَ وَنَوَاهِي مَشْرُوعَهُ او رَا مَطْبِعَهُ وَمَنْقَادَ بَاشَندَ
 وَاز سَخَنَ وَصَالَحَ شَرِعِيِ وَحَسَابِيِ او درِنَگَزَرَنَدَ وَرَعَايَتَ وَمَرَاقِبَتَ لَازَمَ [-] درَائِنَ
 بَابَ قَدْغَنَ دَائِسَتَهُ از فَرَمَوَهِ درِنَگَزَرَنَدَ وَ[-] وَهَرَسَالَهِ شَجَرَهُ هِبَجَدَ طَلَبَ نَدَارَنَدَ.
 تَحْرِرَأْ فِي شَهْرِ دِيْعَهِ الْأَوَّلِ اَثْنَيْ عَشْرَ وَالْفَ مِنَ الْهَجَرَهِ .

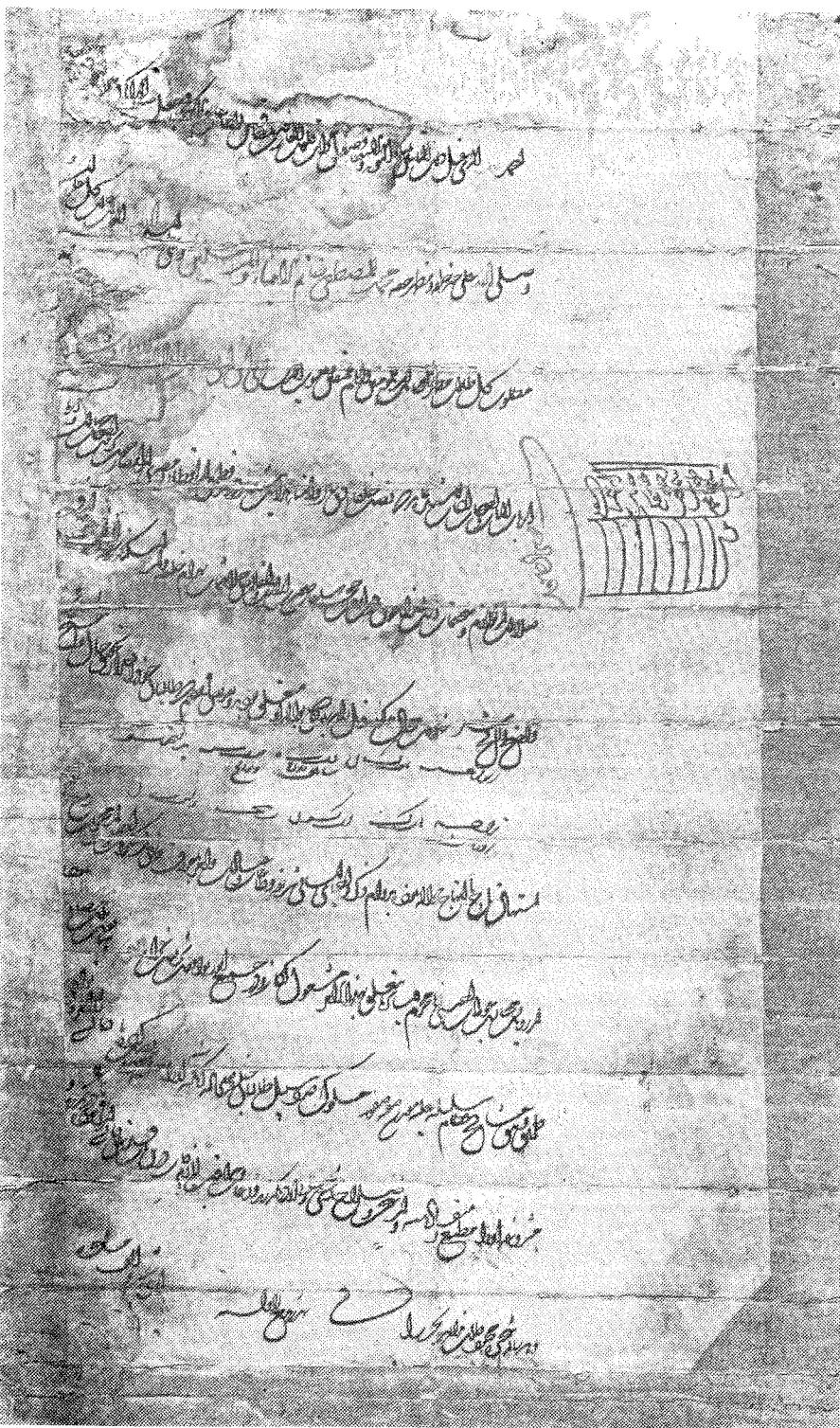
اندازه فرمان ۲۹×۰۱ سانتی متر - قرائت متن فرمان از نگارنده

شجره شاه عباس کبیر به تاریخ ۱۰۱۲ ه.ق. از مجموعه نگارنده کوچکتر از اندازه اصلی

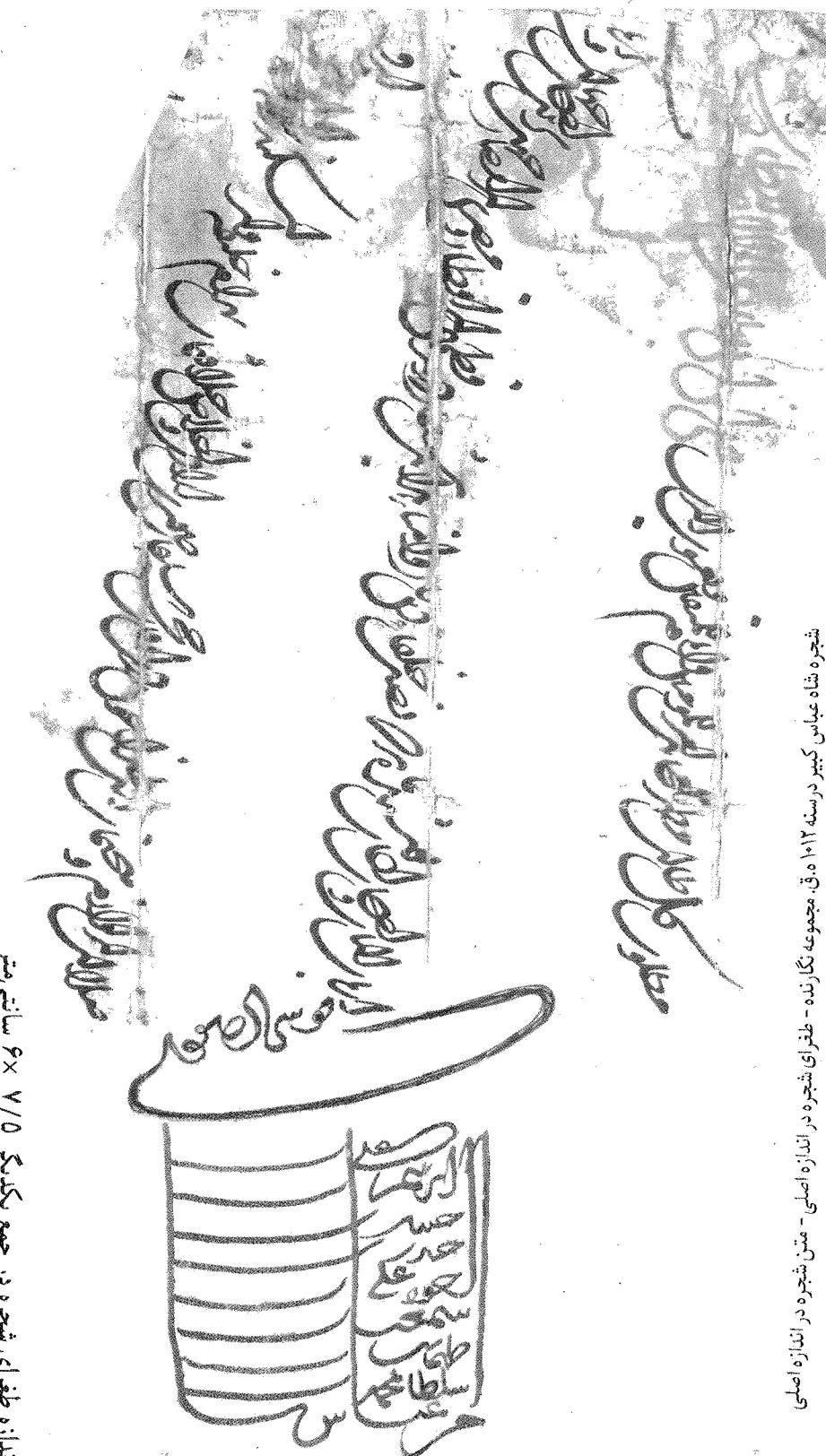

شجره شاه عباس کبیر در سن ۱۲۰۰ سال - مجموعه نگارنده - طغرای شجره در اندازه اصلی - مقن شجره در اندازه اصلی

شجره شاه عباس کبیر در اندازه اصلی - مقن شجره در اندازه اصلی

اندازه طغرای شجره در جمع یکمیگر ۷/۰ × ۶ سانتی متر

(طغراهای شاه عباس کبیر ذیل فرمانها)

از شاه عباس کبیر تا کنون پنج طغرا شناخته شده که بترتیب عبارتند از

۱- طغرای شماره ۱ ذیل شجره مجموعه نگارنده

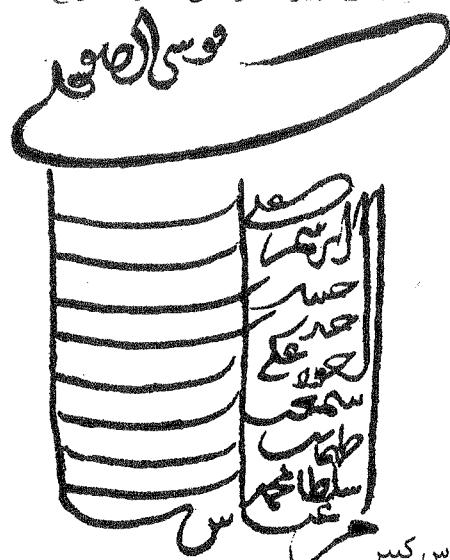
۲- طغرای شماره ۲ شترنجی

۳- طغرای شماره ۳ (فرمان همیون شد) = فرمان همایون شد

۴- طغرای شماره ۴ (فرمان همیون شرف نفاذ یافت) (فرمان همایون)

۵- طغرای شماره ۵ (حکم جهان مطاع شد)

الف - طغرای سر شجره - شاه عباس کبیر که در متن شجره تشریح شده است.

بن موسی الصفوی

بن ابراهیم بن علی

بن حیدر بن جنید

اخوه علی

بن طهماسب بن اسمعیل

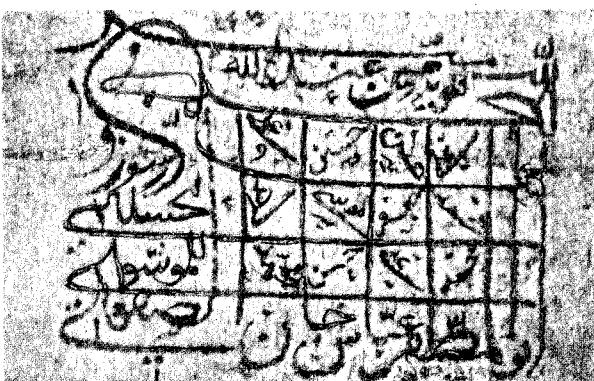
من عباس بن سلطان محمد

ب- طغرای شترنجی شاه عباس کبیر

این طغرا از سند شماره ۱۵ کتاب برگی از تاریخ قزوین برداشت شده و مشخصات آن چنین است

تحمیاً یه یا عنوان در بالای فرمان الله - یا محمد یا علی

(الحكم لله المؤيد من عند الله ابوالمظفر عباس بهادر خان الصفوی الموسوی الحسينی سیوزومیز) در خانه های دوازده
گانه طغرا اسامی دوازده امام ثبت شده که نگارنده نشست حروف و اسکلت تشکیل طغرا را بوضوح ترسیم کرده که
ملاحظه نمایید.

علی - حسن - حسین - علی

محمد - جعفر - موسی - علی

محمد - علی - حسن - محمد

الحكم لله المؤيد من عند الله

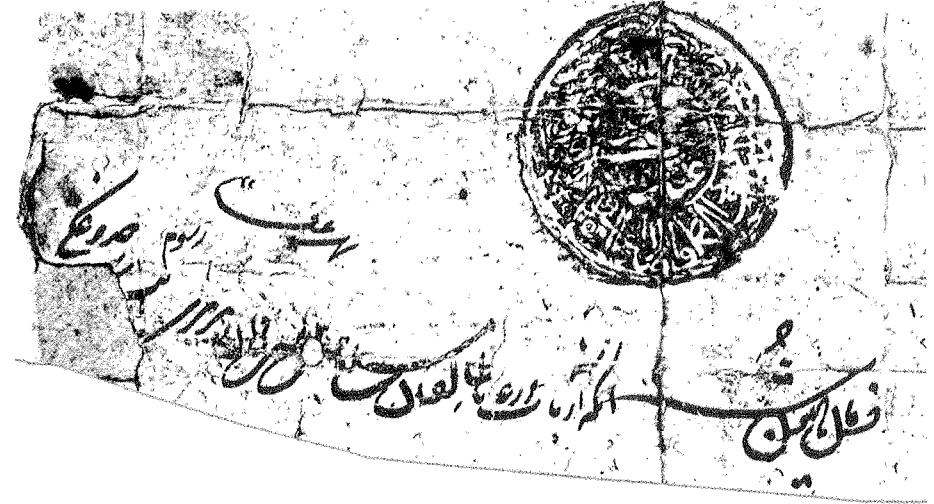

الصفوی الموسوی الحسينی سیوزومیز

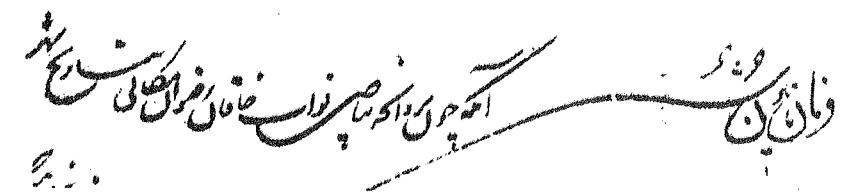
علی	حسن	حسین	علی
محمد	جعفر	موسی	علی
محمد	علی	حسن	محمد

پ ۱ طغای شاه عباس کبیر

طغای سر فرمان برنگ سرخ (فرمان همیون شد) مضبوط در مجموعه نگارنده

پ ۲ طغای شاه عباس کبیر - تحمیدیه در بالا - الملک لله - شاه بابام اثار الله برهانه
طغای سر فرمان (فرمان همیون شد) برداشت از فرمان شماره ۲۳ استاد موزه گرجستان

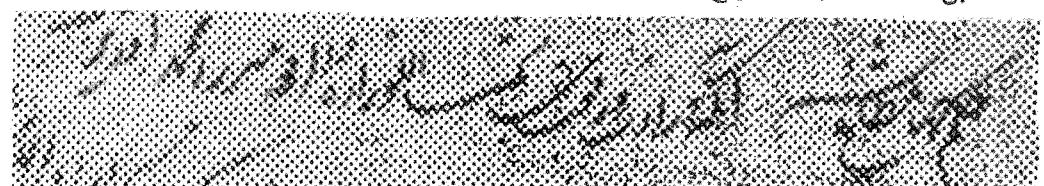
ت - طغای شاه عباس کبیر

طغای سر فرمان (فرمان همیون شرف نفاذ یافت) برداشت از فرمان شماره ۹ استاد موزه گرجستان فرمان محرم

۵- ث - طغای شاه عباس کبیر

فرمانی از شاه عباس کبیر به تاریخ ۶ شهر ربیع الثانی ۱۰۱۴ ه.ق. با طغای (حکم جهانمطاع شد)
سپر او فرمان - آنکه وزارت و رفتعت پناه شمس الوزراء و الرفعه میرزا محمد وزیر دارالسلطنة اصفهان...) معرفی
شده مقابل صفحه ۲۱۲ جلد ۳ تاریخ شاه عباس کبیر نوشته نصرالله فلسفی

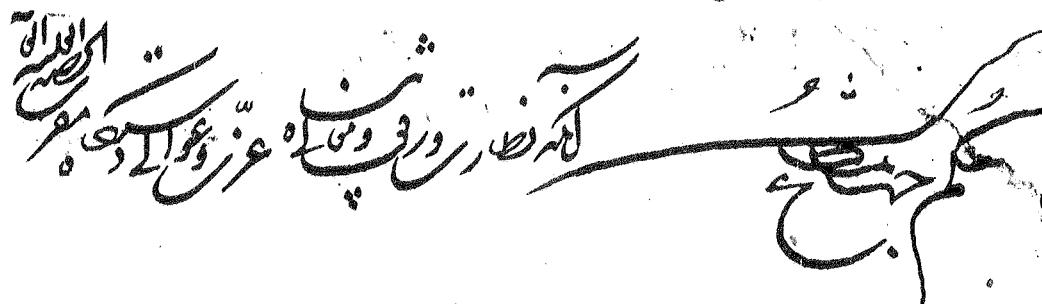

۵- ث - طغای شاه عباس کبیر

طغای سر فرمان (حکم جهانمطاع شد) برداشت از فرمان شماره ۸ استاد موزه گرجستان به تاریخ ۱۰۳۶ ه.ق.

فرمان با طغای (حکم جهانمطاع شد) از فرامین سلطنتی شاه عباس کبیر

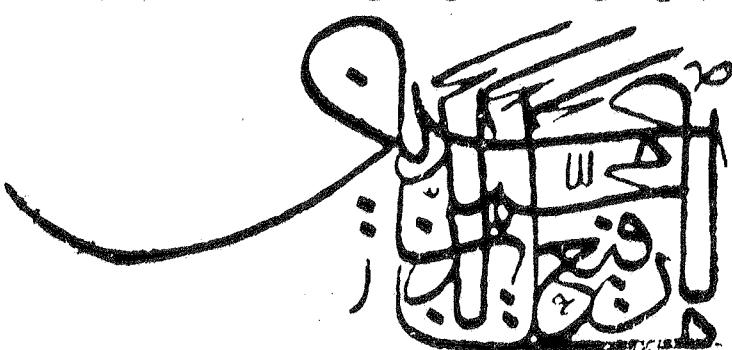

طغای دو شخصیت عالیمقام (صدر دیوان) دوران شاه عباس کبیر

۱- صدر دیوان شاه عباس کبیر (معزالدین محمدالحسینی) ذیل فرمان سنه ذیقعده ۱۰۱۶ معرفی شده در سند
شماره ۱۷ کتاب برگی از تاریخ قزوین.

۲- صدر دیوان شاه عباس کبیر (رفیع الدین محمدالحسینی) معرفی شده در شماره ۳ سال پنجم مجله بررسی های
تاریخی

سند ارزنده‌ای از بیوتات آستانه مقدسه صفیه صفیه مصبوط مجموعه نگارنده است که یک هزار من روغن کره را به مبلغ بیست و دو تومان : گماعت بقلان اردبیل خریداری نموده‌اند.

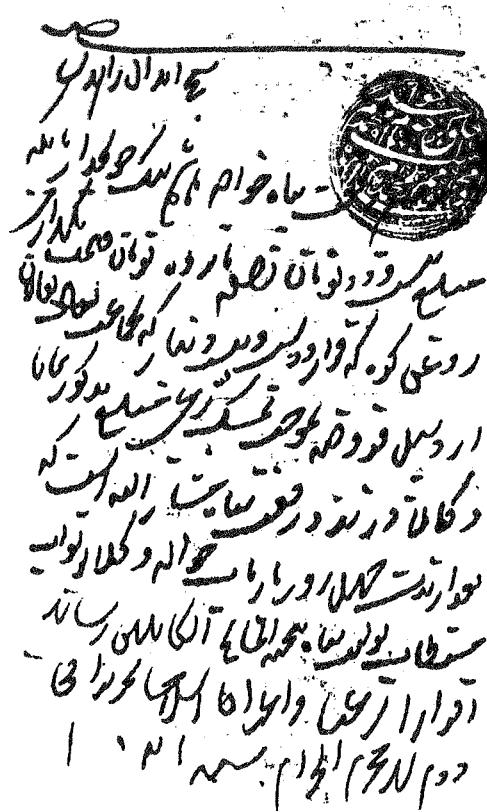
ندازه این سند $\frac{5}{5} \times 23 = 22$ سانتی متر است که در دو طرف آن مشخصات و سهمیه افراد و بیویات توسط دو نفر ناظر مسئول درج گشته است:

ر. بالا مهر دایره‌ای با سعیح (خواجه خلق بنده گرجه بنام محمدم... نامم محمد...) فیضت پناه خواجه هاشم بیک خونچه دار

مبلغ بیست و دو تومان نصفه یازده تومان قیمت یک هزار من رونگ کره که قرار دویست و بیست دینار که به جماعت بقالان اردبیل فروخته به موجب تمک شرعی مبلغ مذکور تماماً و کمالاً در نزد رفعت پناه مشارالیه است که بعد از مدت چهل روز باریاب حواله و کلاه نواب مستطاب تولیت پناه نخبته المشایخ الکاملین رساند اقراراً شرعاً و اعتراض اسلامیاً تحریراً فی دوم شهر محرم الحرام سنه ۱۴۲۱ در حاشیه سند مشخصات تحويل و تحول رونگ خریداری شده به تحويل داران و افراد قید شده که در تصویر ملاحظه مینمایید.

پیشنهاد شد - درج شده - روزنامه بیوتوت و عانات سرکار آستانه مقدسه صفیه صفویه تنگوژئیل شهر ذی حجه ۱۴۰۰ -
مهر ناظر مسئول دایره‌ای و سجع (یا علی مدد... بنده آل علی)
نام مسئولین و عبارات مدرج با ختصار چنین است (هاشم بیک خونچدار - ابوالقاسم قصاب - مصالح طعام گوشت گوسفند - رسوم
جماعت - گوشت گاو... قیمت و مقدار آنها بحسب سیاقی.

11 May 1959

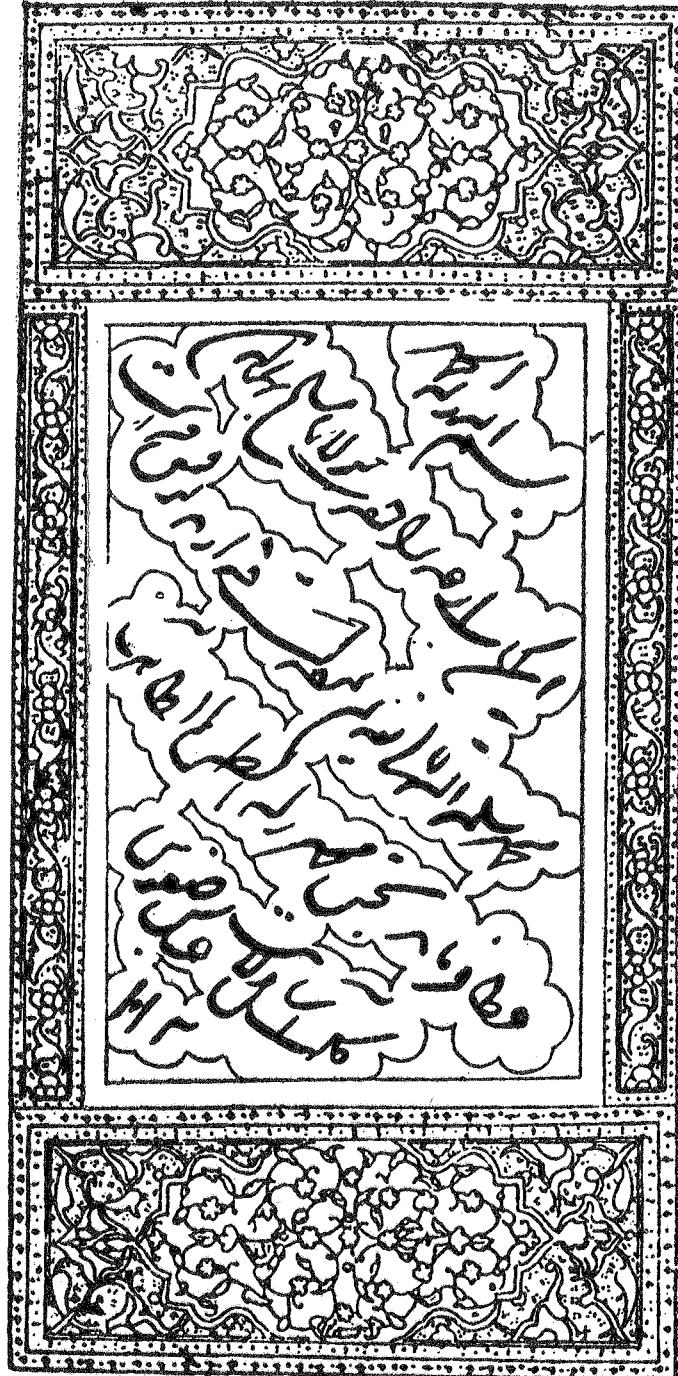
مکانیزم این دستورات را در میان افراد مبتلا به آن می‌توان در نظر گرفت. این دستورات معمولاً در میان افراد مبتلا به آن می‌توان در نظر گرفت. این دستورات معمولاً در میان افراد مبتلا به آن می‌توان در نظر گرفت. این دستورات معمولاً در میان افراد مبتلا به آن می‌توان در نظر گرفت.

لکھنور و دہلی عز و کمال حکم
فخر الالف و الرشود و احمد پ ناظر دار گھر شریعت بسرا
عراصی کہ زیر قدر تعمیر کن خدمت ادار علیا په وللہ کریم
کاری خوب الفنا صاحبیان مامور باب پیغ و درود علیہ مسیح
در ششم نہروں سلسلہ میں والہ کارہ جہان و المبارہ میر علیا پہ رہا
در کاری خوب کوئی وہ نہ کس زادہ خوب سلوک کو فکر کے عہد حصل
شریعت پر وحی برکات و جہاں فرماد لخداوند اپنے خوب خوش
آن فرائص کو خدا کیا اسرا جلوہ اسخان نعمت طریق و قادر لذابیم
چھ مہینہ مزید ابھی یا تقدیم کیا ہے بہار اطلاع صریح مصالع زادہ
صلوٰۃ کیا ہے فر پوسٹ لہر صدای وکار تعلیم کو فرم و افرماز و درست
کو شہر توجہ کیا ہے اسرا شد تحریر اس ذریعہ کلم

این فرمان با طفرای (حکم) جهان مطابع شد، کتابت این
الحرام صادر شده و درج تاریخ فرموده شده است.

س بیکار است که در ماه ذی قعده
بیموعه نگارنده

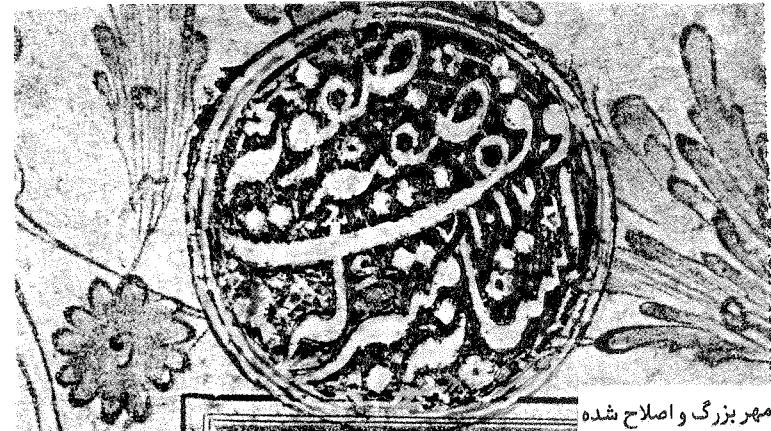
برگی از نسخه قدیمی عالم آرای عباسی به تاریخ ۱۰۸۷ ه.ق. از مجموعه نگارنده

خط شاه عباس کبیر از کتاب (سرپریزی سایکن) بسم اللہ و لله الحمد - این کتاب ارجمند را حضرت مولانا شیخ بهاء الدین محمد سلمه اللہ تعالیٰ تشذیم نموده است خداوند تقویق قرائت عطا فرماید بحق محمد و آله الطیبین الطاهرین کلب آستان ولایت عباس صفوی ۱۱

و از کتاب خانم شرمنع آنچه مصادف بکتبی علیم داشته
لطف پسر و صدیق و امثال ذلك و فقر کار خضرات ام نامنضم این را میخواست
آن موسی الرضا علیه السلام فرموده است آنکه مقدمه درستادند و آنکه
کتب فارسی برداز توانیم و دو اویں و مصنفات ایک جیم مانندی حسی است
از اینکه همای زیر کاغذ فوری و درست اینها و با طبعه نمایند که طرف غیر
- فیض فوری که در چشمی خانم موحده بود و فراستایش تبرکه صفتی صفوی چفت
بالا نوار اکتشافیه فرموده لعل آن سپتا سرمه نوشید

دو نمونه از کتابهای وقفی شاه عباس کبیر به آستانه صفویه اردبیل که به غارت رفته و زیب موزه‌های خارج گشته است سچع مهر و قفقی آستانه شیخ صفی در اردبیل (وقف آستانه متبرکه صفیه صفویه ۱۰۱۷)

میر بزرگ و اصلاح شده

مهرهای سلطنتی و طغراها و تخمیده و سایر اصلاحات دیوانی که در کتابت فرمانها و حکم‌ها بکار رفته به صفحات یاد شده زیر از کتاب (مقدمه‌بی) بر شناخت آثار تاریخی) تألیف شادروان دکتر جهانگیر قائم‌مقامی مراجعه نمائید.

توضیح - عباراتی از قبیل (صحیح است) - یا درج (امضاء) - یا نوشته‌های دیگر بود که قدیم ترین آنها خط نادر شاه با مهر سلطنتی او است که در احوال نادر شاه ملاحظه می‌نمایند ولی رسم توضیح در زمان قاجاری معمول شده که نمونه‌های بسیاری در دسترس می‌باشد. صفحه ۲۲۰ مهرهای سلطنتی - خاتم اسرار - خاتم رسائل - خاتم خراج - مهرداد و ستد - مهر نشان - مهر رقم خلعت مهر مسوده - مهر ختم - مهر ثبت - مهر همایون - مهر شرف نفاذ - مهر مهر آثار غیره در صفحات ۲۳۰ الی ۲۳۱

ثبت دفتر از قبیل - ثبت دفتر دیوان - ثبت صحیح است که اغلب پشت فرمانها نوشته می شد صفحه ۲۴۰ تاریخ کتابت - علاوه بر تاریخ کتابت فرمان - تاریخ روز و ماه و سال بعیر، یا ترکیم می نوشتند.

بهادر یا بهادرخان - شروع از صفحه ۱۸۷ - تخدمیده صفحه ۱۶۷ توییع صفحه ۱۶۹ - طغر اصفهه ۱۷۸
اصلاح سیوزومیز صفحه ۱۸۶ - مشافهه صفحه ۹۷ و ۱۳۹ - شجره و سایر اسامی و اصطلاحات دیوانی دیگر

شاه صفی اول ۱۰۳۸ - ۱۰۵۲ ه.ق.

شاه عباس در مازندران و بحالت اختضار وصیت کرد که سام میرزا پسر صفی میرزا را به جانشینی او بردارند سام میرزا بعد از هرگ شاه عباس بزرگ بنام (شاه صفی) نامیده شده و در شب دوشنبه ۲۰ جمادی الثانیه ۱۰۳۸ ه.ق. به سلطنت رسید که در آن زمانها ۱۷ ساله بود.

او شاه عیاش و بیرحم و بی کفایت بود و در زمان حکمرانی اش اغلب محارم و نزدیکان سلطنتی و افراد کاردان و حتی نسوان حرم رانیز به قتل رسانید. مرگ وی به هنگام مراجعت از مشهد و در تاریخ ۱۲ صفر و روز دوشنبه سال ۱۰۵۱ ه.ق. اتفاق افتاد و نعش او را به قم برده و در آنجا به خاک سپردندا.

از مهرهای سلطنتی او تاکنون سه مهر با سجع‌های گوناگون شناخته شده که به ترتیب معرفی مینماییم.

مهر شماره ۱ الف

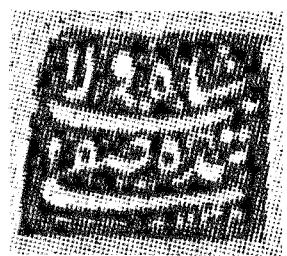
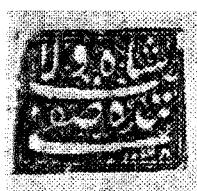
الف - مهر گلابی شکل - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۰۳۸
نوشته در پیشانی و سجع مهر بخط ثلث در دایره وسطی
(حسبی الله - هست از جان غلام شاه صفی ۱۰۳۸)

در حاشیه مهر بخط نستعلیق این ایات نوشته شده:

جانب هر که با علی نه نکوست
هر که گو باش من ندارم دوست
هر که چون خاک نیست بر در او
گرفشته است خاک بر سراو

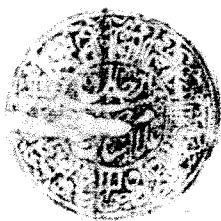
مهر شماره ۲ ب

ب - مهر چهارگوش - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۰۳۸
سجع مهر بخط نستعلیق (بنده شاه ولایت صفی ۱۰۳۸)

مهر شماره ۳ پ

پ - مهر دایره‌ای شکل - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۰۳۸
سجع مهر در دایره وسطی بخط نستعلیق (هست از جان غلام شاه صفی ۱۰۳۸)
در حواشی دور ادور اسمی پیغمبر و امامان درج شده:
(اللهم صل علی النبی و الوصی والبتول والسبطین والسجاد والباقر والصادق والکاظم والرضا والتقوی والنقی والزکی
والمهدی). بخط ثلث

مهر بزرگ و اصلاح شده از فرمان شماره ۱۸ فرامین گرجستان به تاریخ ۱۰۵۱

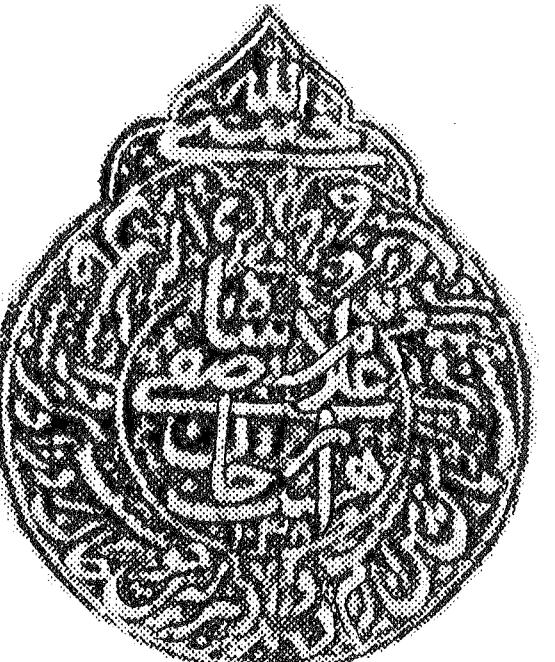
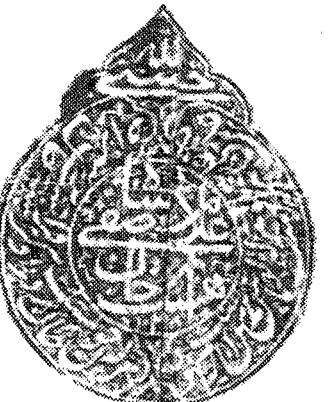
طغای‌های شاه صفی اول

طغای شماره ۱ الف

الف - تحمیدیه در بالا - یا محمد - یا علی - فرمان همیون شرف نفاذ یافت - بخط تعلیق ارائه شده در فرمانی از
اسناد گرجستان به تاریخ شوال ۱۰۵۱

طغای شماره ۱۹

مهر شماره ۱ الف اصلاح شده از روی مهر شماره ۱۹ اسناد گرجستان

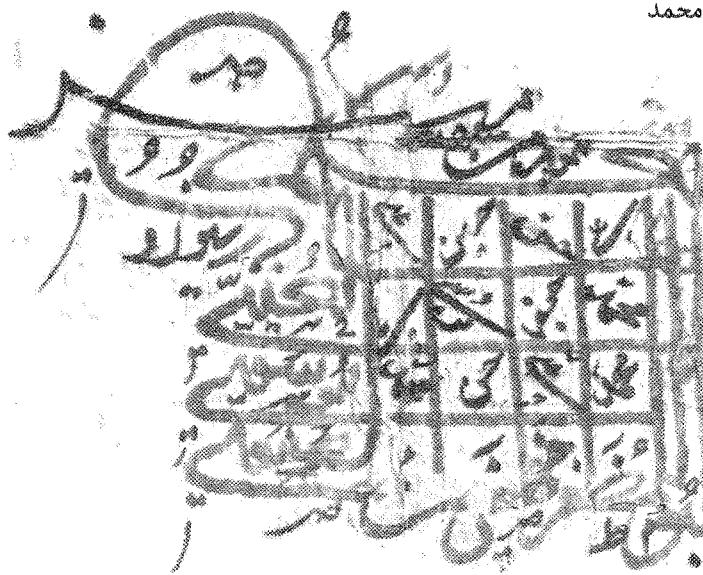

ت - طغای شماره ۴ شاه صفی اول
(حکم جهان مطاع شد) - بخط تعليق طغای
ذيل فرمان شماره ۲۰ استاد گرجستان به تاريخ شوال ۱۰۵۱

٥-ث - طغای شطرنجی

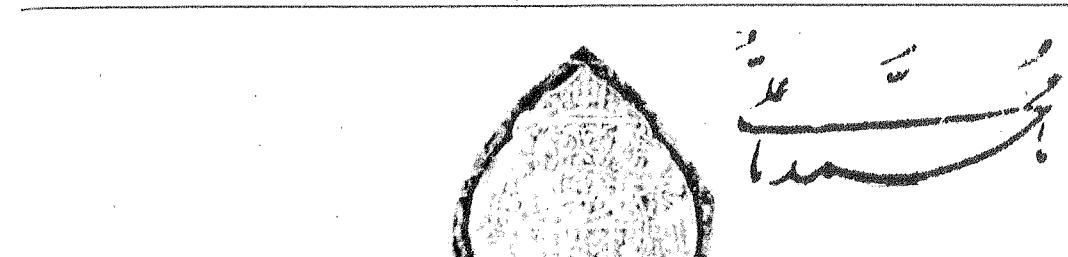
در کنار راست بالای فرمان نوشته شده - جد بزرگوارم طاب ثراه - شاه بابام انار الله برها نه و در داخل طغای
چهارگوش شطرنجی این اسمای عبارات درج شده است.
الحكم لله المؤيد من عند الله ابوالمظفر صفي بهادر خان الصفوی الموسوی الحسینی سیوزومیز و در داخل دوازده خانه
شطرنجی از بالا به پائین اسمای شریف امامان درج شده بدین ترتیب علی - حسن - حسین - علی - محمد - جعفر
- موسی - علی - محمد - علی - حسن - محمد

در دوران صفوی طغایکشی تنوع بیشتری داشت از جمله شاه عباس ثانی و شاه صفی و شاه سلیمان طغای خاصی به شکل خانه های
شطرنجی داشتند که نام و نسبت خود و اسم امامان را در خانه های آن می نوشتنند.

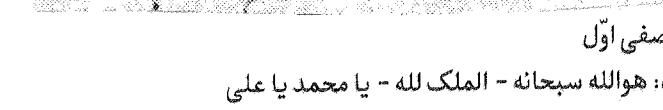
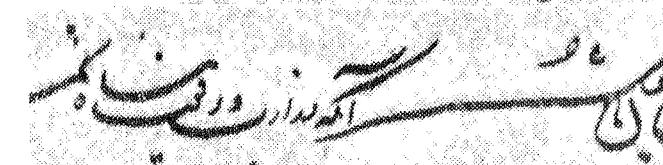
فرمانی از شاه صفی بروی سنگ نبشته ای در صفحه ۲۰ مجله برسی های تاریخی شماره ۵ سال دهم معرفی شده که چنین است.
فرمان شاه صفی (۱۰۳۸-۱۰۵۲) مورخ ۱۰۴۶ ه.ق. درباره بخشودگی مال و حقوق دیوانی جماعت کاولیان و جماعت لویان و جماعت
هندویان مشهور به خطیران و جماعت حسن ارانلو که در نواحی نهادن و اسدآباد و هرسین و دنیور و بیلاور و سنقر و گوراب و ملایر و توابع
ساکن هستند.

این فرمان بخط نستعلیق در ۱۶ سطر بر سنگ مرمر یک پارچه ای به درازی ۶۴ و پهنای ۴۴ سانتی متر بطور برجسته نوشته شده است.

فرمان شرف نشان آنصاله بنت قطب لایب موصده چشمکش کرد

ب - طغای سر فرمان (فرمان همیون شد) فرمان شماره ۱۸ استاد فارسی گرجستان در سنه ۱۰۵۱ تحمیدیه در بالا
- (الملک لله)

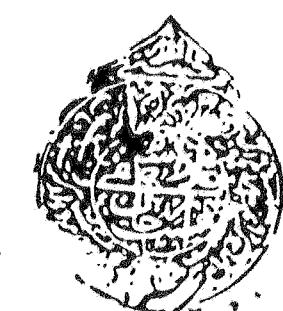
پ - طغای شماره ۳ شاه صفی اول

تحمیدیه در بالا نوشته شده: هوالله سبحانه - الملک لله - یا محمد یا علی
بعد از مهر سلطنتی طغای سلطنتی چنین است. (فرمان همیون شرف نفاذ یافت)

هوالله سبحانه

فرمان شرف نشان آنصاله بنت قطب لایب موصده چشمکش کرد

شاه عباس دوم ۱۰۵۲ - ۱۰۷۷ هـ. ق.

پس از فوت شاه صفی فرزند او عباس میرزا که سن او نه سال و ۸ ماه و بیست و هشت روز بود بنام (شاه عباس ثانی) در ۱۱ ماه صفر ۱۰۵۲ به شاهی نشست.

بروایت کتاب اسناد و مکاتبات سیاسی ایران «تاریخ جلوس او چنین است
چونشست بر تخت عباس شاه به شادی بدل شد همه درد و غم
پس سال تاریخ شاهنشهی بگوارث ملک دارا و جم

و جهت نقش نگین مبارک مقرر فرمودند (بود کلب علی عباس ثانی) باشد.

ملا کمال تولد او را ۱۸ جمادی الثانیه ۱۰۴۳ و ماده تاریخش را (کلب آستان امیرالمؤمنین) یاد کرده است.
عمر او سی و چهار سال و نه ماه و نیم و مدت سلطنتش بیست و پنج سال و پانزده روز و فوت او در ۲۴ شهریور الاول

سال ۱۰۷۷ در نزدیکی شهر دامغان اتفاق افتاد که نعش او را به قم آورده و در آنجا مدفون ساختند.
او را یادگاری شهر دامغان خوب صفوی است که در دوران سلطنت خود رعیت دوست و عادل و رحیم و آباد کننده

به شمار می‌آمد. از یادگارهای او ساختمان بسیار معتبر عمارت چهل ستون در اصفهان است که به سال ۱۰۵۷ فرجام

پذیرفته و دیگری پل زاینده رود است که به سال ۱۰۶۸ به پایان رسیده است.

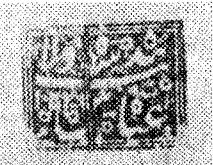
از این پادشاه تعداد ۶ مهر سلطنتی شناخته شده که نگارنده اغلب آنها را حک و اصلاح کرده بدیدار مشتاقان

میرسانم.

مهر شماره ۱ الف

الف - مهر چهارگوش - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۰۵۲

سجع مهر بخط نستعلیق (بنده شاه ولایت عباس ۱۰۵۲)

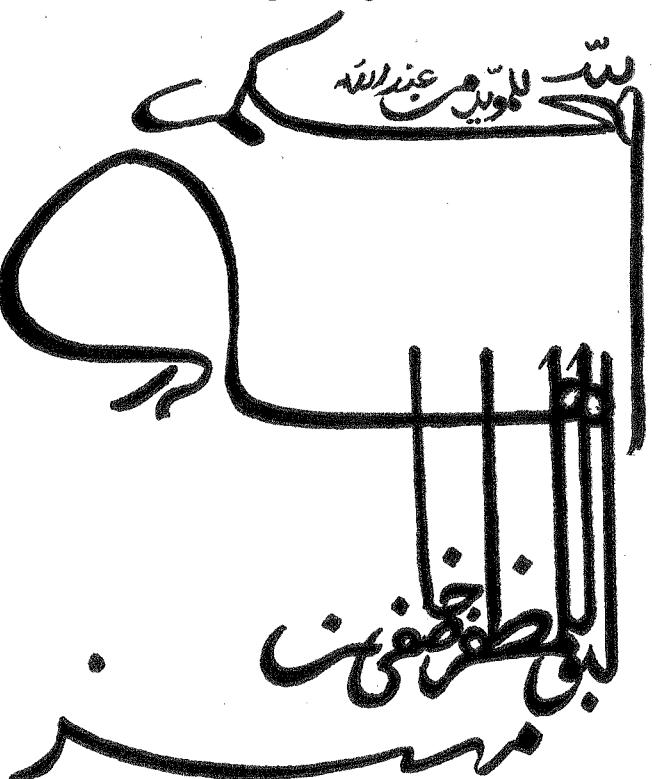

۱- یک مهر دیگر با این مشخصات و مختصر اختلاف که تاریخ حک آن دیده نمی‌شد ذیل یک مینیاتور از استاد محمدی مضبوط در مجموعه کتابخانه سلطنتی دیدار کرده‌ام که چنین است

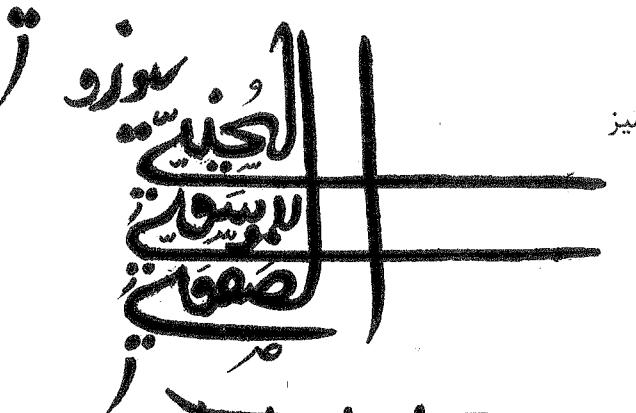

تشریح اجزاء کلمات طغرای شماره ۵ شطرنجی شاه صفی اول

الحكم لله المؤيد من عند الله

ابوالمنظفر صفی بهادرخان

الصفوی الموسوی الحسینی سیوزومیز

علی - حسن - حسین - علی

محمد - جعفر - موسی علی

محمد - علی - حسن - محمد

علی	حسن	حسین	علی
محمد	جعفر	موسی	علی
محمد	علی	حسن	محمد
علی	حسن	حسین	علی

مهر شماره ۲ ب

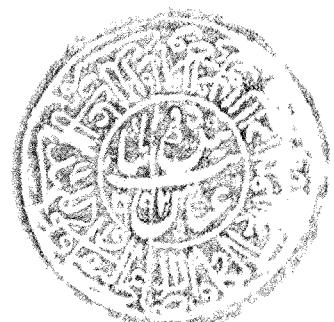
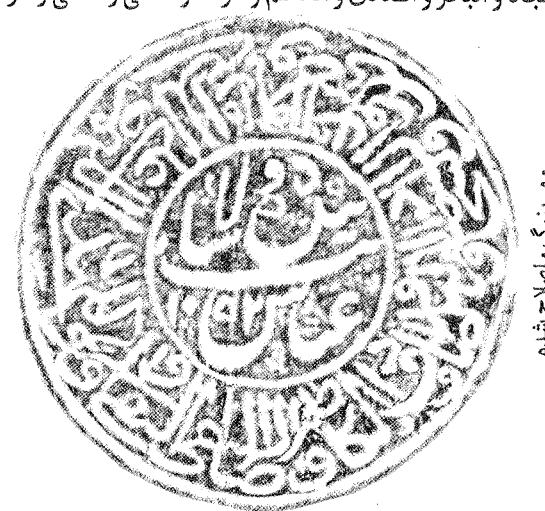
ب - مهر دایره‌ای شکل - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۰۵۲

سجع مهر بخط نستعلیق (بنده شاه ولایت عباس ۱۰۵۲)

در حواشی و کناره مهر اسامی دوازده معصوم بخط ثلث:

اللهٗ صلٰ علٰى النَّبِيِّ وَالْوَصِيِّ وَالْبَتُولِ وَالسَّجَادِ وَالبَاقِرِ وَالصَّادِقِ وَالكَاظِمِ وَالرَّضاِ وَالتَّقِيِّ وَالنَّقِيِّ وَالْزَكِيِّ وَ

المَهْدِيِّ -)

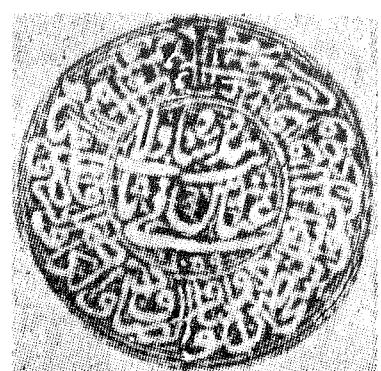
مهر شماره ۳ ب

ب - مهر دایره‌ای شکل - اندازه مهر به قطر ۳۹ میلی‌متر - تاریخ حک مهر ۱۰۵۹ م.ق.

سجع مهر بخط نستعلیق (بنده شاه ولایت عباس ثانی ۱۰۵۹)

حواشی و کناره‌های مهر بخط - ثلث

(اللهٗ صلٰ علٰى النَّبِيِّ وَالْوَصِيِّ وَالْبَتُولِ وَالسَّجَادِ وَالبَاقِرِ وَالصَّادِقِ وَالكَاظِمِ وَالرَّضاِ وَالتَّقِيِّ وَالنَّقِيِّ وَالْحَسَنِ وَالْحَسِينِ وَالْمَهْدِيِّ)

- فرمان شماره ۲۵ تاریخ ۱۰۵۹ اسناد موزه گرجستان

هو - الملک لله - فرمان همیون شد - آنکه چون در ینولا رفعت پناه بابونه بیک سیسی اغلی غلام خاصه شریفه بعرض رسانید.

(فرمان شاه عباس دوم از مجموعه نگارنده) با مهر ۳ پ به شماره ۶۴

صدور تولیت مزار سلطان ایوب انصاری واقعه در مراغه به اولاد شیخ محمد انصاری در سنه ۱۰۶۵

تحمیدیه در بالا برنگ طلائی (الملک لله)

مهر سلطنتی با سجع (بنده شاه ولایت عباس ثانی ۱۰۵۹) حواشی نام امامان

طغای سر فرمان برنگ سرخ (فرمان همیون شد)

فرمان همیون شد آنکه به موجبی که مثال لازم الامتثال دیوان الصداره العالیه العالیه در ضمن صادر گشته و از

مضمون [ناخوانا] ابواب جمعی عدول و انحراف نورزنند از ابتدا قوی نیل تولیت مزار کثیر الانوار سلطان العارفین سلطان

ایوب انصاری واقعه در الكاء سارو غرقان من اعمال مراغه به صلاحیت تقوی شعاران شیخ محمد و شیخ سعدی و

شیخ صنعنان ولد شیخ محمد انصاری مفوض و مرجع فرموده ارزانی داشتیم حکام و تیولداران آن ولایت مشارالیهما

تیول به استقلال آنها دانسته اعزاز و احترام بجای آورند و نگذارند که متولیان مزار مذکور به دستور آباء اجداد خود

موافق احکام مصادر شده علیه به خدمات و رواج و رونق و تعمیر و آبادانی و اطعم صادرین و واردين قیام نمایند و

هر ساله حاصل قریه کنند و مزارع تابعه و سیورغال مسمی و موقونات آن سرکار را موافق شرع شریف و شرایط

واقف به مصارف وجوب صرف نمایند و نگذارند که از احدی ستمی و تعدی و خلاف شرع و حسایی برایشان واقع

شده بفراغبال و رفاه حال بدعاگوئی دوام دولت بیزوال ابدی الاتصال اشتغال نمایند و در این باب قدغن نمایند و در

عهده دانند تحریراً فی شهر ذی قعده الحرام ۱۰۶۵

دست راست پائین نوشته (منتقل دفتر موقات شد) - قرائت متن فرمان از نگارنده ۱۹×۳۹ سانتی‌متر

(ظهر فرمان شاه عباس دوم)

(مثال صدر دیوان شاه عباس دوم محمد مهدی الحسینی با طغای (محمد مهدی بن حبیب الله الحسینی) مطابق

تصویر برنگ مشگی)

محل طغای صدر دیوان با سجع (المتوکل علی الله الغنی ابن حبیب الله الحسینی محمد مهدی)

چون به موجب مثال لازم الامتثال دیوان الصداره سابق تولیت مزار کثیر الانوار

سلطان ایوب انصاری واقعه در الكاء سارو غرقان من اعمال مراغه به شیخ صنعنان و شیخ سعدی مرجع شده در اینولا

صلاحیت تقوی شعار شیخ محمد ولد مذکور که والد فوت شده و استدعاء حصه تولیت به اسم خود نمود ایجاباً

لمسؤله از ابتداء قوی نیل تولیت مزار مذکور به صلاحیت مستعاران شیخ صنعنان و حصه شیخ سعدی به شیخ محمد

انصاری ولد او مفوض و مرجع شد که با مر مذکور و لوازم آن قیام و اقدام نموده دقیق آن فوت و فروگذاشت

نمایند و در رواج و رونق آن سرکار مساعی جمیله بظهور رسانند حکام و تیولداران اتولایت مومی الیهما را متولی

بالاستقلال آنچه دانسته اعزاز و احترام نمایند و گذارند که متولیان مزار مذکور بدستور آبا و اجداد خود موافق احکام

مطاعه و امثاله علیه بخدمات و رواج و رونق و تعمیر و آبادانی و اطعم صادرین و واردين قیام نمایند و هر ساله حاصل

قریه کرلو و مزارع تابعه و سیورغال و مسلمی و موقوفات آن سرکار موافق شرع شریف و شرط واقف به مصارف

وجوب صرف نمایند و نگذارند که از احدی ستمی و تعدی و خلاف شرع و حسایی برایشان واقع شده بفراغبال

بدعاگوئی دوام دولت بیزوال و خدمت مذکور اشتغال نمایند و در این باب اهتمام لازم دانسته هر ساله خطاب و مثال

مجدد نطلبند و بر عهده شناسند - رمضان المبارک من شهر سنه ۱۰۶۵ - مجموعه نگارنده

نمونه خطاب و امتحان از صدر دیوان با ذکر (در این باب اهتمام لازم دانسته هر ساله خطاب و امتحان مجدد نطلبند.

مشخصهای از شخص خود اصرار نمود و رجع فرموده از زندگانی داشتند. حفظ آنها در میراث ارثیه اسلام

دانش افزای و اختراع کی در دو وزارتخانه موارد رکوردهای مسولیت از خود برداشته

عکس کنیا و سایر رفاقت برآمده از خدا طعام صادر می‌کند قائم است

فرازق تاچه و سوتی از مرد و زن فرق داشت که قاره را در حق شریعه نمی‌داند

لدارند و از خود سرمهای را نمی‌خواهند و آنها را می‌خواهند که در قلهٔ هال بیند

۹۰ فرخانی در مکانیک و مهندسی مکانیک

شانه خوشحال از دم استهشال در ایل صدراخ المکان
فوانیخان

درازی میخواستند که از آنها در آن دنیا نمایند و آنها نیز از آنها خود را میگذرانند

سدهان از لذت پارس واقع در ایکجا، سارو غرقان مراعات مراقبه اصلی است و میراث ایران

(فرمان شاه عیاس دوم از مجموعه نگارنده)

در اندازه اصلی

فرمان شاه عباس دوم به تاریخ ۱۰۶۰ مجموعه نگارنده در اندازه اصلی

سلطان سلطان
کرالا کرالا
چون یوسف لازم ایشان رویان مادرانه باقی تویت برآر
سلطان ایوب انصاری اقویاد رکه رسار و غرقان من اعمال رغایب
شیخ مهدی حج شیرازی محدث شیخ مهدی و مرحوم شیخ مهدی
شیخ مهدی و مرحوم شیخ مهدی و مرحوم شیخ مهدی
برگشته حضرت امام زین الدین دایی ایشان مهندی شد و میشد و میشد
و میشد و میشد و میشد و میشد و میشد و میشد و میشد
برگشته حضرت امام زین الدین دایی ایشان مهندی شد و میشد و میشد
و میشد و میشد و میشد و میشد و میشد و میشد و میشد

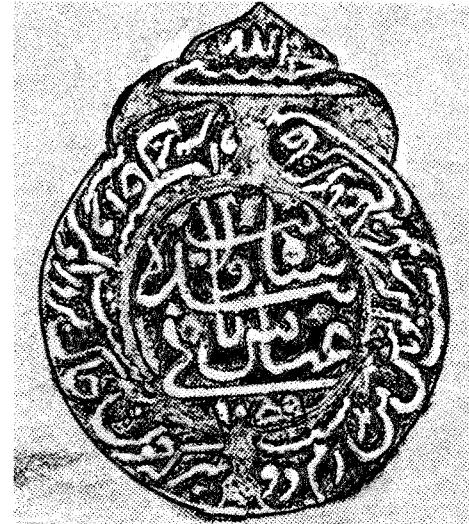
مهر شماره ۴ ت
ت - مهر گلابی شکل - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۰۵۹

نوشته در پیشانی و سجع مهر بخط ثلث
(حسبی الله - بنده شاه ولایت عباس ثانی ۱۰۵۹)
در دو طرف کناره مهر این ایيات درج شده:

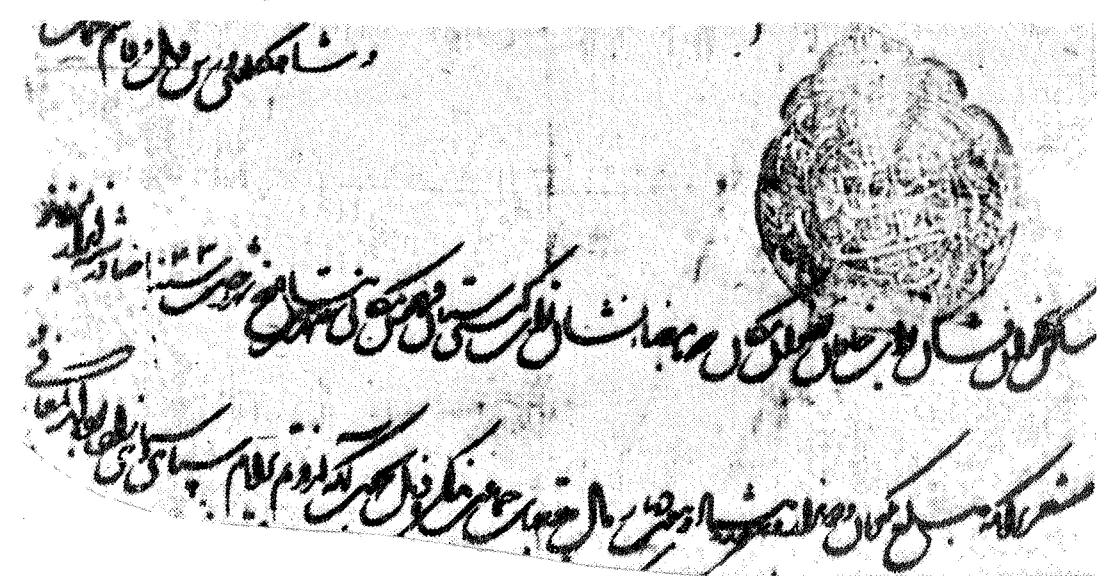
جانب هر که با علی نه نکوست
هر که گو باش من ندارم دوست
گرفرشته است خاک بر سر او
هر که چون خاک نیست بر در او

شماره ۲۶ کتاب اسناد فارسی گرجستان

مهر بزرگ اصلاح شده

ث - مهر گلابی شکل - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ناخوانا
نوشته در پیشانی و دایره وسطی مهر بخط ثلث

(الله سبحانه مالک الملک - بنده شاه ولایت شاه عباس ثانی ۱۰۷۶)

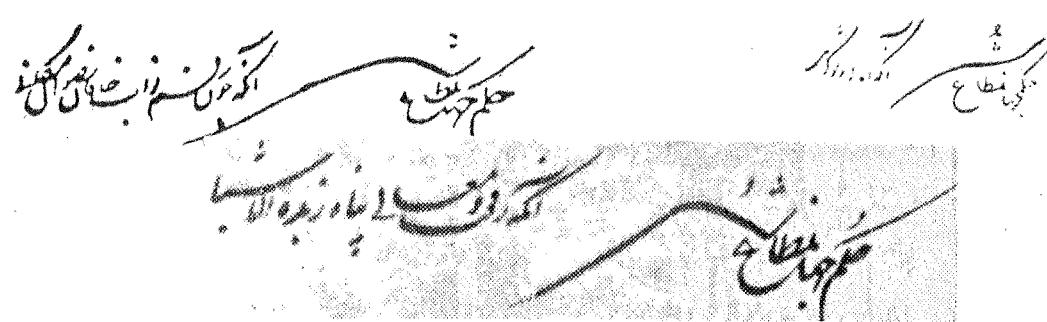
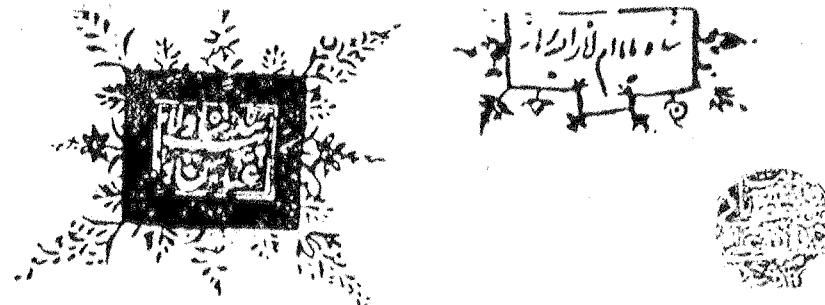
در حاشیه و کنار مهر اسمی شریف امامان با القاب آنها که متأسفانه به علت کمرنگی و ناواضح بودن قرائت دقیق
اسمی میسر نگردید. شکل ۳۴ فرامین گرجستان - تاریخ فرمان جمادی الاول سنه ۱۰۷۵ ه.ق.

تصویر روش و واضح تر این مهر را که ملاحظه مینمایید ذیل فرمانی از مجموعه استاد دکتر محمد امین ریاحی است که توسط ایشان
درج شده شادروان استاد دکتر عباس زریاب خوئی معرفی گشته که مشخصات آن چنین است
طغرای شاه عباس ثانی
الکم لله المؤید من عندالله ابوالمظفر عباس بهادرخان الصفوی الموسوی الحسینی سیوزومیز در داخل دوازه خانه شطرنجی از بالا به پائین
اسامی شریف امامان درج شده بدین ترتیب.
۱- (علی) - حسن - حسین - علی) - ۲- (محمد - جعفر - موسی - علی) - ۳- (محمد - علی - حسن - محمد) در کنار بخط تعليق استادانه
نوشته:
شاه اسماعیل نورالله مصطفی شاه طهماسب انازالله برhanه - جد بزرگوارم طاب ثراه تاریخ فرمان - ربیع الثانی سنہ ۱۰۶۸ ه.ق.

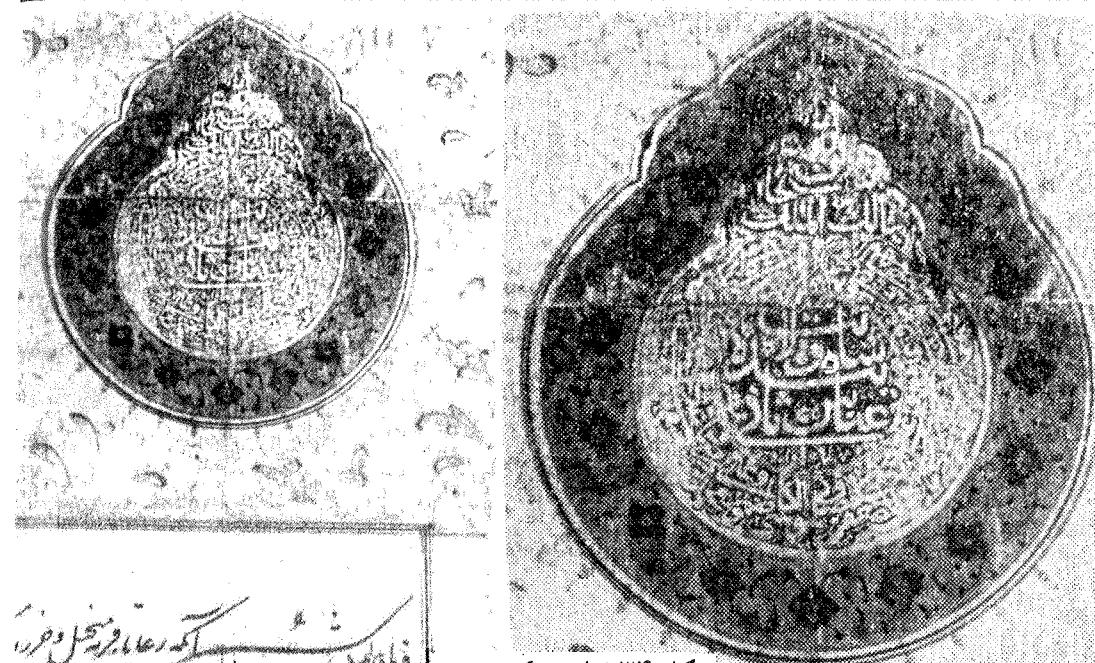

طغراهای شاه عباس دوم

- از شاه عباس ثانی تا کنون سه نوع طغرا شناخته شده‌اند که بترتیب عبارتند از:
- ۱- حکم جهان‌مطاع شد - فرمان همیون شد - طغرا شطرنجی اسمی امامان و شاه عباس دوم
  - ۲- الف طغرا (حکم جهان‌مطاع شد) به رنگ مشگی و (شاه با امام اثار الله برhanه) به رنگ سرخ

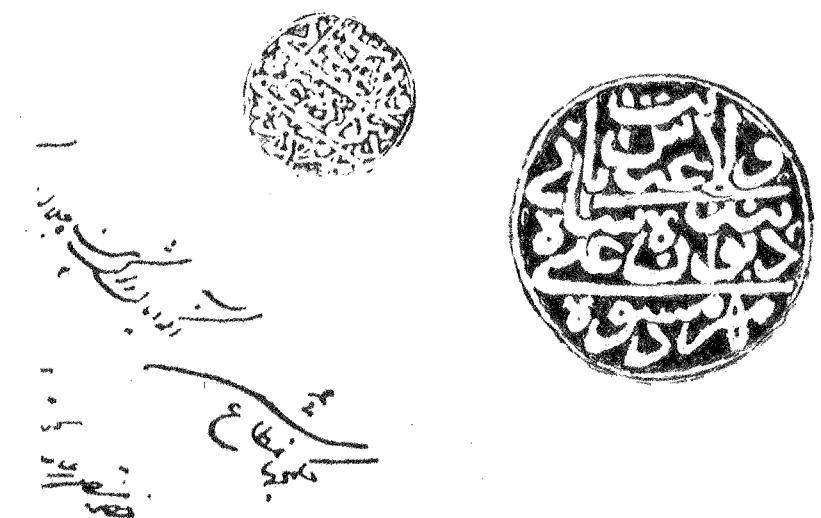
۲- ب - طغرا سر فرمان (فرمان همیون شد) برنگ سرخ ذیل فرمانی به تاریخ ذی قعده الحرام سنه ۱۰۶۵ مجموعه نگارنده

شکل ۳۴ فرامین گرجستان

مهر شماره ۶۷

ج - مهر دایره‌ای شکل - اندازه مهر نامعلوم - فاقد تاریخ حکم مهر
سچع مهر بخط ثلث (بنده شاه ولایت عباس ثانی - مهر مسوده دیوان اعلی)

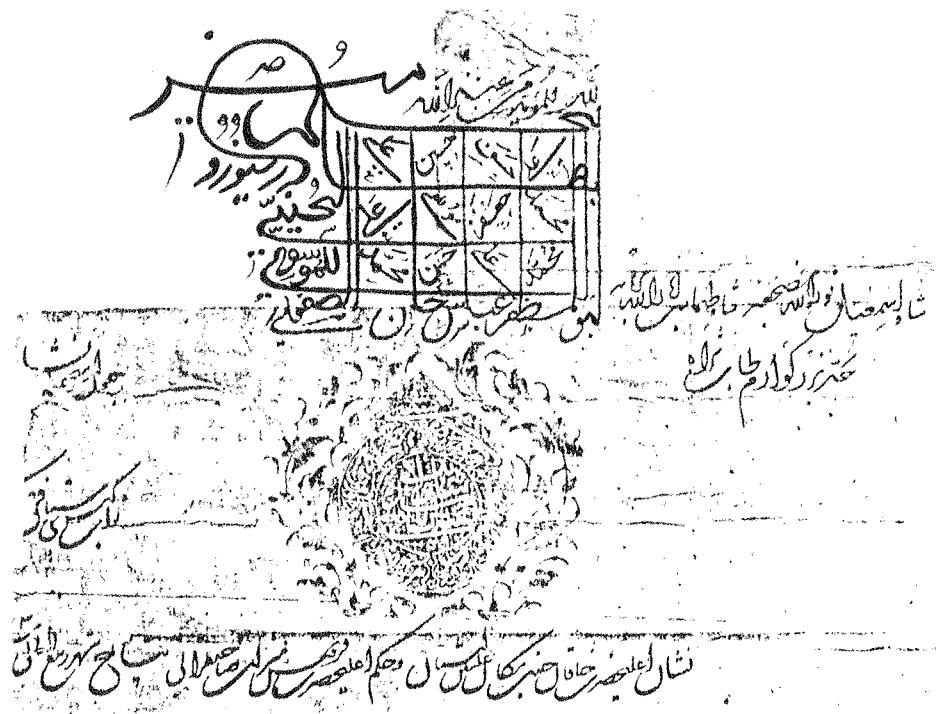
مهر بزرگ و اصلاح شده (مهر مسوده) از سند شماره ۴۰ جلد ۲ فرامین فارسی ماتناداران

(طغرای شاه عباس ثانی)

- ۱- ذیل فرمانی به شماره ۲۹ معرفی شده در کتاب فرامین فارسی ماتناداران تحمیدیه در بالا - (هو - الملک لله) رنگ طلائی (جد بزرگوار طاب ثراه) رنگ سرخ - مهر شاه عباس ثانی - طغرای سرفراز

پ - طغای فرمان شاه عباس ثانی از مجموعه دکتر محمد امین ریاحی

فنا نیو جنگل
اممی چون کرد اکبر صنعت زدن خاقان اخیراً

ریح الی سرمه از رفته زیر یک نهضوی آنچه علیاً دعیجہ قدر داشت مطلع خواهد

طغای سر فرمان (فرمان همیون شد) ذیل فرمانی به تاریخ ۶۰۴ مجموعه نگارنده

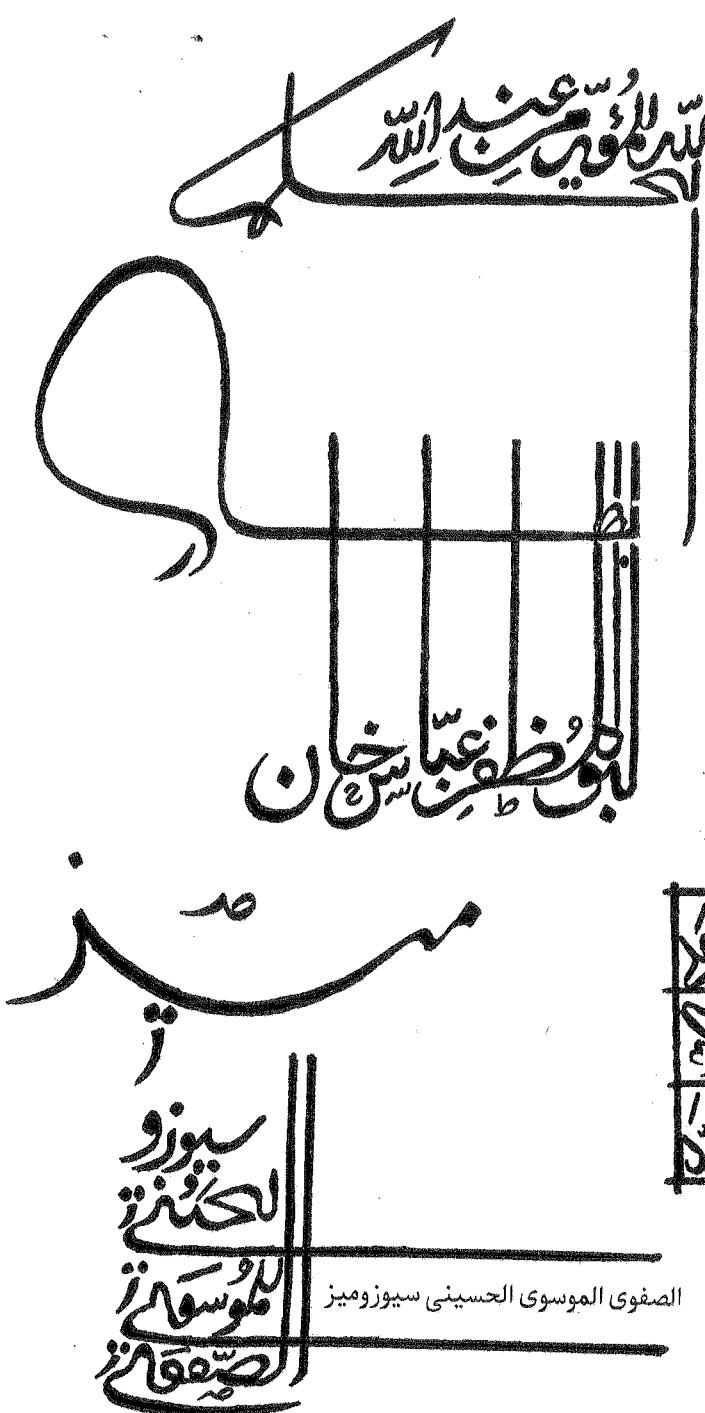
فَالْكَافِرُونَ لَهُمْ لِلْعِوْدِ مَا كَانُوا يَنْهَا وَلَا
لَهُمْ عَلَىٰ حِلٍّ بَعْدَ مَا يَنْهَا

فَلَوْمَتْهُ أَبْطَأَرْ بِأَمْرِ الْلَّادِعِ رَأَى وَيَقْرَأُ زَعَارَ الْمَوْظَدِ وَيَسْعَى مَعْلَمَ الْمَوْظَدِ

لهم اذ سألك ملائكة سماءك ملائكة زماني
لهم اذ سألك ملائكة سماءك ملائكة زماني

مکانیکی اور سعی فیزیکی میں ملکہ ریاضی کا درجہ ایک دوسرے کے مقابلے میں ایک سوچنے والے

(تشریح و تنظیم جملات طغرا از کریم زاده)

الحكم لله المؤيد من عند الله

ابوالمظفر عباس بهادرخان

علي - حسن - حسين - علي
محمد - جعفر - موسى - علي
محمد - علي - حسن - محمد

پ - طغرای شطرنجی شاه عباس ثانی چاپ شده به شماره ۲۶ در صفحه ۶۲ کتاب استناد فارسی گرجستان
تعصیتیه - در بالا هوالله سبحانه - الملک لله

(بسم الله الرحمن الرحيم) بخط تعليق
يا محمد يا على) خط رقاع

(جد بزرگوارم طاب ثراه) خط شکسته
(شاه ببابام اثار الله برها) خط شکسته

خطوط شطرنجی - (خط طغراei و خط رقاع و خط نسخ در جمع يكديگر
توقيع طغرای شطرنجی شاه عباس ثانی
الحكم لله المؤيد من عند الله

اسامي شريف امامان به ترتيب داخل چهارگوشها
در پائين - ابوالمظفر عباس بهادرخان الصفوی الموسوی الحسينی سیوزومیز که کلمه بهادر بخط طغراei بلند در
جنوب سیوزومیز قرار گرفته است.^۱

۱- در بعضی از کتابها که درباره استناد و فرامین پادشاهان ایران تحقیقاتی کرده‌اند شاه عباس بهادر خان را عباس خان و صفی خان و
دیگران را نیز بدین ترتیب خان یاد نموده‌اند در صورتی که اگر به طغرای شطرنجی این پادشاهان دقت شود کلمه بهادر را در بالای طغرا
می‌بینید که می‌بایستی (ابوالمظفر عباس بهادرخان...) قرائت گردد

طغای محمد مهدی حسینی صدر دیوان شاه عباس دوم

پشت فرمان شاه عباس ثانی نگارنده که در صفحات قبل معرفی گشته رقم صدر دیوان باندازه اصلی در این مقال معرفی میگردد.

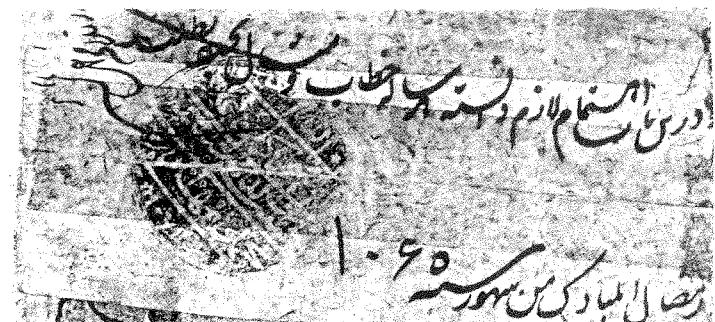
ناگفته نماند وزراء و صدور مجتهدین نیز برای خود طغراهای داشتند و چنین بوده که پس از صادر شدن حکم صدر دیوان که آن را اصطلاحاً (مثال) می‌گفتند از طرف شاه نیز در حاشیه آن فرمانی مبنی بر تأیید مندرجات (مثال) صادر می‌شده است که در اینجا نیز فرمان شاه پشت این (مثال) ثبت شده است که عکس آن را در صفحه شماره ملاحظه مینمایید.

از تاریخ‌های دو فرمان معلوم میگردد که انتخاب تولیت مزار در رمضان سال ۱۰۶۵ از طرف محمد مهدی الحسینی صدر دیوان شاه فرجام پذیرفته و یک ماه بعد در ذی القعده توسط شاه فرمان رسمی صادر شده است.

اندازه فرمان ۴۲×۱۸ سانتی متر از سطر ۱۳ مجموعه نگارنده

مهر دایره‌ای شکل با اندازه ۳×۳ سانتی متر با خط رقاع عالی
(المتوكل على الله الغنى ابن حبيب الله محمد مهدی الحسینی ۱۰۶۱)

و در انتهای مهر بیضی شکل کوچکتری با ابعاد ۸×۱۴ میلی متر با سجع (ثبت مهر همیون) جلب نظر میناید که در کنار آن درج شده (ثبت
مهر همیون شد)

شاه سلیمان صفوی = صفوی میرزا دوم ۱۰۷۷-۱۱۰۵ ه.ق.

شاه عباس ثانی در هنگام مرگ دو پسر به نامهای صفوی میرزا و حمزه میرزا داشت که بعد از فوت او صفوی میرزا بجای پدر نشست.

تولد صفوی میرزا در سال ۱۰۵۸ ه.ق. اتفاق افتاده و تا شانزده سالگی در حرم شاهی سرگرم بود. جلوس وی را به اریکه سلطنت خاتون آبادی چنین نوشته است:

«در شب چهارم ربیع الثانی سال ۱۰۷۷ جلوس وی انجام پذیرفت و اما از این مراسم بدختی‌های فراوانی روی آورد و یک سال و چند ماه شاه بیمار شد و در نتیجه صدر اعظم و درباریان نظر دادند تاجگذاری و جلوس باید تجدید شود و نام پادشاه نیز تغییر یابد. لذا روز اول فروردین سال ۱۰۷۸ و ۱۹ شوال پادشاه نام خود را از صفوی به سلیمان تغییر داد.»

در کتاب بصیرت نامه که در صفحه ۲۵۰ بررسی‌های تاریخی شماره ۴ هشتم و شماره مسلسل ۴۷ چاپ شده در صفحه ع راجع به این پادشاه چنین می‌نویسد:

«بعد از مرگ شاه عباس ثانی - در سنه ۱۰۷۷ در روز بیست پنجم محرم الحرام صفوی میرزا دویم بر سریر مملکت ایران قرار یافت و در اثنای حکومت خواهی مهیب و هولناک دیده بخوف و تشویش افتاد و چنین پنداشت که تبدیل نام تغییر قضای حی لاینام تواند کرد و صفوی را به سلیمان بدل نموده اورا شاه سلیمان نامیدند.»

او پادشاهی نالایق و شراب خوار و زن باره بود و دو وزیر با اقتدار او یعنی شیخعلی خان رنگنه و محمد طاهر وحید قزوینی مملکت را اداره می‌کردند.

این پادشاه مدت ۲۸ سال سلطنت کرد و به سال ۱۰۵ در حرم خویش در اصفهان در گذشت و در قم مدفن گردید و از مهرهای سلطنتی وی حدود ۱۰ تائی شناخته شده‌اند که به ترتیب معرفی می‌گردند.

شاه صفوی ثانی = شاه سلیمان

نام اصلی این پادشاه در اوایل سلطنت شاه صفوی ثانی بود که تنها دو مهر از آن دوران با مشخصات زیر شناخته شده مهر شماره ۱ الف

الف - مهر دایره‌ای شکل - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۰۷۷
سجع مهر در دایره وسطی بخط نستعلیق (بندۀ شاه ولایت صفوی ثانی ۱۰۷۷)
حوالی مهر نام چهارده معصوم بخط ثلث -

اللّهُمَّ صلِّ عَلَى النَّبِيِّ وَالوَصِيِّ وَالبَّتُولِ وَالْحَسَنِ وَالْحَسِينِ وَالسَّجَادِ وَالْبَاقِرِ وَالصَّادِقِ وَالْكَاظِمِ وَالرَّضَا وَالْتَّقِيِّ وَالزَّكِيِّ وَالْمَهْدِيِّ

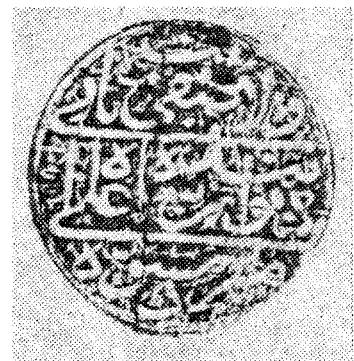

۱- صفحه ۹۸ مجله بررسی‌های تاریخی شماره ۲ سال هفتم - رایینو جلد ۲

مهر شماره ۲ ب

ب - مهر دایره‌ای شکل اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۰۷۷
سجع مهر بخط ثلث (بنده شاه ولایت صفوی ثانی - مهر مسووده دیوان اعلیٰ ۱۰۷۷)

این پادشاه در اوان سلطنت یعنی سال ۱۰۷۷ نام خود را عوض کرد و شاه سلیمان خواند مشخصات مهر وی در این دوران چنین است.

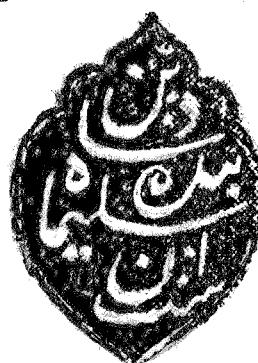
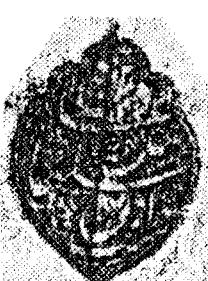

مهر بزرگ و اصلاح شده

مهر شماره ۳ ب

پ - مهر بیضی شکل - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۰۷۷
سجع مهر بخط نستعلیق (بنده شاه دین سلیمان است ۱۰۷۷)

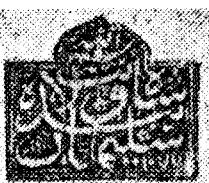
عکس مهر در جلد ۲ کتاب رابینو دقیقاً مشهود نبوده و تاریخ دیده نمی‌شود و چه بسا ممکن است سنه ۱۷ سمت چپ حرف (ن) سلیمان باشد.

مهر بزرگ و اصلاح شده

مهر شماره ۴ ت

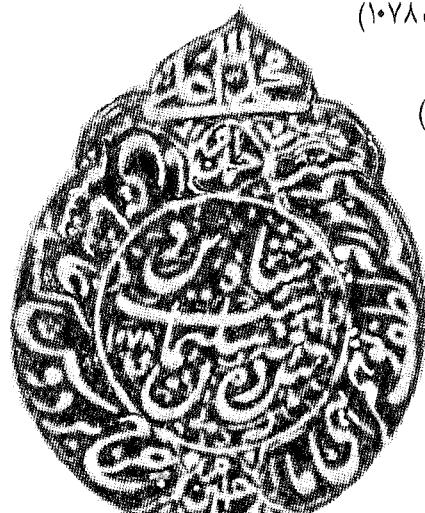
ت - مهر مستطیل شکل کلاهکدار - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۰۷۷
نوشته در پیشانی و سجع مهر بخط نستعلیق و ثلث (بسم الله - بنده شاه ولایت سلیمان ۱۰۷۷)

۱- نمونه این مهر که در بالای فرمان دیده می‌شود - نگاه کنید به شکل ۸ صفحه ۸ کتاب (مقدمه‌یی بر شناخت اسناد تاریخی)

مهر شماره ۵ ث

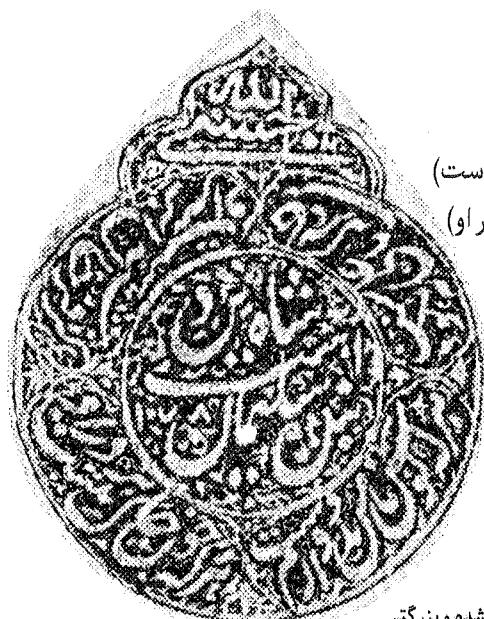
ث - مهر گلابی شکل - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۰۷۸
نوشته در پیشانی مهر بخط ثلث (الله - محمد - علی)
نوشته در بالا و پائین دایره وسطی مهر (یا امام حسن) (یا امام حسین)
سجع مهر در دایره وسطی بخط نستعلیق (بنده شاه دین سلیمان است ۱۰۷۸)
در حواشی چپ و راست مهر بخط نستعلیق
(گر کند بدرقه لطف تو همراهی ما چرخ بردوش کشد غاشیه شاهی ما)

مهر بزرگ و اصلاح شده

مهر شماره ۶ ج

ج - مهر گلابی شکل - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۰۷۸
نوشته در پیشانی و سجع مهر بخط ثلث و نستعلیق
(حسبی الله - بنده شاه دین سلیمان است ۱۰۷۸)
در حواشی دورا دور مهر بخط نستعلیق
هر که کو باش من ندارم دوست (جانب هر که با علی نه نکوست)
گر فرشته است خاک بر در او (هر که چون خاک نیست بر در او)

مهر اصلاح شده و بزرگتر

رایه مشارالیه شفقت فرمودیم که هر گاه چهار دانگ از رعایا و صاحبان نتیجه آنجا بملکی مشارالیه راضی بوده باشند حسب الرضا الرعایا با مر مزبور و لوازم آن قیام و اقدام نموده و در رفاهیت رعایا و تحصیل دعای خیر جهت ذات مقدس نواب کامیاب همایون ما مساعی جمیله بظهور رساند که خدایان و رعایا و الکاء منثور مشارالیه را حسب المسطور ملک و ریشن سفید خود دانسته از سخن و صلاح حسابی او بیرون نرونده بیوقوف و شعور او توجیه و تخصیص ننمایند مستوفیان نظام موازی پانزده اشرفی که او بیشکش سرکار خلاصه شریفه نموده در سال اول ایجاد جمع او حواله نمایند و در این ایواب قدغن دانسته هر ساله حکم مجدد نطلبند و چون پروانجه به توقیع و قبیح رفیع منیع اشرف اعلی مزین و محلی گردد اعتبار و اعتماد نمایند و در عهده شناسند تحریر آثی شهر رمضان ۱۴۰۳ - قرائت متن فرمان از نگارنده صفحات ۹۲-۹۳ و

(نوشتجات پشت فرمان شماره VF مجموعه نگارنده)

از قرار دیوان شرافت وزارت و اقبال پناه حشمت و عظمت و اجلال دستگاه عالیجاه وجیهه الزمانی اعتضاد السلطانه البهیه السلطانیه آصف جاهی اعتمادالدوله العلیه الخاقانیه توقيع و سجع مهر بیضی شکل (لا اله الا الله ملک الحق المبین عبده ظاهر) در قسمت بالا دو مهر بیضی شکل با بعد ۱۴۰۸ میلی متر که یکی مهر معروف با سجع (ثبت مهر همیون) که در زیر درج شده (ثبت مهر همیون شد) دیگری مهر با سجع (ثبت مهر اشرف ۱۱۰۲) که انحصاری بوده و تنها در ظهر این فرمان جلوه گر گشته است

در کنار آن نوشته شده (ثبت مهر اشرف شد)

در کناره‌ها عبارات (عمل شد) و (در روزنامه عمل و رسمی مستوفی و صح - ثبت شده) دیده می‌شود

و دو مهر چهارگوش دیگر با سجع (سلیمان) و دیگری با سجع (و من بتوکل علی الله فھو حسیبہ عبیده علی ۱۰۹۸)

و دو مهر بیضی شکل با سجع (بنده آل محمد) و دیگری (اوضی امری الی الله ۱۰۷۱) اندازه فرمان بدون کاغذ رنگی حواشی ۲۰×۴۳ سانتی‌متر

۱- نمونه یک پروانچه به سال ۱۱۰۳ از شاه عباس دوم

این سندهای نیز دو مین نمونه اقسام دیوانیات بنام (پروانچه) در مجموعه نگارنده است که مخصوص دوران صفویه بوده و کلیه مشخصات پروانچه دیده می‌شود و در متن فرمان نیز در سطر دوم از آخر چنین قید شده است

(و چون پروانچه به توقع و قیع منیع اشرف اعلی مزین و محلی گردد اعتیاد و اعتماد نمایند ۱۱۰۳)

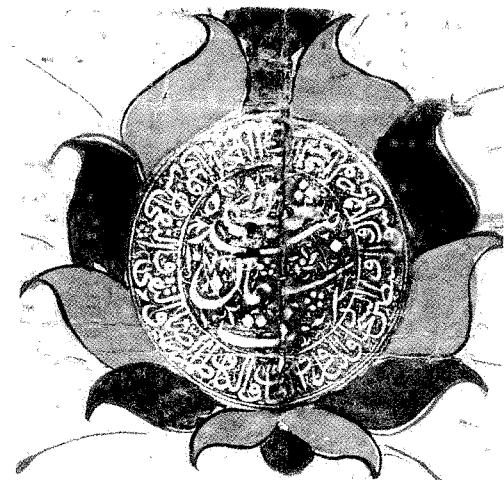
۲- به مشخصات و اهمیت بیشتر (پروانچه) نگاه کنید به صفحه شماره ۸۶ کتاب مقدمه‌یی بر شناخت استناد تاریخی

۱- در آخر کتاب فهرست دیوان‌های خطی کتابخانه سلطنتی تألیف بدیر آتابای ذیل سجع‌ها سجع‌های مهری نیز از سلیمان شاه صفوی معرفی گرده که چنین است:

(از غلامی پادشاه نجف - بین سلیمان رسد بعزم و شرف (۱۱۰۵))
۲- در یکی از سکه های اوین بیت دیده می شود ز بعد هستی عباس ثانی - صفوی زد سکه صاحبقرانی

فرمانی از شاه سلیمان صفوی بروی سنگ نبشته‌ای در صفحه ۲۲۰ مجله بررسی‌های تاریخی شماره ۵ سال دهم معرفی شده که چنین است.
کتبیه تعمیر بنای مسجد جامع قصبه اسدآباد بفرمان شاه سلیمان صفوی (۱۰۷۷-۱۱۰۵) زیر نظر حاجی علی خان رنگنه و سرکاری اصلاح آقا و معماری محمد طاهر همدانی در تاریخ ۱۰۹۷ق.
این کتبیه بخط نستعلیق (سطر اول به خط ثلث) در سیزده سطر بر سنگ مرمر کرم رنگ به درازی ۵۲ و پهنای ۳۵ سانتی‌متر بطور برجسته نوشته شده است

اللّهُمَّ صلِّ عَلَى النَّبِيِّ وَالوَصِيِّ وَالْبَتُولِ وَالسَّبِطَيْنِ وَالسَّجَادِ وَالبَاقِرِ وَالصَّادِقِ وَالْكَاظِمِ وَالرَّضَا وَالتَّقِيِّ وَالنَّقِيِّ وَالزَّكِيِّ وَالْمَهْدِيِّ.

مهر در اندازه اصلی

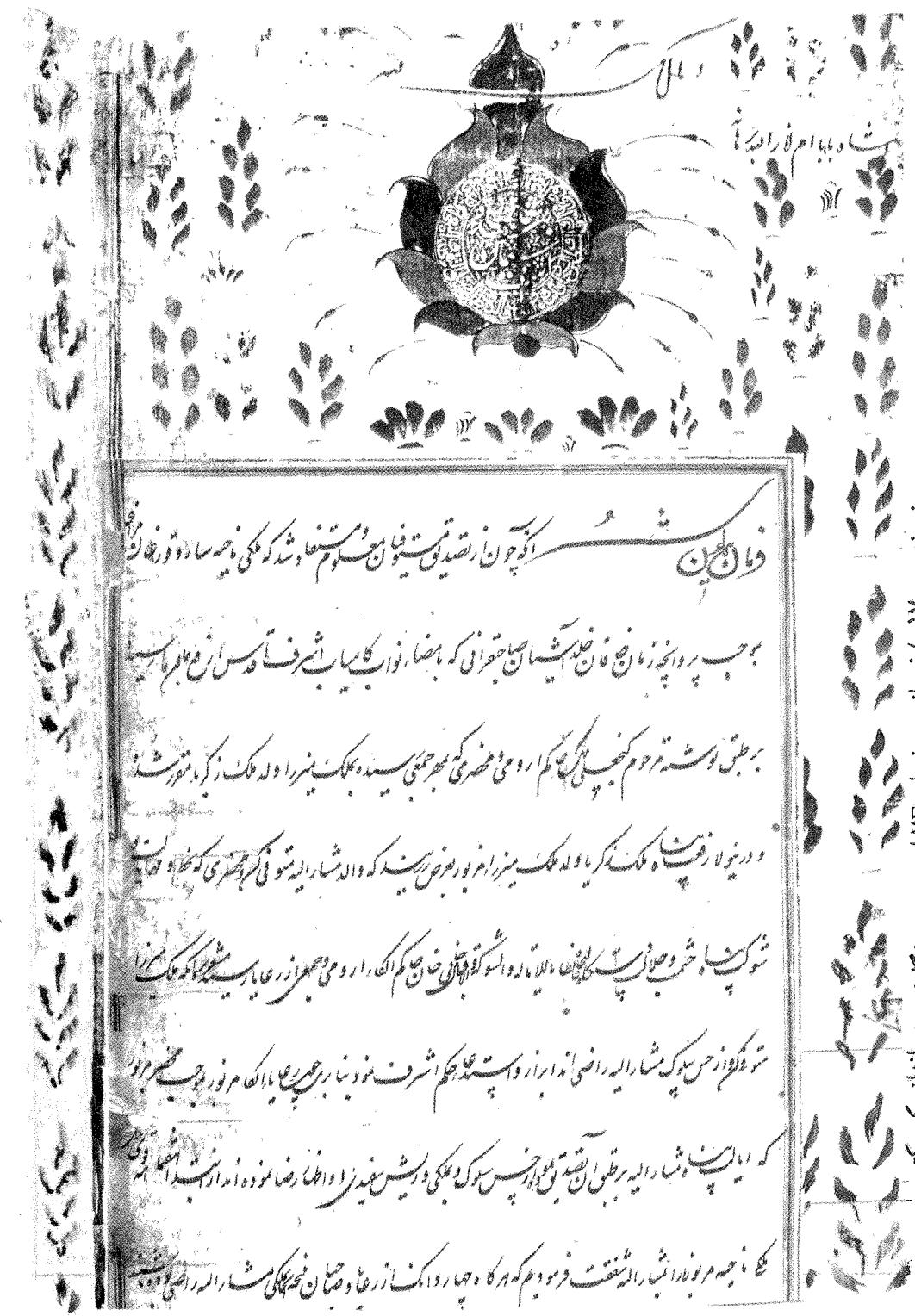

(فرمان شاه سلیمان از مجموعه نگارنده)

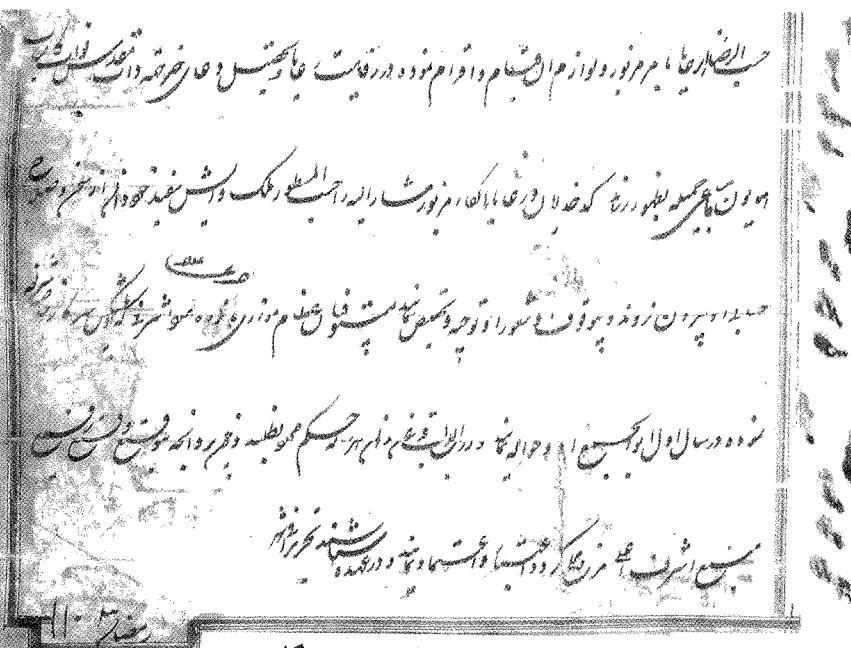
ابراز مرحمت شاهانه مشعر بر بخشش ملکی ناحیه ساروقورخان مراغه و سمت ریش سفیدی به ملک زکریا به سال ۱۱۰۳

تحمیدیه در بالا برنگ طلائی (الملک لله)
سجع مهر دارهای شاه سلیمان با سجع (بنده شاه دین سلیمان است ۱۰۷۸) کناره‌ها اسامی دوازده امام در کنار مهر
بخاطر سخن نشته شده (شاه بایام انا، الله بـ هانه)

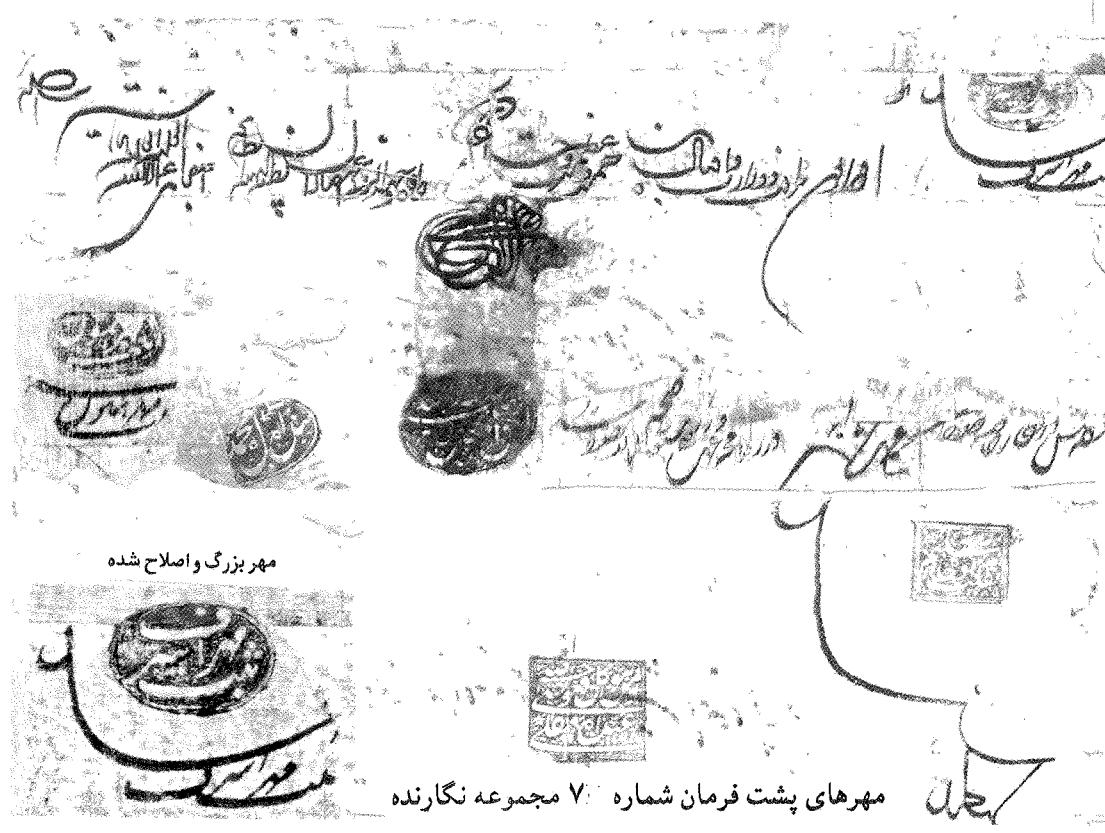
طغای سر فرمان پرست سرخ (ترسنه همیون سه)
فرمان همیون شد آنکه چون از تصدیق مستوفیان معلوم و مستفاد شد که ملکی ناحیه ساروقورخان مراغه بموجب پروانچه زمان خاقان خلد آشیان صاحبقرانی که بامضاء نواب کامیاب اشرف اقدس ارفع همایون ما رسیده بر طبق نوشته مرحوم گنجعلی بیک حاکم ارومی و محضری که به مهر جمعی رسید به ملک میرزا ولد ملک زکریا مقرر شده و در ینلا رفعت پناه ملک میرزا مزبور بعرض رسانید که والد مشارالیه متوفی کرده و محضری که بخط و مهر ایالت و شوکت پناه حشمت و جلالت دستگاه عالیجاه نظاماً لایاله و الشوکة و الاقبال جانی خان حاکم ارومی و مهر ایالیا رسید مشعر بر آنکه ملک میرزا متوفی کرده و از حسن سلوک مشارالیه راضی اند ابراز و استدعا و جمعی از رعایا و رعایا و الکاء مزبور بموجب محضر مزبور که ایالت پناه مشارالیه بر طبق آن تصدیق حکم اشرف نمود بنابرین چون رعایا و رعایا و الکاء مزبور بموجب اظهار رضا نموده اند از ابتداء هفت ماهه قوی نیل ملکی ناحیه مزبور نمود و از حسن سلوک و بملکی و ریش سفیدی او اظهار رضا نموده اند از ابتداء هفت ماهه قوی نیل ملکی ناحیه مزبور

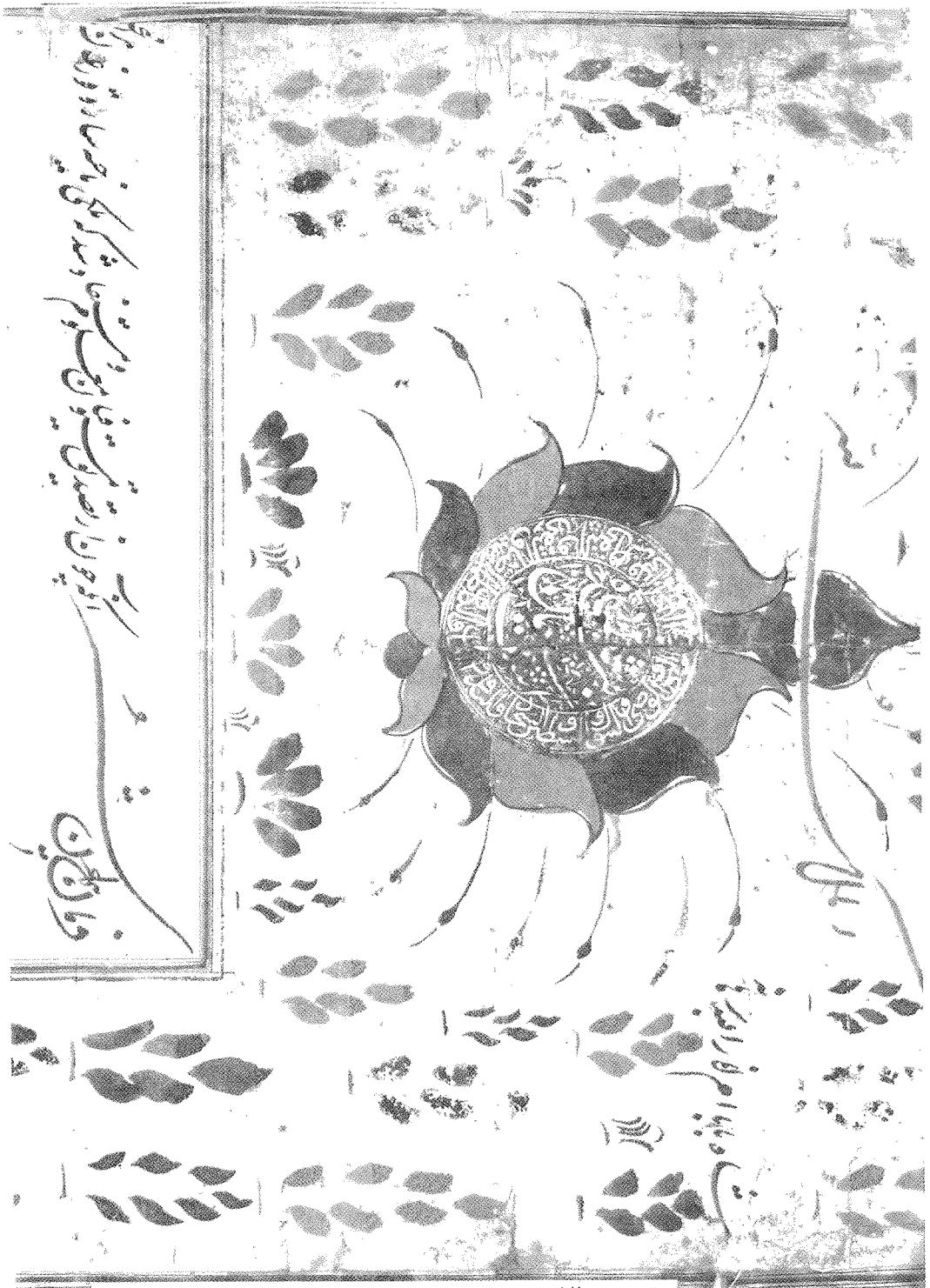

نموده مهر (آ) فرمانی به شماره VF از مجموعه نگارنده در اندازه کوچکتر

انتهای فرمان شماره VF مجموعه نگارنده

قسمت بالای فرمان شماره ۷F در اندازه اصلی مجموعه نگارنده

مهر شماره ۸ خ

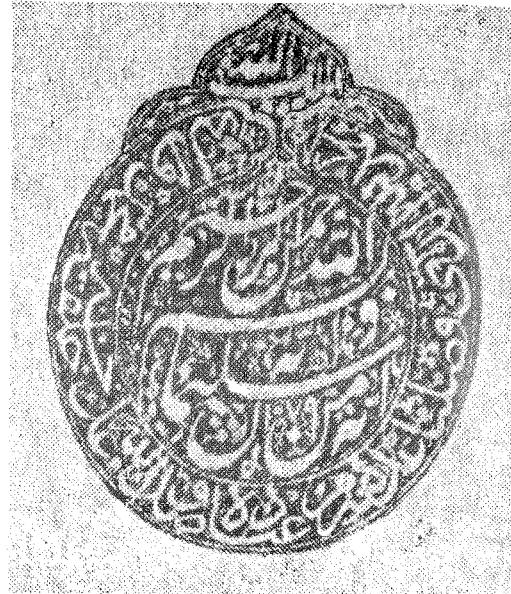
خ - مهر گلابی شکل - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۰۷۹

نوشته در پیشانی و سجع مهر بخط ثلث و نستعلیق

الملک لله - آله من سلیمان و آله بسم الله الرحمن الرحيم (۱۰۷۹)

در حواشی و کناره مهر بخط ثلث

(الحمد لله الذي فضلنا على كثير من عباده و صل الله على خير خلقه محمد و آله)

مهر بزرگ و اصلاح شده

مهر شماره ۹ خ

خ - مهر گلابی شکل - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۰۹۱

نوشته در پیشانی و سجع مهر بخط ثلث

(بسم الله الرحمن الرحيم - بنده شاه ولايت سليمان (۱۰۹۱))

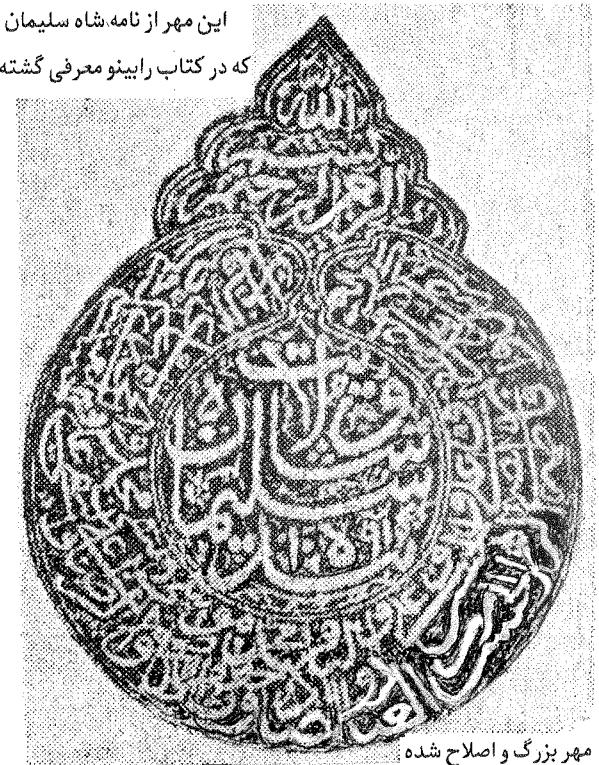
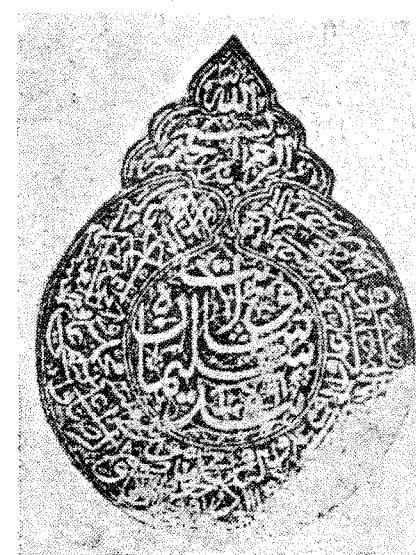
در حواشی و کناره های مهر اسامی پیغمبر و امامان بدین ترتیب:

اللهم صل على محمد المصطفى وعلى المرتضى وفاطمة الزهراء والحسن والحسين وعلى زين العباد و محمد الباقر و جعفر الصادق و موسى الكاظم وعلى الرضا و محمد التقى وعلى النقى و الحسن عسکرى و المهدى الحجتة صاحب

الزمان.

این مهر از نامه شاه سلیمان به لنپولد اول امپراتور اتریش (۱۶۵۸-۱۷۰۵)

که در کتاب رایینو معرفی گشته برداشت شده و بعد از حک و اصلاح در اینجا ارائه می‌شود

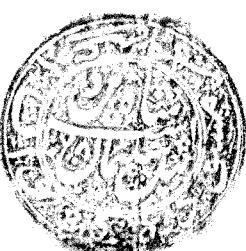
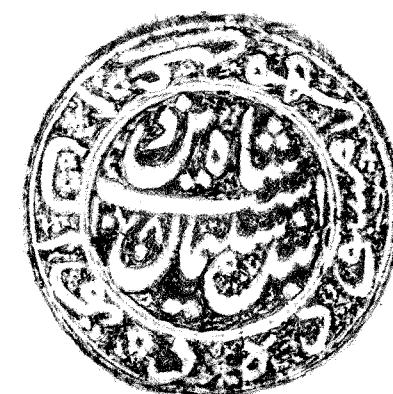

مهر بزرگ و اصلاح شده

مهر شماره ۱۰ د

۱۰۷۸ - تاریخ حک مهر - اندازه مهر بقطر ۳۲ میلی متر - سمع مهر در دایره وسطی بخط نستعلیق (بنده شاه دین سلیمان است ۱۰۷۸)

در حواشی مهر بخط نسخ - (مهر مسوده دیوان اعلی) نمونه فرمان ۷B از مجموعه نگارنده دارای مهر شماره ۱۰ (د) طغای سر فرمان برنگ سرخ - (حک جهان مطاع شد)

مهر در اندازه اصلی

نمونه فرمانی با مهر (د) از مجموعه نگارنده با سجع (بنده شاه دین سلیمان است ۱۰۷۸ - مهر مسوده دیوان اعلی)

طغای سر فرمان برنگ سرخ (حک جهان مطاع شد) آنکه عالیجاه بیگلر بیگی الکاء مرو و چون بر مضمون حکم اشرف شرف اطلاع حاصل نمای مقرر دارد که قلندر مزبور مدعی علیه صاحبان عربیضه باتفاق و کیل مشارالیهم بهر محلی از محال مزبور مبني خراسان که عرض نموده اند که مؤذیان ایشان در آنجا مقام و مسکن دارند رفته حاکم آن محل در حضور عمال شرع شریف آنجا به موجب اسنادی که از آن جماعت باشد تحقیق و تشخیص نموده بعد از اثبات و خاطر نشان شرعی و حسابی متوجه هر کس از آن جماعت و یا قلندر مزبور که حسب الادعاء صاحبان عربیضه به تحصیل وجه مزبور بوده بوده باشد بوصول [تسليم مشارالیهم گرداند و مجال تعلل احدي ندهد در این باب قدغن دانسته در عهده شناسد تحریراً فی شهر ربیع الاول ۱۰۸۵ - اندازه فرمان ۲۳×۵۹ سانتی متر - قرائت متن فرمان از نگارنده ۹۸ صفحات ۹۹]

در قسمت پائین فرمان متن عربیضه ورثه میرزا هاشم وزیر سابق لاهیجان - بدین ترتیب درج شده است

در سمت راست و پائین فرمان - حکم اشرف به بیگلر بیگی مرو چنین می‌باشد:
هو - حکم اشرف بعده عالیجاه بیگلر بیگی مرو که مقرر دارد که قلندر مزبور مصوب و کیل ورثه بهر محل از محل خراسان که ورثه مزبوره صاحب طلب که می‌باید که نوشتجات قلندر مزبور را در دست داردند روانه آن محل شده حاکم آن محل در حضور اهالی شرع انور تحقیق و تشخیص نموده به مقتضاء قانون شرع مطاع عمل نماید به شرح مقرر نوشته اند - هو - صح - بنده درگاه ابوالقاسم (در خواست ورثه میرزا هاشم در مورد اعمال قاین از خواجه قلندر به تاریخ ۱۰۸۵ ق.ق.)

عرضه داشت ورثه مرجوم میرزا هاشم وزیر سابق لاهیجان - بذروه عرض میرساند که مبلغی کلی بعوجب اسناد معترفه مرحوم والد بنده کان را از جماعت سکنه خواف و باخر و مشهد مقدس و دارالسلطنة هرات طلب بوده که در حین وزارت دارالامان کرمان اسناد را بخواجه قلندر کلی من اعمال قاین که ملازم مرحوم مشارالیه بود بعوجب فهرست معتبر بهمراه شیخ الاسلام و کلانتر و نایب الصداره و اعیان دارالامان مزبور که بالفعل در دست بنده کان است داده بود از محل وصول وجه را عاید والا اسناد را بجنس تسليم نماید و بعد از این چون مشارالیه مدتی در محاسبه تأخیر می‌نمود که مرحوم میرزا هاشم وزیر سرکار نائین چیزی نوشته که وجه را از قلندر مذکور مستخلص سازد میرزا هاشم بعوجب سواد معتبر که منظور انتظار کیمیا آثار است نوشته که اسناد خود را مصوب ملازی معتبر بفرستند که به وصول رسام و بالفعل که بنده کان خود بجهت استرداد حق خود به قاین آمدۀ این قلندر حق ناشناس انکار حق بیچارگان و خط و مهر خود نموده اند و مردم قاین طرفداری او مینمایند و فهرست اسناد بندگان بهمراه اهالی کرمان و مؤذیان روانه شده مقدس و دارالسلطنة هرات و خواف و باخر و کاریز بیگی مرو حاکم سرکار قاین صادر شود که قلندر مشارالیه را باتفاق بندگان روانه ساخته طلب بندگان را از مشارالیه مستخلص محال سکنه مؤذیان وجه تحصیل نماید که مؤذیان آچه بدوده اسناد و برات او را دارند ظاهر ساخته طلب بندگان را از مشارالیه مستخلص سازند و بیگلر بیگیان و حکام محل فوق نیز امداد و اعانت این بندگان نمایند که بصدقه فرق اشرف ولی نعمت حقیقی چنان شود که حقوق این سیدزاده های پریشان بی خانمان که چندین سال در آستان قلک توأمان حق بندگی داریم از مشارالیه و سایر مؤذیان سکنه محال مستخلص و وسیله مدد معاش این سیدزاده های پریشان گردد - عند الله و عند الرسول ضایع نخواهد شد العزة اعلی - قرائت متن عربیضه از نگارنده

مهرهای پشت فرمان شماره ۷B مجموعه نگارنده به تاریخ ربیع الاول ۱۰۸۵
ابوالقاسم بن خانیخان ۱۰۴۹ - العبدابوصادق رضوی ۳ لاله الى الله الملك الحق المبين عبده علی)

مهر بزرگ و اصلاح شده

عرضه داشت ورثه هر حوم میرزا هاشم وزیر مجموعه نگارنده

عمره داشت و در ملام زیر عرض پیشنهاد کرد که بخواهد
هزار افغان را از این سرزمین خارج کند.

لهم درین زارت الالان لک ان شاء الله اخراج قدرت عالم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ كَانَتْ رَأْيَةُ مُحَمَّدٍ رَّضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَآلِهِ وَعِنْ بَنِيهِ

وَلِمَنْجُولَةِ كَرْكَرَةِ قَلْمَانْدَرَةِ كَعْنَبَرَةِ وَشَرْقَهُ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

او همچنان دوستی که نهاد مینکان بجهات ایجاد آن و درین جهت تحقیق شد

ادیگش لر فرم چیزی ای پا کجا نهایی هم چین فدارم که تبریز عد حکم

قلدشت را به اتفاق بینکار و امشبخت در آن بظریله دخوا

بعد اکٹھنے والوں اور اولانہ طامہ بڑھنے کی ان ایش را کیا

وَلِيَقْدِرُ فِرْنَ لِلَّهِ سَمْبَهْنْ ثُوْ وَحْقَكْ كِيْ بِنْ لَعْهْ

اَنْ شَاءَ اللَّهُ وَسَارَ رَوْنَاكِ كَرْهًا لِلْخَلْقِ وَمَنْ هُدَى فَشَرِّفَ

لهم عافنِي وعلِّمْنِي الصِّرَاطَ واجْعُلْنِي مُنْهَجَكَمْ

بـعـثـهـ رـوـارـ وـمـلـنـدـرـ زـوـرـ عـلـيـهـ صـاحـبـ الـصـيـفـ يـابـانـ كـلـكـ رـاـيمـ جـلـیـلـ اـجـالـ زـرـ مـجـرـكـلـ

عـلـمـهـ اـنـجـهـوـ دـيـاـنـيـ دـرـ اـنجـهـ بـعـامـ وـكـرـ دـلـدـرـ فـيـ حـاـكـمـ اـنـجـهـ عـالـمـ شـعـرـ اـنـجـهـ بـيـكـنـهـ دـلـ

ز آنکه در سوی خود را بخواهد و خواهش عروجی خود را از همایش و مانعندگی از ارادت خود
از آنکه در سوی خود بخواهد و خواهش عروجی خود را از همایش و مانعندگی از ارادت خود

لهم إنا نسألك لغيرك ما لا يدركه العقول

11

نمونه فرمانی با مهر (د) از مجموعه نگارنده در اندازه اصلی

طغراهای شاه سلیمان صفوی

۱- طغرا - (فرمان همیون شد) برنگ سرخ - در بالا و سمت راست نوشته (شah بابام انار الله برهانه) تاریخ فرمان رمضان ۱۱۰۳ - مجموعه نگارنده

۲- طغرا - حکم جهانمطاع شد - ثبت شده برنگ سرخ در سر فرمان مجموعه نگارنده بتاریخ ۱۰۸۵ ه.ق.

طغرا - مهر در اندازه اصلی از فرمان شماره ۷۸

طنای سر فرمان در اندازه اصلی

شاه سلطان حسین صفوی ۱۱۰۶-۱۱۳۵ ه.ق.

شاه سلیمان هفت پسر داشت و بزرگترین آنها سلطان حسین میرزا بود او ابتدا در نظر داشت مرتضی میرزا را بعد از خود جانشین نماید ولی امراء درباری با سوء نیتی که داشتند حسین میرزا را که ضعیف النفس و حلیم و محجوب بود بسلطنت برداشتند او در سال ۱۱۰۶ به پادشاهی نشست.

از جمله حوادث زمان پادشاهی او استیلای افغانها بود که شاه سلطان حسین بواسطه زبونی و بی عرضه‌گی در روز جمعه ۱۲ محرم ۱۱۳۵ تاج و تخت را تسليم محمود افغانی نمود

پس از محمود اشرف افغان بجای او نشست چون فرد بی‌باک و خوخار بود شاه سلطان حسین را به سال ۱۱۴۰ به قتل رسانید

از شاه سلطان حسین حدود ۱۲ مهر شناخته شده که به ترتیب معرفی مینماییم.

مهر شماره ۱ الف

الف - مهر دایره‌ای شکل - اندازه مهر 4×4 سانتی‌متر - تاریخ حک مهر ۱۱۰۵

سچع مهر بخط نستعلیق (وارث ملک سلیمان جهان سلطان حسین)

در دور و حاشیه مهر بخط رقان نوشته شده

حسبی الله - اللّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ الْمَصْطَفَى وَ عَلَى الْمَرْتَضَى وَ الْبَتْلُو وَ فَاطِمَةِ السَّبَطَيْنِ وَ الْحَسَنِ وَ الْحَسِينِ وَ عَلَى
مُحَمَّدٍ جَعْفَرٍ وَ مُوسَى وَ عَلَى وَمُحَمَّدٍ وَ حَسَنٍ وَ صَاحِبِ الزَّمَانِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ

دو فرمان با مهر شماره ۱ الف در مجموعه دارم که مشخصاً و عکس آنها در صفحات بعد از این می‌گردد

(فرمان شاه سلطان - حسین صفوی به شماره ۹F از مجموعه نگارنده)

(مقری مبلغ چهار تومان و ۱۰۴ دینار مواجب حسن بیک یوزباشی مستاجر چوبان بیگی قراباغ و عالیجاه والی
تقنگچیان قلعه تفلیس ۱۱۰۹)

تحمیدیه در بالای فرمان بخط طلائی - هو - الملک لله

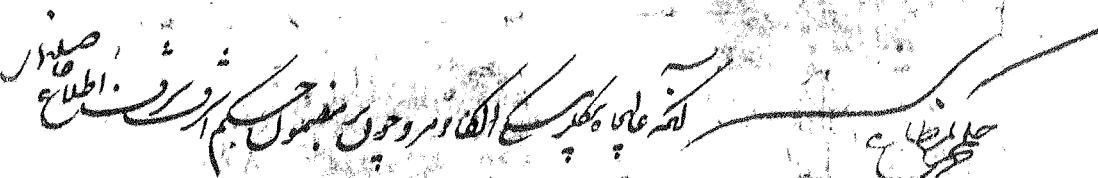

مهر بزرگ و اصلاح شده

مهر در اندازه اصلی

۱- القاب شاه سلطان حسین به نوشته کتاب رسم التواریخ چنین است.
سلطان السلاطین - خاقان علیین آشیان - شاه سلطان الحسین الموسوی الصفوی بهادرخان

مهر سلطنتی شاه سلطان حسین با سجع (وارث ملک سلیمان جهان سلطان حسین ۱۱۰۵) و در کناره‌های مهر نام
چهارده معصوم
طغای سر فرمان بزنگ سرخ (فرمان همایون شد)

فرمان همایون شد - آنکه جماعت مذکوره ضمیم مبلغ چهار تومان و پنج هزار و یکصد و چهار دینار از باره وجوهات
بشری که در تحت اسم هر یک نوشتہ شده و در وجه مواجب ایت نیل رفعت پناه حسن بیک یوز باشی بیکدی
عوض آنچه با اسم مستأجر چوبان بیکی قراباغ دربار رسوم مستوفی الممالک سابق تنخواه سازی نوشته شده بود و از
دفتر تصدیق نمودند که وجه مزبور باحازه عالیجاه عباس قلی خان بیگلر بیگی سابق قراباغ مقرر بوده و سندي در
باب ضبط اموال حاکم مزبور بسر کار ضابطه نرسیده و طوماری که عالیجاه والی بااتفاق مأمورین بر همه اموال حاکم
مزبور که در تفليس داشته نوشته او برقم و دفتر رسیده بال تمام تنخواه عالیجاه والی و تفنگچیان مستحفظ قلعه
تفليس شده و از دفتر قورچی نوشته اند که یوز باشی مزبور بسفر گرجستان مأمور بوده و تاریخ درود مسند و زمام ورود
از طلب سنوات ضبط شده و طلب جهت موقوفی ندارد و التزام نوشته که هر گاه ظاهر شود که چیزی از وجه مزبور
گرفته باشد جاری دوبار از عهده بیرون آید حسب الظاهر مقرر بهن برسانند و از قرار قبض بخرج وی دانند و در
عهده شناسند. تحریراً فی شهر شعبان سنه ۱۱۰۹ قرائت متن فرمان از نگارنده - اندازه فرمان ۱۵/۵×۳۵/۵ سانتی متر صفحه ۱۰۳

نوشتگات ظهر فرمان چنین است
از قرار نوشته رافت وزارت و اقبال پناه حشمت و عظمت و جلال دستگاه
عالیجاه وحید الزمانی اعتضاد السلطنة البهیه السلطانیه آصف جاهی
اعتماد الدوله العلیه العالیه الخاقانی - اعضاء طغای و مهر بیضی شکل با سجع
و چند توقيع و مهر بصورت زیر

۱- لا اله الا الله الملك الحق المبين عبده طاهر ۲- مهر چهار گوش با سجع (بروز قیامت علی شد شفیع شاه قلی) مهر چهار گوش با سجع
(بنده شاه دین ابوالحسن است ۱۱۰۶) مهر چهار گوش با سجع (افوض امری الى الله عبده زین العابدین) مهر چهار گوش با سجع (افوض
امری الى الله عبده زین العابدین) مهر چهار گوش با سجع (و من يتوكى على الله فهو حسيبه عبده علی) مهر بیضی شکل با سجع (افوض
امری الى الله عبده علی رضا) مهر بیضی شکل با سجع (بنده آن محمد باقر)
در باره رفتن تباکو که مقرر شد که جنس تباکورا از قرار آذربایجان بازیافت و بهمان منوال بین خود تقسیم و عوض آنها را از مداخل برای خود سازند من تباکوئیل [ناخوانا]

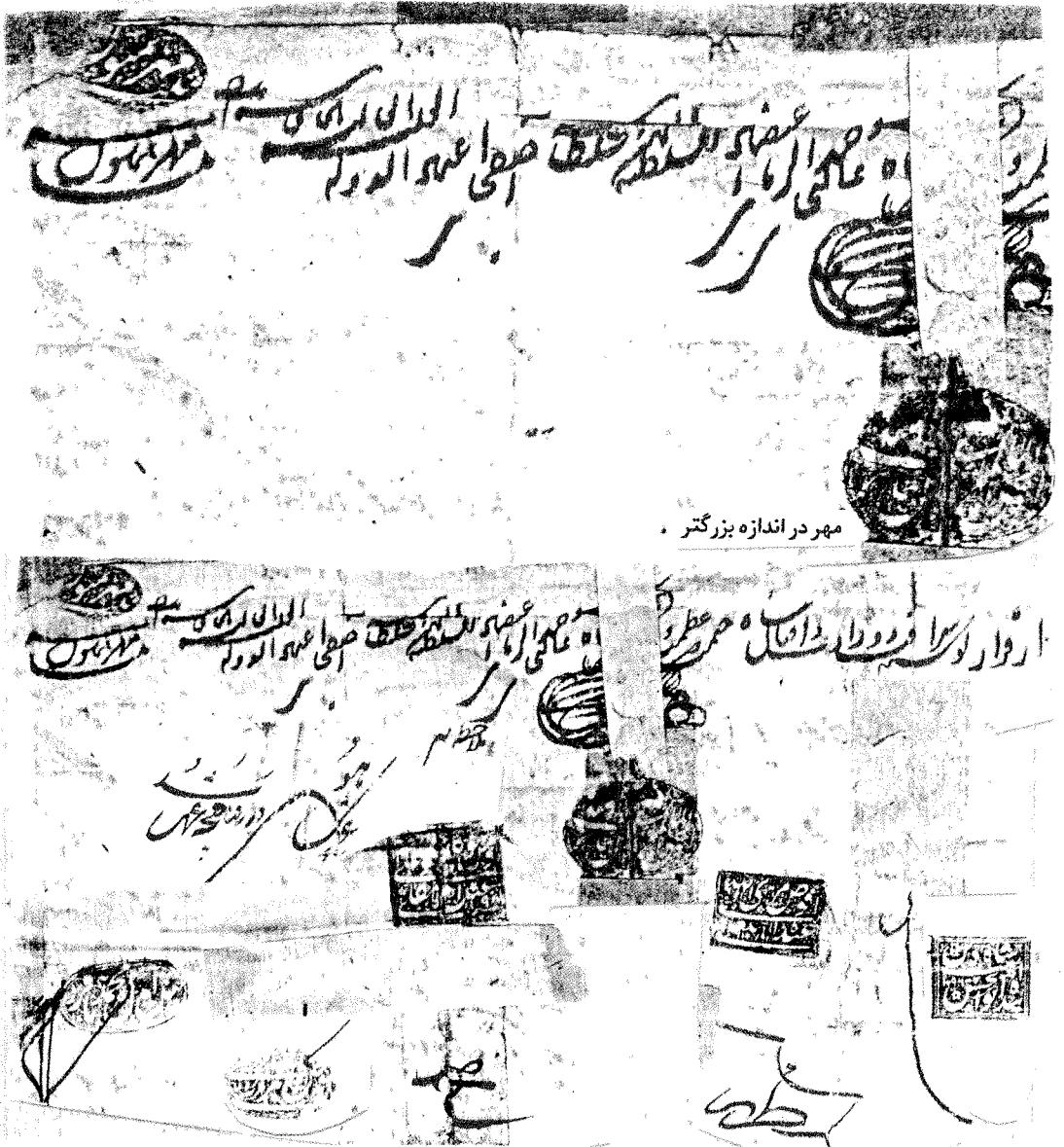
(فرمان شاه سلطان حسین صفوی به شماره ۱۵۷ از مجموعه نگارنده)

پرداخت سی تومان از بابت مالو جهات بسیور غال میرزا صالح و سایر ولدان ساکن محل استرآباد ۱۱۰۷ و مطالب مفصل دیگر.)

سیح مهر دایره‌ای (وارث ملک سلیمان جهان سلطان حسین ۱۱۰۵) حواشی نام معصومین

طغای سر فرمان بخط سرخ (فرمان همایون شد) آنکه چون در این وقت سیادت و نجابت و قضیت پناه هدایت و نقابت دستگاه عمدة السادات والنجباء العظام زبدۃ البقاء الگرام نظاماً بایتاده و النجابة الفضیله میرزا ابوطالب الموسوی الفندرسکی بعرض رسانید که در رقم متعالی گماشته و رعایای محل ملکی و سیورغال او را اخراجات حکمی و غیر حکمی چون رسوم ارباب مناصب و اخراجات اولاد ولی محمد خان و غیرها که بامضه حکم نواب صاحبقرانی بموجب تعليقه مرحوم یوسف آقا شرف صدور یافته قیدی شده که در رقم سابق نیست و در اصل تعليقه هم آن قیدیست و آن قید این است که در این مدت نمیداده باشند مطالبه شود و نوشته از حکام مثل محمد خان و فتحعلی خان و غیرها در دست دارد که از تاریخ صدور حکم اشرف است تا حال اصلاً و قطعاً اخراجات نداده اند و استدعا نمود که قبل از این سیادت و نجابت پناه مشارالیه عرض نموده بود که مبلغ سی تومان عراقی از بابت مالوجهات وجوهات املاک او به سیور غال مشارالیه مقرر است بقید آنکه حکام استرآباد به علت اخراجات حکمی و غیر حکمی حواله اطلاقی برعایا و گماشته او نمایند و در این ایام نسبت اخراجات اولاد ولی محمد خان که در این مدت حواله نمی‌شدۀ مراحمت میرسانند واستدعای رقم اشرف نمود و از دفتر تصدیق شده که از قرار ثبت پروانجه اشرف که به تاریخ شهر صفر ۱۰۷۸ شرف صدور یافته مبلغ سی تومان عراقی از بابت مالوجهات وجوهات قریه حاجی کلانه و غیرها در محل استرآباد که سابقاً بسیور غال مرحوم میرزا بیک فندرسکی مقرر بوده و متوفی شده از تاریخ فوت مومی ایه مبلغ مزبور را که از مبلغ چهارده تومان و چهار هزار دینار خراسانی که برای محل استرآباد و به سیور غال میرزا صالح ولد میرزا بیک اولاد میرزا اشرف و میرزا طهماسب ولدان میرزا بیک مزبور بوده بر سرد مرحوم بوده باشد بسیور غال روزی و احسان... اولاد مرحوم مزبور سیادت و نجابت پناه موافق شده بقید آنکه حسب الاستدعا مشارالیهم مساوی مبلغ مزبور آنچه بعلت ملک در محل مزبور دخل داشته باشند از بابت مالوجهات املاک خود و همه را از سایرین موافق معمول و مأخذ بازیافت نمایند و تیلدار و حاکم و لایت مزبور را از تیل خود برطرف دانسته مراتب طلب و در محل ملکی و سیور غال مشارالیهم بهیچ وجه من الوجه مدخر نمایند حکام و کلانتران و عمال استرآباد مطلقاً مدخل ننموده بعلت عله و علوفه قبلی و الام و الاغ و طرح و دست انداز و بیکار و شکار و اخراجات حکمی و غیر حکمی مراحمت به گماشته و رعایای محل ملکی و سیور غال مشارالیهم نرسانیده قلم و قید کوتاه و کشیده دارند و رقم مبارک اشرف به تاریخ جمادی الآخر ۱۰۷۹ بالمسافه‌ته العلیه العالیه بامضه رقم نواب خلق آشیان صاحب قرانی صادر و بتاریخ ۱۰۷۳ بر طبق عرض و استدعای سیادت و نجابت پناه مزبور عزّ صدور یافته خلاصه مضمون آنکه بیگلرگیان و حکام دارالمؤمنین استرآباد در رعایه و مراقبت پناه مزبور خود را معاف داشته احتی تصرف در آب و زمین محل ملکی و سیور غال او ننموده گذارند که محل خود را بحلیه آبادی در آورد و گماشته و رعایای محل متعلقه باورا تکلیف اخراجات حکمی و غیر حکمی و خدمات نمایند و خدمات نمایند و رقم اشرف بتاریخ شهر شوال ۱۰۹۰ صادر و مقرر شده که حکام دارالمؤمنین مزبور به مضمون ارقام مطاعه لازم الاطاعه که در باب سیور غال مشارالیه سابق شرف صدور یافته عمل نموده هرگاه به موجبی که سیادت پناه مزبور عرض نموده در سنتات قبل به علت اخراجات اولاد ولی محمد خان و غیرها متععرض احوال سیادت و نجابت پناه مزبور نشده طمع و توقع ننموده مراحمت نرسانند و در ثانی الحال که مشارالیه عرض نموده که رقم مزبور فوت شده واستدعای حکمی ثانی نموده بود پروانجه اشرف به تاریخ ۱۰۵۳ صادر و مقرر شد که حکام دارالمؤمنین استرآباد به مضمون رقم اشرف که بشرح فوق صادر شده عمل نموده به علت اخراجات اولاد ولی محمد خان و غیره متععرض احوال سیادت پناه مزبور نشده طمع و توقعی ننموده مراحمت نرسانند همچنین در این وقت سیادت و نجابت پناه مشارالیه نوشتجات حکام سابقه دارالمؤمنین مزبور را بنظر دیوانیان عظام رسانیده که در آهاتصریح شده که گماشته و رعایای مشارالیه از تاریخ ۱۰۷۳ که در زمان صدور رقم اشرف است تا حال اصلاً و مطلقاً مدد خرج اولاد ولی محمد خان و رسوم ارباب مناصب دیوان و غیر آن از سایر اخراجات حکمی و غیر حکمی نداده و گماشته و رعایای محل ملکی او از اخراجات مطلقاً معاف و مسلم بوده اند مقرر فرمودیم که به مضمون حکم سابق اشرف و استمرار سنتات عمل نموده گماشته و رعایای محل ملکی و سیور غال مشارالیه را از بدو خرج اولاد ولی محمد خان و رسوم ارباب مناصب و سایر اخراجات حکمی و غیر حکمی معاف و مسلم داشته گمی و غیر حکمی معاف و مسلم داشته مطلقاً متععرض احوال گماشته و رعایای محل ملکی و سیور غالی او شوند و در عهدش شناسند تحریراً فی شهر رجب ۱۱۰۷ مجموعه نگارنده - قرائت متن فرمان از نگارنده اندازه فرمان بدون حواشی ۱۶×۸۵/۵ سانتی متر نوشتجات پشت سند چنین است

از قرار نوشته شرافت و ارادت و اقبال پناه حشمت و عظمت دستگاه عالیجاه و حید الزمانی اعتضاد السلطنة البهیه السلطانیه آصف جاهی اعتماد الدوله العالیه الخاقانيه صفحات ۱۰۶ تا ۱۰۹

ثبت مهر همایون شد - مهر بیضی شکل کوچک (ثبت مهر همایون)
چند توقیع و مهر بصورت زیر

امضاء و مهر بیضی شکل با سیح (الله الا الله الملک الحق المبین عبده طاهر)
در کتاب نوشته شده - ملاحظه شد - هو عمل شد - در روز نامجه عمل شد - در دفتر ملاحظه شد - دفتردار و غیره
سه مهر چهارگوش با سیح ۱- بنده شاه دین ابوالحسن است ۱۰۹۶- افوض امری الى الله عبده؟ علی) ۳- (من یتوکل علی الله فهو
حسبه عبده امامقلی) ۴- مهر بیضی با سیح (بنده آل محمد باقر) ۵- مهر (افوض امری الى الله) ثبت دفتر ملاحظه شد ۶- (مهر چهارگوش
با سیح - افوض امری الى الله عبده امامقلی)

هزار نصدتی نموده که قتل از سعادتگاریست و شش عرض نموده اود که بین خانه
عازم از باشی او خواسته بخدمات املاک او را در خواسته بسر برای تقدیر که خمام است
بعد از خوش بخت و خوب خواهد داشت از این راهی خواسته بخدمات املاک او را می پسندید و در راه املاک از خانه اول
و لام خوش بخت که در نیمه تعلیم خلشده بخوبی نمی خورد و که در نیمه از خدمت نموده باز
نصدتی نموده که بخوبی از این راهی خواسته بخدمات املاک او را می پسندید و که در نیمه از خدمت
بیشتر سهی بخوبی خوش بخت از این راهی خواسته بخدمات قدر خواهد داشت و خوب خواسته بخدمات
که در نیمه از خدمت خوب خواسته بخدمات املاک او را می پسندید و می خواسته بخدمات املاک او را
منصف خواهد داشت و خواسته بخدمات املاک او را می پسندید و خواسته بخدمات املاک او را
دارد و می خواسته بخدمات املاک او را می پسندید و خواسته بخدمات املاک او را
برادر خان خواسته بخدمات املاک او را می پسندید و خواسته بخدمات املاک او را
مش را داشتم و می خواسته بخدمات املاک او را می پسندید و خواسته بخدمات املاک او را
نمی خواسته بخدمات املاک او را می پسندید و خواسته بخدمات املاک او را
نمی خواسته بخدمات املاک او را می پسندید و خواسته بخدمات املاک او را

The image shows a single page from a handwritten manuscript. At the top, there is a decorative border consisting of stylized floral and geometric motifs. Below this, the page is filled with dense Arabic calligraphy written in a single, continuous flow. The script is a form of naskh or similar, with varying line thicknesses and ink saturation. The overall appearance is that of a well-preserved historical document.

دست عذر حکم فروده لور و انجو اشرف بسته بی ۱۰۹۳ صادر و مقرر شد که حکم
استرداد بضمون در پی این حکم که برای مشح ذوق صادر شده بوده است اخراجات اولیه
و بیچاره سعر خریداری این اسناه مرز داشته طبق و اذ فروده هر آن
نهایی ریزدشت مداری این ساخت بیشتر از شاخصات حکم نهاده از اینکه بین زرده
روهانی عده میشود که در آنها صفحه شده که از اینجا ۱۰۷۱ که
زان صدور قرار اشرف دارد حال اصلاح و تغیر این اسناه از اینجا و بجهه خارج
منصب دلوان و غیر این از این اخراج حکم و غیر کمتر داده که این اجرای حکم
کل اوزار اخراجات بطبق سعایت سالم بوده از مقرر فروده که بضمون حکم بقی اشرف
سته از سنوات محدود که این اجرای حکم و غیر اخراجات که را از حد اخراج
ولاد و بیچاره دارند این اجرای حکم و غیر اخراجات کل و سوغای اوزاره بوده
طبق سعر خریداری این اجرای حکم و غیر اخراجات کل و سوغای اوزاره بوده

مهر شماره ۲ ب (ذیل شجره سلاطین صفوی در دوران شاه سلطان حسین)
ب - مهر گلابی شکل - اندازه مهر 5×5 سانتی متر - تاریخ حک مهر ۱۱۰۵
نوشته در پیشانی و سعج مهر بخط ثلث و نستعلیق
(حسبی الله - وارث ملک سلیمان جهان سلطان حسین ۱۱۰۵)
ابیات دور و کناره مهر

جانب هر که با علی نه نکوست
هر که کو باش من ندارم دوست
گرفرشته است خاک بر سراو
هر که چون خاک نیست بر در او

مهر در اندازه اصلی

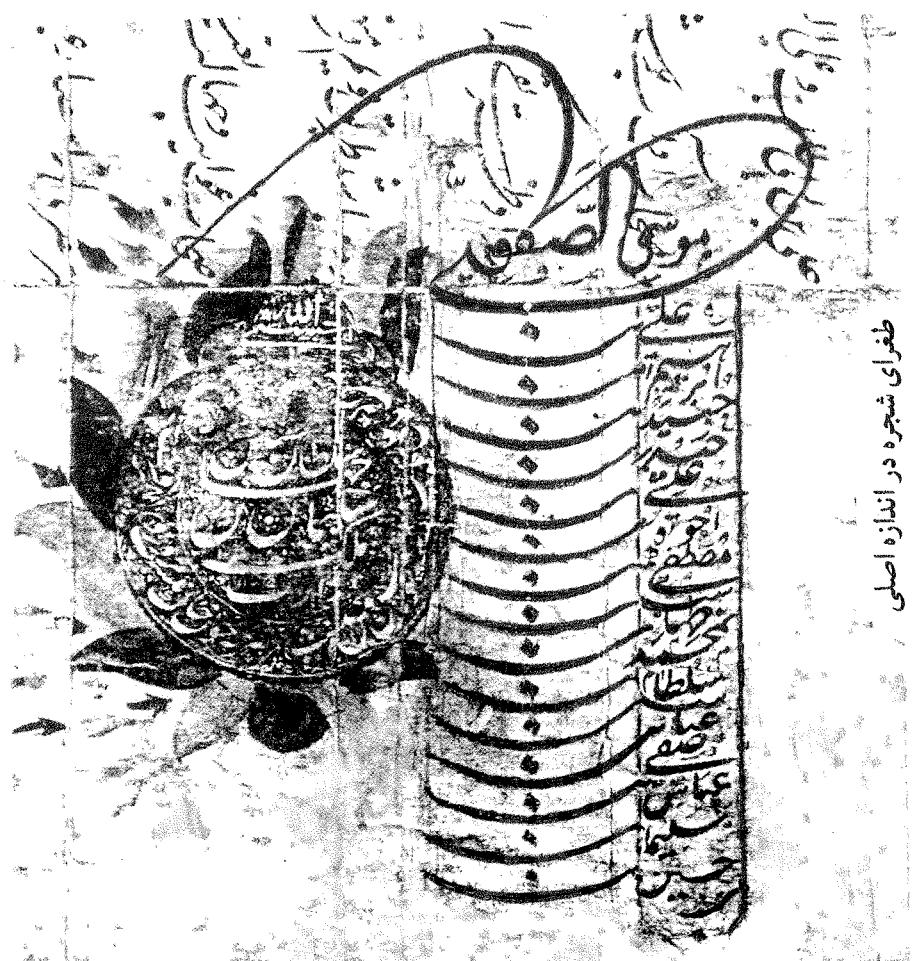
مهر بزرگتر و اصلاح شده

یک شجره صفوی کامل با مهر شماره ۲ ب در مجموعه دارم که مشخصات آن را در صفحات بعد ملاحظه مینمایید.
مشخصات شجره شاه سلطان حسین صفوی به شماره ۱۸۴F از مجموعه نگارنده
طغای (موسی الصفوی) در بالا برنگ طلائی
اسامی پادشاهان یک در میان برنگ طلائی ولاجوردی
درج (ابن) یک در میان برنگ طلائی ولاجوردی
علام اضافی - فتحه و کسره و ضمه و نقطه‌ها کلابرنگ سرخ و در متن فرمان هر جا (الله) بوده به آب زر و نام (محمد
المصطفی) در سطر اول و (نبوی) و (اثنی عشری) در سطر پنجم و (عليهم التحيۃ و السلام) در سطر ۱۸ و (خسر الانام
عليه و آله الصلوۃ اليهم) در سطر ۱۹ برنگ لا جورد و آبی سیر

و کلمات (وبعد - صفوی - مرشدانه - شاه ببابام انارالله برهانه - جد بزرگوارم طاب ثراه صفیه صفویه - همایون ما)
کلابرنگ سرخ نوشته شده است.

و عبارت (حضرت خیر الانام عليه و اليه الصلواة) برنگ آبی سیر
نام اجداد بخط طغرائی و نستعلیق در کناره مهر درج شده است
اندازه شجره 65×27 سانتی متر اندازه طغرای شجره بهمراه مهر سلطنتی 110×11 سانتی متر
قرائت اسامی شجره از قسمت پائین شجره (من حسین بن سلیمان ... الى علی بن موسی صفوی) قرائت متن شجره
از نگارنده

مضمون فرمان باختصار (ذیل شجره شاه سلطان حسین)
وظایف امراء و اعیان مذکور را باسامی امامقلی سلطان حاکم سراب و قاپوچی باشی دیوان اعلی و سرحد بیک
یوزباشی و صفوی قلی خلیفه مفصل شرح داده و در انتهای تاریخ نهاده ربیع الاول ۱۱۱۲ - اصل فرمان انحصاری در
مجموعه نگارنده
اندازه شجره 65×27 سانتی متر - اندازه سطور 17 سانتی متر در 37 سطر

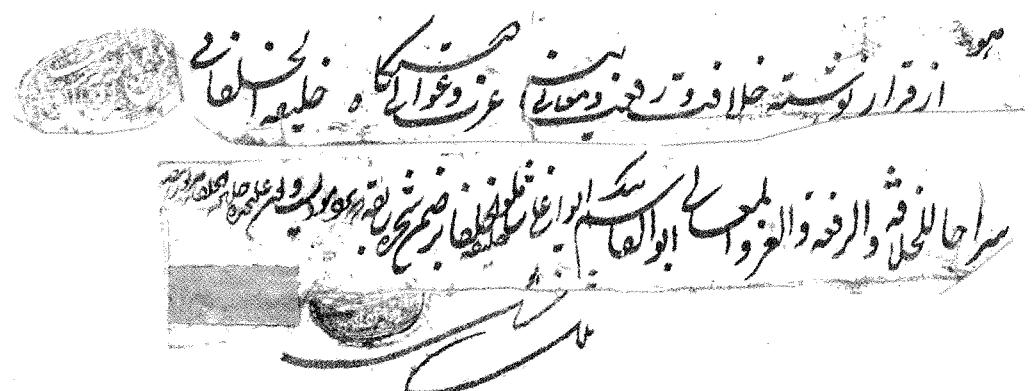
نمونه شجره شاه سلطان حسین صفوی به شماره F ۸ از مجموعه نگارنده

کوچکتر از اندازه اصلی

بخوبی امداد امداد خود را ایشان قدم کان شاد با این کاره بجهشید و ارجاع آن جلد
 صاحب این بخش را که این طبقه در باب تقدیر خلاف بجای علی بالدوی بر اساس این ارزش
 که والد او متوفی شده و سعد عاد صد و بخشیده مطابع در باب ارجاع خلاف نکرده بخوبی دارد
 از خبر علی حدود پیشی خصوصاً امارت حکمیریت اهل المعلمی است اما ارجاع این بخش
 در فیضت و سرحد پیکت یوز باتی تقدیری باشد و قابلیت را اورور برگردانند و این در جهت
 نهاده اکنون خلاف نکرده بسته زیر خلاف بجهشیده که بجهشیده ملی من اولاد خیفه داده که هر چیز
 اغفاری شاره و ایجا بالمسؤله بستر رضی غلظت خلنه فیور سالی خلبانی را به غوفی فرجوع
 نموده
 اهدانی اشیمه که طابان خود ابد ایشی حاصل نفع استحقاق ایشان باید لمح مرا فدا
 پیش زربه بیست پیش از این مدت این معاشرها که این عاد اولیه داشتند این اتفاق
 ۱۹ چمن و اوز که همین دفعه شهر رمضان بحج پیت الله الحرام و مکرہ وزیارتین طیبیت
 ۲۰ دیستا حقیم الحساد و ایوان حق حسالم للسایل هجری و اصناع معروف و اطعام
 ۲۱ و قرض من صدار احرام و عذر احسان تو فیمه مکیان و میران و والدین و دام ادکار دستی اهل
 ۲۲ و صیام نهاده و کار احراق فیض این طور دستی این محبه ای این در مخون که در این امر
 ۲۳ و مینیا اوقاف و شرک الله و اکاره از زل الله و حق آن سوال الله و قتل نوح و اکن ددهم خصم
 ۲۴ دیار مانی الائمه اشیف و دقف محضنا صرف بالایت دم و نزخون و کسر از این کاره
 ۲۵ و یکرو اول اذن و زنا و ربا و ریاده افت احرام و یاسین و ح و ائمه و اکن که ای الله و محمد و عقوق فیلمین
 ۲۶ نیز نفق عید و خلو و عد و منبع زکوة و ماعون و تک صلوة و مافرض و دلخیح اهمات

پیارین علی الایم المقدسه و دیگر عوادت کنند و شیرین همان همادت و شادوت خود و خوشحالی هست
 که میسلی فکر نباید و علی این دغیب بستان فکر نکنند بنی سما و جود او صیبا عالم
 خواهی با در کوچه ایشان با همها و باطن قطبیکش حجف و حمیت و خدمه و خیان و لبر و تصور
 هزار و هزار مخدا و مخک و بی و اشناک معاصی را اصر فشار و سار مایکون گزنه ایلیل زخم
 خوده و زیر با از شر عیشه ایشی و لبیش ای عیشه را و آب داده ایلیل زخم
 گرام صفوی شفیعی اصل و مظلها عدوان اخن از نزد طبلان جلا پسناه فرزون آلم
 اور اخیله خود و فکر کرد و زانهای این را داشتم از مرد و زانهی شهر و قوه اور ایمیطع و معا
 باشد و اخیز از احترام جای آذند کنام گرام سما کشمیزی بسطه برق نشانه
 ای اعانت شرعی خلا پسناه است ایمه تقدیم رسانید دین باست بد غدن از هر ساله
 اطلب و پیش برآیند و پیش رسم بسیع اشرف اقیان ایلیل فریز و بکر و داعمها ناند گزنه ایلیل
 پیغ الائل

نوشتجات پشت شجره شاه سلطان حسین صفوی در اندازه اصلی

طغرای شجره شاه سلطان حسین

صفی بن	واخوه بن	موسى صفوی
عباس بن	مصطفی هبن	علی بن
سلیمان بن	ابراهیم بن	ابراهیم بن
[من] حسین بن	طهماسب بن	جنید بن
سلطان محمد بن	سلطان محمد بن	حیدر بن
	عباس بن	علی بن

شجره سلاطین صفوی در دوران شاه سلطان حسین

محمد المصطفی صلو الله

سطر ۱ من بعده وضعیه اسدالله الغالب غالب کل غالب و مطلوب
 کل طالب امیر المؤمنین و امام المتین و یوسف الدین

علی بن ابی طالب و علی آل ایهار الدین اذهب عنهم الرجس و طهر هم
 تطهیرا و بعد بررأی ارباب الباب و اصحاب آداب پوشیده نماند که از
 طرق مختلفه ارباب سلوک و رشاد و سبل متنوعه اصحاب صلاح و سداد و
 طریقی که از رأی تحقیق و یقین مطابق شریعت غراء نبوی و موافق مذهب
 بیضاء اثنی عشری بوده باشد طریق قویم و منهجه مستقیم حضرات عالیات
 مشایخ عظام گرام صفوی است و جهت هدایت و دلالت اصحاب غوایب
 وجهالت تعین خلفاء دیندار و نصب امناء پرهیز کار در هر قطری از اقطار بلاد
 مسلمین و هر مصری از امصار عباد مؤمنین بر ذمت همت هوشدارانه
 واجب و لازم و فرض و متحتم است که لب تشکان وادی ضلالت را
 بسر چشمه هدایت دلالت نمایند لاجرم در این وقت که خلافت پناه بالی خلیفه
 ولد صفوی قلی خلیفه بدر کام معلی آمده و صورت ارادت و اخلاص خود
 را نسبت بدین آستان ولایت نشان واضح ولایح گردانیده شجره مطاعه
 اعلیحضرت طوبی آشیان قدس مکان (شاه بابا امام ائمہ بر هانه) را که بر طبق
 شجره نواب خاقان خلد آشیان صاحبقران جد بزرگوارم طاب ثراه

در باب تقویض خلافت جماعت شاقاقی بواسطه مزبور اوصادر کشته ابراز و عرض نمود که والد او متوفی شده واستدعاء صدور شجره مطابعه در باب رجوع خلافت مذکوره بخود نمود و بمحاجه محضر علیحده جمعی خصوصاً امارت و حکومت پناه امامقلی سلطان حاکم سراب و قاپوچی باشی دیوان اعلی و رفعت پناه سرحد بیک یوزباشی تصدیق وراثت و قابلیت او در امر هزبور کرده‌اند چون بمحاجه شجره مقدسه جداگانه خلافت مذکوره قبل از این با خلافت جمعی دیگر بخلیفه سید ولی من او لادخلیفه عاموک مرجوع شده تغییر از هشارالیه و ایجاد بالمسئوله بدستور صفوی قلی خلیفه مزبور سالی خلیفه مشارالیه مفوض و مرجع فرموده ارزانی داشتیم که طالبان خود را بعد از تحقیق حال و تنقیح استحقاق و استیهال بتاج و هاج سر افزار نموده وایشانرا بولایت اهل بیت گرام علیهم التحیه و السلام جمیع مفروضات و هسنوناب عبادات و ظهور و اغتسان و اقامت صلوٰات خمس واداء زکوة و خمس و صوم شهر رمضان و حجج بیت‌الحرام و عمره و زیارت مدینه طیبه حضرت خسرو الاصفهان علیه و آله الصلوٰة علیهم و ایتاء يوم الحصاد و ماعون و حق معلوم للسائل والمحروم و اصطناع معروف و اطعم طعام و قرض حسن و صله ارحام و عدل و احسان و توفیه مکیال و میزان و بر والدین و دوام اذکار و قیام لیل و صیام نهار و مکارم اخلاق و محسن اطوار و سایر طاعات و عبادات مأمور و مشغول کرداند و از مجرمات افعال و منهیات اقوال و شرک بالله و انکار ما انزل الله و حق آل رسول الله و قتل ناحق و اکل میته و دم و لحم خنزیر و سایر مافی‌آلیه الشریفه و قذف محضنات و تصرف مال ایتمام و شرب خمیر و مسکرات و از شکاب سرقه و هیسر و لواط وزنا و زربا و زربا و اقسام حرام و یا ایمن من روح الله و امن من مکر الله و سحر و عقوق و عین غموس و نقص عهد و خلف و عدو منع زکوة و ماعون و قرک صلوٰة و هافر من الله و نکاح امهات و سایر من فی‌آلیه المقدسه و

رؤیت عورات اجنبیه و کتمان شهادت و شهادت ذور و تصرف مال غیر کذب مطلق و کذب علی الله وعلى حجج الله وغیبت وبهتان و تکذیب انبیا وجود اوصیاً عليهم الصلاوات والتحایا و رکوب فواحسن ماظهر منها وما بطن و تطفیف کیل و حیف وصیت وخدعه وخیانت وله ولع و ترمیم هزامیر و معارف و فحشاء و منکر و بغي و انتهاک معااصی و اصرار صغایر و سایر مایکون من هذا القبيل منع و زجر نموده در هر باب از شریعت غراء نبوی وملت بیضا اثنی عشری و آداب و اطوار مشایخ عظام کرام صفیه صفویه اصلاً و مطلقاً عدول و انحراف نورزد و طریق طالبان خلافت پناه مزبور آنکه اورا خلیفه خود ونصب کرده نواب همایون ما دانسته اوامر و نواهي مشروعه اورا مطیع و منقاد باشند و اعزاز و احترام بجا آورند حکام کرام سیما حاکم شاقاقی (یا شفاعی) حسب المسطور مقرر دانسته امداد واعانت شرعی خلافت پناه مشارالیه بتقدیم رسانند در این بباب قدغن دانسته و هرساله شجره هجدده نطلبند و چون این شجره بتوقيع و قیع رفع منیع اشرف اقدس اعلی مزین و محلی گردد اعتماد نمایند تحریراً فی شهر ربیع الاول سنن ۱۱۱۲.

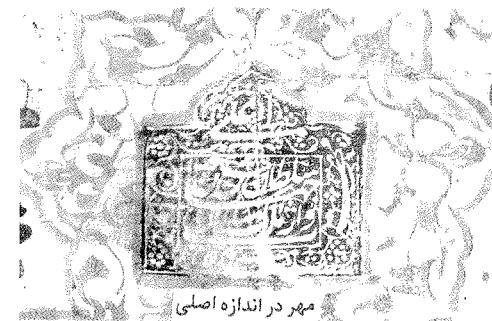
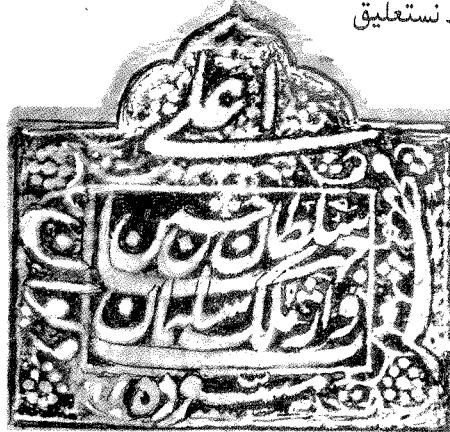
نوشتجات پشت شجره

۵۰

از قرار نوشته خلافت و رفت و معانی پناه عزت و عوالی دستگاه خلیفه الخلفائی سراج‌الخلافه والعز والمعالی ابوالقاسم بیک ایوان‌گلی شاملو خلیفه الخلفاء بر ضمن شجره سابقه که نزد مودیست دیون علی‌حده خلیفه‌الخلفاء هزبور ایضاً ثبت شد صفحات ۱۱۲ تا ۱۱۴

- به عکس و تفصیلات و همچنین طفرای این شجره نگاه کنید به مقاله نگارنده در صفحات ۳۱ تا ۳۴ شماره ۹ سال ۹ مجله بررسی‌های تاریخی

مهر شماره ۶ ج
چ - مهر چهارگوش کلاهکدار اندازه مهر با کلاهک ۳۰×۳۰ میلی متر بدون کلاهک ۲۰×۲۰ میلی متر
فاقد تاریخ حک مهر - کلمات کناره و پیشانی مهر بخط نستعلیق (مهر - مسوده - دیوان - اهلی)
سجع مهر - (وارث ملک سلیمان جهان سلطان حسین) خط نستعلیق
نمونه فرمانی با مهر ۶ ج به شماره ۱۰۷F از مجموعه نگارنده

مهر بزرگ و اصلاح شده

(فرمان شاه سلطان حسین صفوی به شماره ۱۰۷F از مجموعه نگارنده)
(روانه نمودن جعفر بیک به قندهار از قرار مبلغ هشت تومان در سنه ۱۱۰۷)
(محل مهر مسوده دیوان اعلی شاه سلطان حسین با سجع یاد شده)

از ابتدا تنگوزئیل ۱۱۰۶ جعفر بیک ولد اعرش را در عوض علیقلی بیک ولد امیر که در توره رفعت و معالی پناه محمد علی بیک یوزباشی ولد نجفقلی سلطان ملازم بوده و تیولی سنه در سلک غلامان سرکار خاصه (یک کلمه خوانده نمی شود) با تیول رفعت پناه ولی بیک یوزباشی منظم و از جمله مخلص تیولی مزبور و مبلغ هشت تومان مستمری مخلص در وجه مومنی الیه شفقت و مرحمت فرموده ارسال داشتیم که بزودی روانه دارالقرار قندهار شده به خدمات قیام نماید مستوفیان عظام کرام دیوان اعلی رقم این رقم العطیه را در دفاتر خلود ثبت و سال به سال به دستور مقرر تنخواه داده در عهده شناسند تحریراً فی شهر رمضان المبارک ۱۱۰۷ - اندازه فرمان المبارک ۱۸×۲۱ سانتی متر

صفحه ۱۲۰

(نوشتجات پشت فرمان ۱۰۷F مجموعه نگارنده)
هو حسب الامر اعلی از قرار نوشته شرافت و وزارت و اقبال پناه حشمت و عظمت و اجلال دستگاه عالیجاهی وحید الزمانی اعتضاد السلطنة البهیه السلطانیه آصف جاهی اعتماد الدولة العالية العالیه الخاقانیه بر طبق نوشته عالیجاه غلامزاده قدیمی قوللر آقسی مدظله و چند توقيع و مهر بصورت ذیل
۱- مهر بیضی شکل با سجع (الله الا الله الملك الحق المبين عبده طاهره) ۲- مهر چهارگوش با سجع (بنده شاه دین ابوالحسن ۱۰۹۶)
مهر چهارگوش با سجع مفصل و تاخوانا و امضاء طغراei درهم ۴ - مهر بیضی شکل با سجع (بنده آل محمد باقر)

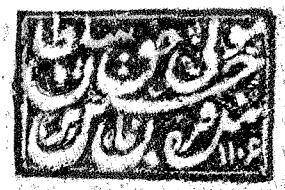
مهر شماره ۳ پ
پ - مهر چهارگوش - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۱۰۶ ه.ق.

سجع مهر = (بنده فرمان بِر مولی حق سلطان حسین ۱۱۰۶) به خط نستعلیق استادانه چاپ شده در مجله بررسی های تاریخی صفحه ۹۹ شماره ۲ سال هفتم

مهر شماره ۴ ت

ت - مهر چهارگوش - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۱۰۶ ه.ق.
سجع مهر = (بنده فرمان بِر مولی حق سلطان حسین ۱۱۰۶) به خط نستعلیق چاپ شده در صفحه ۹۹ شماره ۲ سال هفتم مجله بررسی های تاریخی

مهر شماره ۵ ث

ث - مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۱۱۱ ه.ق.
نوشته در پیشانی و سجع مهر - بخط ثلث
(بسم الله - بنده شاه ولايت سلطان حسین ۱۱۱۱)

بروایت غیر مستند مهری با سجع (الملک لله - غلام شاه ولايت حسین حسینی) — فرمانی که از شاه سلطان دیدم و تاریخ ۱۱۱۱ را در برداشت مهر چهارگوش کلاهکداری داشت در حدود ۲۵×۲۰ میلی متر با سجع (کمترین بنده شاه ولايت الحسین) و در کنار مهر شاه سلطان حسین نوشته بود (بموجبی که در متن قلمی شد مذکور را از او فرمودیم) و در گوشه دیگر جمال الدین محمد خوانساری مهر و نوشته داشت

داشت

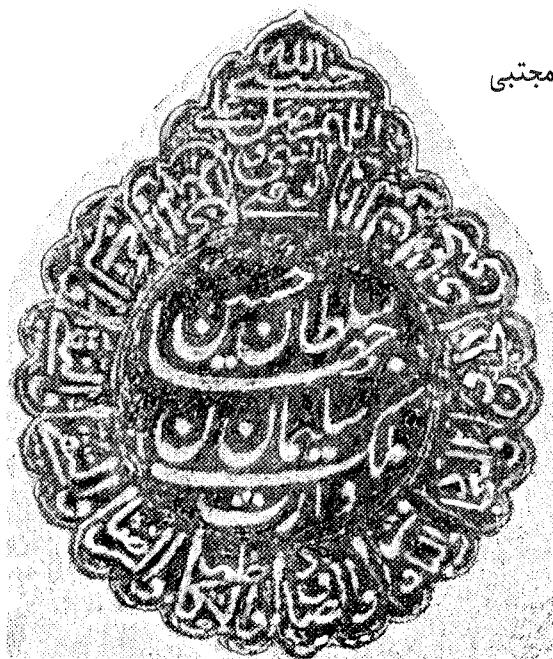
چ - مهر گلابی شکل دندانه دار - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۱۱۲ ه.ق.
سچ - مهر، د، دار و سطه، بخط نستعلیقه، (بنده شاه ولایت حسین ۱۱۱۲)

نوشته در پیشانی و حواشی مهر بخط ثلث
حسبی الله - اللهم صلّ علی النبی و الوصی و البیتول و الحسن و الحسین و السجاد و الباقر و الصادق و الکاظم و الرضا و
النقی و الزکی و المهدی

شهر بزرگتر و اصلاح شده

مهر شماره ۸ ح
ح - مهر گلابی شکل دندانه دار - اندازه مهر نامعلوم - فاقد تاریخ حک مهر
سجع مهر در دایره وسطی بخط نستعلیق عالی (وارث ملک سلیمان جهان سلطان حسین)
نوشته در پیشانی و حواشی مهر - بخط ثلث
(حسبي الله - اللهم صل على النبي و الوصي و البتول و المجتبى
والحسين والسبّاد و الباقي و الصادق و الكاظم و الرضا
و التقى والنقي و الزكي و المهدى)

شهر بزرگ و اصلاح شده

مهر شماره ۹ خ
خ - مهر دایره‌ای شکل - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۱۱۲

سجع مهر در دایره وسطی بخط نستعلیق (بنده شاه ولایت حسین ۱۱۱۲)

حوالشی مهر اسامی چهارده معصوم بخط رقاع
اللهٗ صلّی اللہ علی النبی والوصی والبتول والسبطین والسباد و الباقر والصادق والکاظم والرضا والتقي والعسگري
والمهدی وعليهم السلام.

چاپ شده در صفحه ۱۰۱ شماره ۲ سال نهم مجله بررسی‌های تاریخی

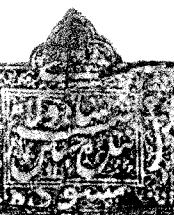
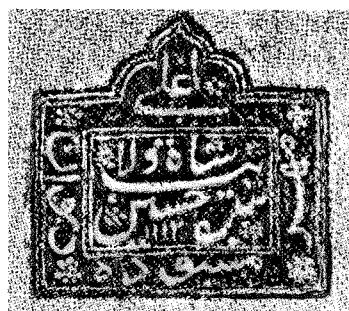

مهر اصلاح شده و بزرگتر

مهر شماره ۱۰ د

د مهر چهارگوش کلاهک دار اندازه مهر ۱۸×۱۶ میلی‌متر تاریخ حک مهر ۱۱۱۲ هـ ق
سجع مهر بخط نستعلیق در وسط (بنده شاه ولایت سلطان حسین) حاشیه بخط رقاع (مهر مسوده دیوان اعلی)

مجموعه نگارنده

مهر در اندازه اصلی

مهر بزرگ و اصلاح شده

مهر شماره ۱۱ ذ

ذ - مهر گلابی شکل - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۱۱۲
نوشته در پیشانی و سجع مهر در دایره وسطی بخط ثلث و نستعلیق
حسبی الله - (بنده شاه ولایت حسین ۱۱۱۲)

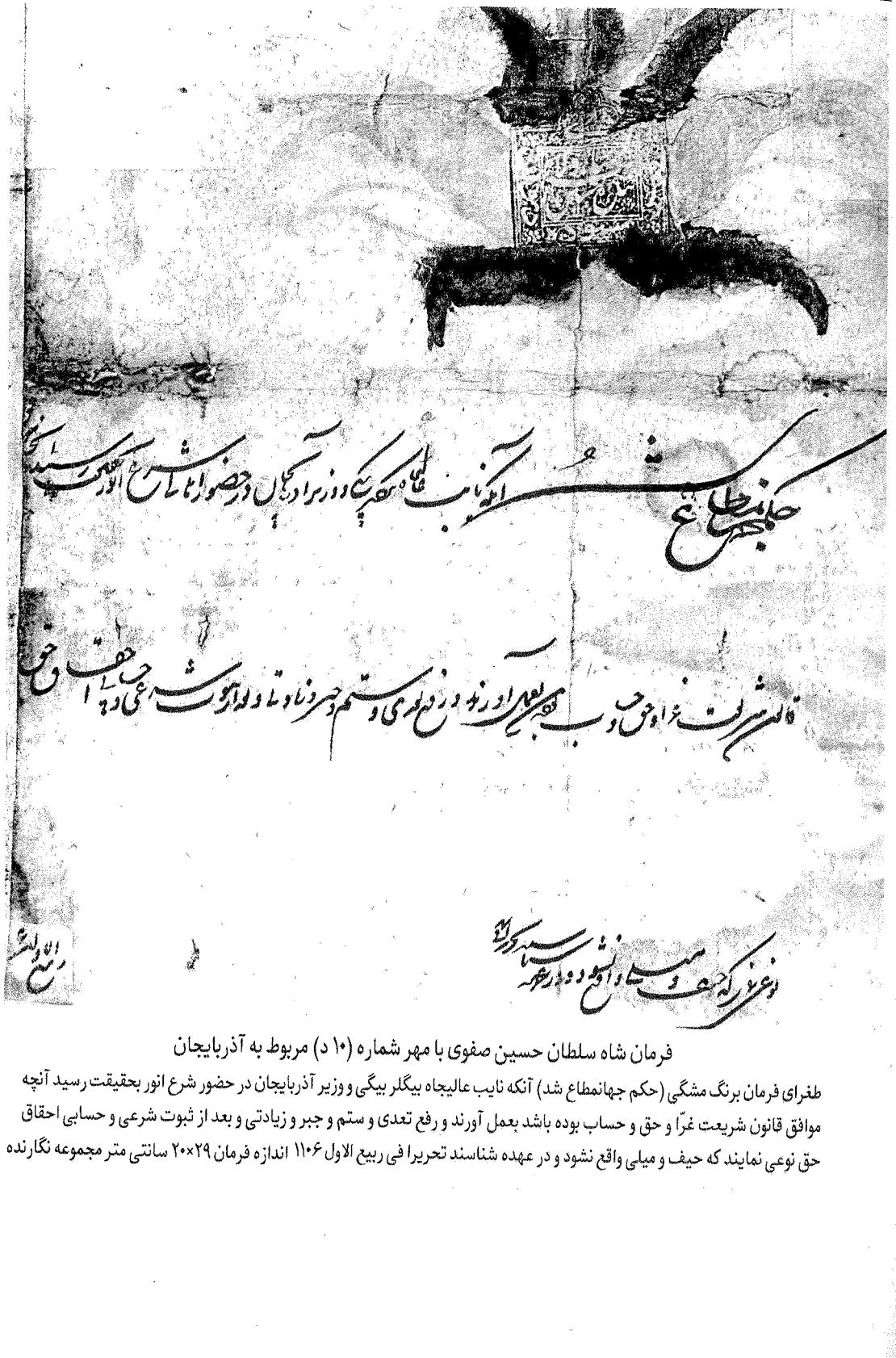
ابیات حاشیه مهر بخط نستعلیق

هر که کو باش من ندارم دوست

جانب هر که با علی نه نکوست

گر فرشته است خاک بر سر او

هر که چون خاک نیست بر در او

فرمان شاه سلطان حسین صفوی با مهر شماره (۱۰ د) مربوط به آذربایجان

طفرای فرمان برنگ مشگی (حکم جهانمعاط شد) آنکه نایب عالیجاه بیگل بیگی وزیر آذربایجان در حضور شع انور بحقیقت رسید آنچه موافق قانون شریعت غرّا و حق و حساب بوده باشد بعمل آورند ورفع تعدی و ستم و جبر و زیادتی و بعداز ثبوت شرعی و حسابی احراق حق نوعی نمایند که حیف و میای واقع نشود و در عهده شناسند تحریرا فی ریبع الاول ۱۱۰۶ اندازه فرمان ۲۹ سانتی متر مجموعه نگارنده

فرمان شاه سلطان حسین صفوی با مهر شماره (۱۰) مربوط به ارومیه

طغای فرمان برنگ سرخ (حکم جهانگیر شد) آنکه حاکم ارومی مضمون خطاب دیوان الصداره العالیه را بشرح ذیل صادر گردیده
در حضور اهالی شرع ائمہ اور معمول و مرتب داشته می‌باشد که از مدلول آن ندهد و در عهدش شناسد تحریراً فی ذیقده سنه
۱۱۰۵ اندازه فرمان ۲۶×۱۵ سانتی متر مجموعه نگارنده

مهر اصلاح شده و بزرگتر

مهر شماره ۱۲
ر - مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۱۲۵
نوشته در پیشانی و سجع مهر - بخط ثلث
(بسم الله الرحمن الرحيم - كمترین كلب امير المؤمنين سلطان حسين (۱۱۲۵))

مهر شماره ۱۳ ز شاه سلطان حسین

مهر شیشه‌ای کریستال در اندازه ۲/۵×۲/۵ سانتی متر در حراجی کریستی آبریل ۲۰۰۵
بفروش رسید که نگارنده سجع مهر را باشکال زیاد قرائت کرد که چنین است.
چودر بلند در کوئین شاه نجف شدز خاک درگه سلطان حسین نام حسین
سنه ۱۱۰۶

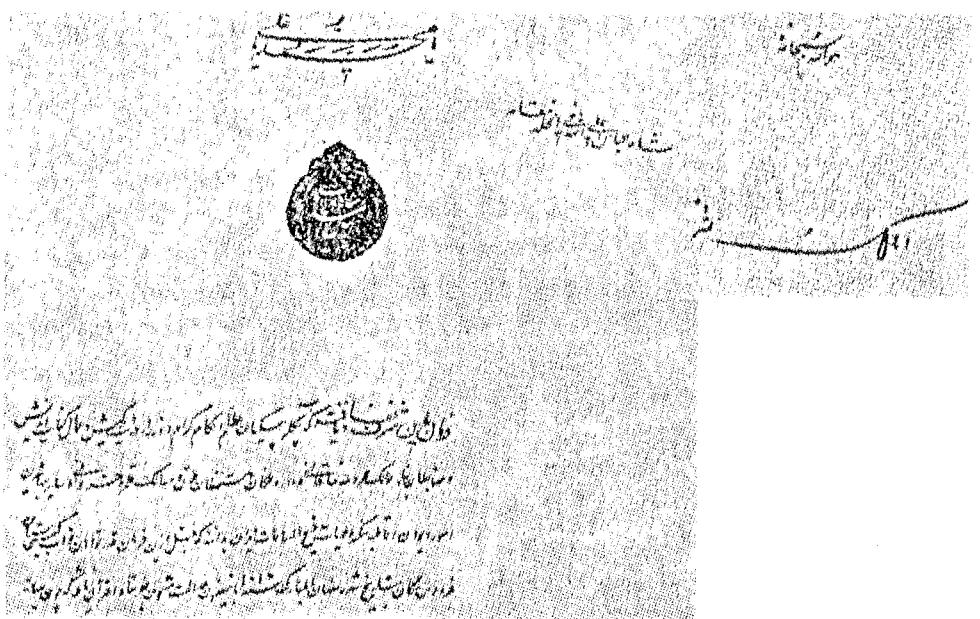
۲- ب - طغای شاه سلطان حسین - تحمیدیه در بالا (الملک لله) طغای در شروع سطر اول - (حکم جهانمطاع شد)

بخاطر تعلیق

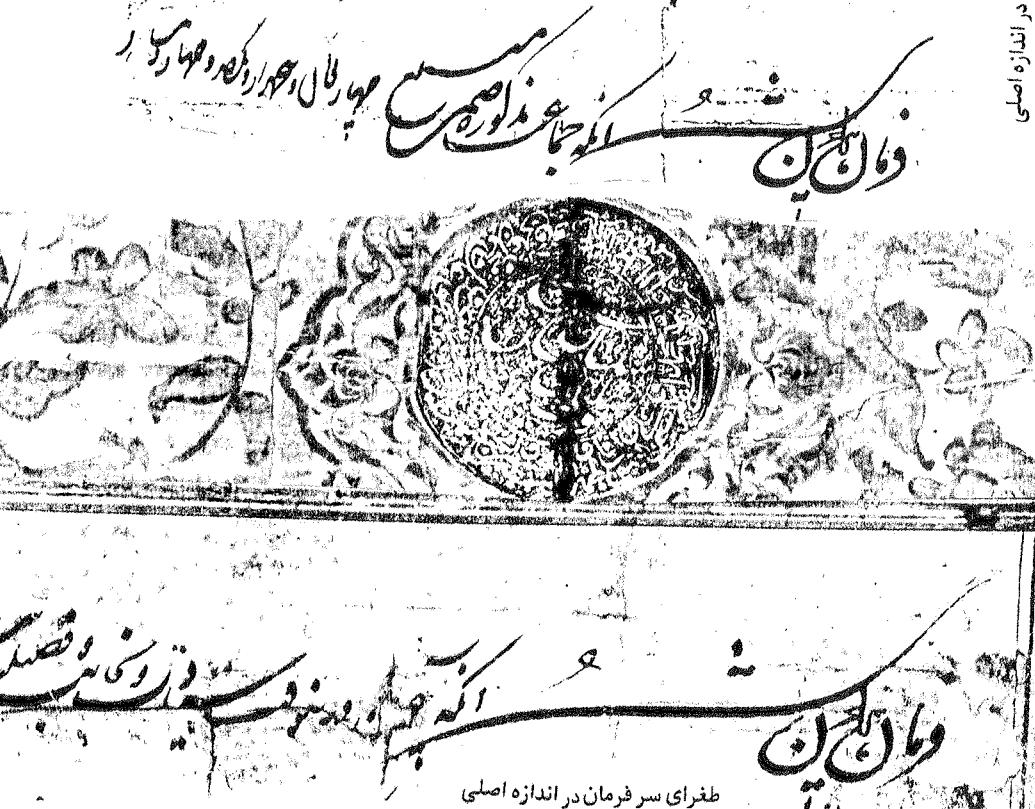
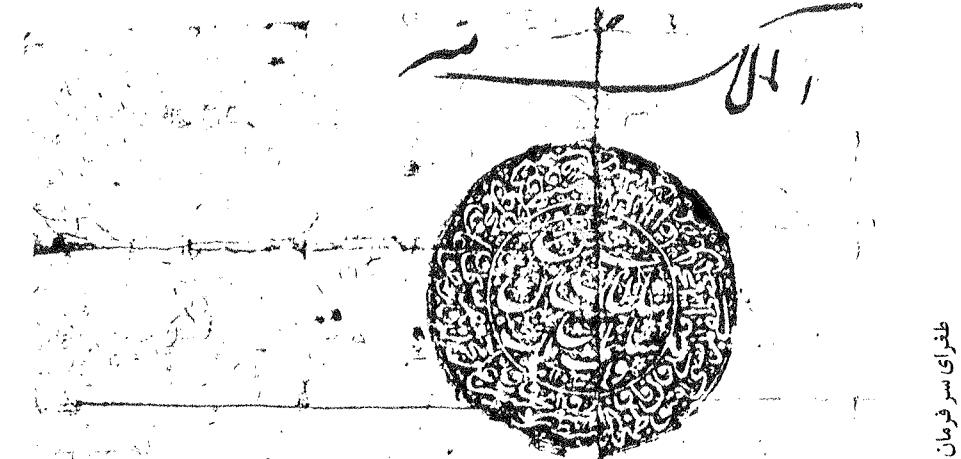
فرمانی بتاریخ ذی الحجه الحرام سنه ۱۱۳۰ چاپ شده در صفحه ۱۹۵ کتاب برگی از تاریخ قزوین

۳- پ - طغای شاه سلطان حسین
تحمیدیه (هوالله سبحانه - الملک لله - یا محمدیا علی) بعد از مهر سلطنتی طغای در شروع سطر اول فرمان (فرمان همايون شرف نفاذ یافت)

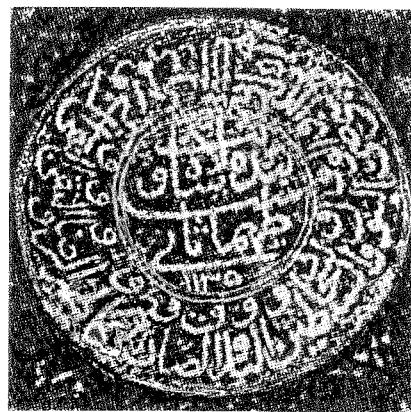
طغای شاه سلطان حسین

۱- الف - طغای شاه در شروع سطر اول - (فرمان همايون شد) بخط تعلیق عالی و رنگ سرخ
تحمیدیه یا عنوان (هو - الملک لله) بخط تعلیق و رنگ طلائی از مجموعه نگارنده
الف - ۲ - الملک لله برنگ طلائی - فرمان همايون شد برنگ سرخ فرمان ۱۵۷

طغای سر فرمان در اندازه اصلی

مهر شماره ۲ ب
ب - مهر دایره‌ای شکل - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۱۳۵
سجع مهر در دایره وسط (بنده شاه ولایت طهماسب ثانی ۱۱۳۵) به خط ثلث در حاشیه مهر آسامی امامان درج شده
بخط ثلث:
اللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى النَّبِيِّ وَالوَصِيِّ وَالْبَتُولِ وَالسَّبِطَيْنِ وَالسَّجَادِ وَالْبَاقِرِ وَالصَّادِقِ وَالْكَاظِمِ وَالرَّضَا وَالْتَّقِيِّ وَالْعَسْكَرِيِّ
وَالْمَهْدِيِّ

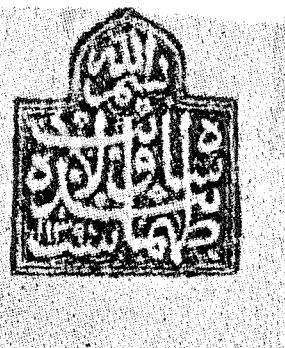

مهر نزرك و اصلاح شده

این مهر در شماره ۲ سال هفتم مجله بررسی‌های تاریخی معرفی شده است

مهر شماره ۳ پ

پ - مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۱۳۹
نوشته در پیشانی و سجع مهر - بخط ثلث
(بسم الله - بنده شاه ولایت طهماسب ۱۱۳۹)

مهر دیگری که شادروان دکتر قائم مقامی در صفحه ۳۷۶ کتاب خود معرفی کرده مهری است که مختصراً اختلافی با
مهر شماره (پ) دارد و تاریخش نیز سال ۱۱۴۰ ه.ق. می‌باشد.

۱- یادآوری می‌گردد که این پادشاه بعد از سال ۱۱۳۵ و در مهرهای شماره ۳ و ۴ خود را طهماسب خوانده و کلمه (ثانی) دیده نمی‌شود.

۲- معرفی شده در صفحه ۱۰۳ مجله بررسی‌های تاریخی شماره ۲ سال هفتم

شاه طهماسب دوم ۱۱۳۵ - ۱۱۴۵ هـ ق.
شاه طهماسب دوم پسر بزرگ شاه سلطان حسین که سمت ولیعهدی پدر را داشت بعد از مرگ وی بسلطنت نشست.

ابتداً جمعی از ارکان دولت به سال ۱۱۳۴ همان ایامی که محمود افغان به اصفهان نزدیک شده بود ولیعهد را به قزوین فرستادند تا برای نجات ایران سپاهیانی فراهمن سازد و به جنگ افغانه بیاید او در این مبارزه کاری از پیش نبرد و بعد از معطلي زیاد و اطلاع از اینکه اشرف افغان سلطان حسین را مقتول ساخته در سال ۱۱۳۵ ه.ق. در قزوین جلوس نمود.

در همین دوران بود که نادرشاه ظهور کرد و پس از سرکوبی افغانان و سایر دشمنان ایران چون شاه طهماسب دوم را لایق سلطنت نمی‌دید در پنجم ربیع الاول سال ۱۱۴۵ ه.ق. او را خلع نمود و طفل شیرخوارش عباس میرزا را نامزد پادشاهی کرد.

آخرالامر نادرشاه طهماسب دوم را به حبس پیش رضاقلی میرزا و شاه عباس سوم به قزوین فرستاد و خود با مقام نیابت سلطنت به حکمرانی نشست.

در اویل سال ۱۱۵۲ بدستور رضاقلی میرزا شاه طهماسب دوم و دو پسرش شاه عباس سوم و سلیمان میرزا که ۷ ساله و ۶ ساله بودند به قتل رسانند.

از شاه طهماسب دوم اثر پنج مهر با سجع‌های گوناگون در دست است که نگارنده با دقت کاملی جزئیات مهرها را اصلاح کرده و به نسبت تاریخی که ذیل فرمانها ثبت شده اند اشاره مینماید.

اثر اول که تاریخ ۱۱۳۵ ه.ق. را در بردارد و ذیل فرمانی به تاریخ ربیع الثانی ۱۱۳۶ صادر شده چنین است.

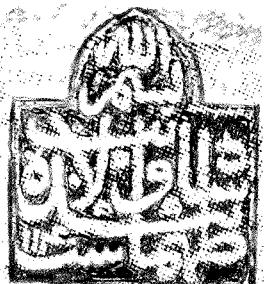
مهر شماره ۱ الف

الف - مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۱۳۵
نوشته در پیشانی و سجع مهر - بخط ثلث
(بسم الله الرحمن الرحيم - بنده شاه ولایت طهماسب ثانی ۱۱۳۵)

برداشت از صفحه ۴۷۶ مجله آینده سال نوزدهم به معرفی استاد ایرج افشار

مهر شماره ۴ ت
ت - مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۱۴۰
نوشته در پیشانی و سجع مهر - بخط ثلث
(بسم الله - بنده شاه ولایت طهماسب (۱۱۴۰))

مهر بزرگ و اصلاح شده

مهر شماره ۵ ث
ث - مهر چهارگوش - اندازه مهر ۸×۱۶ میلی متر - تاریخ حک مهر ۱۱۳۹
سجع مهر - (بنده شاه ولایت طهماسب (۱۱۳۹)) بخط نستعلیق عالی
نمونه فرمانی با مهر ۵ (ث) به شماره ۱۱۷ از مجموعه نگارنده

مهر بزرگ و اصلاح شده

مهر در اندازه اصلی

(فرمان شاه طهماسب دوم به شماره ۱۱۷ از مجموعه نگارنده)
تبیيت تولیت شرعی مزارین واقعه من اعمال اصفهان که در فرمان قید گشته اند به سید اسدالله و سایر سادات
امامی - تاریخ ۱۱۴۲

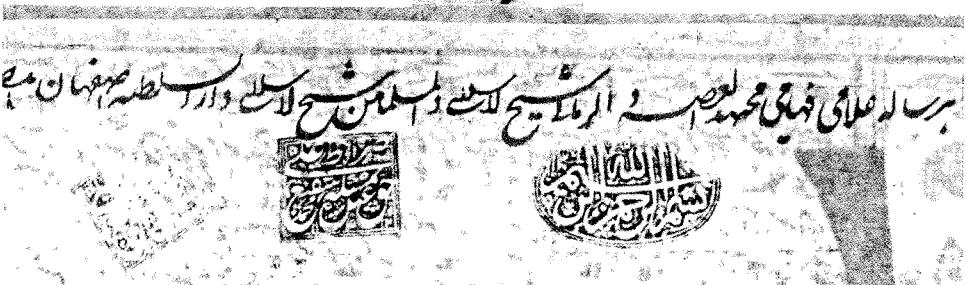
مهر چهارگوش شاه طهماسب دوم با سجع (بنده شاه ولایت طهماسب (۱۱۳۹))
طغای سر فرمان (حکم جهانمطاع شد) بخط مشگی - آنکه چون درین وقت سیادت و افادت پناه و صلاحیت
دستگاه سید اسدالله و سایر سادات امامی متولیان شرعی مزارین کثیر الانوارین امامزاده‌ای واجب التعظیم و
التكريم بعرض اقدس رسانیدند که مزارع مفصله ذیل - خوش - لبشن - سهل آباد - ظهیرآباد - که سابقاً در تصرف
وقف بوده و مالیات دیوانی آنها بدستور سایر موقوفات سادات متولیان مذکور حسب الارقام سلاطین سلف ائم الله
برهانهم مُوكد به لعنت نامه بسیورغال ابدی مزارین مذکور در استیلاء جماعت خدله افغان بجهته دیوان ضبط و این
معنی باعث بی رونقی و نامنظمی سرکار مذکور گردید و در آن باب رقم نواب خاقان فردوس مکانی را ابراز و استدعای
امضای نواب کامیاب همایون ما نمودند و مستوفی دارالسلطنه اصفهان تصدیق نمود که اصل جمع مزارع مذکور مبلغ
سه تومان و پنجهزار و پانصد و سی دینار است و مال و خارج اربابی و رعیتی آنها بموجب ارقام و احکام سلاطین
سلف ائم الله برهانهم مُوكد به لعنت نامه به بسیورغال ابدی مزارین مذکورین مقرر و مستمر است و از قرار حکم
شرعی عالیحضرت شریعت و افادت پناه فضیلت و افاضت و کمالات دستگاه حقایق و معارف آگاه جامع المعقول

حاوی الفروع والاصول علامی فهامي مجتهد الزمانی علامه العلمائی شمس الشريعة والافاده والفضيله مولانا
محمد شفيع شيخ الاسلام دارالسلطنه اصفهان تصدق نموده است. که تولیت شرعی سرکار مذکور از قدیم الايام الى
الآن همیشه با عالي حضرات سادات مشارکیهم بوده و می باشد بنابراین مقرر فرمودیم که رقم مطاع مذکور را من اوله
الى آخره وساير ارقام واحکام که در باب معافیات و مسلمات ورواج ورونق آستانه مذکوره شرف صدور يافتہ مضى
ومنفذ دانسته از مضمون و مدلول آنها عدول و انحراف نورزند ودر هر باب بشرح رقم مطاع مذکور عمل نموده تجاوز
جازیز ندارند حکام وعمال وکلانتران ومبashirin امور دیوانی حسب المسطور مقرر دانسته تخلف نورزند حواله کننده
و خلاف کننده بغضب و سخط الهی و نفرین حضرت رسالت پناهی گرفتار شوند مستوفیان عظام رقم این عارفه را
در دفاتر ثبت و در عهده شناسند تحریراً فی محرم الحرام سنه ۱۱۴۳ قرائت متن فرمان از نگارنده اندازه فرمان بدون
حوالشی رنگی ۵/۳۷×۱۸/۵ سانتی متر صفحات ۱۳۲ و ۱۳۳

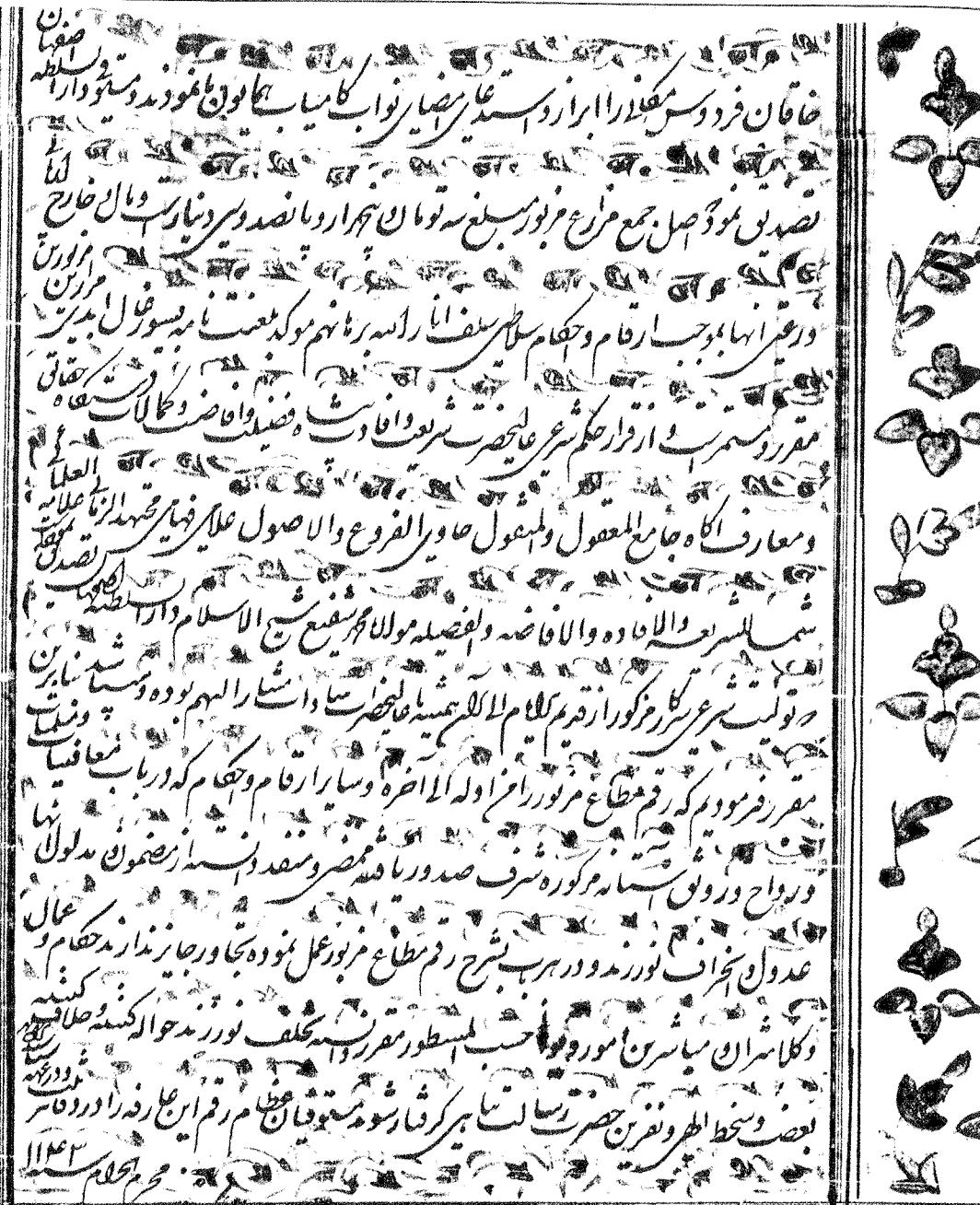
نوشته‌های پشت فرمان

حسب الامر الاعلى - هر ساله علامی فهامي مجتهد العصر و الزمانی شیخ الاسلام و المسلمين شیخ الاسلام
دارالسلطنه اصفهان بدهد.

مهر بیضی شکل با سجع - (بسم الله الرحمن الرحيم ۱۱۳۰) ۲ مهر چهارگوش با سجع (تمسک علی صراط حق عبده
محمد شفیع (۱۱۴۲)

نوشته‌های پشت فرمان در اندازه اصلی

فرمان شاه طهماسب دوم به شماره ۱۱F از مجموعه نگارنده در اندازه اصلی

(شاه اسماعیل سوم ۱۱۶۳ ه.ق.)

او ابوتراب میرزا فرزند میرزا سید مرتضی مرعشی و دخترزاده شاه سلطان حسین است که کریم خان زند و سه نفر خان لر در رجب سال ۱۱۶۳ او را با نام شاه اسماعیل سوم پادشاه خواندند.

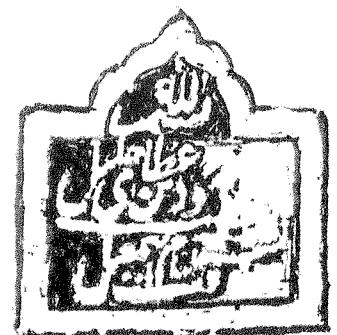
شاه اسماعیل سوم در ۳۱ سالگی به تاریخ ۱۱۸۷ ه.ق. قبل از مرگ کریم خان زند درگذشت. سعج مهر این پادشاه را که ذیل سند ۴۳ کتاب برگی از تاریخ قزوین مشاهده کرده و از چاپ رنگ پریده و بسیار مخدوش آن کپی و اصلاح نموده ام چنین است:

مهر شماره ۱ الف

الف - مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر نامعلوم - فاقد تاریخ حک مهر
نوشته در پیشانی و سعج مهر - بخط ثلث و نستعلیق

(بسم الله - نگین دولت و دین از عطای رب جلیل - قرار یافت به نام [شهنشه] اسماعیل).

طغای شاه اسماعیل سوم نیز بطوریکه در سر فرمان دیده می شود (حکم جهانمطاع شد) بوده است

شاه اسماعیل سوم
کلخانه

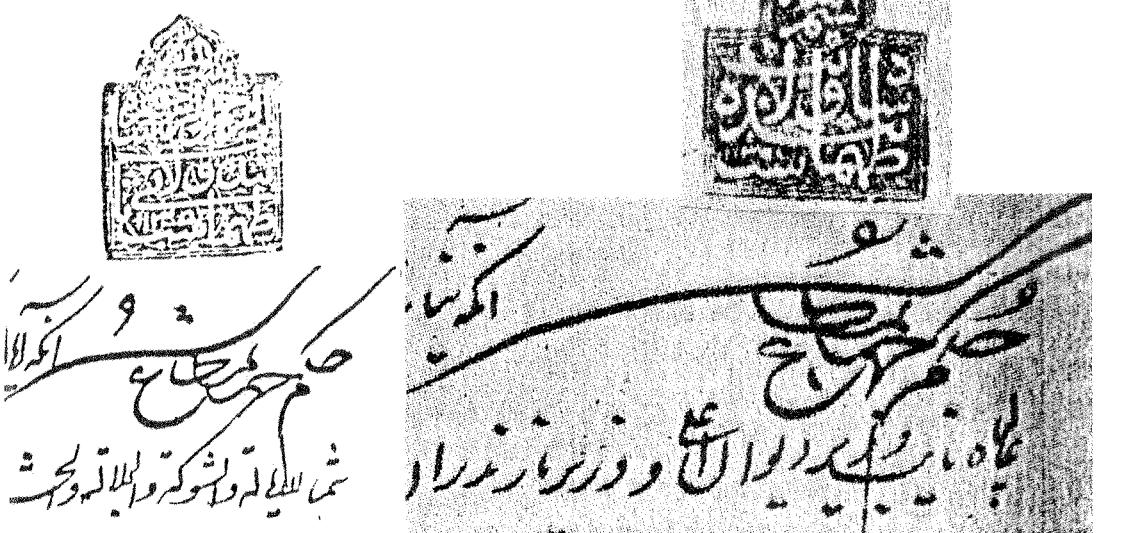
شادروان جهانگیر قائم مقامی در کتاب (مقدمه بی برشناخت اسناد تاریخی) و همچنین در شماره ۴ سال چهارم مجله بررسی های تاریخی اشاره به فرمانی از شاه اسماعیل سوم کرده که در صفحه ۲۶۹ دفتر نخستین نشریه کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران معرفی شده است. اصل فرمان تعلق به شادروان شهیشهانی داشته و دارای مشخصاتی چنین بوده است.

طغای فرمان (حکم جهانمطاع شد) و سعج مهر (بسم الله - بنده شاه ولایت شاه اسماعیل) و تاریخ فرمان ۱۱۶۳

طغای مختلف در فرمانین شاه طهماسب ثانی

از این پادشاه دونوع طغای سر فرمان شناخته شده که یکی (حکم جهانمطاع شد) و دیگری (فرمان همایون شد) می باشد که تصاویر آنها چنین است

طغای حکم جهانمطاع شد) فرمان مضبوط در مجموعه نگارنده برنگ مشگی است

نادر شاه افشار ۱۱۴۸-۱۱۶۰ ه.ق.

نادر قلی فرزند امام قلی از طایفه کوچک قرخلو است که به سال ۱۱۰۰ تولد یافت و در دوران طفویلیت پدر خود را از دست داد.

نادر چون به پانزده سالگی رسید مردی تمام عیار شد و چون جوانی با کفایت و با پشتکار بود به خدمت باباعلی بیک در آمد و مدتی تحت اوامرو دستورات وی در جنگ‌ها شرکت نمود.

در این سال‌های مملکت ایران دوران سختی را می‌پیمود و به علت ضعف و انحطاط خاندان صفوی که از اداره مملکت عاجز یوئند موجب شدت انقلاب و بروز جنگ‌ها گردید که دشمنان داخلی و خارجی در این باره سهم بسزائی داشتند. نادر که از بازماندگان سلاطین صفوی نامید شده بود و بخصوص از شخص طهماسب میرزا که بجای همکاری با نادر بعد از خلع پدرش در ۱۱۳۵ ه.ق. در قزوین تاجگذاری کرده و به عیاشی مشغول بود دامن همت به کمرزد و در جنگ‌های مفصل و پر تهوری که بنفسه فرماندهی می‌نمود با ازبکان و افغانان و هندیان و عثمانیان و سایرین به نبرد پرداخت و به پیروزی‌های شایانی دست یافت. در همین اوقات که سلسله صفوی آخرین نفس‌های حیات خود را می‌کشید به سال ۱۱۴۵ با خلع طهماسب دوم منقرض شد و با عزل شاه عباس سوم بکلی از قدرت برافتاد.

بدنبال این فدایکاریها و زحماتی که نادر در اعتلا ایران متحمل گشته بود در ارودی منظمی که در دشت مغان برگزار گشت جمله اعیان و رجال و کدخدايان و ریش سفیدان و نمایندگان تمام بلاد ایران به پادشاهی او رضایت دادند و او در ۲۴ شوال ۱۱۴۸ ه.ق. ۱۲ روز به نوروز مانده تاج سلطنت بسر نهاد و نادر شاه افشار خوانده شد. تاریخ جلوس او (بریدند شاهان ز شاهی طمع - بتاریخ الخیری ماقع ۱۱۴۸) می‌باشد نادر در اوایل کریم و بخشند و نیکو سیرت بود ولی در اواخر عمر مردی سخت‌کش و بیرحم و قصی القلب شد بدنبال این اعمال ظالمانه و غیرانسانی رؤسای قزلباش در شب یکشنبه ۱۱ جمادی الآخر سال ۱۱۶۰ ه.ق. در فتح آباد خبوشان داخل سرا پرداه سلطنتی شدند و اورا کشند. میرزا مهدی خان در این باره چنین گفته (سرپای نادر جدا شد ز تیغ - ۱۱۶۰)

از نادر شاه افشار تاکنون ۵ مهر سلطنتی با سمع های گوناگون شناخته شده که به ترتیب معرفی می‌گردد:

۱- بنوشه محمد حسین قدوسی مؤلف نادر نامه در صفحه ۶۶ کتاب خود

۲- موقعی که نادر شاه والی خراسان و سپهسالار ایران بوده برای آرامگاه خود در مشهد نوشته است.

(نادر قلی خان والی ممالک خراسان و فرمادوار عرصه ایران لازم فی دولته و منصور اللوا و فی عظیمة بالف الى الغایة القصوى)

۳- در صفحه ۲۰۵ کتاب رسم التواریخ سجعی دیگری یاد نموده:

هست سلطان بر سلاطین جهان - شاه شاهان نادر صاحب قران

۴- میرزا قوام الدین محمد قزوینی به مناسبت تاجگذاری نادر این بیت را گفت (ذوالقرین است تاج اقبال بسر)

بر سکه ها این بیت دیده می شود (سکه برزکرد نام سلطنت را در جهان - شاه دین نادر قلی اسکندر صاحبقران)

نادر شاه افشار
برزکرد نام سلطنت را در جهان
بر سکه ها این بیت دیده می شود
بر سکه های اسکندر صاحبقران

مهر شماره ۱ الف

الف - مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر 21×25 میلی متر تاریخ حک مهر ۱۱۴۸ نوشته در پیشانی و سجع مهر -

مهر بخط رقاع و نستعلیق

(بسم الله - نگین دولت و دین رفته بود چون ازجا - بنام نادر ایران قرارداد خدا ۱۱۴۸)

فرمانی با مهر ۱ الف به شماره ۱۲F از مجموعه نگارنده در صفحات

مهر بزرگ و اصلاح شده

مهر در اندازه اصلی

فرمان نادر شاه افشار) به شماره ۱۲F

(فرمان و امریه نادر شاه مبنی بر تسلیم پانصد چریک قابل و تفنگدار در عرض دو روز تاریخ ۱۱۴۸ ه.ق.

مهر سلطنتی چهارگوش کلاهکدار با سجع (بسم الله - نگین دولت و دین رفته بود چون ازجا - بنام نادر ایران قرارداد خدا ۱۱۴۸) مجموعه نگارنده طغرای سر فرمان (اعوذ بالله تعالی

فرمان همایون شد) آنکه شرافت و نجابت و حمایت مراتب محمد رضی کلانتر دار السلطنة اصفهان به توجهات خدیوانه مستظره بوده بداند که در این وقت به

موجب ارقام مبارکه علی‌یحده خطاب به عالیجاه مقرب الخاقان معیرالممالک و سلاله النجباء العظام میرزا محمد رضالله که موازی پانصد نفر

چریک از الایقرارا بلوکات دار السلطنة مزبور را سرانجام و تسلیم عمدة الاعیان علی بیک مین باشی قلمی نمایند که بنحوی که بنظر رسانید

روانه الكاء راز و مرجوع کرده بخدمت قیام نمایند آن شرافت و کمالات پناه بحصول اطلاع باتفاق عالیجاهی رکن و سلاله النجباء میرزا

محمد رضا چریک مزبور را جوانان قابل که همگی تفنگدار بوده باشند سرانجام مقوده تسلیم مدامی مومی الیه نماید و در عرض دو روز چریک

مزبور را سرانجام و تسلیم نموده تعویق در امر مزبور را عرض بازخواستی داشته در عهده شناسند تحریراً فی بیست و پنجم شهر ربیع

- ۱۱۴۸ -

اندازه فرمان بدون حواشی 18×33 سانتی متر قرائت متن از نگارنده صفحه ۱۳۸

(مهرهای پشت فرمان ۱۲F) مهرهای ظهر فرمان و سجع مختلفه آنها که چهارگوش هستند عبارتند از:

۱- هدیت من المهدی (۱۱۵۱) مهر میرزا مهدیخان منشی نادر ۲ - (عبده یونس) ۳ - (الله الا الله الملک الحق المبین عبده علی اکبر) ۴-

(المتوکل علی الله عبده حسین) ۵ - (افوض امری الی الله محمدعلی) ۶ - (الله الا الله الملک الحق المبین عبده محمدحسن) ۷ - ۱۱۴۰

بلطف الواقع بالله عبده محمد باقر الشریف) ۸ - مهر بیضی شکل (الله الا الله الملک الحق المبین عبده محمد اسحق) ۹ - مهر بیضی

۷

شکل (یا مصطفی)

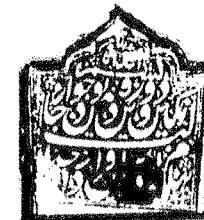

مهر شماره ۲ ب هم شکل مهر الف با مختصر اختلاف
ب - مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر 25×21 میلی متر تاریخ حک مهر ۱۱۴۸
نوشته در پیشانی و سجع مهر بخط راقع و نستعلیق
(بسم الله - نگین دولت و دین رفته بود چون از جا - بنام نادر ایران قرار داد خدا ۱۱۴۸)

اختلاف این مهر با مهر هم سچع الف علاوه بر اختلاف اندازه مهرها (بسم) در این مهر طولانی تراز مهر الف و (نگین) در این مهر در داخل (لب) و در مهر الف بیرون از (لب) روی هم رفته خط نستعلیق مهر الف استادانه و پر حلاوت تراز خط مهر (ب) می باشد.

مهر بزرگ و اصلاح شده

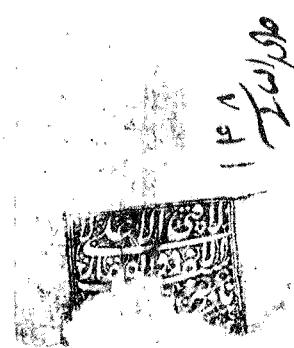
شهر در اندازه اصلی

پ - مهر چهارگوشه - اندازه مهر 22×20 میلی متر - فاقد تاریخ حک مهر
سجع مهر - (لافتی الاعلی لاسیف الاذوقفار - نادر عصرم غلام هشت و چهار) بخط نستعلیق

فرمانی با مهر انحصاری شماره ۳ پ (۱۴F) در مجموعه نگارنده است که مشخصات آن را در صفحات بعد دیدار مینمایید متأسفانه در حک و اصلاح این مهر نتوانستم مهر دیگری را با این سجع پیدا کنم و مصرع دوم آن را بهمان ترتیب ثبت نمایم و این تنها مهری از این نوع است که جنبه انحصاری دارد. صفحه ۱۴۰

شهر بزرگ و اصلاح شده

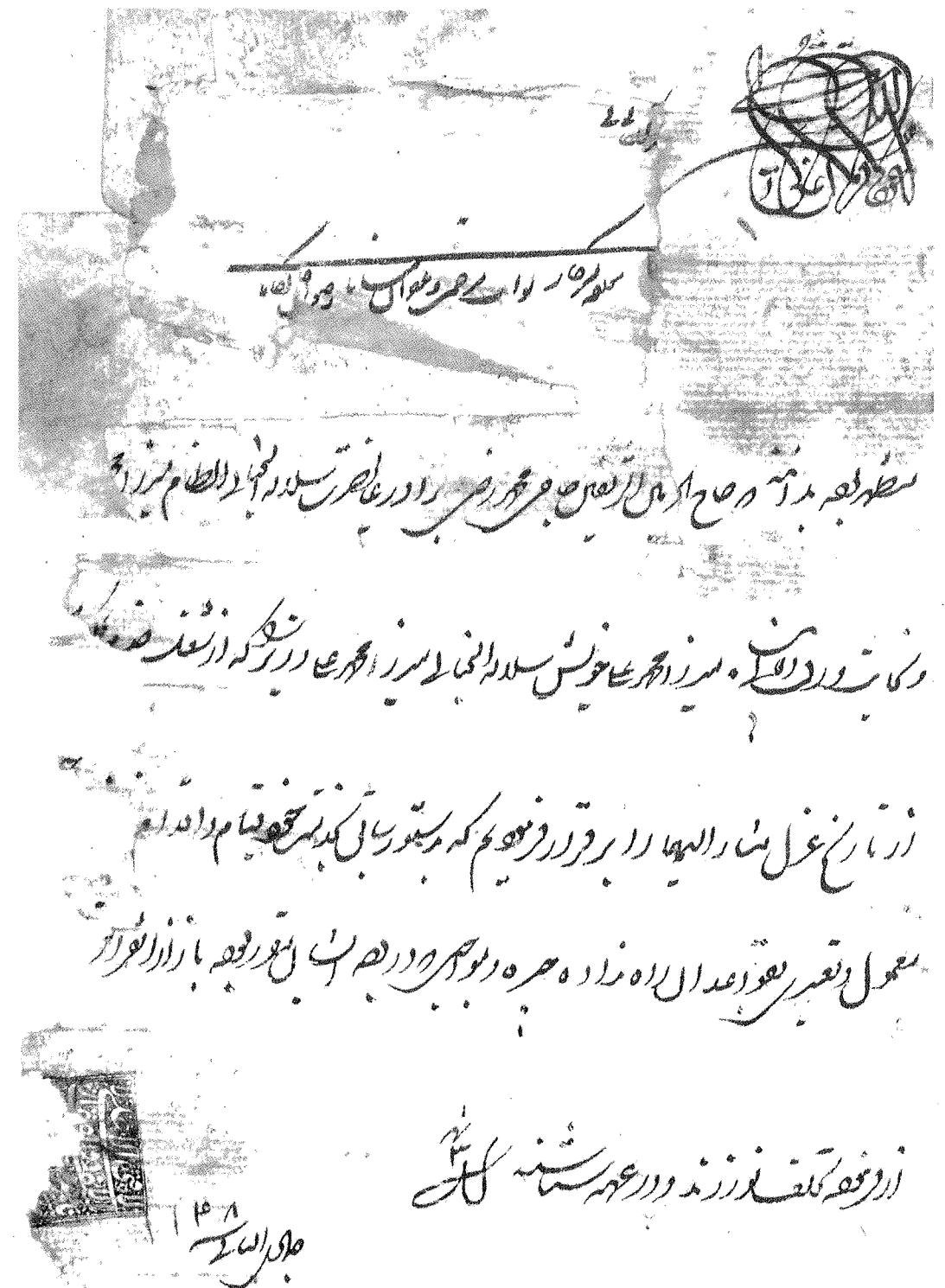

مهر در اندازه اصلی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
وَالصَّلَاةُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَسَلَّمَ
أَعُوذُ بِكُلِّ شَرٍّ مِّنْ أَنْفُسِي
أَعُوذُ بِكُلِّ شَرٍّ مِّنْ أَعْمَالِي
أَعُوذُ بِكُلِّ شَرٍّ مِّنْ حَسْبِي
أَعُوذُ بِكُلِّ شَرٍّ مِّنْ إِذْنِي
أَعُوذُ بِكُلِّ شَرٍّ مِّنْ تَحْكِيمِي
أَعُوذُ بِكُلِّ شَرٍّ مِّنْ دُنْيَاي
أَعُوذُ بِكُلِّ شَرٍّ مِّنْ نَفْسِي
أَعُوذُ بِكُلِّ شَرٍّ مِّنْ أَعْمَالِي
أَعُوذُ بِكُلِّ شَرٍّ مِّنْ حَسْبِي
أَعُوذُ بِكُلِّ شَرٍّ مِّنْ إِذْنِي
أَعُوذُ بِكُلِّ شَرٍّ مِّنْ تَحْكِيمِي
أَعُوذُ بِكُلِّ شَرٍّ مِّنْ دُنْيَاي
أَعُوذُ بِكُلِّ شَرٍّ مِّنْ نَفْسِي

دارالعلوم دارالعلوم دارالعلوم دارالعلوم
فی مان ناد شاه در اندازه اصلی

فرمان نادرشاه افشار) به شماره ۱۴F مجموعه نگارنده در اندازه اصلی

(فرمان نادرشاه افشار به شماره ۱۴F مجموعه نگارنده)

(فرمان نادرشاه - اعاده شغل سابق و دریافت جیره و مواجب میرزا محمد و میرزا محمدعلی بتاریخ ۱۱۴۸هـ.ق.)

مهر چهارگوش نادرشاه با سجع (لافتی الاعلى لاسيف الاذوالفقار - نادر عصرم غلام هشت و چهار)

طغراي سر فرمان - (اعوذ بالله تعالیٰ فرمان عاليٰ شد) بخط طغراي

متعلقه سرکار نواب مرحمت و غفران پناها رضوان جايگاهها

مستظره بوده بدانند که حاج العزمين الشريفين حاجي محمدرضي برادر عاليحضرت سلاطنه النجائبى العظام ميرزا محمد ونجابت ورفعت
العالى پناه ميرزا محمدعلی خويش سلاطنه العظام ميرزا محمدعلی وزير را که از شغل [خدمتگذاري] از تاريخ عزل مشار عليهما را برقرار
فرموديم که بدستور سابق بخدمت خود قيام و اقدام [نموده...] معمول و تغييري به قواعد آن راه نداده جيره و مواجبی که در وجه ايشان
مقرر ادانسته از فرموده تخلف نورزنند

و در عهد شناسند تحريرآ في جمادى الثانى سنہ ۱۱۴۸

اندازه فرمان ۲۸×۲۸ سانتي متر - قرائت متن فرمان از نگارنده

این فرمان در صفحه ۳۷۸ ضمائم كتاب مقدمه بي بر شناخت استاد تاریخي معرفی شده است

مهر شماره ۴-ت

ت - مهر چهارگوش - اندازه مهر نامعلوم - تاريخ حک مهر

سجع مهر (مظہر لطف آلهی نادر است ۱۱۴۸) بخط نستعلیق استادانه

مهر شماره ۵-ث

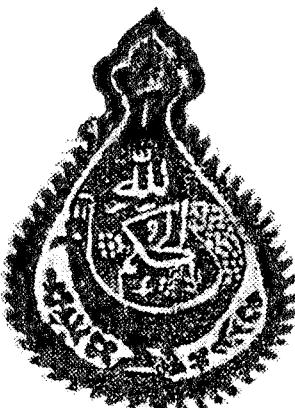
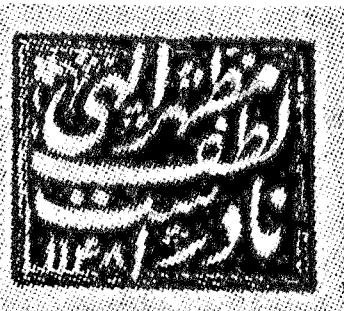
ث مهر گلابي شکل - اندازه مهر نامعلوم - فاقد تاريخ حک مهر

کناره ها دندانه دار - داخل مهر نقش طاووس

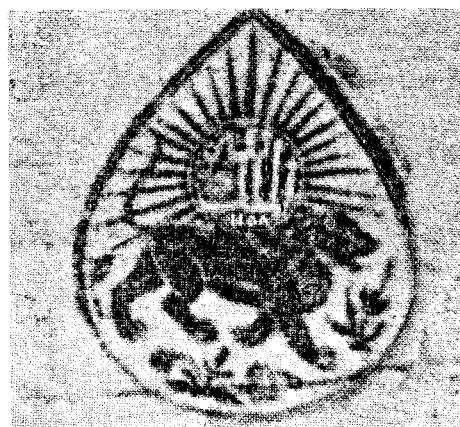
سجع مهر بخط ثلث (الحکم لله) درج شده در بالاي پرهای طاووس

۱۴F
فرمان نادرشاه

ج - مهر گلابی شکل - اندازه مهر 13×28 میلی متر - تاریخ حک مهر ۱۵۸ - نقش داخل مهر - شیر و خورشید - شیر در حالت حرکت و بدون شبکه در دست داخل قرص خورشید بخط ثلث نوشته شده ((الملک لله ۱۵۸)) نمونه فرمانی با مهر (ج) به شماره ۱۳F از مجموعه نگارنده

مهر بزرگ شده

مهر در اندازه اصلی

مهر شماره عج شیر و خورشیدی فوق العاده مهم و نایاب و بخصوص دستخط انحصاری نادرشاه که در بالای فرمان شماره (۱۳F) مجموعه نگارنده جلب نظر مینماید و از طرفی حک مهر سلطنتی و تاریخ صدور فرمان در یک تاریخ (۱۵۸ق) و امریه پر صلاحت او که نمایانگر اراده محکم و کوبنده نادرشاهی در متن فرمان است از هر نظر امتیازات والائی به فرمان می‌دهد که مشخصات آن را در صفحه بعد ملاحظه مینمایید.

(فرمان انحصاری و دو مهری نادرشاه)

از فرامین فوق العاده مهم و انحصاری که تاکنون نظیر آن در هیچ موزه و کتابخانه‌ای دیده نشده فرمان حضوری نادرشاه در مجموعه نگارنده است که از بابت تعلل و قصور کلانتران و عاملان شهر اصفهان در نهایت عصیانیت و الفاظ تند و آمرانه از قبیل: ... این چه نحو خدمت کردن و کار دیدن است که حال هشت ماه از سال گذشته وجوهات ابواب جمعی خود را هنوز وصول و ظاهرآ بازخواست نواب همایون ما فراموش نموده...

حال مهدی بیگ نایب چاوش باشی را فرستادیم که بورود مشارالیه موازی یک هزار نادری نصفه انعام او از عین المال خود مهیا سازی نماید... و مبلغ سه الف و هشتاد و نه هزار نادری در عرض دو روز مهلت در هنگامی که رایات جاه و جلال برابر کاشان می‌آید بدرگاه جهان پناه محلی آمده وجه مزبور را آورده انفاذ خزانه عامره نمایید.» صادر شده و جهت اجرای سریع و جریمه خطکاران نادرشاه بخط خود در کنار فرمان امریه تهدید آمیز داده و سرعت انجام فرمایش را گوشزد نموده است:

«بهر پا بست کوتاهی نماید نوعی بازخواستی از او می‌شود که عبرت مردم گردد وصول وجوهات در کاشان امری نیست و محصلان وجوه ارباب عرض نمودند که هر یک مبلغی از وجه تحصیل خود به جهت اتمام فرمایش تعویل داده اند باید فرمایش مذکور را نیز به اتمام رسانیده بیاورد و چیزی را ناقص نگذارند.»

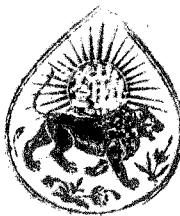
بطوریگه در فرمان ملاحظه می‌گردد مهر شیر و خورشیدی نادرشاهی بالای دستخط نادر ثبت شده و اهمیت دستور

فرمان مهم و تهدید آمیز نادرشاه - پرداخت و جریمه دیر کرد سی هزار نادری و جنس بخوار در سنه ۱۱۵۸ق.

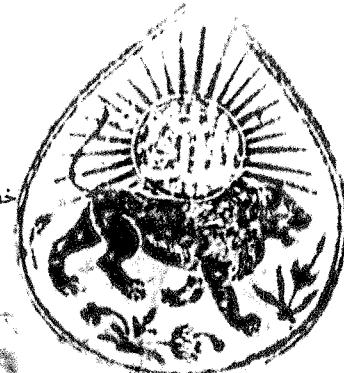
سرافراز و روانه فرموده ایم و مبلغهای کلی از وجوهات نقدی و جنسی

دیوانی سوای تحصیل ریکایان و کدخدا ایان خراسانی بدینموجب ابواب جمعی اوست که عرض نموده اند چهارالف و هشتاد و نه هزار نادری سه هزار و هشتاد و بیست و سه خوار موافق را اتفاق فزوین نموده و موافق هشتاد هزار نادری و یک دهم موجود کرده است که اتفاق اصفهان خواهد نمود چنانچه هشتاد هزار نادری هم اصل داشته باشد بعد از وضع آنها موافق سه الف و هفتاد و نه هزار نادری از نقدی باقی او می‌ماند که بساید اتفاق کند این چه نحو خدمت کردن و کار دیدن است که حال هفت هشت ماه از سال گذشته وجوهات ابواب جمعی خود را هنوز وصول و ظاهرآ بازخواست نواب همایون ما فراموش نموده... نواب همایون مارا فراموش نموده بهر حال در این وقت عمدة الاعیان مهدی بیک نایب چاوش باشی را برای آوردن اعمال و کلانتران و کدخدا ایان تعیین و روانه فرموده ایم می‌باید که بورود مشارالیه موافق یکهزار نادری نصفه انعام و پانصد نادری نصفه انعام ده نفر چاوش هر نفری پنجاه نادری از عین المال خود مهیا سازی و جوهه باقی نقدی را که سه الف و هشتاد و نه هزار نادری می‌شود در عرض دو روز که مهلت اوست وصول و باتفاق مهدی بیک مشارالیه و ریکایان محصلان و عمل و کلانتر و کدخدا ایان برداشته در هنگامی که رایات جاه و جلال برابر کاشان می‌آید بدرگاه جهان پناه محلی آمده وجه مزبور را آورده انفاذ خزانه عامره نماید.»

نمایند و موافق شش الف و پانصد هزار و یکصد نادری وجه تحصیل ریکایان

خط و مهر نادر شاه در اندازه اصلی

۸۰۷- میرزا علی خان از این مجموعه
کوئی کمی از این مجموعه نداشت و میتواند
باید میتواند این مجموعه را بخوبی میتواند خود
بگیرد اما از این مجموعه کمی بخوبی میتواند خود
نیز باشند اما این مجموعه کمی بخوبی میتواند خود

خط و مهر نادر شاه در اندازه بزرگتر

لهم انت السلام وانت العدل وانت العفو وانت
الرضا كلامك سلام وانت رضاك رضا
بها لبيك يا مولانا يا سيد لبيك يا مولانا
يا سيد انت رضاك رضاك يا مولانا يا سيد

و همچنان بذینم و جب میشود که آنها را هم همراه مهدی بیک مزبور روانه نمودیم.

از بابت ابواب بعضی مؤدیان تحصیل ریکایان دعوا پسچ الف و نسود و

پنج هزار و هفتصد نادری . از بابت تفاوت جریمه کلانتر جوشان چهارده هزار

نادری. از بابت مستردانجام تحویلداران صرافان یکهزار و چهارصد نادری.

می باید که در ایام توقف آنچه لازمه امداد نموده آنچه از تحصیل ایشان که

نیز بوصول میرسانند بحسب این باتفاق خود آورده تحویل و هر قدر که در

نرد مژده‌یان باقی بماند و جمهوری اسلامی ایران را خود بحضور اقدس آورند و حسن

ما تنهای ک فته اینها ک ه آنچه چنست ه که از جهان با آنچه هم آور ند نه می برس

نموده جنیع، ایف و شفاف سانند و ۱۲ هزار نسخه مقدار عما نموده کو تاهی

حاجة تدار نك و دعوه شناسند تحریر اف سلخ شهاد شو || سنه ۱۱۸۱

متحف مصر

مهرهای پشت فرمان شماره ۱۳۷ در اندازه اصلی

پنج مهر چهارگوش ۱- با سجع های (عبده علی اکبر ۱۱۵۰) ۲- (یار رفیع الدرجات ۱۱۵۶) ۳- (زین العابدین) ۴- (المذنب محمد شفیع) لا اله الا الله الملك الحق المبين عبده محمد محسن ۵- مهر بیضی شکل (عبده محمد الحسینی ۱۱۴۲) ۶- مهر بیضی شکل (عبده محمد جعفر الحسینی) ۷-

این فرمان به سال ۱۳۵۲ در مجله بررسی‌های تاریخی شماره ۵ سال پنجم توسط نگارنده معرفی شده است.

توضیح و تأکید نادرشاه در سمت راست بالای فرمان بخط نادرشاه در اندازه اصلی

لَهُمْ لِيَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنَّهُمْ كُفَّارٌ
كُلُّ أَنْفُسٍ مَّا يُحِبُّ وَمَا يُنْهَى
إِنَّمَا يَنْهَا عَنِ الْمُنْكَرِ مَا يُنْهَى
أَنَّمَا يُنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ مَا يُنْهَى
أَنَّمَا يُنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ مَا يُنْهَى

فرمان نادرشاه در اندازه کوچکتر

فرمان بسیار مهم نادرشاه مبنی بر پرداخت (شش الف و یازده هزار و یکصد نادری و جرمیه آن به شماره ۱۳۷F

← مجموعه نگارنده در اندازه اصلی

(فرمان نادرشاه افشار به شماره ۱۶F مجموعه نگارنده)

(سوانح فرمان نادرشاه در باب مخارج سه نفر جاریه به میرزا محمد حسین کلانتر دارالسلطنة اصفهان سنه ۱۱۵۰) تحمدیه در بالا بسم الله الرحمن الرحيم طغراي سر فرمان (اعوذ بالله تعالى فرمان همایون شد) آنکه رفت و تعالی پناه عمده الاعاظم والا عیان میرزا محمد حسین کلانتر دارالسلطنة اصفهان به شفقت شاهانه امیدوار بوده بداند که در این وقت سه نفر از خدمه حرم مختارم عليه را مرخص و زوانه دارالسلطنة مزبوره فرمودیم در اطلاع بر مضمون رقم مطاع خانه مناسی در همسایگی خود به جهت ایشان تعیین نموده مهر خانه ایشان را از خانه خود قرار داده والده میرزا باقر را سفارش و قدفن نماید که همه وقت از سقم و صحت و سایر احوال ایشان مخبر بوده مراقب و متوجه باشد و هر مایحتاجی که از ملبوس و مأکول و غیره ضرور داشته باشند آن عمدة الاعاظم به تسعیر وقت به جهت ایشان ابتعای و قیمت آن را از ایشان بازیافت نماید و ایشان مبلغ یکصد تومان به آن عمده الاعاظم می دهند می باید که آن عمدة الاعاظم مبلغ مزبور را به کسی دهد که معتمد و معتبر باشد که با آن مبلغ تجارت نموده هر ماه به ماه و یا سه ماه به سه ماه منافع آن را از قراری که شرط کرده باشد گرفته به ایشان سپارد و تمسک معتبر شرعی از آن شخص بگیرد و آن عمدة الاعیان خود در حاشیه تمسک ضامن شده شرط کند که اگر وجه تمسک در نزد آن شخص ضایع و تلف شود آن عمدة الاعاظم خود از عهده غرامت آن برآید و اصل تمسک را به ایشان سپرده خود سوانح آن رانگاه دارد و ایشان را خانه شمار نکرده از ایشان به هیچوجه اخراجات مطالبه و بازیافت ننماید و یک طغراي رقم معدلت شیم را بوالده میرزا باقر دهد که او نیز از مضمون فرمان لازم الاذعان مطلع بوده از آن قرار عمل نماید و در هر باب قدفن لازم نموده در عهده شناسند تحریراً فی شهر جمادی الاول نیلان ایل سنه ۱۱۵۰ اندازه فرمان ۲۲×۳۹ سانتی متر قرائت متن فرمان از نگارنده صفحه ۱۵۱

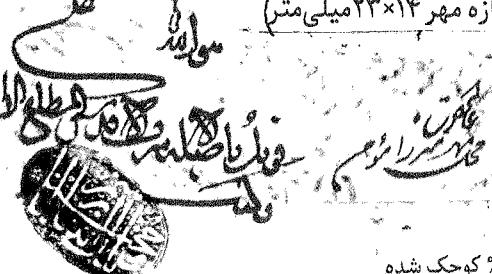
پشت نویسی - در بالا نوشته سوانح فرمان نادرشاه در باب مخارج سه نفر جاریه

نوشتجات ظهر فرمان و مهر چنین است

دیگر نوشته شد محل مهر عالیحضرت میرزا مؤمن

مهر شخص معتمدی که فرمان را مشاهده کرده و رونوشت برداشته است و بخط طغراي ورقاعي نوشته هوالله

تعالی قبول با صله شرف الانقدس المطلع الاعلى و کتب (اندازه مهر ۲۳×۱۴ میلی متر)

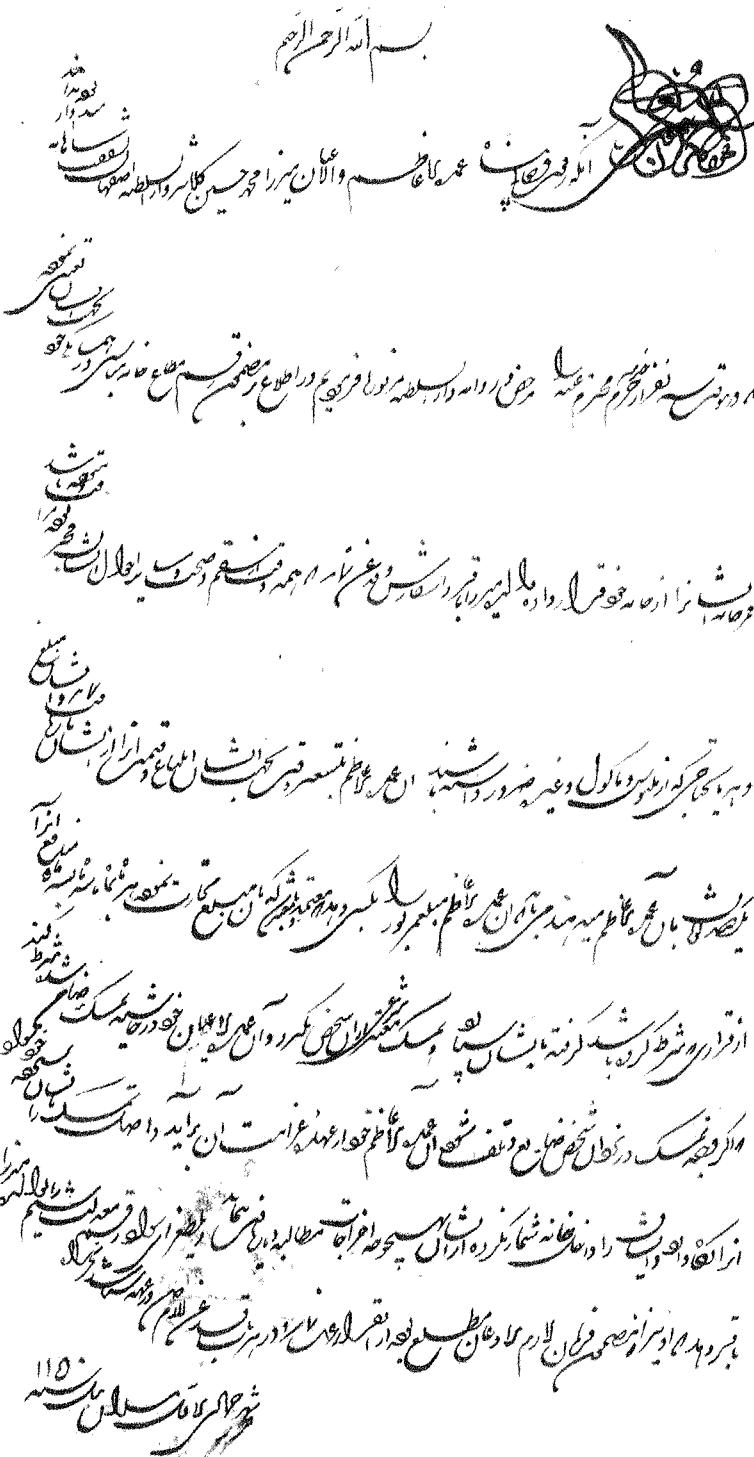

شكل واتر مارک خیلی کمرنگ در زمینه کاغذ فرمان شماره ۱۶F که ۵۰٪ کوچک شده

مهر دیگری که در صفحه ۲۱ تاریخ (نادرنامه نگارش محمد حسین قدوسی) معرفی شده مهر چهارگوش کوچکی به ابعاد یک سانتی متر در یک سانتی متر است که سمع مهر در چهار ردیف کتابت شده است

(لافتی الاعلى لاسیف الاذوقه - نادر عصرم غلام هشت و چهار (۱۱۴۴))

بنوشنده کتاب نادرنامه در صفحه ۵۷۷ سمع مهر دیگر نادرشاه (کلب آستان علی ندرقلی) بود که علمت انتخاب سمع مذکور را در صفحه ۵۷۷ بیان داشته است.

(طغراهای فرمان نادرشاه)

طغرای سر فرمانهای نادرشاه عمده‌تاً (اعوذ بالله تعالیٰ فرمان همایون شد) می‌باشد که به نسبت سلیقه نشانچی‌ها و طغراکشان آن دوران به شکل‌های مختلفه ترسیم گشته‌اند

در بعضی از طغراها بعد از (اعوذ بالله تعالیٰ) کلمه (شانه) هم علاوه می‌گشت که طغراکش پرمهارت در قسمت بالای طغرا هم بستر کلمه (تعالیٰ) مینمود که تشخیص آن بسیار مشکل بود.

طغرای نوع دیگر که در سر فرمان مهر شماره ۲ مجموعه نگارنده دیده می‌شود بجای (همایون) (عالی) نوشته که چنین است. (اعوذ بالله تعالیٰ فرمان عالی شد)

طغراها و تحمیدیه‌های متنوع در فرامین سلطنتی نادرشاه بدین ترتیب است

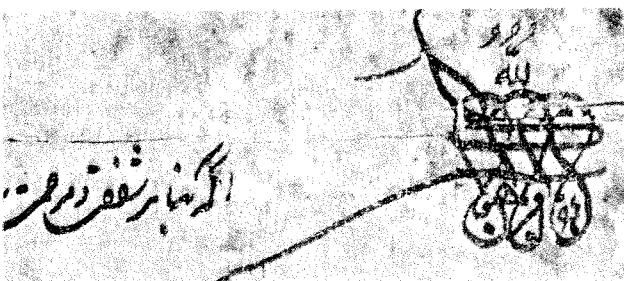
تحمیدیه (بسم الله خير الاسماء) خط شکسته برنگ مشگی

(بسم الله الرحمن الرحيم) خط طغرای برنگ مشگی

محل مهر سلطنتی با سجع (الحكم لله)

طغرای سر فرمان (اعوذ بالله تعالیٰ فرمان همایون شد) برنگ مشگی مطابق شکل ۱ چاپ شده در شماره ۴ سال ۴

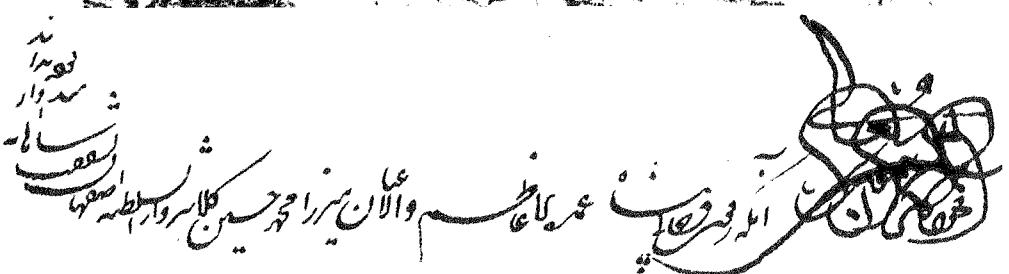
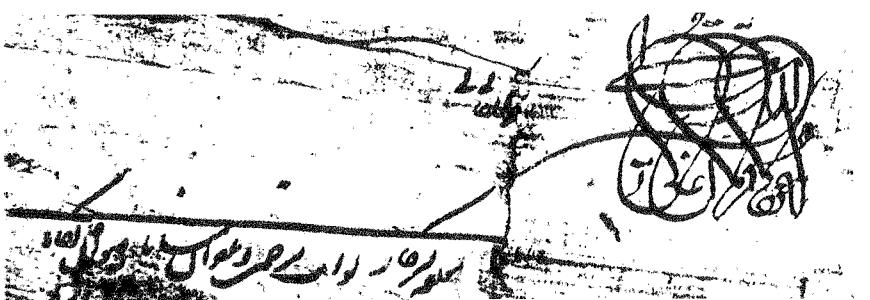
مجله بررسی‌های تاریخی

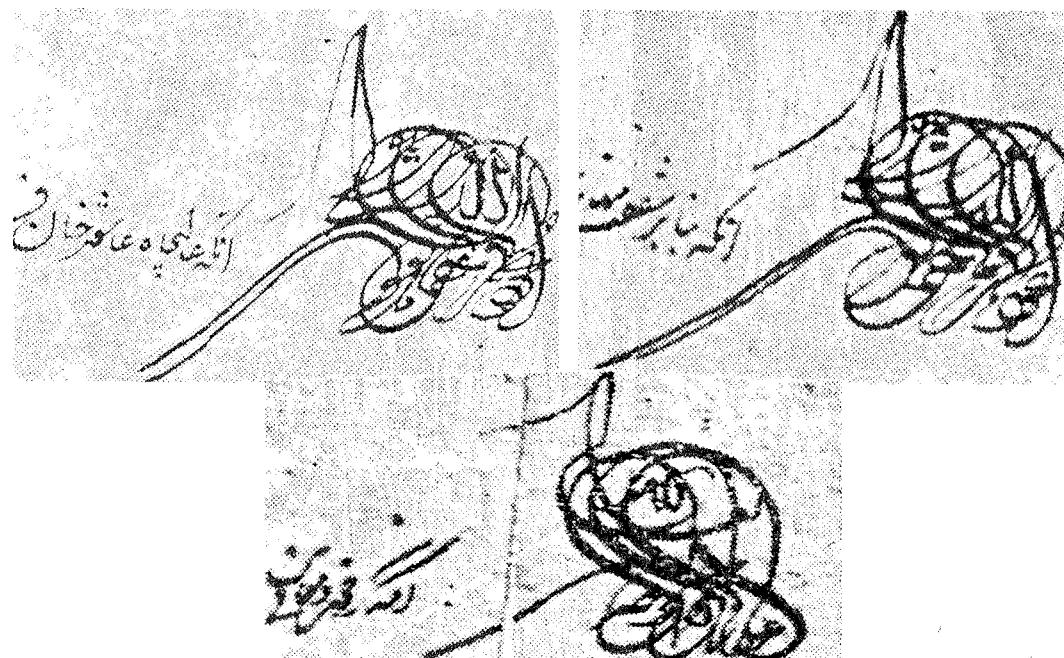
الحمد لله رب العالمين

طغرای سر فرمان مهر شماره ۲ مجموعه نگارنده (اعوذ بالله تعالیٰ فرمان عالی شد)

طغرای سر فرمان شماره ۱۶۷ مجموعه نگارنده (اعوذ بالله تعالیٰ فرمان همایون شد)

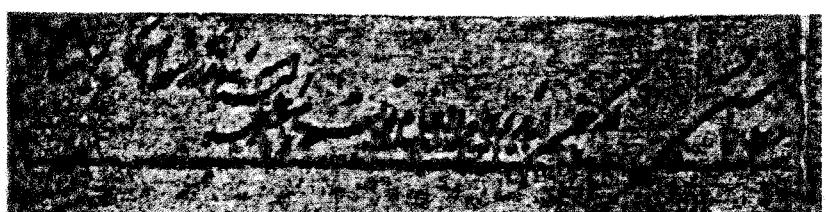

طغراهای مختلفه فرامین نادرشاهی چاپ شده در کتاب نادرنامه در صفحات ذیل شماره ۱ در صفحه ۶۴۹ شماره ۲ در صفحه ۶۵۲ - شماره ۳ در صفحه ۶۵۴
تحمیدیه در بالای فرمان (هو - بسم الله خير الاسماء) در صفحه ۶۴۹

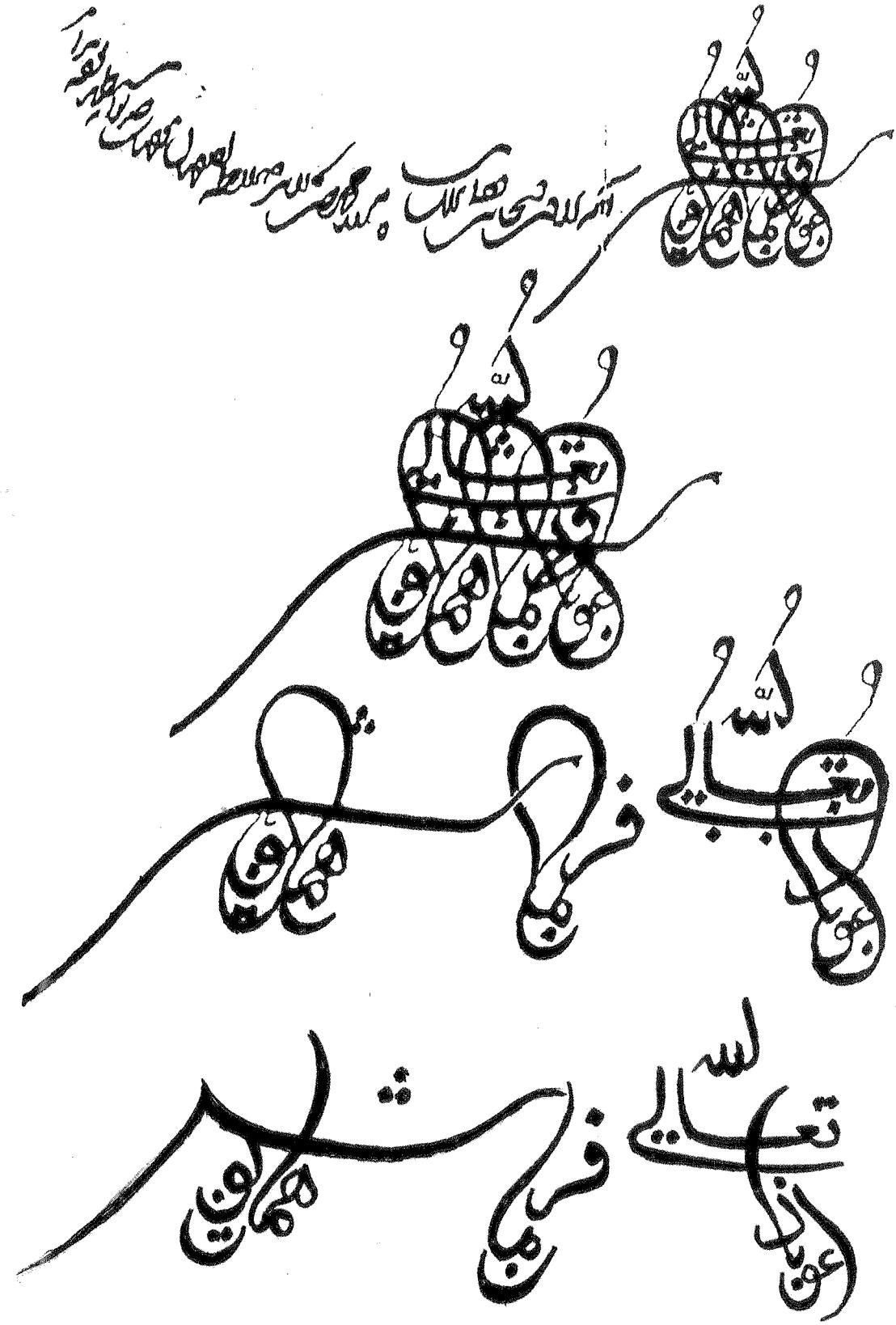

(خطاب عالی شد) رنگ مشگی

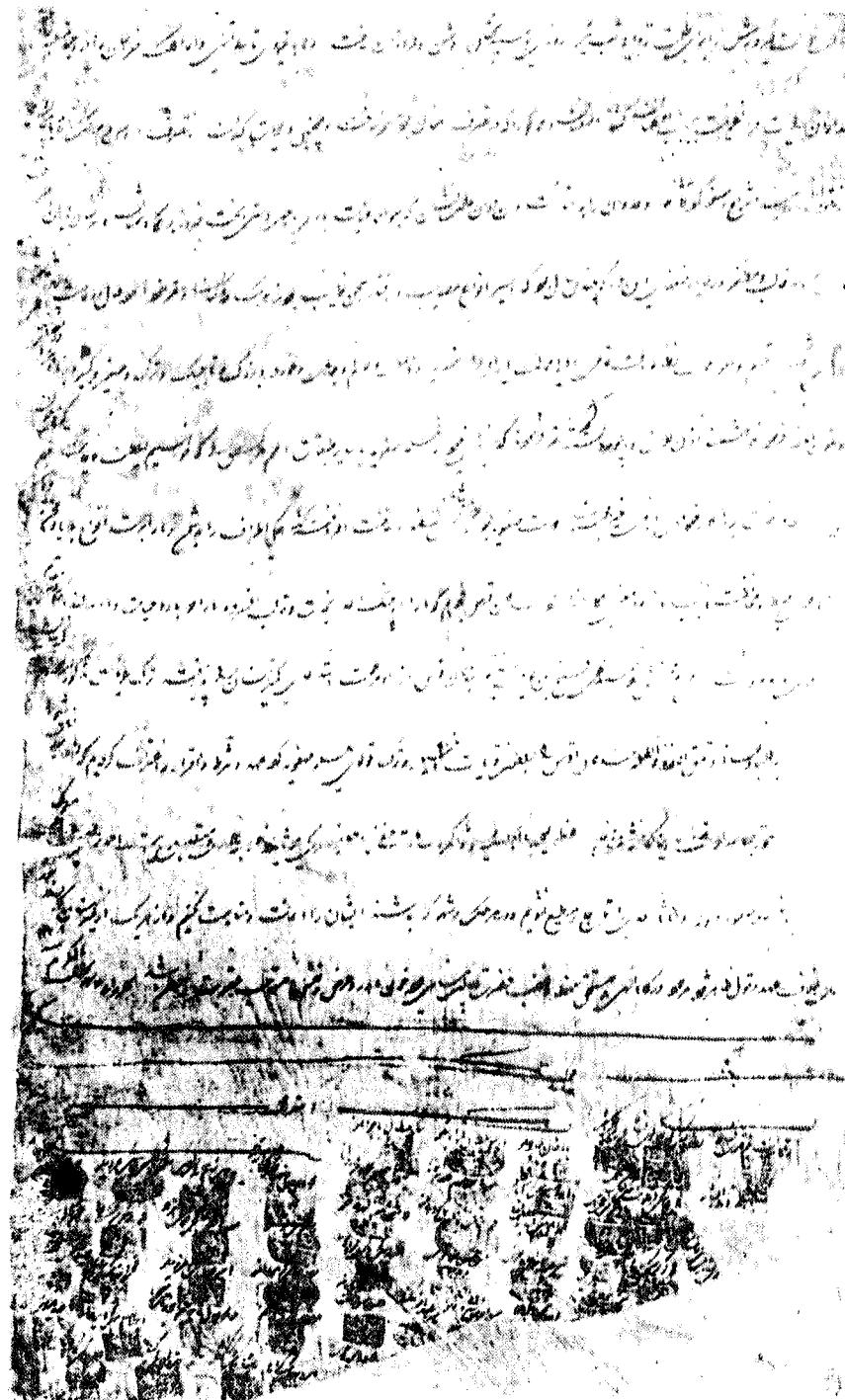
ذیل سندی به شماره ۳۶ و صفحه ۲۱۹ کتاب برگی از تاریخ قزوین به تاریخ ۱۱۵۵

نگارنده از بین تمام طغراها که در یک مضمون بودند یکی را که از همه واضح و روشن‌تر بود از مجموعه خود انتخاب نموده و کلمات طغرا را از همیگر مجزا کردم که در شکل صفحه ۱۵۴ ملاحظه مینمایید.

(قسمت انتهائی عهدنامه دشت مغان و صورت مجلس برقراری نادر شاه افشار به سلطنت بخط میرزا محمدی خان

یکی از همراهان رزمی نادرشاه که بعید نیست منشی او نیز بوده باشد در یک جنگ ۱۲۰ صفحه‌ای علاوه بر ثبت اشعار مورد دلخواه ماحصل سفر رزمی را که از سال ۱۱۴۷ الی ۱۱۵۴ بطول انجمادیه یاد نموده که از لحاظ مدارک استثنای رزمی نادرشاه حائز اهمیت زیادی می‌باشد.

این جنگ نفیس که مورد علاقه شدید شادروان استاد دانش پژوه بود در جمع هزار جلد کتاب خطی از طرف نگارنده هدیه کتابخانه مجلس شورای اسلامی ایران در تهران گردید من بعضی از آن نوشته‌ها را که قبل از این مقاله نیز آنها مشهد آمد و جمعی از احفاد نادر را کشت و به تخت سلطنت نشست و خود را عادلشاه خواند.

بدیدار علاقمندان برسانم صن - ۲ در اصفهان در دولتخانه اخویام آقا محمد نجفی قلمی گردید چهارشنبه ۱۶ شعبان ۱۱۴۹

- ۱۶ چهارشنبه ۱۰ شهریور ۱۱۴۹ در دارالسلطنه اصفهان قلمی شد

- ۱۶ ایضا در ۳۱ شعبان ۱۱۴۹ در منزل مورچه خارت من محل اصفهان قلمی شد

- ۱۹ شهریور ۱۱۵۰ در حین مراجعت از قندهار در یک منزل اسفدار در منزل باب زنگنه کالی قلمی شد

- ۲ شعبان ۱۱۵۰ در حین مراجعت قندهار در منزل لنگر جام قلمی شد

- ۱۱ شعبان ۱۱۵۵ در ارض اقدس قلمی شد

- ۱۹ در حین رفتن ببلاد هندوستان در منزل شکیبان محل اهاراتی تاریخ سه شنبه ۲۵ ربیع الثانی قلمی شد ۱۱۵۱

- ۱۲۶ یکشنبه ۲۱ جمادی الاول ۱۱۵۱ در بدله طبیبه نادرآباد قلمی شد

- ۱۳۲ روز پنجشنبه ۲۵ شهر شوال ختم بالاقبال در دارالسلطنه لاھور قلمی گردید سنه ۱۱۵۱

- ۱۲۲ تاریخ ۸ ذیقعده در منزل سرهنگ قلمی شد ۱۱۵۱

- ۲۹ روز شنبه ۱۱ ذی الحجه ۱۱۵۱ در نیم ساعت از طلوع آفتاب گذشته تحويل واقع در دارالخلافه شاه جهان آباد عید شد در دارالخلافه شاهجهان آباد به تاریخ سیم شهر محرم ۱۱۵۲ قلمی شد

- ۲۳ ۱۳۲ جمادی آخر در کنار افغانه ۱۱۵۲

و میرسید محمد متولی آستان قدس رضوی فرزند میرزا داود مرعشی خواهرزاده شاه سلطان حسین است که ز عادلشاه تاکنون فرمان و مهر سلطنتی معرفی نگشته و سجع وی بروایات مختلفه (الملک لله بنده شاه ولايت علی) بوده است

(شاه سلیمان دوم ۱۱۶۳هـ.ق.)

و میرسید محمد متولی آستان قدس رضوی فرزند میرزا داود مرعشی خواهرزاده شاه سلطان حسین است که

شاه رخ شاه را در مشهد کور کرد و بجای وی قرار گرفت.

۱۴۸ تاریخ جمعه ۱۰ شعبان در حین مراجعت از سفر هندوستان و ورود بدارالملک کابل به اراده رفتن به ولایت روس قلمی گردی ۱۱۵۲ به ورود بدارالملک کابل جمعه ۱۰ شعبان ۱۱۵۲

میرسید محمد چون سلطنت ایران را از آن صفویه می‌دانست با فعالیت زیادی که در این امر کرد در سال ۱۱۶۳ به

تخت نشست و پس از چهل روز سلطنت اهالی مشهد بهواداری شاهرخ وی را خلخ و سپس کور کردند و شاهرخ شاه

۱۴۹ ۴۳ پنجشنبه ۲۷ رجب ۱۱۴۷ در گنجه در حینی که به محاضره جماعة عثمانی مشغول می‌بودیم در سنگر ده نو جماعت ارامنه در میان را مجدداً به سلطنت نشاندند

کلیسا ایشان که سنگر ساخته بودیم قلمی شد والسلام ۱۱۵۲

۱۵۰ در حین محاصره داشتن گنجه مشغول قراولی بودم در شباهای زمستان و سرما و برف بعضی اوقات فراغتی دست میداد قلمی گردید سال ۱۱۶۹ (۱۱۶۳هـ.ق. تا ۱۱۶۹) با حال کوری در مشهد می‌زیست تا به

۱۵۱ فی ۲۰ شهر شعبان سنه ۱۱۴۷

روز دوشنبه ۲۵ شوال ۱۱۴۷ که نوروز فیروز عالم افروز سنه میمونه توشقان تیل بود در گنجه در حین محاصره نمودن قلعه عثمانلو و قوع

۱۵۲ مهر چهارگوش کلاهک دار - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۱۶۳

۱۵۳ الاحترام اخوی ام عبدالحمدی بیک نصیری بحسب یادگاری ایشان قلمی گردید

۱۵۴ شماره زوجی ۴ یوم جمعه چهاردهم شهر ربیع الثانی ۱۱۴۸ در حین آمدن مرتبه دوم بر سر قارص قلمی شد

۱۵۵ ص = ۲۹ یوم سه شنبه ۷ ذی القعده ۱۱۴۸ هفت ساعت یوم مذکور گذشته تحويل واقع شد در مغان

۱۵۶ ۲۸ نوروز ۱۱۵۴ ساعت آخر روز دوشنبه دوم محرم الحرام در قصبه دنبو مملکت پادشاه روس تحويل واقع گردید.

۱۵۷ ۵۰ - شهر محرم ۱۱۴۸ در منزل اوچ کلیسا حوالی ایران قلمی گردید

۱۵۸ ۴۴ - چهارشنبه ۱۴ شهر صفر ۱۱۴۸ در منزل قزل بولاغ محل ایروان در کشیک بودیم از عالیقدر اخوی ام مؤمن خان یک مردی مسموع به

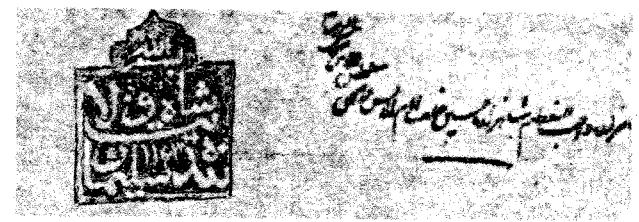
چهت یادگاری قلمی گردید.

۱۵۹ ۴۸ - چهارشنبه نهم جمادی الاولی ۱۱۴۸ در حین آمدن کسری دوم بر سر قارص قلمی گردید

۱۶۰ ۱۷ ۶ ربیع الثانی ۱۱۴۸ در حین آمدن کنجعلی پاشا در منزل آریه چائی قلمی شد

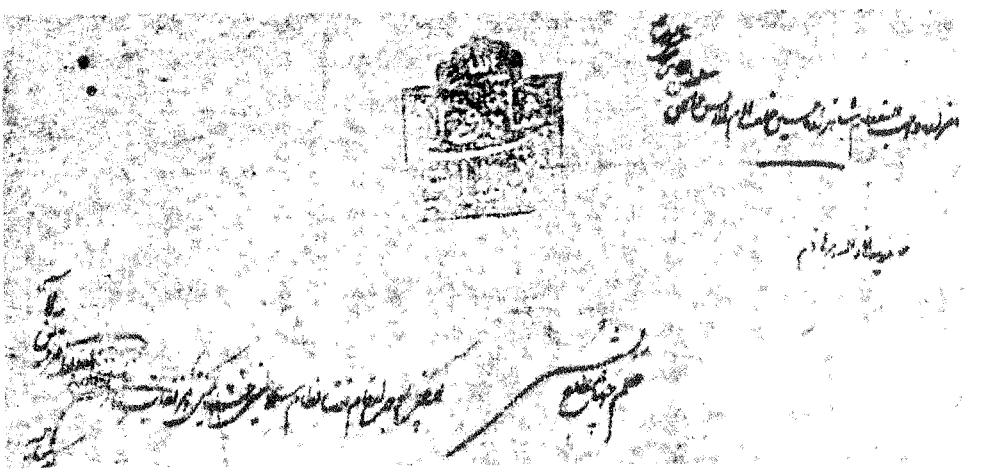

مهر بزرگ و اصلاح شده

طغراهای شاه سلیمان دوم - معرفی شده ذیل استاد شماره ۴۰ و ۴۱ کتاب برگی از تاریخ قزوین
طغرای سلطنتی (حکم جهان مطاع شد) در کنار سمت راست نوشته (صفویه انار الله برهانهم) تاریخ فرمان ۵ صفر
۱۱۶۳

- ذیل فرمانی به تاریخ ۵ صفر ۱۱۶۳ سند ۴۱ صفحه ۲۲۹ کتاب برگی از تاریخ قزوین

(شاهرخ شاه ۱۱۶۱-۱۲۱۰ ه.ق.)

رضاقلی میرزا فرزند نادرشاه شش پسر داشت که یکی از آنها شاهرخ میرزا است که در ۱۵ شوال سال ۱۱۴۶ ه.ق.
تولد یافته است.

او که نایب السلطنه نادرشمار می‌آمد در نهم شوال سال ۱۱۶۱ ه.ق. که تاریخ جلوس او را (سلطان اعظم) یاد کرده‌اند
بخواست اهالی مشهد به تخت شاهی نشست.

شاهرخ در ابتداء رقبیان سلطنتی را ز بین برد و ابراهیم شاه را کور کرد و علیشاه را به قتل رسانید و جمله مخالفین
را سر به نیست نمود. از طرفی فرد ماجراجویی که بنام میرسید محمد متولی مشهد که سلطنت ایران را حق صفویه
میدانست به مقابله او درآمد و با هواداران زیادی که در اختیار داشت شاهرخ را دستگیر و تایبنا نمود و خود بنام (شاه
سلیمان ثانی) به شاهی نشست. این ماجرا نیز دیری نپائید و مردم مشهد میرسید محمد را چهل روز بعد کور کردند
و شاهرخ تایبنا را مجدداً به پادشاهی نشاندند.

شاهرخ از پادشاهان نگون بخت ایران بود و در موقع استیلای آغا محمدخان آنقدر مورد شکنجه و آزار قرار گرفت
که محل دفینه‌ها و جواهرات نادری را بر ملا نمود و از عقوبات نجات یافت تا اینکه در سن ۶۴ سالگی و در حین تبعید
به مازندران با مصائب زیادی به سال ۱۲۱۰ ه.ق. وفات یافت.

شاهرخ چهار پسر داشت که یکی از پسران او بنام نادر میرزا جای او را گرفت و در انتهای موقعي که در مشهد حکمرانی
داشت به سال ۱۲۱۸ ه.ق. به قتل رسید و سلسله افشاریه بکلی منقرض گردید.

از این پادشاه تاکنون چهار مهر سلطنتی با سجع‌ها و سنتوات گوناگون بجا مانده که به ترتیب معرفی مینماییم.

مهر شماره ۱ الف
الف - مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حکم مهر ۱۱۶۰ نوشته در پیشانی و سجع مهر بخط ثلث و
نستعلیق

(بسم الله - نظام یافت به لطف جناب مرتضوی - ز شاهرخ بجهان دین و دولت صفوی ۱۱۶۰)

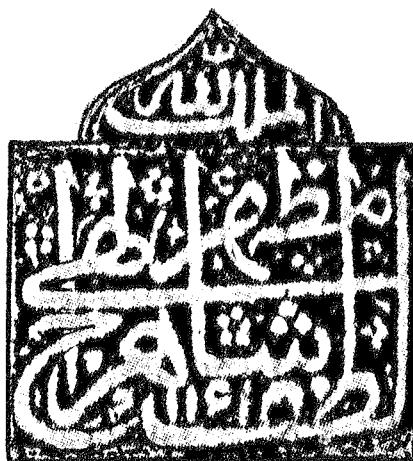

مهر بزرگ و اصلاح شده

مهر شماره ۲ ب

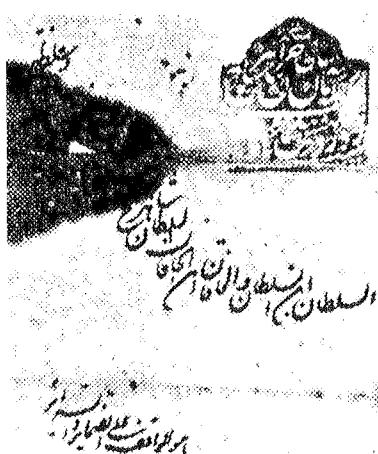
ب - مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حکم مهر ۱۱۶۱
نوشته در پیشانی و سجع مهر - بخط ثلث
(الملک لله - مظہر لطف آلهی شاهرخ ۱۱۶۱)

مهر بزرگ و اصلاح شده

پ - مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر نامعلوم - فاقد تاریخ حک مهر
نوشته در پیشانی و سجع مهر - بخط ثلث و نستعلیق
(بسم الله - آنکه باشد کلب سلطان خراسان شاهرخ - روز و شب بر در گهش سایند مهر و ماه رخ)

این مهر را که در صفحه ۴۷۹ کتاب نادرنامه نگارش محمد حسین قدوسی به سال ۱۳۳۹ چاپ شده بود با دقت و وسوس تمام حک و اصلاح نمودم که نقش اولیه و اصلاح شده آن را ملاحظه مینمایید. در تصویر وقف نامه که در صفحات بعد از آنکه گشته لفظ (در گهش) بروشنی دیده می‌شود

تصویر گوشه‌ای از فرمان با مهر سلطنتی شاهرخ چاپ شده ذیل سند ۴۲ کتاب برگی از تاریخ قزوین که متأسفانه مهر سلطنتی مخدوش و ناخوانا بوده و قرائت صحیح جملات مهر میسر نگردید.

دو سجع دیگری که در صفحه ۳۸۱ کتاب (مقدمه‌یی بر شناخت استناد تاریخی) معرفی شده و مشخصات دقیق آنها ارائه نگشته چنین می‌باشد:

۱- شد در اقلیم رضا صاحب نگین - شاهرخ کلب امیر المؤمنین

۲- یافت از الطاف احمد پادشاه - شاهرخ بر تخت شاهی پایگاه ۱

۱- در صفحه ۱۳۹ جلد ۲ رجال ایران تألیف بامداد راجع به انتخاب سجع بالا چنین می‌نویسد:

احمدشاه سدوزائی مؤسس سلسله درانی و بزرگترین پادشاه افغانستان چون در ابتداء از یساوازن نادرشاه بود به خراسان حمله کرد و فاتح شد و بعد از صلح حامی سلطنت شاهرخ شد و بهمین ترتیب شاهرخ شاه این سجع را برای خود انتخاب نمود.

مهر علی مرادخان زند چهارمین پادشاه از سلسله زنده نوشته محمد مشیری در صفحه ۱۹۲ مجله بررسی‌های تاریخی شماره ۳ سال هشتم

سجع مهر:

در سطر اول و سوم: بسم الله الرحمن الرحيم. قل هو الله أحد، الله الصمد، لم يلد ولم يولد ولم يكن له كفواً أحد.

در سطروسط به خط نستعلیق داخل قاب، عبده الراجی علی مراد

تاریخ فرمان - شهر ذیقعده الحرام ۱۱۹۴ در پشت فرمان این مهر دیده می‌شود سجع مهر محمد مطیع وزیر علیمردان خان زند

ت - مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر نامعلوم - فاقد تاریخ حک مهر
نوشته در پیشانی و سجع مهر - بخط ثلث و نستعلیق

(الملک لله - آفتاب ملک را گرد کسوفی چند روز - بار دیگر شد ز نور شاهرخ گیتی فروز)
تحمیدیه فرمان در بالا - (بسم الله خير الاسماء) بخط شکسته

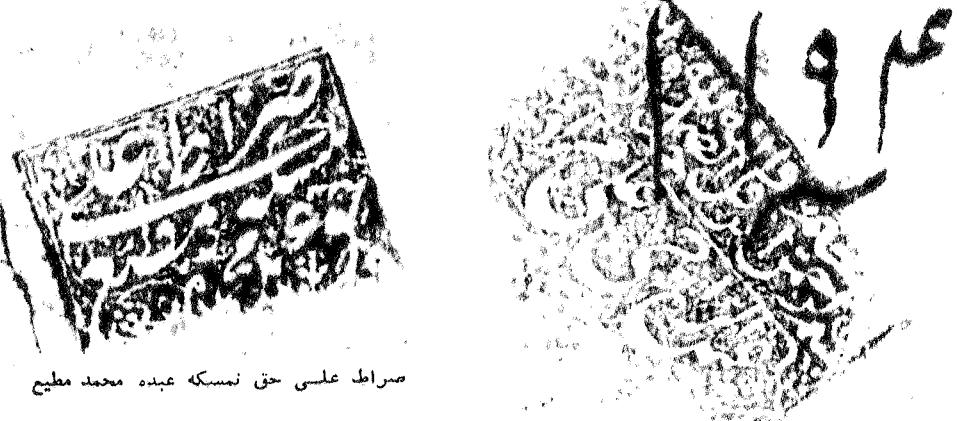
تاریخ فرمان ۲۴ جمادی الاولی ۱۱۶۳

فرمان با مهر شماره ۴ ت از صفحه ۲۲۱ کتاب (برگی از تاریخ قزوین)

تصویر مهر سلطنتی و گوشه از فرمان که در صفحه ۲۳۱ و در سند ۲۴ کتاب برگی از تاریخ قزوین یاد شده است باندازه‌ای مخدوش و ناخوانا بود که اصلاح وارانه روشان تر آن میسر نشد امید است در آینده مهر واضح و خوانائی پیدا شود و سجع مهر بطور صحیحی قرائت گردد و اما

سجع این مهر که در صفحه ۳۸۱ کتاب (مقدمه‌یی بر شناخت آثار تاریخی)

آفتاب ملک را گرد کسوفی چند روز بار دیگر شد ز نور شارخی گیتی فروز ثبت شده بعقیده نگارنده نام (شارخی) در بیت دوم سجع چندان مورد اعتماد نیست و همان مصرع دوم سجع بالا (بار دیگر شد ز نور شاهرخ گیتی فروز) صحیح تر می‌باشد.

صرامد علی حق نمسکه عبده محمد مطیع

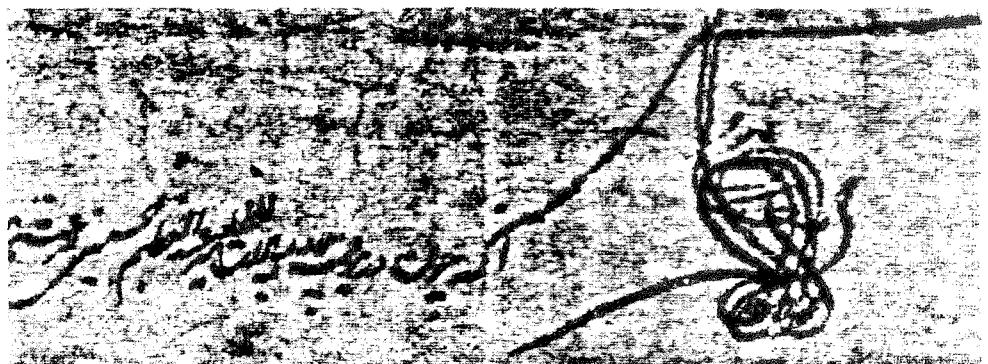
طغای شاهرخ

تحمیدیه در بالا (بسم الله خیر الاسماء)

متن و سجع مهر (آفتاب ملک را گرد کسوفی چند روز - بار دیگر شد ز نور شاهرخ گیتی فروز)

طغای سر فرمان - (اعوذ بالله تعالی فرمان همایون شد)

ذی فرمان به تاریخ ۲۴ جمادی الاولی سنه ۱۱۶۳ - صفحه ۲۳۱ کتاب برگی از تاریخ قزوین

طغای شاهرخ

تحمیدیه در بالا - بسم الله

جدا مجد بزرگوار تاجدارم سلطان نادرشاه صاحبقران انار الله برهانه

متن و مهر سلطنتی با سجع (الملک لله - مظہر لطف الہی شاهرخ ۱۱۶۱)

طغای بخط طغای (اعوذ بالله تعالی فرمان همایون شد)

تاریخ فرمان شهر ذی الحجه الحرام سنه ۱۱۶۱

- صفحه ۵۷۲ کتاب نادرنامه (قدسی)

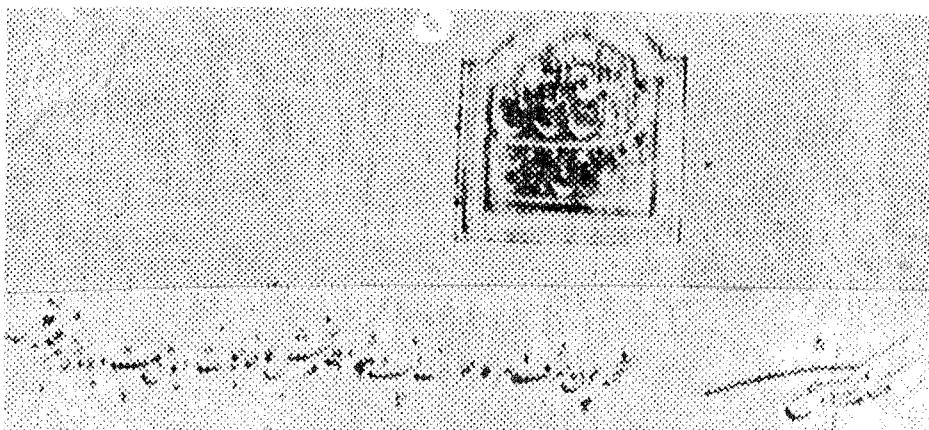

طغای شاهرخ - حکم جهان مطاع شد

متن و سجع مهر - (آنکه باشد کلب سلطان خراسان شاهرخ - روز و شب بر درگهش سایند مهر و ماه رخ)

دستخطی از شاهرخ شاه فرزند رضاقلی میرزا به تاریخ ۸ محرم الحرام ۱۱۹۵

صفحه ۵۳ کتاب نادرنامه تألیف قدسی

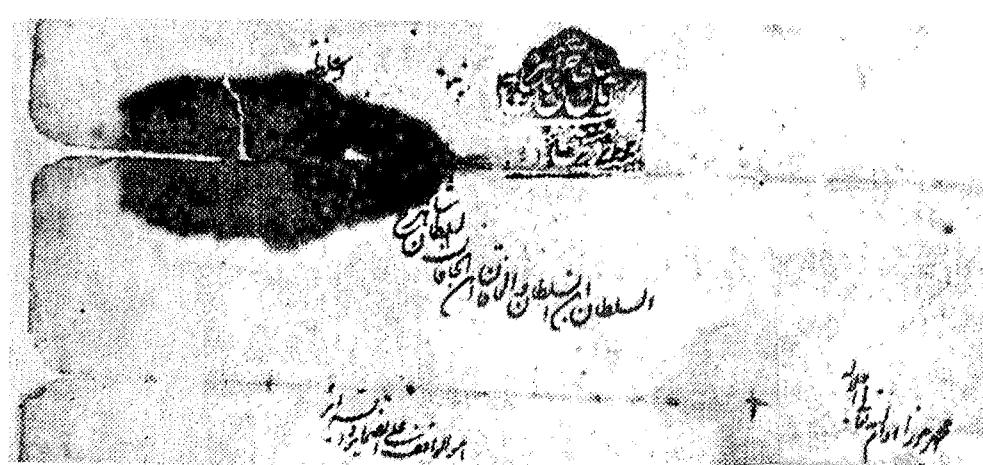

تحمیدیه - (هوالواقف على الضماير والسرایر)

در بالای فرمان نوشه - (السلطان ابن السلطان والخاقان ابن الخاقان السلطان شاهرخ... سلطنة

در گوشه راست درج شده (محمد میرزا دام الله تعالى اجلاله) تاریخ وقف نامه ۱۱۸۹

صفحه ۴۷۹ کتاب نادرنامه تألیف قدسی

(ابراهیم شاه ۱۱۶۰-۱۱۶۲ ه.ق.)

ابراهیم شاه برادر کوچکتر علی قلی خان علیشاہ و فرزند ابراهیم خان ظهیرالدوله برادر نادرشاه است او از طرف برادر بزرگش علیشاہ که به تاریخ ۲۷ جمادی الآخر ۱۱۶۰ ه.ق. در مشهد جلوس کرده بود سردار عراق و مأمور اصفهان گردید. بعد از مدتی که قوای دور خود جمع نمود مدعی برادر شد و در اصفهان خود را ابراهیم شاه نامید و دستور داد علیشاہ را کور کنند. ابراهیم شاه سپس شاهرخ را از مشهد خواند تا سلطنت را به نام او کند ولی مردم مشهد این دعوت را حیله دانستند و خود شاهرخ در ۹ شوال ۱۰۶۱ به تخت سلطنت نشست.

ابراهیم شاه در سال ۱۱۶۲ به وسیله هواخواهان شاهرخ در قم کور گردید و علیشاہ کور نیز از مشهد خواسته شد و به دستور شاهرخ مقتول گردید. مدت پادشاهی او شش ماه بود.

از ابراهیم شاه تنها یک مهر در مدت ۶ ماه سلطنت او به سال ۱۱۶۲ دیده می‌شود که مشخصات آن چنین است

(مشخصات مهر ابراهیم شاه)

مهر شماره ۱ الف

مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۱۶۲

نوشته در پیشانی و سجع مهر - بخط ثلث و نستعلیق

(بسم الله - سلام على ابراهيم ۱۱۶۲)

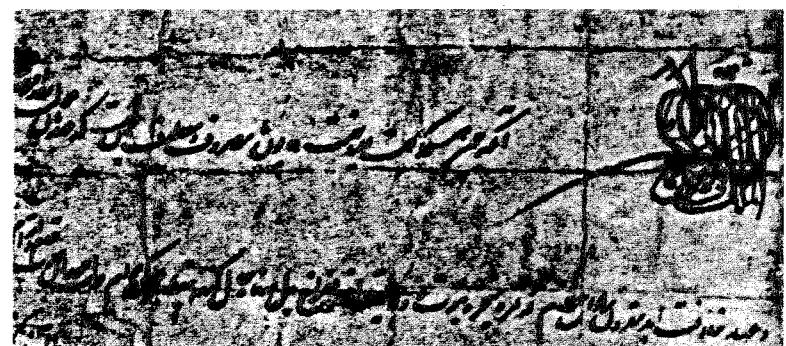

۱ طغرا ابراهیم شاه افشار

از این پادشاه حدود سه طغرا معرفی گشته که دارای تنها مهر شناخته شده ابراهیم شاه را دارا می‌باشند. مشخصات و شکل آنها را ذیل این صفحه ملاحظه مینمایید.

طغرا سرفرمان ابراهیم شاه (الملک لله تعالی فرمان همایون شد)

ذیل فرمان سند ۱۶ محرم الحرام سنه ۱۱۶۲ معرفی شده در صفحه ۲۲۲ کتاب (برگی از تاریخ قزوین)

۲ طغرا ابراهیم شاه

تحمیدیه در بالا - بسم الله الرحمن الرحيم

طغرا در سرسطر فرمان - (الملك لله تعالى فرمان همایون شد)

۲- سند شماره ۳۸ از کتاب (برگی از تاریخ قزوین) صفحه ۲۲۲ تاریخ فرمان ۱۶ محرم الحرام سند ۱۱۶۲

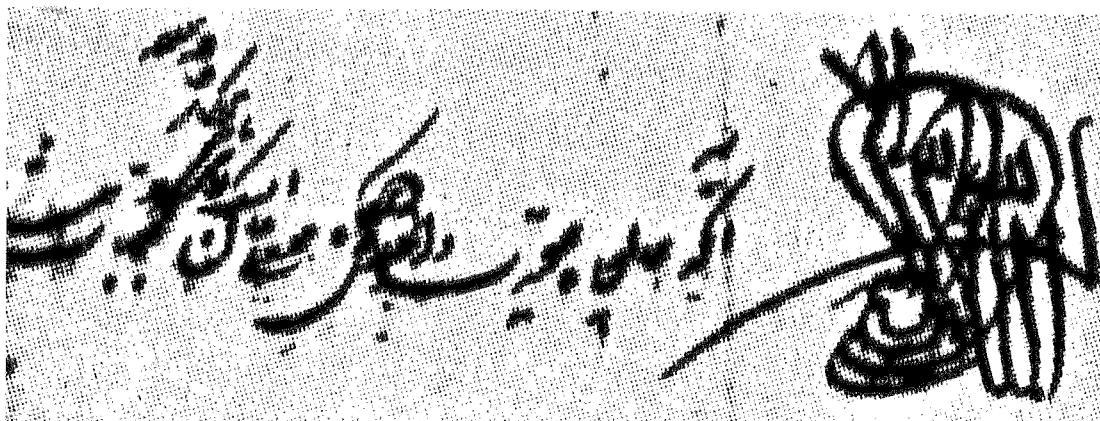

۳ طغرا ابراهیم شاه

طغرا ابراهیم شاه افشار مضبوط در موزه بریتانیا به شماره (or ۱۴۹۳۵)

در این طغرا چون دو تا (الله) در بالای طغرا دیده می‌شود

به حدس نگارنده چنین می‌باشد. (الله الا الله الملك لله تعالى فرمان همایون شد)

(کریم خان زند ۱۱۶۴-۱۱۹۴ه.ق.)

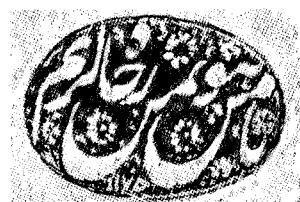
بعد از قتل محمد حسن قاجار کریمخان فرزند ایناق به سال ۱۱۶۴ ظهور کرد و به استثنای خراسان بر تمام ایران حکومت یافت. او افغانها را که مایه مزاحمت و خودسری‌های فراوان بودند از میان بزداشت و سپس مدعیان سلطنت وشورشیان ولایات و دشمنان داخلی و خارجی ایران را سرکوب کرد و به نظم و ترتیب مملکت پرداخت. کریمخان رویه‌مرفته یکی از پادشاهان خوب ایران به شمار می‌آید که به سادگی می‌زیست و خود را بجای پادشاه وکیل مردم می‌دانست.

او مدت سی سال و هشت ماه و ۱۲ روز سلطنت کرد و بعلت ناخوشی سل در سیزدهم ماه صفر ۱۱۹۴ه.ق. و سن هشتاد سالگی دارفانی را وداع گفت.

کریمخان چهار پسر و سه دختر داشت که اسامی پسران وی عبارتند از: ۱- ابوالفتح خان ۲- محمد رحیم خان ۳- محمدعلی خان ۴- محمد ابراهیم خان متأسفانه بعد از مرگ وی بین فامیل و پسران او اختلاف افتاد تا عاقبت به سال ۱۲۰۹ه.ق. سلسله زنده با قتل لطف علی خان توسط آقامحمد خان قاجار پایان پذیرفت.

از کریم خان زند دو مهر سلطنتی تاکنون معروفی شده که مشخصات آنها چنین است
مهر شماره ۱ الف

الف - مهر بیضی شکل - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۱۷۵
سجع مهر بخط نستعلیق عالی (یا من هو بمن رجاه کریم ۱۱۷۵)

مهر بزرگ و اصلاح شده

مهر شماره ۲ ب

ب - مهر چهارگوش - اندازه مهر ۲۰×۱۷ میلی‌متر - تاریخ حک مهر ۱۱۷۰
سجع مهر بخط عالی نستعلیق (یا من هو بمن رجاه کریم ۱۱۷۰)

ثبت شده در گوشه چپ و پائین فرمان - به تاریخ شهر شوال المکرم سنه ۱۱۸۲
دو فرمان با مهر شماره ۲ ب به شماره‌های ۱۷F و ۱۸F از کریم خان زند در مجموعه نگارنده است که مشخصات و متن

فرامین را در صفحات بعد ملاحظه مینماید

مهر در اندازه اصلی

فرمان کریم خان زند با مهر (ب) به شماره ۱۷F از مجموعه نگارنده

(اعزام پنجاه نفر عمله توانا و با آذوقه در معیت یک شاطر ۱۱۸۲)

طغرای سر فرمان (فرمان عالی شد) بخط مشکی

فرمان عالی شد - آنکه عالیجاه رفیع جایگاه ایالت و حکومت دستگاه نتیجه الغوانین العظام الحضرت السلطانی محمد خان و محمد کریم خان [ایقراء] بحصول آگاهی بر مضمون فرمان قدر نشان و ورود عالیحضرت ... امام قلی یک قدس شاطر سرکار موازی پنجاه نفر عمله ... قوچاق توانا با آذوقه دو ماشه ایام توقف دارالعلم شیراز سرانجام و یک نفر سرکار کاروان صاحب وقوف سپرده باتفاق محصل روانه نماید و چنین منظور دارند که پانزده روز از شب عید سعید نوروز فیروز که دارالملک شیراز حاضر باشد و خدمات مرجوعه بخود را در مدت دو ماه فیصل داده رخصت انصراف حاصل و روانه گردد محصل مزکور حسب المسطور مقرر دانسته عمله مقرر را که عمله قوچاق توانای کار آمد بسر کاری یک نفر سرکار معقول کاردان [ایقراء] پانزدهم شب عید سعید در شیراز حاضر نماید و گواهی را عرضی بر عهده دارد و مبلغ ده تومان تبریزی اناخوانا بازیافت و متصرف گردد و از جوانب مرعی نماید لازم دانسته در عهده شناسند تحریراً فی پانزدهم شهر شوال المکرم سنه ۱۱۸۲

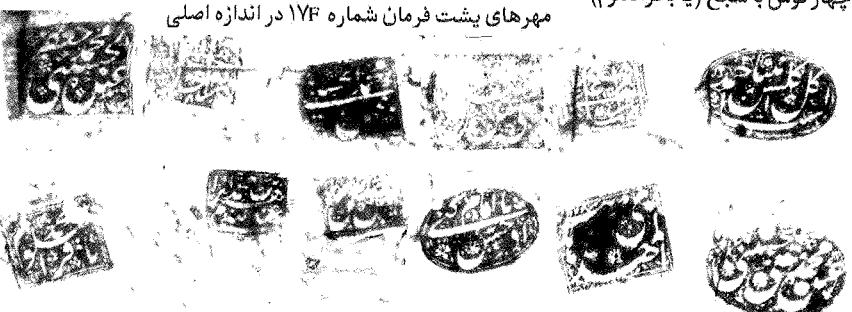
مهر چهارگوش کریمخان زند در پائین فرمان با سجع (یا من هو بمن رجاه کریم ۱۱۷۰) بخط نستعلیق

اندازه فرمان ۱۶۹ متر - قرائت متن فرمان از نگارنده صفحه ۱۶۹

نوشته‌های پشت فرمان شماره ۱۷F

حسب الفرمان قضا جریان - منیع جایگاه دولت و اقبال همراه خانی عظیم الشانی صاحبی ام... مزکور تمام کمال بدفع کسر نقصان بسر کاری رفعت
حاتم یک با نضمam مبلغ ده تومان تبریزی کمتری بودند که انشاء الله تعالی فעה مزبور را باتفاق حاتم یک بحضور خاکپای مبارک اقدس اعلی برساند بخدمت مقرره قیام نمایند
حدود ۱۲ مهر با سجع‌های مختلف که نوشته‌اند بنظر رسید صحیح است و مهر زده‌اند که چنین است

- ۱- مهر بیضی (گل گشن انبا احمد است) - مهر چهارگوش (سلام علی ابراهیم) - ۳- مهر چهارگوش با سجع (المتوکل علی الله عبده فضل الله) - ۴- مهر چهارگوش با سجع (عبده محمد الحسینی) - ۵- مهر چهارگوش با سجع (محمد رسول الله) - ۶- مهر چهارگوش با سجع (عبده محمد عصر الحسینی) - ۷- مهر بیضی با سجع (عبده محمد علی الحسینی) - ۸- مهر چهارگوش با سجع (هدیت من المهدی) - ۹- مهر بیضی با سجع (ادرکنی یا امام حسن) - ۱۰- مهر چهارگوش با سجع (عبده محمد بن رضا) - ۱۱- مهر چهارگوش با سجع (عنایت الله ابن محمد ابراهیم)
- ۱۲- مهر چهارگوش با سجع (یا باقرالعلوم) مهرهای پشت فرمان شماره ۱۷F در اندازه اصلی

مهر بزرگ و اصلاح شده

فرمان کریم خان زند با مهر (ب) به شماره ۱۸۷ مجموعه نگارنده

(منسوب شدن ملاسلطان علی به امر قضای بلوک لاریجان با مواجب سالانه بیست تومان تبریزی سنه ۱۱۸۱) طغرا
سر فرمان (فرمان عالی شد) بخط مشکی

فرمان عالی شد - آنکه بنابر شفقت بلانهایت خاطر خطیر عالی درباره عالیحضرت رفیع منزلت فضیلت و کمالات
پناه ملاسلطان علی از ابتداء سنه تنگوزئیل امر قضای بلوک لاریجان را با مبلغ بیست تومان تبریزی مواجب سالیانه
از بابت مالیات ولایت مزبور به مشارالیه شفقت و عنایت فرمودیم که بنحوی که باید [لایقراء] و از مراسم فهم و ذکاء
و جوهر او ایراد نمود به لوازم شغل مزبور پرداخته در ترقیم کتب و حقیقت صکوک و ایقاع عقود و متابعت و
مناکحات و قطع و وصل دعاوی بین المسلمين موافق شرع مبنی و اجرای احکام دین متین و سنن حضرت خداوندی
سعی لازمه را بجای آورده حسن خدمات خود را در پیشگاه خاطر خطیر عالی ظاهر نماید و مواجب مقرر را هر ساله
از بابت مزبور دریافت و صرف معاش خود کرده ملزمات امر مزبور را مختص خود نموده عالیجاه رفیع جایگاه
شوکت و جلالت پناه امیرالامرا و العظام محمدخان بیگلر بیگی مازندران و عمل ولایت مزبور و ضابط و کلانتران
لاریجان حسب المقرر معمول و مرتب داشته خدمات مزبور را محل باور دانسته و در عهده شناسند تحریراً فی ربيع
الثانی سنه ۱۱۸۱

مهر چهارگوش کریمخان زند با سجع (یا من هو بمن رجاه کریم) (۱۱۷۰)

اندازه فرمان ۲۰×۵×۳۷ سانتی متر - قرائت متن فرمان از نگارنده صفحه ۱۷۰

سجع مهرهای پشت فرمان ۱۸۷

-۱- من احب حسين حب الله -۲- المتوكل على الله عبده فضل الله -۳- المتوكل على الله عبده محمد جعفر -۴- عبده محمدالحسينی -۵-

مهرهای پشت فرمان شماره ۱۸۷ در اندازه اصلی

محمد رسول الله بخط ثلث

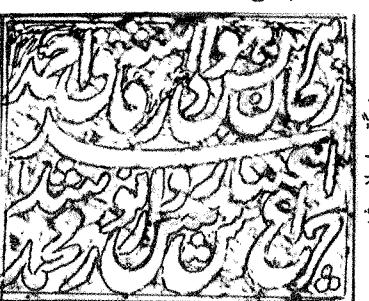
رقم یا فرمان دیگری که در مجموعه دارم و مشخصات همه جانبه آنرا ارائه داده ام دقیقاً نشناختم که از آن کیست
ولی چون در مصرع اول سجع مهر (ز جان هر کس هوادار شه آفاق احمد شد) ثبت شده می باشی مهریک شاهزاده
یا شخصیت پر اعتباری باشد که اجازه صدور فرمان داشته که به سالیان ۱۱۶۸ ه.ق. ذیل غریبه ای که باو تقدیم
گشته (حکم جهانمطاع) خود را صادر نموده است

مهر چهارگوش - اندازه اصلی ۲۰×۱۶ میلی متر - مهر تاریخ حک ندارد

سجع مهر بخط نستعلیق عالی - (ز جان هر کس هوادار شه آفاق احمد شد - چرا غریبه ای روش از نور محمد شد)

اندازه فرمان ۱۹/۵×۳۳/۵ سانتی متر

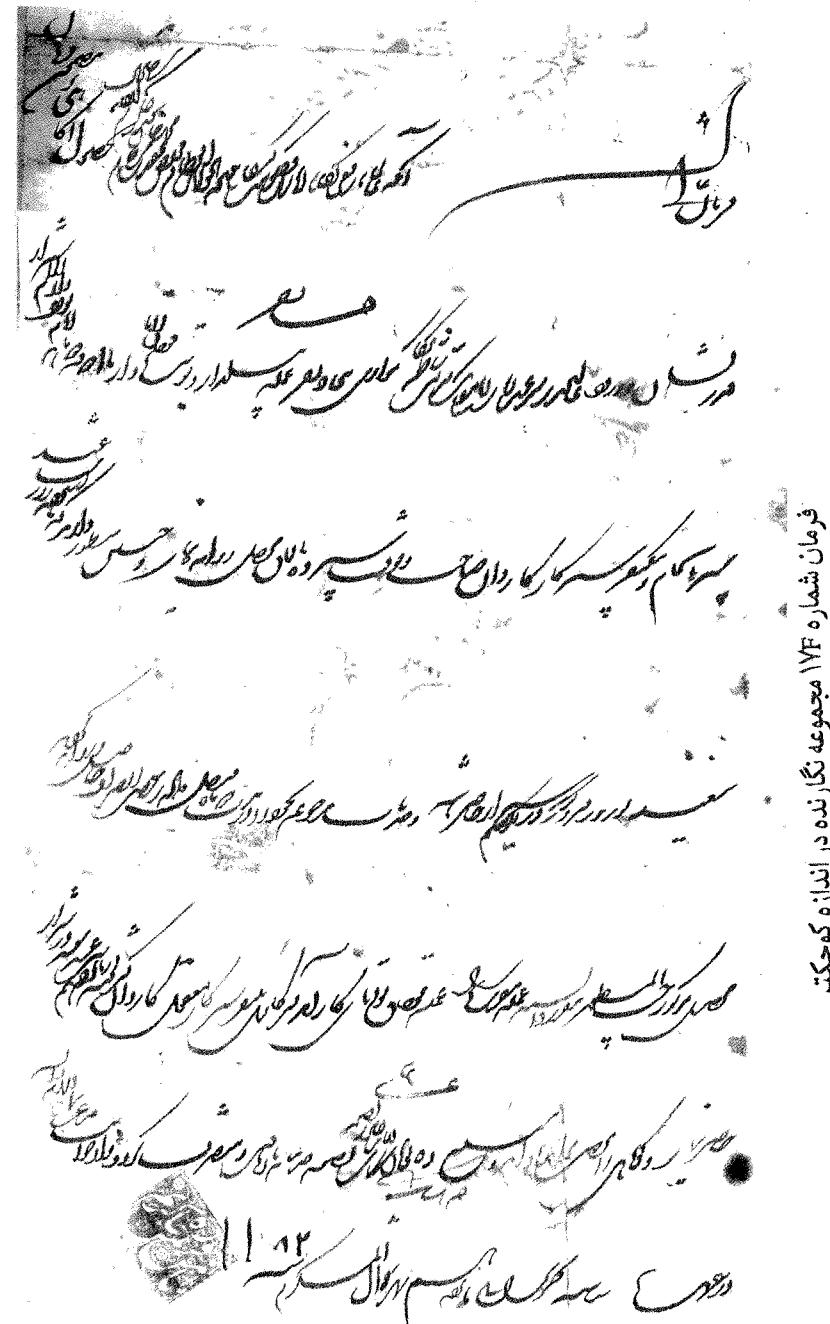
تاریخ فرمان ذی حجه الحرام سنه ۱۱۶۸ - مجموعه نگارنده

مهر بخط نستعلیق

مهر در اندازه اصلی

فرمان شماره ۱۸۷ مجموعه نگارنده در اندازه کوچکتر

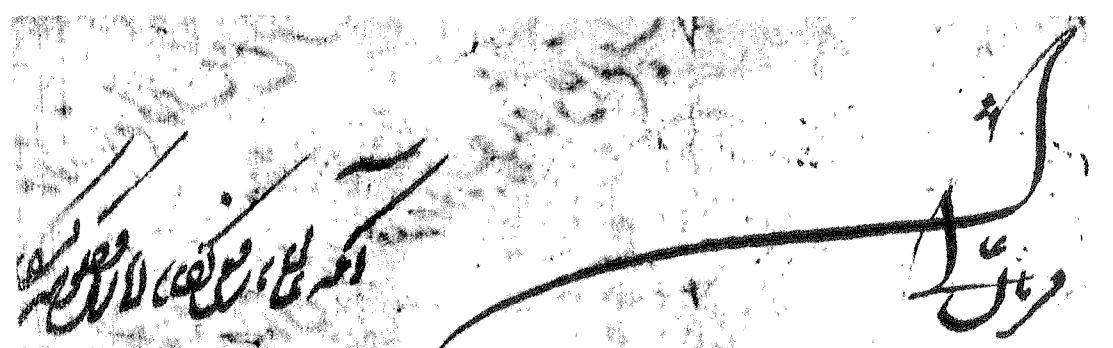
طغای سلطنتی کریم خان زند

طغای هر دو فرمان مجموعه نگارنده که در صفحات قبل معرفی گردید طغای فرامین شماره ۱ و ۲ (فرمان عالی شد) می باشد که نمونه آنها را در زیر ملاحظه مینمایید.

۱- طغای سر فرمان بخط مشکی (فرمان عالی شد) به تاریخ ربیع الثانی سنه ۱۱۸۱

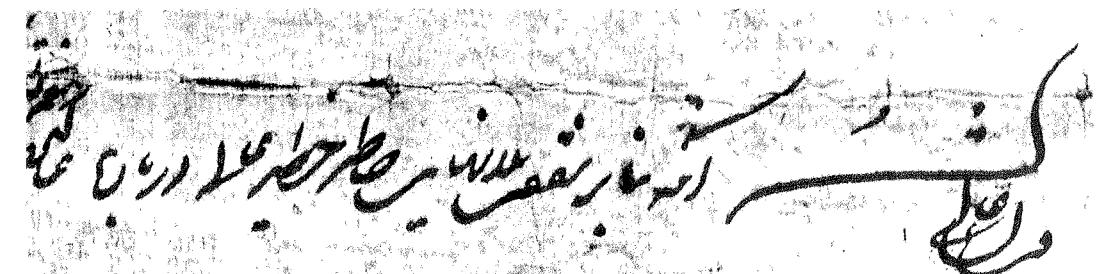
۲- طغای سر فرمان بخط مشکی (فرمان عالی شد) به تاریخ پانزدهم شهر شوال المکرم سنه ۱۱۸۲

۳- طغای سر فرمان (فرمان عالی شد) از فرمانی بنام میرزا خلیل مراغه که او را برتبه استیفای مراغه منصوب نموده است.

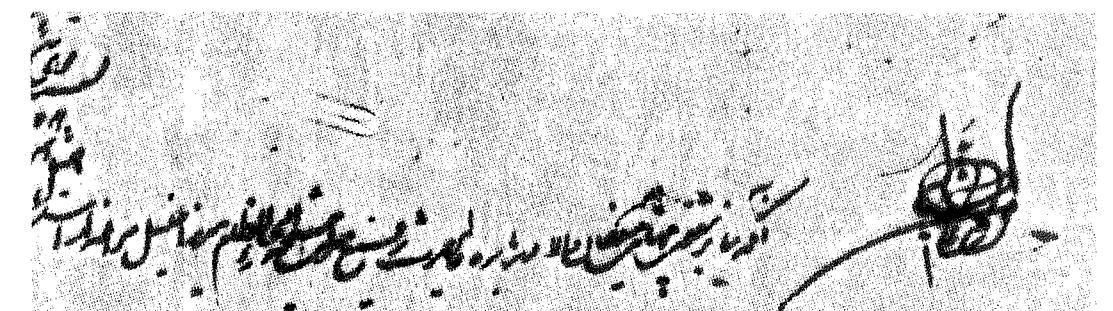
طغای سر فرمان بخط مشکی (فرمان عالی شد)

مجموعه نگارنده

طغای سر فرمان بخط مشکی (فرمان عالی شد)

مجموعه نگارنده

طغای سر فرمان (فرمان عالی شد)

(جعفر خان - محمد جعفر خان زند ۱۱۹۹ - ۱۲۰۳ هـ. ق.)

جعفر خان پسر صادق خان استظهار الدوله است که در جوانی بخواست پدر به سال ۱۱۹۵ به شیراز آمد. علیمراد خان که برادر مادری جعفر خان بود او را فریب داد و بر علیه پدر بشورانید و پس از اینکه علیمراد خان بر صادق خان غالباً آمد و شیراز را پیشه نمود جعفر خان را به حکومت کردستان منصوب نمود.

پس از فوت علیمراد خان که به سال ۱۱۹۹ اتفاق افتاد وقت را غنیمت شمرده به اصفهان رفت و به تخت سلطنت

جلوس نمود و سکه بنام خود (یا امام جعفر صادق) زد.
او پادشاه جبون و بی‌لیاقت و پرخور و بی‌عاطفه بود و در مدت حکمرانی چهار ساله خود که به جنگ و ستیز با آغا محمد خان گذشت در همه مبارزات شکست خورد و عاقبت در شب پنجشنبه ۲۵ جمادی الاولی ۱۲۰۳ هـ. ق. بدست خوانین زند که در بند او بودند به قتل رسید.

از این پادشاه تنها یک مهر سلطنتی معرفی شده که مشخصات آن چنین است:

مشخصات مهر جعفر خان زند

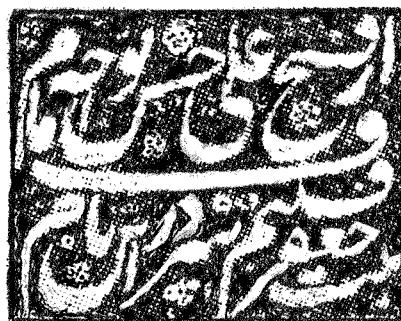
الف - مهر چهارگوش - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۱۹۹

سجع مهر بخط نستعلیق - (لا اله الا الله الملك الحق المبين عبد محمد جعفر (۱۱۹۹)

مهر بزرگ و اصلاح شده

مهر دیگری که ذیل مهر سلطنتی جعفر خان در مجله بررسی های تاریخی شماره ۴ سال ۴ معرفی شده و معدودی از محققین از آن جعفر خان دانسته اند شرح مختصری در آن باره علاوه میگردد تا سجع مهر جعفر قلی نامی که شاید از اعاظم و نزدیکان سلطنتی باشد معرفی و شناسائی گردد.

در قرائت سجع این مهر که نگارنده حک و اصلاح نموده و ارائه کرده ام در صفحه ۳۱۶ مجله بررسی های تاریخی شماره ۱ سال ۵ شادروانان محمد مشیری و دکتر جهانگیر قائم مقامی اظهاراتی کرده و سجع مهر را (از فتح علی بوجه احسن و تمام جعفر قلیم بیت شرف شد زین نام) خوانده اند

نگارنده بعد از حک و اصلاح مهر که در این صفحه ملاحظه مینمایید بدین نتیجه رسید که رابینو مصروع اول مهر را (از فتح علی توجه حسن امام) صحیح خوانده زیرا هر چه از حروف مهر دقت می شود (تمام) دیده نمی شود و از طرفی حروف (تما) در جای به آن کوچکی حک نمی گردد ولی (توجه حسن امام) بوضوح قرائت میگردد) و در مصروع دوم نیز بجای (بیت) هم بیشتر معنی میدهد و شرف را در آن دودمان تثبیت مینماید که به عقیده بنده مصروع دوم چنین است

جعفر قلیم ثبت شرف در این نام - رویه مرفت سجع مهر را چنین می شود پنداشت
(از فتح علی توجه حسن امام) جعفر قلیم ثبت شرف در این نام)

و خود مهر نیز شاید از آن جعفر قلیخان برادر آقا محمدخان و مراد از فتح علی هم فتحعلی خان قاجار جدا و یا مهر خصوصی شخصیت دیگری است که اورانمی شناسیم.
از مهرهای سلاطین زنده تنها مهر کریم خان و محمد جعفر خان بیادگار مانده که در این مقال معرفی گردید ولی از بقیه پادشاهان زند که سلطنت کم دوامی داشته اند کوچکترین فرمان و سندی مشاهده نشده که اسامی و احوال مختصر آنها چنین است

۲- ابوالفتح خان پسر بزرگ کریم خان
بعد از قتل زکی خان در اصفهان که بوسیله علی مردان خان انجام شد به سال ۱۱۹۳ ابوالفتح خان به شیراز برگشت و مستقلأ به تخت پادشاهی نشست ابوالفتح خان از جوانی به باده گساري معتاد شده بود و هر چه پدر و خویشان او را نصیحت کردند نتیجه نداد تا اینکه صادق خان برادر کریم خان ابوالفتح را خانه نشین کرد و خود به سال ۱۱۹۳ براندن امر پادشاهی مشغول شد عاقبت الامر در محرم سال ۱۱۹۶ که شیراز بدبست علی مرادخان فتح شد اورا کور کرد و صادق خان را نیز به قتل رسانید.

۳- علی مراد خان زند
علی مراد خان پسر الله مراد خان زند خواهرزاده مادری کریم خان وکیل در اصفهان رایت طغیان برافراشت و در جنگی که با زکی خان داشت اورا به قتل رسانید و با ابوالفتح خان پسر کریم خان که به سال ۱۱۹۳ در شیراز رسمآ پادشاه بود سازش نمود.

پس از عزل ابوالفتح خان علی مرادخان با صادق خان دشمنی ورزید و به شیراز آمد و در محرم سال ۱۱۹۶ شیراز را گرفت و به پادشاهی نشست و پس از کشمکش های زیادی که با مدعیان سلطنت داشت به سال ۱۱۹۹ در مورچه خورت وفات یافت او بعد از کریم خان با عرضه ترین و با کفایت ترین این طایفه بود. او دو بار به حکمرانی نشسته که اویین بار در سال ۱۱۹۳ و دومین بار بین سالهای ۱۱۹۶ و ۱۱۹۹ می باشد.
تنها سندی که از علی مرادخان بنا به نوشته شماره ۴ سال ۴ مجله بررسی های تاریخی شناخته شده دارای طغرای (حکم والا شد) بوده است.

۴- محمد علی خان پسر کریم خان زند
زکی خان که برادر مادری کریم خان زند بود بعد از دفن جنازه کریم خان به سال ۱۱۹۳ سلطنت را بنام ابوالفتح خان پسر بزرگتر کریم خان کرد و چند روز بعد برادر او محمد علیخان را هم که داماد زکی خان بود با او در این امر شریک قرار داد و در حقیقت خود زمام امور را بدبست گرفت.

۵- صادق خان بردار کریم خان

صادق خان برادر کریم خان که لقب استظهارالدوله داشت بعد از قتل زکی خان برادر مادری کریم خان صادق خان و پسرش جعفرخان به شیراز آمدند و اطاعت از ابوالفتح خان پسر بزرگ کریم خان کردند.

۶- علیمراد خان سردار کریم خان ۱۱۹۶-۱۱۹۹ (بار دوم)

۷- صید مراد خان زند

بعد از قتل جعفرخان صید مراد خان زند به سال ۱۲۰۳ جای او را گرفت.

۸- لطفعلی خان

لطفعلی خان پسر رشید جعفرخان برادر تنی کریم خان که مأمور بنادر و خلیج بود چون از خبر قتل پدر آگاه شد به شیراز آمد و پایتخت را از دست صید مراد خان گرفت و توطنه کنندگان در قتل پدر را کشت و خود در سال ۱۲۰۳ به تخت پادشاهی جلوس نمود و مصمم مبارزه با آقا محمدخان گردید.
او با گرفتاریها و بدیختی های زیادی که داشت در آخرین جنگی که با یاران آغا محمدخان نمود زخمی شد و اسیر گردید.

آقا محمد خان ابتدا بدست خود دو چشم اورا درآورد و در ربیع الآخر سال ۱۲۰۹ با وضع زار به تهران فرستاد و دستور داد که لطفعلی خان را به قتل برسانند.

مدت سلطنت او شش سال از سنه ۱۲۰۳ الی ۱۲۰۹ ه.ق. و با قتل او سلسله زنده منقرض گردید سجع مهر یکی از امراض عهد لطفعلی خان چنین بود
(بلوغ سینه محمد قلی نوشه جلی) که هست در دو جهانم نظر به لطفعلی

آقا محمدخان قاجار ۱۲۱۱-۱۱۹۳ ه.ق.

آقا محمدخان موسس سلسله قاجار پسر بزرگ محمد حسن خان قاجار قوانلو در محرم سال ۱۱۵۵ ه.ق در استرآباد گرگان تولد یافت. او موقعی که شش ساله بود علیشاه برادرزاده نادرشاه برای سرکوبی پدرش به مازندران آمد و محمدحسن را فراری داد و خانواده اش را اسیر نمود و آقا محمدخان را مقطوع النسل کرد. بعد از کشته شدن پدرش که به سال ۱۱۷۲ ه.ق. اتفاق افتاد بدستور کریم خان زند به تهران آورد شد و در حمایت و تأمین او قرار گرفت.

در این سالیان آقا محمدخان زیر نظر و حفاظت کریم خان روزگار می گذرانید و همیشه مترصد انتقام و کینه خواهی ظلم و جوری بود که درباره پدر و بخصوص درباره خود اعمال گشته بود. تا اینکه لحظه موعود فرارسید و آقا محمدخان به سال ۱۱۹۳ ه.ق. بوسیله عمه خود که زن کریم خان بود چون خبردار شد که لحظه مرگ کریم خان نزدیک است به بهانه شکار از شهر خارج شده و طرفداران خود را که قبل از سازماندهی کرده بود دور خود جمع کرد و با بازماندگان زندیه به نبرد پرداخت و عاقبت همه آنها را شکست داد و پس از کشتن لطفعلی خان آخرین سردار زند که به سال ۱۲۰۹ ه.ق. اتفاق افتاد در سال ۱۲۱۰ ه.ق. رسماً پادشاه شد و در تهران تاج گذاری نمود. او پادشاهی شجاع و مدبر ولی کینه جو و قسی القلب و ظالمی بس لئیم بود تا اینکه در شب شنبه ۲۱ ذی الحجه سال ۱۲۱۱ ه.ق. در شهر شوشی (شیشه) بدست نوکران خود در سن ۵۷ سالگی به قتل رسید. از این پادشاه تنها یک مهر سلطنتی چهارگوش در اندازه ۲۱×۱۸ میلی متر و سبع (افوض امری الى الله عبده محمد ۱۱۹۹) بیادگار مانده که دارای مشخصاتی چنین است.

مشخصات مهر آقا محمدخان قاجار

مهر چهارگوش - اندازه مهر ۲۱×۱۸ میلی متر - تاریخ حک مهر ۱۱۹۹
سچع مهر بخط نستعلیق (افوض امری الى الله عبده محمد ۱۱۹۹)
ثبت مهر در زیر و سمت چپ فرمانها.

خوشبختانه ذیل هر شش فرمان آقا محمدخان که در مجموعه نگارنده مضبوط می باشد و همه آنها نیز پادشاه را بروشنبی نشان می دهند توانستم تاریخ حک مهر را که سال ۱۱۹۹ ه.ق. است دقیقاً شناسائی نمایم.

مهر آقان محمدخان در اندازه اصلی

مهر بزرگ و اصلاح شده

بنوشه مؤلف رسم التواریخ لقب وی چنین بوده است) والا جاه آقا محمدخان قاجار مجتبه السلامین

بنابر معروف از آقا محمدخان مهر دیگری که بادامی شکل بوده یاد کرداند که صحت و سقم آن معلوم نیست.

آقا محمدخان سکه کریمخان را که در بالا نوشته شده بود (یا کریم) تغییر داد و بجا آن یا محمد نوشت و بقیه سچع همان سکه کریمخانی بود (تا زرو سیم در جهان باشد) بعد از مدتی شعر رانیز تغییر داد و باین شرح سکه زد.

از سکه امام بحق صاحب الزمان شد آفتاب و ماه زرو سیم در جهان

(فرمانهای سلطنتی آقا محمدخان قاجار)

فرامین آقا محمدخان قاجار فوق العاده کمیاب و نادر است و بدین دلیل جمله شش فرمان مجموعه نگارنده را به ترتیب سنوات فرامین بدیدار علاقمندان میرسانیم.

(فرمان آقا محمدخان قاجار به شماره ۲۰۸ از مجموعه نگارنده)

دستور به حاکم خمسه که محل ابواب جمعی جماعت قراگوزلو بدستور سابق عمل گردد. ۱۲۰۹

فرمان والا شد آنکه چون صاحب عرضه بشرح مسطور متن عرض و در مقام استدعا دارند وارد دفترخانه کرده حقیقت قلمی داشته‌اند که در چهار پنج سال که محال معروضه از حشو جمع مجال خمسه موضوع و ابواجمعی جماعت قراگوزلو شده لهذا امرو مقرر فرمودیم که بدستوری که در سنوات سابقه جزء ابواجمعی قراگوزلو کرده و حال هم در بخش محل قلمرو صادره می‌شود بدستور ابواجمعی جماعت قراگوزلو و عالیجاه حاکم محل خمسه نموده (ایضاً بدستور سابق از حشو جمع خود موضوع دید [ایقراء] داشته در عهدش شناسند تحریر افی شهر ذی قعده سنه ۱۲۰۹)

صفحه ۱۸۰

مهر چهارگوش آقا محمدخان با سبع (افوض امری الى الله عبده محمد ۱۱۹۹)

اندازه فرمان ۴۴×۲۷/۵ متر - قرائت متن فرمان از نگارنده

پشت فرمان چنین نوشته (رقیمه خاقان جنت مکان از بابت موضوعی دیدار از خمسه)

عرضه داشت کمترین بندگان بمقوف عرض شان والا جاه و جلال اقدس والا میرساند که مزارع معروضه من اعمال خرورد خمسه مدت‌ها است که از حشو دادوستد خمسه موضوع و در سنه اودیل مواری ممیز قلمرو ابواجمعی جماعت قراگوزلو و دادوستد می‌شود تعین فرموده مقرر شود معمول دانسته [ایقراء] امهر چهارگوش با سبع فضل الله

مهرهای ظهر فرمان همه مخدوش و ناخوانا بوده و تنها دو مهر قابل قرائت بود که چنین است ۱- عبده محمد شفیع ۲- سلام علی ابراهیم

عرضه شماره ۲۰۸ مجموعه نگارنده

عرضه داشت مقصود الیاس قراگوزلو - کمترین بندگان به موقف عرض پایه سریر خلافت منیر عرض نظیر بندگان اقدس ارفع اعلی روحی فداء می‌رساند که قربان خاکپای مبارکت شوم نظر به اینکه این کمترینان چهار پارچه مزره داریم (دیدار - داش تپه - سفرچین - قان قالو) ابواجمعی قلمرو می‌باشد حسب الفرموده بندگان والا ممیز هم بازدید نموده دادوستد این کمترینان با قلمرو می‌باشد و حال حاکم خمسه بدون جهت و سبب بی‌حساب حواله جات باین کمترینان می‌کند استدعا از مراحم بیکران خدیوانه چنانست که فرمان جهان مطاع به این کمترینان شفقت و عنایت فرموده که حاکم خمسه به این فقیران رجوع نباشد که دادوستد خود را با قلمرو شرکت نمانیم که هر آینه باعث مزید عمر دولت بجهت ذات اقدس والا خواهد بود چون واجب بود جرأت و جسارت بعرض نمودیم باقی امره اعلی امر کم مطاع مطاع مطاع - اندازه فرمان ۴۴×۲۷/۵ متر

صفحه ۱۸۱

امتیاز این فرمان توشیح و دستخط آقا محمدخان قاجار در کنار عرضه است که تاکنون دستخطی از این پادشاه مشاهده نشده و چنین نوشته است.

«علیشانان کتاب دفترخانه مبارکه حقیقت اینکه ملک معروضه داخل خمسه با قلمرو علی بیک می‌باشد قلمی نمایند»

فرمان آقا محمدخان قاجار (به باباخان فتحعلی شاه بعدی) به شماره ۲۱۰ از مجموعه نگارنده

(دریافت مستمری همه ساله شیخ محمد شیرازی بر عیار سابق ۱۲۱۰)

بسم الله تعالى شأنه

فرمان والا شد آنکه چون همواره منظور نظر حقانیت اثر و مکنون خاطر خطیر معدلت کستر مراتعات جانب طبله علوم دینیه و سلسله عظام و مشایخ کرام بوده و می‌شناستند لهذا از ابتداء از معامله هناده السنه لوئی نیل ضریب تحويل (یک کلمه خوانده نشد) نقد و جنس نصفه

این فرمان از مجموعه نگارنده در صفحه ۱۸۲ شماره ۵ سال پنجم مجله بررسی های تاریخی معرفی شده است.

وظیفه در وجه عالیجناب قدسی الالقاب فضیلت کمالات انتساب مشیخت مآب شیخ محمد شیرازی مستمر و برقرار فرمودیم که همه ساله از بابت مالیات باز یافت و صرف معیشت و مدار کزار خود نموده به رعایت دوام دولت ابدی الاتصال اشتغال نماید. فرزند ارجمند کامکار و اعزاز شد نامدار بباباخان حسب المسطور معمول داشته تقد و جنس عالیجناب مشارالیه را تمام و کمال (یک کلمه ناخوانا) و از قرار قبض بخرج ابواجعی خود محسوب دارد و همه ساله حیثت مجدد طلب ننماید. در این باب قدغن و اهتمام لازم داشته و در عهده شناسند. تحریر افی شهر شوال المکرم سنّة ۱۲۱۰ - مهر آقا محمدخان قاجار اندازه فرمان ۴۱×۲۸/۵ سانتی متر - قرائت متن فرمان از نگارنده صفحه ۱۸۶

عرضه داشت کمترین بندگان (محمد ریبع اصفهانی) بذروه عرض واقفان حضور فیض گنجور معدلت دستور بندگان دارا دربان قیصر پاسبان اقدس اعلیٰ روحی فدا میرساند که قربان خاکپای مبارکت گردم کمترین بندگان را مزرعه موروثی در الهان می‌باشد و حال میرزا رفیع نامی قدری از املاک مزبور را ادعا می‌نماید و به امداد ایشان می‌باشد که از بلوک مزبور بازیافت نمایند و بصرف مزبور برسانند موازی وجه اجاره‌ها چیزی از ایشان عوارضات که کلاً [ناخوانا] عالیشان می‌باشد که از بلوک مزبور بازیافت نمایند و بصرف مزبور برسانند موازی وجه اجاره‌ها چیزی از ایشان بهیچوجه باز پافت ننمایند و در این خصوص قدشن لازم داشته در عهده شناسند تحریراً فی شهر (تاریخ ناخوانا) مهر آقا خان با سجع (افوض امری الى الله عبده محمد ۱۱۹۵) اندازه فرمان ۲۲×۴۸ سانتی متر - قرائت متن فرمان از نگارنده صفحه ۱۸۷

شود باقی امرکم مطاع صفحه ۱۸۲

۱- فرمان آقا محمدخان به شماره ۲۲۲F مجموعه نگارنده - دستور رفع دعوای محمد ریبع در حضور شرع انور ۱۲۰۷
طغرای سر فرمان (فرمان والا شد) آنکه چون عارض بشرح ثبت عرض نموده است لهدا بمخلاحته مضمون عریضه کس تعین که طرفین را در حضور شرع انور حاضر و آنچه موافق قوانین شریعت است و در این خصوص حکم شود از آن قرار به ادعای عارض و بعرض مسوده شده رفع دعوا نماید بنابر حسب المقرر معمول و مرتب داشته از قرار فرموده تخلص نوزند و در عهده شناسند تحریراً فی شهر رمضان المبارک ۱۲۰۷
مهر چهارگوش آقا محمدخان با سجع (افوض امری الى الله عبده محمد ۱۱۹۹) اندازه فرمان ۲۵×۴۱/۵ سانتی متر - قرائت متن فرمان از نگارنده
پشت این فرمان فقط دو مهر با سجع های زیر دیده می شود - ۱- مهر بیضی شکل با سجع (عبده محمد زکی) - ۲- لا الله الا الله الملك الحق
المبین عبده محمد شفیع) مهر چهارگوش و اتر مارک زمینه کاغذ فرمان %۵۰ کوچک شده است صفحه ۱۸۳

فرمان آقا محمدخان قاجار به شماره ۲۲۲F از مجموعه نگارنده)
پرداخت مطالبات حسابی محمد ریبع اصفهانی به میرزا عبدالوهاب حاکم اصفهان ۱۲۱۰ ه.ق.
طغرای سر فرمان (فرمان والا شد) آنکه عالیجه معاشر ایشان می‌باشد گارا مطالبات حسادت پناه ایشان نظر به شرح عریضه امر و مقرر می‌شود که به وصول فرمان قضایا مبارک مطاع آفتتاب شعاع خاقانی وجه مطالبات حسابی عارض نموده و تخلص را مورد محاکمه عریضه و خاطر نشان حسابی از قرار احکام شرعی که در دست دارد باز یافت و مهمسازی عارض نموده و تخلص را مورد محاکمه عریضه شناسند تحریراً فی شهر شوال ۱۲۱۰ (افوض امری الى الله عبده محمد ۱۱۹۹)

مهر آقا محمدخان قاجار با سجع (افوض امری الى الله عبده محمد ۱۱۹۹)
عرضه داشت کمترین بندگان محمد ریبع اصفهانی - پشرف عرض واقفان حضور معدلت دستور بندگان دارا دربان قیصر پاسبان اقدس ارفع اعلیٰ روحی فداء میرساند. که قربان خاک پای جواهراً می‌باشد گردم. کمترین بندگان را قادری مطالبات و املاک و مستقلات موروثی و غیر موروثی در نزد بعضی اشخاص میدارد که ایشان را آنها نمی‌شناسند و به معافمه شرع انور حاضر نمی‌شوند استدعا از مراحم خدیوانه پنائیست که فرمان قضایا مبارک مطاع نهاد به عهده عالیجه معاشر ایشان را مورد محاکمه عزت و سعادت پناه می‌باشد که به حقیقت مقرره رسیده مطالبات عالیجه را موافق احکام شرعی از متصرفین انتزاع و عاید سازد که باعث تحصیل دعای خیر پجهمه ذات پسریش بندگان اقدس خواهد بود باقی امرکم مطاع

اندازه فرمان ۴۰×۵۰ سانتی متر - قرائت متن فرمان از نگارنده
مهر های پشت فرمان عبارتند از: سه مهر چهارگوش ۱- محمد رضی بن محمد شفیع ۲- عبده محمد صادق بن حاجی محمد ۳- سلام علی ابراهیم ۴- مهر بیضی زمینه کاغذ فرمان ۵% کوچکتر شده است

در اندازه اصلی

میرزا
هر چهار
گوش

دستخط آقا محمدخان

شاهنامه فردوسی را داشتم که بسیار طولانی بود و در چندین جلد بسته بود. این کتاب را میرزا رضا خان از نویسنده خواسته بود. این کتاب را در چندین جلد بسته بود. این کتاب را میرزا رضا خان از نویسنده خواسته بود. این کتاب را میرزا رضا خان از نویسنده خواسته بود.

1372

Ali

فرمان آقا محمد خان شماره ۲۲۷ از مجموعه نگارنده
در اندازه اصلی

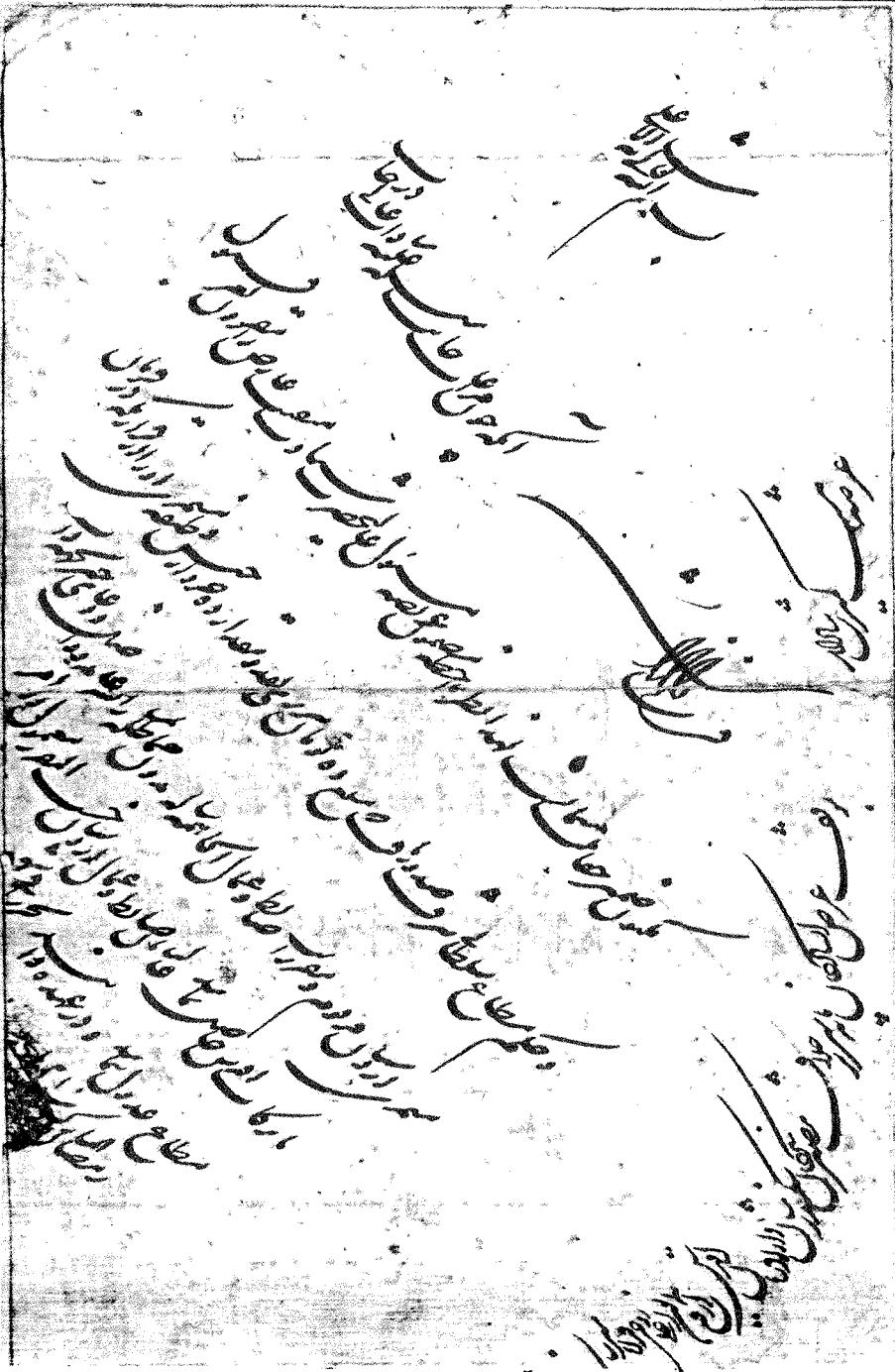
(فرمان آقا محمد خان قاجار به شماره ۲۲ از مجموع نگارنده) در اندازه کوچکتر

فرمان آقا محمدخان قاجار به شماره ۲۳F از مجموعه نگارنده) در اندازه اصلی

(فرمان آقا محمدخان قاجار به شماره ۲۳۴F از مجموعه نگارنده) در اندازه کوچکتر

فرمان آقا محمدخان قاجار به شماره ۲۱۶ از مجموعه نگارنده
در اندازه کوچکتر

(فرمان آقا محمدخان قاجار به شماره ۲۰F از مجموعه نگارنده) در اندازه اصلی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
عَزَّلَكُمْ كُلُّ شَرٍّ

سمبل و ته نقش و واتر مارک

۱. ته نقش سمبول-واتر مارک زمینه کاغذ فرمان آقا محمد خان بشماره ۲۱F از مجموعه نگارنده ۰٪ کوچکتر شده است
۲. ته نقش سمبول-واتر مارک زمینه کاغذ فرمان آقا محمد خان بشماره ۲۲F از مجموعه نگارنده ۰٪ کوچکتر شده است.
۳. ته نقش سمبول-واتر مارک زمینه کاغذ (فرمان آقا محمدخان قاجار به شماره ۲۳F از مجموعه نگارنده) ۰٪ کوچک شده است

مهرهای ظهر فرمان ۲۰F -۱- عبده محمد شفیع -۲- سلام علی ابراهیم

مهرهای پشت فرمان ۲۴F لا اله الا الله الملك الحق المبين عبده محمد کاظم

-۲- عبده محمد مطیع -۴- عبده محمد زکی

-۵- لا اله الا الله الملك الحق المبين عبده محمد شفیع

مهرهای پشت فرمان ۲۳F -۱- محمد رضی بن محمد شفیع

-۲- عبده محمد صادق بن حاجی محمد -۳- سلام علی

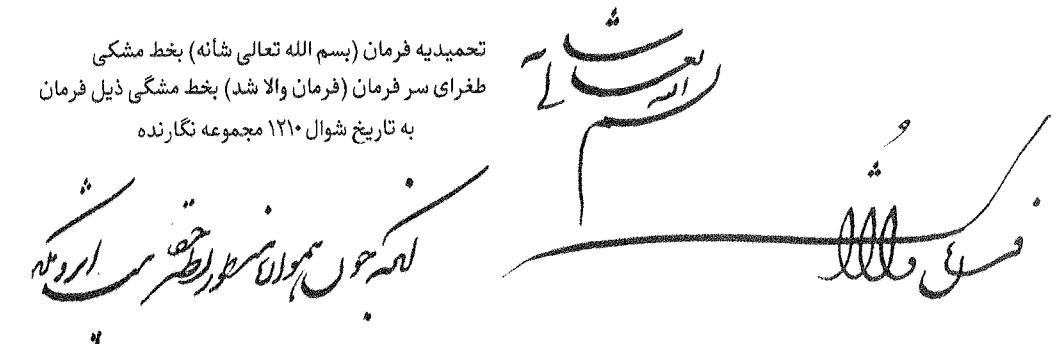
ابراهیم -۴- مهر بیضی عبده الراجی رضاقلی

تصویر آقا محمدخان قاجار در زمان حیات وی از مجموعه نگارنده در صفحه ۱۰۲۹ جلد ۲ کتاب احوال و آثار نقاشان قدیم ایران) چاپ شده و همچنین کپی آن در چند کتاب انگلیسی انتشار یافته است.

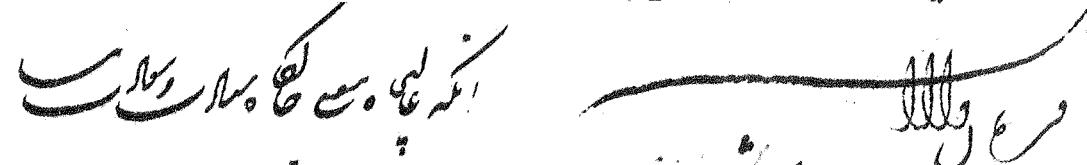
طغای فرامین آقا محمدخان قاجار

از آقا محمدخان تاکنون دونوع طغای شناخته شده که یکی از آنها (فرمان والا شد) و دیگری (حکم والا شد) می باشد که شکل و نگارش آنها را از شش فرمان مجموعه نگارنده برداشت نموده و مشخصات آنها را بدیدار علاقمندان میرسانم ضمناً در سر فرمان دیگری که تنها یک نمونه دیده شده (حکم جان مطاع شد) درج گشته است.

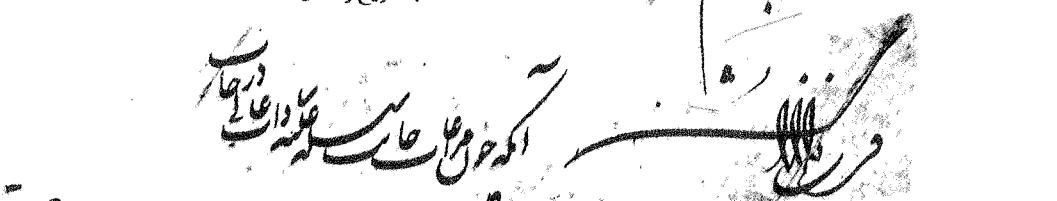
تحمیدیه فرمان (بسم الله تعالى شأنه) بخط مشکی
طغای سر فرمان (فرمان والا شد) بخط مشکی ذیل فرمان
به تاریخ شوال ۱۲۱۰ مجموعه نگارنده

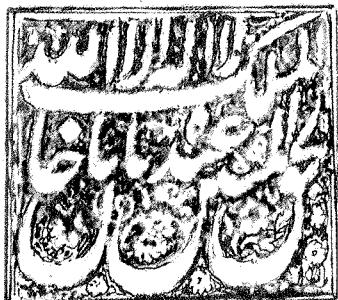
طغای سر فرمان (فرمان والا شد) بخط مشکی ذیل فرمان به تاریخ شوال ۱۲۱۰ مجموعه نگارنده

تحمیدیه فرمان بخط عالی شکسته (بسم الله تعالى شأنه الاعلى) بخط مشکی
طغای (فرمان والا شد) بخط مشکی ذیل فرمان شماره ۲۵F مجموعه نگارنده
به تاریخ رمضان ۱۲۱۰

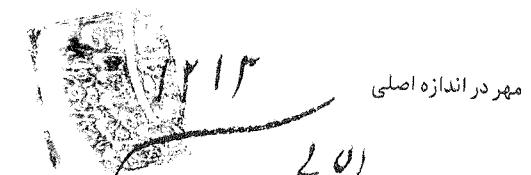
طغای (حکم والا شد) بخط مشکی در فرمان بتاریخ [ناخوان] مجموعه نگارنده به شماره ۲۴F

مهر بزرگ و اصلاح شده

مهر شماره ۱ الف - مهر دوران ولیعهدی به نام بابا خان

الف - مهر چهارگوش - اندازه مهر 21×19 میلی متر - فاقد تاریخ حک مهر سجع مهر (الله الا الله الملك الحق المبين عبده باباخان) بخط نستعلیق

مهر در اندازه اصلی

(رقم فتحعلیشاه در زمان ولیعهدی که مهر باباخان را داشت)

(نمونه رقم (بابا خان) با مهر الف از مجموعه نگارنده به شماره ۱۰۱۷)

(تفویض منصب قضای کل لاریجان به ملاسلطان علی لاریجانی در سنه ۱۲۱۲)

تحمیدیه در بالا (سم الله تعالی شانه) - برنگ مشکی

طغایی سر رقم (حکم والاشد) برنگ مشکی

حکم والاشد آنکه چون بکمکی همت والا و نیت حقانیت اقتضاe مصروف بر تشیید قواعد دین مبین و انضباط و تأکید سنن سنیه خیرالمرسلین و روقن و رواج شرع مبین بوده و میباشد لهذا عالیجناب مقدس القاب فضایل و کمالات اکتساب ملاسلطان علی لاریجانی متخلّی به زیور علم و صلاح و متجلی به مراتب فضل و فوز و فلاح است منصب قضای کل لاریجان را به مشارالیه منفوض و مرجع فرمودیم که از روی دانش و بینش متوجه امر مزبور بوده بنحوی که شاید و باید و از جوهر کارданی او سزو آید به لوازم شغل مذبوره قیام و در ترقیم کتب و سجلات و صكوك و ایقاع عقود و متابعات و مناکحات و رفع دعاوی بین المسلمين و المسلمات موافق قانون شرع مبین لازمه سعی و اهتمام به عمل آورده و بازای خدمت مقرر از قرار تفضیل به صدور وظیفه از بابت مالیات مازندران هر ساله بازیافت و صرف معیشت و مدارگزار خود نماید عالیجاه حاکم و عمال و کدخدایان محال لاریجان بنحو مقرر معمول و مرتب داشته مشارالیه را قاضی بالاستقلال و الانفراد دانند عالیجاهان محلی جایگاهان مستوفیان عظام و کتاب خیریت انتساب دیوان اعلی شرح رقم مطاع را در دفتر مبارکه ثبت و ضبط نموده در عهده دارند. تحریراً فی شهر ربیع الثانی سنه ۱۲۱۲ محل مهر چهارگوش باباخان با سجع

(الله الا الله الملك الحق المبين عبده باباخان) اندازه مهر 18×21 میلی متر اندازه رقم 42×29 سانتی متر قرائت متن رقم از نگارنده

صفحات ۱۹۴ و ۱۹۵

چند مهر روش و خوانای پشت فرمان شماره ۱۰۱۷ دوران ولیعهدی (باباخان)

۱- (المتوكل على الله فهو حسبه عبده علی) ۲- (الله الا الله الملك الحق المبين عبده محمد ابراهیم) ۳- (Ubdeh Mohammad Zaki) با عبارات ملاحظه شد و توقيع صاحبان مهر

فتحعلیشاه قاجار ۱۲۵۰-۱۲۱۲ ه.ق.

باباخان ملقب به جهانبانی برادرزاده آقا محمدخان است که به سال ۱۱۸۵ ه.ق. در دامغان تولد یافت و در سال ۱۲۰۴ ه.ق. ولیعهد شد و در روز عید فطر سال ۱۲۱۲ بعد از فوت آقا محمدخان در تهران تاج گذاری کرد. او در مدت حیات خود زنان بیشتری اختیار کرد و دارای پسران و دختران زیادی شد که نام هر یک از آنها در تاریخ قاجاری مضمبوط میباشدند.

دوران سلطنت وی با اغتشاشات و جنگهای بیهوده سپری شد که عمده‌ترین آنها همانا معاهده ننگین ترکمانچای است که نوزده شهر قفقاز در اختیار روسها قرار گرفت.

فتحعلیشاه پادشاه عیاش و پولبرست و نادان و پر مدعا بود و به القاب و تعارفات ظاهری دل خوش میکرد کما اینکه بنوشهته کتاب رستم التواریخ القابی چنین داشت.

«نواب همایون - نواب مالک الرقبا - نواب اقدس والا شاهنشاه عالم - خاقان اعظم - قاآن افحتم - اولو الامر محترم - خدیو صاحبقران - کامگار معظم - شمس الملک - بدرالسلطین - ابوالخواقین - بدرالسلطین - شاه شاهان - سلطان یوز اغلان (صد پسر)».

این پادشاه مدت سی و هفت سال تمام سلطنت کرد و در سن ۶۶ سالگی بتاریخ ۱۹ جمادی الثانی سال ۱۲۵۰ ه.ق. در عمارت هفت دست اصفهان درگذشت و در قم مدفون گردید.

مهرهای سلطنتی وی که تاکنون شناخته شده‌اند شش مهر میباشند که به ترتیب معرفی میگردند سجع معروف مهر او را چراغ علی خان نوائی سروده که چنین است.

(قرار در کف شاه زمانه فتحعلی - گرفت خاتم شاهی ز قدرت ازلی ۱۲۱۷)

از فرامین ارزشمند دیگر فتحعلی شاه قاجار که در کتاب (اسناد و فرامین منتشر نشده قاجاری) چاپ ۱۳۶۸ لندن به کوشش نگارنده معرفی گشته حدود ۱۵۰ و اندی سند و فرمانهای مختلفه است که لیست بعضی از آنها را در اینجا ملاحظه مینمایید.

صفحه ۹۰ نامه همایون شاهنشاهی که برسم ملغوفه خالی از تعارفات عنوانی به پادشاه انگلیس مرقوم شد

صفحه ۹۲ نامه همایون شاهنشاهی درخصوص فوت الکساندر امپراطور سابق

صفحه ۹۴ نامه همایون شاهنشاهی با امپراطور مملکت نمسا

صفحه ۹۷ نامه همایون شاهنشاهی به امپراطور روس در تاریخ ۱۲۳۹

صفحه ۱۰۵ نامه همایون شاهنشاهی در جواب نامه پادشاه انگلستان و هندوستان

صفحه ۱۰۷ نامه همایون شاهنشاهی به پادشاه مملکت پرتغال

صفحه ۱۰۸ نامه همایون شاهنشاهی به ولیعهد دولت انگلیس

صفحه ۱۱۰ نامه همایون شاهنشاهی در عذر قتل (گریبايدوف ایلچی روس

اصل نسخه خطی این کتاب در جمع نسخ نفیس و کمیاب خطی دیگر به تاریخ ۱۳۷۸ ش از طرف نگارنده به کتابخانه مجلس در تهران اهدا شده است.

卷之三

لهم انت السلام السلام السلام السلام السلام السلام

(نمونه رقم (بابا خان) با مهر الف از مجموعه نگارنده به شماره ۱۰۱F در اندازه اصلی مجموعه نگارنده

(مهر شماره ۲ ب - مهر دوران ولیعهدی فتحعلیشاه بنام باباخان)
ب - مهر بادامی شکل - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۲۱۱
سجع مهر - (عبدالراجی باباخان ۱۲۱) بخط نستعلیق

مهر در اندازه اصلی

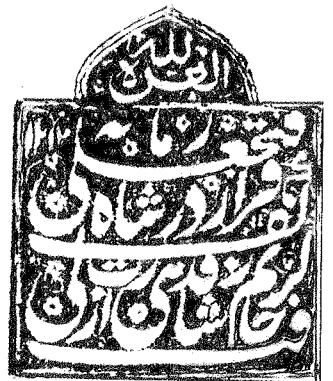
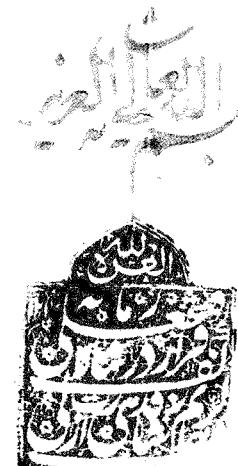
مهر بزرگ و اصلاح شده

مهر شماره ۳ (پ) دوران سلطنت فتحعلی شاه قاجار
پ - مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر 29×35 میلی متر - تاریخ حک مهر ۱۲۱۷

نوشته در پیشانی و سجع مهر بخط رقاع و نستعلیق

(العزة لله - قرار در کف شاه زمانه فتحعلی ۱۲۱۷ - گرفت خاتم شاهی ز قدرت ازلی)
نمونه فرمانی با مهر (پ) به شماره ۱۰۴F از مجموعه نگارنده و همچنین فرامینی با مهر (پ) و شماره های ۱۰۱F - ۱۰۲F - ۱۰۵F - ۱۰۷F در صفحات - الى -

مهر در اندازه اصلی

مهر بزرگ و اصلاح شده

دقت - در کتاب دکتر قائم مقامی صفحه ۳۸۶ و شکل ۱۴۹ قسمت کلاهک مهر تغییر یافته و با اصل مهر مغایرت دارد و بهمین ترتیب در شماره ۳۷ رابینو نیز این تغییرات دیده می شود.

در تاریخ عضدی صفحه ۱۴۸ راجع به کتابت و ممهور کردن فرامین چنین نوشته است:
... فتحعلیشاه «فرمایش کردند آغا سعید خواجه برو مهر ما از پیش خازن الدوله بیاور به میرزا تقی فرمودند طول مده در تحریر و زود فرامین را با امین الدوله بیاور و مهر کن. چون فرامین و نوشتجاتی که به مهر شاهنشاه مرسید و در حضور مبارک مهر می شد.»
صفحه ۲۵ - «خاقان مغفور (فتحعلیشاه) منتهای محبت را به ضیاء السلطنه داشت در تحریر و تقریر یگانه بود... دستخطهای خاقان مرحوم را او می نوشت بخصوص نوشتگات محترمانه به هر کس مرقوم می شد بخط ضیاء السلطنه بود.»

فرمان شماره ۱۰۳F مجموعه نگارنده با مهر (پ)

(تعیین ریش سفید بخط خود شاه و دستور بر بیلاق و قشلاق سید محمد و منسوبان ۱۲۱۸)

تحمیدیه و طغرای سلطنتی بر نگ طلائی

بسم الله تعالى شأنه العزيز

العزة لله

گرفت خاتم شاهی ز قدرت ازلی ۱۲۱۷

قرار در کف شاه زمانه فتحعلی

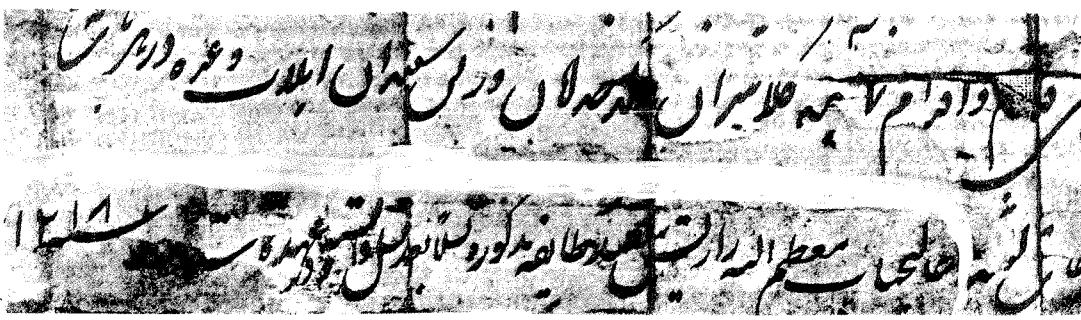
الملک لله تعالى حکم همایون شد آنکه دو حه حدیقه دولت و جهانداری و ثمرة شجرة شوکت و کامکاری حسنعلی میرزا فرمانفرمای مملکت فارس به عواطف بی منتھای پادشاهی مقرر و میاھی بوده بداند که در این وقت عالیجناب مقدس الالقاب فضیلت مآب سلاحه السادات العظام آقا سید محمد خلف مرحوم مغفور جنت مکان سید عبد الصمد به عرض واقفان حضور معدلت پناه رسانید که اظهرا توقيع ارقام سلاطین ماضی که در دست دارد احدی بخلاف حکم و حساب از قدیم الایام ابا عنجد آز عموم استصوابیان و عوارضات خصوصاً چوپان بیگی و شکار و سرکار و پیشکش و آبخوار و علفخوار و سایر تکالیف اینبه سه ایام و مسلم و هرگز آباء و اجداد ایشان داخل آداب نه بوده اند لهذا به آن فرزند سعادتمد امر و مقرر می شود نظر اینکه رعایت سادات منظور نظر پادشاهی عالیجناب سید محمد و سایر منسوبان و متعلقان معظم الیه در هر جا و هر محل که خواهند بیلاق و قشلاق نمایند احدی متعرض و مزاحم ایشان نشده و آن فرزند ارجمند به همگی حکام و ضابطان و ریش سفیدان و کخدایان ایلات قدرن بليغ و تأکيد اکيد نماید که به مضمون حکم قدر توأم ان قضا نمون تخلف نورزیده و بهیچ وجه من الوجه متعرض احوال ایشان نشده باشند بخلاف حکم و حساب و زیادتی و دست انداز و سلطاق مزاحم و متعرض احوال ایشان نگردیده گذارند که فراغ بال بدعاگوئی ذات اقدس وجود مقدس پادشاهی قیام و اقدام نمایند کلاتران و کخدایان و ریش سفیدان ایلات و غیره در هر باب به نحو مقدر معمول و متعرض احوال سلسله سادات عالی در جات نشوند و (عالیجناب معظم الیه را ریش سفید طایفه مذکوره نسلاً بعد نسل دانسته و در عهدش شناسند. سنه ۱۲۱۸)

صفحه ۱۹۸

اندازه فرمان بدون حواشی 28×41 سانتی متر - قرائت متن فرمان از نگارنده
۱- این فرمان در صفحه ۱۰۲ مجله بررسی های تاریخ شماره ۵ سال ششم معرفی شده است.

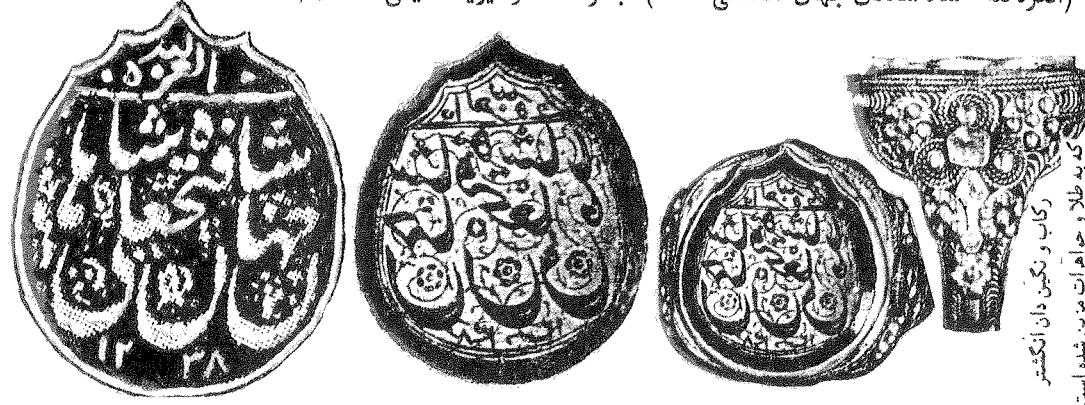
توشیح فتحعلیشاه در آخر فرمان بخط خود.

(عالیجناب معظم الیه را ریش سفید طایف مذکوره نسلاً بعد نسل دانسته و در عهدش شناسند سنه ۱۲۱۸)

خط فتحعلیشاه در آخر فرمان شماره ۱۰۳F مجموعه نگارنده

مهر شماره ۴ ت
ت - مهر گلابی شکل که روی انگشتی نصب شده - اندازه مهر ۱/۹ سانتی متر - تاریخ حک مهر ۱۲۳۸
نوشته در پیشانی و سجع مهر بخط نستعلیق
(العزة لله - شاه شاهان جهان فتحعلی ۱۲۳۸) مجموعه دکتر دیوید خلیلی - لندن ۱ -

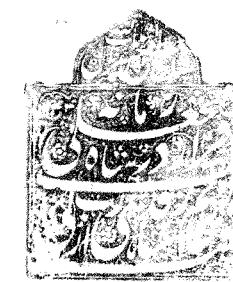
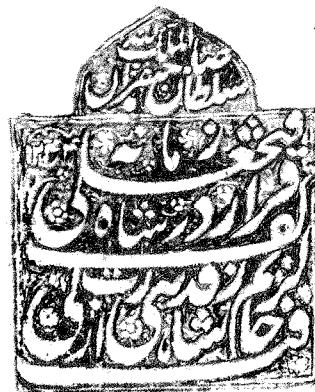

مهر شماره ۵ ث - مهر دوران صاحبقرانی فتحعلیشاه قاجار

ث - مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر ۲۹×۳۶ میلی متر - تاریخ حک مهر ۱۲۴۴
نوشته در پیشانی و سجع مهر بخط نستعلیق

(الملک لله سلطان صاحبقران - قرار در کف شاه زمانه فتحعلی ۱۲۴۴) - گرفت خاتم شاهی ز قدرت از لی

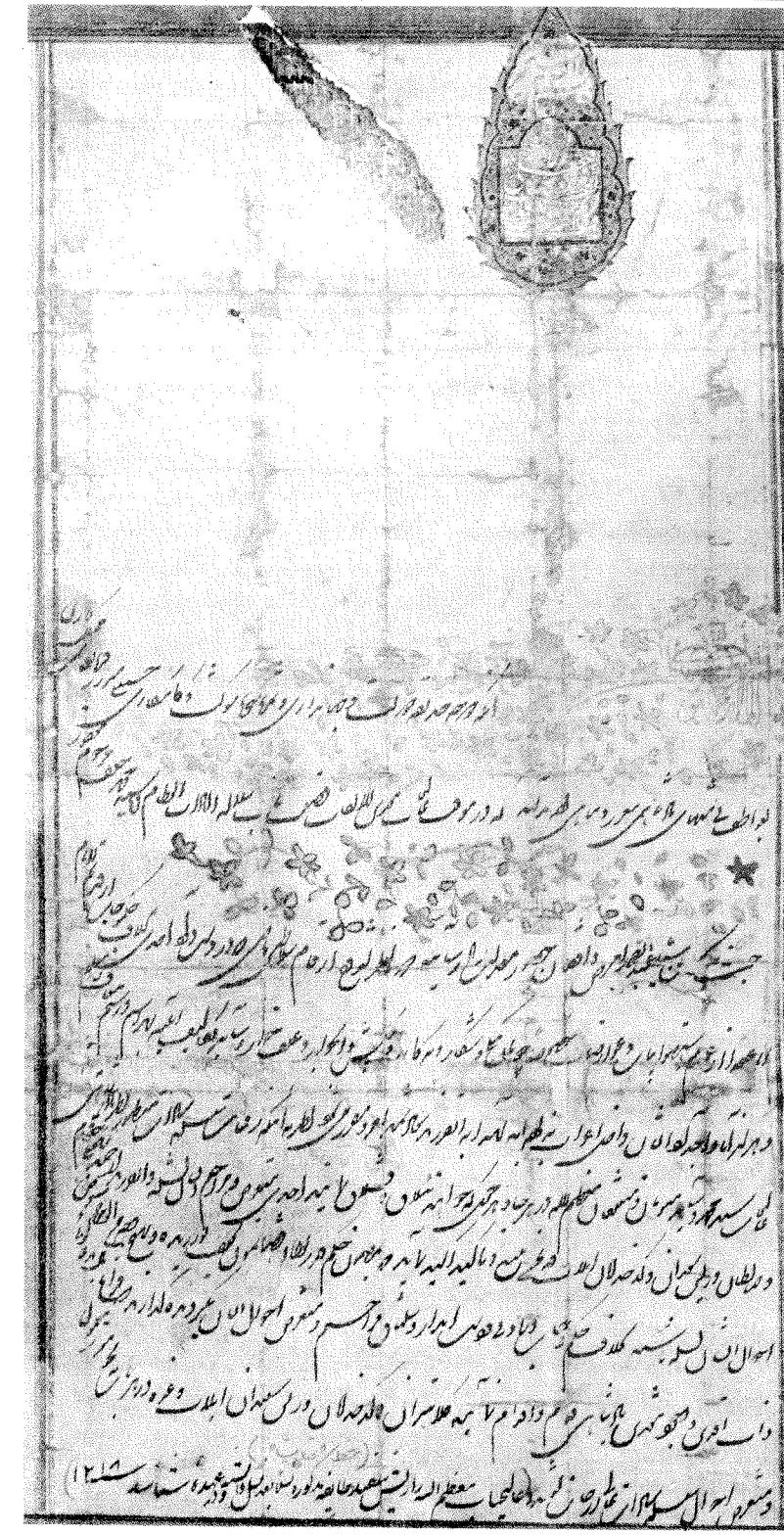
چون در سال ۱۲۴۱ ه.ق. نخستین سی سال سلطنت فتحعلیشاه پایان یافت و قرن دوم سلطنت او آغاز گردید اور
سلطان صاحبقران نامیدند و در همان سال نیز دونوع سکه ضرب کردند.

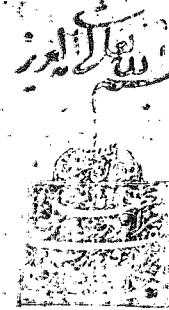

مهر در اندازه اصلی

مهر در اندازه بزرگتر

(رابینو - مظاہری - طاهری شهاب - از این مهر یاد کرده و خوشبختانه من در حراج کریستی لندن حضور داشتم و مهر را بدست گرفته و
سجع و تاریخ مهر را دقیقاً یادداشت کرم.
جنس مهر زمرد و بروی انگشت طلائی سوار شده و همیشه در انگشت فتحعلی شاه بود که برای فرمانهای مهم و خصوصی بکار می‌برده است.
عکس رنگی مهر در صفحه ۱۵۵ کاتالوگ حراج ۱۱ آپریل سال ۱۹۸۹ کریستی لندن و همچنین در صفحه ۸۸ کتاب Qadar Portraits دکتر
جولیان رابی دیدار می‌گردد.

که پادشاه عزت سعادت سراخان فتحی معاشر شاهزاده امداد

میراث شاهزاده علی هربرت میراثی پایان خاطر پادشاهی بنا به وده اند که حفظ شدی که پادشاه عزت سعادت شاهزاده امداد

آنکه مقریب احضر العلی شریعه اخوانین بحث علمی خان قرآن کوثر را روانه و در طی فرمان جدا کاره بضریز ارجمند نیز الدوله فرمایش شد

در باب شاهزاده میرکردیده است با احتمالاً خاتمه میراث و میراثی که پادشاه از خانه را داد و ذلت مسٹو نظر خال مهر و عناصری

پا اند بر جست احمد عاصی اغفال آهن او را فرمودم با در باره مشاریه نهادی جایز داری امری در هر برابر مراقب و نهادی ب

او بوده و فایق رعایت افراد کذاشت تخدید هرگونه سلطاب مخصوص که او را باشد و در بحث آن اهمام لازم شار و در اعزاد

میراثیه را نهم وقت بدل آور و درجه با شاعف باشی سلطاب بوده شنول خدمات مرجحه بخوبی باشد و تکفی خواهد

در محمد شاه
کتابه نزدیک

فرمان فتحعلیشاه با مهر ث صاحبقرانی به شماره ۱۰۸F مجموعه نگارنده

(فرمان فتحعلیشاه با مهر ث صاحبقرانی به شماره ۱۰۸F مجموعه نگارنده)
در باره جانبداری و اعزاز و احترام تنبیجه الخوانین علی خان قراؤزلو به تاریخ ۱۲۴۸

تحمیدیه در بالا - بسم الله تعالى شأنه العزیز - برنگ طلائی

مهر چهارگوش کلاهکدار شاه با سجع (الملک لله سلطان صاحبقران - قرار در کف شاه زمانه فتحعلی - گرفت خاتم شاهی ز قدرت از لی
(۲۲۴۴)

طغای سر سطه فرمان بخط طلائی (الملک لله تعالى حکم همایون شد) که عالیجاه رفیع جایگاه عزت و سعادت همراه فخامت و مناعت
اکتناه اخلاص و ارادت آگاه مقرب الخاقان حاجی علی اصغر به مرحوم بی پایان خاطر شاهی مباھی بوده بداند که حسب الاستدعای عالیجاه
رفیع جایگاه عزت و شهامت همراه اخلاص و ارادت آگاه مقرب الحضرت العلیه تنبیجه الخوانین العظام علی خان قراؤزلو روانه و در طی
فرمان جداگانه به فرزند ارجمند مسعود نیز الدوله فرمایشات و سفارشات لازمه در باب مشارکیه مقرر گردیده است به آن عالیجاه نیز امرو
مقرر می شود که عالیجاه مشارکیه از خانه زادن دولت و منظور نظر کمال مرحمت و عنایت پادشاهی می باشد بر حسب استدعای آن عالیجاه
هم اور اروانه فرمودیم باید در باره مشارکیه نهایت جانبداری را مرعی و در هر باب مراقب و مواظب امور و احوال او بوده دقایق رعایت را
فرو گذاشتند مشارکیه لازم شمار در اعزاز و احترام مشارکیه لوازم دقت بعمل آمد و خود با شفاقت پادشاهی مستظہر بوده مشغول خدمات مرجوعه بخود باشد و تخلف جائز ندانسته در عهده شناسد. تحریراً فی شهر

صفحه ۲۰۱

ربيع الثاني سنہ ۱۲۴۸ ۴۳×۳۳ سانتی متر قرائت متن فرمان از نگارنده واتر مارک زمینه کاغذ فرمان که ۵۰% کوچکتر شده است

(فرمان فتحعلیشاه با مهر ث صاحبقرانی به شماره ۱۰۹F مجموعه نگارنده)

(پرداخت مقری پانصد تومان سالیانه به والده فخر سیر میرزا ۱۲۵۰)

تحمیدیه در بالا (بسم الله تعالى شأنه العزیز) برنگ سبز

مهر سلطنتی چهارگوش کلاهک دار با سجع (الملک لله سلطان صاحبقران - قرار در کف شاه زمانه فتحعلی گرفت خاتم شاهی ز قدرت
(۱۱۴۴)

طغای سر فرمان (الملک لله تعالى حکم همایون شد) برنگ سبز - که قره باهره خلاقت و شهیریاری و غره راضیه جلالت و جهانبداری فرزند
مسعود نیز الدوله فخر سیر میرزا صاحب اختیار همدان و قراؤزلو به عنایات خاطر شاهانه قرین مفاخرت شکرانه بوده بداند که در این وقت
مبلغ پانصد تومان از بات مالیات همدان در وجه مخدّره سرادق عصمت والده فرزندی شاهزاده متعلقه به تنبیجه الخوانین العظام علیخان
قراؤزلو مستمر و برقار فرمودیم این فرمان نفاذ صادر و به آن فرزند مقرر می شود که در هذه السنة یونتیل خجسته دلیل و ما بعدها
هر ساله مبلغ مزبور را در وجه مخدّره معزی الیها برقرار دانسته مهماسازی و بخرج مالیات مجری و محسوب داند مقرر آنکه عالیجاهان رفیع
جایگاهان و عزت و جلالت دستگاهان فخامت و مناعت اکتناه اخلاص و عنایت اگاهان مقرر بالخاقان مستوفیان عظام دیوان همایون
اعلی شرح فرمان مبارک را در دفاتر خلود ثبت و از شوابیت تغییر و تبدیل معروض دانند و در عهده شناسند تحریراً فی ربيع الثاني سنہ ۱۲۵۰

صفحه ۲۰۲

اندازه فرمان ۴۲×۳۲ سانتی متر کاغذ روشن مایل به سبز - قرائت متن فرمان از نگارنده

در تاریخ عضدی صفحه ۱۴۸ راجع به کتابت و معمور کردن فرامین چنین نوشته است:

... فتحعلیشاه فرمایش کردند آغا سعید خواجه برو مهر مرا از پیش خازن الدوله بیاور به میرزا تقی فرمودند طول مده در تحریر و زود
فرامین را با امین الدوله بیاور و مهر کن. چون فرامین و نوشتجاتی که به مهر شاهنشاه می رسید و در حضور مبارک مهر می شد.

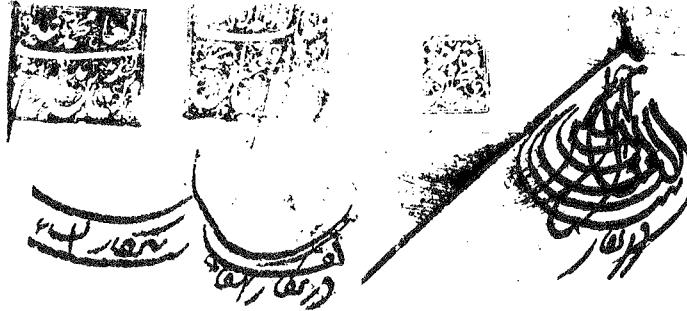
صفحه ۲۵ - «خاقان مغفور (فتحعلیشاه) منتهای محبت را به ضیاء السلطنه داشت در تحریر و تقریر یگانه بود... دستخطهای خاقان
مرحوم را او می نوشت بخصوص نوشتجات مهرمانه به هر کس مرقوم می شد بخط ضیاء السلطنه بود.»

مهر عقیق چهارگوشی در اندازه تقریبی ۲۵×۳۰ میلی متر در دست فروشندۀ ای دیدم که بخط عالی نستعلیق حک شده بود و سجع آن
چنین بود.

(آنکه سر طلعت و شیرین سخن است - محرم مخزن شه گل بدن است.)

بعید نیست گل بدن خانم یکی از محارم خزاین دربار یا معشوقه شیرین سخن فتحعلی شاه بوده باشد.

چند مهر روشن و خوانی پشت فرمان شماره ۱۰۸۴۷ فتحعلیشاه
۱- مهر محمد تقی نوشتۀ های او - لا اله الا الله الملك الحق المبين عبده احمد ۳ - المتوكل على الله عبده محمد علی

چند مهر روشن و خوانای پشت فرمان شماره ۱۰۹F ۱۰۹F فتحعلیشاه
۱- لا اله الا الله الملك الحق المبين عبده محمد صادق ۲- افوض امری الى الله عبده محمد مهدی - محمد تقی و نوشه های او

ووتر مارک فرمان ۱۰۸F
که ۰٪ کوچک شده است

K H II

1829

تَعْصِيمُ كُلِّ الْكِتَابِ عَلَيْهِ حَدَّ الْأَرْضِ كُلُّ مُرْبُّ وَمُرْبُّ دُرْدُونْ، كُلُّ دُرْدُونْ حَارِدِيْرِ بَلْجُورْ كُوْرُوكُوْدُونْ دُرْدُونْ بَلْجُورْ

اگر کسی نے اپنے دل کو جو کوئی نہیں رکھ سکتا تو اس کو جو کوئی نہیں مل سکتا

من بعد از کشته شدن در مرکز شهر کام خدمت خود را کامل نموده ایمان مسیحیان بخط لار

١٢٠ **رعنون** مکار کو در ۲۰ ریشم دارای ۱۰۰٪ خود را که در سال ۱۹۷۰ میلادی برابر با ۲۵٪ است.

د لکم دار و دیر کاه زیور چیز نهایه خود د کار می داشت از خود میگذرد این ترکیب باعضاً دست
جواب داده باشد که همچنانچه از قدرت این خود میگذرد که در دنیا دل پنهان چیزی نمیگذرد که عرض کنم
اور از این روز این داده بخوبی صلاح داده است از اعلی دخوص جو کار دارد چیزی نمیگذرد این دل از
آن طبقه رفاقت دکار باشد که این دیگر دیگر دامان او اگاه از دنیا نمیگذرد این ترکیب باعضاً دست
د تصریح کرد که آنها که این ترکیب را دارند از این دل این دستگی دارند و این دل این دستگی دارند
۱۲۳۲ ام از این داده دارند که دنیا را کمال دارند

۱- برای اطلاع بیشتر این فرمان ارزنده نگاه کنید به صفحات ۲۴۳ الی ۲۵۶ مجله بررسی‌های تاریخی شماره ۶ سال پنجم و صفحه شماره ۳۸۵ کتاب مقدمه‌ای بر شناخت اسناد تاریخی

۲- مهر دیگری ذیل یک رقم دیدم که دایره‌ای بود و حدوداً قطر ۹ میلی‌متر داشت و بسیار کوچک بود با سجع (فتحعلی ۱۲۰) صاحب فرمان احازه بیشسته‌ی در قرائت فمان و نسخه‌های داری نداد. و من، کروکه، ساده آن را که کناره‌های آن تذهیب شده بود برداشم که چنین است.

مهر شماره ۷ چ فتحعلیشاه قاجار

مهر گلابی شکل - اندازه مهر نامعلوم - فاقد تاریخ
سچ مهر بخط نستعلیق - السلطان فتحعلیشاه قاجار

(دستور فتحعلیشاه به عباس میرزا در مورد آمدن یرمولف سفیر روس به چمن سلطانیه مبنی بر اینکه چون آن فرزند از رفتار و کردار این طایفه اطلاقی دارد در معیت میرزا عبدالوهاب معتمد الدوله اگر مذاکره‌ای واقع شود به مقتضای وقت عمل نموده و پرسیاق دستور العمل آن فرزند معمول دارد. ماه شعبان ۱۳۲)

و در در همچنان پیش از مادر سر دل عبارت نهاد و خود
دستور خود را که اینجا مذکور شده است که حکم این مادر را
در این شرایط و در این مکان اینجا اینجا میگیرد و این طلاق است
باید اینجا
خواهد بود و این طلاق فیض از این امر نیز میگیرد و این طلاق اینجا اینجا اینجا
باید اینجا
خواهد بود و این طلاق فیض از این امر نیز میگیرد و این طلاق اینجا اینجا اینجا
خواهد بود و این طلاق فیض از این امر نیز میگیرد و این طلاق اینجا اینجا اینجا
خواهد بود و این طلاق فیض از این امر نیز میگیرد و این طلاق اینجا اینجا اینجا

(فرمان مهم فتحعلیشاه مهر پ به شماره ۴F ۱۰۴ مجموعه نگارنده)

(درباره سفر خود به شیراز و دستور معاضدت به اهالی آن سامان به تاریخ محرم ۱۲۲۸ ه.ق.)
تحمیدیه در بالای فرمان بخط طلائی (بسم الله تعالی شاه العزیز)

مهر چهارگوش کلاهکدار با سجع (العزة لله - قرار در کف شاه زمانه فتحعلی - گرفت خاتم شاهی زقدرت ازی ۱۲۱۷)

طفرای سر فرمان بخط طلائی (الملک لله تعالی حکم همایون شد) آنکه بنابر ظهور مراحم خسروانه و وفور مکارم خدیوانه درباره عالیجناب مقدس القاب فضائل و کمالات اکتساب حقایق و معارف انتساب عزت و سعادت ماتب نتیجه الفضلاء العظام شیخ شرف الدین از ابتداء میمونه هذه السنة سیچقان نیل خیریت دلیل و ما بعدها مبلغ سی و پنج تومان تبریزی و مقدار سی و پنج چوار غله از یا بات مالیات مملکت فارس از بابت مدد معاش در وجه عالشان مستمر و برقرار فرمودیم که همه ساله بازیافت و صرف معیشت خود ساخته از روی حصول امیدواری و استظهار تمام بدعائگوئی دوام دولت جاوید فرجام قیام و اقدام نماید ثمر شجره شوکت و کامگاری و دوحه حدیقه دولت و شهریاری حسینعلی میرزا فرمای مملکت فارس پنهنج مقرر معمول داشته هر ساله تقد و جنس مستمری عالیجناب مشاریه را مهمساری و در وجه او کارسازی نموده که شرح مالیات ابوجمعی آن فرزند ارجمند محسوب خواهد شد عالیشانان معلی جایگاهان مقری میخاقان مستوفیان عظام شرح فرمان قدر توان مطاع را در اناخوانا لازمه ثبت و از شائبه تغییر و تبدیل مصون و مأمون دانند و در عهده

صفحه ۲۰

شناسند تحریراً فی شهر محرم الحرام سنہ ۱۲۱۹

اندازه فرمان ۳۲×۵ سانتی متر رنگ کاغذ آبی سیر مایل به سبز - قرائت متن فرمان از نگارنده

(فرمان فتحعلیشاه با مهر پ به شماره ۱۰۵F مجموعه نگارنده)

دستور به محمدعلی میرزا صاحب اختیار مازندران که قریه ناصریه را به تصرف عالیجاه میرزا مهدی بازگزارد سنہ ۱۲۳۰ ه.ق.

تحمیدیه در بالا - بسم الله تعالی شاه العزیز بخط طلائی (۱۲۱۷)

مهر چهارگوش کلاهکدار با سجع (العزة لله - قرار در کف شاه زمانه فتحعلی - گرفت شاهی زقدرت ازی ۱۲۱۷) طفرای سر فرمان بخط طلائی (الملک لله تعالی حکم همایون شد) که فروزان اختر آسمان خلافت عظمی و تابان گوهر عمان سلطنت کبری فرزند ارجمند نامدار محمد قلی میرزا صاحب اختیار ولایت مازندران پترادف اعطاف خاطر پهلوی اتصاف شاهانه قرین مفاخرت بیکرانه بوده بداند که از قراری که به عرض اقدس شهرياری رسید قبل از این عالیجاه رفیع جایگاه عزت و مناعت همراه و فخامتم و نبات اکتناه اخلاص و عقیدت آگاه مقرب الخاقان میرزا محمد یوسف قدیمی مناین بلوک اناخوانا که مفوض با ووده بکارگزاران آن فرزند مسعود باز گذاشته و آن فرزند ارجمند در عوض قریه ناصرآباد را به عالیجاه مشاریه داده که بجهت خود زراعت و منافع آن را ضبط و صرف نماید از اینکه در این وقت مقرب الخاقان مشاریه را مأمور به مملکت فارس و وزارت فرزند ارجمند نامدار حسینعلی میرزا فرموده ایم و عالیجاه رفیع جایگاه عزت و سعادت همراه اخلاص و ارادت آگاه نتیجه الاعاظم میرزا مهدی ولدمشاریه را بخدمت استیفادی دیوان اعلی سرافراز داشته ایم نظر به شمول نهایت التفات نسبت به مشاریه امر و مقرر می شود که آن فرزند قدغن نماید که از این پس نیز قریه ناصرآباد را به دستوری که بوده به تصرف عالیجاه میرزا مهدی بازگذاشته که از قرار همان قرارداد سابق آن فرزند متصرف بوده منافع آن را به عوض گذران خود صرف نماید و دیگر از قرار رقم آن فرزند کسی در قریه مزبور دخل و تصرف ننماید و مطالبه تقد و جنسی و عوارض صوا در نموده بهمان قرار سابق که داده عوض آن را از منافع و اراده بازیافت نماید و تخلف و عدول از حکم اشرف پادشاهی نموده و رعایت حال کسان عالیجاه را در هر باب منظور داده و در عهده شناسد تحریراً فی شهر رجب المرجب سنہ ۱۲۳۰. صفحه ۲۱۱

اندازه فرمان ۳۲×۵ سانتی متر کاغذ آبی کمرنگ - قرائت متن فرمان از نگارنده و اتر مارک زمینه ۵۰% کوچکتر شده است

(فرمان فتحعلیشاه با مهر پ به شماره ۱۰۷F مجموعه نگارنده)

فرمان به شاهزاده محمد میرزا درباره فروش قریه تفریجان توسط علی و محمدعلی بیک به تاریخ رجب ۱۲۴۰ ه.ق.

تحمیدیه و طفرای سلطنتی برنگ طلائی

بسم الله تعالی شاه العزیز

العزة لله

قرار در کف شاه زمانه فتحعلی

الملک لله تعالی حکم همایون شد که فرزند مسعود محمد میرزا به عواطف پترادف خاطر پادشاهی قرین مفاخرت نامتناهی بوده بداند که در این وقت عالیشان رفیع مکان عزت و سعادت نشان علی بیات و عالیشان محمد علی بیک و سایر ولدان مرحوم هاشم بیک معرض امنی دولت قاهره داشتند که املاکی که در قریه تفریجان میدارند میخواهند بفروخته باشند احمدی متعرض و مزاحم نشود و خود، ملک خود را بهر که فرزند قدغن نماید که هر پک که ملکی دارند بهر کس خواهند فروخته باشند احمدی متعرض و مزاحم نشود و خود، ملک خود را بهر که بخواهند بفروشند و هر کس از ایشان خواسته باشد بخرد یا ایشان بهر کس بخواهند بفروشند مانع نشوند. صفحه ۲۱۲

تحریراً فی شهر رجب المرجب سنہ ۱۲۴۰

واتر مارک زمینه کاغذ فرمان که ۵۰% کوچکتر شده است

این فرمان در شماره ۵ سال ششم مجله بررسی های تاریخی چاپ شده

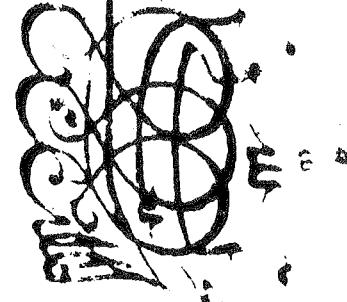
(فرمان فتحعلیشاه ترتیب مدد معاش به نتیجه الفضلاء العظام شیخ شرف الدین به تاریخ محرم ۱۲۱۹)

تحمیدیه در بالای فرمان بخط طلائی (بسم الله شاه العزیز)

مهر سلطنتی فتحعلیشاه چهارگوش کلاهکدار با سجع (العزة لله - قرار در کف شاه زمانه فتحعلی - گرفت خاتم شاهی زقدرت ازی ۱۲۱۷)

(۱۲۱۷)

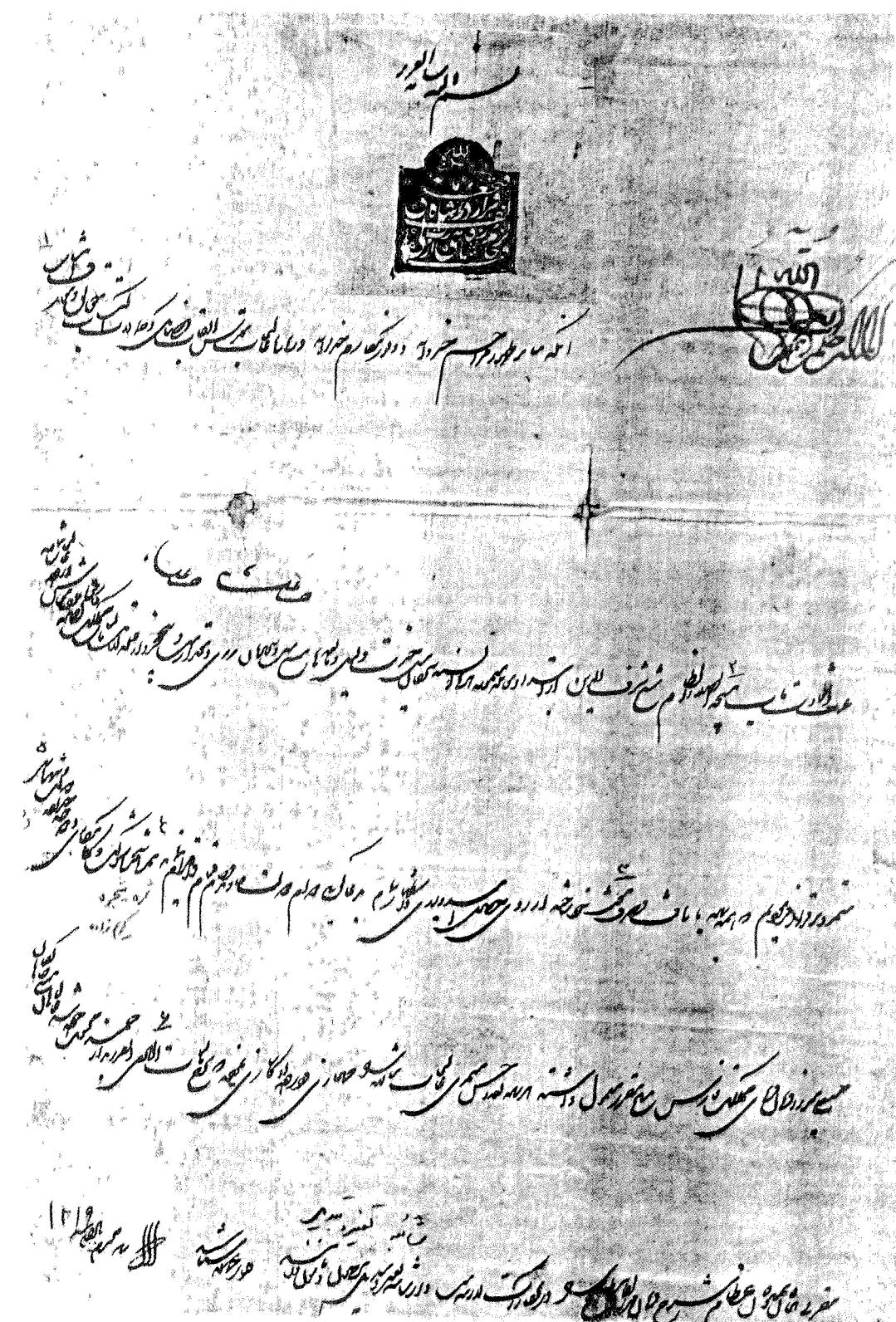
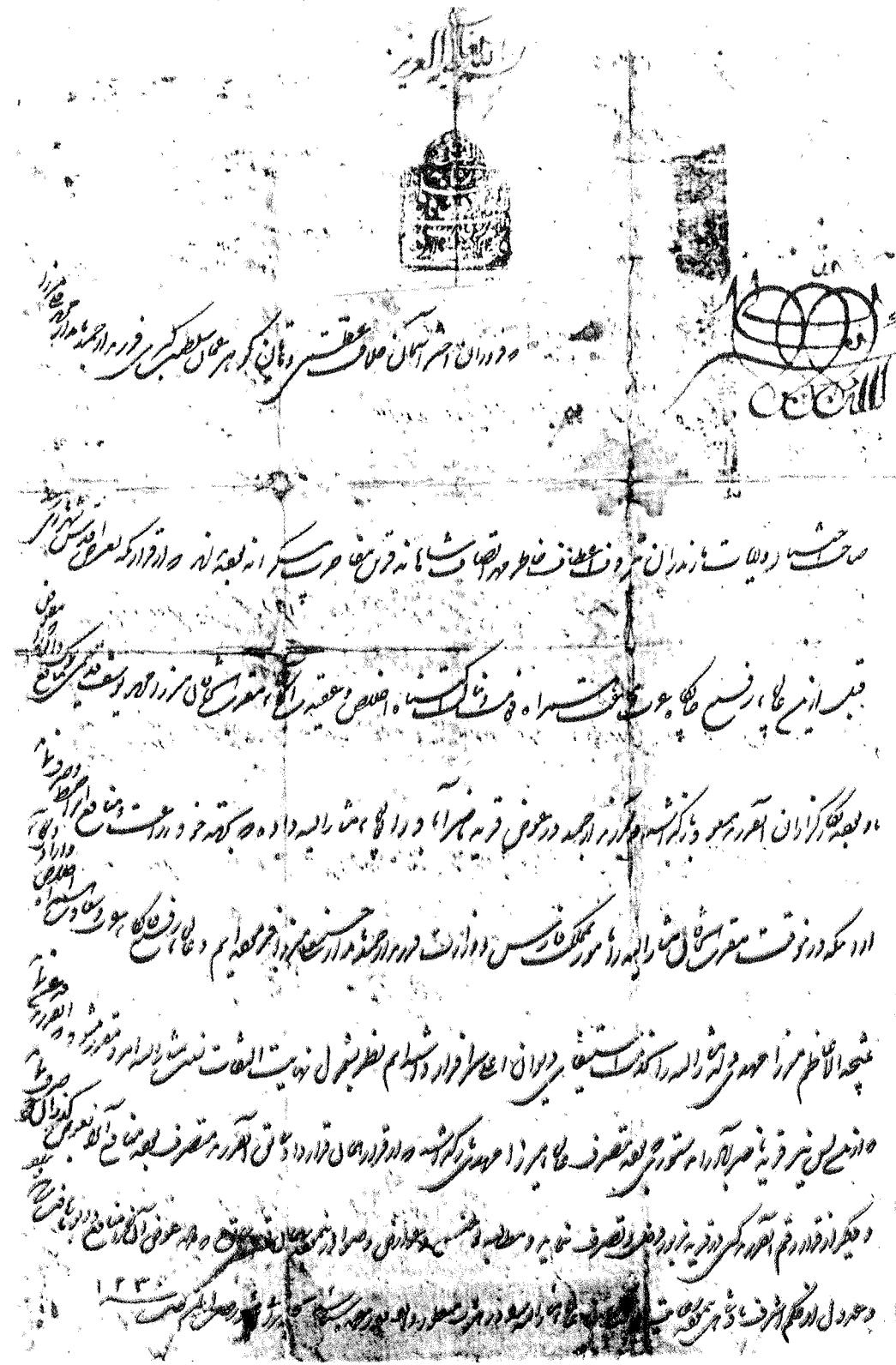
A decorative floral pattern on a book cover, featuring intricate scrollwork and stylized leaves.

كـلـيـهـ مـاعـهـ موـرـيـهـ كـلـيـهـ موـرـيـهـ كـلـيـهـ موـرـيـهـ

لهم إني أحيك مهوناً فلما أتيتني بعذابك
أنت أرحم وأنت أرحم وأنت أرحم وأنت أرحم
أنت أرحم وأنت أرحم وأنت أرحم وأنت أرحم
أنت أرحم وأنت أرحم وأنت أرحم وأنت أرحم

فرمان مهم فتحعلیشاه به شماره ۱۰۴F مجموعه نگارنده در اندازه اصلی

چند مهر روشن و خوانای پشت فرمان شماره ۱۰۴۱: فتحعلیشاه
۱- لا اله الا الله الملك الحق المبين عبده محمدحسین-۲- لا الله...المبین عبده محمد شفیع-۳- الواشق بالله موسی ابن محمد کاظم-۴- لا الله...
المبین عبده محمد یوسف-۵- صحیح علی

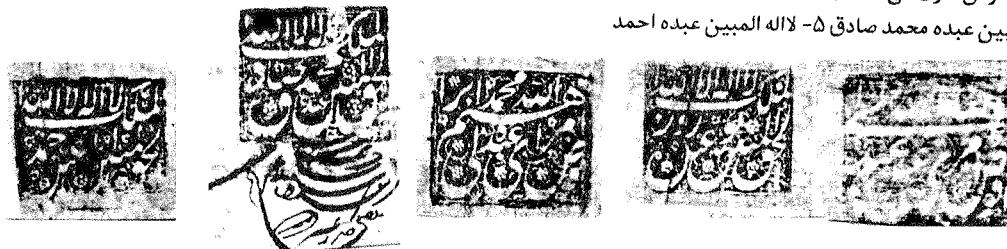
چند مهر روشن و خوانای پشت فرمان شماره ۱۰۴۲: فتحعلیشاه
۱- لا اله الا الله الملك الحق المبين عبده رضاقلی-۲- لا اله الا الله الملك الحق المبين عبده فریدون-۳- افوض امری الى الله عبده محمد یوسف-۴- عبده الراجی مرتضی قلی-۵- عبده الراجی علی الحسینی

چند مهر روشن و خوانای پشت فرمان شماره ۱۰۵۷: فتحعلیشاه
۱- افوض امری الى الله عبده الوهاب موسی-۲- لا اله الا الله الملك الحق المبين عبده عبدالله-۳- عبده الراجی فریدون (گوشه های مهر
یا علی- یا حی- یا قیوم- یا وکیل و نوشتگاری توسط صاحبان مهر

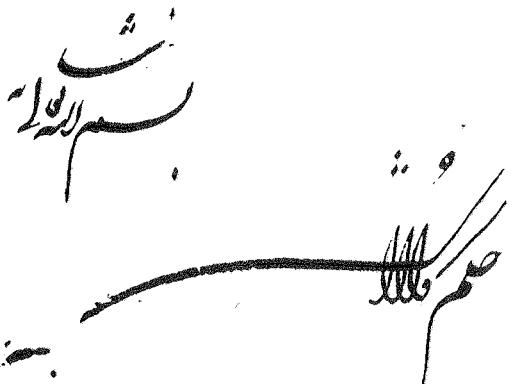

چند مهر روشن و خوانای پشت فرمان شماره ۱۰۷۸: فتحعلیشاه
۱- افوض امری الى الله عبده عبدالله-۲- لا اله الا الله الملك الحق المبين عبده نوروز-۳- افوض امری الى الله عبده محمد ابراهیم-۴- لا الله...
المبین عبده محمد صادق-۵- لا الله المبین عبده احمد

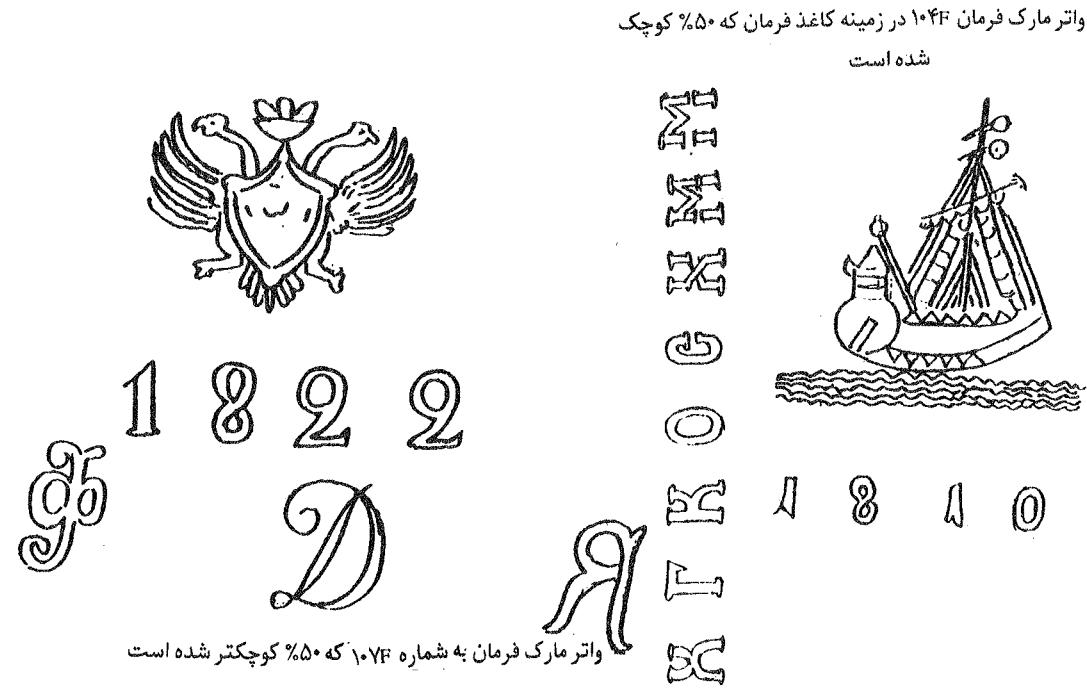
طغرا و تحمیدیه‌ها در فرمانی فتحعلیشاهی

الف - طغرای رقم باباخان (فتحعلیشاه) قبل از سلطنت
تحمیدیه (بسم الله تعالى شأنه) و با مرکب مشکی
طغرای سررقم در زمان ولیعهدی (حكم والا شد)
سجع مهر چهارگوش در انتهای رقم (الله الام الله الملك الحق المبين عبده بباباخان)
ذیل رقم باباخان به تاریخ ربيع الثانی سنه ۱۲۱۲ مجموعه نگارنده

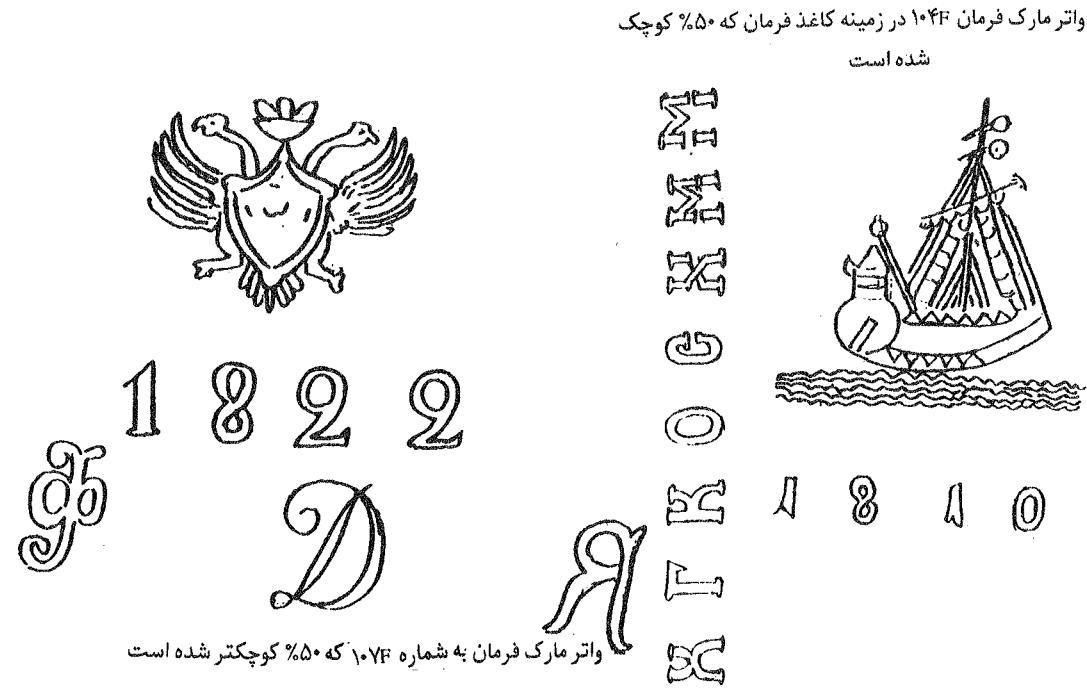
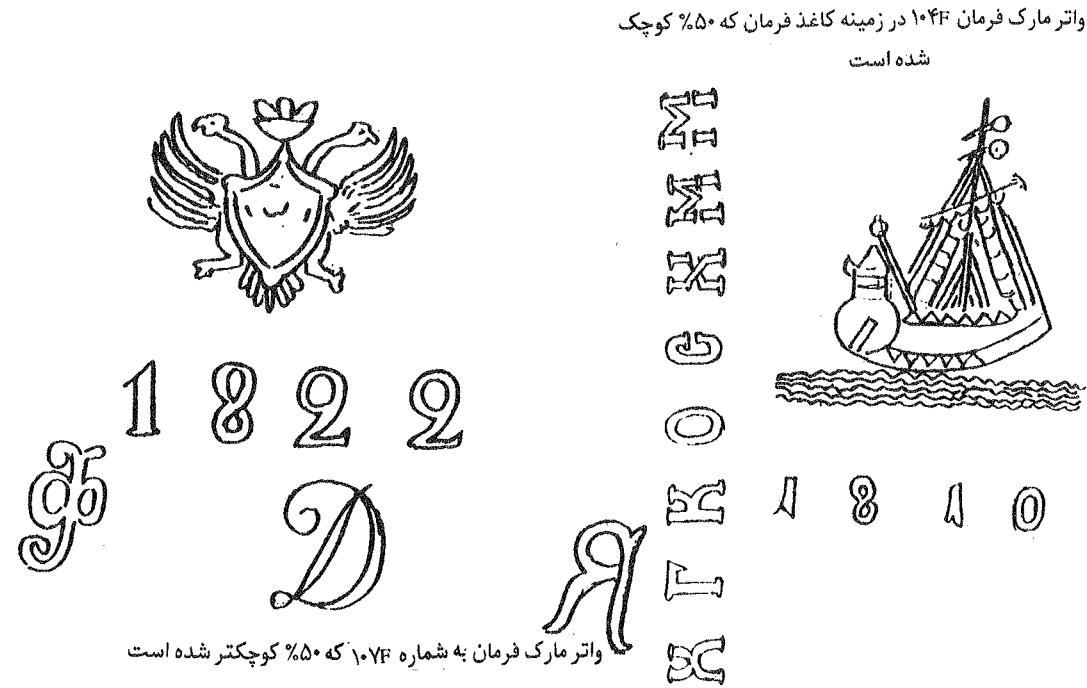
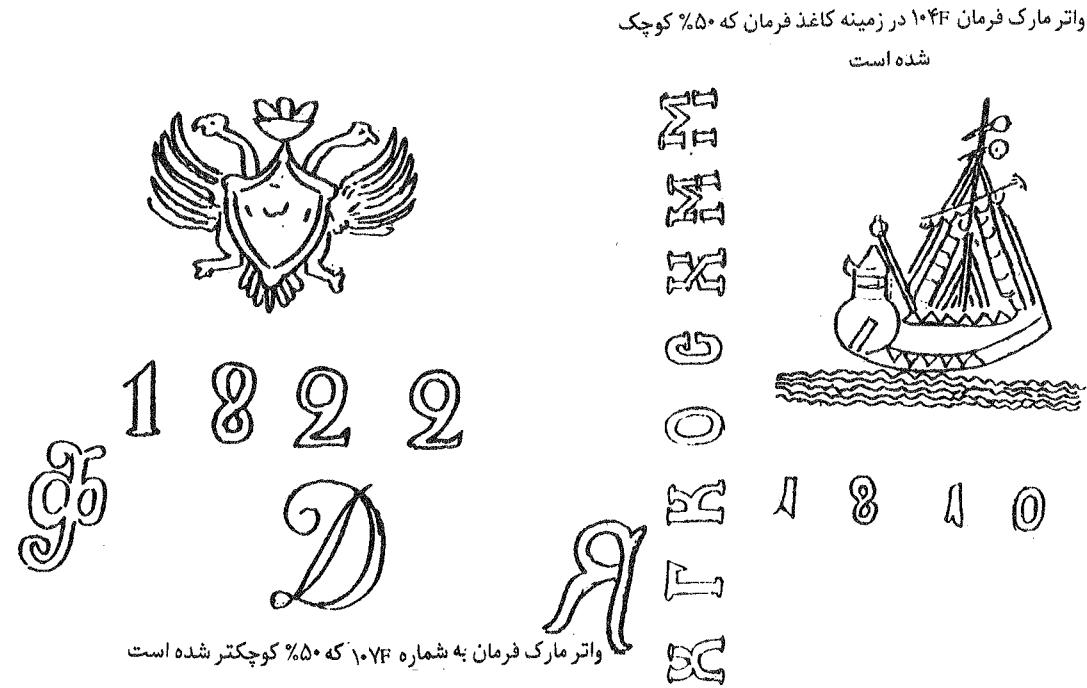
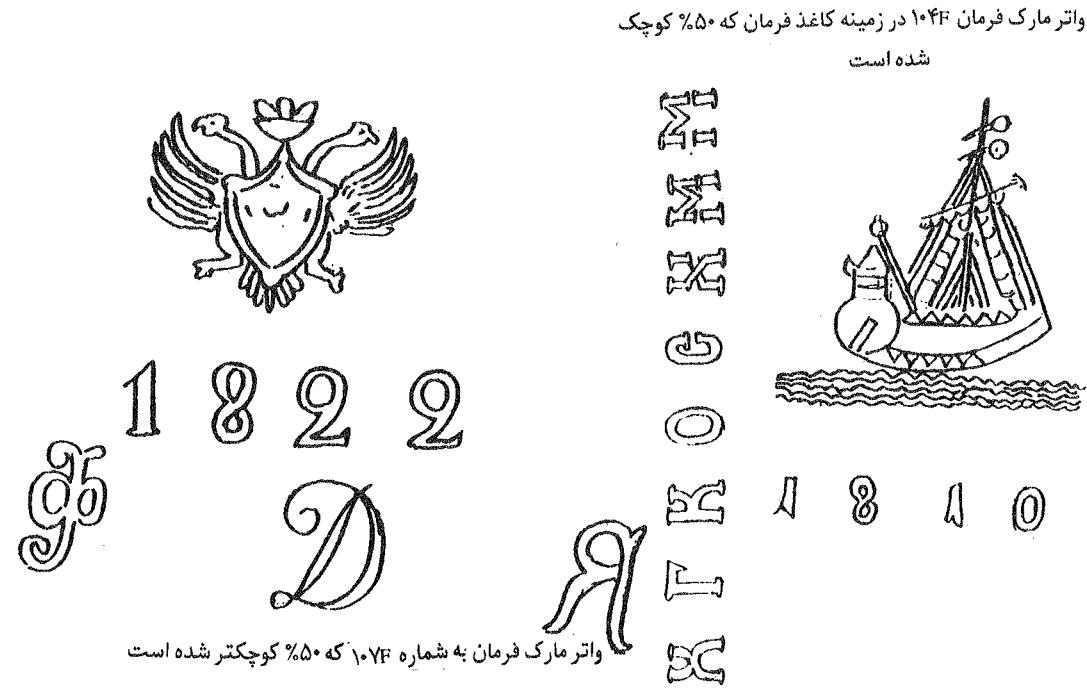
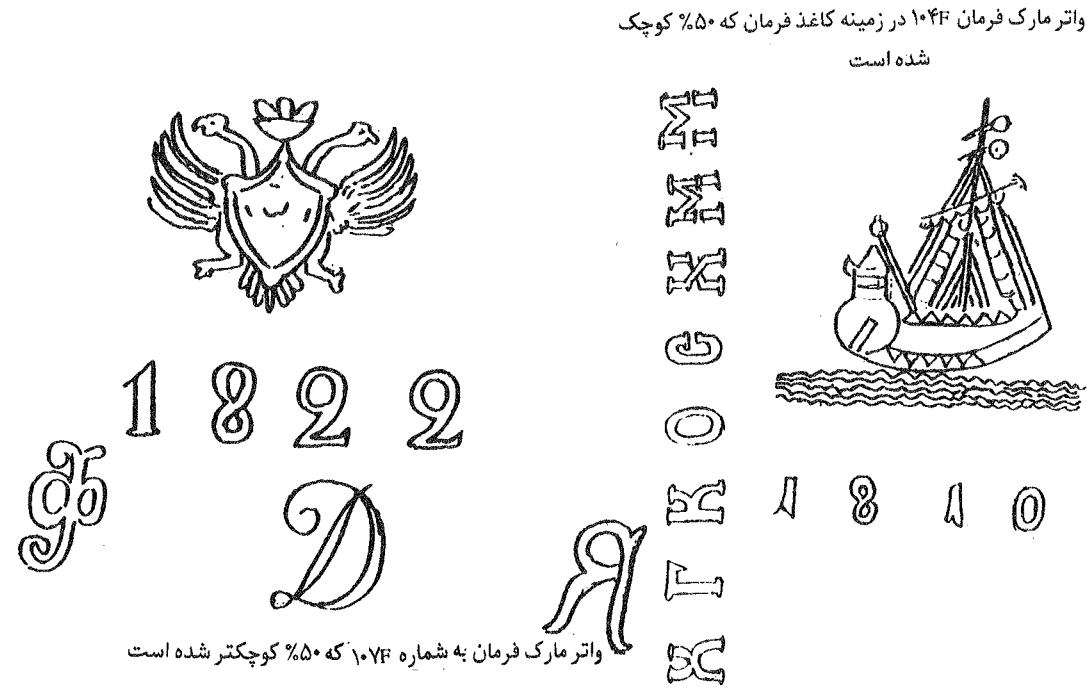
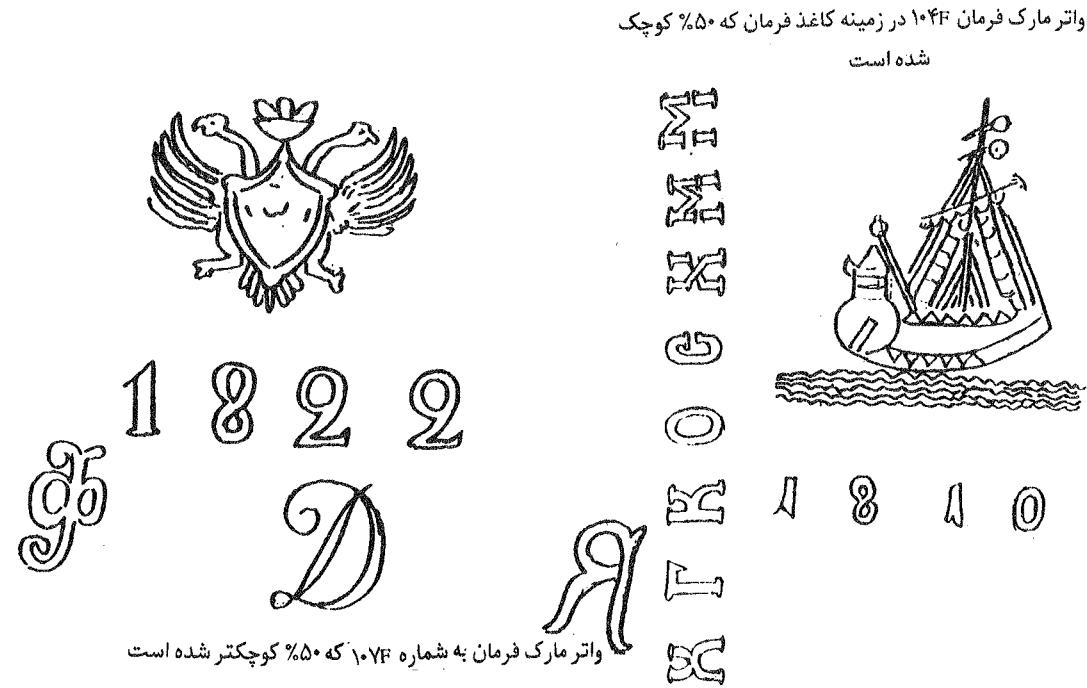
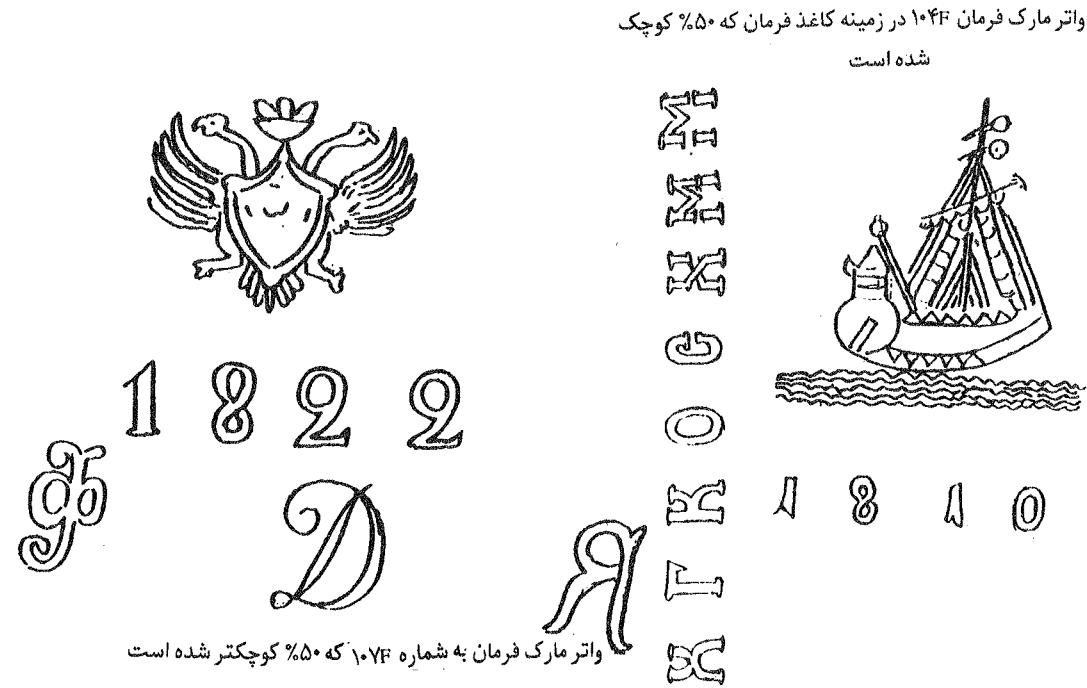
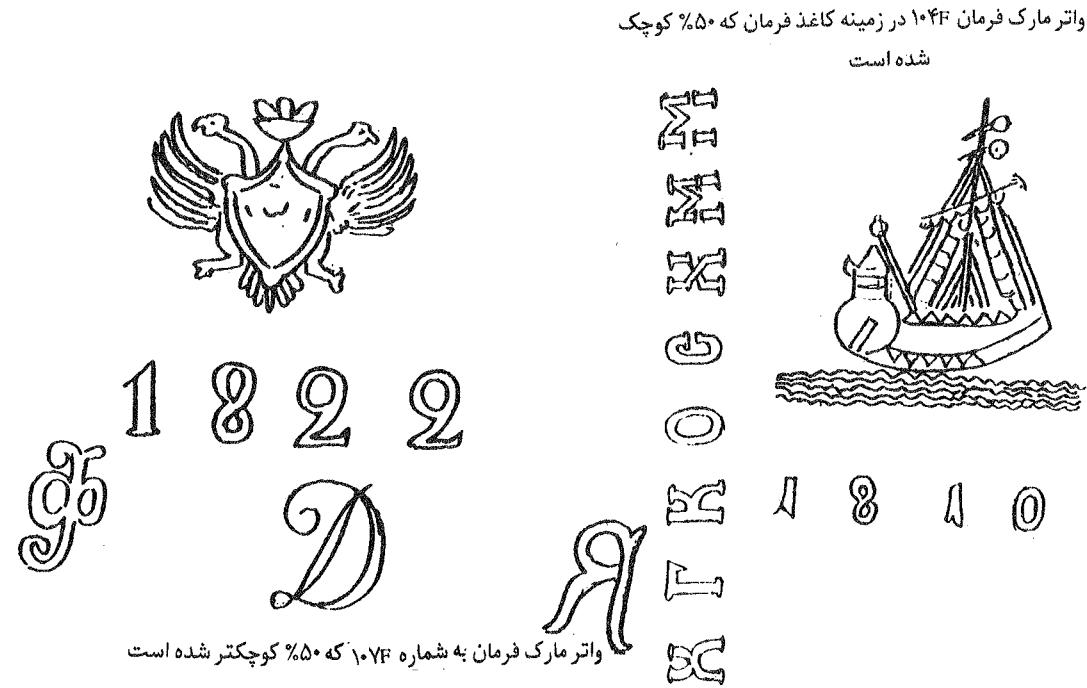
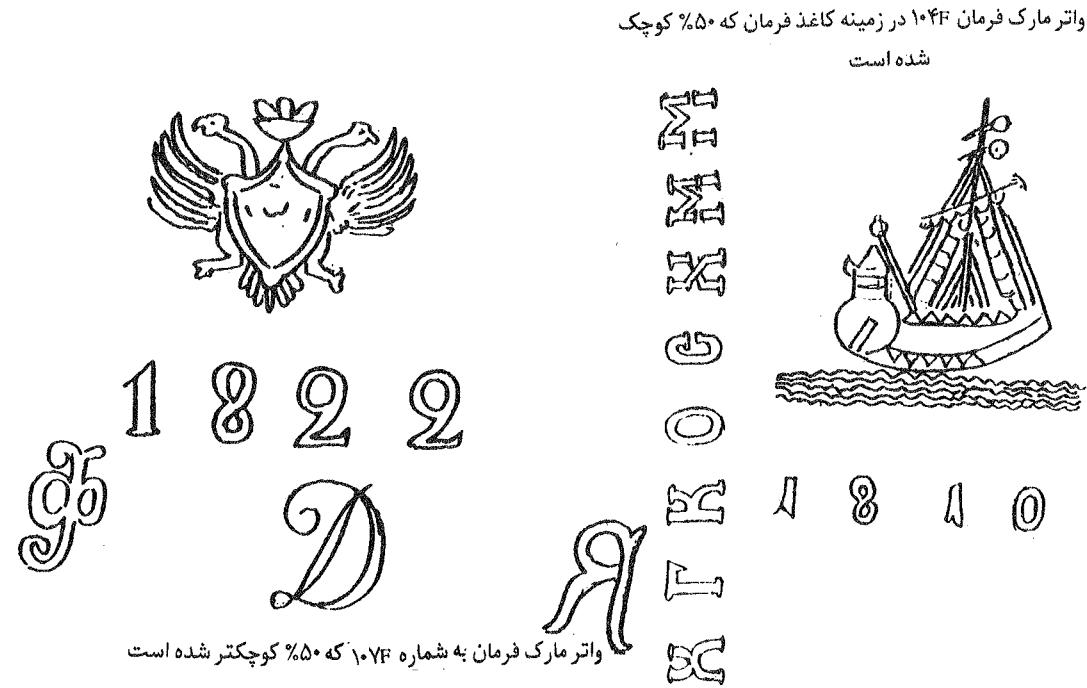
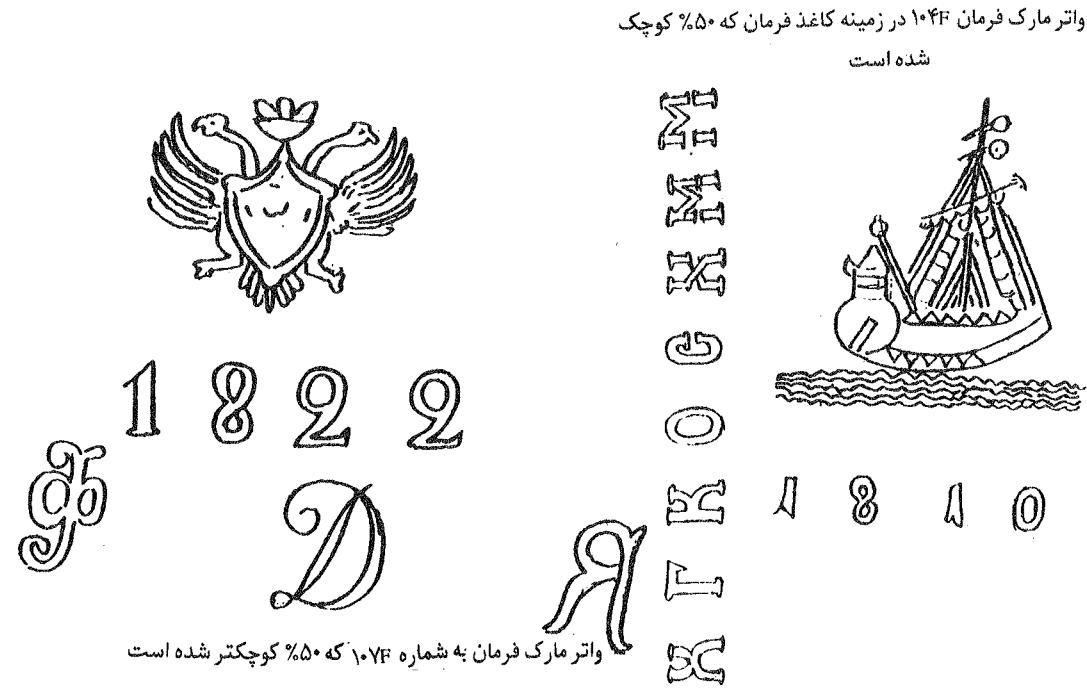
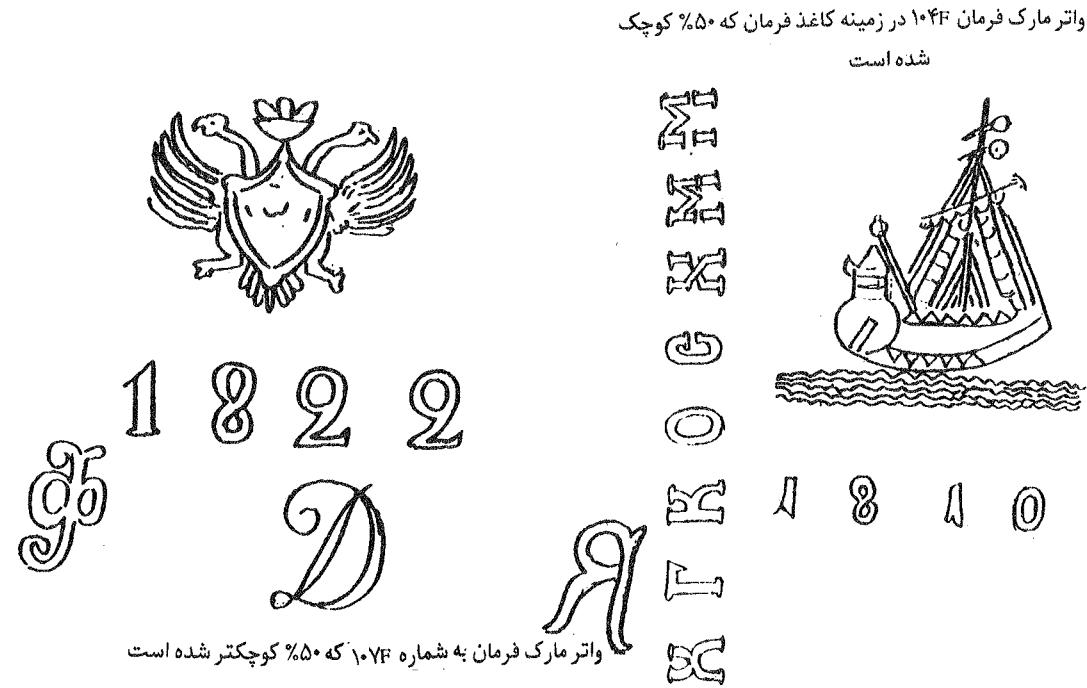
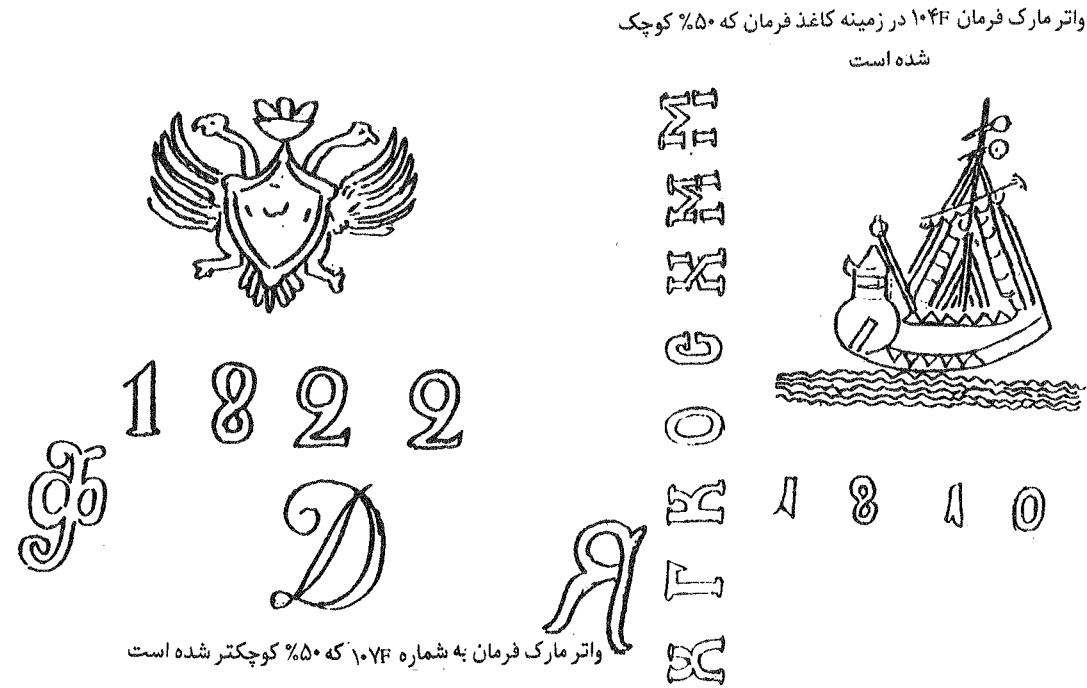
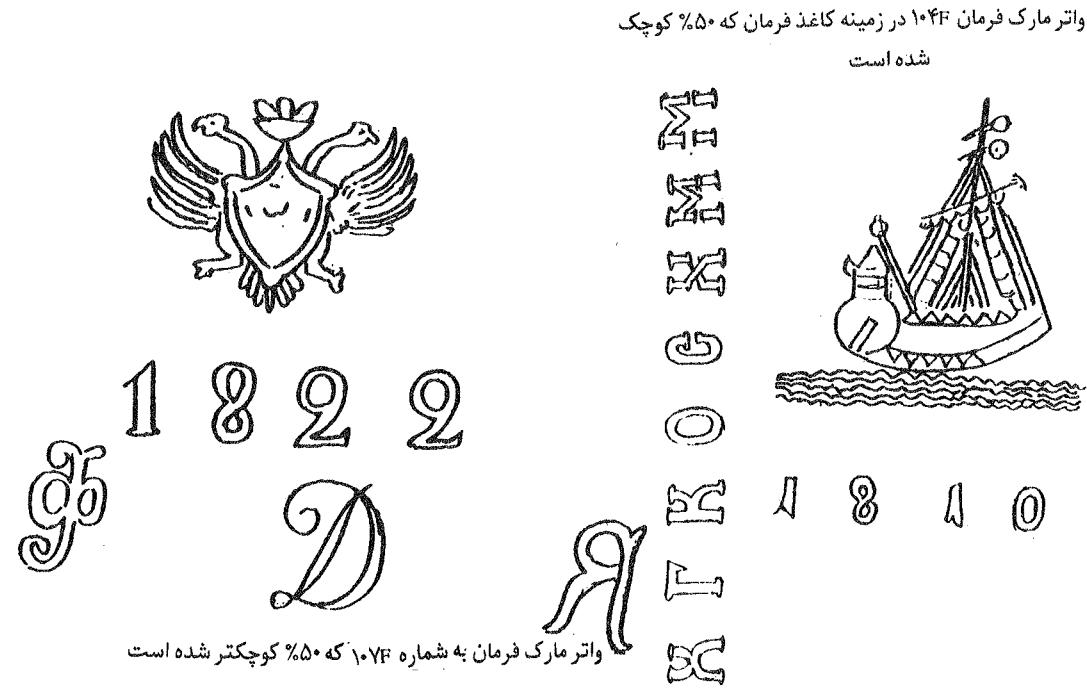
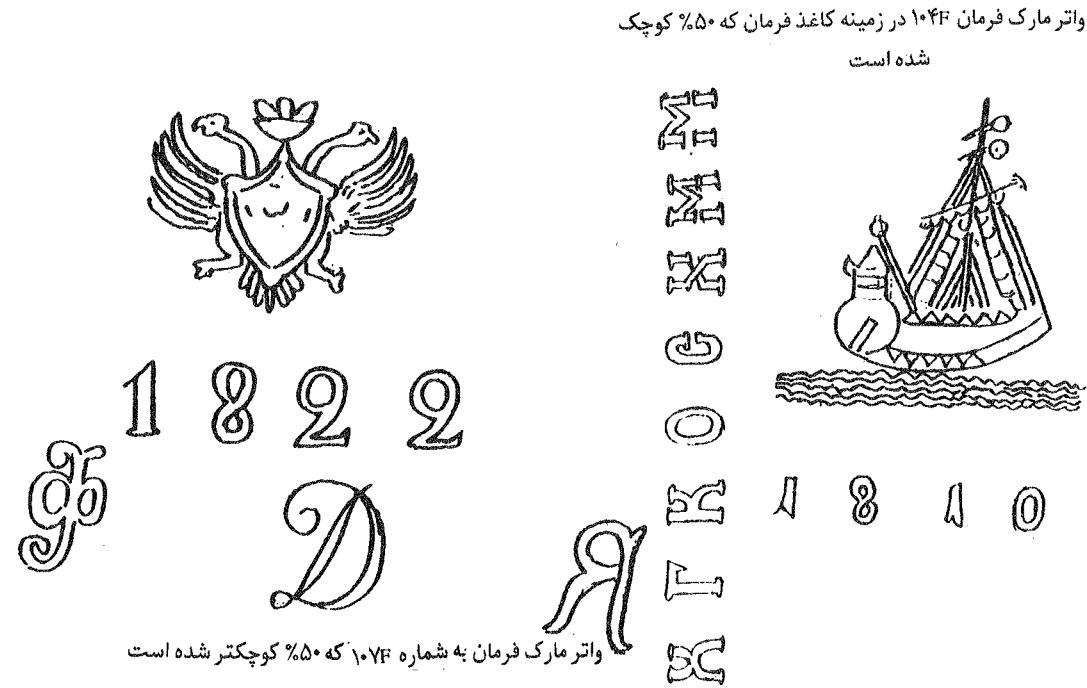
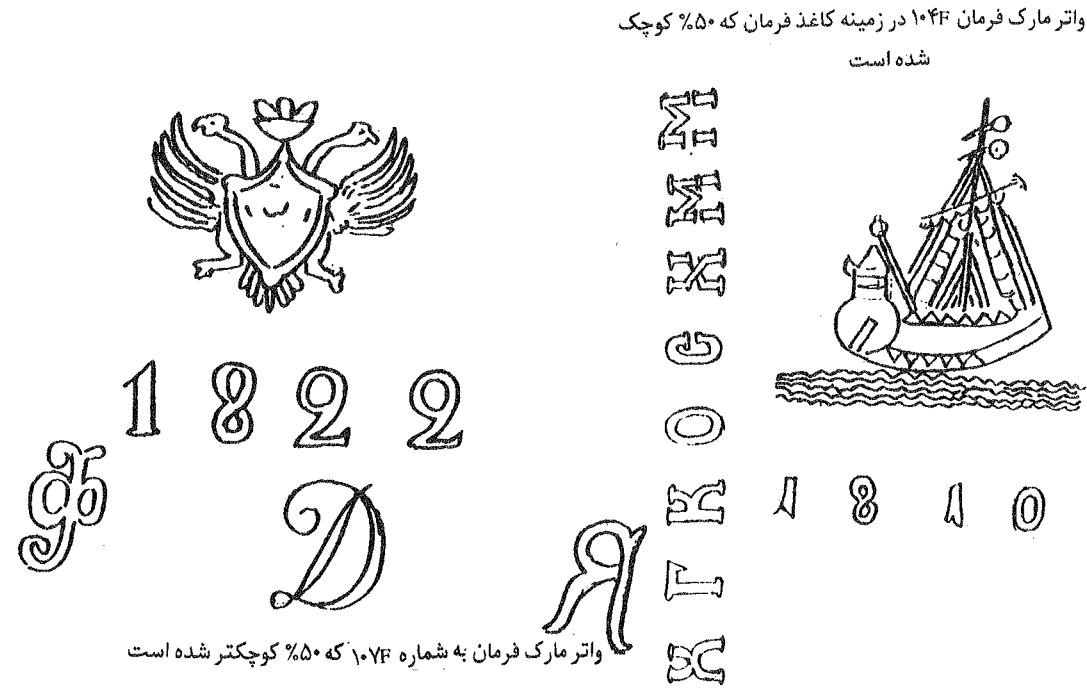
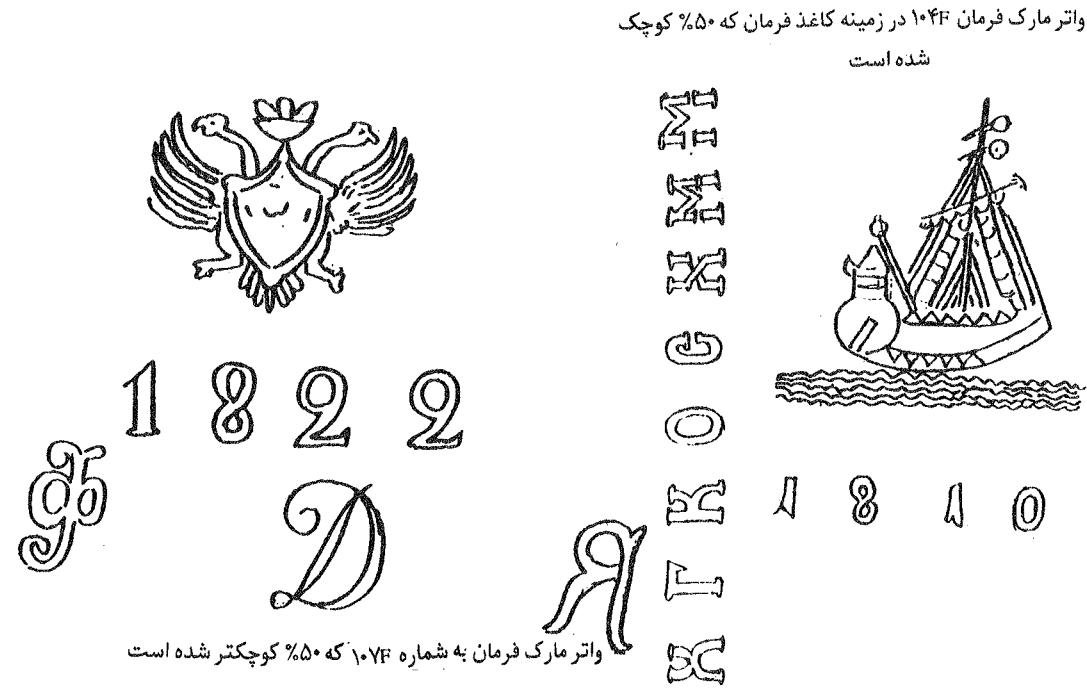
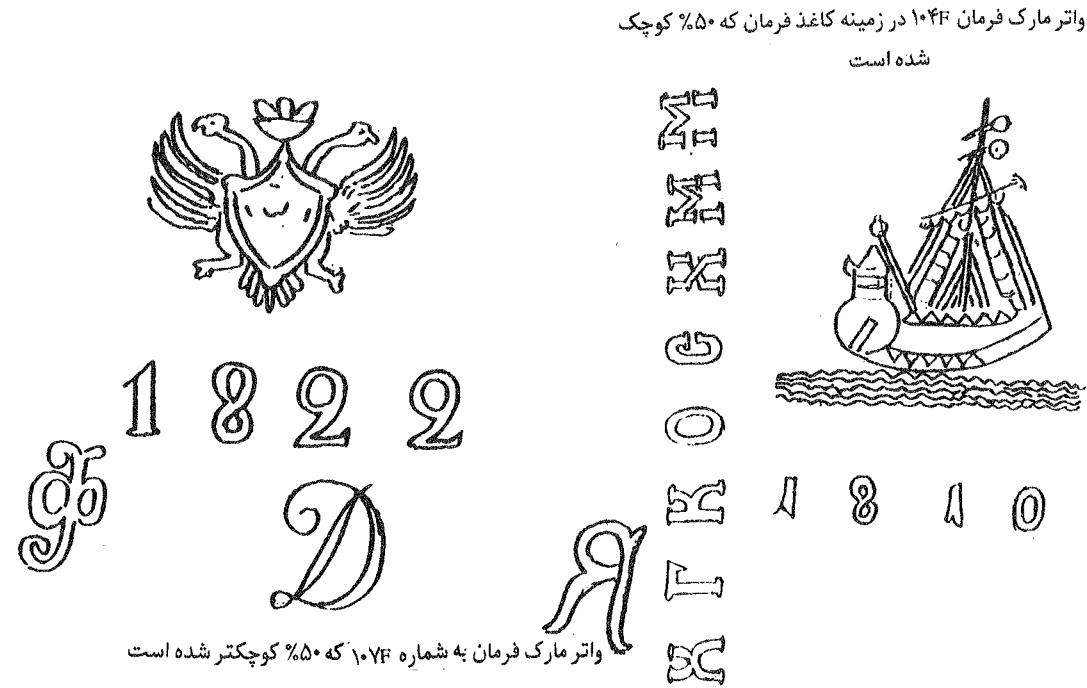
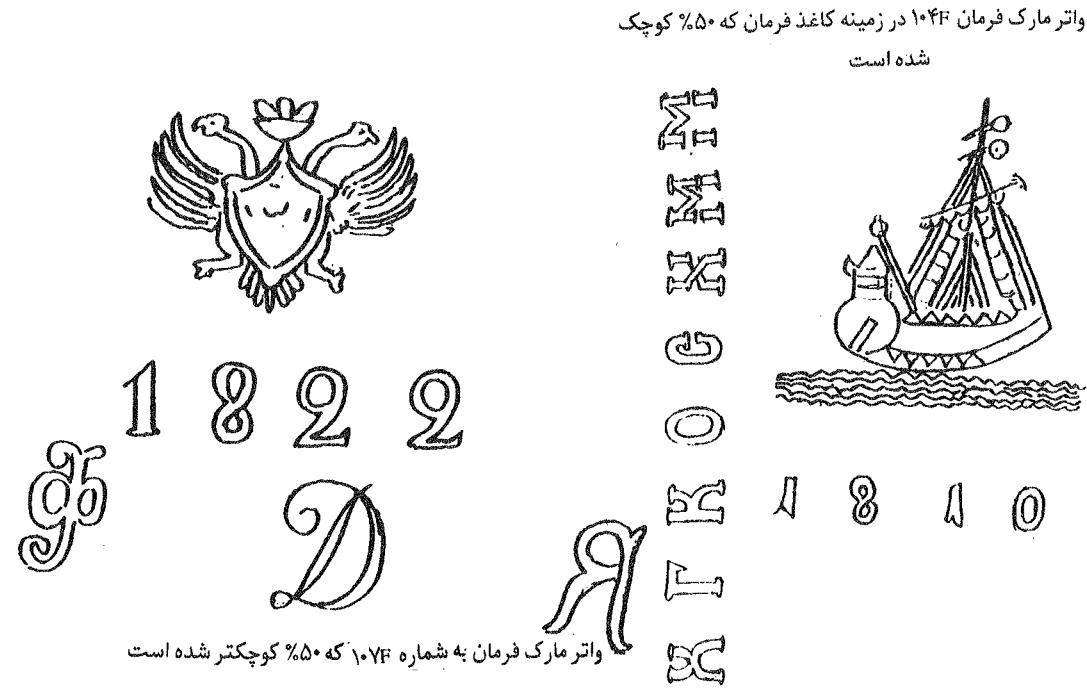
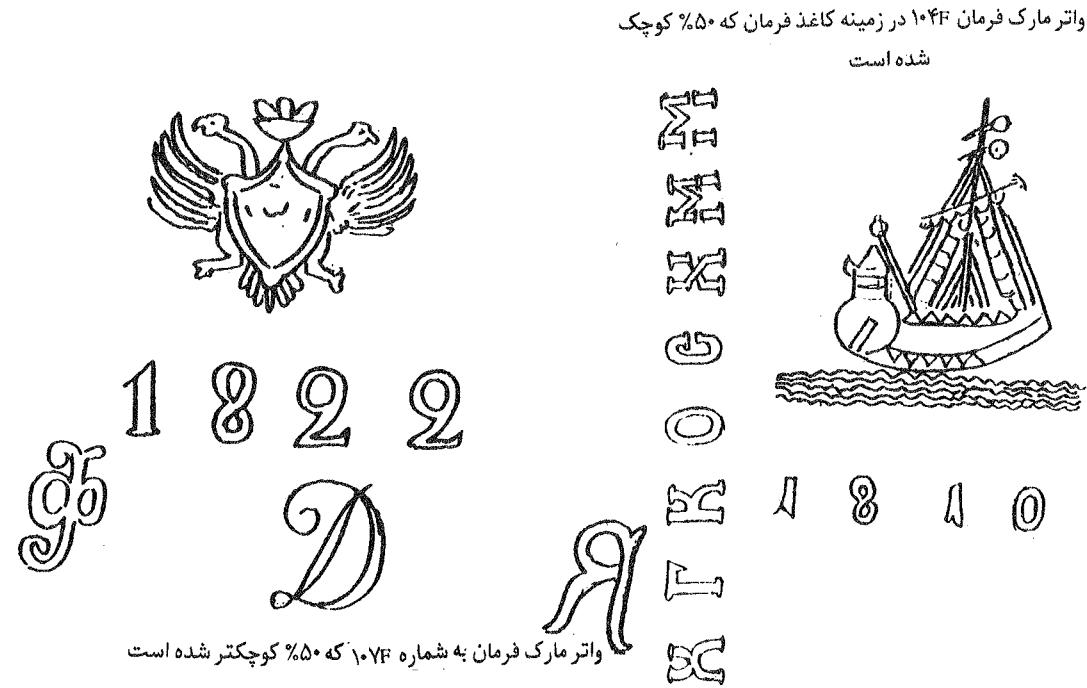
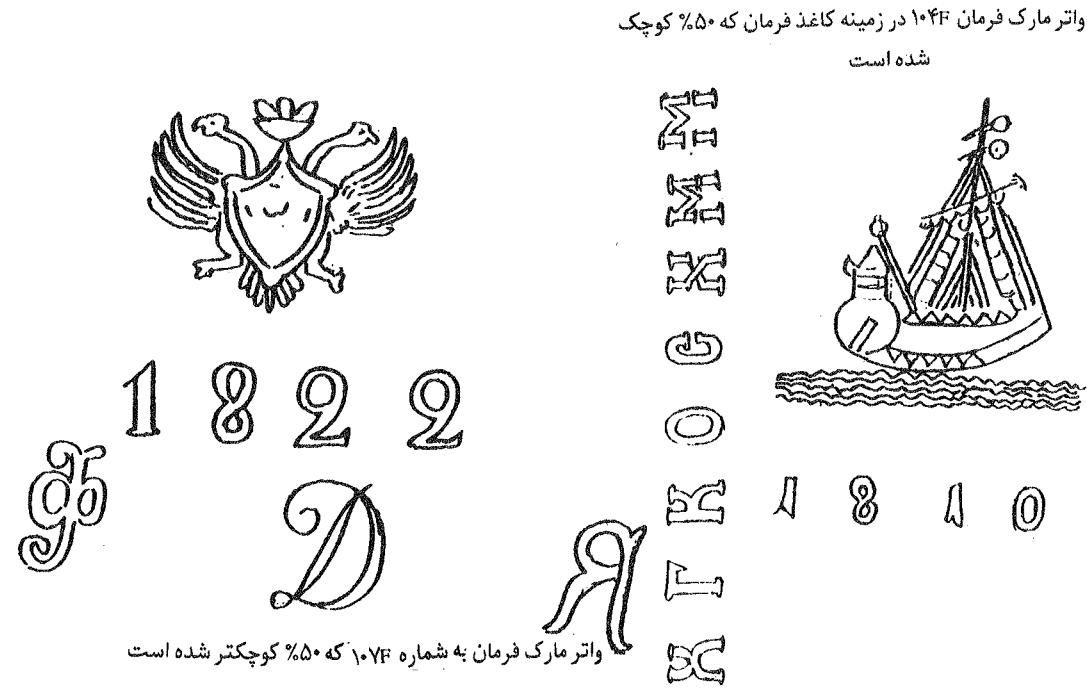
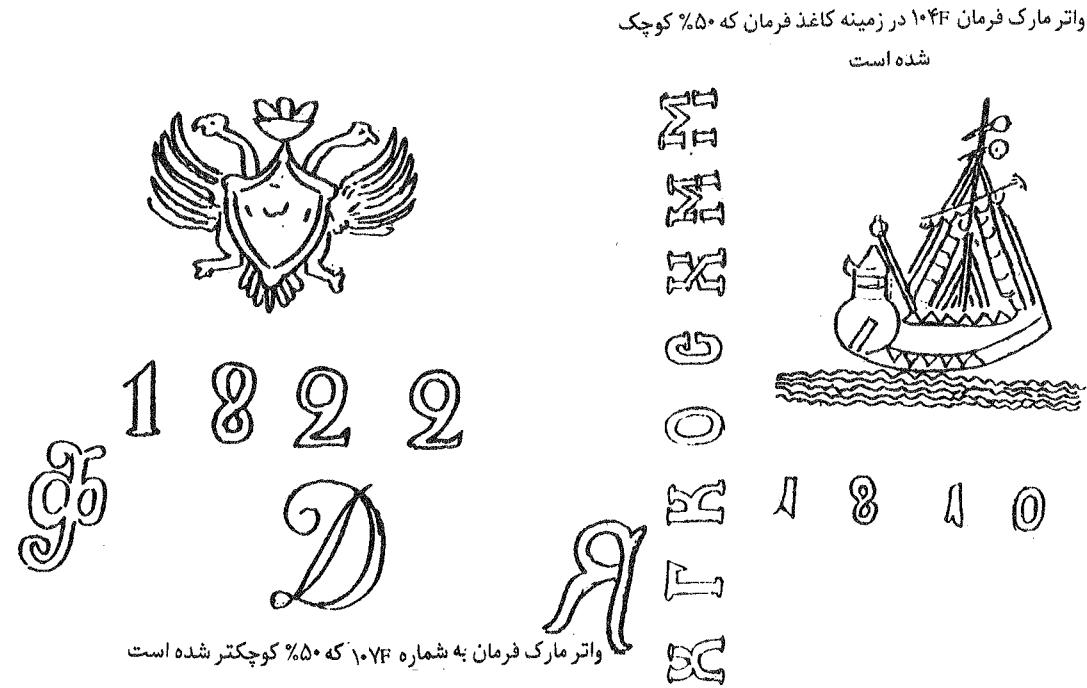
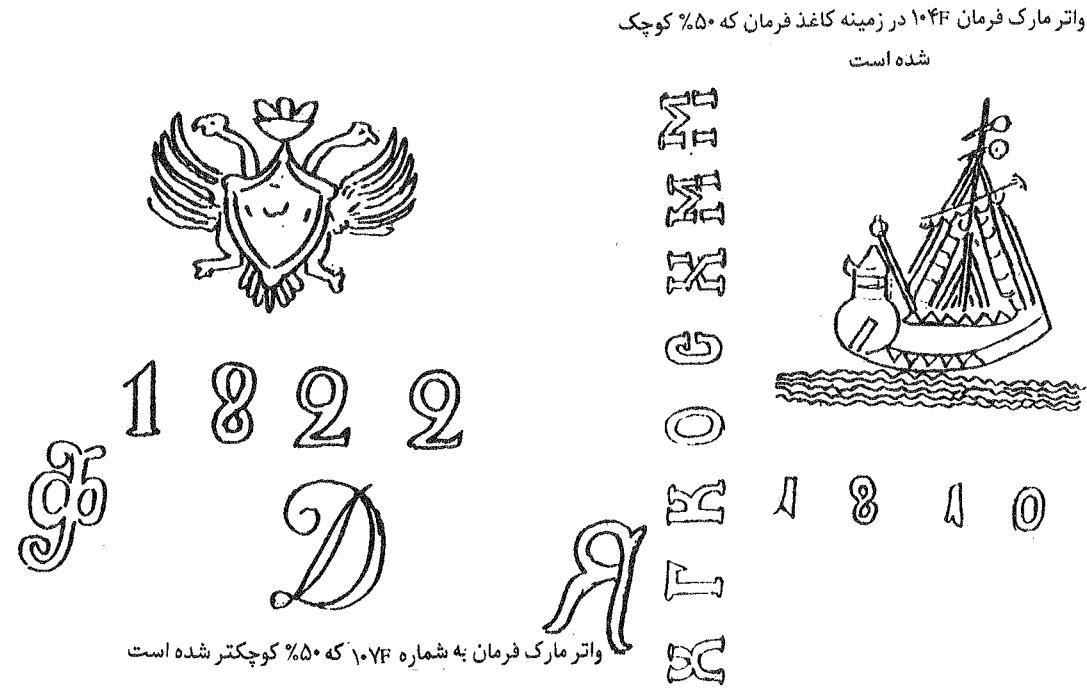
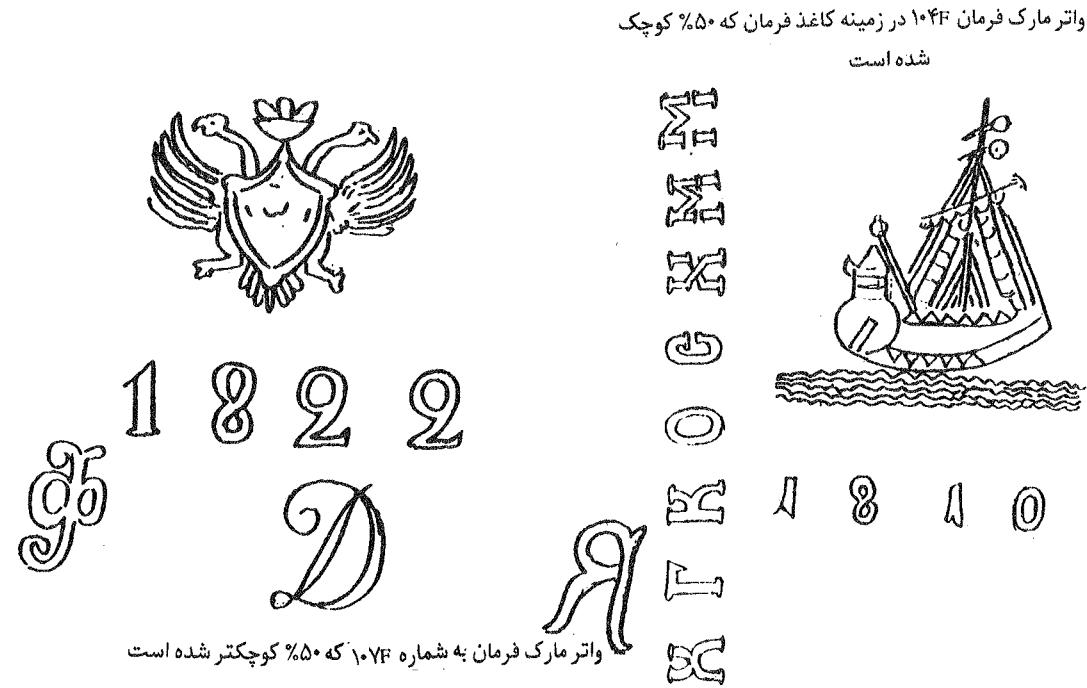
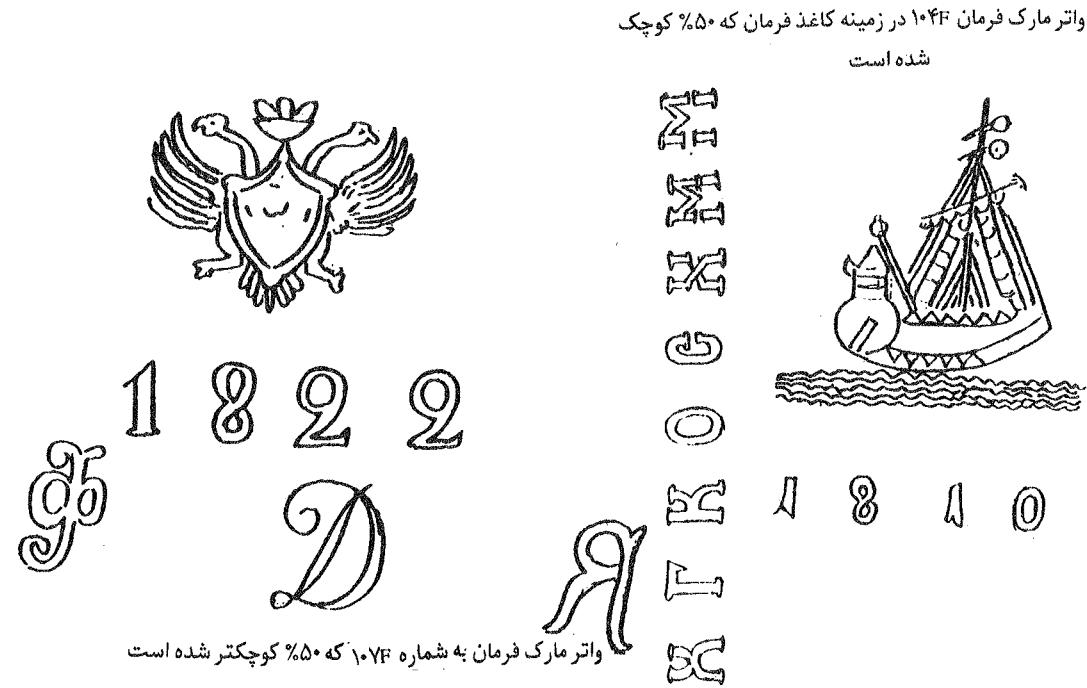
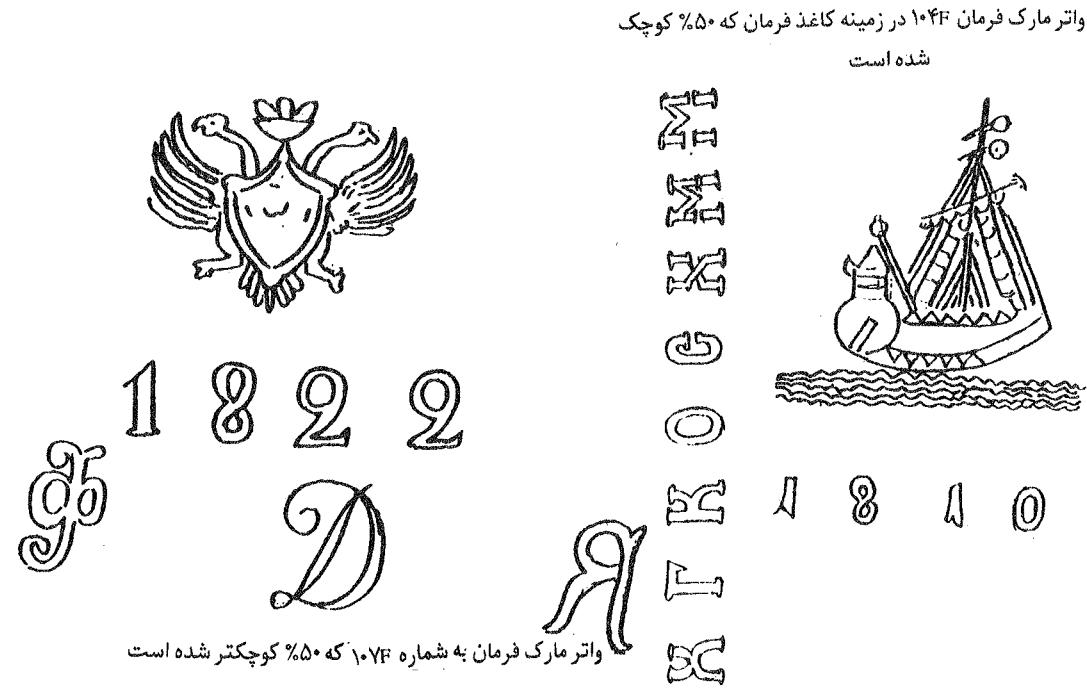
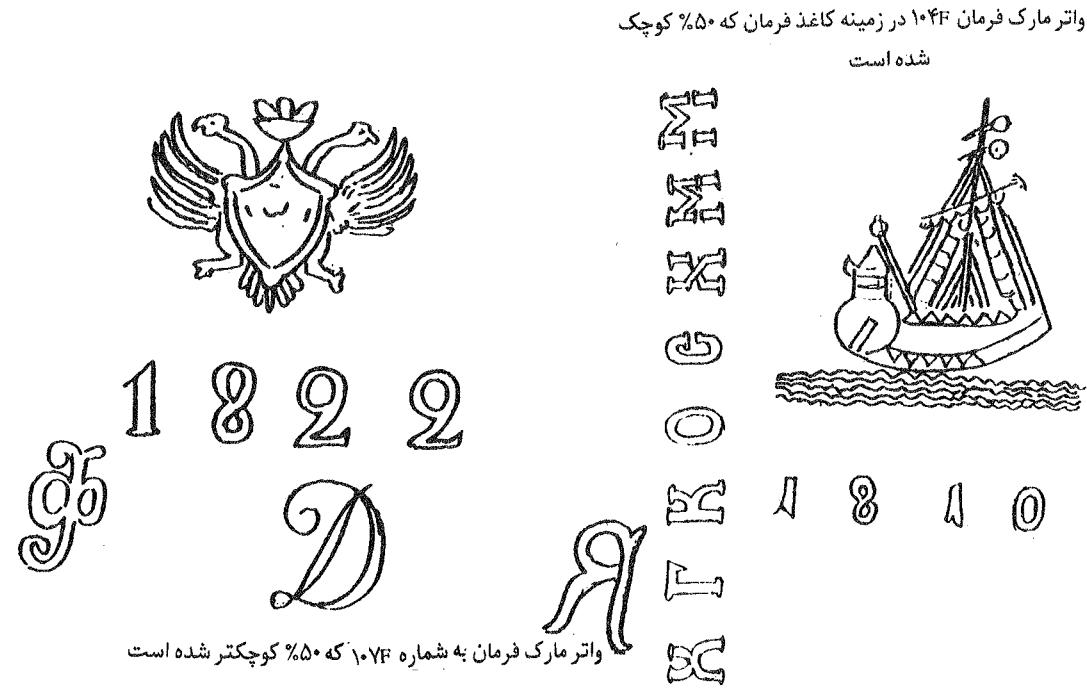
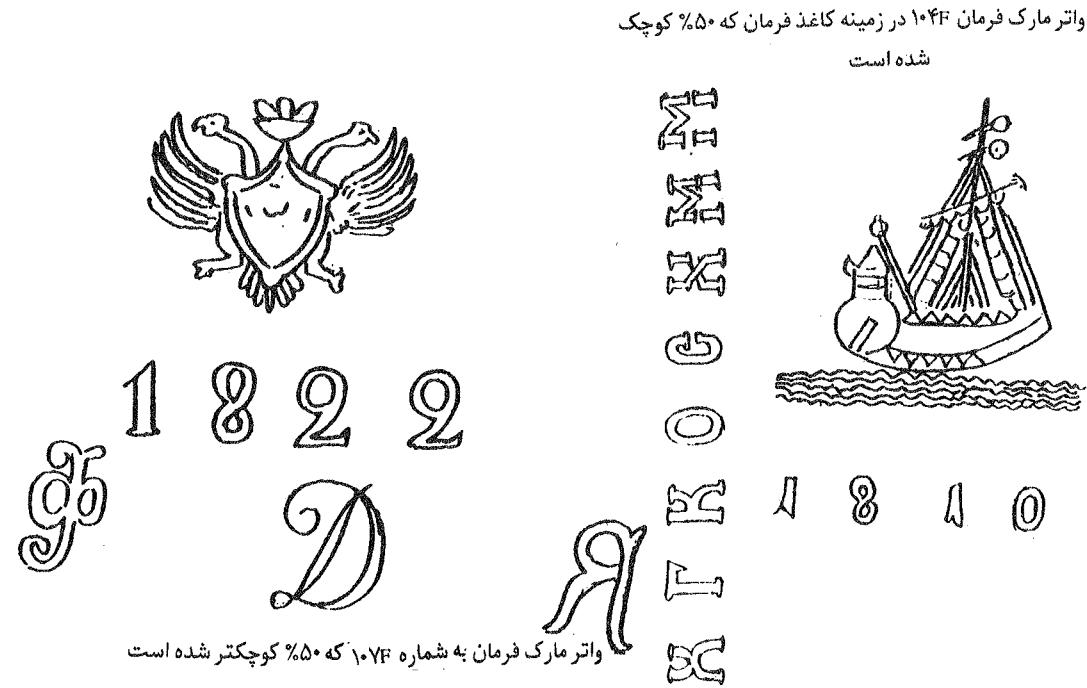
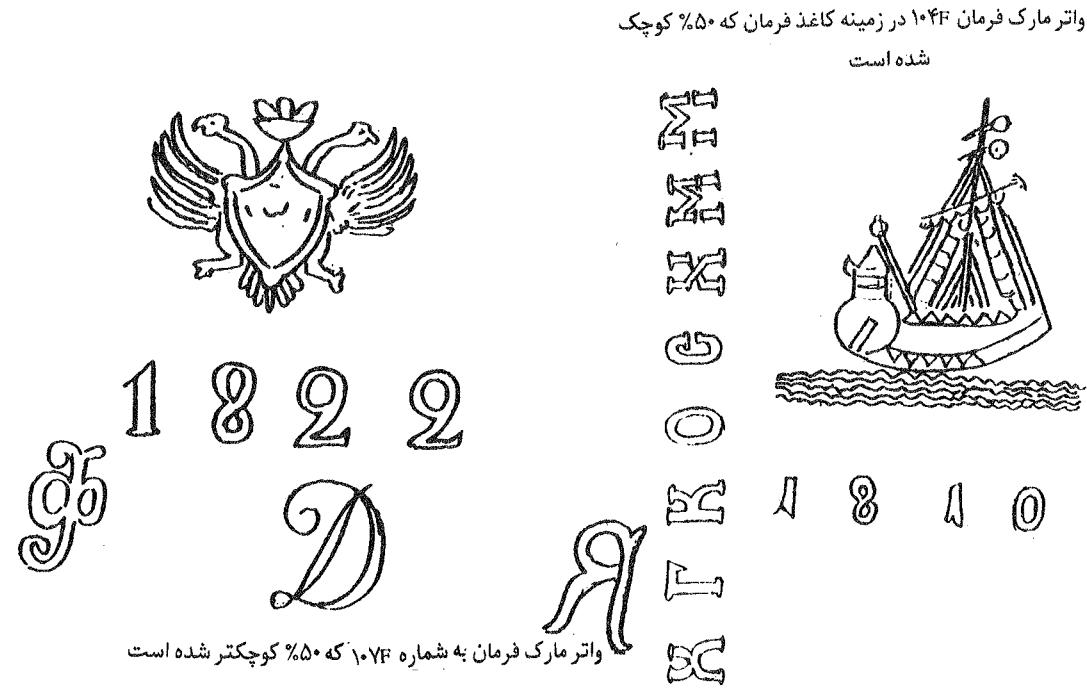
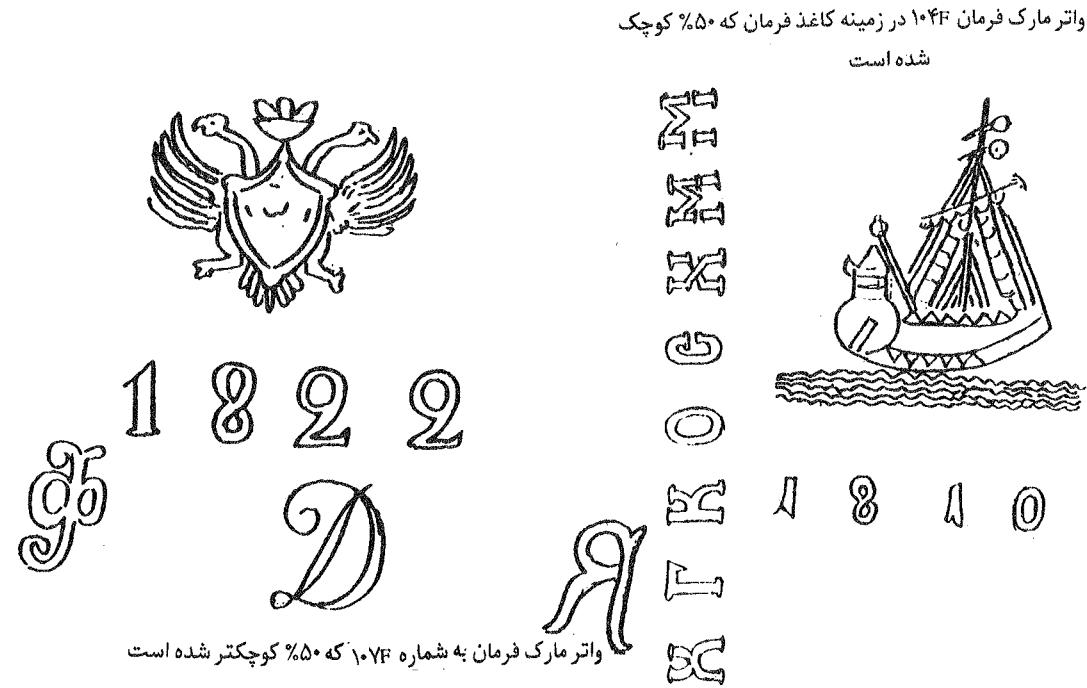
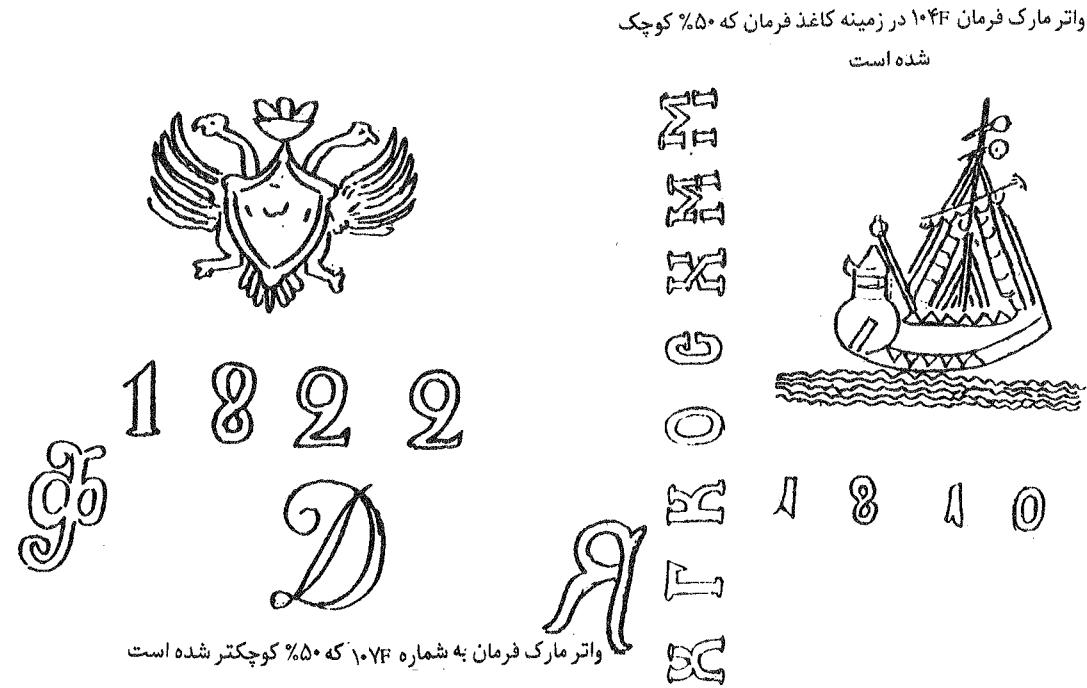
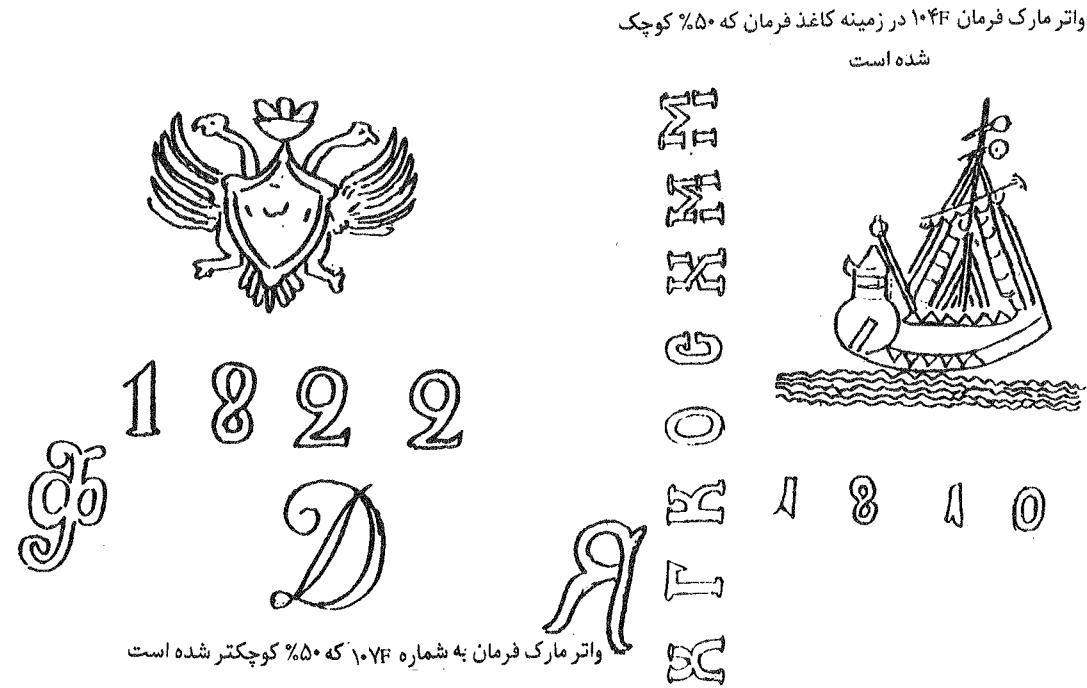
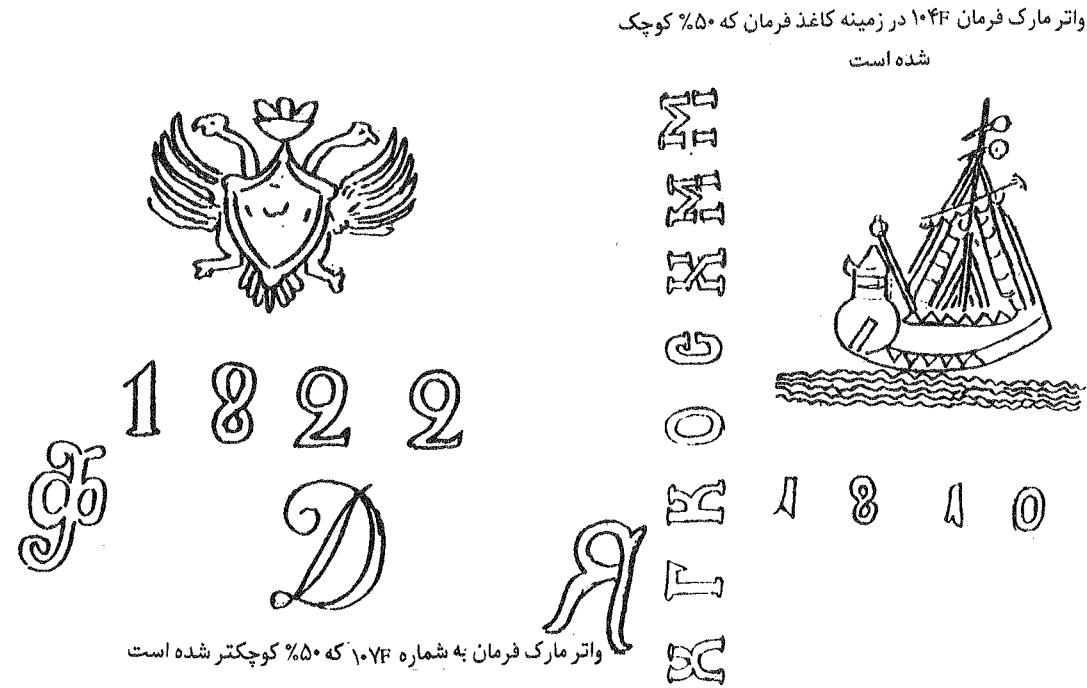
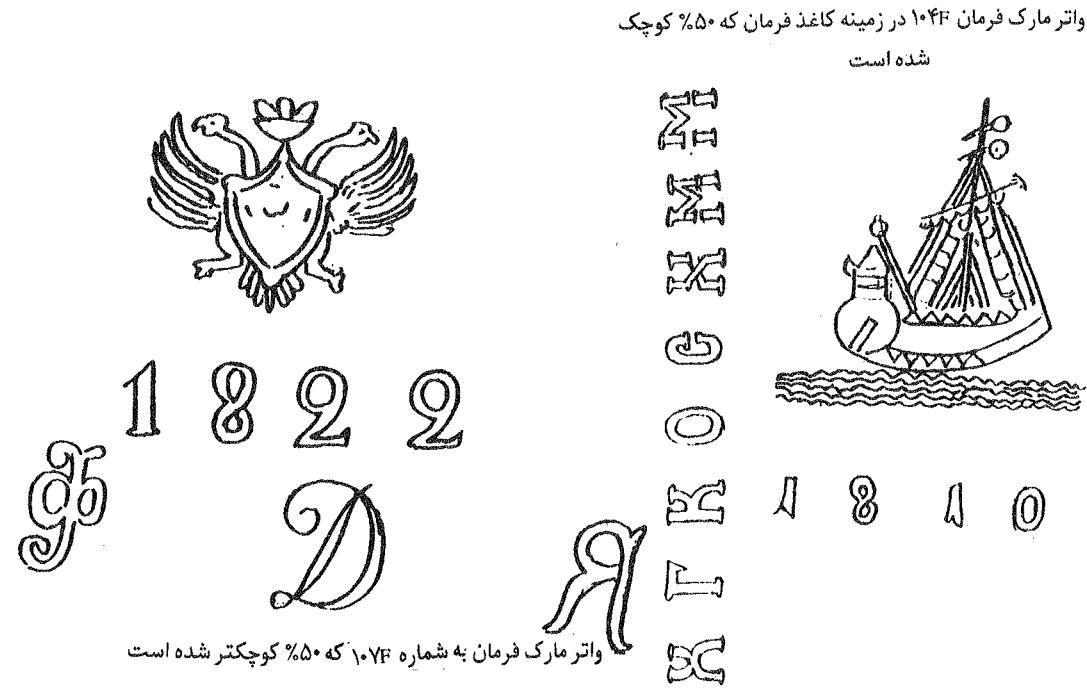
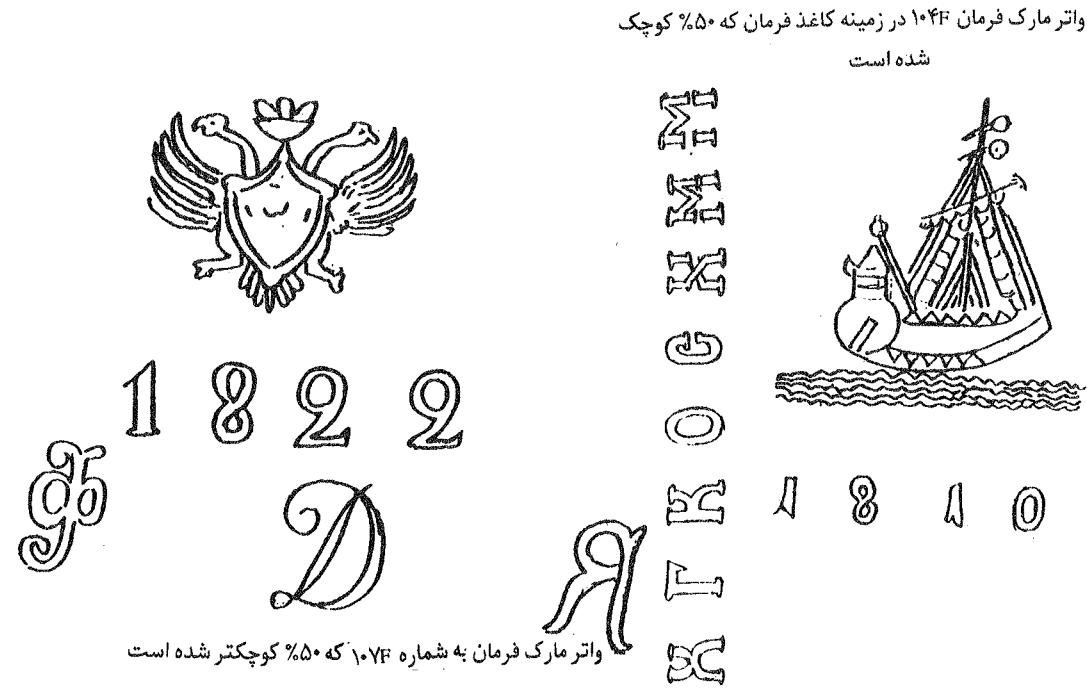
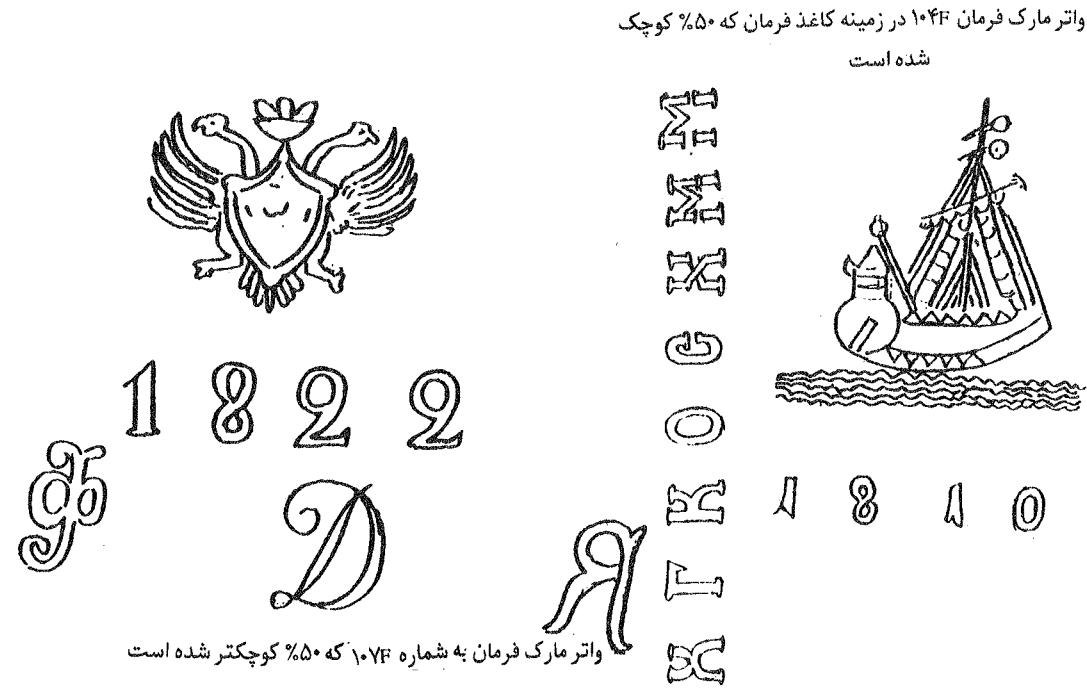
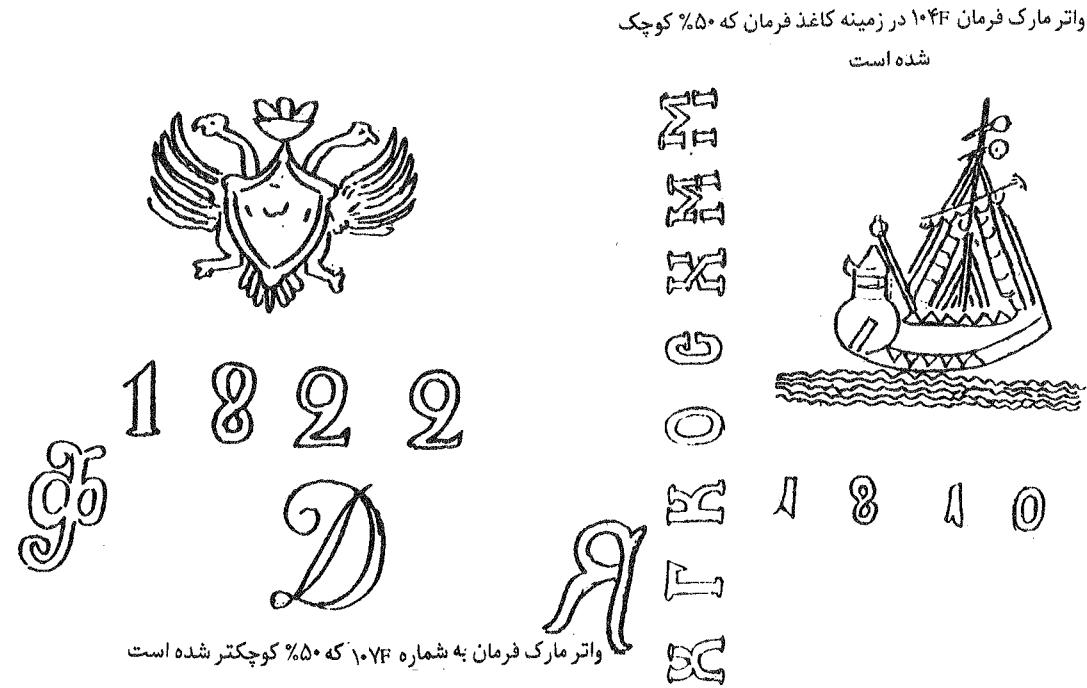
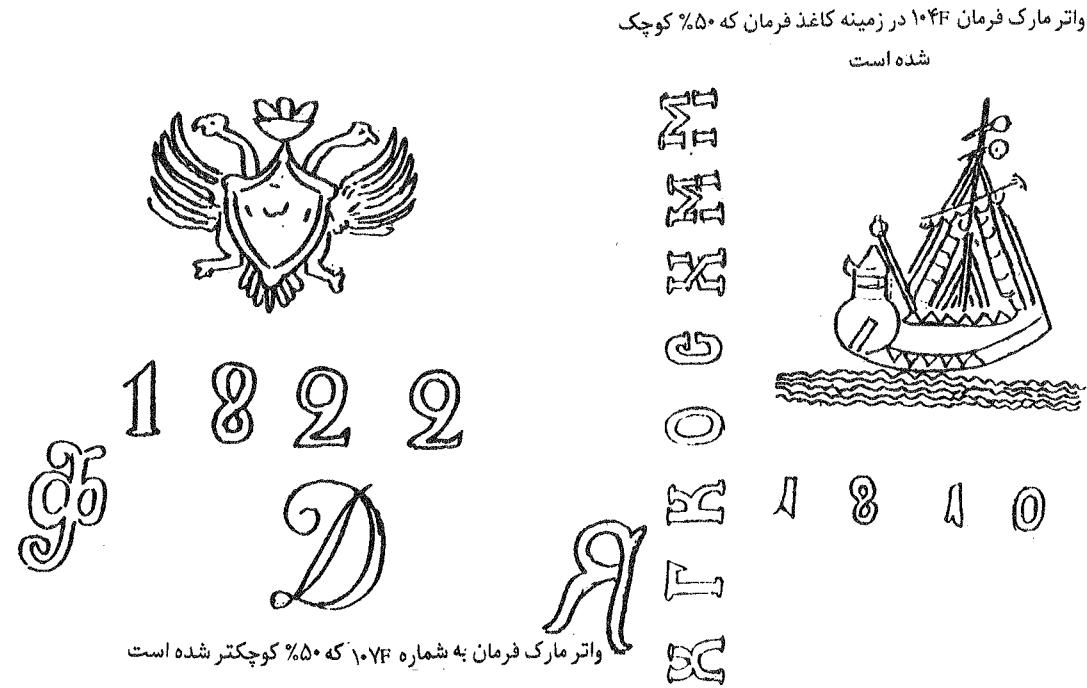
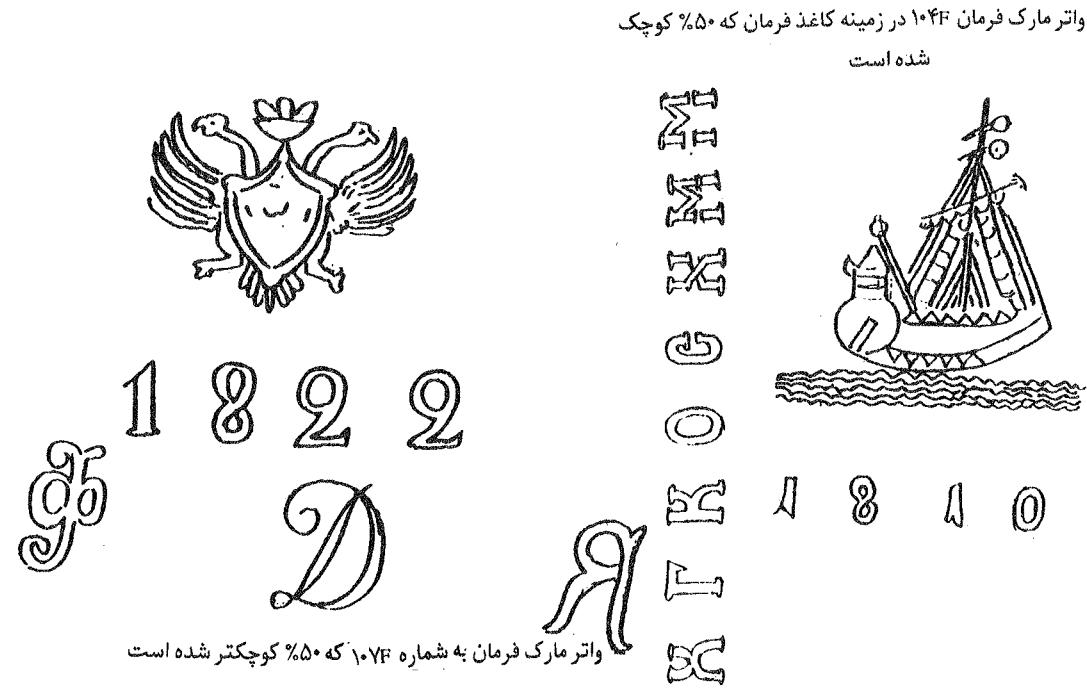
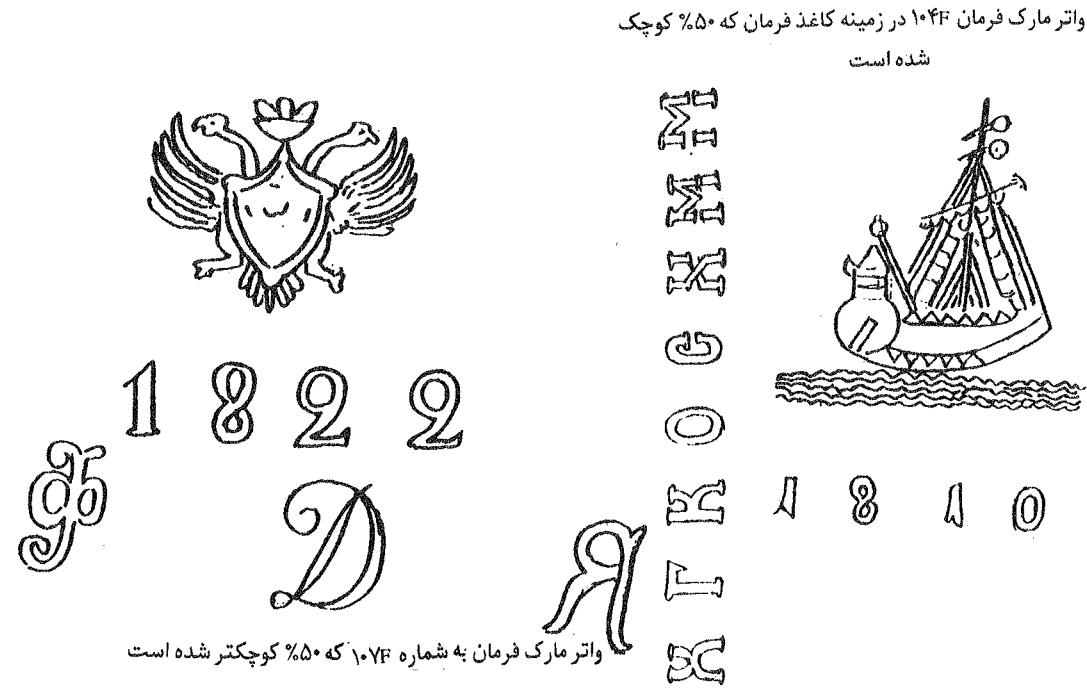
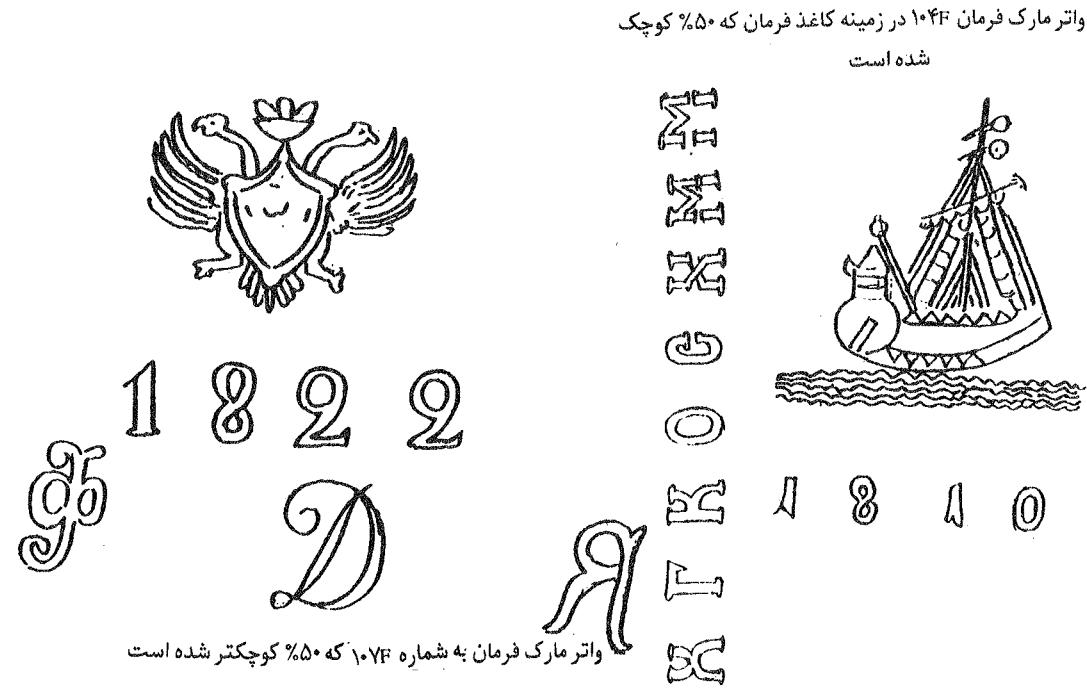
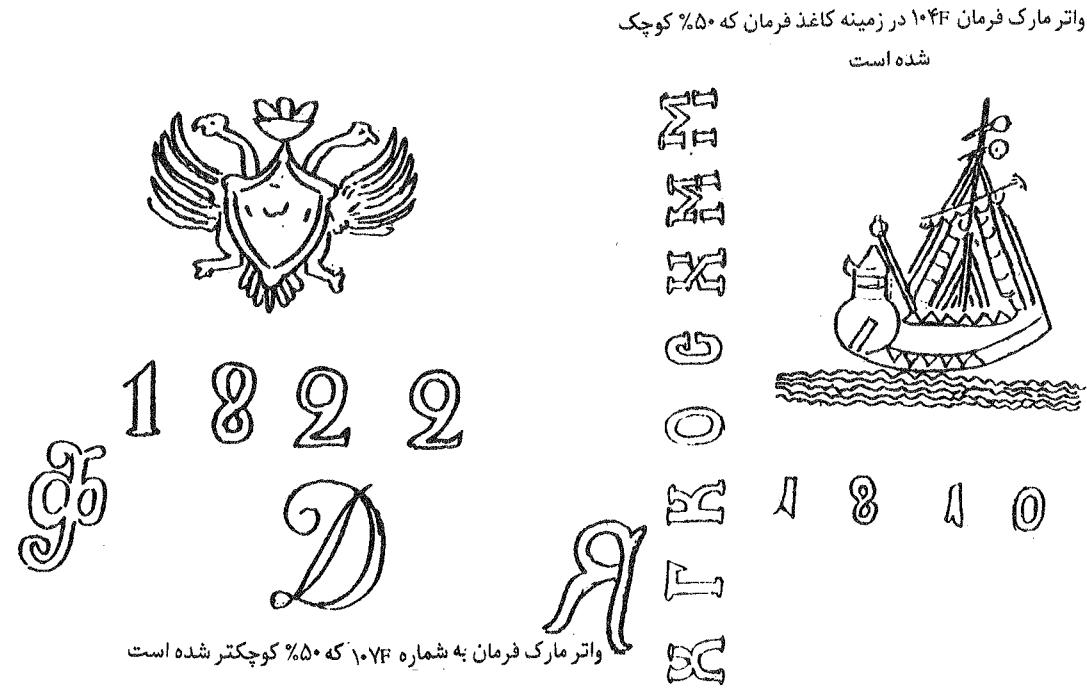
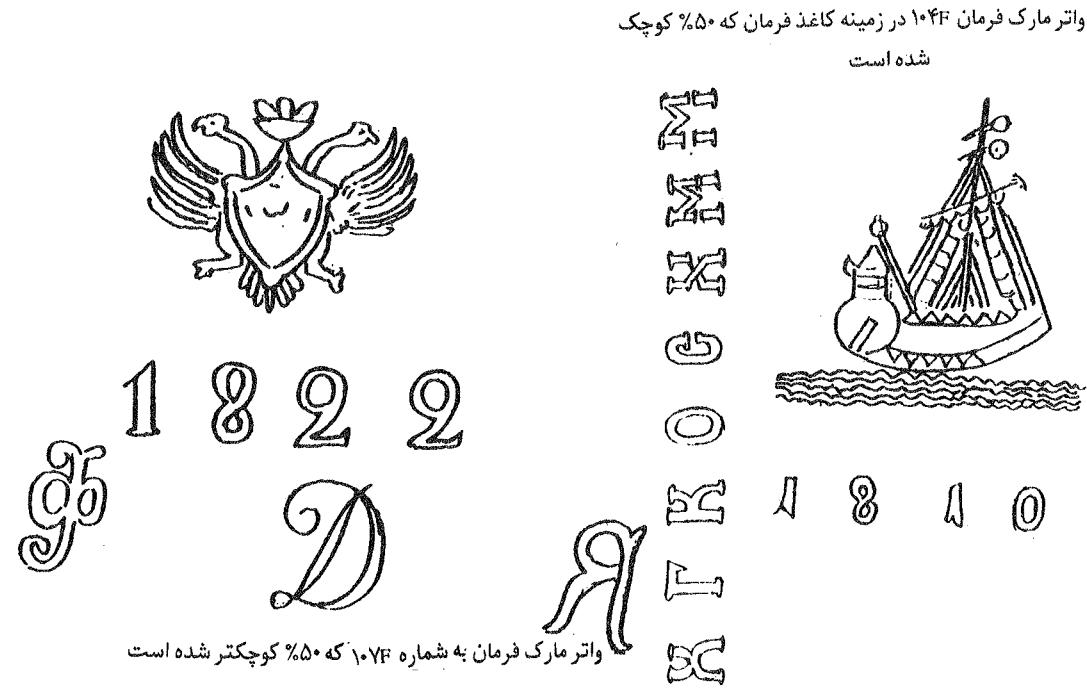
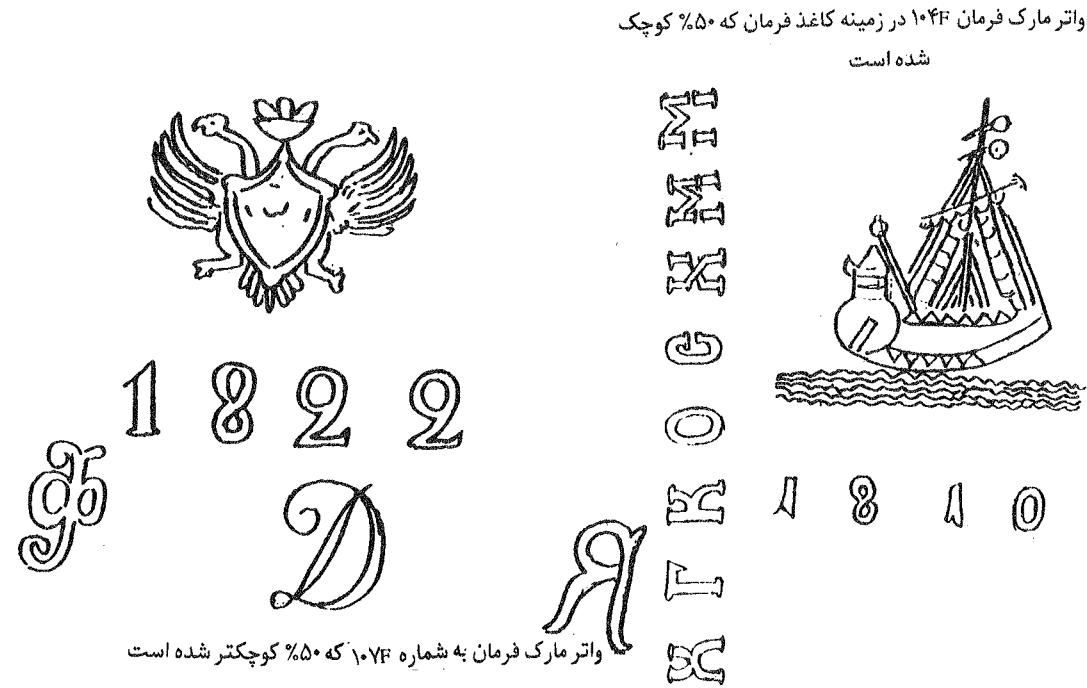
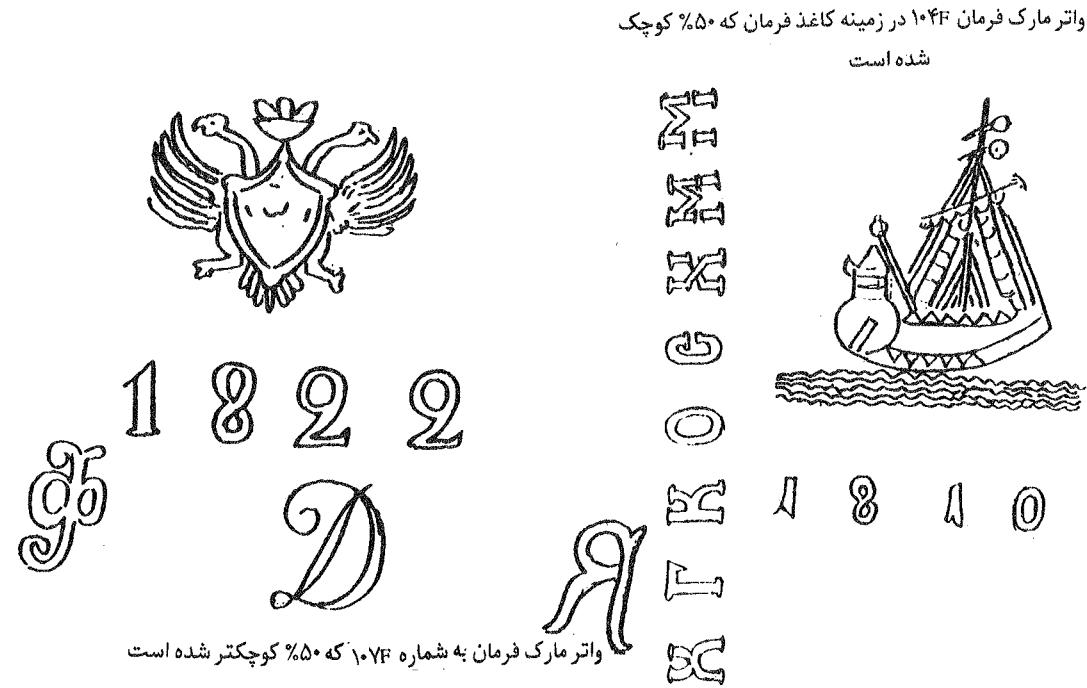
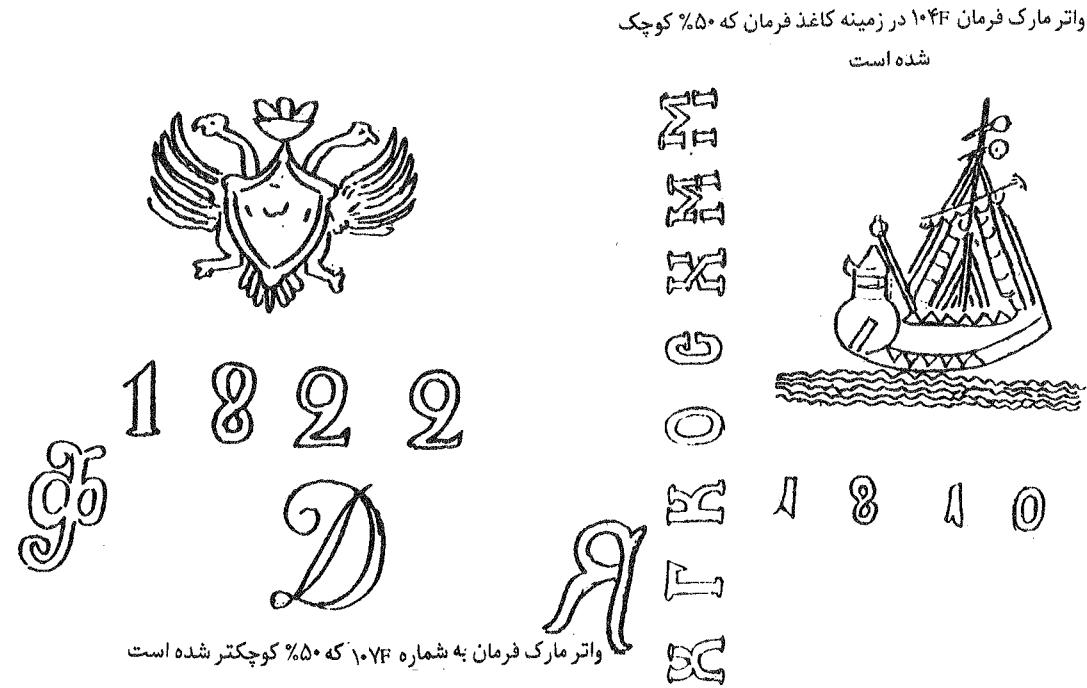
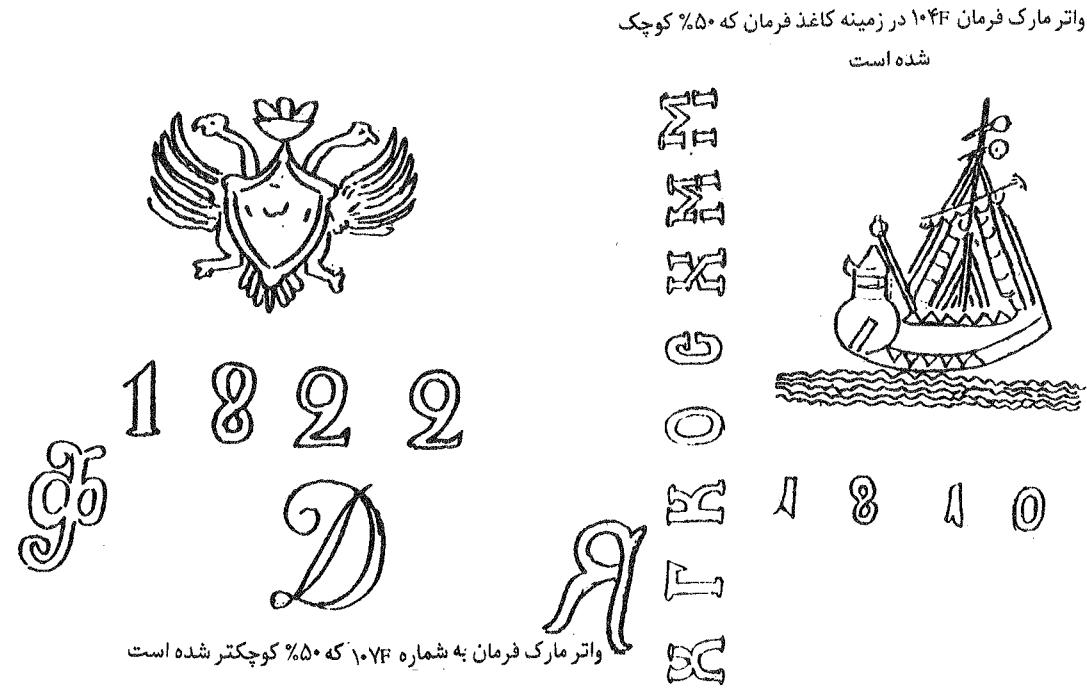
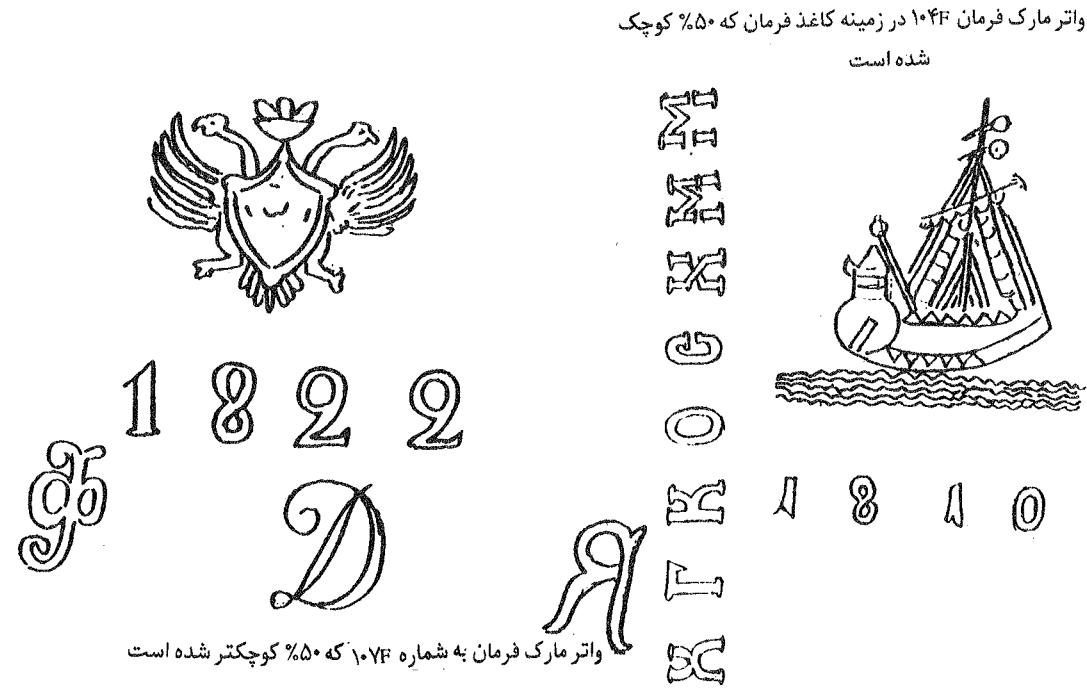
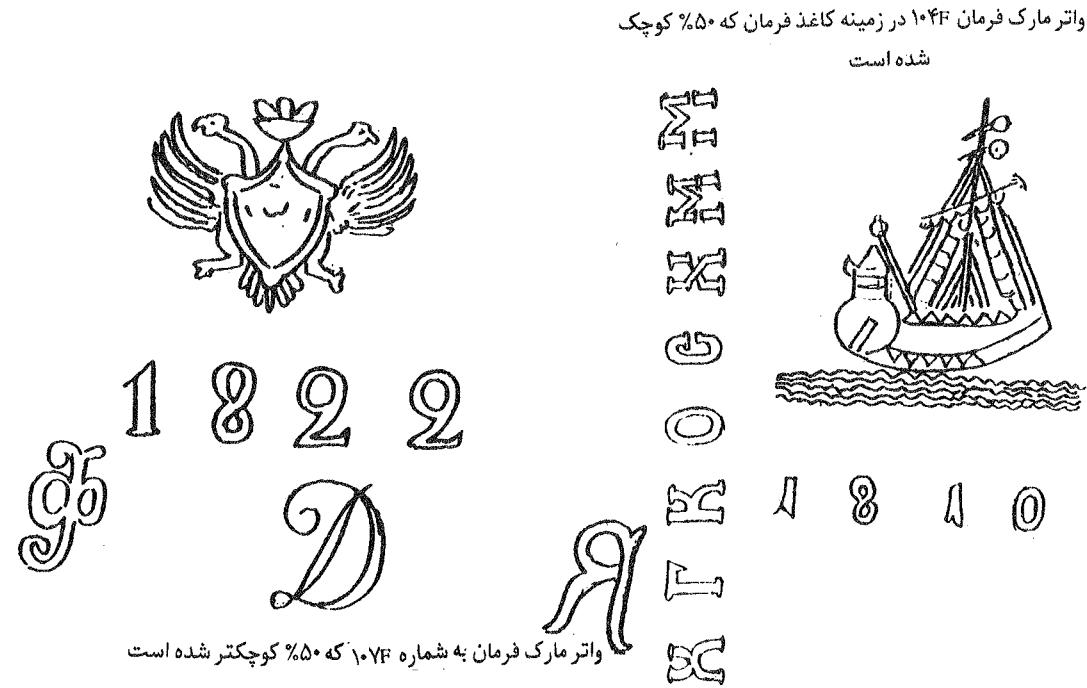
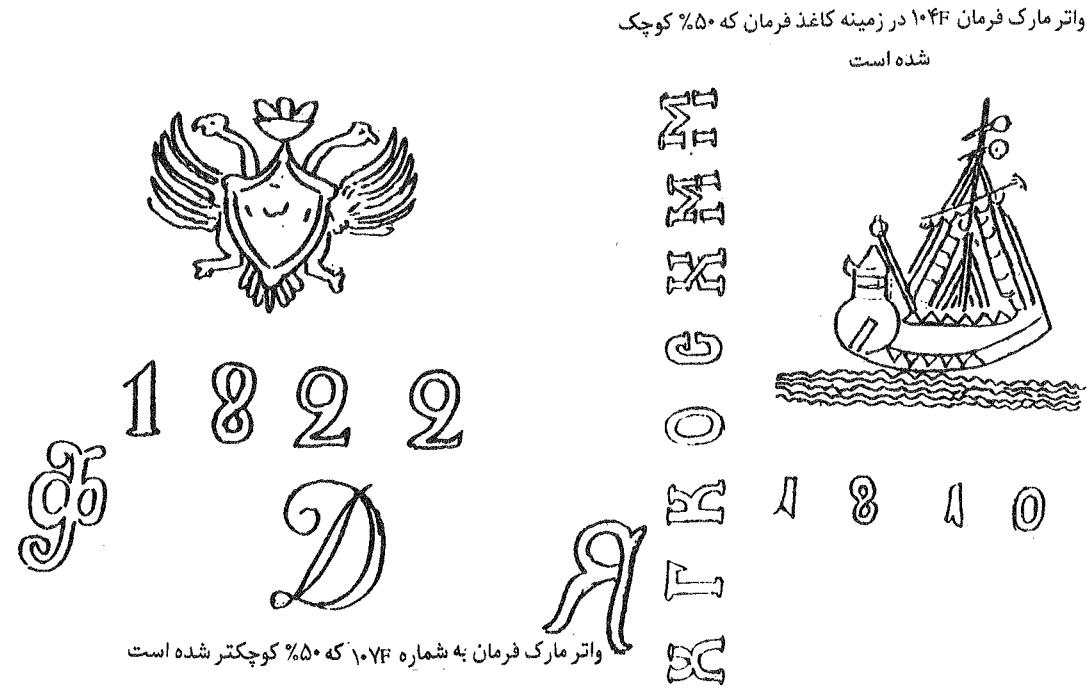
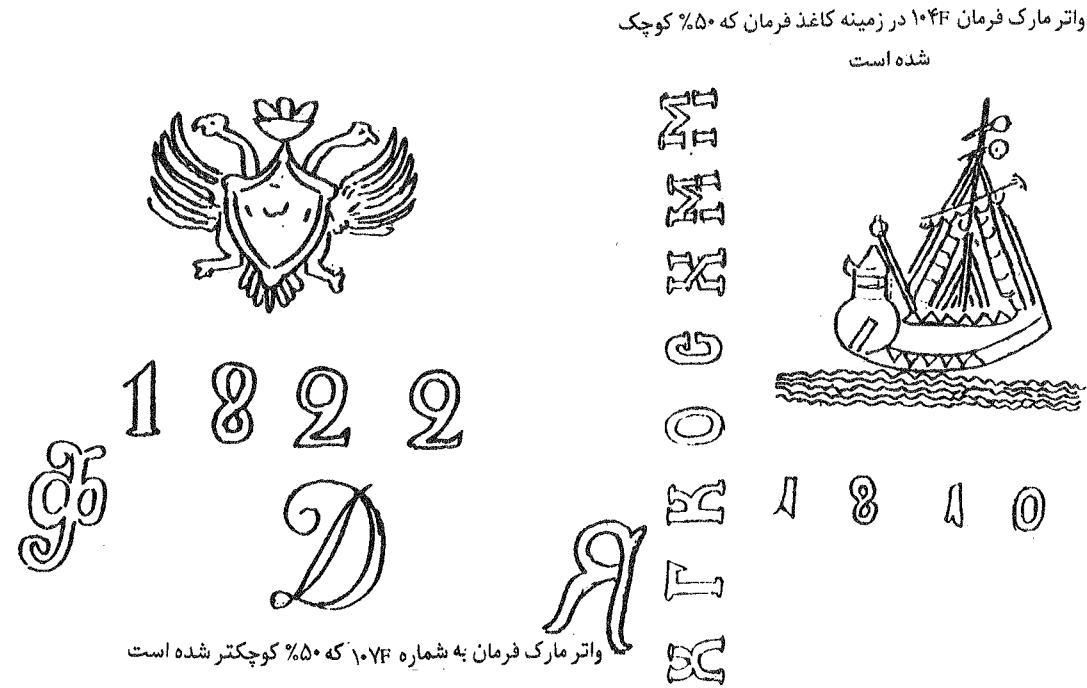
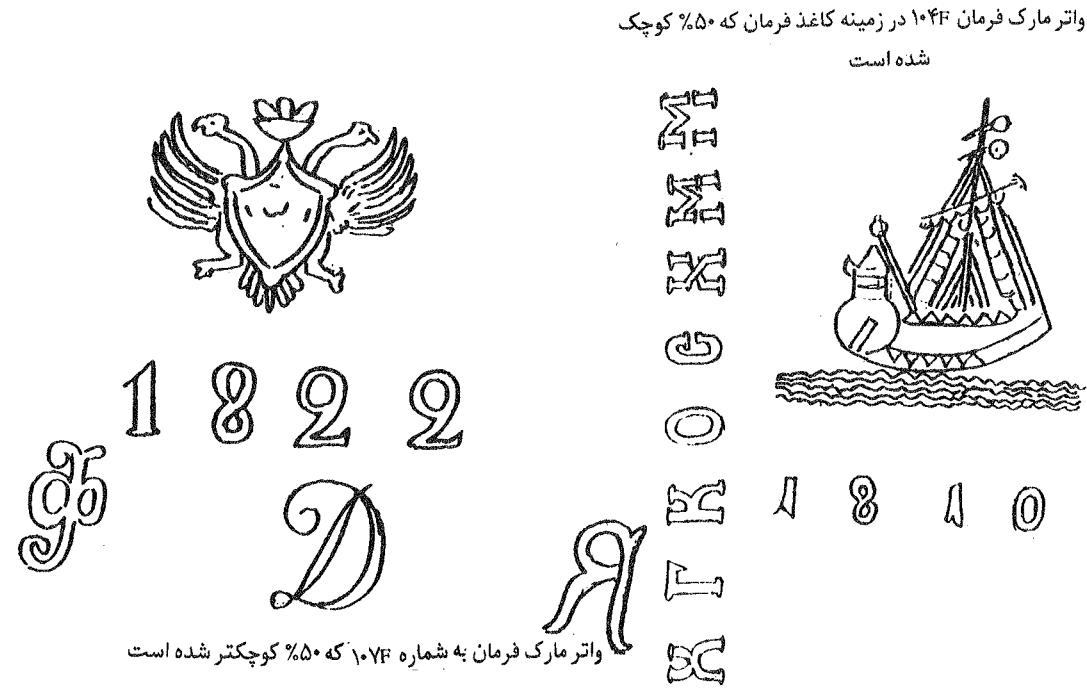
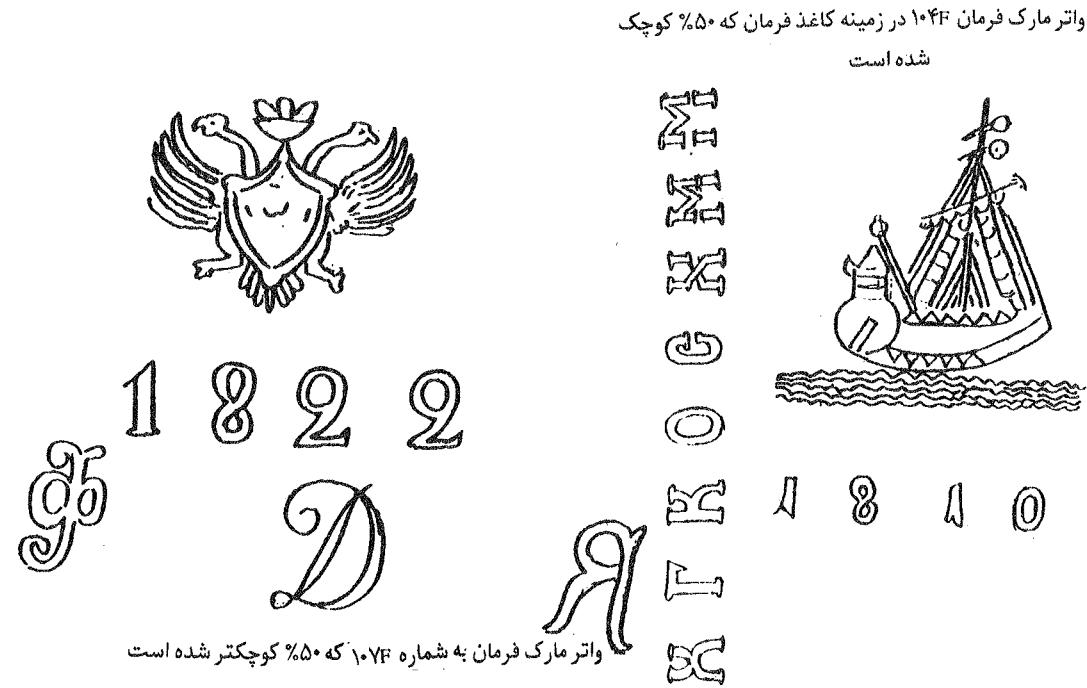
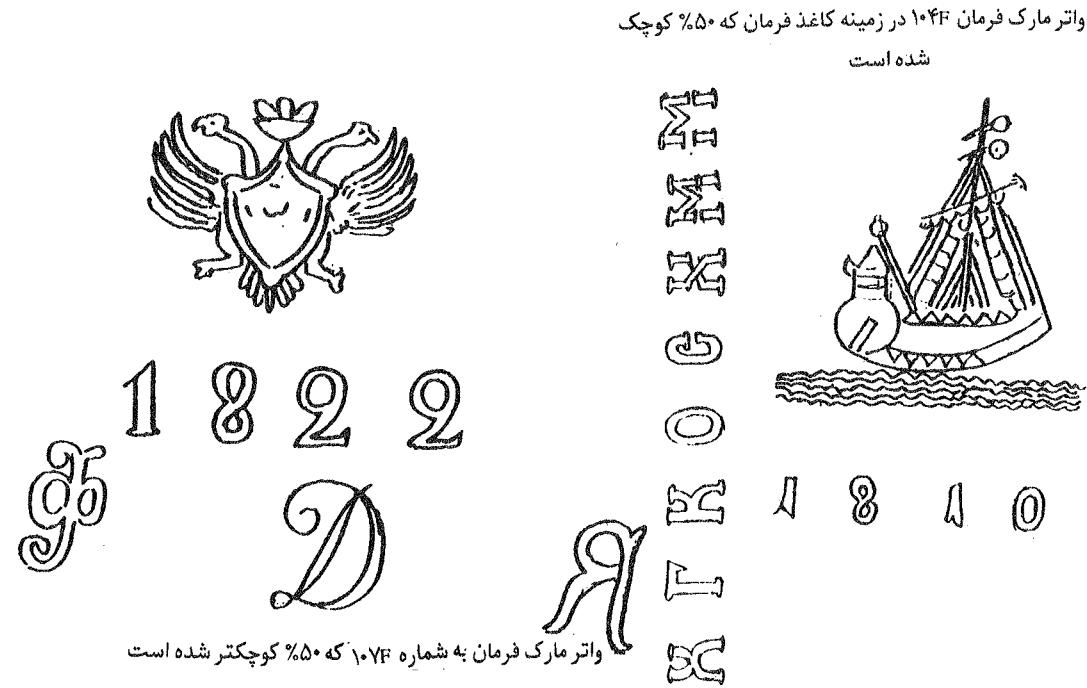
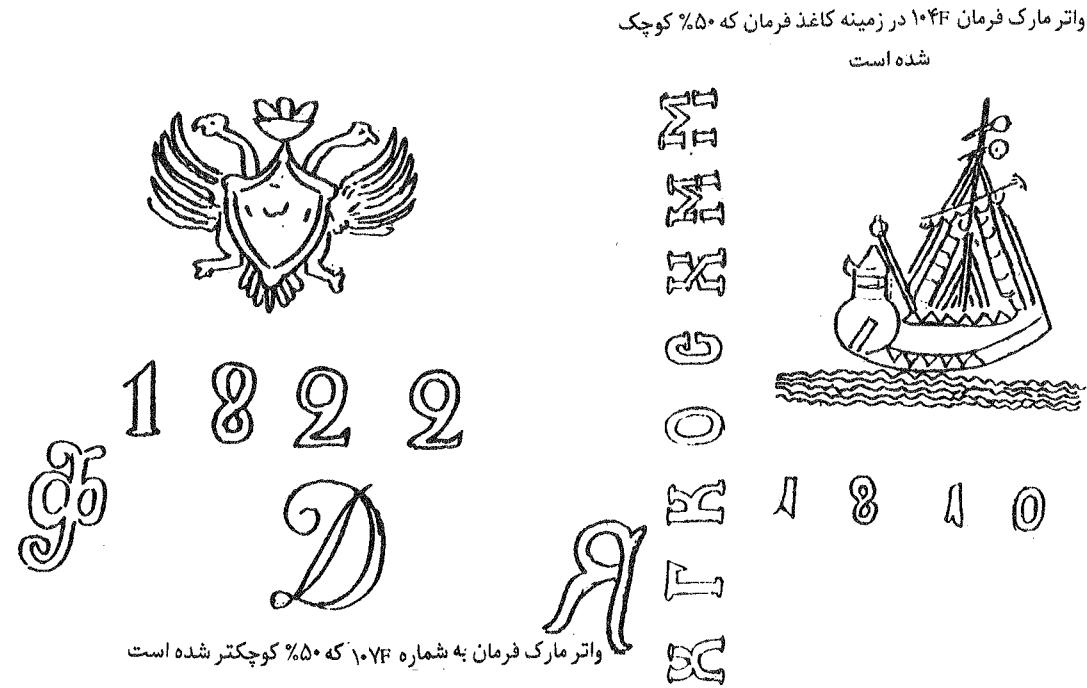
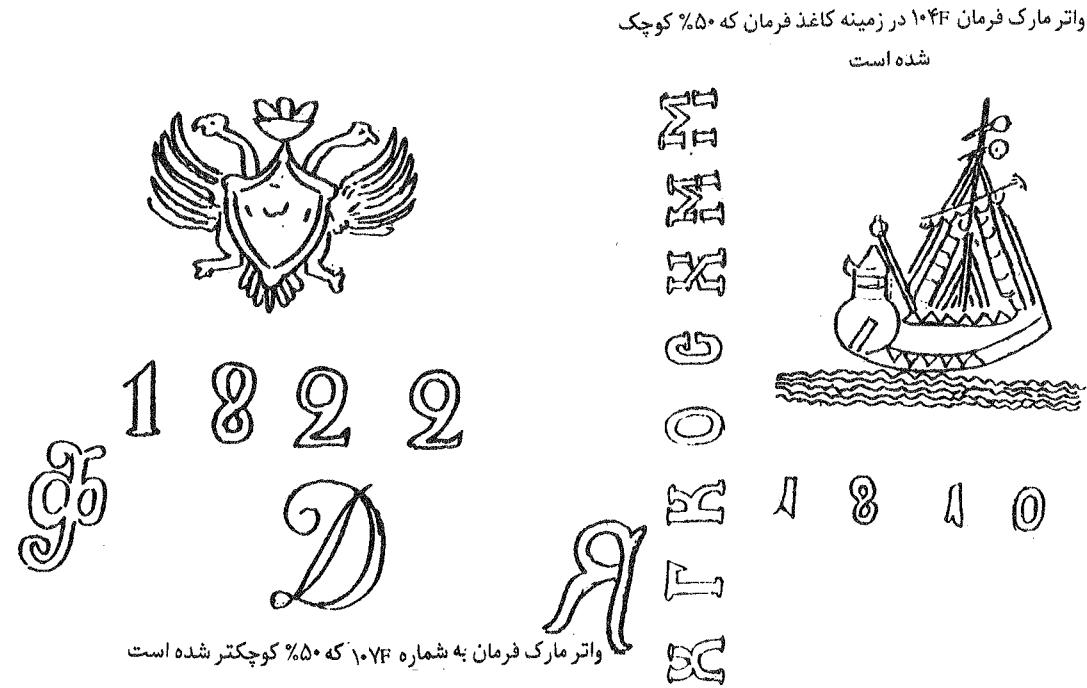
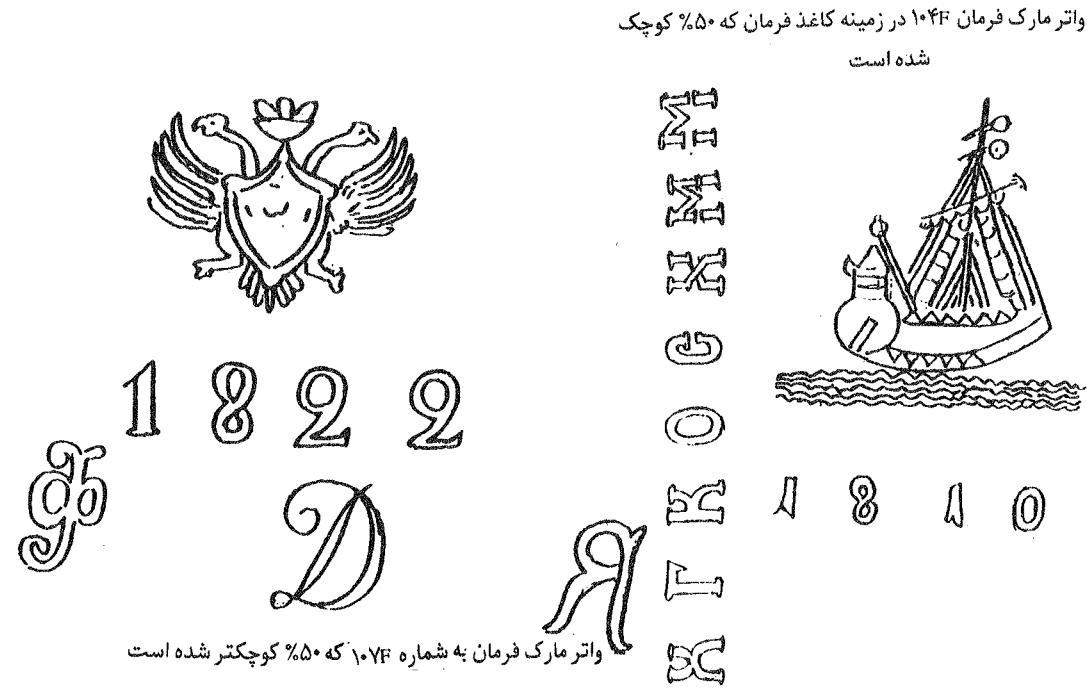
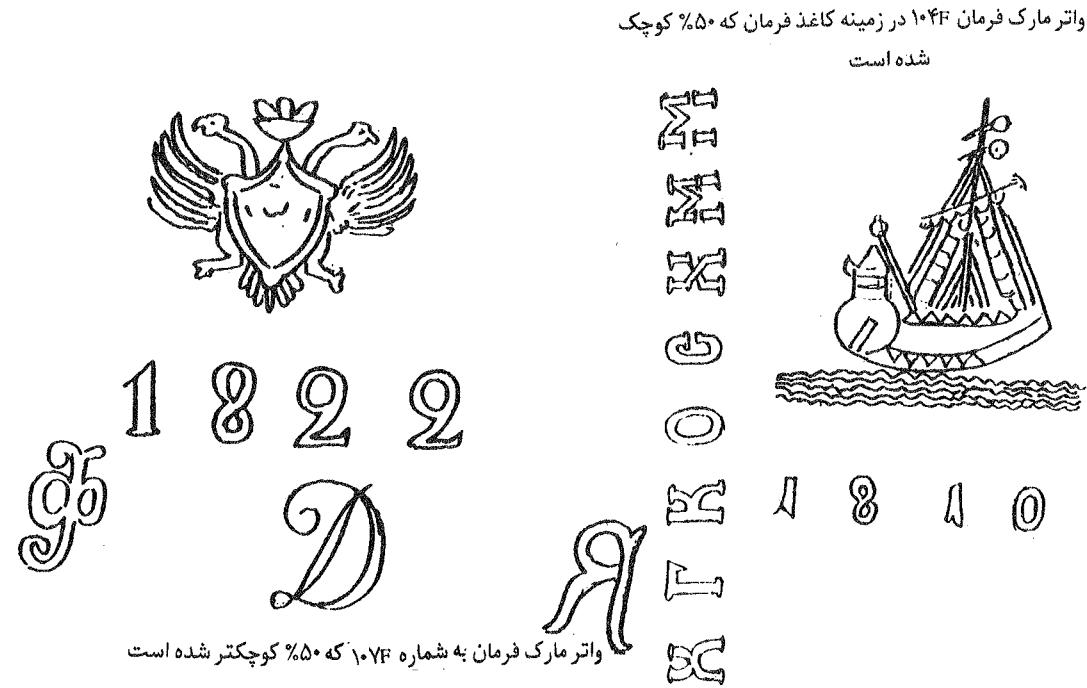
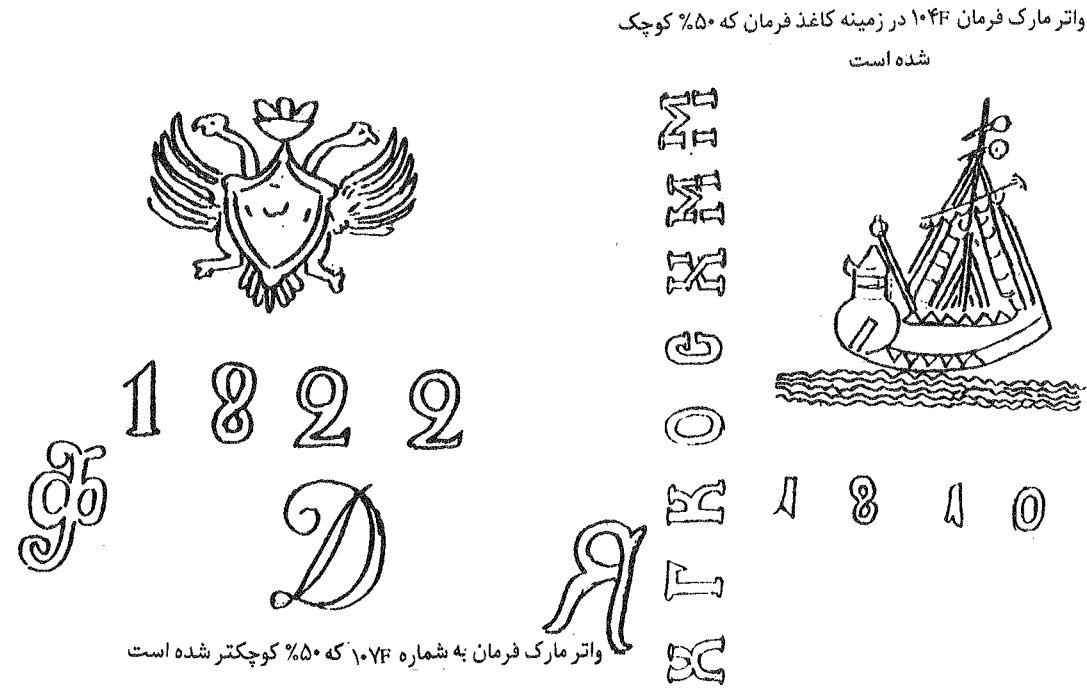
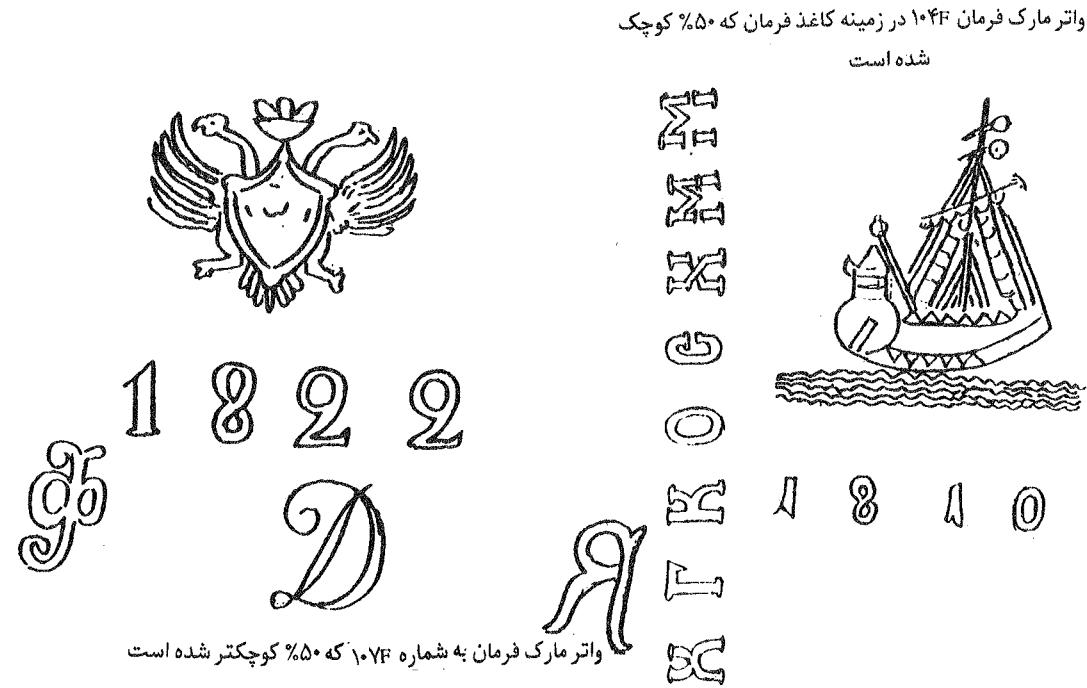
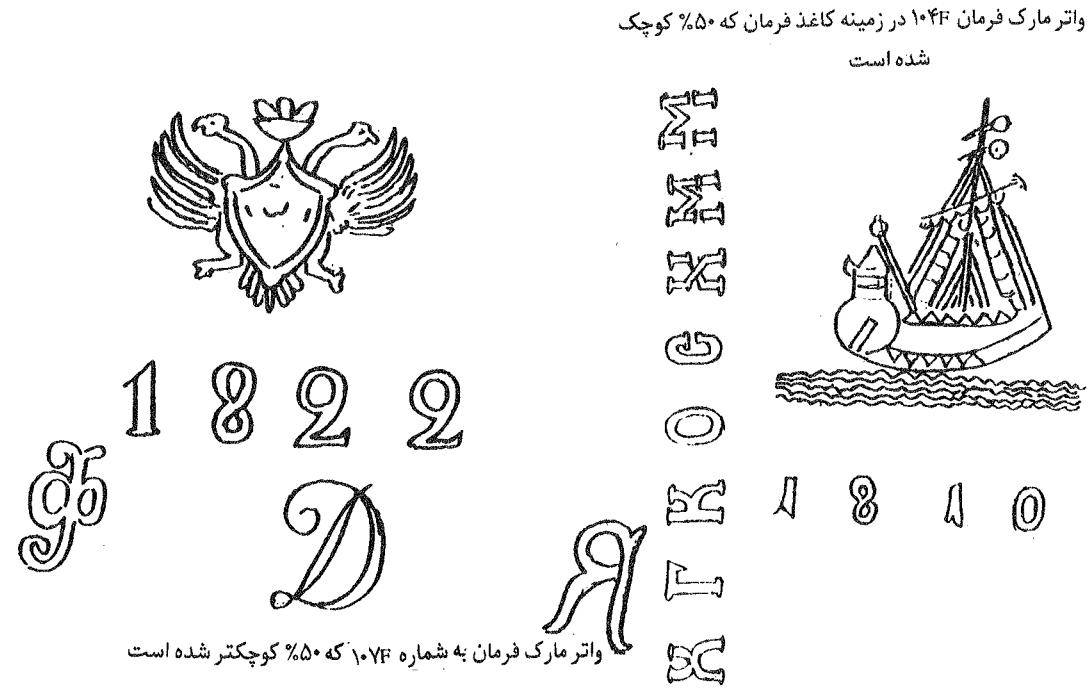
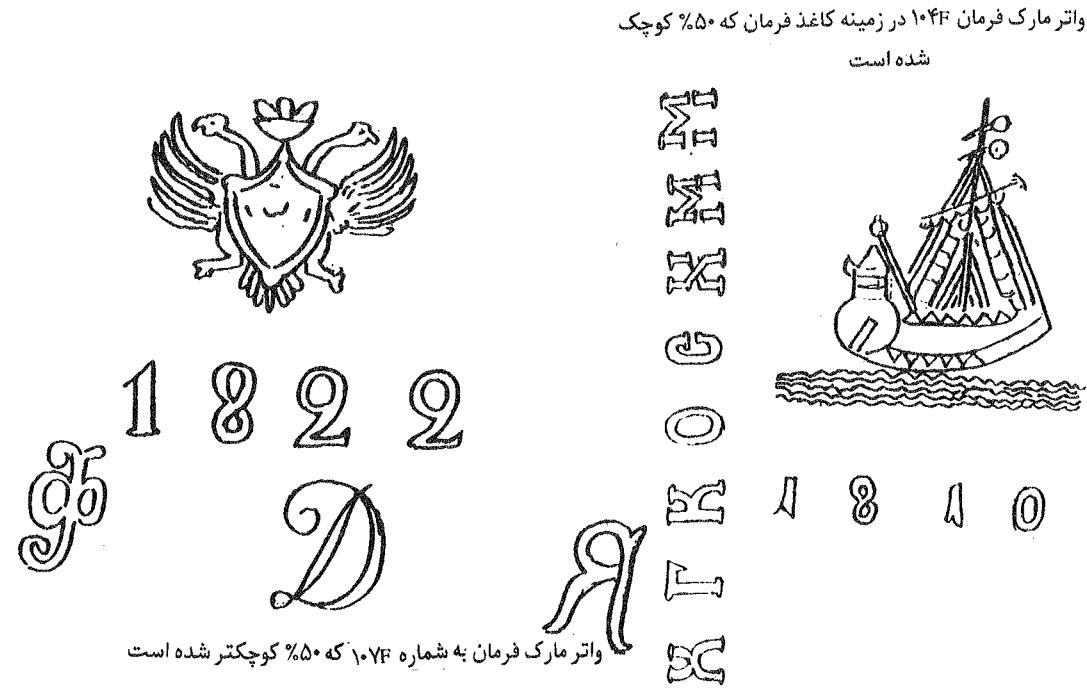
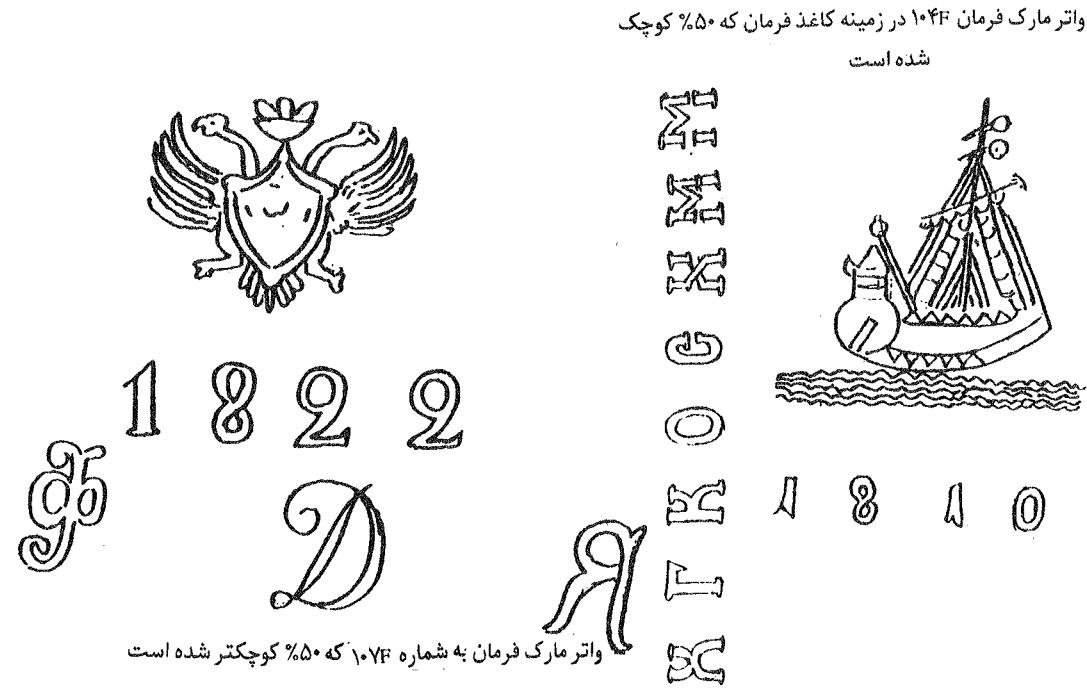
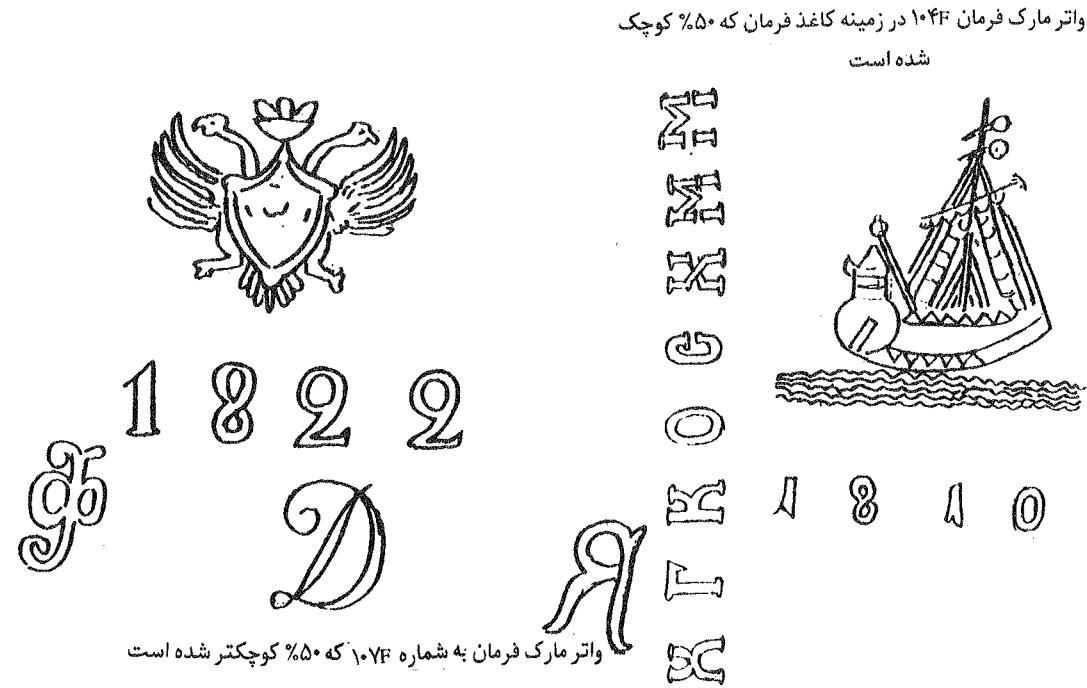
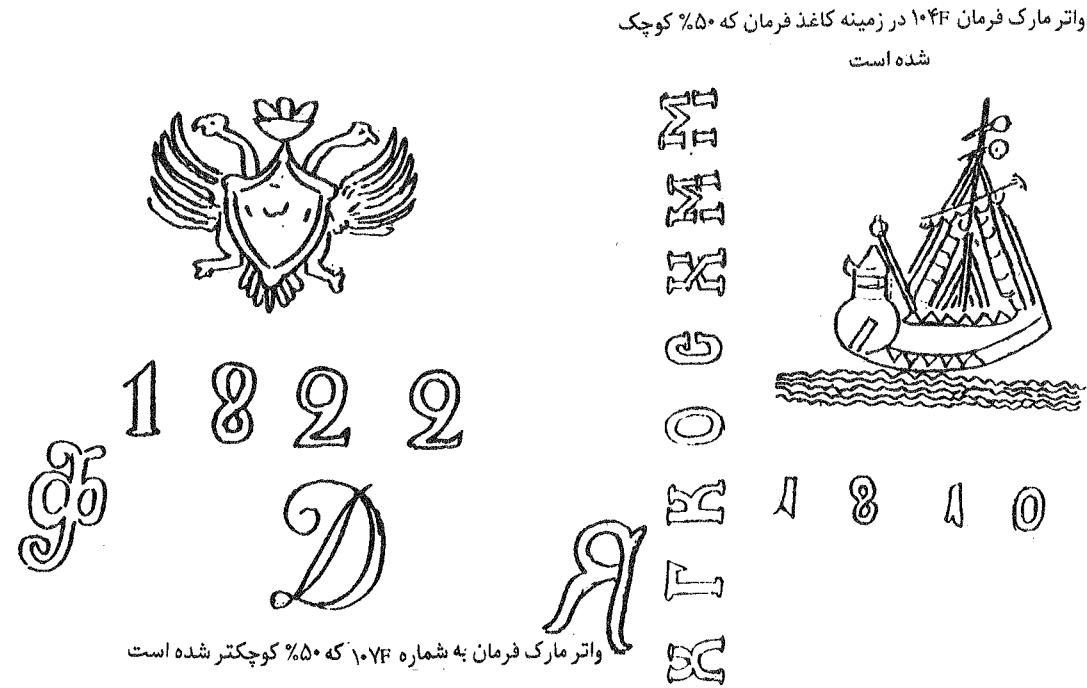
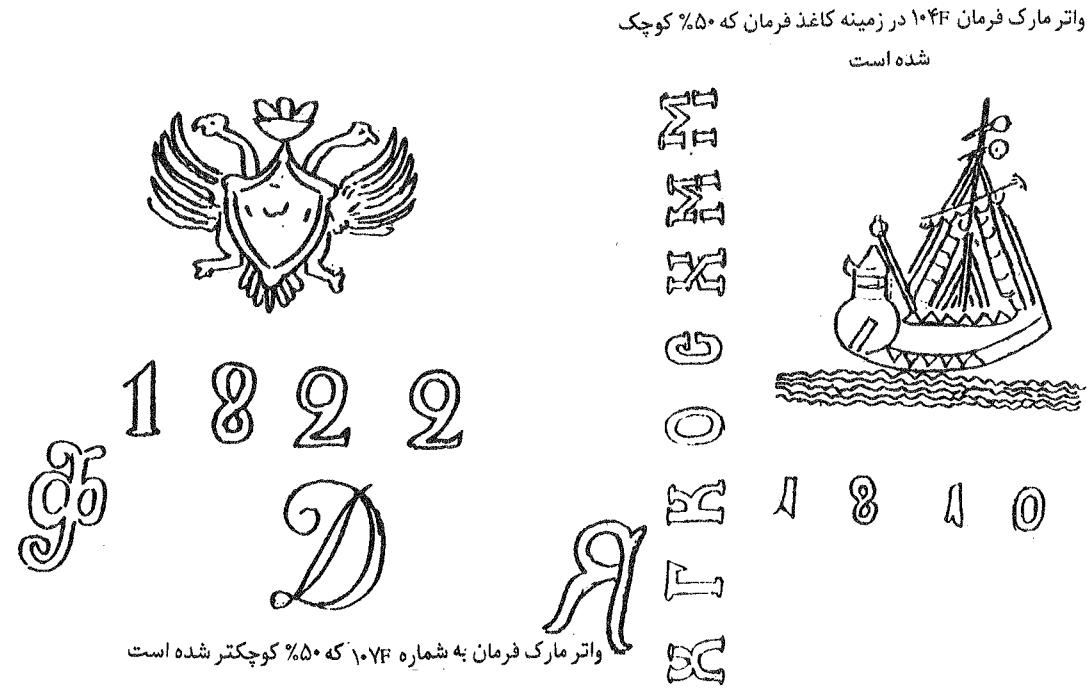
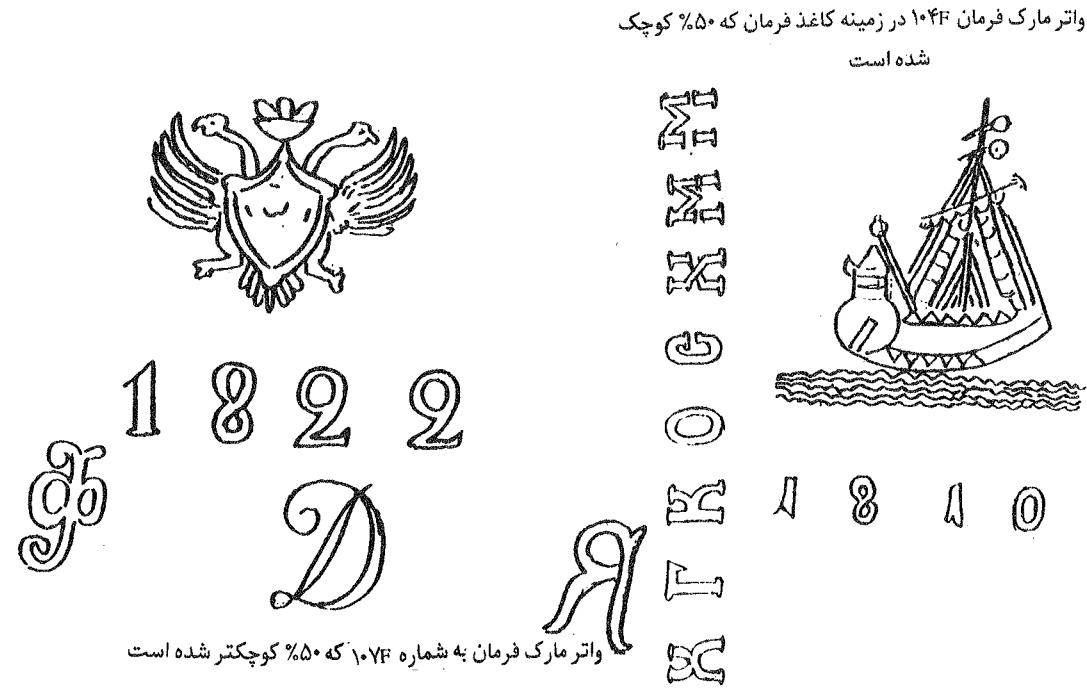
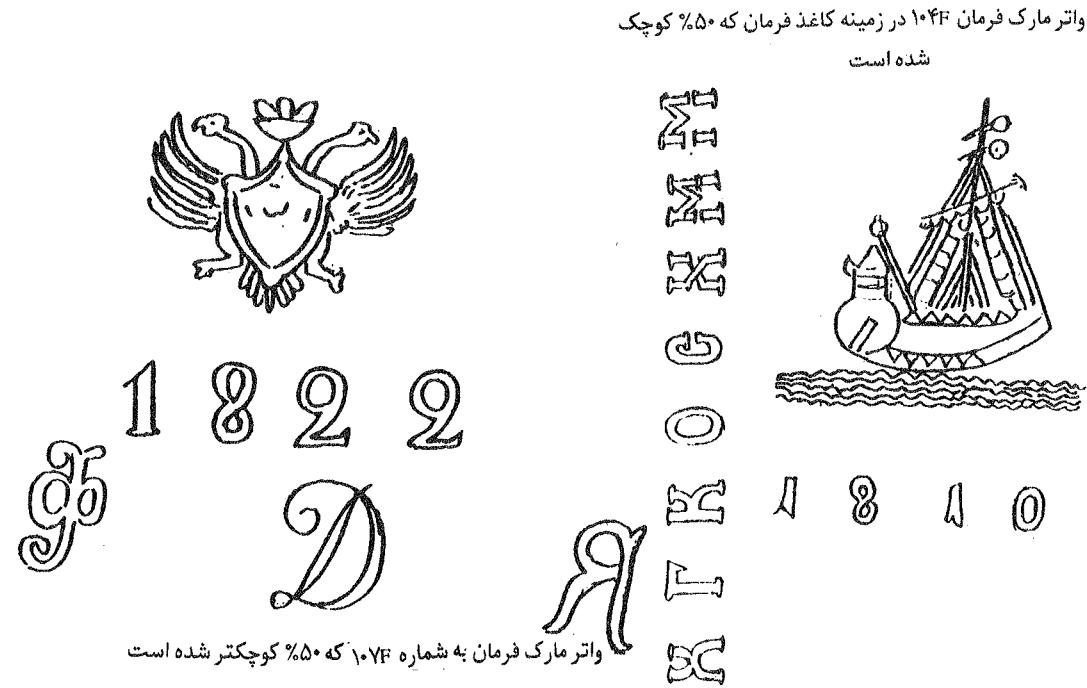
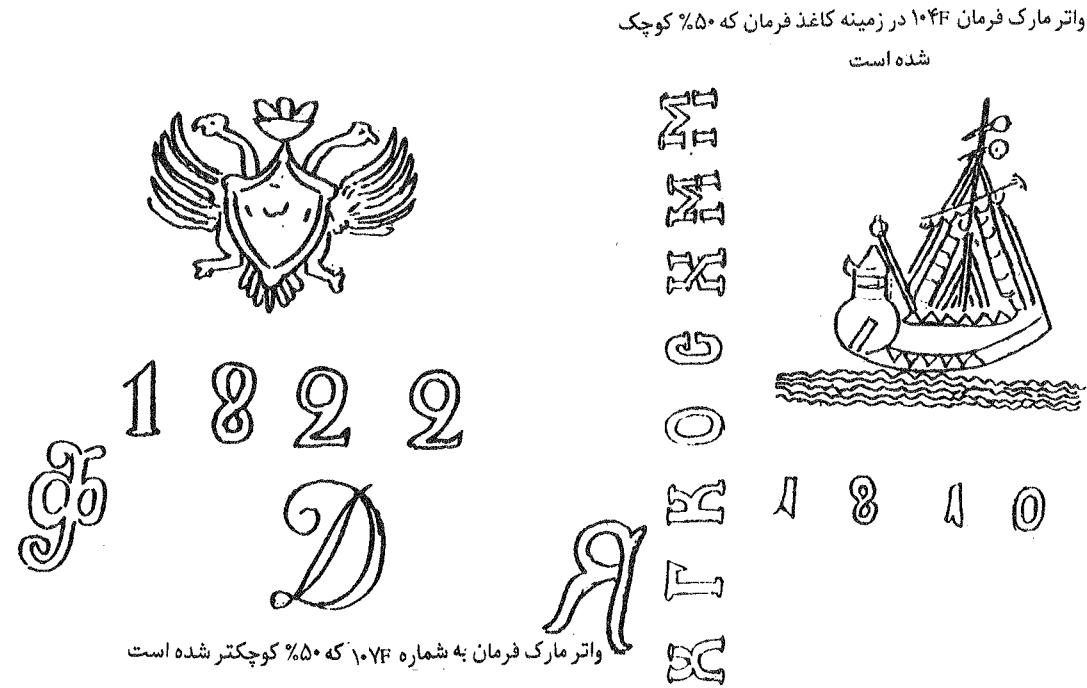
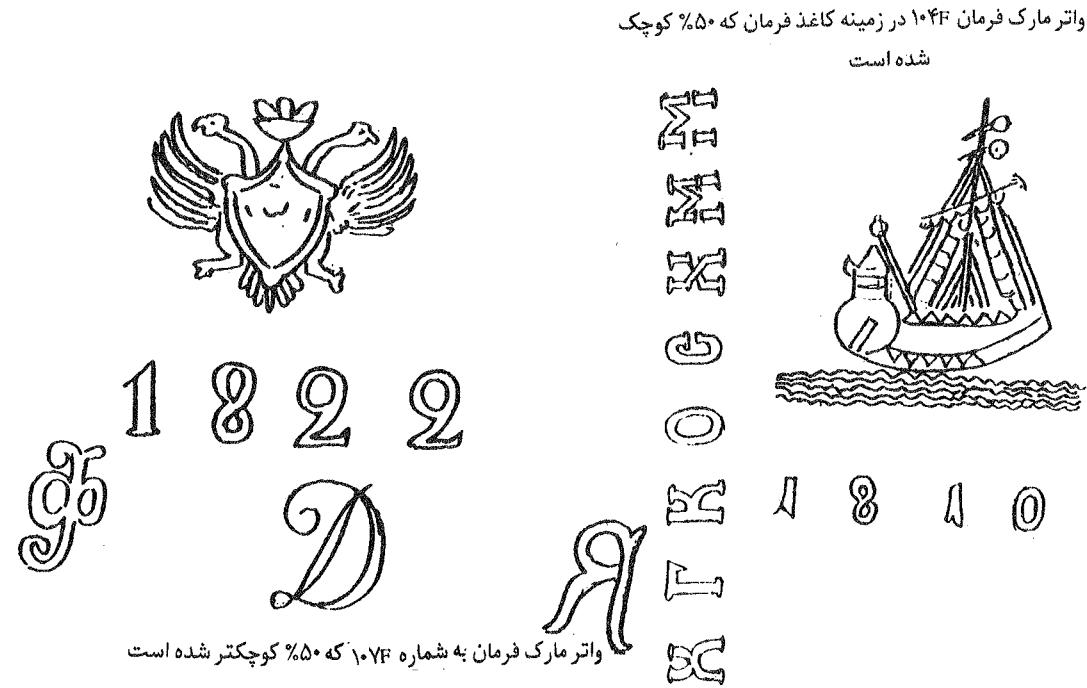
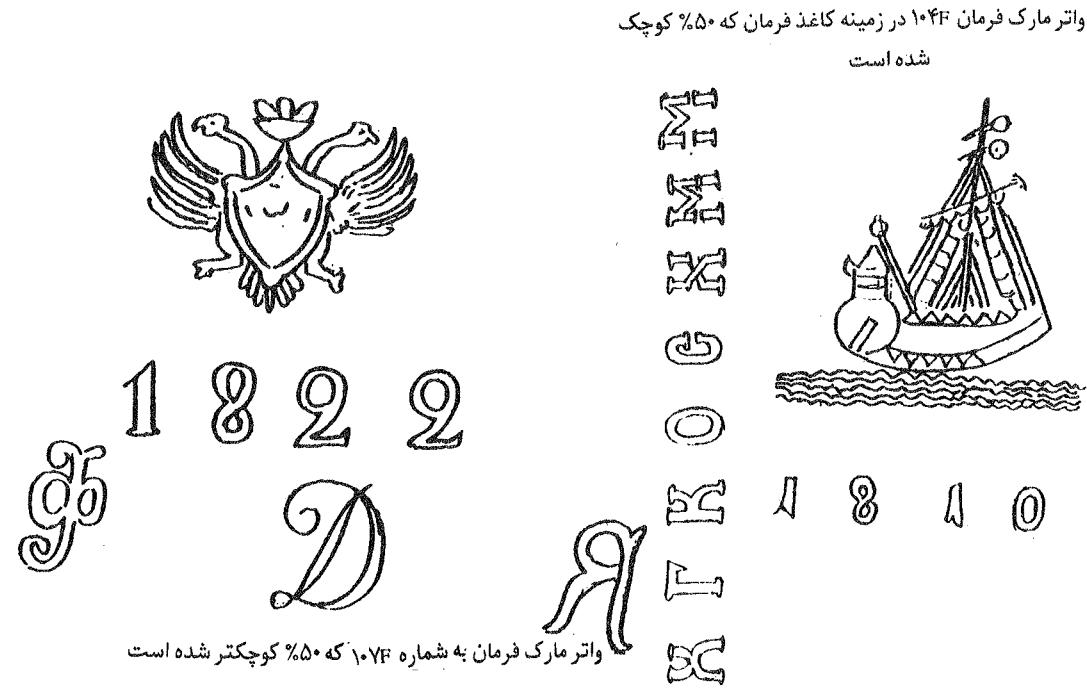
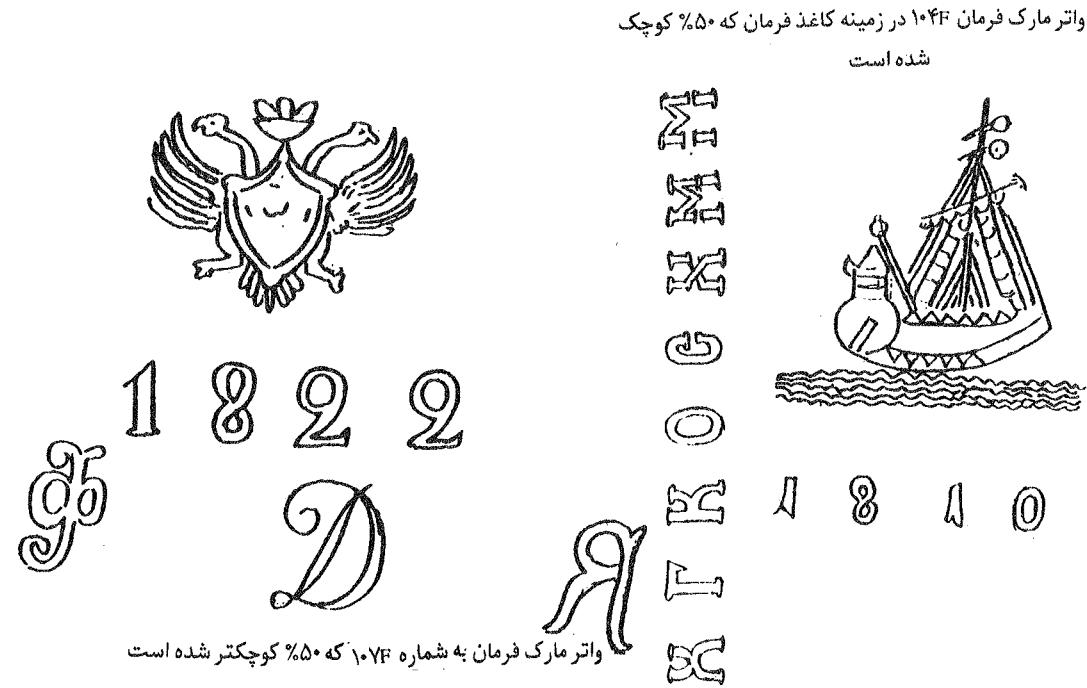
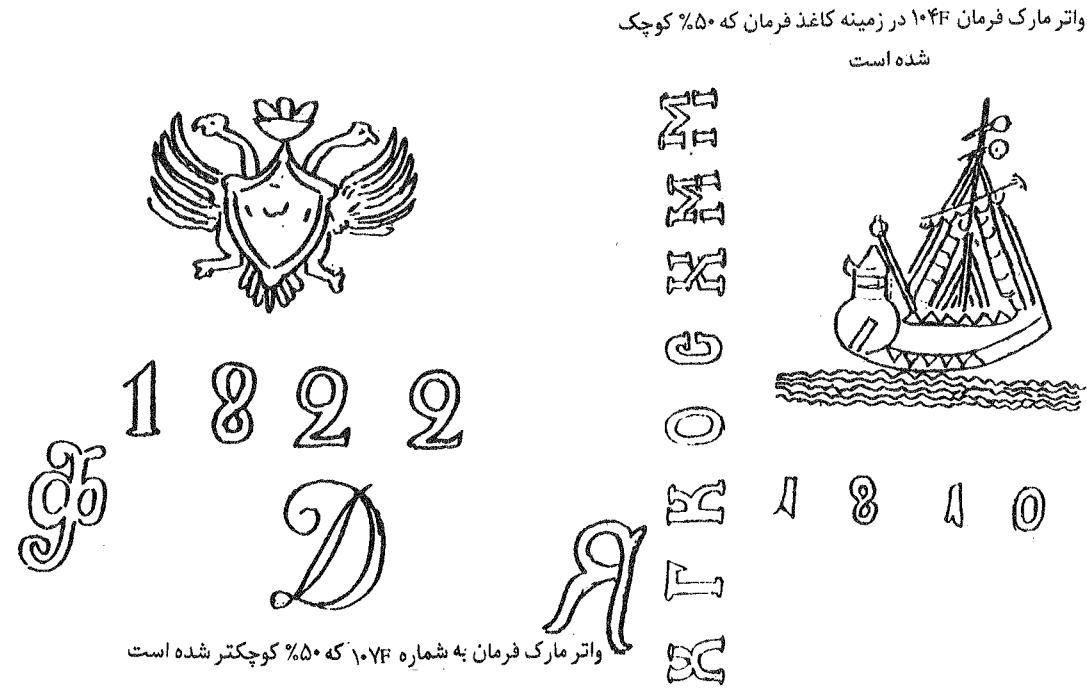
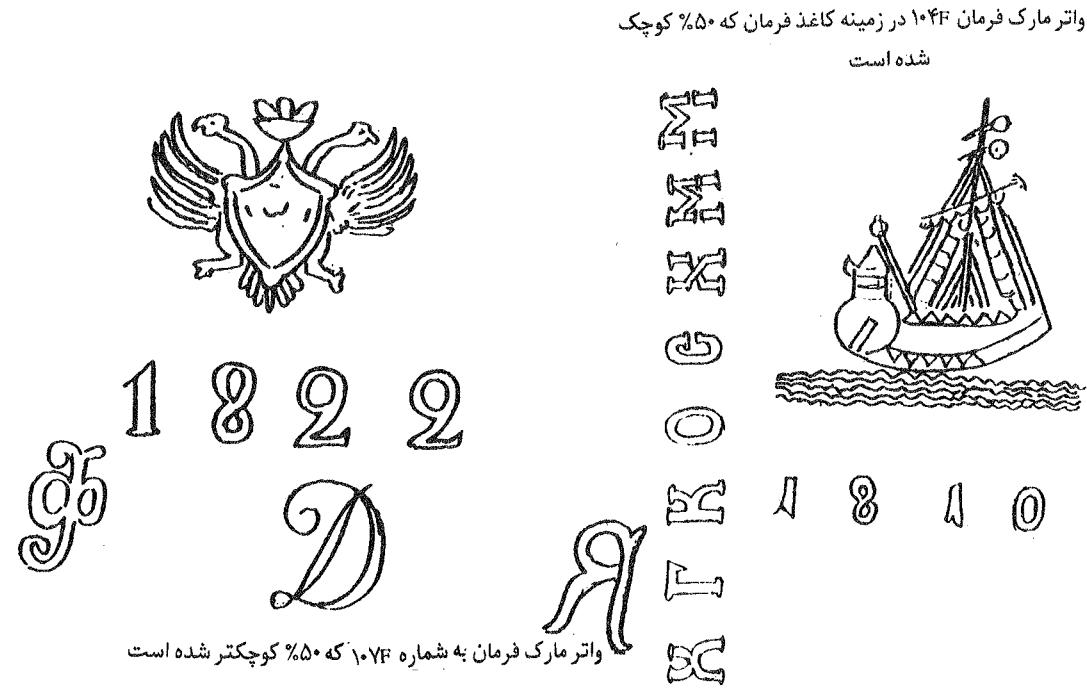
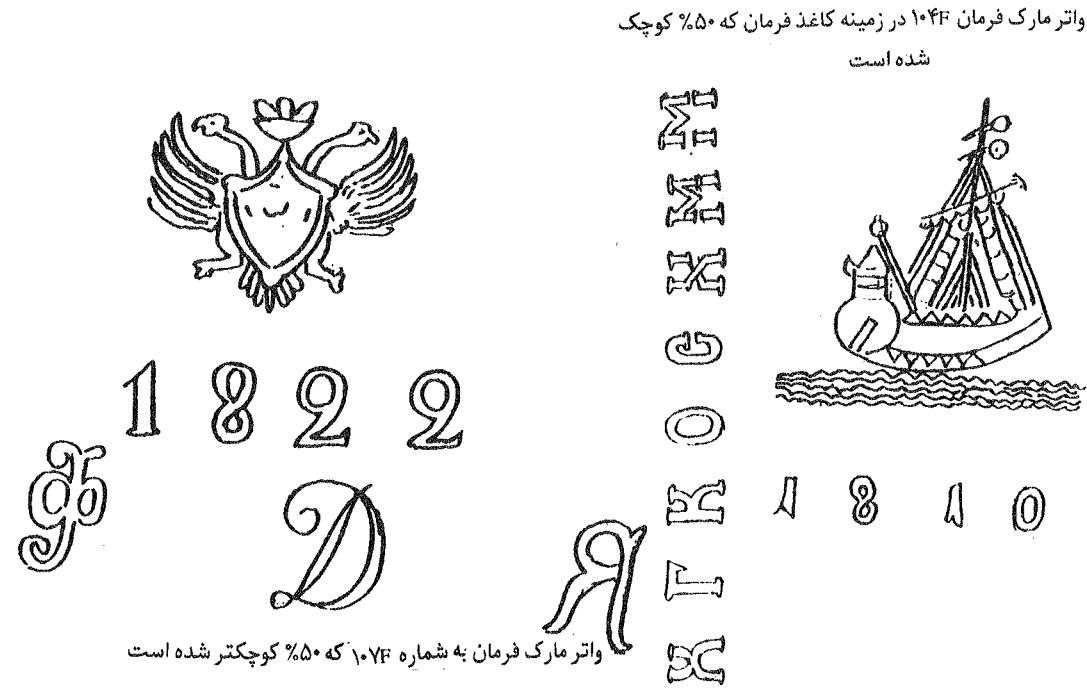
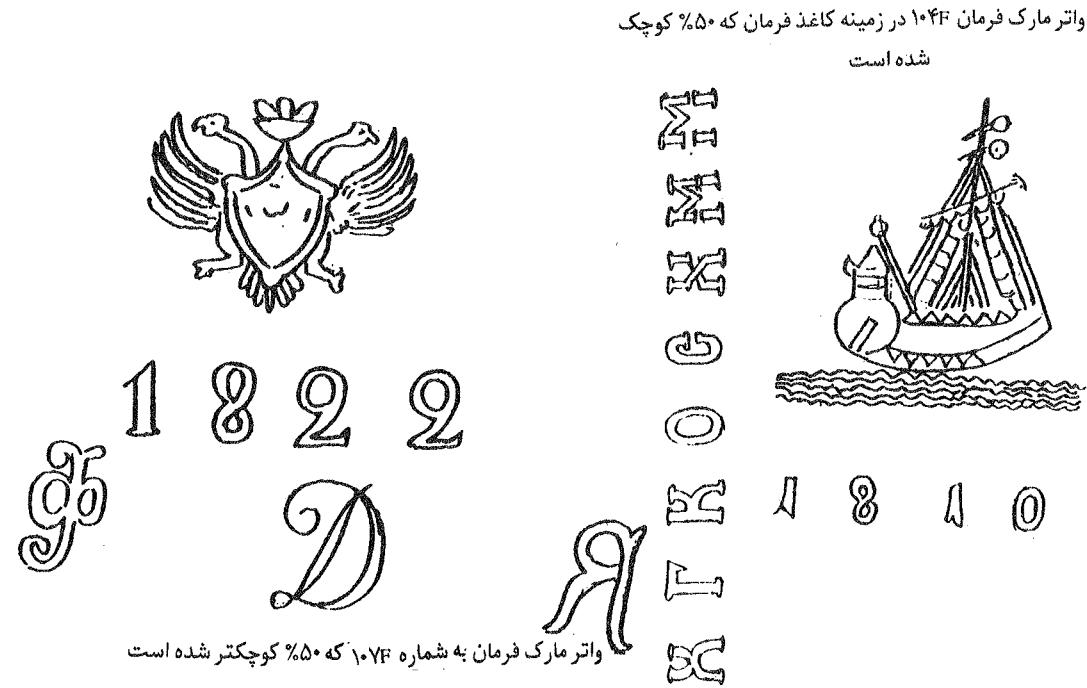
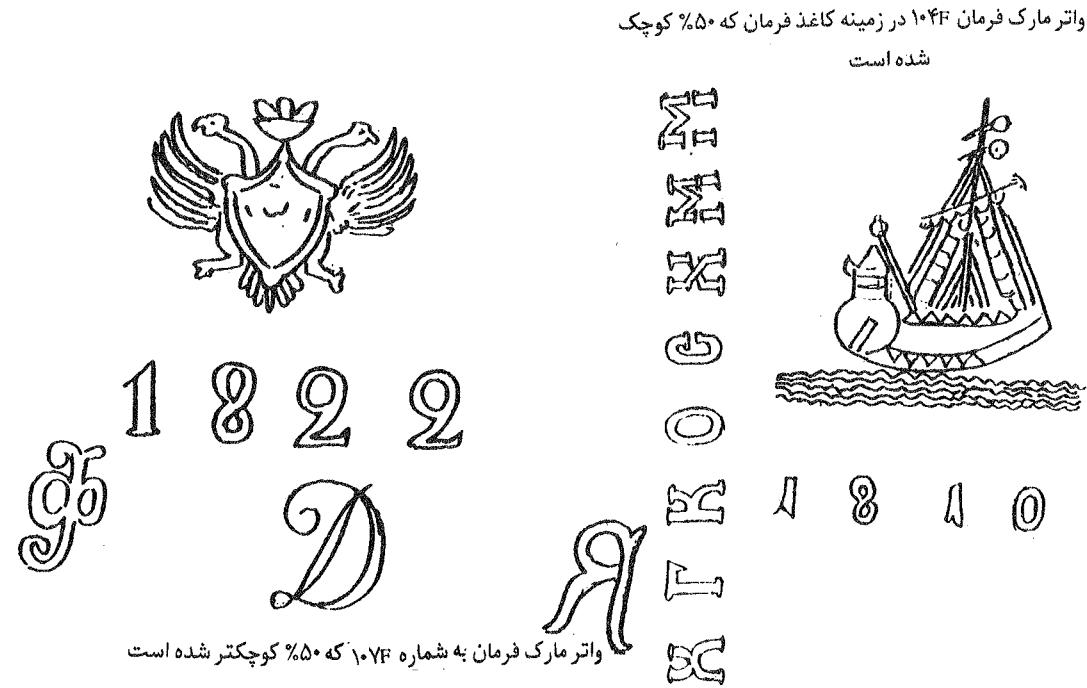
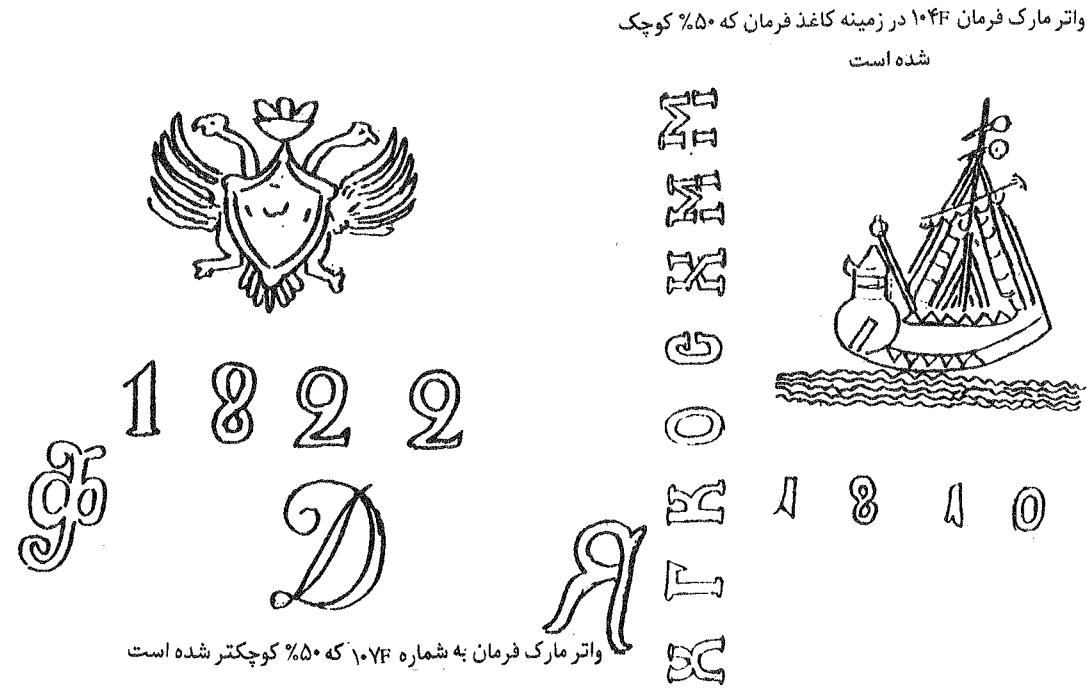
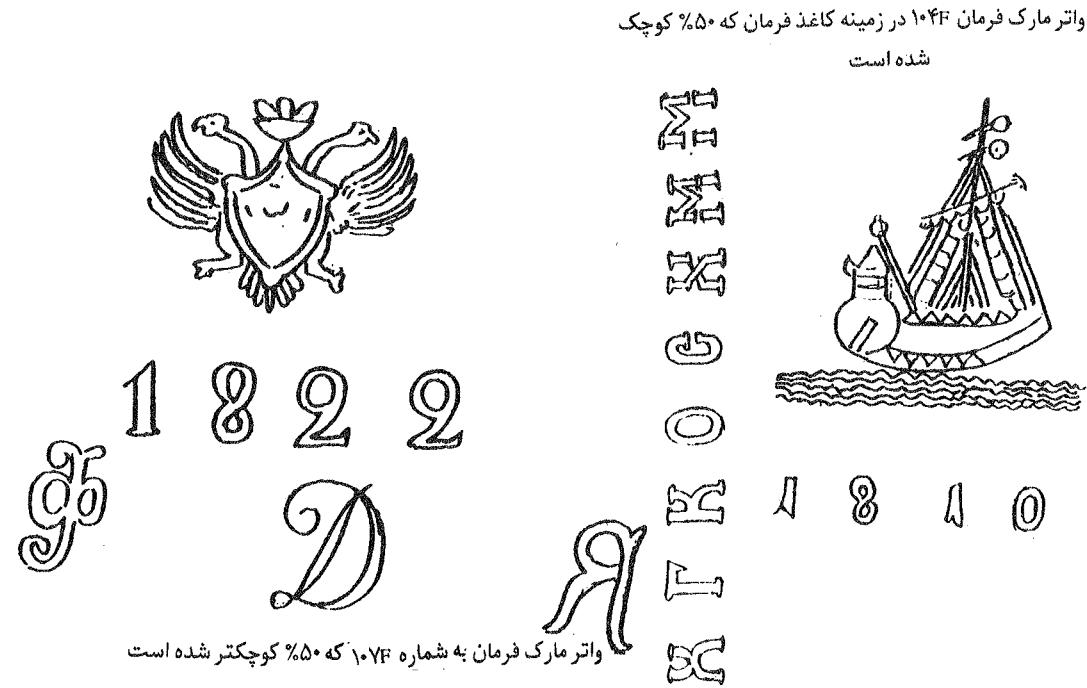
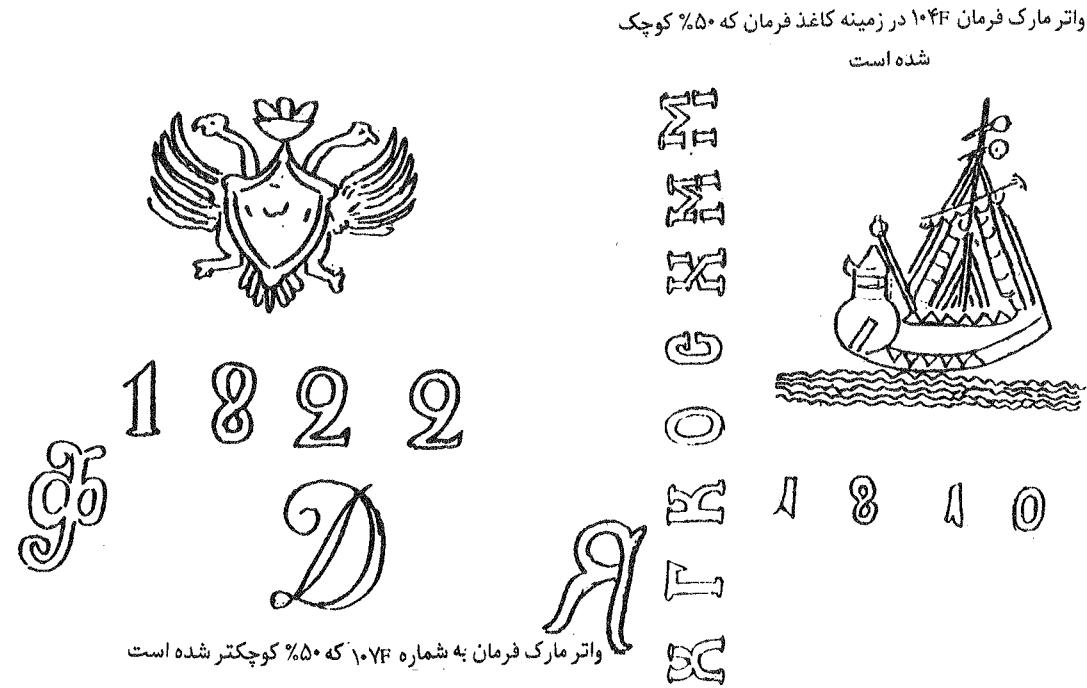
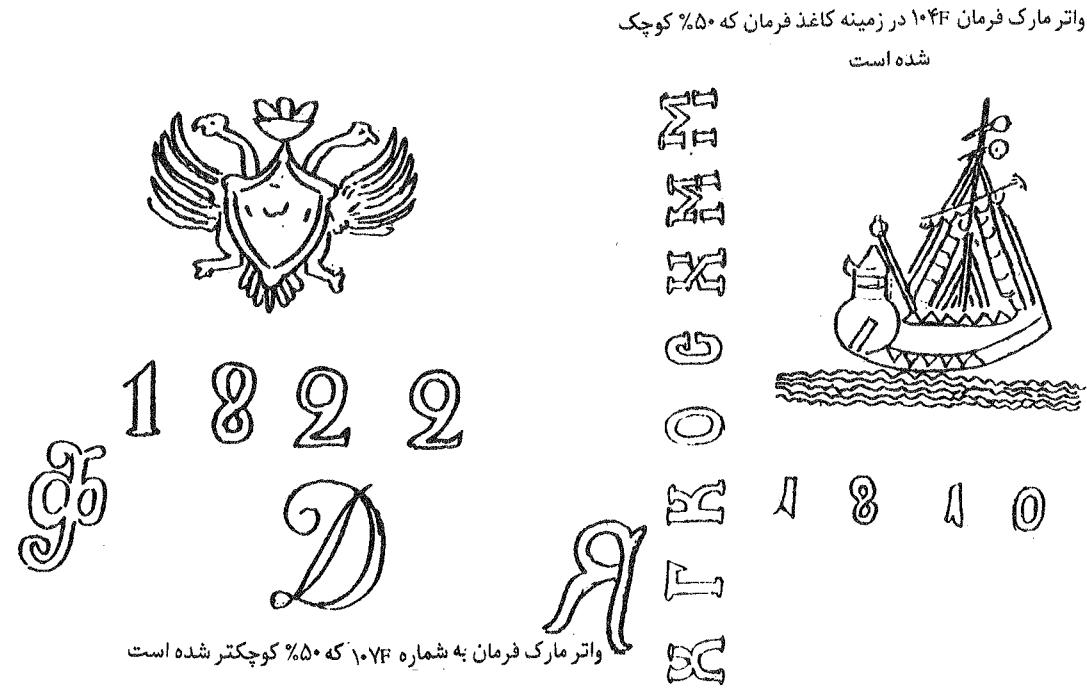
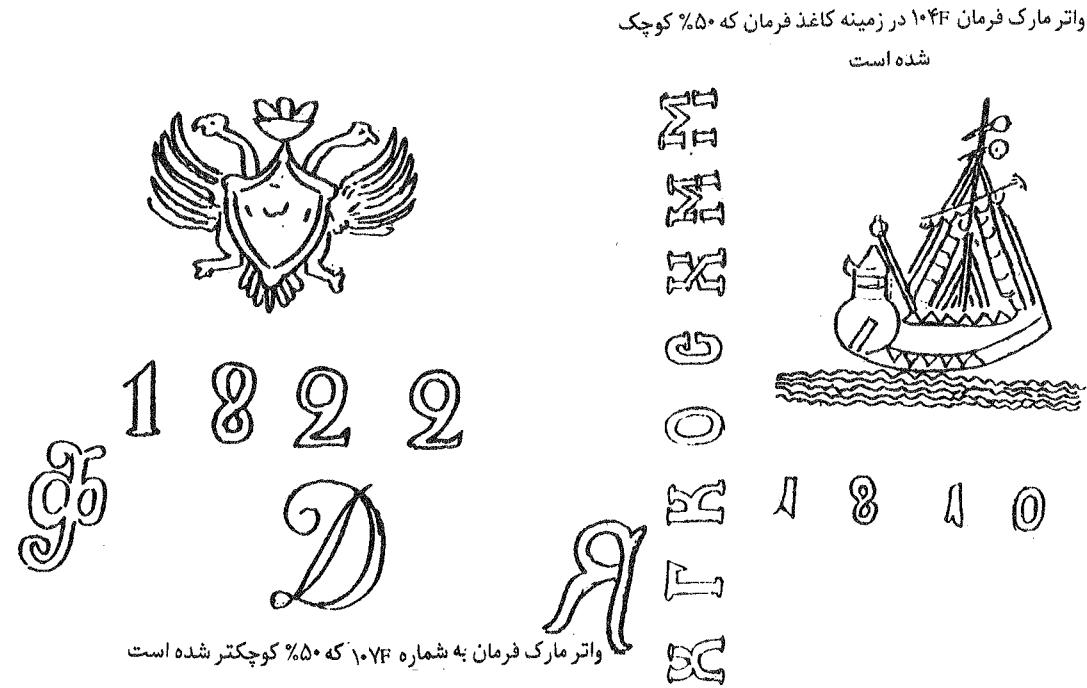
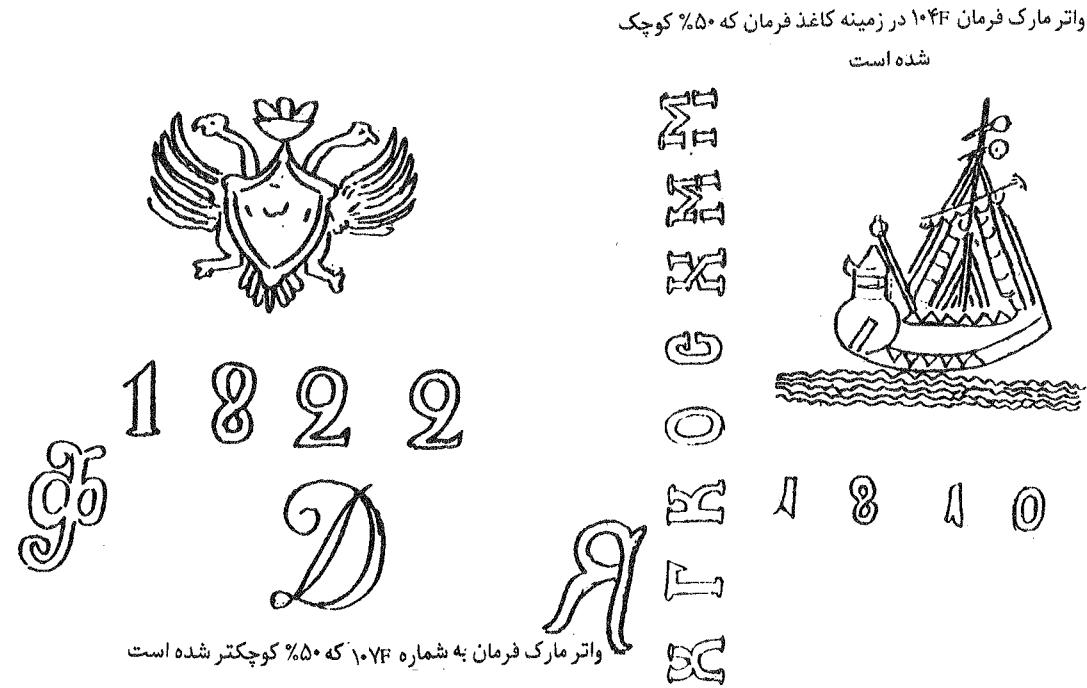
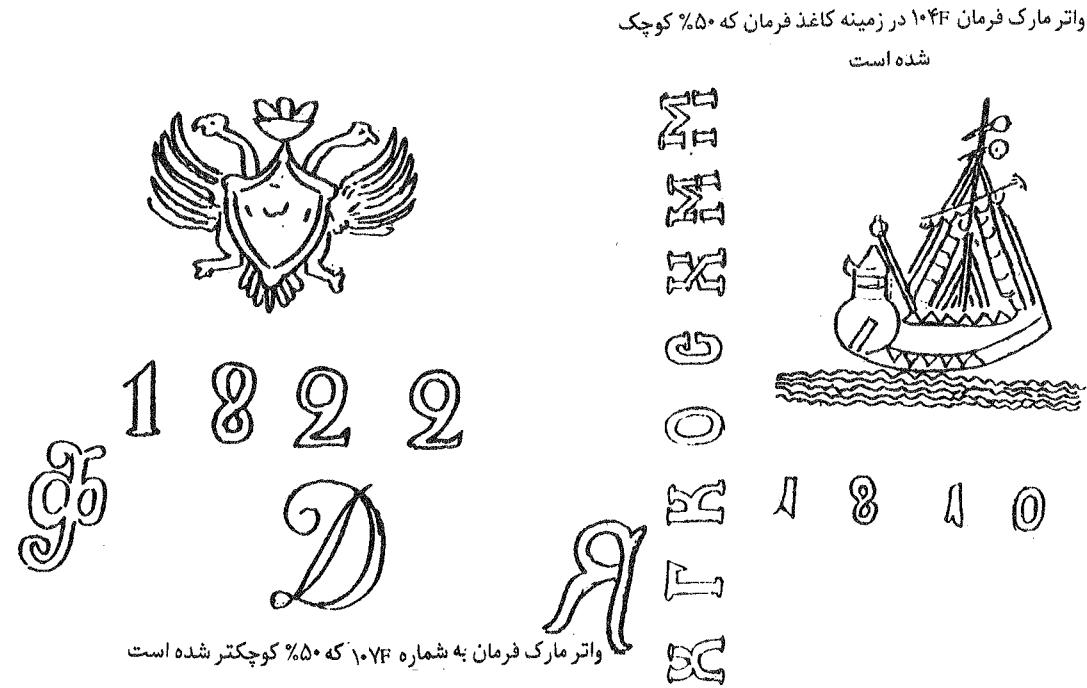
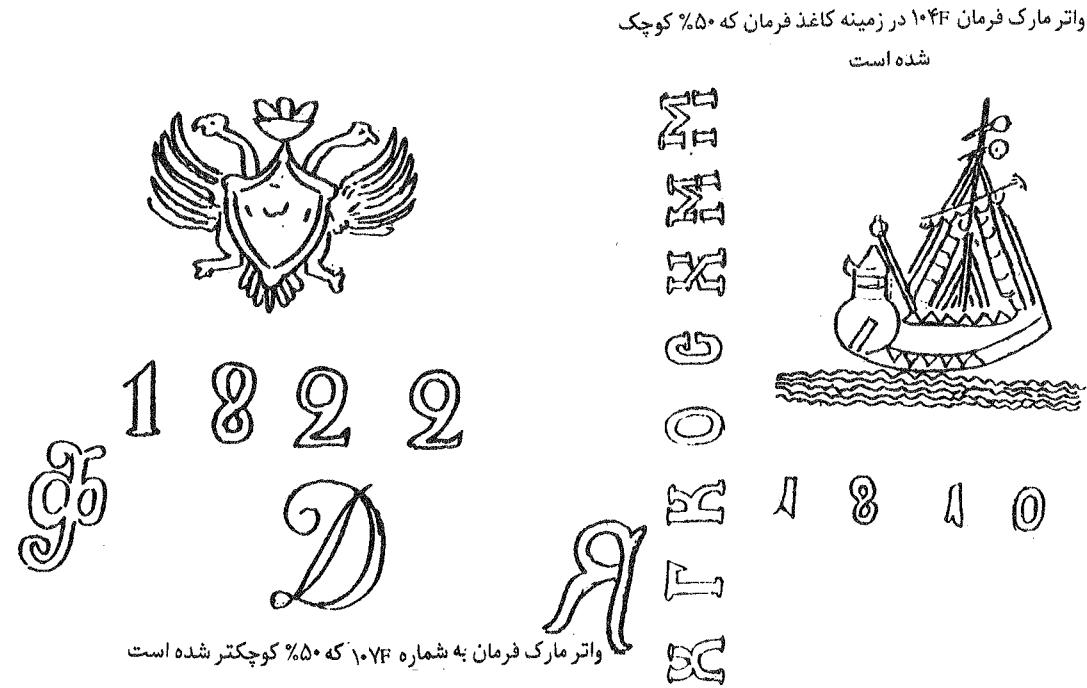
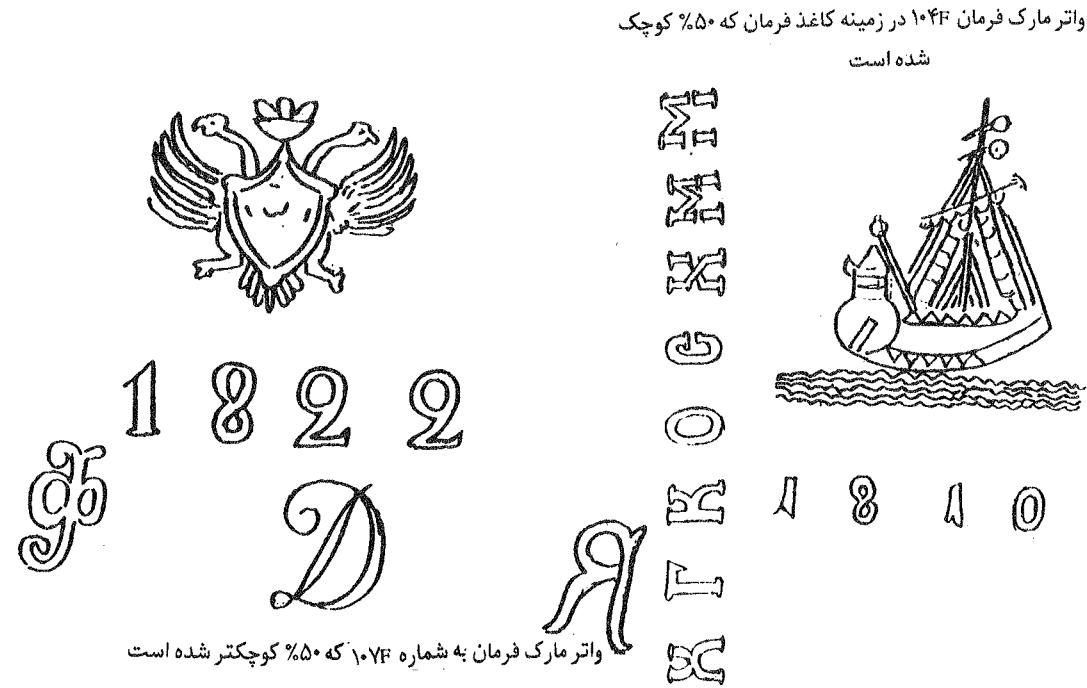
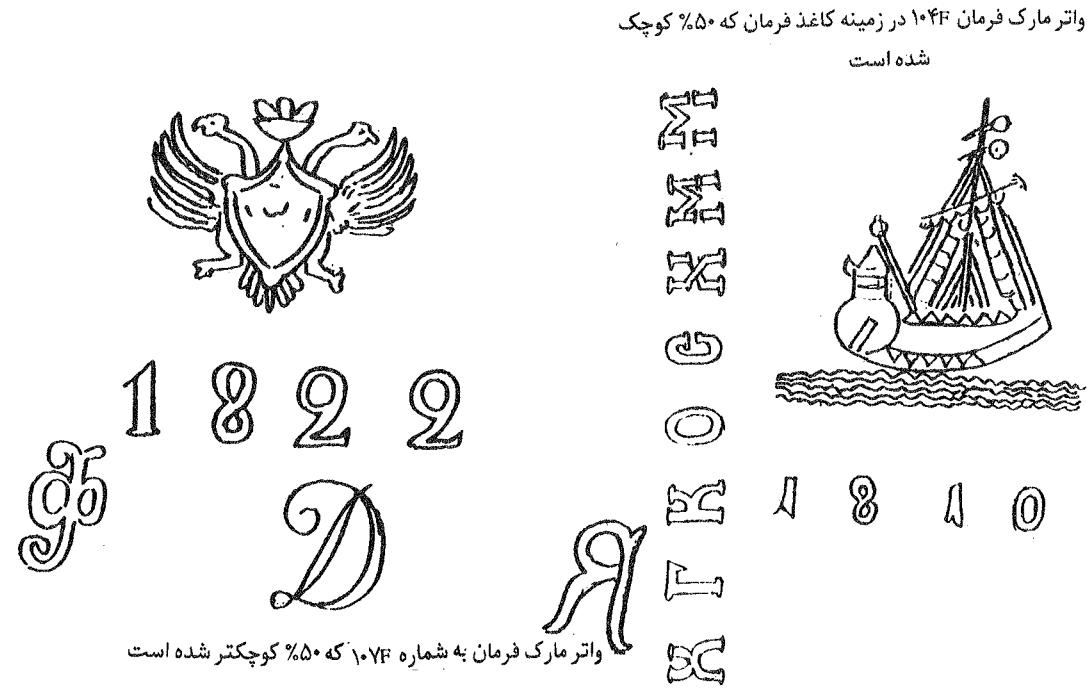
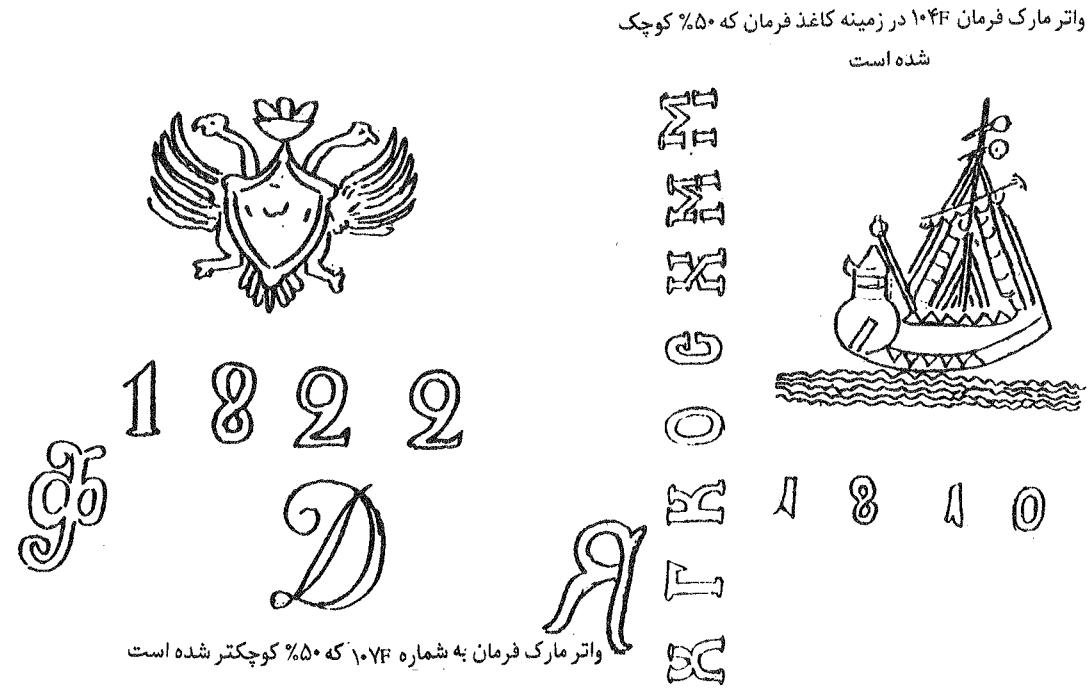
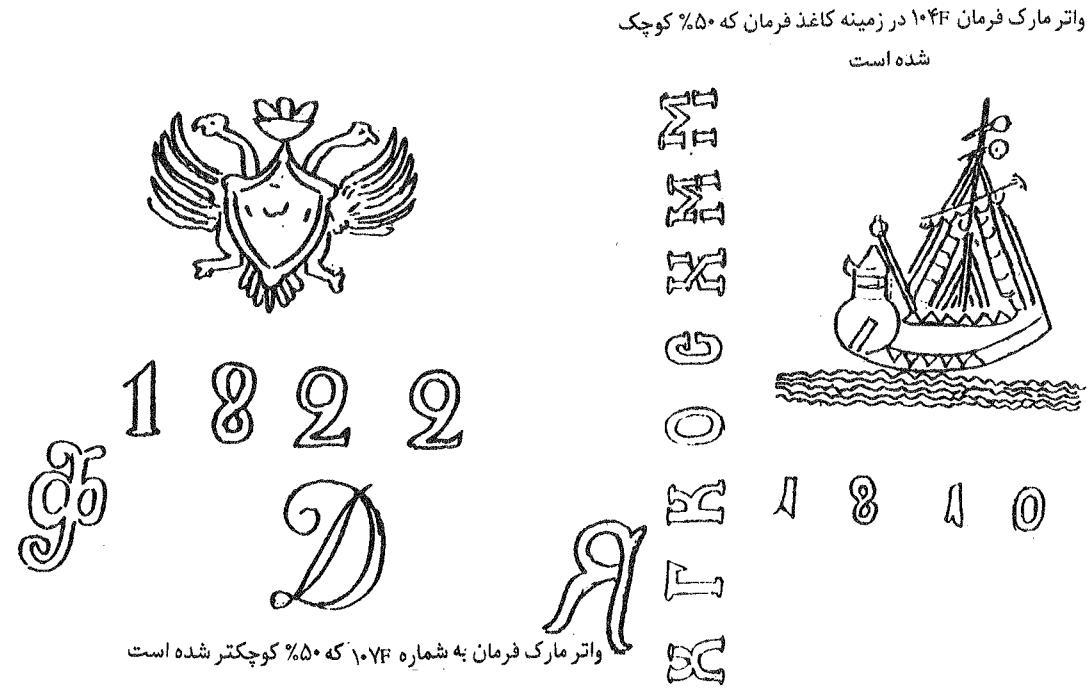
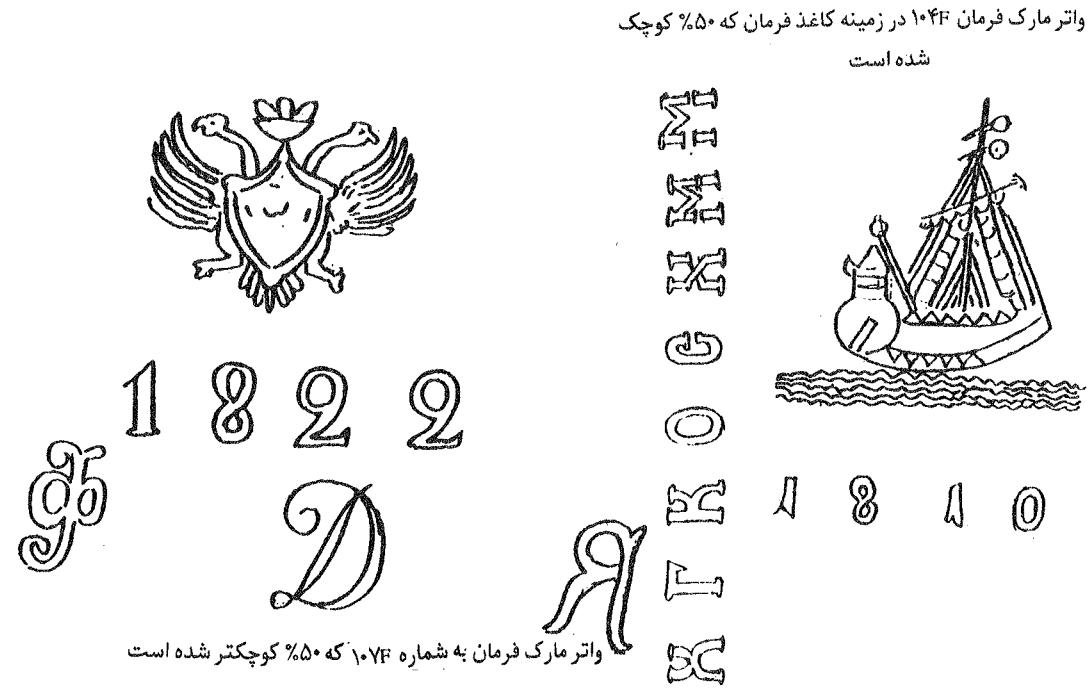
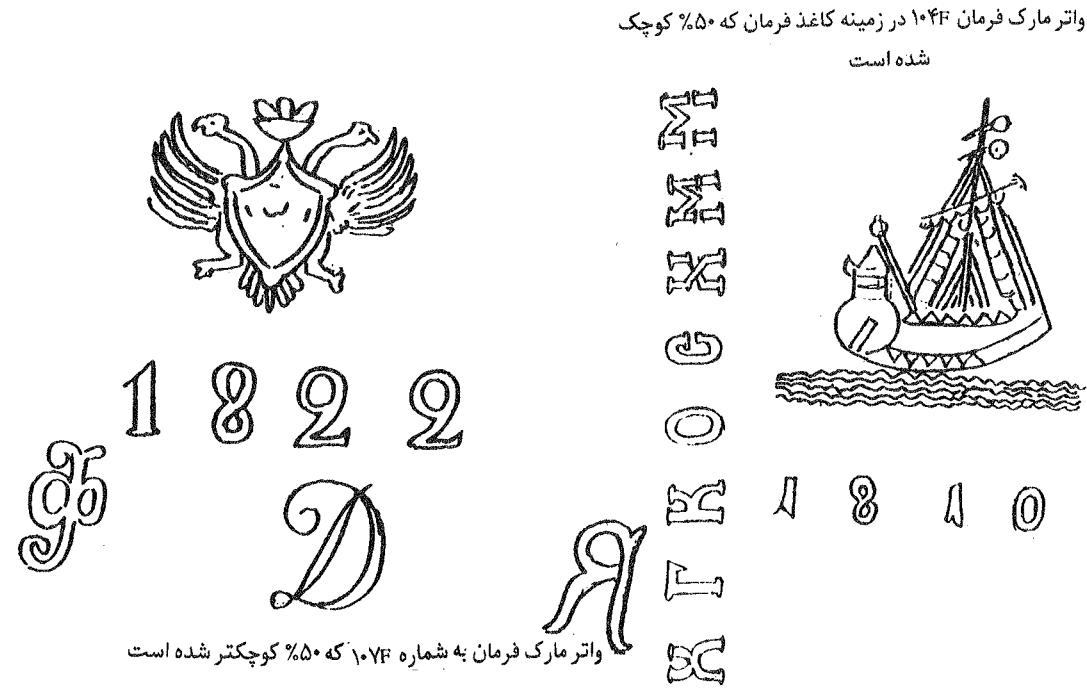
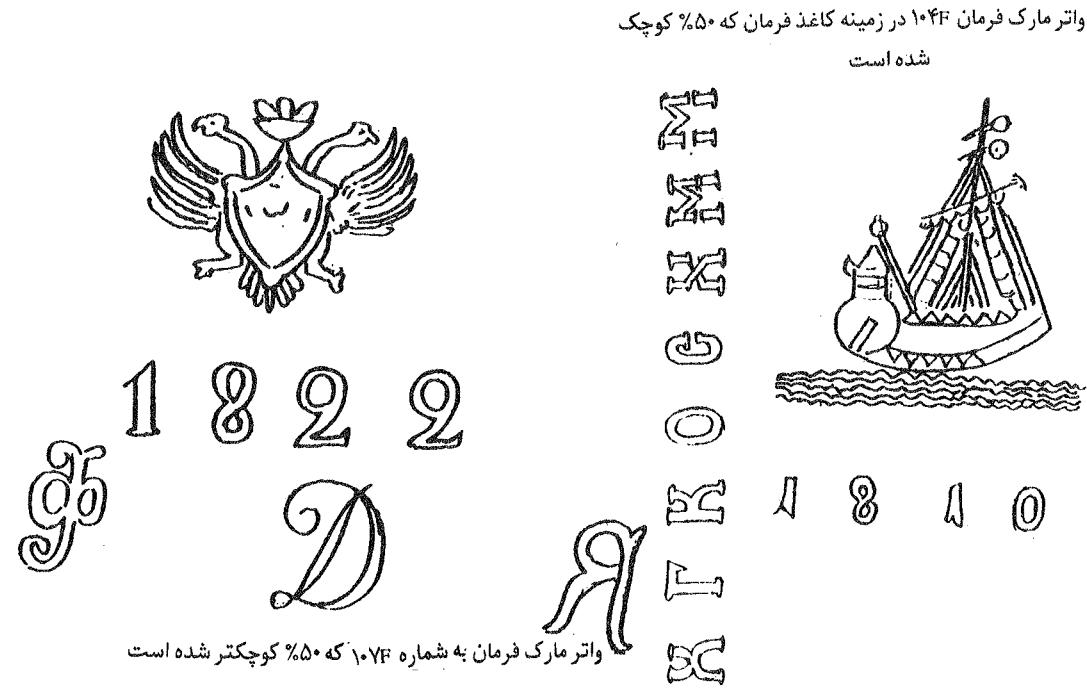
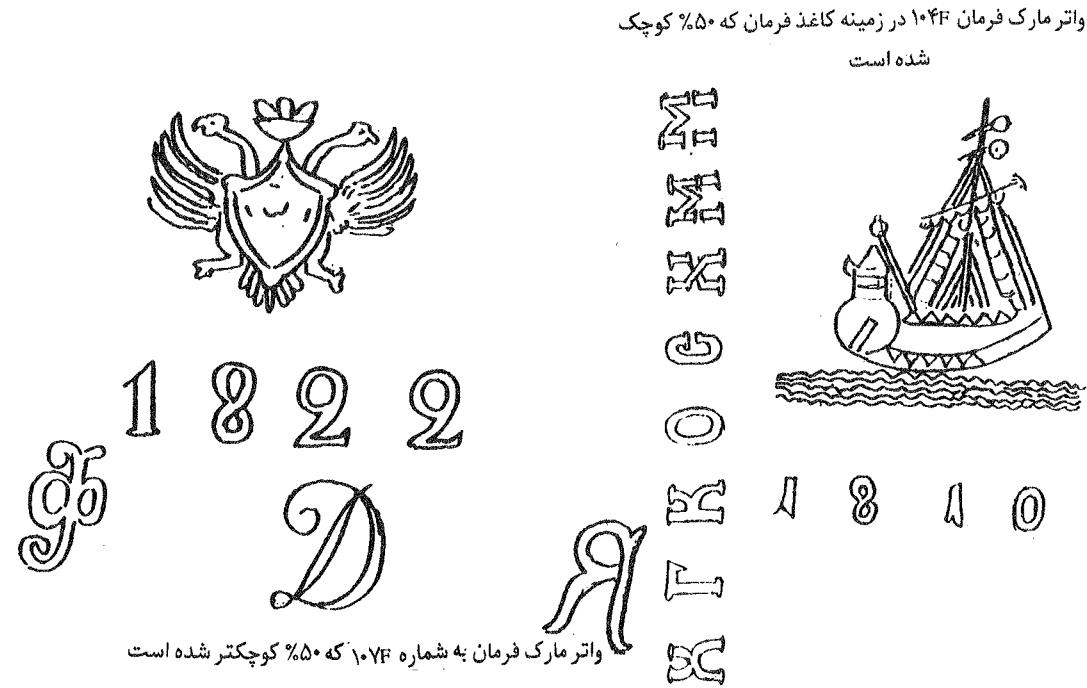
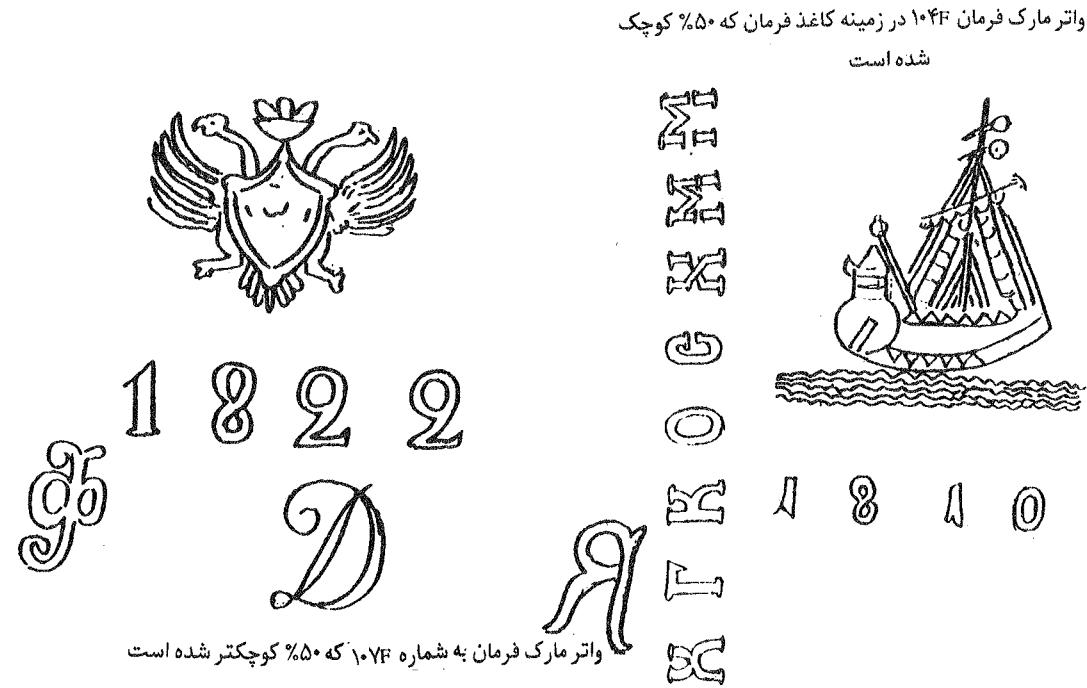
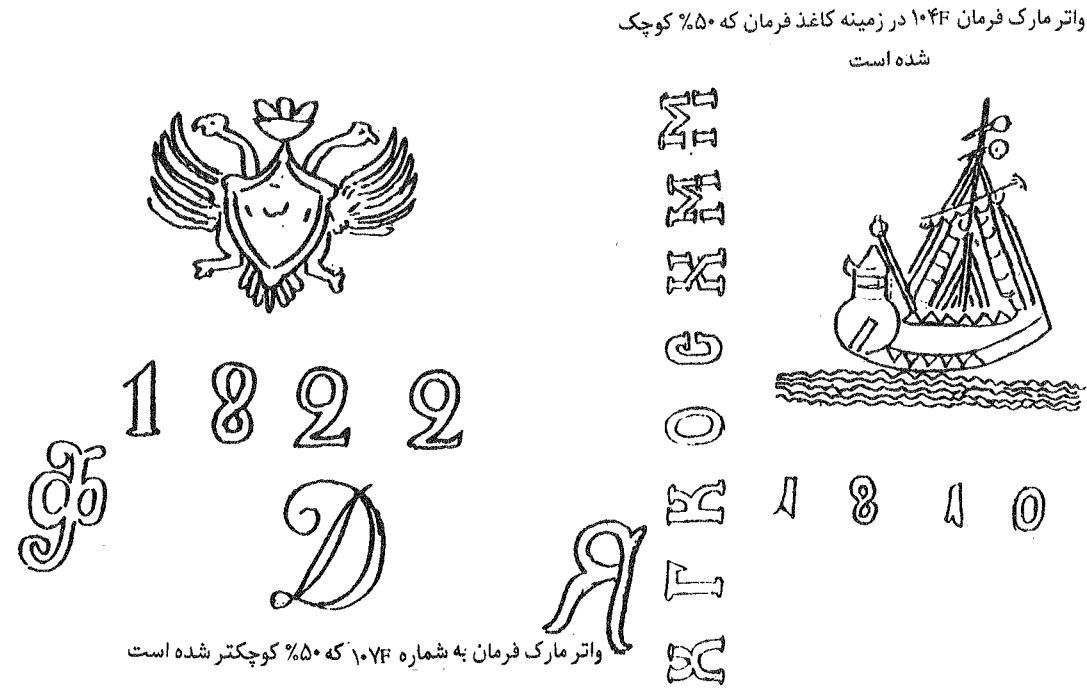
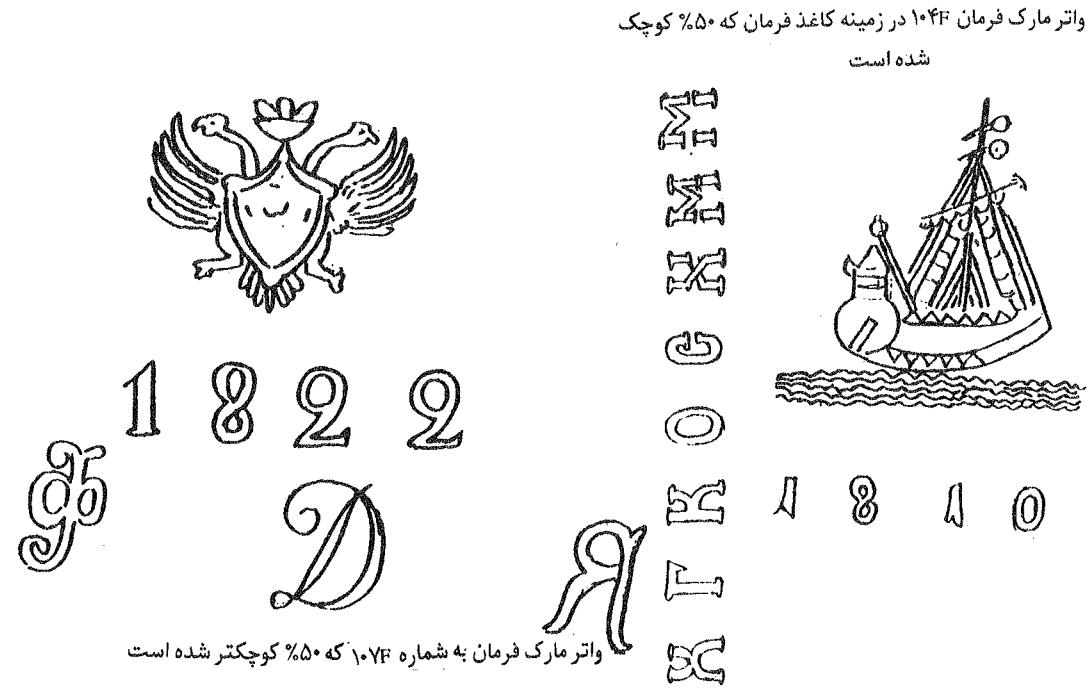
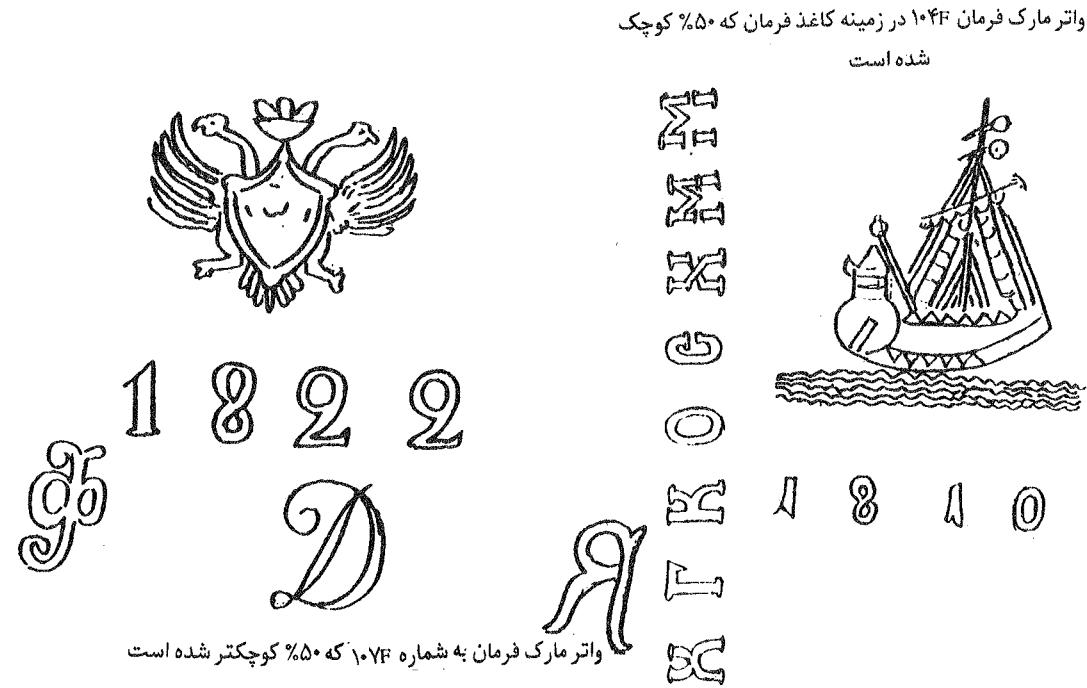
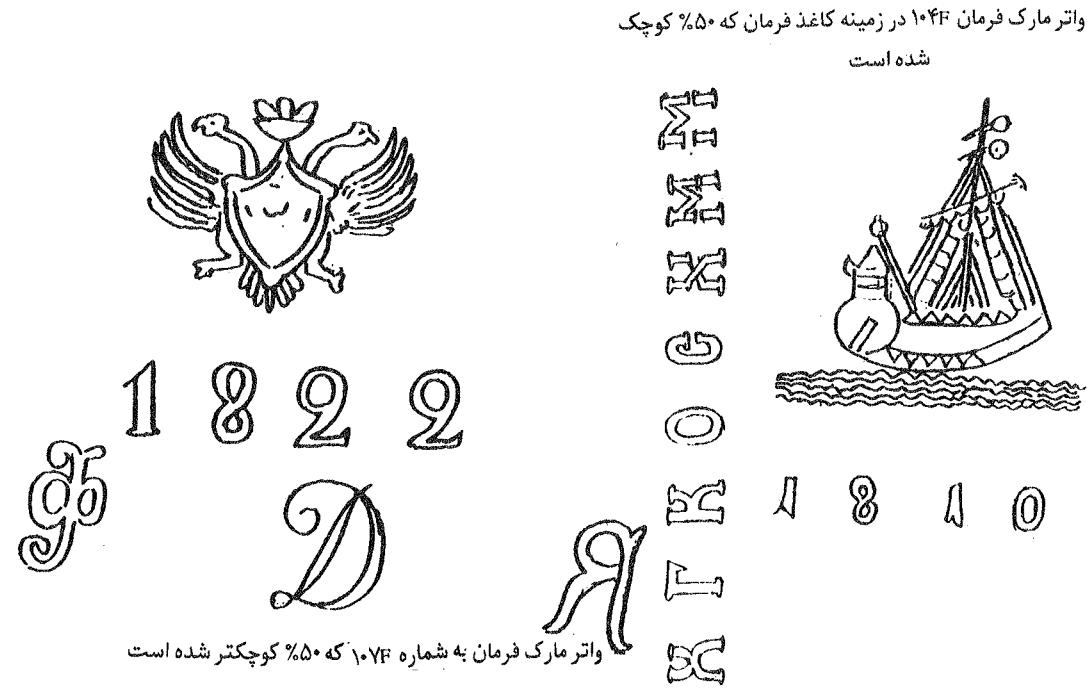
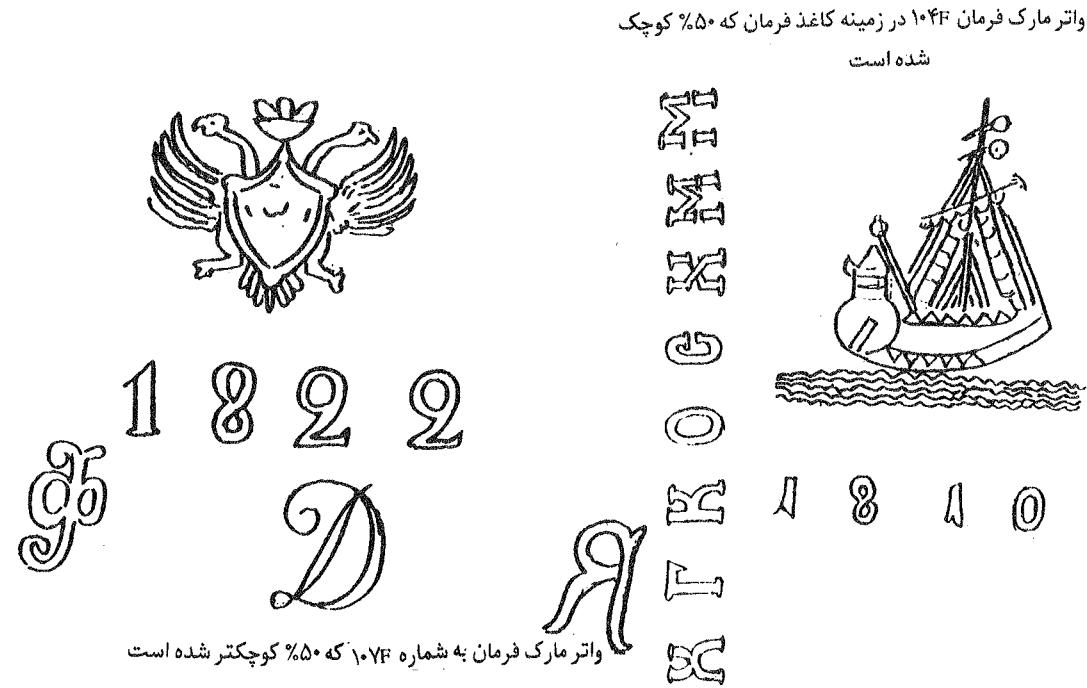

سجع
لهم حمیم ولا دین حمیم
۱۲۱۲

طغرای سرفرمان با مهر صاحبقرانی ت - تحمیدیه در بالا به رنگ طلائی سبز شده بسم الله تعالى شأنه العزیز

واتر مارک فرمان به شماره ۱۰۷۸ که ۵۰٪ کوچکتر شده است

ارقام و احکام شاهزاده‌های قاجاری

ارقام صادره شاهزادگان قاجاری که مناصب پر مسئولیتی در اداره مملکت داشته‌اند در چند خود از منابع تاریخی و استنادی مهمی است که بسان فرامین سلطنتی نمایانگر وضع حکومتی دوران خود بشمار می‌آیند. بدین سبب نگارنده ضمن جمع آوری فرامین و استنادات قدیمی از ارقام و احکام شاهزادگان نیز که دارای مهر و طغای مخصوص و سایر امتیازات استنادی بودند جمع آوری نموده و تعدادی از بهترین و مشخص‌ترین آنها را بعنوان نمونه بدیدار علاقمندان میرسانم.

(عباس میرزا نایب السلطنه ولیعهد)

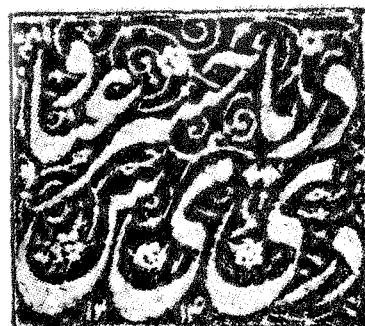
عباس میرزا پسر چهارم فتحعلی‌شاه در روز چهارشنبه چهارم ذی الحجه ۱۲۰۳ ه.ق. تولد یافت و به توصیه آقا محمد خان به سال ۱۲۱۳ ه.ق. فتحعلی‌شاه او را رسماً به ولیعهدی انتخاب کرد و به فرمانفرماشی آذربایجان نامزد نمود. عباس میرزا از میان فرزندان عدیده فتحعلی‌شاه عزیزترین اولاد او بشمار می‌رفت و در چند ایران وروس و سایر منازعات دیگر لیاقت و فرماندهی خود را به منصه ظهور نهاد او در شب ۱۰ جمادی آخر سال ۱۲۴۹ ه.ق. در مشهد فوت نمود و همانجا دفن گردید و سن او بهنگام مرگ ۴۷ بود.

بعد از مرگ ولیعهد سایر پسران فتحعلی‌شاه هر یک سعی می‌کردند که ولیعهدی را از آن خود نمایند ولی شاه به تدبیر پسیار آنان را ساخت کرد و فرمان ولیعهدی و حکومت آذربایجان را به نام محمد میرزا فرزند عباس میرزا صادر نمود و اورا با قائم مقام به تبریز فرستاد.

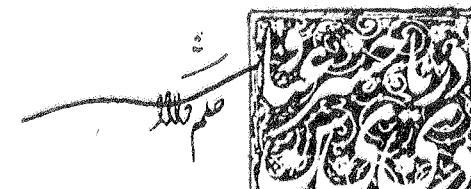
از عباس میرزا ولیعهد تاکنون چهار مهر شناخته شده که به ترتیب سیوات معرفی می‌گردند.

مهر شماره ۱ الف

الف - مهر چهار گوش اندازه مهر 27×31 میلی‌متر - تاریخ حک مهر ۱۲۱۴ ه.ق.
متن سجع مهر بخط نستعلیق (در دریای خسروی عباس ۱۲۱۴)

مهر بزرگ و اصلاح شده

مهر در اندازه اصلی

این مهر یک سال بعد از ولیعهدی عباس میرزا حک شده و مورد استفاده قرار گرفته است و مهر دیگری که با این ابعاد و شبیه این مهر ساخته شده و تاریخ ۱۲۴۰ دارد در رقم‌های سالیان ۱۲۴۰ تا فوت شاهزاده دیده می‌شود.

آرم سلطنتی فتحعلی‌شاه در اشکال گوناگون

آرم سلطنتی ایران - نقل از کتاب الکساندر چونز ادوارد.

شکل ۲ - پهله چینی با آرم سلطنتی که از طرف دولت انگلیس به فتحعلی‌شاه هدیه گردیده است. (عکس از موزه گلستان)

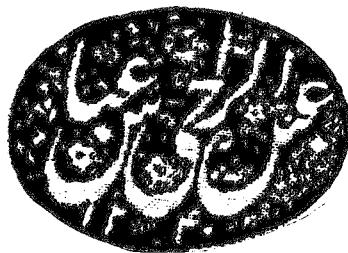
FRATIALY CHAI

Le fini et signé d'après le tableau
Imperial à Rayah par . M. D.
Le 20 de Janvier 1820

EMPEREUR

PRESAIS.
Rapporté par l'officier en chef à la
Chambre des Conseillers à Paris
le 20 Janvier 1820

مهر شماره ۳ پ

پ - مهر بادامی شکل - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۲۴۰
متن و سجع مهر بخط نستعلیق (عبده الرّاجی عباس ۱۲۴۰)

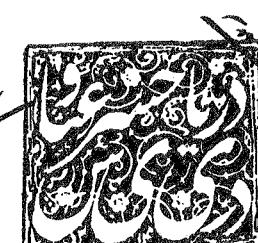
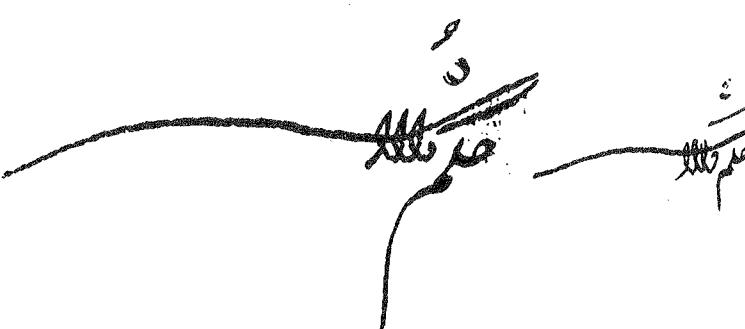
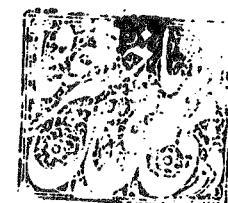
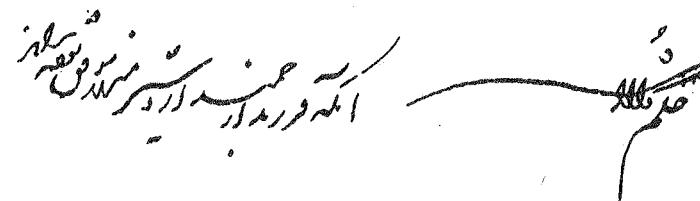
مهر شماره ۴ ت

ت - مهر چهارگوش - اندازه مهر نامعلوم - فاقد تاریخ حک مهر
سجع مهر بخط نستعلیق - (عباس) درست چپ مهر به خط عباس میرزا - (فرزندی محمد میرزا حفظه الله تعالی)

طغای سرقم

طغای حکم‌ها و سرقم‌های عباس میرزا (حک و لا شد) بود که دو نمونه آن را ملاحظه مینمایید طغای و تحمیدیه‌های پادشاهان در سر فرمانها عموماً برنگ طلائی و طغای و تحمیدیه‌های شاهزادگان در سرقم‌ها برنگ مشگی می‌باشند.

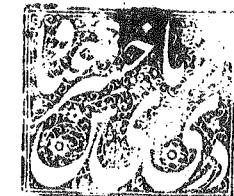
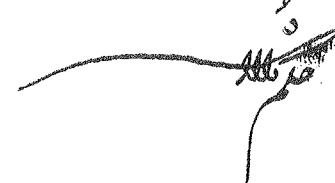

مهر شماره ۵ ب

ب - مهر چهارگوش - اندازه مهر 25×28 میلی‌متر - تاریخ حک ۱۲۴۰
متن و سجع مهر بخط نستعلیق عالی (در دریای خسروی عباس ۱۲۴۰)

مهر بزرگ و اصلاح شده

مهر در اندازه اصلی

این مهر که در اندازه یاد شده و شبیه مهر اولیه سال ۱۲۱۴ حک شده دارای تاریخ حک ۱۲۴۰ بوده و تا فوت شاهزاده در ارقام وی دیده می‌شود.

دو نمونه از ارقام عباس میرزا که با این مهر ممهور شده به شماره‌های ۱۱۰F و ۱۱۲F مضبوط مجموعه نگارنده است که در صفحات بعد معرفی می‌گردد.

مقایسه دو مهر چهارگوش یک اندازه و هم سجع عباس میرزا و لیعهد

مهر سال ۱۲۴۰

مهر سال ۱۲۱۴

اگر با دقیق و بوسیله ذره بین بین دو مهر توجه کنیم زمینه مارپیچی‌های اسلیمی دو مهر با یکدیگر تفاوت فاحشی را نشان می‌دهد و محل حک حروف با یکدیگر نمی‌خواند و فواصل حروف در یکی از مهرها بهم چسبیده و در دیگری فاصله‌دار است. حکاک استاد گو اینکه سعی نموده دو مهر را بسان یکدیگر نقرنماید ولی با همه دقیقی که بکار برد تفاوت مهرها بر ملا می‌گردد و ضمناً تاریخ حک مهر و اندازه آنها است که اولی سنه ۱۲۱۴ و اندازه 27×31 میلی‌متر و مهر دومی بتاریخ ۱۲۴۰ و اندازه 25×28 میلی‌متر می‌باشد.

رقم عباس میرزا به شماره ۱۱۰ F ۱۱۰ مجموعه نگارنده

نمونه ۱ (رقم عباس میرزا به شماره ۱۱۰ F)
با مهر شماره ب تاریخ ۱۲۴۰)

- ۱- واگذاری قشلاقات به طایفه شاهسون مقیم گروس به عیار سابق - صفر ۱۲۴۹
توضیح و خط عباس میرزا در بالای رقم و حکم

مقرر آنکه اردشیر میرزا انصباط و رفاهیت طوایف شاهسون نظر بد او طلبی سفر خراسان بسیار لازم است. البته از قرار حکم سرکار با آنها کمال سلوک را مرعی داشته تقاضت میان گروس و شاهسون و تقاضت در کار خود و خدمت دیوان نگداشتند و آسودگی آنها را منظور داشته غیر این را خلاف رای ما دانسته و در عهده شناسد.

مهر عباس میرزا با مشخصات ذیل مهر چهارگوش در اندازه اصلی 25×28 میلی متر و سجع (در دریای خسروی عباس ۱۲۴۰) بخط نستعلیق عالی - اندازه رقم 29×40 سانتی متر قرائت متن رقم از نگارنده

طغایی سرقم (حکم والا شد) برنگ مشگی - آنکه فرزند ارجمند اردشیر میرزا موقق بوده بداند که در خصوص قشلاقات طایفه شاهسون افشار که در گروس داشته اند قرارداد این است که قشلاقات قدیم که مرحوم نجفقلی خان قطع و فصل شده شاهسونها تجاوز ننماید سالی صد تومان هم حکم فرموده ایم که کار کنان آن فرزند طایفه مزبوره بدنهند علی هذا مقرر میداریم که آن فرزند همان قشلاقات قدیم را که مشخص و معین است به آنها واگذار و قدغن کند زیاده بر صد تومان از آنها مطالبه نشود و هر قدر علاوه بر صد تومان از طایفه مرقومه گرفته شده باشد خلاف قرارداد و حکم سرکار است پایید بنحو مقرر معمول و مرتبت داشته موافق قرارداد مقرر رفتار کند و همواره مباری امور را عرضه رأی والا صادر و در عهده شناسند. تحریراً فی شهر صفر المظفر سنہ ۱۲۴۹

صفحه ۲۲۱

ظهور رقم تنها یک مهر چهارگوش دارد که سجع آن چنین است. (الفوض امری الى الله عبدة موسی الحسینی ۱۲۳۷)

رقم عباس میرزا به شماره ۱۱۲ F ۱۱۲ مجموعه نگارنده

با مهر شماره ب و تاریخ ۱۲۴۰)

- نمونه ۲ (رقم عباس میرزا مقدار پانزده لوله آب چشمہ شاه چلبی به باغات یحیی بیک یوزباشی ۱۲۴۰)
هر چهارگوش عباس میرزا با سجع (در دریای خسروی عباس ۱۲۴۰)

طغایی سرقم - حکم والا شد (برنگ مشگی) آنکه چون عالیجاه رفعت جایگاه عزت و مجده همراه اخلاص و ارادت آگاه شد مقرب الحضرة العالیه یحیی بیک یوزباشی حسب الامر والا باغی در جوار باغ صفا احداث نموده و احیاء اراضی اموات کرده لهذا بر ذمت همت ملوکانه لازم آمده پانزده لوله آب از چشمہ شاه چلبی به طریق عنایت ابدی به جهت آبیاری باغ او مرحمت و واگذار فرمودیم که همه ساله پانزده لوله آب را از چشمہ مزبوره آورده باع خود را آبادتر کند و نهال وجودش را در سایه عنایت و مرحمت سبز و خرم باشد. مقرر آنکه عالیجاهان حکام و عمال دارالسلطنة تبریز بنحو مقرر هر ساله پانزده لوله آب از چشمہ مزبور و واگذار عالیجاه مشارکیه دانسته احدي بهیچ وجه مانع نشود بالمقابل اکتساب دفترخانه مبارکه شرح و رقم مبارک را ثبت دفاتر خلود نمایند و در عهده شناسند تحریراً فی شهر ذی الحجه المرام سنہ ۱۲۴۰

در کثارة سمت راست رقم، دستخط محمدشاه و ناصرالدین شاه که در داخل یک ترنج بزرگ تذهیب شده دیده می شود چنین است.
(حکام تبریز همیشه باید موافق همین حکم مطاع مرحوم ولیعهد مغفور راه برون و تخلف نکنند نوروز قوی نیل ۱۲۶۳ - خط محمد شاه)

در کنار نوشته محمد شاه ناصرالدین شاه نیز مطالب رقم را تایید کرده و چنین نوشته است

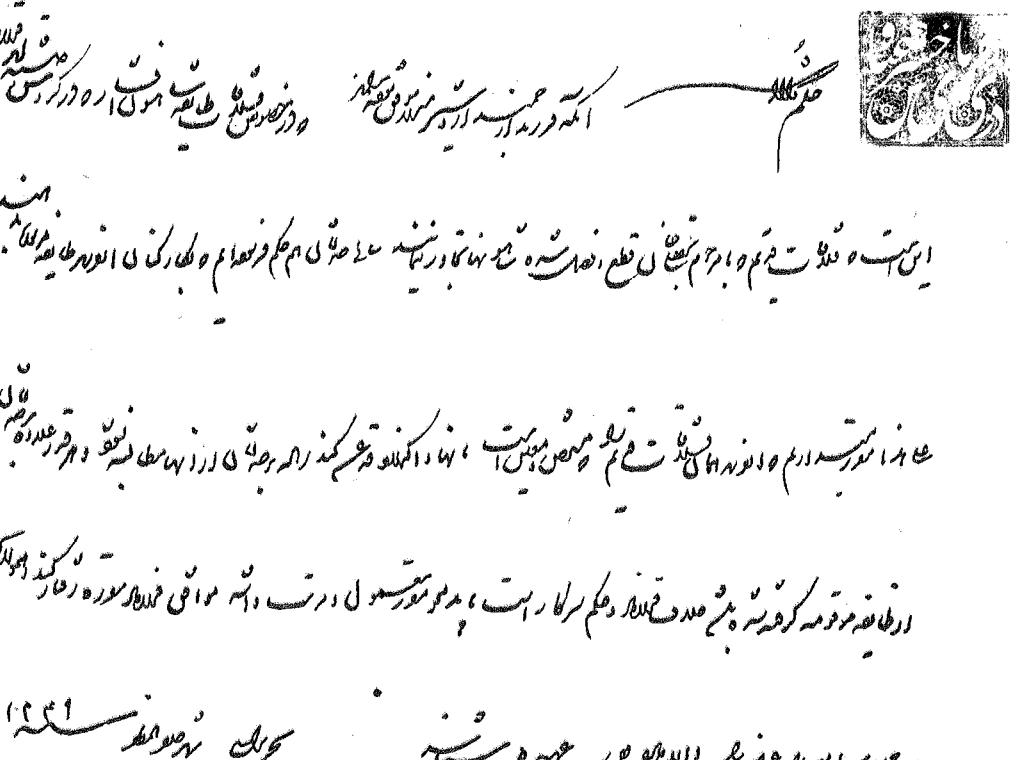
(هو - همین طور که قبله عالم روحی فدای حکم فرموده اند صحیح است. فی شهر شعبان المعظم ۱۲۸۳)

این رقم و فرمان که ذیل یک رقم درج گشته و دستخط دو پادشاه را دارا می باشد از امتیاز ویژه ای برخوردار می باشد رقم عباس میرزا روی کاغذ سبز رنگ کتابت شده و بین السطور آن تذهیب و طلاکاری است و اندازه آن 38×27 سانتی متر است پشت

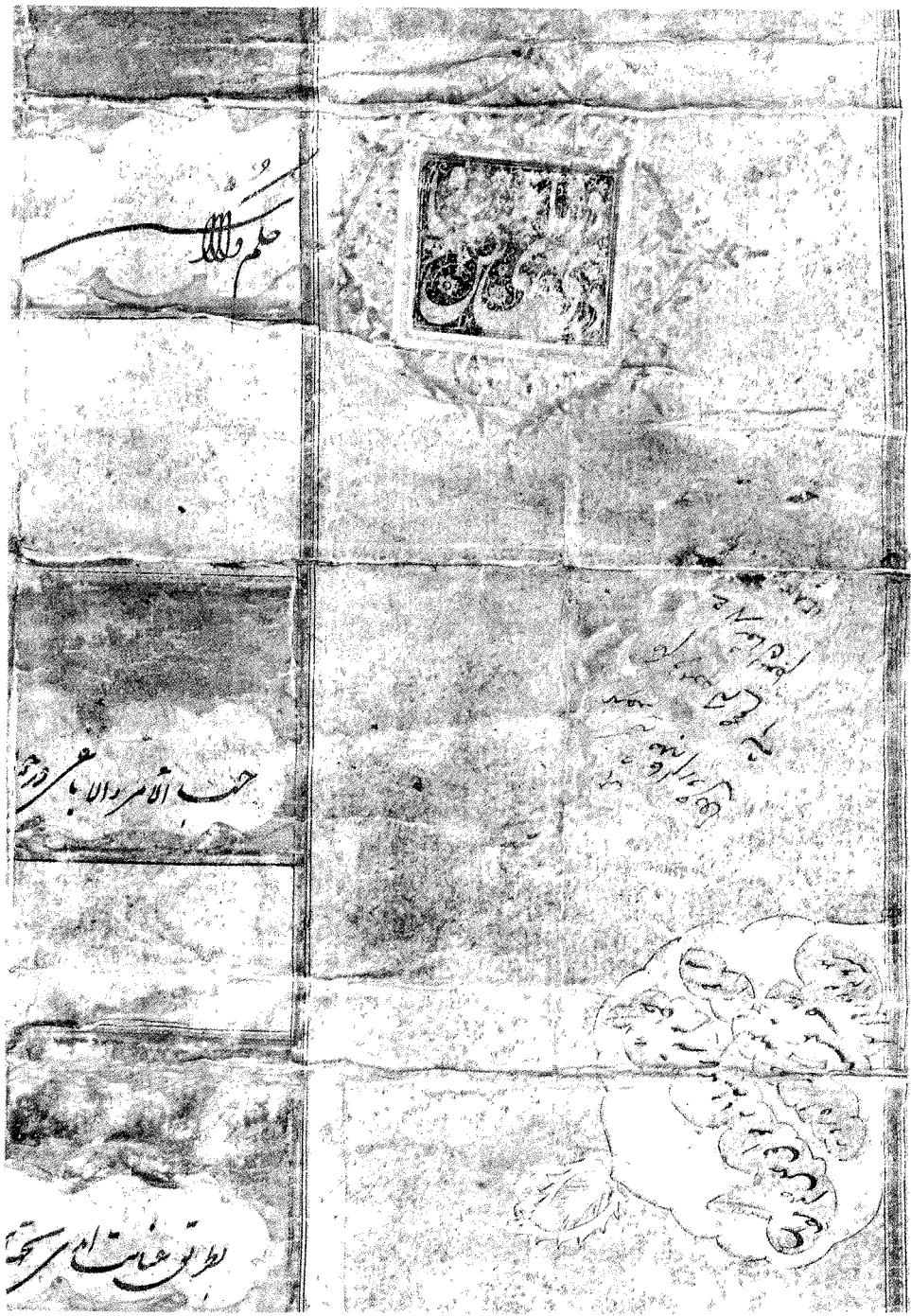
صفحه ۲۲۲

- ۱- عباس میرزا نشانی بنام و فا داشت که از نقره و طلا ساخته می شد که بر یک صفحه آن صورت شیر و خورشید و بر صفحه دیگر این بیت نقش شده بود

چاکران را از وفاداری چو گشتند امتحان روز سختی در وفاداری

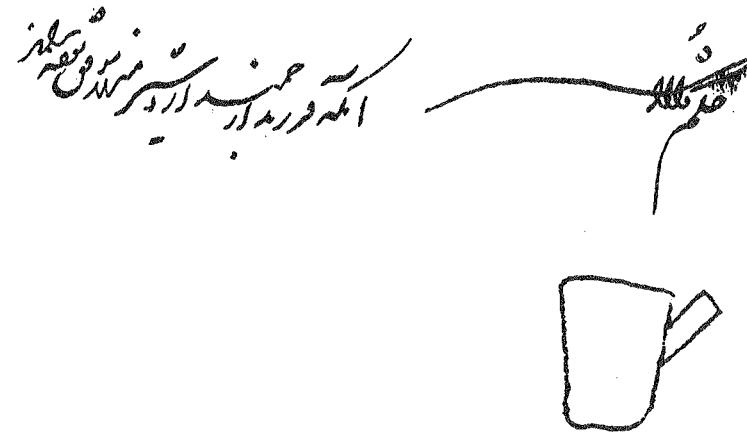
رقم عباس میرزا به شماره ۱۱۰ F مجموعه نگارنده در اندازه کوچکتر. خط عباس میرزا در بالای رقم ۱۱۰ F در اندازه کوچکتر

رقم عباس میرزا به شماره ۱۱۲۰ مجموعه نگارنده در اندازه اصلی و مهر چهار گوش عباس میرزا به تاریخ ۱۲۴۰ در بالا خط ناصر الدین شاه و در پائین خط محمد شاه در اندازه اصلی دیده می شود

خواکله ار کش مرزا انجیاد و درست
طراحت هم نظر برادران فروع کمال سلاک داشت
الله ار و احکم سرکه را از نما کمال سرکه امر می داشت
تفاوت سهان گردی داشته باشد و تقدیر در کار خود داشت
دویان گند اشند و آسود کنیا را منظر داشت
خواص را افلاط رای، داشته و درست

خط عباس میرزا در اندازه اصلی

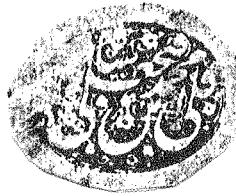

واتر مارک متن کاغذ رقم شماره ۱۱۴۰ مجموعه نگارنده

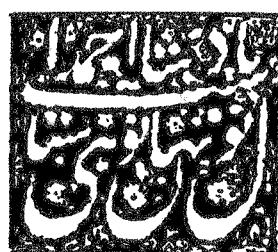
(محمدقلی میرزا)

سود مهر محمد قلی میرزا فرزند فتحعلیشاه ثبت شده در بالای صفحه اول نسخه (روضه الصفا) تاریخ ۱۰۰۳ ه.ق.
مجموعه نگارنده با مشخصات زیر:
مهر بیضی شکل - اندازه اصلی ۲۰×۲۵ میلیمتر - تاریخ حک ناخوانا
سجع مهر (محمدقلی ابن فتحعلی شاه) خط نستعلیق

۱- ولادت با سعادت محمدقلی میرزا روز چهارشنبه بیست و دویم شهر رمضان المبارک سنه ۱۲۰۳ بعد از انقضای سه ساعت و بیست دقیقه از روز مذکور

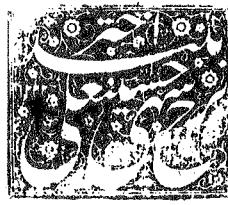
احمدعلی میرزا ابن فتحعلیشاه - سجع مهر بخط نستعلیق اندازه ۴۳×۳۱ سانتی متر
نونهال بوستان پادشاهی احمد است ۱۲۲۵

حسینعلی میرزا ملقب به فرمانفرما پسر پنجم فتحعلیشاه در روز پنجشنبه ۱۲ شهر ذی حجه الحرام سنه ۱۲۰۳ چهل و پنج دقیقه قبل از ظهر تولد یافت
او از پسران بی عرضه و بی کفایت فتحعلیشاه بود که بعد از مرگ پدر خود را پادشاه خواند و به مدت سه ماه شاه شد
و به تخت نشست و بنام حسینعلی شاه سکه زد و رضاخانی میرزا پسر خود را ولیعهد خواند و عاقبت محمد شاه باسط او را برچید و بسال ۱۲۵۱ در تهران و در عمارت برج نوش وفات یافت.

(رقم حسینعلی میرزا فرمانفرما به شماره ۱۵۵F مجموعه نگارنده)

(دستور رعایت احوال عمدۃ الفضلاء شیخ شرف الدین صدر و پرداخت منظم بروات سنه ۱۲۶۶)
سجع مهر شاهزاده - بلند اختر برج شهری حسینعلی طغرای سررقم - حکم والا شد - برنگ مشگی - آنکه چون عالیجاه رفیع جایگاه ابهت و عزت همراه مجده و فخامت انتباہ شهامت و مناعت اکتناه اخلاص و ارادت آگاه فدوی عمدۃ الخوانین العظام مخلص عقیدت فرجام مقرب الخاقانی محمد بنی خان وزیر سرکار شوکت مدار به منایات خاص خاطر نواب اشرف والا مخصوص بوده بداند که چون عالیجاه رفیع جایگاه رفیع جایگاه عزت و سعادت همراه فضیلت و کمالات انتباہ نجابت و مناعت اکتناه حقایق و معارف آگاه عمدۃ الفضلاء الگرام شیخ شرف الدین صدر مملکت فارس از جمله عبودت کنان و خدمت گذاران و دعاگویان شوکتمدار است و رعایت احوال او در هر باب منظور نظر مرحمت گستر و ترقیه احوال او مکنون ضمیر منیر معدلت اثر است لهذا به آن عالیجاه اقبال همراه امر و مقرر میگردد که در هر باب محبت و رعایت احوال او را منظور داشته بروات مواجب او اعم از نقد و جنس که دارد در وصول او سعی تمام و اهتمام ملاکلام نموده بزودی زود بروات او را ابعیطه اوصول رسانیده باعید سازد و چون او را مأمور به توقف شیراز فرمودیم باید در هر باب مراقب احوال او بوده که نوعی مستحسن بر او گذران شده و احترام و رعایت او را منظور داشته همواره مطالب و مستدعیات خود را عرض و بعزاً جایت مقرن داند و در عهده شناسند تحریراً فی شهر ذی قعده الحرام سنه ۱۲۲۶ - مجموعه نگارنده

سلطان مراد میرزا ابن عباس میرزا - سجع مهر بخط نستعلیق اندازه ۴۰×۲۹ سانتی متر
هو - سلطان مراد گوهر دریای خسروی ۱۲۴۷

حسینعلی میرزا ابن فتحعلیشاه سجع مهر بخط نستعلیق - اندازه ۴۴×۲۹ سانتی متر
تابنده در مخزن شاهی حسینعلی

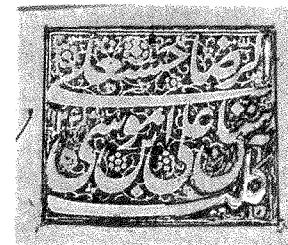
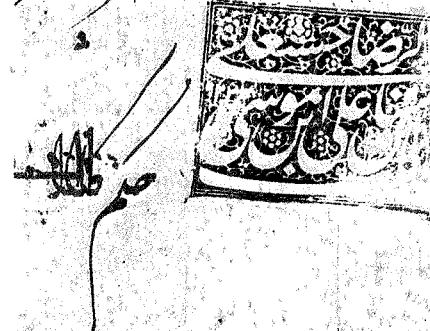

اندازه رقم ۳۵×۴۳/۵ سانتی متر قرائت متن رقم از نگارنده

(حسنعلی میرزا)

مشخصات مهر - چهار گوش - اندازه مهر 25×30 میلی متر - تاریخ حک مهر ۱۳۴۲

سچع مهر بخط نستعلیق (کلب آستاب علی بن موسی الرضا حسنعلی؟ ۱۲۳) طغرای سر رقم (حکم والا شد) و نمونه رقم حسنعلی میرزا به شماره ۱۵۶F از مجموعه نگارنده در صفحه

صلاح شده - مهر در اندازه اصلی

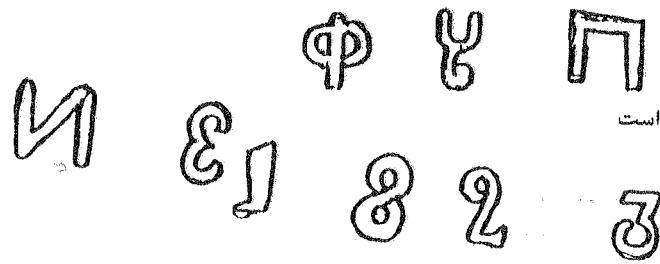
لکواری حسنعلی میرزا در کنار مهر (حکم والا شد) از مجموعه نگارنده

شاهزاده حسنعلی میرزا شجاع السلطنه ششمین فرزند فتحعلیشاه است که روز جمعه غرہ ذی حجه الحرام ۱۲۰۴ یک ساعت و نیم به غروب مانده تولد یافت و در سن پانزده سالگی به حکومت تهران رسید و ۱۲۳۳ هرات را فتح کرد و عاقبت به امر محمدشاه کورشد و در سال ۱۲۷۰ در سن ۶۷ سالگی در تهران درگذشت.

(قم حسنعلی میرزا به شماره ۱۵۶۷ مجموعه نگارنده)

(اگذاری قریه اسقعدیان به میرزا حسن متولی رضوی که زرع نموده و یا با جاره دهد در سنه ۱۲۴۳)

سچع مهر - تدبیر اسناد علیی بین سوسیتی ازدواج و خانواده
طفرای سررقم - حکم والاشد - برنگ مشگی - آنکه چون در سenn مسبوقه قریه اسفندیان که از موقوفات مرحمت پناه میرزا حسن متولی رضوی و متعلق به خلاصتی الانجاب و السادات سلالتی الاطهار والاطیاب میرزا یان سر کشیک سرکار سعادت نصاب روضه رضیه رضویه علیه الاف الشناع و التعییه می باشد اکنون در تصرف دیوانیان بوده لهذا بوفور التفات درباره ایشان امر و مقرر میدیرمانیم که در معامله هذا السنده میمونه تنگوزرثیل و ما بعدها قریه مزبور که محل مزروعی موازی شیش زوج است به تصرف مشارالیهماداده که باختیار خود هر نوع که خواهند خود رزغ نمایند و یا با جاره دهنند احذیرا بر آنها سخن و تعریض نباشد مقرر آنکه کارگزاران سرکار شوکت مدار قریه مزبور را در هدنه السنده بایشان و آگذار نموده بهیچوجه من الوجوه در امر قریه مزبور دخل و تصرفی نداشته مزاحم و متعرض نشوند المقرر آنکه عالیجاهاهن رفیع جایگاهان عزت و سعادت همراهان اخلاص و ارادت آگاهان مقربی الحضرت الواла مستوفیان عظام و کتاب خیریت ارتسام شرح رقم قدر توان مبارک را در دفاتر خلود و دوام ثبت و از شاییه تغییر و تبدیل مصون و محروس دانسته در عهده شناسند تحریریا فی شهر ربیع الاول سنه ۱۴۴۳ اندازه فرمان ۵/۴۲۰×۳۵۰ سانتی متر قرابت متن رقم از نگارنده

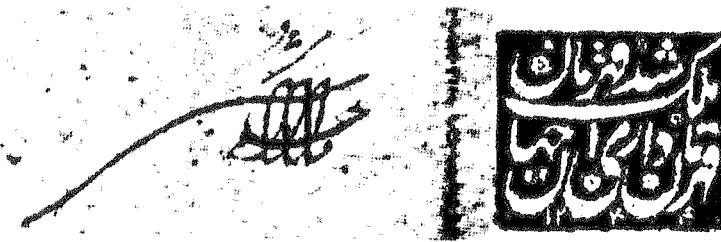

(واتر مارک) کاغذ متن رقیم که ۵۰٪ کوچک شده است

رقم حسینعلی میرزا به شماره ۱۵۵F در اندازه کوچکتر

(قهرمان میرزا)

مشخصات مهر - چهارگوش - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۲۴۴
سجع مهر بخط نستعلیق (قهرمان ملک دارای جهان شد قهرمان ۱۲۴۴) طغرای سرقم (حکم والاشد) برنگ مشگی

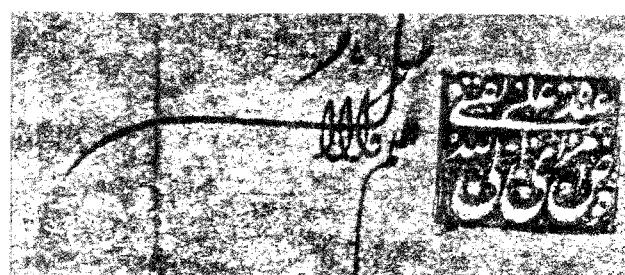

قهرمان میرزا پسر هشتم عباس میرزا نایب السلطنه و برادر اعیانی محمدشاه بود که پدرش به سال ۱۲۴۷ حکومت سبزوار را باو محول نمود و بسال ۱۲۵۵ در تبریز وفات یافت.

(علی نقی میرزا)

مشخصات مهر - چهارگوش - اندازه مهر نامعلوم - فاقد تاریخ حک مهر
سجع مهر بخط نستعلیق (اوض امری الى الله عبده علی نقی) طغرای سرقم (حکم والاشد)
سجع نام شاهزاده در مهر دیگر (علی نقی گهر شاهینه شاهی است)

شاهزاده علی نقی میرزا رکن الدوله پسر فتحعلیشاه - روز پنجشنبه نوزدهم شهر شوال المکرم سنه ۱۲۰۷ بعد از انقضای نه ساعت و چهار دقیقه از روز مذکور تولد یافت
اوaz سن ۱۶ سالگی ۱۲۲۲ تا فوت پدرش ۱۲۵۰ حاکم قزوین بود - سمت شرقی حرم امام رضا عس به مباشرت علی نقی میرزا و معماری حاج آقا جان معمار ساخته شده است.

برداشت تصویر رقم از صفحه ۲۷۷ و ۲۶۴ و شکل ۶۲ کتاب برگی از تاریخ قزوین
حکم علینقی میرزا رکن الدین - سجع مهر (شد رکن الدین باز ارکان دولت استوار ۱۲۴۳)

سپاهی شاهزاده میرزا رکن الدین که از پسر شاهزاده میرزا علی نقی میرزا میرزا خواهد شد
در باره این امر تأثیر نداشتم که در این مسیمه نیزه برگشته باشد، بلکه قریب تر از این مدت میگذرد

در باره این امر تأثیر نداشتم که در این مسیمه نیزه برگشته باشد، بلکه قریب تر از این مدت میگذرد

خواهند گفت زمانه دیگر داشتند که این امر تأثیر نداشتم که در این مسیمه نیزه برگشته باشد

بسیم را این دادم و میرزا رکن الدین را از این مسیمه نیزه برگشته باشد

تخریج یعنی دستور از این فرم فرم توانم بارگردانید و از این پر تخریج میگردند

جنگ سنه در سنه ۱۲۴۴ میگذرد

(رقم حسنعلی میرزا به شماره ۱۰۶F مجموعه نگارنده)

(شاہزادہ ایلدرم میرزا)

مشخصات مهر - چهار گوش - اندازه مهر نامعلوم - فاقد تاریخ حک مهر
سجع مهر بخط نستعلیق (تیغ دشمن سوز شاهنشاه غازی ایلدرم)

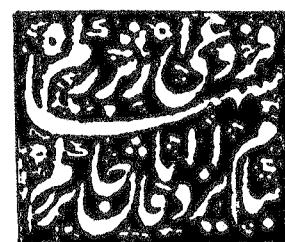

ارغون میرزا ابن حسنعلی میرزا - سجع مهر بخط نستعلیق اندازه ۴۳×۳۱ سانتی متر

کلاه گوشه اقبال سود برگردان - یگانه گوهر دیهیم شه ارغون ۱۲۲۷

اباقاخان میرزا - سجع مهر بخط نستعلیق اندازه ۴۵×۳۰ سانتی متر
بنام ایزد ابا قاخان ترکم - فروغی از شهننشاه بزرگم [۱۲]

محمد ولی میرزا ابن فتحعلیشاه - سجع مهر بخط نستعلیق - اندازه ۴۱×۳۱ سانتی متر
ز الطاف خداوند شده صد شکر جلی [۱] پیرو دین پیغمبر شاه ولی

محمد ولی میرزا ابن فتحعلیشاه - سجع مهر بخط نستعلیق - اندازه ۲۸×۲۵ سانتی متر
یا قاهر العدو یا والی الولی

علیشاه ملقب به ظل السلطان

شاہزاده علیشاه ملقب به ظل السلطان پسر دهم فتحعلیشاه متولد سال ۱۲۱۰ ه.ق. پس از مرگ پدر به سال ۱۲۵۰ داعیه سلطنت نمود و در تهران خود را پادشاه خواند اما سلطنت او بیش از چهل روز دوام نیاورد و هنگام ورود محمد شاه به تهران تسليم شد و با شفاعت زنان حرم مورد بخشش قرار گرفت از مهرهای علیشاه سه مهر با سجع های گوناگون دیده ام که مشخصات آنها چنین است

مهر شماره ۱ الف

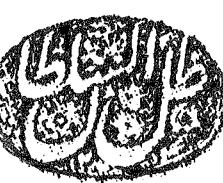
الف - مهر چهار گوش - اندازه مهر تقریباً ۱۵×۲۰ میلی متر - تاریخ حک مهر ۱۲۳۲
سجع مهر - بخط نستعلیق (ز شاه ملقب شد علی بظل السلطان) (۱۲۳۲)

این مهر را ذیل رقمی در یکی از گالری های لندن دیدم که تاریخ ۷۱۲۳ ه.ق. را در برداشت و متن آن حکم اموالی بود

مهر شماره ۲ ب علیشاه ظل السلطان

مهر چهار گوش - اندازه مهر نامعلوم
سجع مهر بخط نستعلیق (السلطان علی شاه ۱۲۵۰)

مهر دیگر این پادشاه چهل روزه و آواره ذیل نامه ای است که به تاریخ ۹۱۲۶ ه.ق. به ناپلئون سوم ارسال داشته است.
مهر ۳ پ مهر بادامی شکل - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۲۹۴

سجع مهر بخط نستعلیق (ظل السلطان علی شاه) (۱۲۹۴)

نامه علیشاه ظل السلطان به ناپلئون سوم فرانسه - صفحه ۱۵۴ مجله بررسی های تاریخ شماره ۴ سال دوازدهم
۱- بنوشهت کتاب (مقدمه‌یی بر شناخت اسناد قدیمی) در صفحه ۳۹۰ سجع مهر دیگری را از این پادشاه ارائه داده که دارای سجعی چنین

است. (علی بظل السلطان ز شاه یافت لقب ۱۲۴۴)؟

۲- بروایت های گوناگون علیشاه مهر دیگری نیز داشته که سجع آنها چنین بوده است.

(شکرللہ که علی خان شه شد - ظل السلطان بد و ظل الله شد)

محمدشاه قاجار ۱۲۵۰-۱۲۶۴ ه.ق.

محمدشاه نوہ فتحعلیشاه و پسر بزرگ و ارشد عباس میرزا به سال ۱۲۲۲ ه.ق. تولد یافت او که سمت ولیعهدی را داشت به تاریخ ششم ربیع‌الثانی ۱۲۵۰ بعد از مرگ فتحعلی‌شاه در تبریز به تخت شاهی جلوس کرد و در ۱۴ ربیع‌الثانی سال به تهران آمد و مدتی با اعمام خود که بعد از مرگ فتحعلی‌شاه داعیه سلطنت داشتند در گیرشد و بر همه فایق آمد.

او پادشاهی ضعیف النفس و علیل المزاج و بی‌تدبیر بود و در شب سه شنبه ۶ شوال ۱۲۶۲ در سن ۴۲ سالگی به مرض نقرس در قصر محمدیه تجویش در گذشت و در قم مدفون گردید و مدت سلطنت وی چهارده سال و سه ماه بود. از کارهای نکوهیه و تابغشودنی وی قتل قائم مقام در شب سلغ صفر ۱۲۵۱ است که بین آحاد مردم بدnam شد و پس از وی حاج میرزا آقاوسی را بجای وی صدارت داد.

سجع مهر وی پیش از ولیعهدی (طراز افسر شاهی محمد ۱۲۴۰) و (نگین دولت و اقبال در یمین محمد ۱۲۳۹) و در زمان سلطنت (الملک لله - شکوه ملک و ملت رونق آئین و دین آمد - محمد شاه غازی صاحب تاج و نگین آمد ۱۲۵۰) بود که اثر طبع میرزا محمد تقی علی آبادی مازندرانی است.

این پادشاه خط شکسته و نستعلیق را خوش می‌نوشت و به نقاشی نیز علاقه داشت او اولین پادشاهی بود که علامت شیر و خورشید را در تاریخ ایران نقش نگین خود ساخت از مهرهای سلطنتی این پادشاه تاکنون تعداد ۸ مهر شناخته شده که به ترتیب معرفی می‌شوند

مهر شماره الف (قدیمترین مهر محمد میرزا)

الف - مهر چهار گوش - اندازه مهر 26×23 میلی‌متر - تاریخ حک مهر ۱۲۳۹

سجع نام محمد میرزا - (نگین دولت و اقبال در یمین محمد ۱۲۳۹) بخط نستعلیق

این مهر در زمان حیات عباس میرزا نایب السلطنه حک شده و قدیمترین مهر محمد میرزا می‌باشد.

رقم محمد شاه در دوران ولیعهدی و حیات عباس میرزا مهر الف به شماره ۱۱۲۷ مجموعه نگارنده

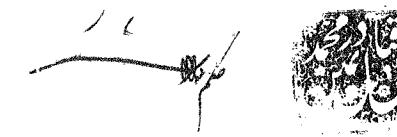
دریافت بهره اربابی خان بابا از ده نیلچه واقع در محل مشکین به تاریخ ۱۲۴۳

مهر دوران ولیعهدی محمد شاه با سجع (نگین دولت و اقبال در یمین محمد ۱۲۳۸)

طغرای سر رقم - حکم والا شد - آنکه عالیجاه رفیع جایگاه مجبدت و نجدت همراهها عزت و سعادت پناه اخلاص و ارادت آگاه عمدۀ الغوانین العظام عطاخان حاکم مشکین به توجهات ضمیر منیر والا مباهی بوده بداند که عالیشان عزت و سعادت نشان خان بابا غلام از جمله چاکران خدمت‌گذاران است و مشارالیه در محل مشکین نیلچه نام دهی دارد آنعالیجاه از گرفتن بهره اربابی آنچا مشارالیه را ممانعت نکرده و گزارند که عالیشان مشارالیه هر سال بهره‌چه اربابی خود را از شش‌دانگ از قریه مژبوره باز یافت و صرف معیشت خود ساخته و به

لوازم خدمت‌گذاری سرکار اشتغال دارد البته در این باب بنحوی که امر و مقرر شده است معمول و مرتب داشته تخلف و کوتاهی جایز ندارد و در عهده شناسد تحریراً فی شهر شوال سنه ۱۲۴۳ - قرائت متن فرمان از کریم‌زاده پشت رقم کاغذ چسبانده شده توقیع و مهر دیده نمی‌شود - اندازه فرمان 39×58 سانتی‌متر - قرائت متن رقم از نگارنده

املاک خود را در این متن مذکور شده است. حدی در اداره املاک عجمی از این موقعاً

نگین رقم دوران ولیعهدی اوله شماره ۱۱۲۷ مجموعه نگارنده

نگین رقم دوران ولیعهدی اوله شماره ۱۱۲۷ مجموعه نگارنده

از خریه مرا رکه ها حسد و سوس و خوب و خوب نه که از این رکه ها از این رکه ها

و خوب نه که همچنان رکه ها که از این رکه ها خوب

۱- چاپ شده در صفحه ۳۹۰ ضمایم کتاب (مقدمه‌بی برا شناخت اسناد تاریخی)

۲- به مشخصات بیشتر نگاه کنید به صفحات ۱۹۶ و ۳۹۰ کتاب مقدمه‌بی برا اسناد تاریخی

در هدایت شیخ به بیان مفهوم این مصطلح پس از آنکه عذر کشته
و ولایت محمد را تبلیغ کرده باشد این مصطلح را می‌توان در اینجا معرفت کرد که
کفالت او با برگردانی این مقصود است که از فرزند و خواهر شرکت کنند
همان مکمل و مضر را باید وحظی ثور داشت و می‌گذرانند از جهاد و مستحکم آن می‌گردند و اعدام و قتل
و عذاب هم عمام عن کردند و خواه و فرق مفاسد ایام و نجع مقاصد ایام مختصر می‌گردند که فرزند
و خواهر شرکت کنند و کلار دیوان قرائات و لاست و حکم و لایات و مصالح اسراف و سرگردان
منصوری و اشرف حاکم زندگی و هر فرزند معتبر ایران را بحسب جایگاه خود بخوبی بشناسد و از این
و شهادی طبقه و فخریت و از این دو شرکت کنند از جهان از این شارند المقرر ایان مفتراء کنند
و عظم و دیپلمات دارالاحداد بجهنم کشند و دیوان نزد وکیل فتاوی خلخال و دارم خواه کار
فرزند را بحمد معتبر ایران باید اینجا اخراج کار و بنصب سلطنت ببردم و خصوصیت شرح خان قریش نه
در دعا و حرج آید و مثبت نموده از این پیشگیری خود است و در بعد از شنید خبر از شرط مقرر نشان

۱- کپی فرمان ولیعهدی محمد میرزا از صفحه ۱۳۵ و ۲۰۷ کتاب (فرامین منتشر نشده دوران فتحعلیشاه قاجار) بکوشش نگارنده و اصل خطی این کتاب ذیل کتاب‌های خطی دیگر به کتابخانه مجلس اسلامی در تهران از طرف نگارنده هدیه گشته شده است.

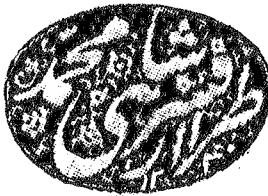
۲- محمد میرزا سپاسنامه‌ای نیز درباره دریافت فرمان و لیمعهدی از فتحعلی‌شاه قاجار بخط رفیع مقام به آن پادشاه ارسال نموده که متن و عکس آن را در صفحه ۴۴ جلد ۲ کتاب سیاستگران دوره قاجار نوشتۀ خان ملک ساسانی می‌توانید دیدار نمائید.

فرمان ولیعهدی محمد میرزا
د ارزنده‌ای که تاکنون در احوال محمد شاه معرفی نشده فرمان ولیعهدی او است که در این صفحه ملاحظه می‌نمایید

بدر اسرار فرست پس ای علام و فضل شریعت ای خدمتگزار بخوبیت لازالت معالم معاشر فرموده
پس الانام مرفوع و مکلف باد که چون با قدر رفاقت کام و لازم مهدت شدند منظر را در تقریر معرفت
سلطنت امداد رشته و منظم مکلت و ترقیه احوال عیت را احاب و با خواصین فراو جامع جمیع مهاسن فن ای احوال
س و می بسیم دینیق فرزند از سعد موبید حجت میرزا ایده باجهانی و امده فتحمود طلاسی بدر امام
امد سخنیزه استیار و اثاثه قیمت مکار راز هنریه او ائم طلب هنود و حکایت هنام او در پاس ملزم
رعایا و برای او مراجعت شمع و تو عرض در رضا جوئی حق و سکیون ای حق معلوم از مهدت ای اها د او را
منصب جدی نیز بسته بخت و ولایت حمد و لک احباب من بهبود اشرف القاب و مناقب است دیدم
کمیک لابنیل الاصف و تکمیل لذیل عطاف چنچه بمرتبه حضوره والد میر در او فخران الله علیہ و صلوات
خشد پس پیدیه بود که کانی با وبا ذکریم و النظر میر زیر پست در ترتیبی بما استقرار و معملا اول
کاشیم استشار خاطر ای اوان پیرایا و محبی بخشش و تقویت ای اعلان ای عطیه کمیک است نظر تعریف
بسیار افاده لازم نمود این رسیده بانیز بسیز جمیع منفات آن حکایت ستر تریم و تحقیق را
بنخواص اعلام و حکم مردم را ثبت مر احمد شیر قرن عیین ای تمام دارند و در گلام دعا افزایید آیام قضا
فر حکم مستدام مادرالله

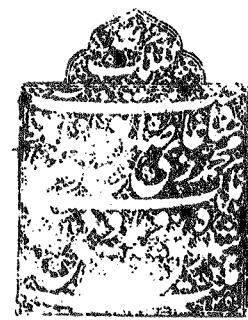
مهر شماره ۲۵ ب

ب - مهر بیضی شکل - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۲۴۰
سجع مهر (طراز افسرشاهی محمد ۱۲۴۰) بخط نستعلیق
این مهر در دوران پیش از ولیعهدی به سال ۱۲۴۰ حک شده ولی در زمان ولایت عهدی او که در صفر ۱۲۵۰ مطابق کپی
ولایت العهدی در صفحه اعلام شده نیز بکار میرفته است.

مهر شماره ۳ پ

پ - مهر چهار گوش کلاهکدار - اندازه مهر ۱۱۴F ۳۰×۴۱ میلی متر تاریخ حک مهر ۱۲۵۰
نوشته در پیشانی و سجع مهر بخط نستعلیق
(الملک لله - محمدشاه غازی صاحب تاج و نگین آمد - شکوه ملک و ملت رونق آئین و دین آمد ۱۲۵۰)
مجموعه نگارنده

فرامینی از مجموعه نگارنده که دارای این مهر

محمد شاه قاجار می باشد بعد از مطلب
(طغراهای محمدشاه قاجار) معرفی میگردند.

(فرمان مهم محمد شاه قاجار به شماره ۱۱۵F مجموعه نگارنده)
فرمان به جهت منوچهرخان معتمدالدوله در مورد قلع و قمع ایناق اوزبکی و رشادت سربازان خوئی و تفصیلات دیگر در سنه ۱۲۵۰

تحمیدیه در بالا بخط طلائی - بسم الله تعالى شأنه العزيز
مهر سلطنتی با سجع (الملک لله - شکوه ملک و ملت رونق آئین و دین آمد - محمد شاه غازی صاحب تاج و نگین آمد ۱۲۵۰)

طغرای سر فرمان برنگ طلائی - (الملک لله تعالى حکم همینون شد)
اصل فرمان کلاچاپ شده و چون خط استادانه شکسته و خوانانی داشته از قرائت متن فرمان خودداری گردید
اندازه فرمان ۳۵×۴۲/۵ سانتی متر - نقش واتر مارک فرمان ۵۵% کوچکتر شده است

M O B 8

مهر شماره ۴ ت

ت - مهر چهار گوش کلاهکدار - اندازه مهر ۱۴×۲۰ میلی متر - تاریخ حک مهر ۱۲۵۴

نوشته در پیشانی مهر (هوالعلی الغالب)

متن مهر و سجع نام پادشاه (السلطان بن السلطان محمد شاه غازی ۱۲۵۴) بخط نستعلیق

نمونه فرمانی با این مهر بسیار کمیاب به شماره ۱۱۴F مجموعه نگارنده مشخصات در صفحه

(فرمان محمدشاه با مهر (ت) از مجموعه نگارنده به شماره ۱۱۴F)

دریافت تیولات به حاجی محمدخان و نصب وی به کفالت وظایف مستمریات آذربایجان

مهر سلطنتی چهار گوش کلاهکدار (هوالعلی الغالب السلطان بن السلطان محمدشاه غازی ۱۲۵۴) بخط نستعلیق عالی توشیح محمدشاه
در محاذات مهر سلطنتی - (هو بمهربارک برسد)

برادر ارجمند کامگار و خجسته اختر سعادتمند نامدار بهمن میرزا صاحب اختیار آذربایجان موفق به توفیقات حضرت سیحان مؤید بوده
بداند - که درین اوان فیروزی اقران عالیجاه مقرب الخاقان خیرالجاج حاجی محمدخان غلام پیشخدمت خاصه باعیشه را دربار معدلت
مدار پادشاهی مرخص فرمودیم و از قرار فرامین جداگانه تیولات عالیجاهان مقربی الخاقان میرزا علی قلی و حاجی محمدخان را عالیجاهان
مستوفیان عظام و سرنشیه داران فخام دفترخانه مبارکه معین و مشخص کرده اند می باید آن گرامی برادر نامدار تیول آنها را بدون رسوم
کسر و نقصان سالیانه در وجه مشارالیه ما برقرار دانسته که هر ساله منافع و مداخل آنجارا چون در خانه یاری دارند بازیافت و مطالبه باز کرد
نشود که در عین اطمینان صرف عاض و گذران خود نمایند و بدعاگوئی دوام عمر و دولت ابد مدت قاهره مشغول شوند. مقرر آنکه چون
عالیجاه مقرب الخاقان حاجی محمدخان ابا عنجد از قدیمی خدمتگذاران این دولت جاوید بنیان بوده مراتعات جانب او در هر مواد منظور
نظر حق شناس گردید که پایه اعتبار او را به کفایت امورات وظایف و مستمریات السرحد و ثغور بر افزاییم لهذا کفالت وظایف مستمریات
آذربایجان را باو محویل فرمودیم که آن خجسته برادر کامگار بعد از آگاهی حکم همایون یک نفر از میرزا های آذربایجان را که صاحب
سرنشته و وقوف و مواجب هم از دیوان اعلی داشته باشد باو داده که متوجه امورات محله به مشارالیه شود البته از قراری که مقرر فرمودیم

معمول و مرتب دارند و در عهده شناستند فی شهر جمادی الاول اندازه ۲۱/۵×۳۵ سانتی متر قرائت متن فرمان از نگارنده

در آخر فهرست دیوان های خطی کتابخانه سلطنتی تالیف بدری آتابای از سجع این پادشاه یاد کرده با این عبارات
نگین بخش ملوک ترک و تازی - ملک سلطان محمدشاه غازی ۱۲۴۵

فرمان محمدشاه در اندازه اصلی

(فرمان محمد شاه با مهر (ت) از مجموعه نگارنده به شماره ۱۴۱۱ در اندازه کوچکتر

مهر شماره ۵ ث

ث - مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه حدوداً 14×11 میلی متر تاریخ حک ۱۲۵۴ سجع مهر بخط نستعلیق (هوالعیز - محمد ۱۲۵۴) اندازه 14×11 میلی متر

مهر شماره ۶ ج محمد شاه

مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر نامعلوم نوشته در کلاهک و سجع مهر (العزة لله - السلطان محمد شاه قاجار ۱۲۵۰)

(فرمان محمد شاه با مهر (پ) به شماره ۱۱۶۷ مجموعه نگارنده)
تخفیف هشت تومان تبریزی به استادان کفش و چکمه دوزی در ولایت تبریز در سنه ۱۲۵۱
تحمیدیه در بالا برنگ طلائی (بسم الله تعالى شأنه العزيز)
مهر سلطنتی محمد شاه با سجع (الملک لله - شکوه ملک و ملت رونق آئین و دین آمد - محمد شاه غازی صاحب تاج و نگین آمد ۱۲۵۰)
طغای سر فرمان بخط طلائی (الملک لله تعالى حکم همیون شد)
متن فرمان تماماً بخط محمد شاه قاجار است.
... که برادر نیکو سیر نامدار و نور چشم ارجمند کامگار فریدون میرزا نایب الایاله مملکت آذربایجان موفق و مؤید بوده بداند. که چون عارضین پس از مسح عرض ممکن نموده و رعایت جانب آنها منظور نظر مرحمت اثر خسروانه است در هذه السنه میمونه قوی ثیل خیریت دلیل و ما بعدها مبلغ هشت تومان تبریزی نقد متوجهات دیوانی دکان چکمه دوزی و کفش دوزی عارضین را به تخفیف مرحمت فرمودیم که به آسوده خاطر بدعاگوئی دولت قاهره اقدام نماید باید آن نور چشم قدغن نماید که مباشرین امور دیوان تبریز مقرر دانسته مطالبه ننمایند و در عهده شناسند تحریراً فی شهر شوال العظم سنه ۱۲۵۱ - قرائت متن فرمان از کریم زاده صفحه ۲۴۴

عرضه داشت حاجی ابراهیم عرب و کربلائی عباس

مراتب استان ملایک پاسیان را کحل الجواهر دیده و امیدواری خود ساخته بعرض عاکفان حضور مهر ظهر اعلیحضرت قدر قدرت سلیمان حشمت قوی مکنت دارا و رایت خدیو زمان مایه امن و امان سلطان السلاطین شاهنشاه جهان پناه روحی و روح العالمین فدah میرساند که قربان خاکپای جواهر آسای مبارک شوم. کمترینان دو برادر هستیم حال متی هیچده سال است از عربستان آمده در دارالسلطنه تبریز و در رکاب (ناخوانله) مسجد به شگرگزاری و دعاگوئی مشغول می باشد و در دارالسلطنه تبریز مشغول کار چکمه دوزی و کفش دوزی است و هشت تومان مالیات دیوانی دارد که هر ساله دیوانیان مطالبه می کنند چون منظور نظر حضرت اقدس همایون اعلی رعایت جانب اهل صنایع است استدعا از مراحم ملوکانه چنانست که امو و مقرر فرمائید اینان دوام دولت قاهره مبلغ مزبور را به تصدق مقرر فرموده که دیوانیان مطالبه نکرده از صادرات و عوارضات دیوانی معاف و مسلم داند و فرمان قضا جریان بر عنوان عرضه از مصدر جلالت بافتخار نایب الایاله مملکت آذربایجان صادر و مقرر شود که مباشرین امور آذربایجان قدغن نماید مطالبه وجه مزبور را از دعاگویان معاف دارند که به فراغت خاطر مشغول دعاگوئی دوام دولت قاهره باشد الامر الاشرف الغایلی الدین مطاع - اندازه فرمان 41×33 سانتی متر قرائت متن فرمان از نگارنده ۱- نقش و اتر مارک این فرمان ۵۰٪ کوچکتر شده است

(فرمان محمد شاه با مهر (پ) به شماره ۱۹۰۷ مجموعه نگارنده)

تفویض و تحويل محال آلا را براغوش و طایقه شیخ بابا غور به حاجی قاسم خان سرتیپ فوج خاصه سنه ۱۲۵۴
تحمیدیه در بالا بخط طلائی (بسم الله تعالى شأنه العزيز)

مهر سلطنتی محمد شاه با سجع (الملک لله - محمد شاه غازی صاحب تاج و نگین آمد - شکوه ملک و ملت رونق آئین و دین آمد ۱۲۵۰)
طغای سر فرمان برنگ طلائی (الملک لله تعالى فرمان همیون شد) چون عالیجاه رفیعجاگاه مجده و نجده همراه فخامت و شهامت دستگاه سعادت و بسالت اکتناه اخلاص و ارادت آگاه حاجی قاسم خان سرتیپ فوج خاصه قدمت خدمت در حضرت فلک رفت اقدس همایون پادشاهی دارد سالها در رکاب نواب غفران مآب و لیعهد مرحوم مغفور اسکنه الله تعالى فی روپات النور تقديم زحمات و خدمات نموده سفر و حضرا در مسالک نهضات و معارک غزوات خدمت گذاریها و جان نثاریها را به ظهور رسیده هرگز در لوازم خدمت غفلت نکرده بل بر امتشال و اقران سبقت جسته در آذربایجان و یزد و کرمان و خراسان همه جا حاضر رکاب و در رکاب و در موقع خدمت گذاری و مواضع جان نثاری مترصد اشاره و منتظر خطاب بوده در راه صداقت و مظان خدمت رضای خاطر مبارک پادشاهانه و سزاوار افاضه فیوضات ملوکانه آمد علی هذا در هذه السنه پیچی ثیل سعادت دلیل و ما بعدها محال آلا را براغوش و طریقه شیخ بابا غور را بعالیجاه مشاراشه محول

مهر شماره ۷ چ محمد شاه

مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۲۵۴
نوشته در کلاهک و سجع مهر (العزة لله - السلطان محمد شاه قاجار ۱۲۵۰)

مهر شماره ۸ (خ)

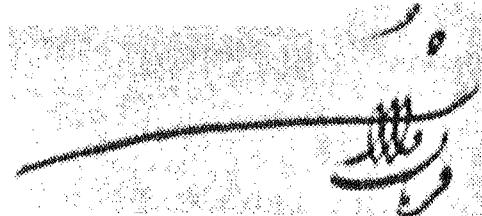
چ - مهر هشت گوش محمد شاه با نقش شیر و خورشید و شمشیر بدست ایستاده - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک

مهر ۱۲۵۵ متن مهر سجع نام پادشاه در روی بدن شیر بخط نستعلیق (السلطان محمد شاه ۱۲۵۵)

طغای محمد شاه قبل از پادشاهی

- (حكم والا شد) - برنگ مشکی ۲ - (فرمان والا شد) - برنگ مشکی

متن مهر سلطنتی محمد شاه (الملک لله محمد شاه غازی صاحب تاج و نگین آمد - شکوه ملک و ملت روتق آیین و دین آمد ۱۲۵۰) نوشتند منشی در محادات طفرای فرمان (هو به مر بارک بر سد)

طفرای سر فرمان برنگ طلائی (الملک لله تعالیٰ حکم همیون شد) که چون ظهور و شهود هر گونه التفات درباره خدمتکاران و بندگانی که به سمت استعداد و شایستگی مشهود و معروف هستند ملزم همت همایون و تفویض خدمات شایسته بهر یک از چاکران کفالت پیشه مکنون خاطر خورشید نمون می باشد و عالیجاه رفیع جایگاه عزت و سعادت همراه اخلاص و ارادت آگاه زبدۃ الاعیان میرزا تقی از جمله خاکزادان خدمتکاران و به ظهور راستی و صداقت منظور انظار مهر آثار آمده و در خدمات مرجوعه مراسم کارданی و آگاهی او پیشکار رای جهان آرا ظاهر و هویدا گردید و لهذا لمعه از لمحات آفتاب التفات شاهنشاهی ساخت افروز احوال مشارابیه و در هذه السنه میمونه نیلان نیل خجسته دلیل و ما بعدها خدمت مباشری محال لاریجان را بعهده اهتمام او مفوض و مرجوع فرمودیم و در ازی این خدمت مبلغ دویست تومان مقر بعلاقان مستوفیان عظام فرمان مهر لماعان و همایون را در دفاتر خلود ثبت نموده از شانبه تغییر مصون دارند و در عهده صرف مخارج خود ساخته به مراسم خدمتکاری اقدام و مزید اهتمام خود را در مژوزمات شغل روزانه مشهود رای مهر ارتسام دارد مقرر آنکه حکام و عمال حال و استقبال مازندران حسب المقرر معمول داشته هر ساله مبلغ مزبور را عاید سازند و مطالبه فرمان مجدد نکنند عالیجاهان رفیع جایگان عزت و جلالت دستگاهان مقر بعلاقان مستوفیان عظام دیوان اعلی و کتبه گرام شرح فرمان بارک را در دفاتر خلود ثبت و ضبط نموده و از شوائب تغییر و تبدیل مصون و محروس دانند و در عهده شناسند تحریراً فی شهر مجرم الحرام سنه ۱۲۶۲

صفحه ۲۵۲

اندازه فرمان ۵/۴۲×۳۲/۵ سانتی متر - قرائت متن فرمان از نگارنده

(فرمان محمد شاه با مهر پ به شماره ۱۹۸۷ مجموعه نگارنده)

(اعطای چهارصد تومان علاوه بر مواجب سالیانه میرزا محمد علی منشی دیوان اعلی که دویست و پنجاه تومان بود در سنه ۱۲۵۵) مهر سلطنتی محمد شاه با تذکیره کارهای کارهایها با سعی

الملک لله - محمد شاه غازی صاحب تاج و نگین آمد - شکوه ملک و ملت روتق آیین و دین آمد ۱۲۵۰)

در سمت راست بالای فرمان نوشته شده (هو به مر بارک بر سد) و در محادات مهر سلطنتی توشیح محمد شاه (صحیح است)

طفرای سر فرمان بخط عالی و طلائی (الملک لله تعالیٰ حکم همایون شد)

آنکه چون عالیجاه رفیع جایگاه عزت و سعادت همراه خلوص عقیدت آگاه نتیجه الاعاظم مقرب الحضرۃ العلیہ میرزا محمد علی منشی دیوان اعلی از خانواده اما جد و انجاب و اباً عنجد خدمتکار و عقیدت شعار دولت ابد انتساب بوده خود در دیوان دولت خاقان خلد مکان نور الله مرقده تربیت یافته و رسوم خدمتکاری را بر نهجه صداقت و راستی بدست آورده به تخصیص در مهمات سفارت و وزارت دول خارجه و ترسالات و مکاتبات ملکوک و اعیان ممالک بعیده صاحب وقوف و سرشناسی کامل و بمراتب آگاهی و استعداد منظور انظار مرحمت شامل آمده ظهور هر گونه تقدادات را در خور و بذل و مراحم کامله را شایسته آمده در هذه السنه تنگوزنیل خجسته دلیل و ما بعدها مبلغ دویست و پنجاه تومان بر مواجب مقرر او که مبلغ چهار صد تومان بوده افزودیم و در عرض آن قریه اینا و که خالصه دیوان اعلی و من اعمال شیراز و جمع دیوانی آنچا مبلغ شش صد و پنجاه تومان است برسم تیول به عالیجاه مشارابیه گذاشتیم که هر ساله اصل مالیات و منافع و مداخل خاصه شریفه را بعهده کفایت و کفالت او مراجعت خود را اخذ و باز یافت داشته صرف معاش و گذران خود کند و به لوازم خدمات مرجوعه قیام و اقدام کرده فرمودیم که همه ساله مقرری خود را اخذ و باز یافت داشته صرف معاش و گذران خود کند و به لوازم خدمات مرجوعه قیام و اقدام کرده بدر جات اعتیبار خود افزایید مقرر آنکه امراء و امناء و وزراء با احترام و امیران تومان و سرتیپان و سرهنگان گرام و خدام دربار سپهر احتشام عالیجاه مشارابیه را سرتیپ بالانفراد افواج خاصه دانند رعایت احترام او را مرعی و ملحوظ شمارند المقرر سرهنگان و بیاران و سلاطین و تاربان و قایپستان افواج خاصه شریفه عالیجاه مشارابیه را سرتیپ بالانفراد دانند و اطاعت او را لازم دارند کتاب دفاتر خلود ثبت نمایند در

و مفوض فرمودیم که مالیات و متوجهات دیوانی آن را از قراری که سررشته و ارکان دیوان قضائیان همایون مفصل و مشخص نموده اند بعد از وضع مستمریات ولایتی و تیولات و تحقیقات مقرری بدین موجب در عرض مواجب و مقری خود و عالیجاه محمد علی خان سرهنگ و عالیشان حاجی یوسف بیک یاور باز یافت گند و مبلغ هشتصد و هیجده تومان و دو هزار و پانصد دینار مواجب آنها علاوه است محض عنایت پادشاهانه و مرحمت ملوکانه در عرض مدد خرج عالیجاه حاجی قاسم خان مرحمت و واگذار فرمودیم که همه ساله اخذ و صرف مخارج خود کند و بیش از پیش در مراحل خدمت مسارت نماید و مباردت نماید و مقدار ششصد و پنجاه و یک خوار و نه من غله دیوانی که زاید است به عالیجاهان حاجی قاسم خان و محمد علی خان و محمد علی خان و عالیجاه حاجی قاسم خان بعنوان که دیوانیان قلم و قدم از آنجا کوتاه و کشیده دارند مقرر آنکه برادر سعادتمند نامدار قهرمان میرزا صاحب اختیار آذربایجان بعنوان که امر و مقرر شده است محل و طایفه مزبور را به عالیجاه مشارابیه محو و واگذار کنند و قدفن کنند که حواله و اطلاق را از آنجا موقوف دارند المقرر عالیجاهان مجده همراهان مقر بعلاقان مستوفیان عظام فرمان مهر لماعان و همایون را در دفاتر خلود ثبت نموده از شانبه تغییر مصون دارند و در عهده شناسند تحریراً فی شهر صفر المظفر ۱۲۵۴

صفحه ۲۴۷

اندازه فرمان ۴۶×۲۶ سانتی متر مجموعه نگارنده - قرائت متن فرمان از نگارنده

فرمان محمد شاه قاجار با مهر (پ) به شماره ۱۹۷۸ مجموعه نگارنده

(تفویض درجه سرتیپی بالانفراد افواج قاهره خاصه به حاجی یوسف خان سرهنگ درسته ۱۲۵۵)

تحمیدیه در بالا بخط طلائی (بسم الله تعالیٰ شأنه العزیز)

مهر سلطنتی محمد شاه با سجع (الملک لله)

محمد شاه غازی صاحب تاج و نگین آمد - شکوه ملک و ملت روتق آیین و دین آمد ۱۲۵۵)

تشویح و خط محمد شاه در محادات مهر سلطنتی

(احاجی یوسف انشاء الله خدمت درست خواهد کرد بیش از اینها قابل التفات است بیستم ربیع الاول سنه ۱۲۵۵)

طفرای سر فرمان بخط طلائی (الملک لله تعالیٰ حکم همیون شد) آنکه چون حقوق خدمات چارکانی که در راه دولت زحمت کشیده و از جان و مال و زر و سرگذاشتند مکنون ضمیر منیر و مشهود خاطر خطیر بیضا نظر حق شناسن ملوکانه می باشد و مرجوح حاجی قاسم خان از جمله نوکرهای بود که مادام الحیات در خدمات دیوان از صمیم قلب ساعی و جاهد بوده از حسن خدمت و صدق نیت خود همیشه مصدر و مرجع مهمات و خدمات عظیمه میشده در هذه السنه تنگوزنیل فرخنده دلیل که از جهان فانی بدار جاودانی خرامید برذمّت همت والا نهمت ملوکانه لازم آمد که بدل مرحمت و نشر مکرمت در حق بازماندگان او فرمائیم علی هذه درین سال فرخنده قال عالیجاه رفیع جایگاه مجده و نجدهت همراه عزت و سعادت انتباه خلوص عقیدت اکنناه مقرب الخاقان حاجی یوسف خان سرهنگ را که خلف الصدق ارشد اوست و خود نیز مدت هاست در رکاب مستطاب مشغول سربازی و جانبازی است در اکثری از مسالک نهضات و ممالک غزوی و مواقع مجاهدات ملتزمه رکاب ظفر ماتب بود و پیوسته راه و رسم بندگی و عبودیت مینمود بخصوصه در سفر هرات حسن اهتمامات خود را بنویعی به جلوه ظهور و منصه بروز رساند که خاطر همایون را از خاطر خدمتکاری خود راضی و خورستند نمود بناء علیه منصب سرتیپی افواج قاهره خاصه شریفه را بعهده کفایت و کفالت او مراجعت خود را اخذ و باز یافت داشته صرف معاش و گذران خود کند و به لوازم خدمات مرجوعه قیام و اقدام کرده فرمودیم که همه ساله مقرری خود را اخذ و باز یافت داشته صرف معاش و گذران خود کند و به لوازم خدمات مرجوعه قیام و اقدام کرده بدر جات اعتیبار خود افزایید مقرر آنکه امراء و امناء و وزراء با احترام و امیران تومان و سرتیپان و سرهنگان گرام و خدام دربار سپهر احتشام عالیجاه مشارابیه را سرتیپ بالانفراد افواج خاصه دانند رعایت احترام او را مرعی و ملحوظ شمارند المقرر سرهنگان و بیاران و سلاطین و تاربان و قایپستان افواج خاصه شریفه عالیجاه مشارابیه را سرتیپ بالانفراد دانند و اطاعت او را لازم دارند کتاب دفاتر خلود ثبت نمایند در

صفحه ۲۴۸

۱۲۵۵ شاه ریحه ۱۲ شهر ربیع الاول سنه ۱۲۵۵

اندازه فرمان ۳۶×۲۶ سانتی متر بدون حواشی - قرائت متن فرمان از نگارنده

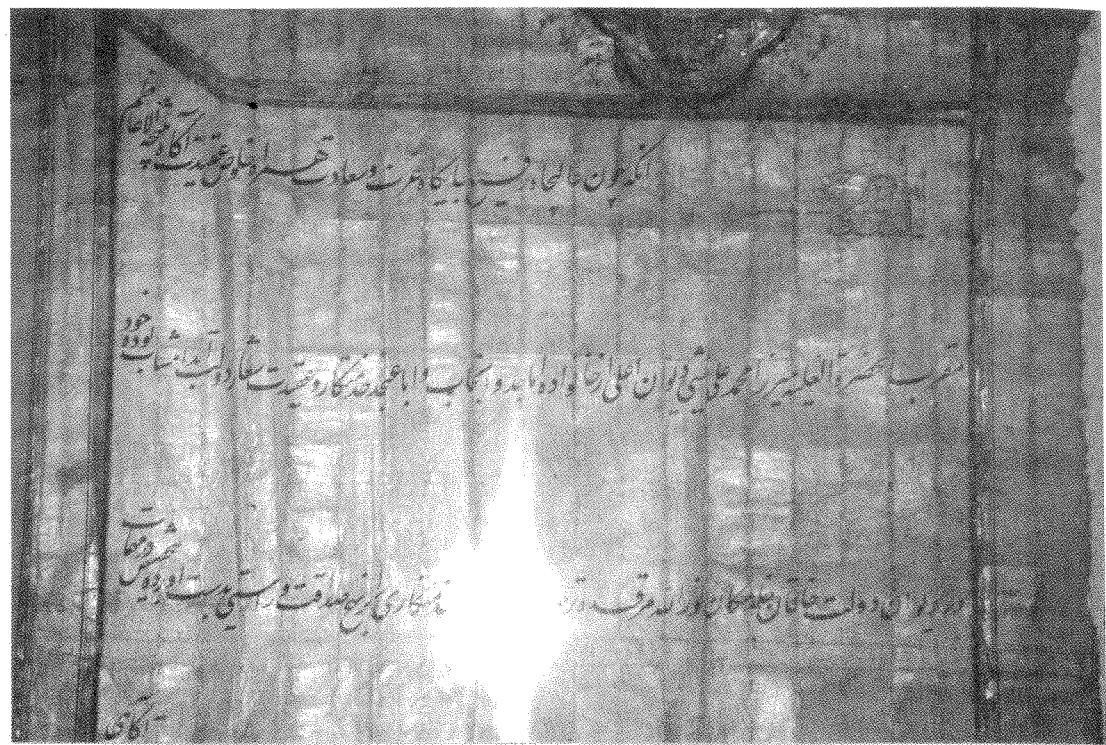
فرمان محمد شاه با مهر پ به شماره ۱۱۸۷ مجموعه نگارنده

(تفویض میاشری محال لاریجان به زبدۃ الاعیان میرزا تقی در سنه ۱۲۶۲)

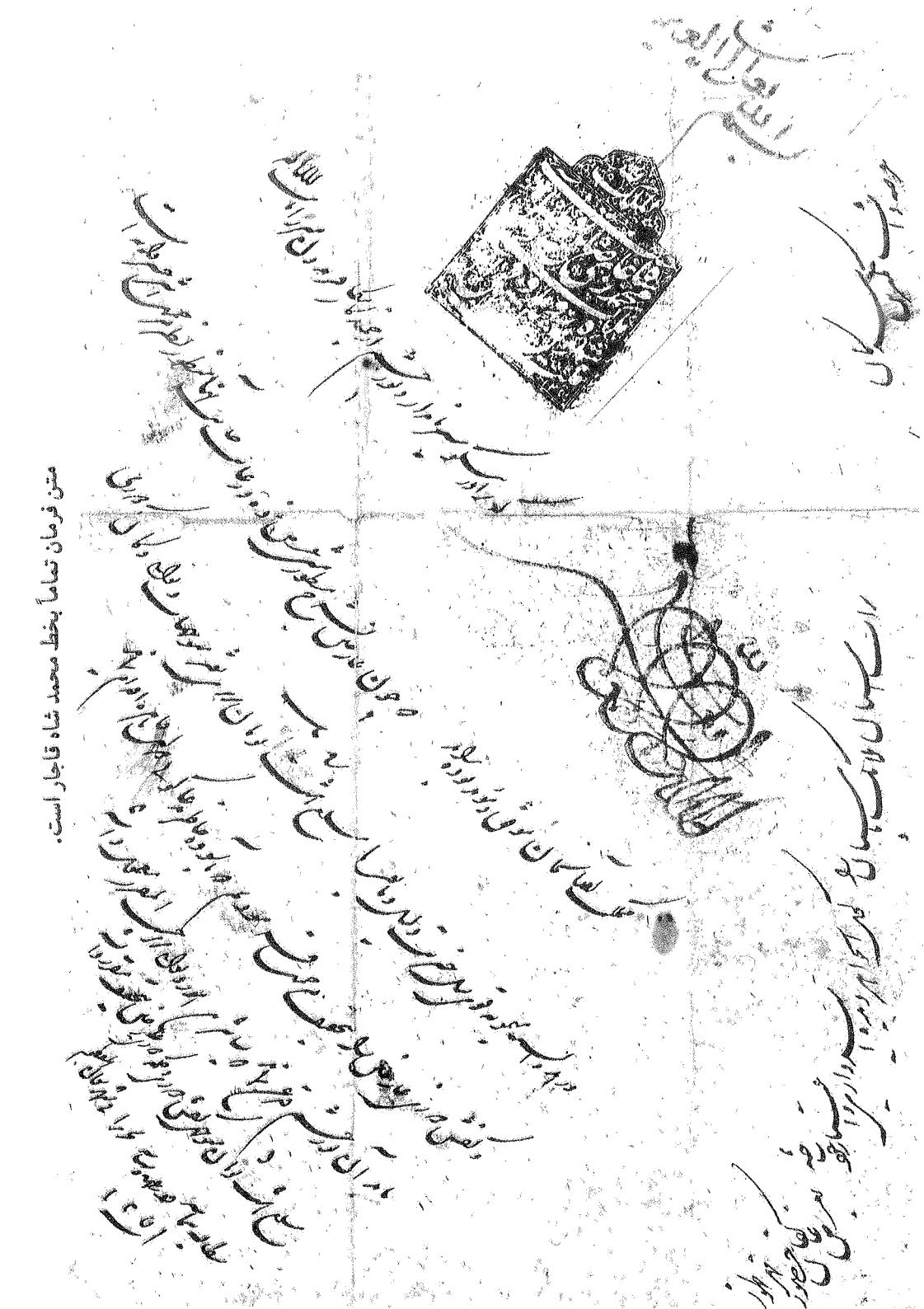
تحمیدیه (بسم الله تعالیٰ شأنه العزیز) برنگ طلائی

صفحه ۲۴۴

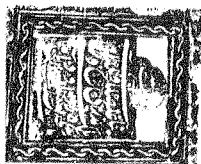
و مقری نسبتاً مکفی رضایت خاطر آنان را فراهم می ساخت.

(فرمان محمد شاه یا مهر پ به شماره ۱۹۸F مجموعه نگارنده) کوچکتر از اندازه اصلی

(فرمان محمد شاه با مهر (پ) به شماره ۱۱۶F مجموعه نگارنده) در اندازه اصلی

لر بیانیه کشیده باشد و از آن میگذرد که میرزا کوچک سلطان

باید میگردید که نزد خود از افرادی که میگذرد این میگذرد که از افرادی که

میگذرد باید نزد خود از افرادی که نزد خود از افرادی که نزد خود از افرادی که

میگذرد باید نزد خود از افرادی که نزد خود از افرادی که نزد خود از افرادی که

میگذرد باید نزد خود از افرادی که نزد خود از افرادی که نزد خود از افرادی که

میگذرد باید نزد خود از افرادی که نزد خود از افرادی که نزد خود از افرادی که

میگذرد باید نزد خود از افرادی که نزد خود از افرادی که نزد خود از افرادی که

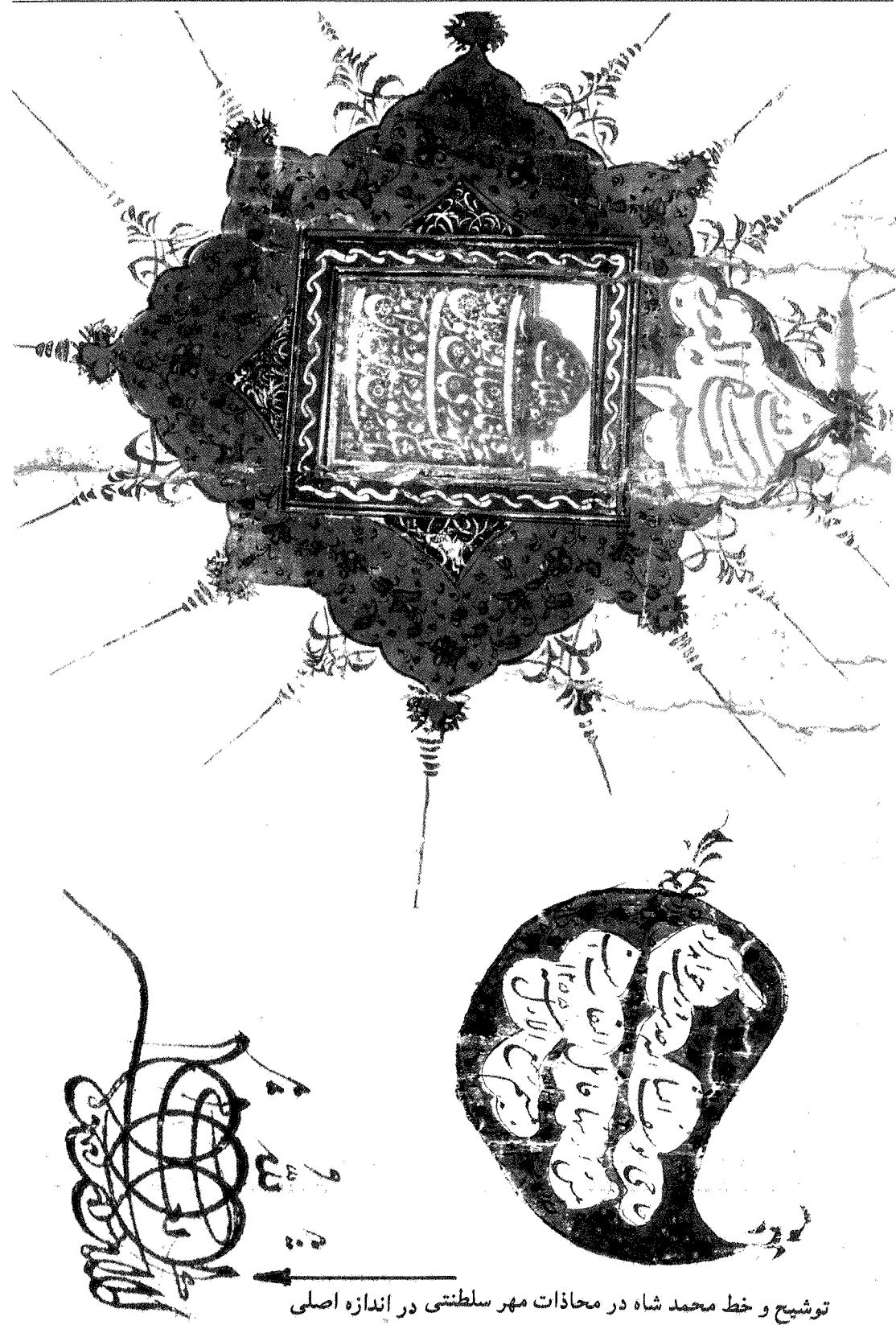
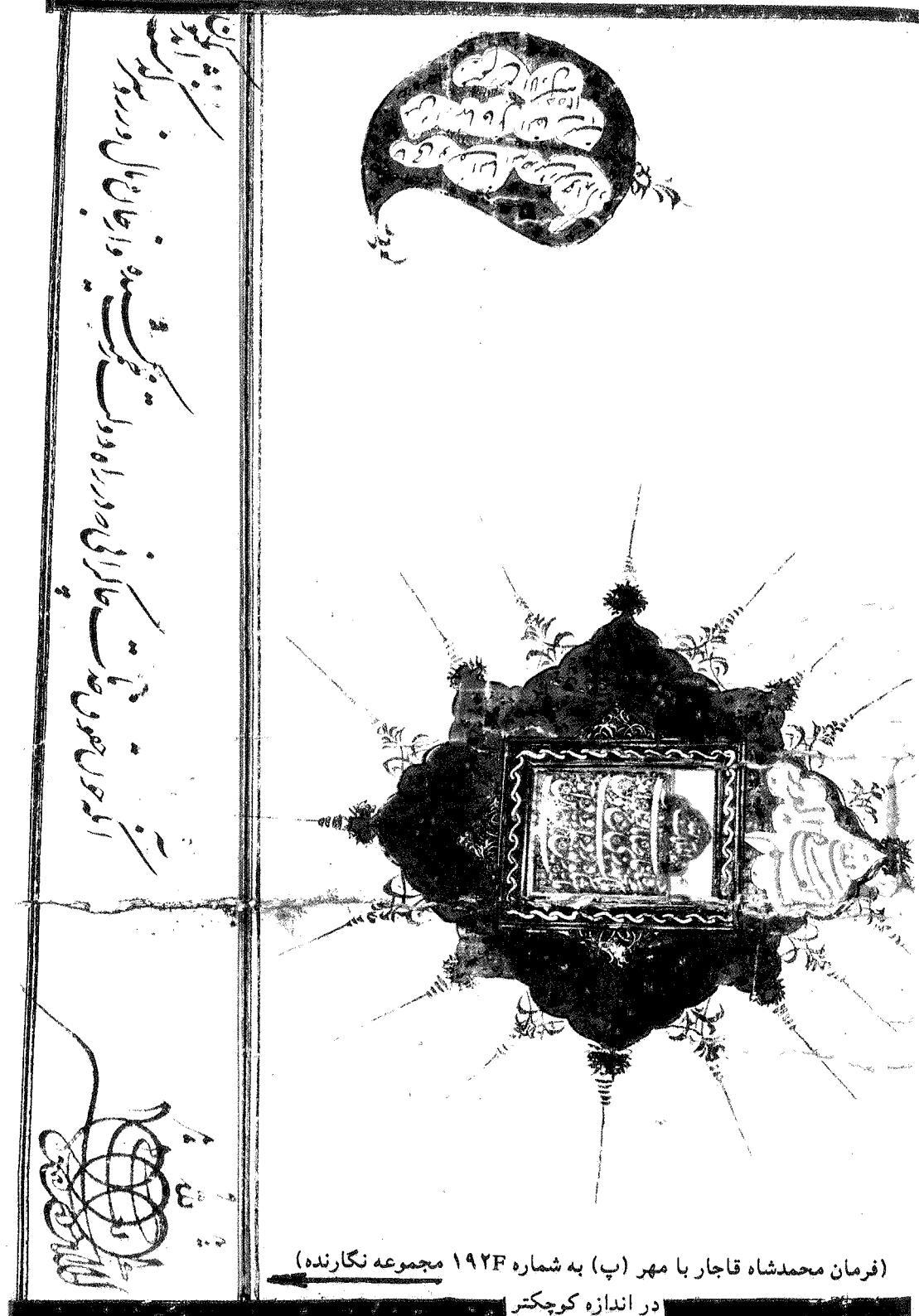
میگذرد باید نزد خود از افرادی که نزد خود از افرادی که نزد خود از افرادی که

میگذرد باید نزد خود از افرادی که نزد خود از افرادی که نزد خود از افرادی که

میگذرد باید نزد خود از افرادی که نزد خود از افرادی که نزد خود از افرادی که

میگذرد باید نزد خود از افرادی که نزد خود از افرادی که نزد خود از افرادی که

(فرمان محمد شاه با مهر (پ) به شماره F. ۱۹۰ مجموعه نگارنده) کوچکتر از اندازه اصلی

خانه و سرمه و حمل و طرز و طرز خانه بارگاهی همچنان میگذرد که اینها کاملاً مادام کمال است و نهایتی
بیرون رفته اند و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است

اصفهان بی جای بوده از اینست میگذرد و میگذرد
و میگذرد و میگذرد و میگذرد و میگذرد و میگذرد و میگذرد و میگذرد و میگذرد و میگذرد و میگذرد و میگذرد

که از بناهای این طراحتی که اینست میگذرد و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است
و میگذرد و میگذرد

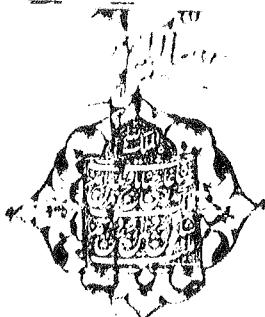
دریک ایل زند و مال زند و میگذرد
و میگذرد و میگذرد و میگذرد و میگذرد و میگذرد و میگذرد و میگذرد و میگذرد و میگذرد و میگذرد و میگذرد

شیرخانه که این طراحتی که اینست میگذرد و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است
و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است
و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است

شیرخانه که این طراحتی که اینست میگذرد و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است
و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است
و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است

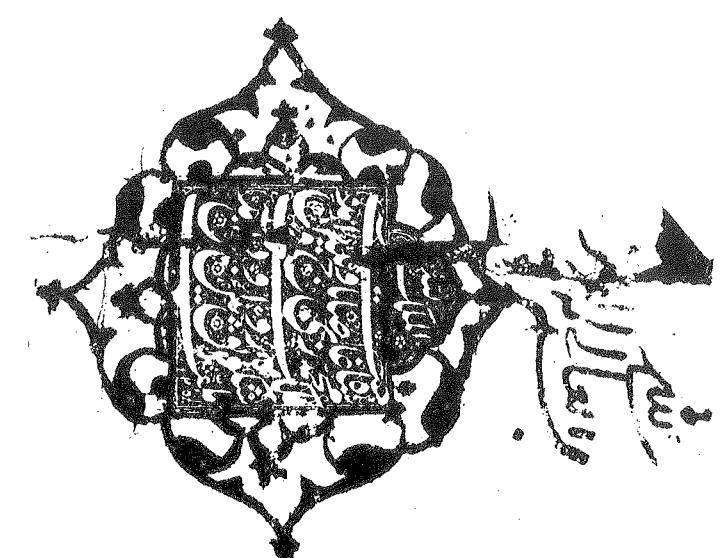
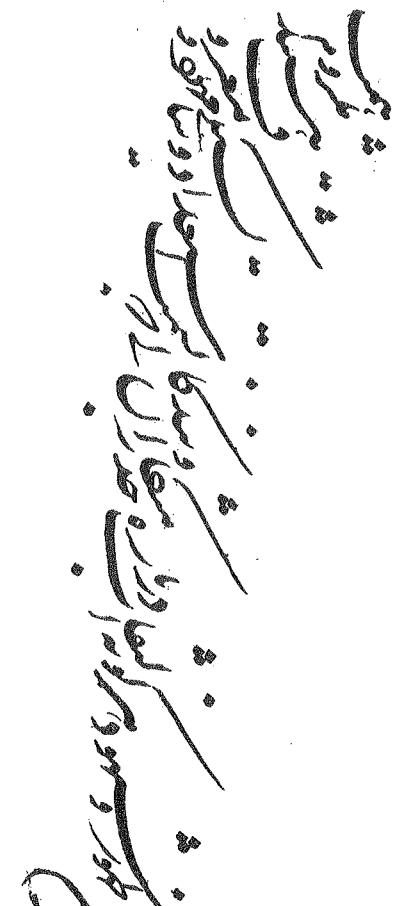
فرمان محمد شاه کوچکتر از اندازه اصلی

در این فرم از مادام کمال است و مادام کمال است
و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است و مادام کمال است

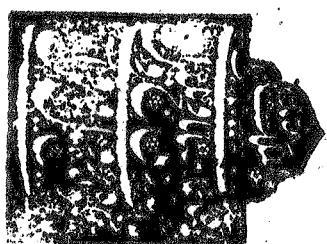
مکالم میرا افراط و میسر بخواهد در درود شنیده باز هر چند مادر مقرر بدهم و میل ای ویل خارج از این مکالم
دستگاهی خود را نشاند علاوه بر این که بخواهد مادر مقرر بدهم و میل ای ویل خارج از این مکالم
در داشت خوب بضبط محدود نداشته باشد تا مادر مقرر بدهم و میل ای ویل خارج از این مکالم

فرمان محمد شاه در اندازه کوچکتر

(فرمان محمد شاه با مهر پ به شماره ۱۱۸F ۱۱۸F مجموعه نگارنده) در اندازه اصلی

لهم إنا نسألك ملائكة السموات السبع
ألا تفتح لنا باب السبعين
ألا تجعلنا في أهل السبعين
ألا تجعلنا في أهل السبعين

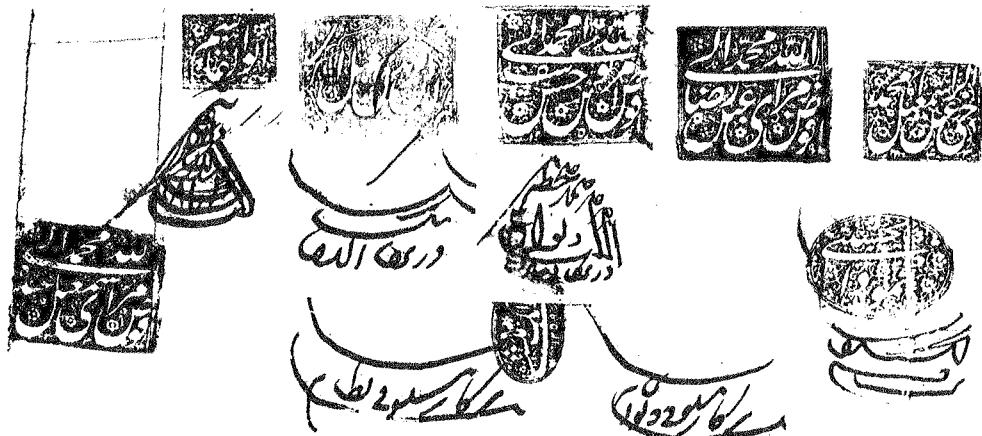

فرمان محمد شاه قاجار به شماره ۱۱۰F مجموعه نگارنده در اندازه اصلی
شجاعت و دلیری سربازان خوئی در جنگ تربت شیخ جام

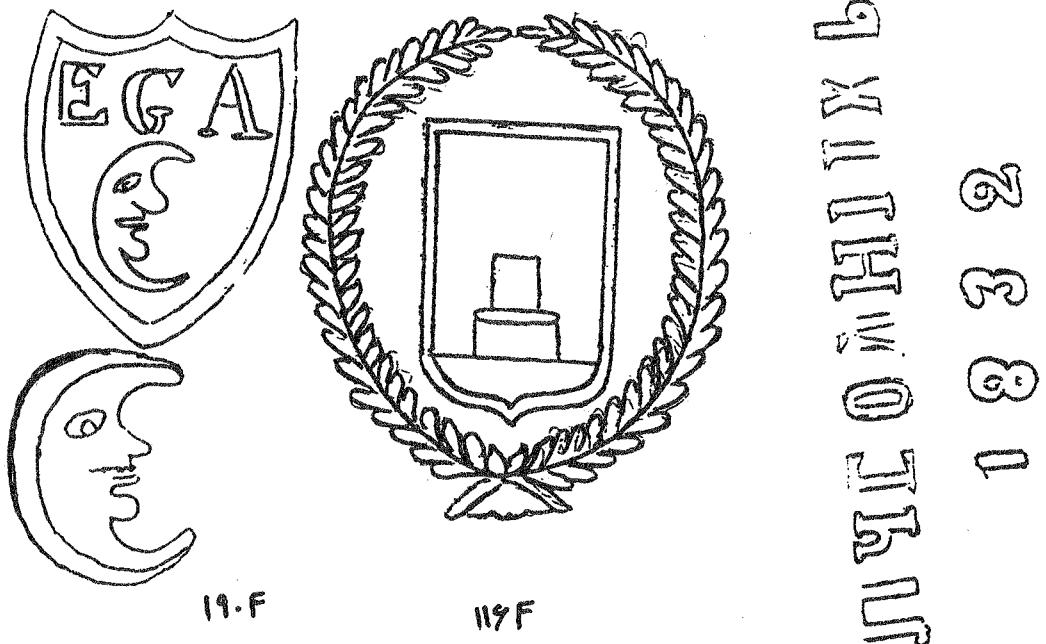
فرمان محمد شاه غازی در اندازه اصلی

چند مهر روشن و خوانای پشت فرمان شماره ۱۱۸F محمد شاه

- ۱- الراجی عبده محمد اسماعیل -۲- افوض امری الی الله عبده محمد رضا -۳- افوض امری الی الله محمد یوسف بن حسن -۴- ابن فریدون اسماعیل در چهار گوشه مهر - یا هادی - یا کافی - یا علی -۵- ابوالقاسم و امضای او -۶- محمود یحیی -۷- صدر الملک منشی -۸- محمد تقی نوشتہ و امضای او -۹- افوض امری الی الله عبده محمد اسماعیل و نوشتہ هائی از قبیل ملاحظه شد - ثبت سرکار مستوفی دیوانخانه - ثبت سرکار مستوفی نظام و سایر نوشتہ ها و امضاهای مختلف

نقش و اتر مارک فرامین محمد شاه غازی

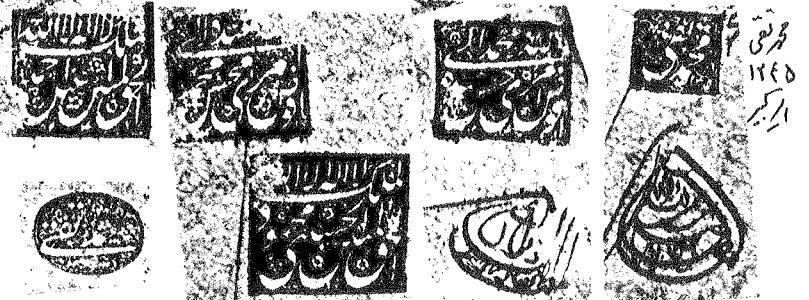

۱۹۰F

۱۱۸F

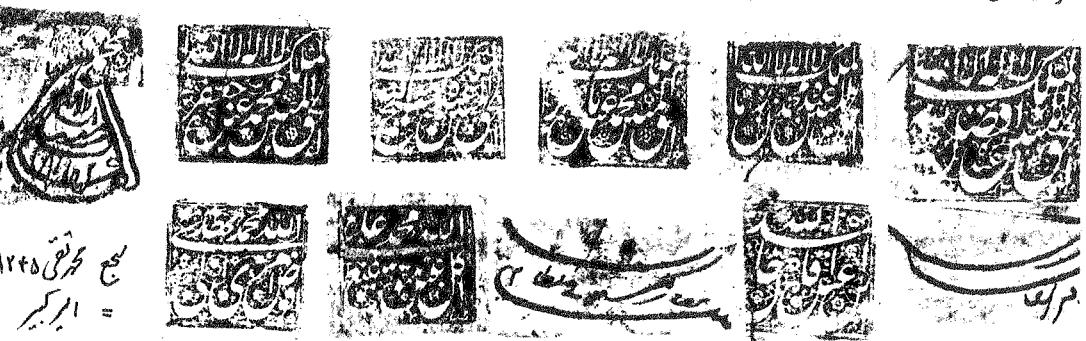
چند مهر روشن و خوانای پشت فرمان شماره ۱۱۶F محمد شاه

- ۱- محمد تقی نوشتہ و امضای او -۲- افوض امری الی الله عبده محمد حسن و نوشتہ او -۳- افوض امری الی الله عبده محمد حسن -۴- لا اله الا الله الملک الحق المبین عبده احمد -۵- محمد تقی و نوشتہ های گوناگون در مورد ثبت فرمان

چند مهر روشن و خوانای پشت فرمان شماره ۱۹۰F محمد شاه

- ۱- لا اله الا الله الملک الحق المبین عبده فضل الله لا اله... المبین عبده محمد زمان -۲- لا اله... المبین عبده محمد باقر -۳- لا اله... المبین عبده محمد جعفر -۴- عبده آقا خان بن اسدالله -۵- المتوكل علی الله عبده محمد شفیع -۶- افوض امری الی الله عبده محمد مهدی و نوشتہ های مختلف

چند مهر روشن و خوانای پشت فرمان شماره ۱۹۲F محمد شاه

- ۱- لا اله الا الله الملک الحق المبین عبده محمد مهدی -۲- لا اله... المبین عبده محمد زمان -۳- موسی الحسینی -۴- عبده محمد زمان -۵- صح مسلم و نوشتہ های مختلف از جمله (ثبت دفتر لشگر نظام)

(ارقام شاهزادگان) (شاهزاده بهمن میرزا ابن عباس میرزانایب السلطنه)

پسر چهارم عباس میرزا و برادر اعیانی محمد شاه است که در شب یکشنبه بیست و سیم شهر شوال المکرم سنه ۱۲۲۶ بعد از انقضای مدت یازده ساعت و صفر دقیقه از شب مذکور تولد یافت او در مدت زندگی به حکومت شهرهای مختلف و مناصب گوناگون مأمور گردید و عاقبت به علت ضعف و رنجوری محمد شاه با کمک اعیان دولت ادعای سلطنت نمود ولی نتیجه نداد و در انتهای به شهر شوشی قراباغ در روسیه رفت و تابعیت آنجا را قبول نمود و به سال ۱۳۰۱ ه.ق. در سن ۷۶ سالگی در آن دیار درگذشت.

او شاهزاده‌ای فاضل و هنرخواه و کتاب دوست بود و کتابی بنام تذکرة الشعراً محمد شاهی تألیف نموده است. از این شاهزاده رقمی با دو مهر گوناگون دارم که معرفی می‌گردد.

مهرهای بهمن میرزا ابن عباس میرزانایب السلطنه

الف - مهر چهارگوش - اندازه مهر 27×30 میلی‌متر - تاریخ حک مهر ۱۲۴۱

سجع مهر بخط نستعلیق - (یگانه گوهر دریای خسروی بهمن)

ب - مهر چهارگوش - اندازه مهر 16×18 میلی‌متر - تاریخ حک مهر ۱۲۴۵

سجع مهر بخط نستعلیق - (بهمن ۱۲۴۵) مجموعه نگارنده

۳ - سومین مهر بهمن میرزا که ذیل حکمی از این شاهزاده دیده‌ام مهر چهارگوش بود که سجعش چنین است (بهمن

ابن نایب السلطنه عباس میرزا قاجار ۱۲۵۰)

۴ - چهارمین مهر بهمن میرزا که ذیل یک وقف نامه نستعلیق استادانه دیده‌ام تاریخ ۱۲۴۰ ه.ق. را در برداشت و

سجع مهر چنین بود (در مخزن خسروی بهمن است)

مهر در اندازه اصلی

مهر شماره ۱ (الف)

مهر بزرگ و اصلاح شده

در مختبر خسرو
ست
ن فی بهمن ا

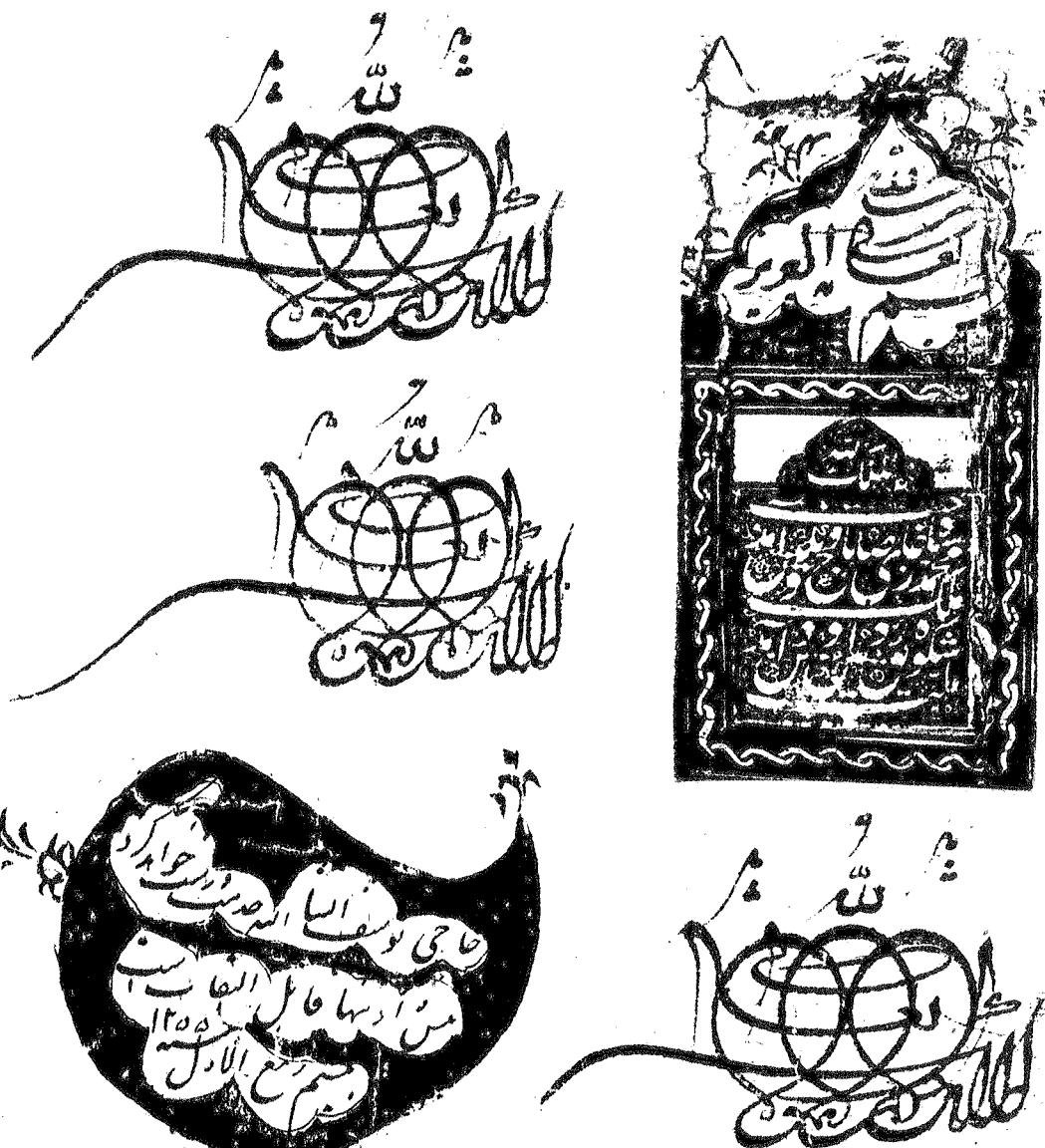
مهر شماره ۴

بیان ابن اسلطنه
نایب
عباس میرزا قاجار

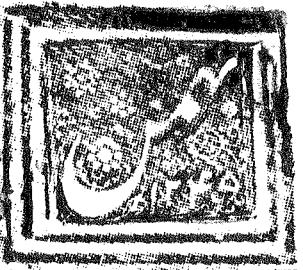
مهر شماره ۳

طغرای محمد شاه در دوران سلطنت

تحمیدیه (بسم الله تعالى شأنه العزيز) بخط طلائی و مهر سلطنتی با سجع یاد شده ذیل مهر شماره ۳ پ و توшибع محمد شاه (حاجی یوسف انشاء‌الله خدمت درست خواهد شد بیش از اینها قابل التفات است بیستم ربیع الاول سنه ۱۲۵۵) و طغرای سر فرمان بخط طلائی (الملک لله تعالى حکم همایون شد) کلاً ذیل فرمان شماره ۱۱۸۷ مجتمعه نگارنده جلب نظر مینماید.

(مهر شماره ۲۶) (ب)

مهر بزرگ و اصلاح شده

توضیح بهمن میرزا در طرف راست و بالای رقم

رقم بهمن میرزا مضبوط در مجموعه نگارنده

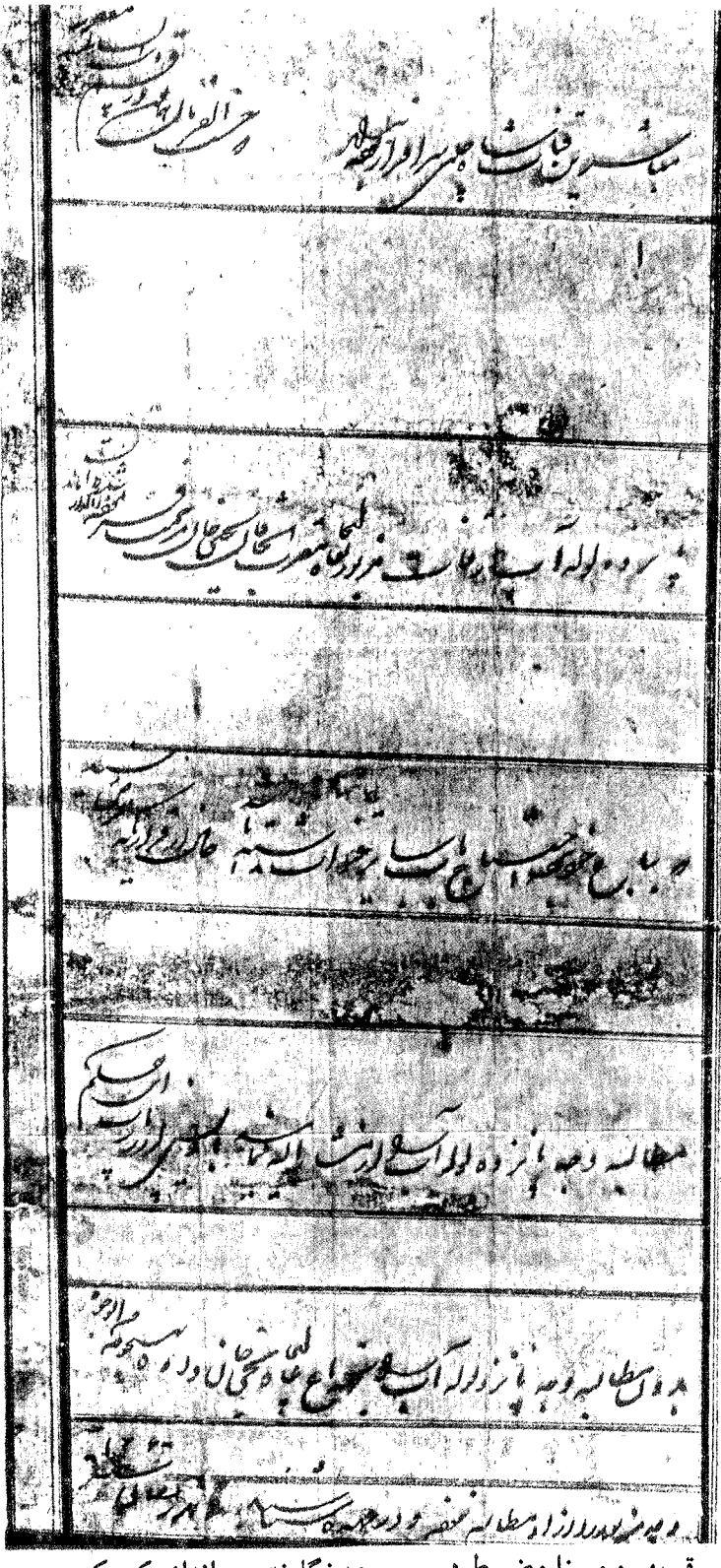
سچع مهر بهمن میرزا یکانه گوهر در ریای خسروی بهمن

متن اصل فرمان

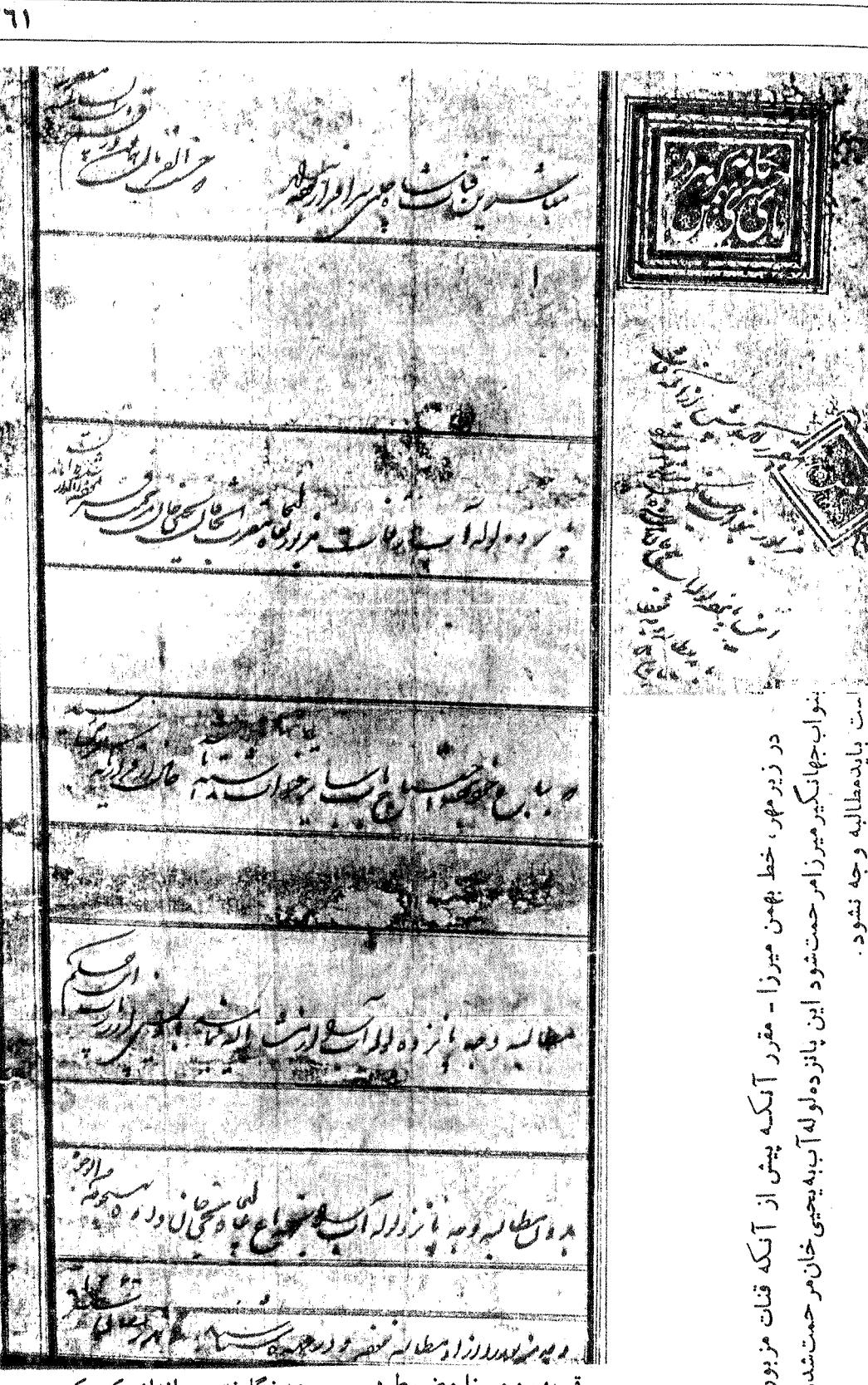
مباشرين قنات شاه چلبی سرافراز بوده بداند که حسب الفرمان همایون و رقم نایب السلطنه مغفور پسانزده لوله آب از قنات مزبور بعالیجه مقرب الخاقان یحیی خان مرحمت فرموده و واگذار شده است که بیاغ خود برده احتیاج به آب سایر قنوات نداشته باشد حاکم از قراریکه بعرض رسید مطالبه وجه پانزده لوله آب را از مشارالیه مینمایند باید پس از زیارت این حکم بدون مطالبه وجه پانزده لوله آب را بجهت باغ عالیجه یحیی خان داده بهیوجه من الوجوه وجه مزبور را از او مطالبه ننموده و در عهده شناسند فی شهر رمضان ۱۲۶۲.

در حاشیه مهر خصوصی بهمن میرزا با سچع : بهمن ۱۲۴۵
در زیر مهر، خط بهمن میرزا - مقرر آنکه پیش از آنکه قنات مزبور بنواب جهانگیر میرزا مرحمت شود این پانزده لوله آب به یحیی خان مرحمت شده است بایدمطالبه وجه نشد.

۱- نگاه کنید به مقاله نگارنده در مجله بررسی های تاریخی شماره ۶ سال پنجم

رقم بهمن میرزا مضبوط در مجموعه نگارنده در اندازه کوچکتر

در زیر مهر، خط بهمن میرزا - مقرر آنکه پیش از آنکه قنات مزبور بنواب جهانگیر میرزا مرحمت شود این پانزده لوله آب به یحیی خان مرحمت شده است بایدمطالبه وجه نشد.

طهماسب میرزا

مشخصات مهر - چهارگوش - اندازه مهر 25×25 میلی متر - تاریخ مهر ناخوانا
 سجع مهر بخط نستعلیق (بنده شاه ولایت طهماسب) طغرای رقم (حکم والاشد)
 و نمونه رقم طهماسب میرزا از مجموعه نگارنده در صفحه

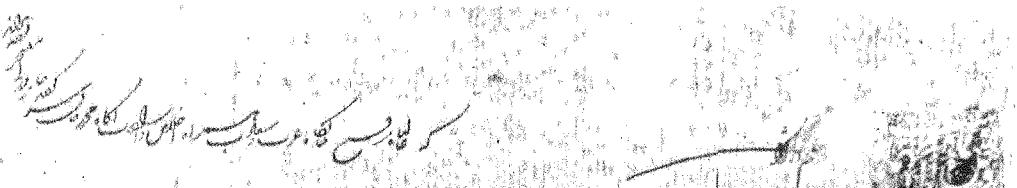

رقم طهماسب میرزا از مجموعه نگارنده در اندازه کوچکتر که طغرای (حکم والاشد) در سمت چپ مهر دیده می شود

طهماسب میرزا

طهماسب میرزا مؤید الدوله پسر دوم محمد علی میرزا دولتشاه پسر بزرگ فتحعلیشاه و داماد عباس میرزا نایب السلطنه

نمونه رقم طهماسب به میرزا از مجموعه نگارنده حکم والاشد برنگ مشکی که عالیجاه رفیع جایگاه عزت و سعادت همراه اخلاص واردت آگاه محمدخان سرکرده چاردولی مفتخر بوده
 بداند که متواترا به عرض والا میرسد که امر دستجات چاردولی به غایت مشوش و بی نظم است از طرفی نوروزخان در میان افتاده بعضی را باستمالت و قسم محرك می شود و بعضی را به شهرت کاذبه حکم و رقم اغوى مینماید و روانه آذربایجان می کند و از طرفی دیگران ایشان را تحریک می کنند و آن عالیجاه سری در گریبان کسالت و خموشی کشیده از دور نگاه می کند فایده وجود کرده است که اگر اختلال و اغتشاش در میان دسته و رعیت او بهم رسید بدقت و اهتمام تمام برقع آن پردازد و تا قدرت و توانائی دارد در نظم امر و اصلاح کار ایشان تقصیر نکند و از وجود سرکرده چه حاصل [ناخوانا] کسالت را بر کنار گذاشته نوروزخان را در میان دستجات و طایفه مزبور را راه نداده بدقت و اهتمام هر چه تماضر به نظم کار ایشان پردازد اگر خانه از طایفه مذکوره بیاید که جا و مکان نداشته باشد از هیچجه دهی که سیاهه در دست دارد جا و مسکن به جهت او مشخص نموده به عرض کارگزاران برساند تا حکم شود به جهت او خالی کنند هر گاه به عرض والا رسید یک نفر از طایفه مذکوره به طرفی رفته است آن عالیجاه مورد مؤاخذه خواهد شد حسب المقرر مرتب دانسته تخلف جایز ندارند و در عهده شناسند تحریر آفی شهر ذی قعده الحرام سنه ۱۲۳۴ قرائت متن رقم از نگارنده

(فریدون میرزا)

مشخصات مهر - چهارگوش - اندازه مهر 25×30 میلی متر - تاریخ حک مهر ۱۲۳۴
 سجع مهر بخط نستعلیق (فریدون گوهر دریای شاهی ۱۲۳۴)
 و نمونه رقم فریدون میرزا به شماره ۱۵۹F مجموعه نگارنده - مشخصات در صفحه بعد
 (رقم فریدون میرزا به شماره ۱۸۹F مجموعه نگارنده)

مهر در اندازه اصلی

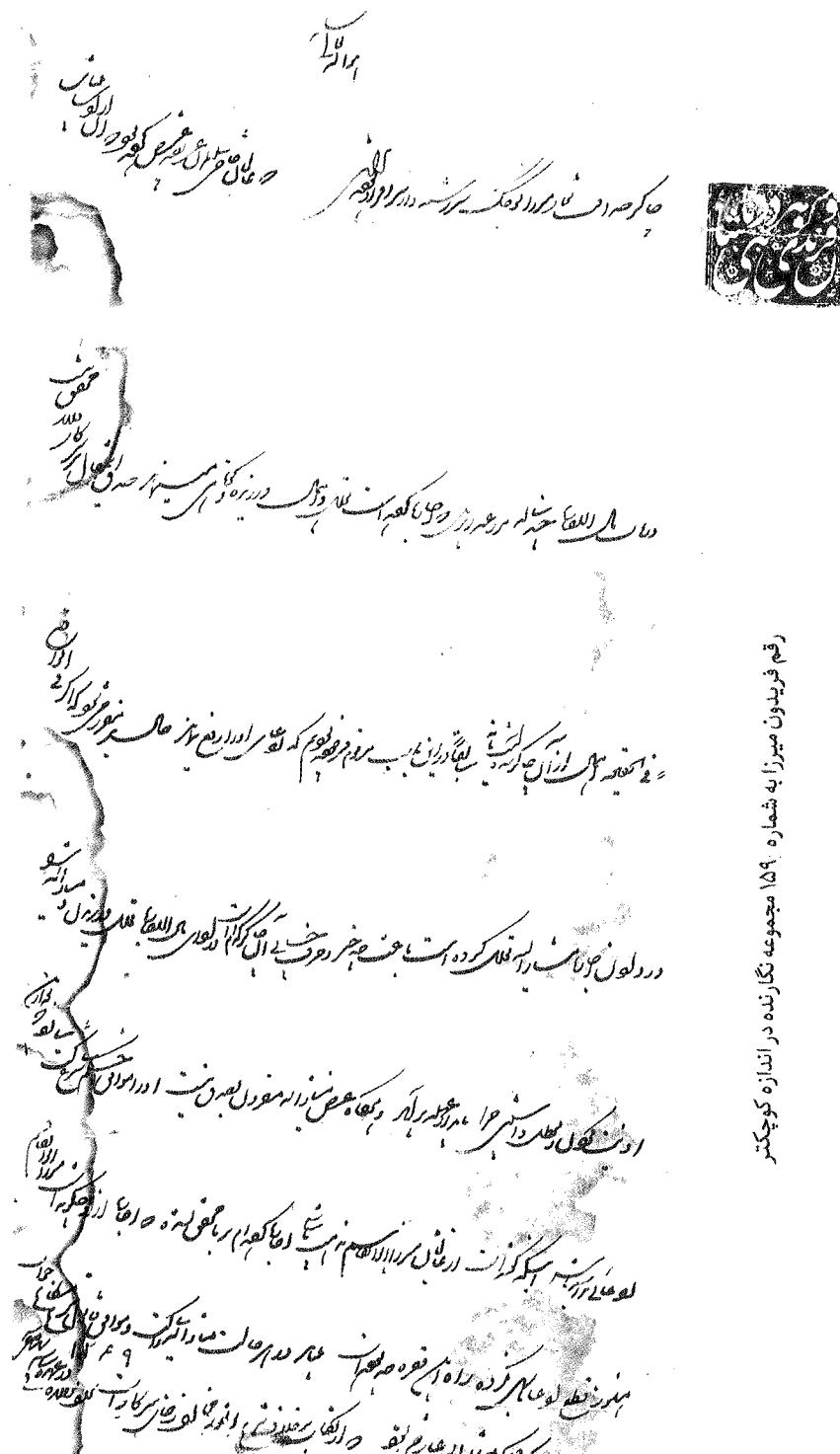
مهر بزرگ و اصلاح شده

فریدون میرزا پسر پنجم عباس میرزا در ۱۲۴۷ حکومت آذربایجان با و محوں شد و محمدشاه او را به لقب نایب الایاله مفتخر ساخت و در ۱۲۷۲ در مشهد وفات نمود.

(دستور موکد به میرزا کوچک سر رشتهدار که اجاره مزرعه حاجی سلمان را پردازد در سنه ۱۲۴۹
 تحمیدیه در بالا - هوالله تعالی شاهی ۱۲۳۴

سجع مهر فریدون میرزا - فریدون گوهر دریای شاهی ۱۲۳۴

چاکر صداقت شعار میرزا کوچک سر رشتهدار سرافراز بوده بداند که عالیشان حاجی سلمان عرضه عرض کرده بود که ارادت مآب در باب مال الاجاره چند ساله مزرعه زیر پل که اجاره کرده است تعلل و اهمال ورزیده کوتاهی مینماید صدق این مقال بر سر کار والا محقق نیست که فی الحقیقه اهمال از آن چاکر شده است یا نه سابقاً در این باب مرقوم فرموده بودیم که ادعای او رفع نمایند حال نیز مقرر می شود که اگر فی الواقع در دادن اجاره مشارالیه تعلل کرده است باعث چه چیز و حرف حسابی آن چاکر کدام است در ادائی مال الاجاره تعلل ورزیدن و مشارالیه را اذیت کردن و معطل داشتن چرا باید از عهده برآید و هر گاه عرض مشارالیه مقررون بصدق نیست او را مطابق حکم شرع ساخت سازد که بعد از این ادعائی نداشته باشد اینکه گفته است از عالیشان میرزا ابوالقاسم مذهب باشی اجاره کرده ام بر ما محق نشده که اجاره از او چگونه است میرزا ابوالقاسم هنوز قطع ادعا باشد نکرده راه این فقره چه بوده است می باید در هر حالت مشارالیه را ساخت و مطابق قانون شرع مطاع جواب او را بدهد که دیگر مشارالیه عارض نشود که ارتکاب برخلاف شرع انور مخالف رای سرکار است تخلف نوروزند و در عهده شناسند فی شهر صفر سنه ۱۲۴۹ - قرائت متن رقم از نگارنده اندازه 22×32 سانتی متر

(اما مقلى ميرزا)

مشخصات مهر - چهارگوش - اندازه مهر 23×32 میلی متر - تاریخ حک مهر ۱۲۴۰
سجع مهر بخط نستعلیق (طلوع کرد ز مشرق چو آفتاب جلی - نهال دوچه شاهنشهی ااما مقلى ۱۲۴۰) طغرای سر رقم
(حکم شد) و نمونه رقم ااما مقلى ميرزا با سجع مهر بالا به شماره ۱۵۷F مجموعه نگارنده

مهر در اندازه اصلی

مهر بزرگ و اصلاح شده

اما مقلى ميرزاي عمام الدوله پسر ششم محمد علی ميرزاي دولتشاه پسر بزرگ فتحعلیشاه در حدود ۱۲۳۰ هـ ق. تولد یافت و در ۱۲۶۸ به حکومت کرمانشاه رسید و در سال ۱۲۶۹ ملقب به عمام الدوله گردید و در سنه ۱۲۹۲ وفات یافت.
(رقم ااما مقلى ميرزا به شماره ۱۵۷F مجموعه نگارنده)

استرداد اموال سرقت شده توسط حاجی زمان بیک نایب و روانه نمودن سارقین بحضور شاهزاده در سنه ۱۲۵۰
سجع مهر - طلوع کرد ز مشرق چو آفتاب جلی - نهال دوچه شاهنشهی ااما مقلى
طغراي سر رقم - حکم شد - برنگ مشگى - آنکه عاليشان رفيع مكان عزت و صداقت نشان حاجی زمان بیک نایب قرين مباهاش بوده
بداند - در اين وقت بعض رسيده که يك راس اسب و موازي پانزده فرد عوامل و مقدار يكصد و هشتاد من گندم در اين اوقات -
(محمد علی) - مهدى - ابراهيم و ظهراپ و حسن و حاتم بهمن و عزيز بالکى (ليست اجناس سرقت شده در زير سطر دوم رقم)
از مال عاليشان عزت و صداقت نشان آقا عبدالرحيم و ميرزا بزرگ داورخان نريمان و چرمکان سرقت شده در زير سطر دوم رقم)
لهذا يباید بعد از حصول آگاهى بر مضمون رقم مطاع اسب و عوامل و گندم آنچه از مال مشار إليها را برده اند حکماً گرفته رد نموده بعد
محمد علی و ساير سارقين را روانه حضور با هر التور داشته که به تنبیه و تهدید رسيده بعدها ترك از دزدی و عمل ناهنجار از آنها شده باشد
اليته بنحو مقرر معمول داشته الطاف اشفاق سرکار نواب والا درباره مشار إليها بسيار است باید آتعاليشان در اين خصوص کوتاهی ننموده
و در عهده شناسد تحريراً في شهر جمادى الاول سنه ۱۲۵۰
اندازه رقم $33 \times 41/5$ سانتي متر قرائت متن رقم از نگارنده

واتر مارک زمینه کاغذ رقم که ۵۰٪ کوچکتر شده

رقم فریدون ميرزا به شماره ۱۲۶۸ مجموعه نگارنده در اندازه کوچکتر

ناصرالدین شاه قاجار ۱۲۶۴-۱۳۱۳ ه.ق.

ناصرالدین شاه فرزند محمد شاه قاجار در سال ۱۲۴۷ ه.ق. متولد شد و به سال ۱۲۵۱ ه.ق. که حدوداً پنج ساله بود به ولیعهدی تعین گردید.

مادر او ملک جهان خانم ملقبه به مهد علیا و متولد ۱۲۰ ه.ق. دختر محمد قاسم خان پسر سلیمان خان است که در سن ۱۶ سالگی با محمد شاه ازدواج نموده است.

این پادشاه بعد از فوت پدرش محمد شاه در شب چهاردهم ماه شوال ۱۲۶۴ در سن هفده سالگی در تبریز بجای پدر جلوس کرد.

دوران سلطنت پنجاه ساله او شامل حوادث و اتفاقات گوناگونی است که در کتابهای تاریخی قاجاری به تفصیل یاد شده است.

آبرنگی مهارت داشت.
او در زندگی چهار زن عقدی و به روایتی ۱۰ صیغه داشت و خط شکسته و نستعلیق را استادانه می‌نوشت و در نقاشی

ننگین ترین حوادث دوران سلطنت او دستور قتل امیرکبیر صدراعظم کارдан و هواخواه ترقی و تعالی ایران بود که مملکت را با بحران‌های سختی مواجه ساخت و نفوذ هر چه بیشتر استعمار روس و انگلیس را فراهم آورد.

ناصرالدین شاه پس از ۴۹ سال و یک ماه و سه روز سلطنت و شصت و هفت سال عمر در روز جمعه ۱۷ ذیقعده به سال ۱۳۱۳ ه.ق. در حرم شاه عبدالعظیم بدست میرزا رضای کرمانی کشته شد.

از این پادشاه تاکنون ۱۱ مهر با سجع‌ها و سنوات گوناگون شناخته شده که بترتیب معرفی می‌شوند.

فرمان وليعهدی ناصرالدین شاه قاجار در سنه ۱۲۵۷ ه.ق.^۱. از کتاب (استناد و فرامين منتشر نشه قاجاري به کوشش محمدعلی کريمزاده تبريزی ۱۳۶۸ خورشیدی: لندن) صفحات شماره ۲۱۴ و ۲۱۵ که نسخه خطی اين کتاب ارزنده در جمع سایر کتابهای خطی نگارنده به

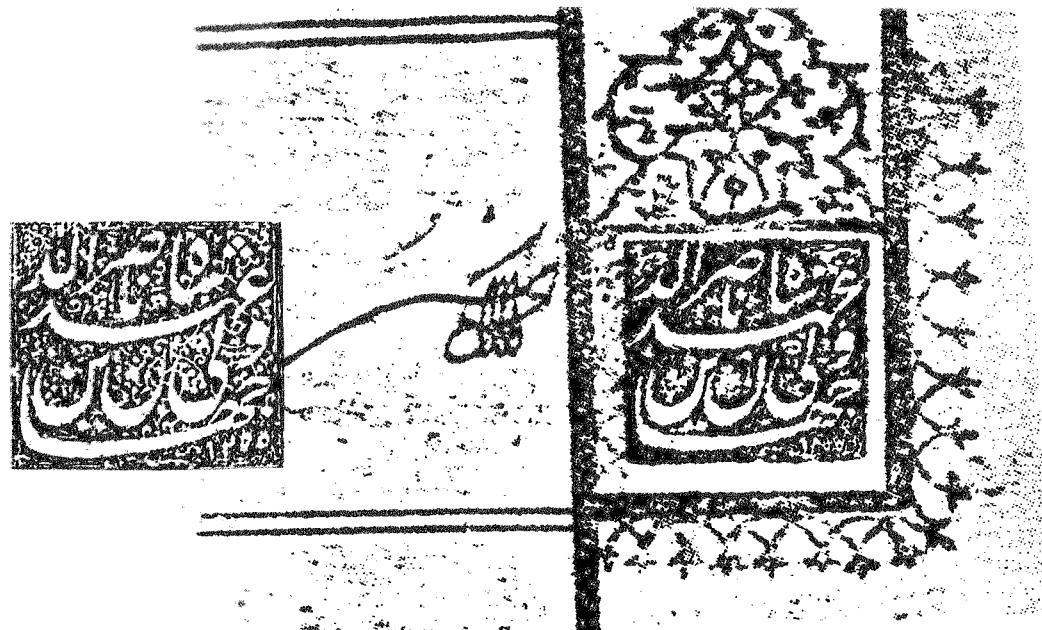
۱- برای اطلاع بیشتر نگاه کنید به صفحه ۳۴۰ کتاب (مقدمه‌یی بر شناخت اسناد تاریخی) و همچنین به صفحات ۱۰۶ و ۱۰۷ مجله های تاریخ شناسی‌الاهم.

فرمان و لیحه در کتاب هزاره از زاده ناصرالدین سیّد را که لازم بیان شده است صادر شده و هر دو
در اینجا که تخلیق مرحله ناصرتیق در این مطلب سیر از تجربه دینی هم پروردگار مسکونی از این پیشگام
مشروع شده طبق دینی هم بر این معرفت و با جایی باعین محبت درم دم خلقی تبریز است و تفصیل این طبقین
بی خدا او و علیه السلام دینی شده از اینجا بر ذمت هفت زیاده لازم و حاچی شاید ای

رقم و طغرای سر رقم شاهزاده امامقلی میرزا به شماره ۱۵۷۴ مجموعه نگارنده در اندازه کوچکتر

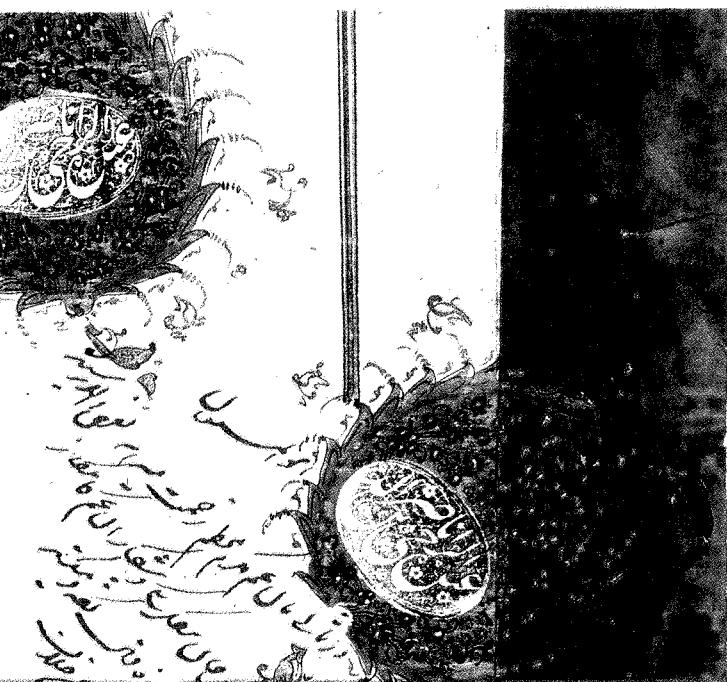
عیّهم در پیش تبعین حق شریعت است که میر بهله نداین اما رالله بر اینم تیر او بجهه خلق بعد در بدرو
پیش از هنر تغییر شموده اند بذیر راه خاقان خند را که مختصر شد و میر در توجه الہ بالکل از اعممه و احقر
و اجلیس الله علیک سرای الرؤوف والسرور در بد امر امیر ططف و مجاند لدر را علیتین و بیعید تغور را
طاب الله شاه اولاد ذات ہ فی ما یا نیا بر ترشیت پیر عظیم سرتیز حشیار علیک زرمه کلیت
حمد کلکت و اقدار داشته بودند و محمد شاه اولاد اخراً او باطن و نسله امزوکه بعون خاتیک که در امام
ورشت پرورد جد صدر سیر سلطنت نبهر و بوجا اهدیس نیب افزای تاج مجاند لدر را فرق نمیفر قدر آمده
حی سرمن نیزه لاف سلاصین معدت این را پنهان و تغییر و بیعید در تردید است اینجا فخر سلطنت ایامیت
غزمه هنر هنر پساد افداده در زده از هنر و پیش زید زیاد خص خلاف و بختیار تازه هنر هنر
و کاکر فرزند راجبند و فره این عین حدت مند صراحتیز نمیزیر اراده اهالی طه و اهل امور
و مظاہر تک تحقیق نظر نظر رخواشید مظاہر تک نصب نیز خصوصیه نمیزیر ایامیت ناصیر عین بر
حق کریزت که با قضا تترنل الاما مفسر اسماه ره نیزه صدیز و قاکر و گاه نیزه و تبازن عدل و صاحب
چنچکه مکون رامعدت اتصاف مات درباره پیاوه و عیت رفان نید مقرر اکه خجسته عضو کرکه در ایام
فیض و امر قبیله را بجای داشت ابد اثمار و لایات و عمال دیوان و افراد مجده و اد عالم
شال قضا صادر اشان نمایند و فرزند راجبند را در طریقت از هم نبند نمکن تهر تقدیر اسلامی
ستیزی دیوان شرح طوری بر کرا ایعت بفرزند هر چند داشته باشد خیر از هر سنه ۱۲۵۰

مهر شماره ۱ الف دوران ولیعهدی ناصرالدین شاه
الف - مهر چهارگوش - اندازه اصلی نامعلوم تاریخ حکم مهر (ولی عهد شاه) جهان ناصرالدین) بخط
نستعلیق
تحمیدیه - (هوالله تعالی شانه) به رنگ مشکی مهر دوران ولیعهدی با سجع بالا - طغرای سر رقم (حكم والا شد)

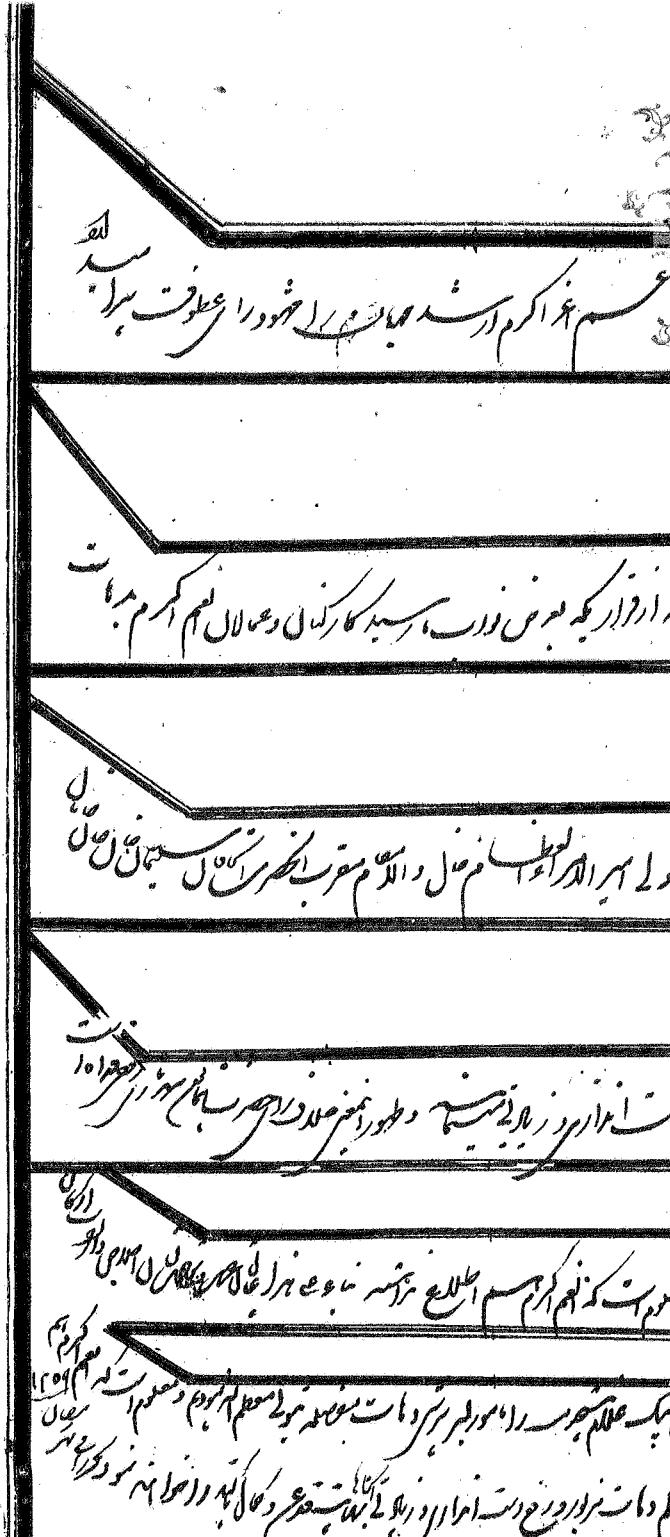

مهر شماره ۲ ب ناصرالدین میرزا
ب - مهر بیضی شکل - اندازه مهر 16×24 میلی متر - تاریخ حکم مهر ۱۲۴۸
سجع مهر - (عبده الراجی ناصرالدین ۱۲۴۸) بخط نستعلیق عالی -
در زیر مهرها خط ناصرالدین میرزا در شهر رمضان سنه ۱۲۵۹
نمونه رقم ناصرالدین میرزا با مهر ب بشماره ۱۱۹F مجموعه نگارنده

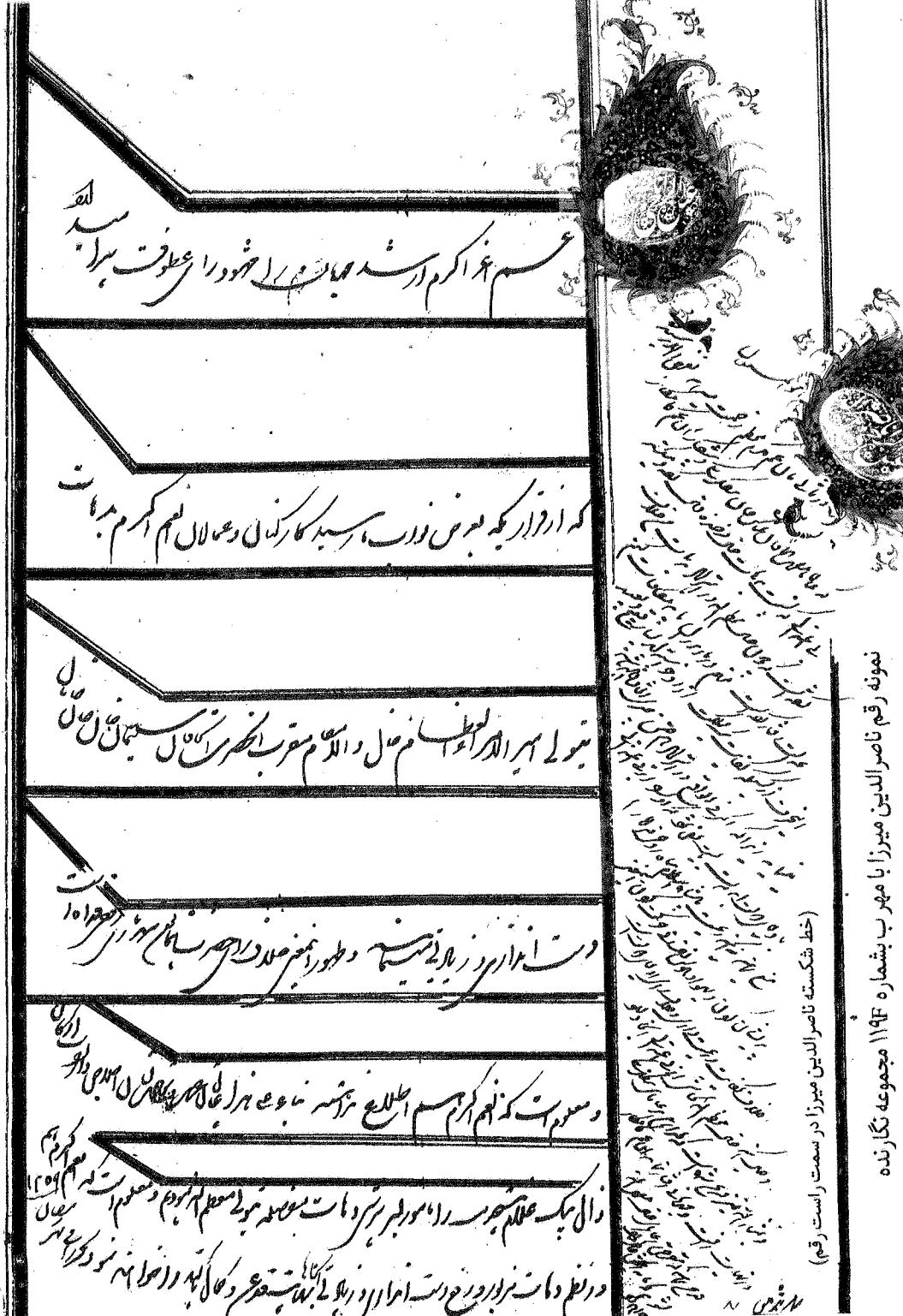
۱- رقم ناصرالدین میرزا چاپ شده در صفحه ۳۷۰ کتاب سفرنامه میرزا افتتاح گرموردی (درباره میرزا محمد تقی و کیل شاققی چهار خوار
تغم افکن از قصبه میانج تحويل شود سنه ۱۲۴۴

مهر شماره ۲ ب ناصر الدین میرزا و دستخط او اوهر در اندازه اصلی

(خط شکسته ناصر الدین میرزا با امهه ب شماره ۱۹۴۸ و مجده نگارنده

مهر و توشیح ناصرالدین میرزا در اندازه اصلی

(رقم ناصرالدین میرزا با مهر ب شماره ۱۱۴F مجموعه نگارنده)

(منع دست اندازی بدھات تیولی سلیمان خان خانخانان و اعزام ذال بیک غلام پیشخدمت به سپرسی آنجا در سن ۱۲۵۹)

هو - مهر بیضی شکل ناصرالدین شاه با سجع (عبد الراجی ناصرالدین)

عم اعز اکرم ارشد مهربان رامشهود رای عطوفت [اخوان] میدارد که از قراری که بعض تواب ما رسید کارکنان و عمالان آن عم اکرم بدھات تیولی امیر الامراء العظام خال والا مقام مقرب الحضرت الخاقان سلیمان خان خانخانان دست اندازی و زیادتی مینمایند و ظهور این معنی خلاف رای حضرت همایون شهریاری روحی فداه است و معلوم است که آن عم اکرم هم اطلاع نداشته بناء على هذا عالیشان عزت و سعادت نشان اخلاص و ارادت ارکان ذال بیک غلام پیشخدمت را مأمور به سپرسی دهات مفصله تیولی معظم آنها نمودیم و معلوم است که آن عم اکرم هم در نظم دهات مزبور و رفع دست اندازی و زیادتی آن عالیجاه نهایت قدغن و کمال تأکید را خواهند نمود تحریراً فی شهر رمضان سنه ۱۲۵۹ - مجموعه نگارنده، اندازه رقم ۴۱/۵×۲۷/۵ سانتی متر - قرائت متن از نگارنده

کتابهای هر دو مهر دارای تذھیب بوته جیههای وجود اول طلائی و رنگین دارد

(خط شکسته ناصرالدین میرزا در سمت راست رقم)

هو المستغان در ثانی به آن عم مکرم معظم رحمت میدهد بعضیه که عالیجاه مقرب الخاقان عباس خان بیکلر بیکی و پیشکار آن عم کامگار بی اعتدالی که نسبت بدھات خال فرخنده فال کرد و میکند گفته است که چون خال معظم آنها در استرآباد بدھات من خلاف عدالت رفتار کرده است من هم در هازندران باید مکافات کنم این حرف از کسی که کفایت یک مملکت از او خواسته اند بسیار قبیح و بعيد مینماید زیرا که اگر فی الواقع در استرآباد هم چنین چیزی اتفاق افتاده باشد به اولیای دولت ابد مدت بایست عرض شود که اورا از بی عدالتی منع نمایند نه اینکه رعیت پادشاه اسلام پناه روحی فداه را پریشان کردن و بهوا و هوس نفسانی حرکت کردن این معنی خلاف کفایت و رعیت داری و خلاف رأی اولیای دولت است و حال اینکه خال معظم آنها کاستی از بی عدالتی انجام داده و بمشاریه نیز قدغن شده است که بعد از این بر عایای بیکلر بیکی در نهایت رافت و مهربانی رفتار نمایند این عم کامگار قدغن نمایند که متعرض خال معزی

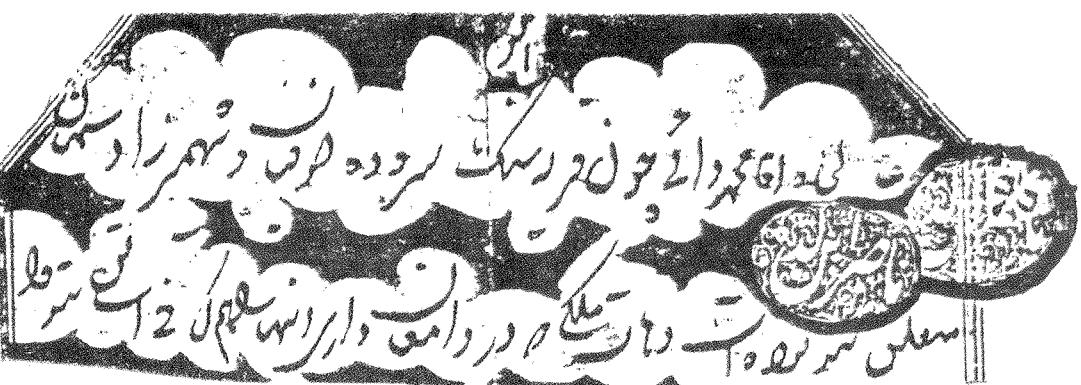
الیه نشوند که مایه رنجش خاطر ما را خواهد نمود - قرائت متن از نگارنده

مهر شماره ۳ پ مهر دوران ولیعهدی ناصرالدین میرزا

پ - مهر بیضی شکل - اندازه مهر ۱۱×۱۵ میلی متر - تاریخ حک مهر ۱۲۴۸ سجع مهر (ناصرالدین ۱۲۴۸) بخط

نستعلیق

نمونه مهر پ دوران ولیعهدی بشماره ۲۱۹F مجموعه نگارنده در صفحه

مهر بزرگ و اصلاح شده ناصرالدین میرزا

خط ناصر الدین شاه در دوره ولیعهدی

دومهر نزدیک هم، سجع (ناصر الدین)

هو

عالیجاه آقامحمد دائی چون قریب سنگسر وده صوفیان و شهمیرزاد سمنان
متعلق بتوپووه است دهات ملکی که در دامغان داری اینها را هم کما فی السابق
بتروا گذار فرمودیم که در محافظت آنها ساعی باشی و مالیات آنجاها را باز -
یافت نمائی و قدغن است که احدی دخل تصرف نکنند هر کس خلاف حکم
کرده است البته مورد مأخذ خواهد شد، در ثانی بخان خانان حکم میشود که
از قرار دستخط معمول داشته و امضای حکم مارا هیچ قسم دخل تصرف ننموده
تسار هشق سایر حکام لاحق بشود تا از قرار دستخط رفتار نمایند از هرجهت
واگذار پعالیجاه مشارالیه بداند.

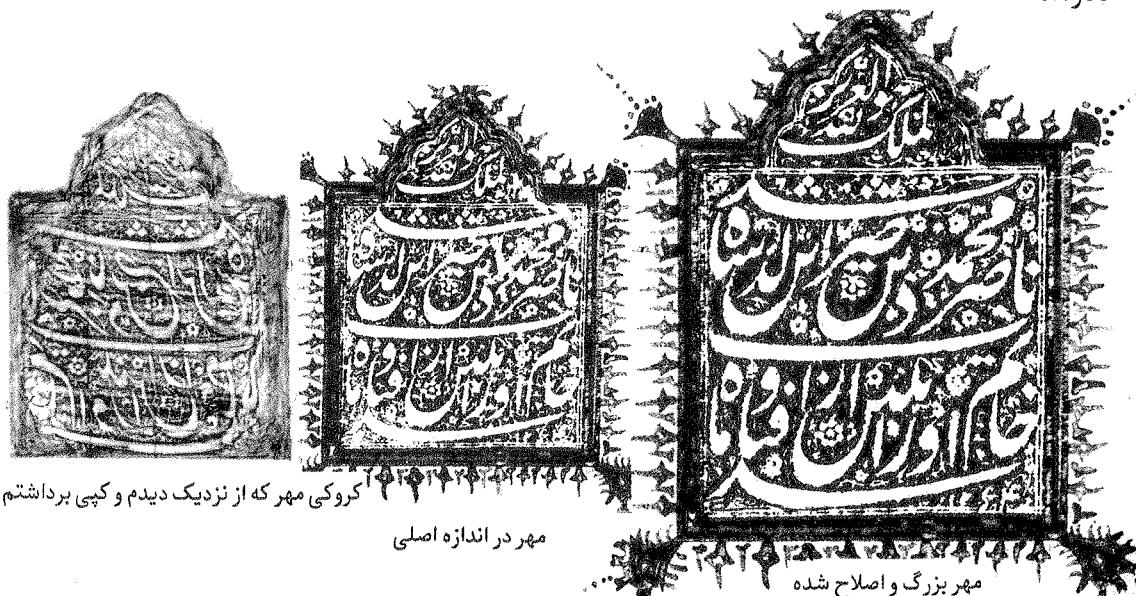
در پائین فرمان، خط مهد علیا مادر ناصر الدین شاه و مهراو که سجع آن
«ولیعهد شهر امین مادرم» میباشد دیده میشود و نوشته شده:

چون آقامحمد مرد درست و خدمتگذاری است انشاء الله حکام سابق و لاحق
از قرار دستخط سرکار ولیعهد رفتار خواهند نموده تخلف نخواهند نمود.
(در انتهای نیز مهر مهد علیا دیده میشود)

اصل سند و دو مهر مذکور در صفحه ۳۹۳ کتاب مقدمه‌یی بر شناخت اسناد تاریخی و همچنین در صفحه ۱۳۱ و ۱۳۶ مجله بررسی‌های
تاریخی سال ۱۳۴۹ - اسفند ۱۳۴۹ معرفی شده است

در مجموعه فرامین سلطنتی نگارنده فرمان انحصاری ارزنده‌ای به شماره ۱۳۰F قرار دارد که در بد شروع سلطنت
ناصر الدین شاه که در چهاردهم ماه شوال ۱۲۶۴ در تبریز جلوس کرد در همان روزهای بین ۱۵ الی آخرین روزهای
ماه شوال ۱۲۶۴ صادر شده و می‌شود گفت که اولین فرمان سلطنتی این پادشاه می‌باشد.^۱
در این فرمان تحمیدیه و مهر سلطنتی و توشیح و طغرای پادشاهی همگی در یک فرمان قرار گرفته و بعلت اهمیت
وانحصاری بودن آن متن فرمان نیز در اینجا آورده می‌شود.
مهر سلطنتی با سجع انحصاری که تاکنون در فرمان دیگری دیده نشده انحصاراً در این فرمان جلوه‌گر است که ثابت
مینماید اولین فرمان صادره از طرف این پادشاه می‌باشد.
از اتفاقات غیرمتوجهه‌ای که در این باره رخ داده دیدار مهر اصلی همین فرمان در یکی از گالریهای عتیقه فروشی
شهر لندن در دسامبر سال ۱۹۹۸ بود که مدیر گالری آن را برای فروش عرضه مینمود.
دیدار این مهر گرانقدر که مرا بیش از پیش مشعوف ساخت بسیار علاقمند شدم که آن را در مجموعه خودداشت
باشم ولی بعلت گرانی و با در نظر گرفتن وسع مالی خود متأسفانه مهر سلطنتی نصیبم نشد ولی بخواهش من اجازه
داد که کروکی ساده آن را بامداد روی کاغذی کپی کنم که امروزه همان کپی جنب اثر مهر سلطنتی دیده می‌شود.
متن فرمان با ختصار چنین است که بتاریخ شهر شوال ۱۲۶۴ حاجی عبدالجبار مصلحت گذار دولت علیه مقیم بغداد
را کماکان به مصلحت‌گذاری دارالسلام بغداد ابقاء نموده و یک ثوب جبه ترمیه نیز با عطا فرموده است.

مهر شماره ۴ ت مهر انحصاری ناصر الدین شاه در روزهای اول سلطنت
ت - مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر 33×45 میلی‌متر - تاریخ حک مهر ۱۲۶۴ نوشته در پیشانی و سجع
مهر بخط نستعلیق
(هوالعزیز الملک لله - ناصر دین محمد ناصر الدین شاه شد - خاتم اورا نگین از آفتاب و ماه شد ۱۲۶۴) مجموعه
نگارنده

نومه فرمان منحصر بفرد با مهر (ت) بتاریخ شهر شوال ۱۲۶۴ و اولين فرمان ناصرالدین شاه قاجار بشماره ۱۳۰۸ مجموعه نگارنده تقویض شغل نبیل مصلحت گذاری دارالسلام بغداد به حاجی میرزا عبدالله و اتفاقاً یک توب جهه ترمیه به مشارلیه در سنه (۱۲۶۴) تحمیدیه در بالا بخط طلائی (بسم الله تعالى شأنه العزيز) سجع مهر ناصرالدین شاه در روزهای اولیه شروع سلطنت او (هوالعزیز الملک - ناصر دین محمد ناصرالدین شاه شد - خاتم اورا نگین از آفتاب و ماه شد ۱۲۶۴)

توضیح است البتہ در دوستی دولتین علیتین زیاد سعی کن التفات ما درباره تو زیاد است همیشه از احوالات آن صفحات بنویس مخبر باشم فی شهر شوال سنه (۱۲۶۴)

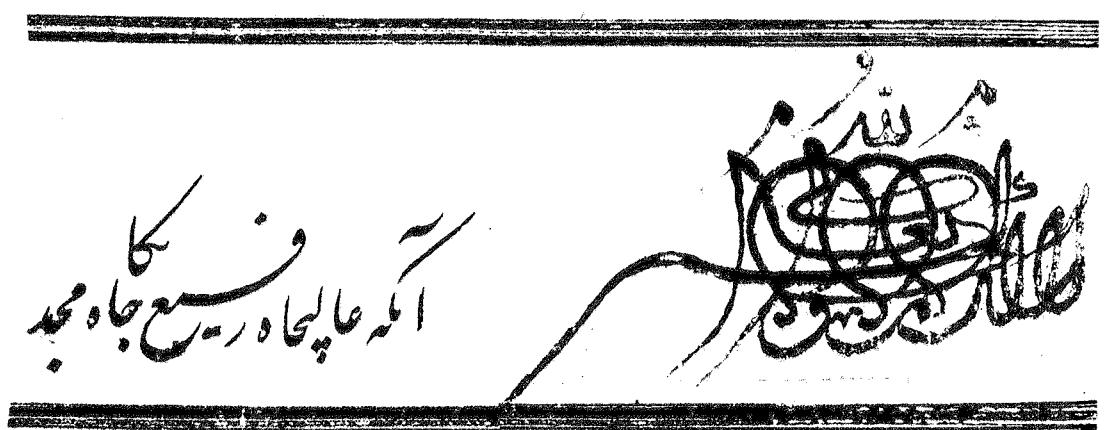
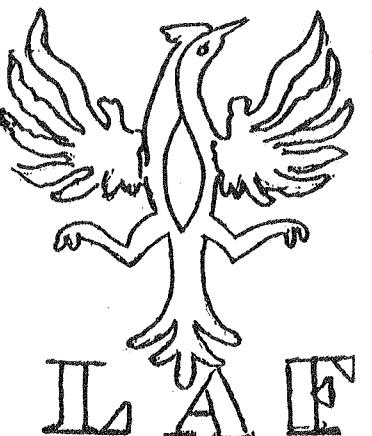
طغای سر فرمان بخط طلائی (الملک لله تعالیٰ حکم همایون شد. آنکه عالیجاه رفیع جایگاه مجده و نجدت همراه عزت و سعادت آگاه اخلاص و ارادت انتباه خلوص عقیدت پناه مقرب الحضرة العلیه حاجی میرزا عبدالله مصلحت گذار دولت علیه مقیم دارالسلام بغداد بمرامض ضمیر منیر اقدس پادشاهی مفتخر و مباہی بوده بداند که مراتب خلوص عقیدت و صدق ارادت آن عالیجاه به توسط اولیای دولت روز افزون بعرض رای همایون رسید و طرز سلوک رفتار و خوبی اطوار و کردار آن عالی جاه که نسبت به تبعه دولتین علیتین بظهور آورده است کما ینبغی مشهود پیشگاه حضور مقدس شد و این معنی بیشتر باعث حصول اعتقاد بر مدارج کارданی و رویه شناسی آن عالیجاه گردید چون خدمات چاکران صدیق و خدمتگذاران قدیم ارادت رفیق در نظر حق شناس همایون ما همواره گلوه گرو باعث شمول احسان بی حد و میباشد. لهذا آن عالیجاه را در هذه السنه مبارکه پیچین ثیل و ما بعدها کما کان ابقاء و به تقویض شغل نبیل مصلحت گذاری دارالسلام بغداد مورد اعتماد فرمودیم که به لوازم و مراسم آن از روی کمال کاردانی اشتغال ورزیده روز بروز خود را مستوجب شمول مزید مرحمت و افضل شمارد و برای ظهور علامتی از علائم التفات و دلیلی از دلایل توجه ضمیر مکرمت آیات یک ثوب جهه ترمیه از صندوق خانه مبارکه برای آن عالیجاه اتفاق فرمودیم که زیب قامت اعتبار و افتخار خود کرده بمراحم و عواطف رای جهان آرای همایون پادشاهی مطمئن و مستظره و امیدوار باشد مقرر آنکه عالیجاهان رفیع جایگاهان مجده و نجدت همراهان خلوص عقیدت پناهان مقریو الخاقان مستوفیان عظام دفترخانه مبارکه شرح فرمان واجب الاذعان را ثبت دفاتر دوام نمایند و در عهده شناسند تحریراً فی شهر شوال ۱۲۶۴-

در پائین فرمان و سمت راست این عبارت درج شده: (فرمان ابقاء حاجی میرزا عبدالجبار مصلحت گذار بغداد بنظر اقدس برسد و به مهر مبارک برسانند)

اندازه فرمان ۶۳ × ۴۶ سانتی متر - قرائت متن از نگارنده

به مشخصات بیشتر و امتیازات دیگر این فرمان نگاه کنید به صفحات ۱۰۶ و ۱۰۷، مجله بررسی های تاریخی شماره ۲ سال هفتم و همچنین عکس بسیار بزرگ آن در اندازه اصل فرمان در شماره مخصوص روزنامه اطلاعات ششم اسفند ماه سال ۱۳۵۴ چاپ شده بود که در جمع سایر مدارک قدیمی جلب نظر نمینمود. این سری عکس ها و استناد که از طرف مرکز پژوهشی برای نخستین بار منتشر می شد این فرمان انحصاری رانیز در یک صفحه ۱۶×۲۶ سانتی متری به سیاه و سفید چاپ کرده و مطالبی هم درباره آن نوشته بود:

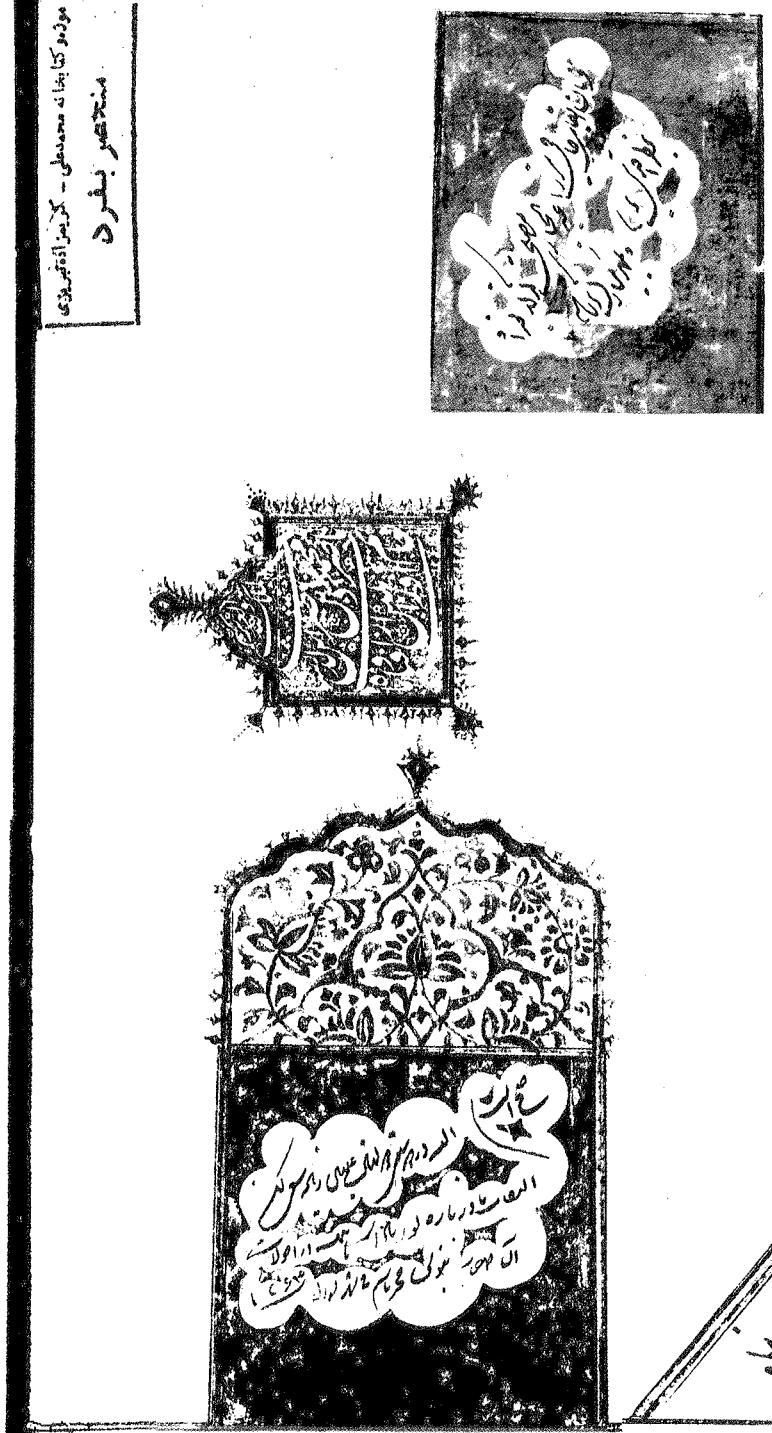
مهر ناصرالدین شاه که بالای این فرمان است فقط در مسیر راه تبریز - تهران مورد استفاده قرار گرفته و این فرمان بجهت همین مهر حائز اهمیت فراوانی است.
از اقامی کریم زاده تبریزی که این سند تاریخی را در اختیار مرکز پژوهش قرار داده اند صمیمانه سپاسگزاریم.
این فرمان منحصر بفرد جزء چند فرمانی است که ناصرالدین شاه به صلاح الدید امیر در مسیر راه تبریز - تهران صادر کرده است فرمان بنام میرزا عبدالجبار مصلحت گذار (نماینده سیاسی) دولت ایران مقیم بغداد صادر شده که بموجب این فرمان در مقام خود ابقاء گردیده و از خدماتش قدردانی شده

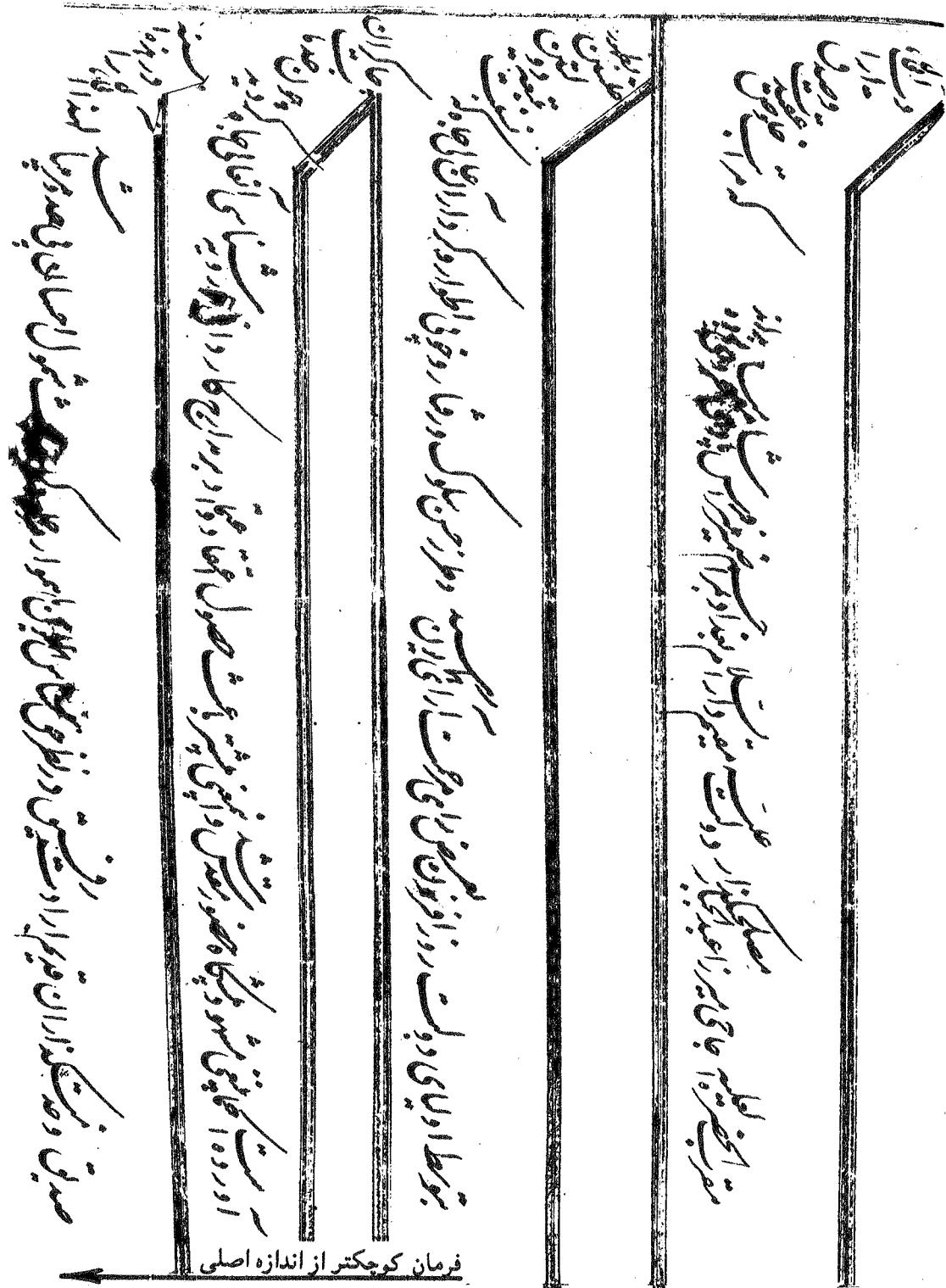

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
اللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا تَعْلَمْتُ وَمَا
لَمْ تَعْلَمْ وَمَا أَعْلَمْ وَمَا
لَمْ تَعْلَمْ وَمَا أَعْلَمْ

فرمان کوچکتر از اندازه اصلی

نمونه فرمان منحصر بفرد با مهر (ت) بتاریخ شهر شوال ۱۲۶۴ و اولین فرمان ناصر الدین شاه قاجار بشماره ۱۳۰۸ مجموعه نگارنده
تفویض شغل نبیل مصلحت گذاری دارالسلام بغداد به حاجی میرزا عبدالله و انصادیک توب جبهه ترمہ به مشارالیه در سنه (۱۲۶۴)

فرمان کوچکتر از اندازه اصلی

بدر که پیشکش می‌باشد اما منینه ایا بپرسیم نهیں ساخته انداری دارم بعضاً موکول می‌نمایم و می‌بریم که از این

اصل که در این اسناد و زیور از اسناد از پیش از این شاهد برای ملکه ایلخانی اعلام شده است

از دویل توچم که ارس است ایسیه هر سه چهار نهضت ایشان را می‌گیرد ایشان را می‌گیرد
هر کلاهک دار ناصر الدین شاه با سجع

در پایین فرمان و سمت راست آن عبارت درج شده: (فرمان اقای حاجی میرزا عبد الجبار مصلحت گذار بعده بینظر
قدس برسد و به مهر مبارک برسانند)

در این فرمان تعمیدیه و مهر سلطنتی و توشیح و طغرای پادشاهی همگی در یک فرمان قرار گرفته و بعد از اهمیت
خدمتگذاری و طرز درست رفتاری خود خاطر مهر مظاہر ما را قرین رضایت و خرسندي داشته بشرف حضور معدلت دستور ملکوکانه
معروض داشت دویست و پنجاه تومان مواجب که در سنه ماضیه درباره او مرحمتی و برقرار شده بود بواسطه نداشتن محل برگشت نموده
علیهذا به تصویب جناب مستطاب اجل اشرف اکرم افخم میرزا علی اصغرخان صدر اعظم و ترقیه حال مشارالیه به صدور این ملفوظه فرمان
مبارک امر و مقرر میفرمائیم از ابتدای هذه السنه یونت نیل خیریت تحويل و ما بعدها مبلغ دویست و پنجاه تومان را از تفاوت عمل
ملکتی بموجب شرح دفترخانه همه ساله درباره مشارالیه عاید داشته که آسوده خاطر و مرغه الحال به لوازم خدمتگذاری قیام و اقدام نماید
و من بعد تشکی و تظلم ننماید البته حسب المقرر معمول و مرتب داشته و در عهده شناسند فی شهر ربیع الاول ۱۳۱۱- قرائت متن از
نگارنده

اندازه فرمان 43×5 سانتی متر - کنار مهر سلطنتی و حواشی دارای تذهیب زیبا و استادانه است.

در این فرمان تعمیدیه و مهر سلطنتی و توشیح و طغرای پادشاهی همگی در یک فرمان قرار گرفته و بعد از اهمیت
خدمتگذاری و طرز درست رفتاری خود خاطر مهر مظاہر ما را قرین رضایت و خرسندي داشته بشرف حضور معدلت دستور ملکوکانه
معروض داشت دویست و پنجاه تومان مواجب که در سنه ماضیه درباره او مرحمتی و برقرار شده بود بواسطه نداشتن محل برگشت نموده
علیهذا به تصویب جناب مستطاب اجل اشرف اکرم افخم میرزا علی اصغرخان صدر اعظم و ترقیه حال مشارالیه به صدور این ملفوظه فرمان
مبارک امر و مقرر میفرمائیم از ابتدای هذه السنه یونت نیل خیریت تحويل و ما بعدها مبلغ دویست و پنجاه تومان را از تفاوت عمل
ملکتی بموجب شرح دفترخانه همه ساله درباره مشارالیه عاید داشته که آسوده خاطر و مرغه الحال به لوازم خدمتگذاری قیام و اقدام نماید
و من بعد تشکی و تظلم ننماید البته حسب المقرر معمول و مرتب داشته و در عهده شناسند فی شهر ربیع الاول ۱۳۱۱- قرائت متن از
نگارنده

(الملک لله - السلطان ابن السلطان ناصر الدین شاه قاجار ۱۲۶۴)

(و) مهر شماره ۵ ث دیگر با سجع (هوالعی الغالب - السلطان ابن السلطان ناصر الدین شاه قاجار ۱۲۶۴)

(نمونه فرمان ناصر الدین شاه با مهر (ث) به شماره ۱۲۰۸ مجموعه نگارنده)

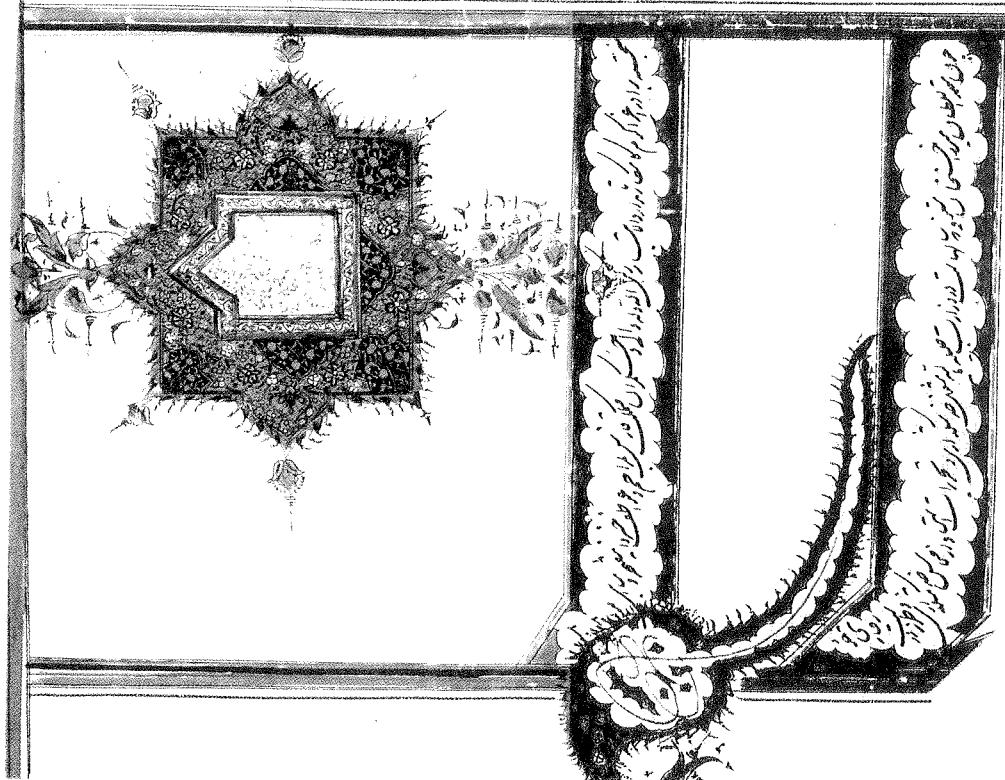
دستور ملوکانه مبنی بر پرداخت دویست و پنجاه تومان به میرزا حسن خان مستوفی در سنه ۱۳۱۱

مهر کلاهک دار ناصر الدین شاه با سجع

(الملک لله - السلطان بن السلطان ناصر الدین شاه قاجار ۱۲۶۴)

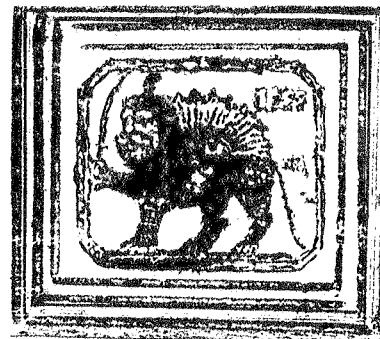
توشیح ناصر الدین شاه در محاذات سطر اول فرمان

ჯسته برادر اعزّ اکرم کامگار نامدار ولایت رکن الدولة والی و حکمران مملکت فارس به مراحم و عواطف خسروانه مفتخر و مباھی بوده
بداند. چون معتمد السلطان میرزا حسن خان مستوفی ساله است در وزارت جلیله مالیه مشغول خدمتگذاری و تحریرات است و از محاسن
خدمتگذاری و طرز درست رفتاری خود خاطر مهر مظاہر ما را قرین رضایت و خرسندي داشته بشرف حضور معدلت دستور ملکوکانه
معروض داشت دویست و پنجاه تومان مواجب که در سنه ماضیه درباره او مرحمتی و برقرار شده بود بواسطه نداشتن محل برگشت نموده
علیهذا به تصویب جناب مستطاب اجل اشرف اکرم افخم میرزا علی اصغرخان صدر اعظم و ترقیه حال مشارالیه به صدور این ملفوظه فرمان
مبارک امر و مقرر میفرمائیم از ابتدای هذه السنه یونت نیل خیریت تحويل و ما بعدها مبلغ دویست و پنجاه تومان را از تفاوت عمل
ملکتی بموجب شرح دفترخانه همه ساله درباره مشارالیه عاید داشته که آسوده خاطر و مرغه الحال به لوازم خدمتگذاری قیام و اقدام نماید
و من بعد تشکی و تظلم ننماید البته حسب المقرر معمول و مرتب داشته و در عهده شناسند فی شهر ربیع الاول ۱۳۱۱- قرائت متن از
نگارنده

(مجموعه فرمان ناصرالدین شاه با مهر (ج) به شماره ۱۳۲۷ مجموعه نگارنده)

مهر در اندازه اصلی

مهر در اندازه بزرگتر

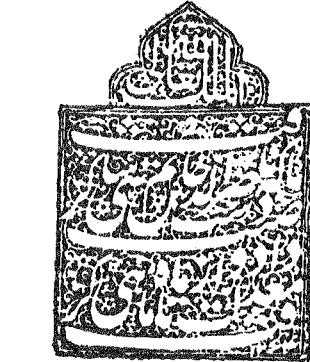
مهر در اندازه اصلی

فرمانی با این مهر (ج) به شماره ۱۳۲۷ در مجموعه دارم که دارای مشخصاتی چنین است
اندازه فرمان ۲۲/۵×۳۳/۵ سانتی متر - توشیح ناصرالدین شاه (صحیح است) در انتهای سطر اول فرمان
مهر در قسمت راس - رپایین فرمان قرار گرفته و تاریخ (فی شهر شوال المکرم ۱۲۹۱) میباشد
۱- مهر ۸ گوش ناصرالدین شاه با نقش شیر و خورشید شمشیر بدست و تاریخ حک ۱۲۶۴
اندازه مهر ۲۳×۲۰ میلی متر اندازه فرمان ۲۲/۵×۳۳/۵ سانتی متر - مجموعه نگارنده

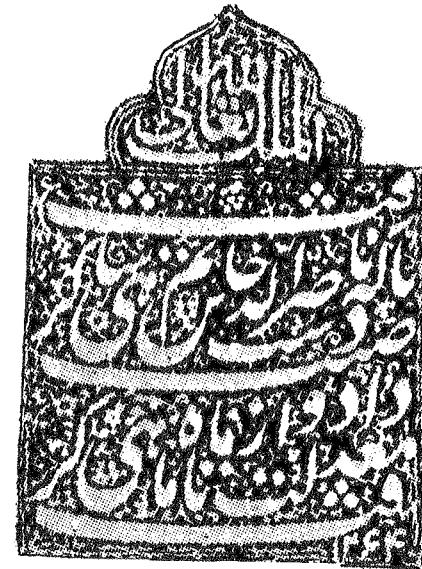
(فرمان ناصرالدین شاه با مهر (ج) به شماره ۱۳۲۷ مجموعه نگارنده)

هدیه یک ثوب عبای کشمیری از طرف ناصرالدین شاه به زبدة المجتهدین میرزا مهدی مجتبه ۱۲۹۱
تoshieh ناصرالدین شاه در سمت چپ فرمان - (صحیح است)

هو - همواره وجود فایض الجود جناب افادت و اضافت نصاب حقایق و معارف آداب محامد و معارف اکتساب قدوة المحققین زبدة
المجتهدین علامه العلما افقه الفقهاء میرزا مهدی مجتبه سلمه الله تعالی زینت افزای مسنند افادت باد - بعد مکشوف رأی صوابنمای
آنجناب مستطاب میداریم اگر چه زحمات آنجناب در نشر علوم دینیه و تعلیم معلم مقنه بر راز بیضا صناعی همایون مشهود بود و
بخلوص آنجناب وثوقی کامل داشتیم بواسطه اینکه در ازدیاد و توپیر و احترام مروجین شریعت غرا از روزی که بعون عنایت آلهی حفظ
مسلمین را بر عهده خود دیده ایم جهدی شایسته و اهتمامی وافی نموده ایم آنجناب مستطاب را که اجل علماء و عظام دانسته ایم به عنایت
وافره اختصاص داده جمعی حواس آنجناب را برای ترویج احکام شریعت غرا و تربیت تابعین نیت بیضا طالب و مایل بوده ایم لکن چون
در این اوقات جناب مجدت و فخامت نصاب فدوی دولت جاوید ارکان صاحب دیوان وزیر نظام و پیشکار مملکت آذربایجان مکرر از مراتب
خلوص و دولتخواهی آنجناب معروف پیشگاه با هر النور داشته و این معنی اسباب مزید و شوق خاطر مهرب مظاہر گردیده برای اظهار اشتیاق
مکنونه بر ترقیم این ملفوظه اشارت فرموده برای اینکه در وقت دعا این عطیه و هدیه همایونی وسیله تذکار خاطر باشد موازی یک ثوب عبای
کشمیری برسم هدیه عنایت نموده و چون عمدة الامراء العظام حاجی فتحعلی خان بیگلر بیکی آذربایجان که از چاکران صدیق دولت است
رخصت انصراف حاصل کرده و معاودت مینمود ابلاغ آن را با محوں داشتیم انشاء الله تعالی ذات همایونی را فراموش نفرموده مطالب و
اظهارات را اظهار داشته اسعاف و انجاج مقرن دانند حرره فی شهر شوال المکرم ۱۲۹۱ - قرائت متن از نگارنده

مهر سلطنتی در اندازه اصلی

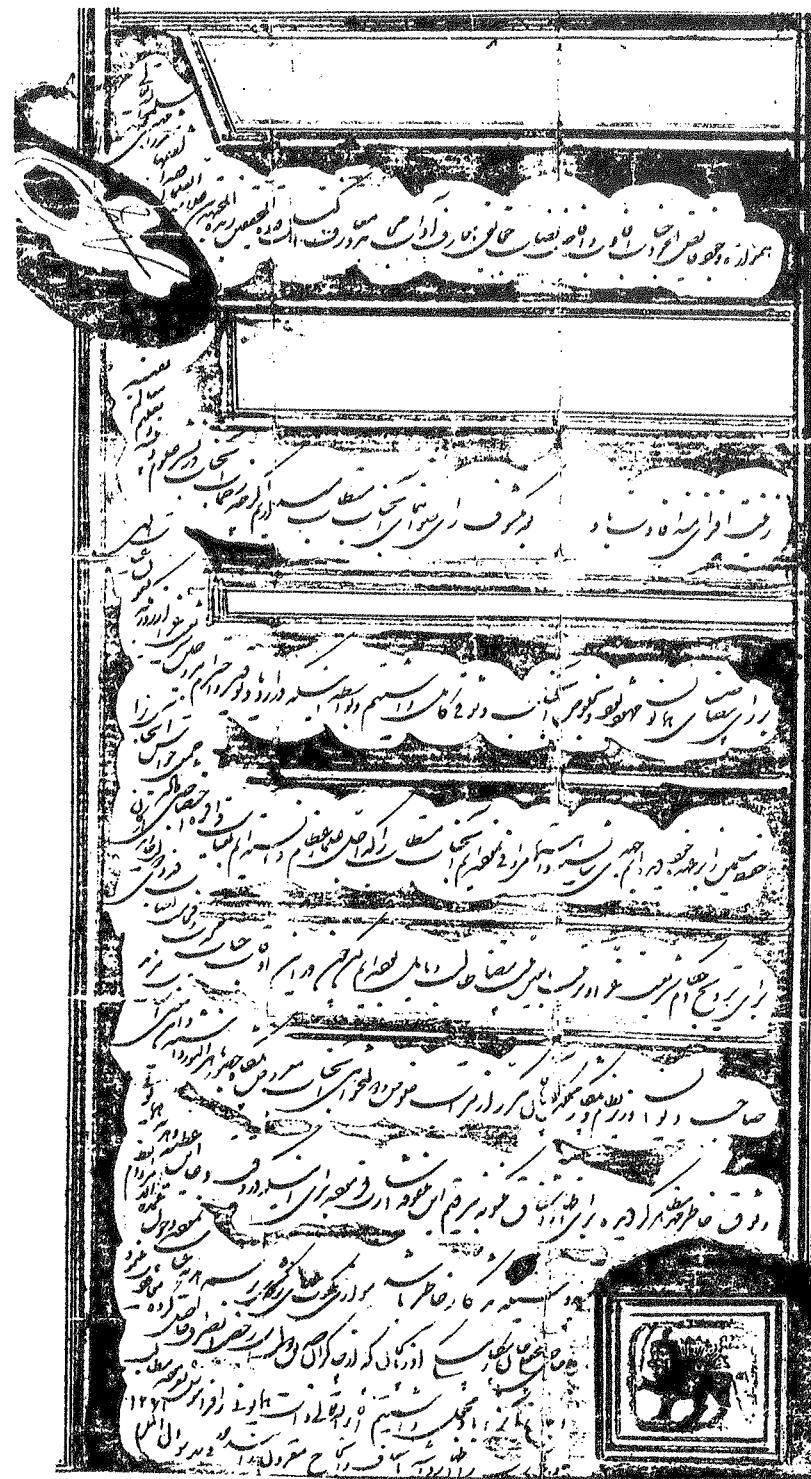
مهر بزرگتر و اصلاح شده

(اعطایی درجه سرهنگی فوج جدید ناصریه به محمدخان سرهنگ در دوران میرزا محمد تقی خان اتابک اعظم و امیرکبیر در سنه ۱۲۶۵)

مهر سلطنتی ناصرالدین شاه با سجع
(الملک لله تعالى - تا که دست ناصرالدین خاتم شاهی گرفت - صیت داد و معدلت از ماه تا ماهی گرفت ۱۲۶۴) توشیح شاه در محاذات
مهر سلطنتی (صحیح است)

که چون همواره تربیت خانه زادان قدیم و عنایت در حق فدویزادگان ارادت تصمیم منظور نظر آفتاب اثر و مکنون خاطر مراحم گستر
همایون است عالیجاه رفیع جایگاه مجده و نجده انتباش شهامت و بسالت اکتبناه مقرب الحضره العلیه محمدخان سرهنگ که از خانه
زادان خاص و چاکرزادگان با اخلاص این دولت جاوید اساس است از تابش آفتاب عالمتاب عاطفت همایون و بارش سحاب مرحمت
گوناگون نهال رشد و قابلیتش با برگ و بار صدق و خلوص رسته و در ظل تربیت اعلیحضرت پادشاهی تولا جسته عنایت خسروی را مستلزم
آمد که ذَّهَّ از پرتو آفتاب جود خدیوانه بر ساحت احوالش برافکنیم و از تقطیر غمام رحمت ملوکانه نخل و چوشد را شاداب فرمائیم لهذا
از این سنه مبارکه پیچی نیل خیریت تحويل که آغاز طلوع رخشان نیز این سلطنت عظمی و هنگام فروع تابان اختر این خلافت کبری
است اورا به منصب جلیل سرهنگی فوج جدید ناصریه که بنام نامی همایون ما ممتاز است قرین تفاخر و اعزاز فرمودیم که رفته در اتمام
کسر فوج مزبور حسن خدمت و جوهر ذاتی خود را بیش از پیش در پیشگاه حضور مهر ظهور جلوه گر سازد و با رباء و اتفاق و امیدواری کامل
بانجام خدمت محوله پردازد مقرر آنکه جناب جلالت و بنالت نصاب مناعت و ممتاز انتساب شهامت و فخامت اکتساب نظاماً للدوله و
المجد والاحترام و قواماً للشوكه والعزز والاحتشام مقرب الخاقان و مُوتمن السلطان میرزا محمد تقی خان اتابک اعظم و امیرکبیر عساکر
منصوره نظام و غیرنظام قدغن کند که صاحب منصبان و عموم آحاد و افراد فوج مزبور عالیجاه مشارالیه را سرهنگ بالاستقلال خود دانسته
از سخن و صلاح او تجاوز ننمایند کتاب سعادت اکتساب شرح این همایون مشور قدر مأثور را ثبت دفاتر خلود و دوام نمایند و در عهد
شناستند حرره فی شهر صفر المظفر ۱۲۶۵) اندازه فرمان ۴۵×۷۰ سانتی متر - قرائت متن از نگارنده

(فرمان ناصرالدین شاه با مهر (ج) به شماره ۱۹۳F در مجموعه نگارنده)

بریده قسمتی از فرمان در اندازه اصلی و ارائه نام و القاب
میرزا محمد تقی خان امیر کبیر اتابک اعظم

با شکار خود را میخواست که بوله او را زد و همچنان طلا و سفالهای
گشته باشد و مهر از آن را برخورد کرد و میخواست که طلا و سفالهای
شروعی این اسما را بتواند دوچار کرده طلا و سفالهای این اسما را
دو اسما از این اسما را بتواند دوچار کرده طلا و سفالهای این اسما را
دو اسما از این اسما را بتواند دوچار کرده طلا و سفالهای این اسما را

ریده قسمتی از فرمان در اندازه اصلی وارائه نام و القاب
میرزا محمد تقی خان امیر کبیر اتابک اعظم

مجموعه نگارنده
در اندازه کوچکتر

که چون سواره تریت خان را دادم و عنايت قدر حق فدوی را کار اد تبیه
آفای با شروکنون خاطرم احتمسته بیا و شعاعیجاوه پیشکار مجد و شک استبا هشمار و تیار کشیده باشند که آیینه خانه نکار
و چاکر ز را کار با خلاص این دلت جاویه است از تماش آفای با عالیات عالیه همچویه همان چنانکه اینها میتوانند
صد عقیق و خلوص است و دخل تریت عالیه پادشاهی تراحته عنايت خسرو ملیر اسلام آمد که ذرا از پرتو آفای بعید نموده باشد
برنگیم و از نقطه غام حرف کوکان خیل و جوشش اشاداب فرامیم لهد از این سنه مبارکه پیشکار خیرت تحییل که آنها طلاق خواهان گیرند
و سخاهم فروع تا بان احترار خیل افکر بریست او را بمنصب جلسه پل هرگزکی فوج خود پادشاهی ناصریه که بنام نامی همایویان امداده قریباً خواهند
فرموده که رفته در تمام کسر و خبر بجزئ خدمت و جوهر داشتند از خود را پیشکار شدند پیشکار و خصوصی خود را علی کرسار و با جایه اولی ای
با خاص خدمت فخوله را دارند مقرر آنکه جناب جلال و نواب انصار بنی اعرق امداده ایشان را شاهزاده و فخار اکتساب نظر بالند و کوچک و احترام
وقوای اسلام و لغزو الاحسان مقرر آنکه جناب جلال و نواب انصار بنی اعرق ایشان را میر احمدی خان ایشان را منصوب فرمانده نظام و غیره ایشان را مقرر کنند
که صاحبیان و عموم آحاد و افراد و خبر بعلیجاوه شاه ایشان را ایشان کار بالاسته عال خود داشته باشند این خون صلاح او حکم و ایشان
کشیده عادت کتسه ایشان را همچویه فتد را ثور را بیهوده فخر خود و دوام کنند و در همه دسته خرزه ایشان را مقرر کنند

مهر شماره ۸ ح ناصرالدین شاه

ح - مهر چهار گوش کلاهکدار - اندازه اصلی نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۲۶۴
نوشته در پیشانی و سجع مهر بخط نستعلیق (العزه‌للہ - ناصرالدین شاه) (۱۲۶۴)

(مهر شماره ۸ ح دیگر - چهار گوش کلاهکدار و نقش دو شیر نشسته قرینه‌ای
وتاج با سجع یا ناصر)

مهر یزد و اصلاح شده

مهر شماره ۹ خ ناصرالدین شاه

خ - مهر چهار گوش کلاهکدار - اندازه اصلی نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۲۷۴
نوشته در پیشانی و سجع مهر - بخط نستعلیق

(هو - شاه شاهان ناصرالدین مهر در ۱۲۷۴) یا (هو شاه شاهان ناصرالدین مهر زد ۱۲۷۴)

مهر یزد و اصلاح شده

مهر یزد و اصلاح شده

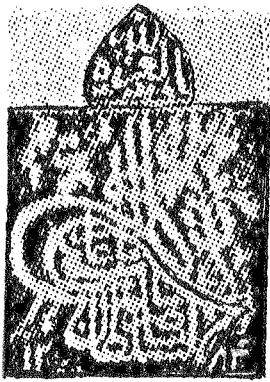
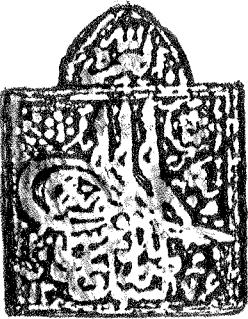
مهر شماره ۱۰ د ناصرالدین شاه

د - مهر چهار گوش کلاهکدار - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر (۱۲۸۴)

نوشته در پیشانی و سجع مهر بخط رقاع و طغرائی

(العزه‌للہ - السلطان ناصرالدین شاه قاجار) (۱۲۸۴)

و یا (السلطان ناصرالدین شاهنشاه قاجار) (۱۲۸۴)

مهر شماره ۱۱ ذ ناصرالدین شاه

ذ - مهر چهار گوش کلاهکدار - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۲۹۴

نوشته در پیشانی و سجع مهر - بخط نستعلیق

(هوالملک لله - خلد الله ملکه - ناصرالدین شاه عادل خسرو صاحب قران - آفتاب دولت و دین ثانی نوشیروان) (۱۲۹۴)

در حراج شهر پاریس بتاريخ ۱۴ دسامبر ۱۹۹۴ که حضور داشتم
فرمانی بفروش رسید که یک مهر انحصاری از ناصرالدین شاه قاجار داشت
این فرمان برای نایب السلطنه امیرکبیر صادر شده بود که مسیو کتابچی رئیس اداره گمرکات باشد بتاریخ ۱۳۰۴ هـ ق.
توشیح ناصرالدین شاه در گوشه بالا و سمت چپ دیده می‌شد که نوشته بود (مسیو کتابچی)
کتابچی خان ارمی شخصی بود که امتیاز نفت را برای دارسی آماده ساخت که ماحصل آن را می‌توانید در صفحه ۲۳۰ کتاب تاریخ قاجار
شمیم بخوانید.

بعقیده نگارنده این مهر ذیل کتابهای خطی و گرانقدر کتابخانه سلطنتی در زمان ناصرالدین شاه قاجار ثبت می‌گردید که چهار نمونه موجود
را بدیدار علاقمندان میرسانم.

۱- کتاب چاپ رنگی مینیاتورهای مرقع گلشن کتابخانه سلطنتی که آندره گدار به حمایت یونسکو چاپ نموده ذیل اثر عبدالصمد شیرین
قلم که به شماره ۲۴ معرفی گشته است این مهر در کنار صفحه دیده می‌شود.

۲- ذیل کتاب فهرست قرآن‌آهی خطی کتابخانه سلطنتی تالیف بدرو آتابای بشماره دفتر ۹۸۸ و صفحه ۱۲۱ قرآن شماره ۴۶ این مهر در
حوالی یکی از صفحات قرآن دیده می‌شود.

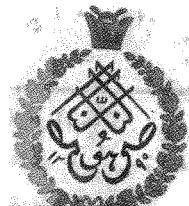
۳- در مجله نشر دانش در سال ۱۰ شماره اول (آذر-دی) ۱۳۶۸ در صفحه ۲۴ ذیل مقاله (ترجمه در عهد قاجار) همین مهر در بالای یکی از
صفحات کتاب جلوه گر می‌باشد.

عکس از رابینو و طاهری و شهاب آخر این مهر را (مهردار) خوانده‌اند

(مهرهای سر کاغذی و سرچسبی چاپی ناصرالدین شاه قاجار)

مهر سر کاغذی رنگی و چاپ برجسته - اندازه مهر 22×22 میلی متر - تاریخ ۱۲۹۰ ه.

سجع مهر بخط طغرائی و قرینه‌ای - (هوالناصر) در حواشی دوریسه گل برگی - در بالا تاج سلطنتی این مهر در رنگهای مختلف در بالای سر کاغذهای سلطنتی چاپ شده است - مجموعه نگارنده

(مهرهای چاپی سر کاغذی و سرچسبها)

مهر در اندازه اصلی

از زمان ناصرالدین شاه به بعد مهرهای مخصوص دیگری نیز متداول گردید که مهرهای سرکاغذی نامیده می‌شد و به اشکال رنگین و چاپ برجسته و اغلب طلائی با خطوط گوناگون تهیه می‌گردید که در صدور فرمانها و سرچسب پاکت‌ها مورد مصرف قرار می‌گرفت.

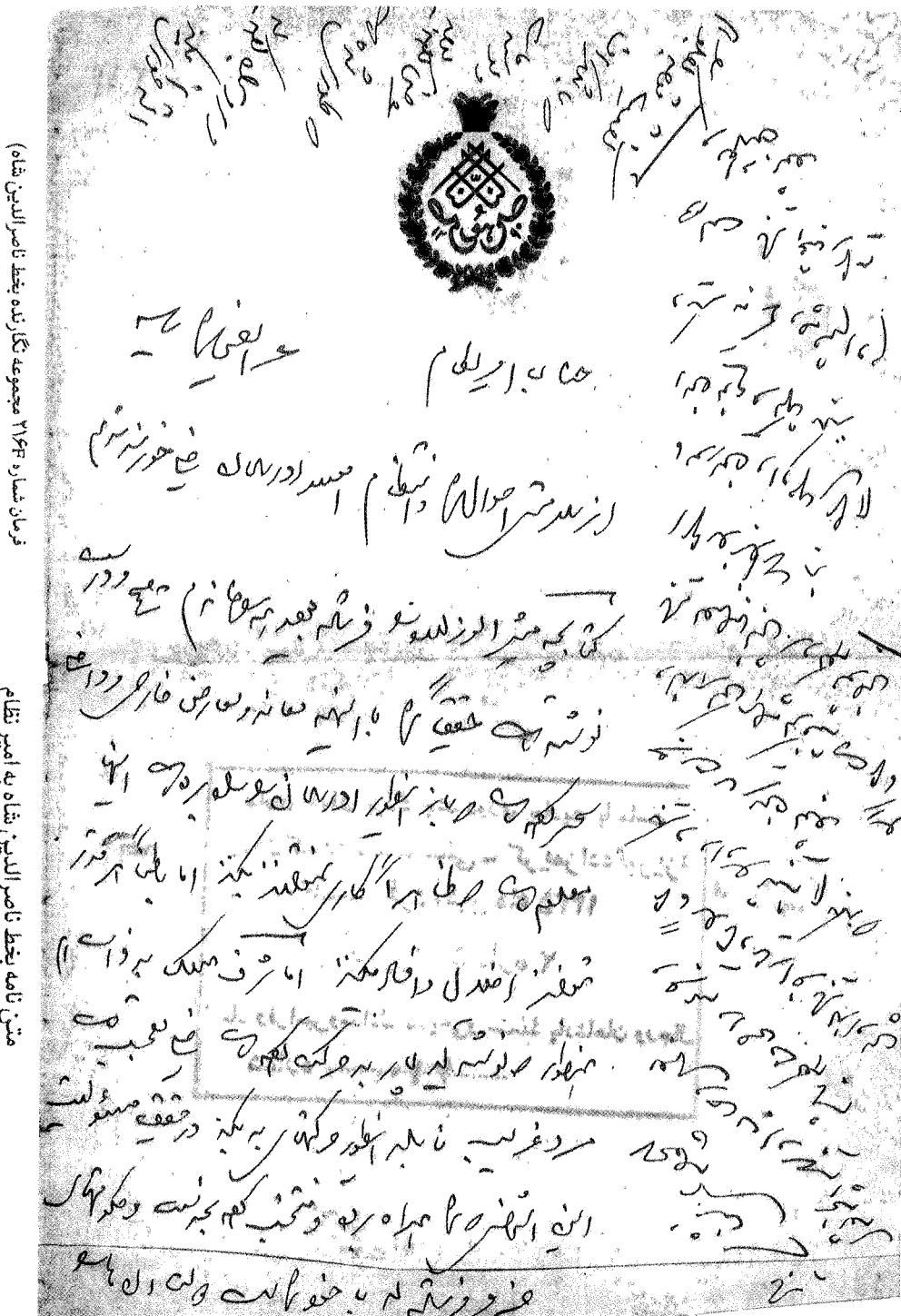
این سرکاغذها و سرچسبها برای پادشاهان و شاهزادگان و رجال و اعیان و ادارات دولتی چاپ می‌شد که نامه‌های مختلف آنها را ذیل استناد متفرقه مشاهده می‌کنیم. نگارنده مجموعه نسبتاً کاملی از این سرچسبها و کاغذهای مارکدار در اختیار دارم که بعضی از آنها در این مقال بدیدار علاقمندان میرسد.

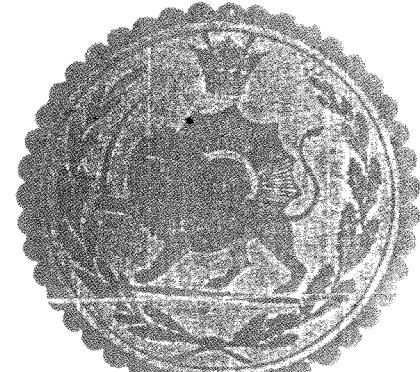
در زمان مظفرالدین شاه قاجار علاوه بر مهرها و سرچسبها عکس‌های کوچکی هم در اندازه‌های 7×4 سانتی متر در بالای سرکاغذها به سیاه و سفید چاپ می‌شد و در مواردی بجای مهر و عکس نام کاخ‌های سلطنتی بخط زیبای نستعلیق درج می‌گردید و به مناسبی مورد مصرف قرار می‌گرفت.

(نمونه مهر سرچسبی ناصرالدین شاه ذیل نامه ۲۱۶F مجموعه نگارنده

مهر با سجع (هوالناصر) کتاره‌های مهر برگهای برجسته طلائی چاپی

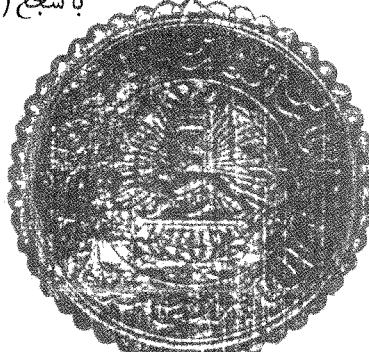
جناب امیر نظام عربیاض شما رسید از سلامتی احوالات و انتظام امور آذربایجان خیلی خرسند شدیم کتابچه مشیر وزراه را فرستاده بودید همه را خواندم صحیح و درست نوشته است حقیقتاً شما با اینهمه معاند و معارض خارجی و داخلی سحر کرده است که باز اینطور آذربایجان را راه برد است اینها معلوم است که ظاهراً کاری نمی‌توانند بکنند اما، باطناً هر قدر بتوانند اخلاق و افساد میکنند اما شرف الملک بد ذات هم همین طور که نوشته اید بسیار بد حرکت کرده است خیلی تعجب است مرد غریب نایاب اینطور حرکتهای بد بکند در حقیقت مسئولیت این اشخاص که شما همراه برد و منتخب کرده بخدمت و حکومت‌های خود فرستاده اید با خود شمامست دولت آن‌ها را بهیچوجه نمی‌شناسد باید بعمل و حساب او برسید آنچه تعدی و جرمیه و اجحاف کرده باشد تماماً را تا دینار آخر باید از او پس بگیرد و اورا تنبیه هم بکند که عبرت سایرین بشود و از هرگز هر چه گرفته است تمامآ را باید به صاحبانش رد کرده تعرض آنها را بتنظر برسانید مامورین و آدمهای شما هم این نوع حرکتها بکنند دیگر به کی و چه قسم آدم دولت باید اعتبار نماید و مطمئن شود کیفیت وجه بگلورا هم که با تلگراف و نوشته‌جات عرض کرده بودید که طوری شده است و روپراه کرده اید البته طوری میکنید که امساله را بمغان نرفته و هرزگی در خاک روس و اینظرفها نکنند تا بعد به بینم چه میشود در فقره قوسنسل روس و حرکات او و اینکه باید در پایتخت روس آدم کارانی باشد درست عرض کرده اید انشاء‌الله قرار اتش داده می‌شد. اندازه 20×25 سانتی متر - قرائت متن از نگارنده

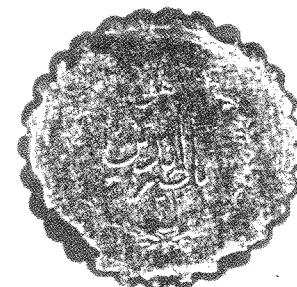

اینکه آقاسی ایشی بحسب ملخیست سال سه شاهنشاه و خورشید خاندنه که
نایب سرینه ^{۱۲۹۰} هزار - این دیباچا تراجم طلایع سیده که رایمی شا
جشن بزرگ سال چهارم جلوس شاهی پیش ^{۱۲۹۳} زیسته ساعت فجر بعد
ظرابا سس نام رسی در سراسی سلطنتی شریف آورده شب شیخ کاید

کارت دعوت جشن پنجاهمین سال سلطنت ناصر الدین شاه قاجار سر چسب پاکتی چاپی دایره‌ای با نقش شیر و خورشید
در حالت ایستاده و تاج سلطنتی
مهر چاپی بر جسته شیر و خورشید بخط نسخ و رنگ آبی با سجع
مهر دایره‌ای چاپی و شیر و خورشید ایستاده
السلطان بن السلطان بن السلطان بن السلطان - السلطان
ناصر الدین شاه قاجار
با سجع (هو ناصر ۱۲۹۸)

چاپی روی پاکت - با نقش شیر و خورشید و تاج سلطنتی
سجع مهر بخط طغرائی (السلطان ناصر الدین شاه ۱۲۹۰)

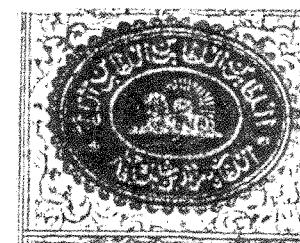
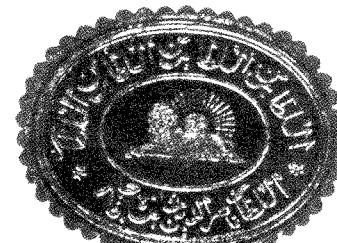
مهر چاپی با شیر و خورشید در حالت ایستاده
با سجع (السلطان ابن السلطان ابن السلطان
السلطان ناصر الدین شاهنشاه قاجار ۱۳۰۴)

مهر سر چسب پاکتی چاپی بر جسته
با سجع خط نسخ (هو ناصر الدین ۱۳۱۳)

در راه امداد مخالف لامزج روز زر
در راه فوجه قویل روسیه اند و میخواهند
روسی ارم کار در زبان دین عرض کنند دم فی الی لله عالم فی ربو

سر چسب ناصر الدین شاه قاجار

سر چسب بیضی شکل دالبر دار در اندازه $4/2 \times 3/2$ سانتی متر و چاپ بر جسته و رنگی در وسط و در داخل
بیضی کوچکتر شمشیر و خورشید خوابیده بدون شیر و در حواشی سر چسب سجع مهر ناصر الدین شاه بخط رقاعی
(السلطان بن السلطان بن السلطان - السلطان ناصر الدین شاهنشاه قاجار) دونوع از این سر چسب دارم
که زمینه یکی از آنها آبی سیر و دیگری سبز سیر است و تمامی خطوط و نقش شیر و خورشید و سایر تزئینیات برنگ
طلائی میباشد

مهر در اندازه اصلی

مهر سر پاکتی چاپی

مهر سر چسبی دایره‌ای که در وسط آن شیر و خورشید ایستاده و شمشیر بدست و کناره‌ها ریسه‌ای از برگهای
بلوطی در بالا تاج سلطنتی - و در حواشی و گنار دایره سر چسب بخط زیبای نستعلیق نوشته شده:
(السلطان بن السلطان والخاقان بن الخاقان شاهنشاه اعظم ناصر الدین شاه قاجار)

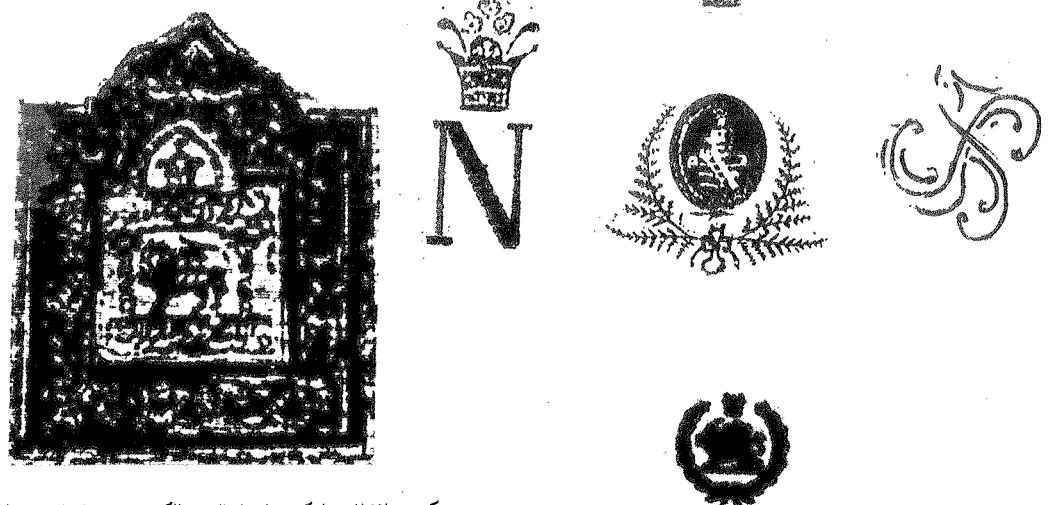

مهر سر برگ چاپی با نقش تاج و حواشی برگ بلوطی
سجع مهر بخط طغرائی (یا ناصر)

- کارت پستال با تمبر ناصرالدین شاه در اوایل سلطنت و نقش شیر و خورشید ایستاده شمشیر بدست و آرم پست ایران (دو شیپور قرینه‌ای) مجموعه نگارنده
- حکم دیوانخانه مبارکه عدلیه اعظم ممالک محروسه ایران سنه ۱۲۷۷ - سنه ۹۸ صفحه ۳۳۲ کتاب برگی از تاریخ قزوین
- چند نمونه از آرم‌های سرکاغذهای چاپی و برجسته رنگی ناصرالدین شاه قاجار در اندازه‌های مختلف

کارت پستال با تمبر ناصرالدین شاه در اوایل سلطنت مجموعه نگارنده

حکم دیوانخانه مبارکه عدلیه اعظم ممالک محروسه ایران سنه ۱۲۷۷

چند نمونه از آرم‌های سرکاغذهای چاپی و برجسته رنگی ناصرالدین شاه

(سرکاغذ چاپی شیر و خورشیدی)

سرکاغذ چاپی که در بالای فرمان جلب نظر می‌کند نقش شیر و خورشید ایستاده و شمشیر بدست در سال ۱۲۸۵ است که در دو فرمان این پادشاه دیده می‌شود. در زیر نقش چاپی شیر و خورشید مهری با سجع مهر شماره (ت) که در صفحات قبل معرفی گردید ثبت شده و طغرای سر فرمان نیز بسان همه طغراهای هم شکل دیگر (الملک لله تعالیٰ حکم همایون شد) می‌باشد.

بغیر از مهرهای سرچسبی و سجع‌های گوناگون مهرهای دیگری نیز در بالای فرمانها و سمت راست آن نقش می‌شد که هر یک مورد مصرف بخصوصی داشت. این نقوش استادانه و متنوع که بنظر نگارنده از آثار گرانقدر استاد ابوالحسن خان غفاری صنیع الملک بشمار می‌آید به زیباترین وجهی طراحی شده و در داخل دایره‌ای آن عبارات گوناگونی چاپ گشته که مضمون متن فرمان را با اختصار مشخص می‌سازد.

چند نمونه ارزنده مهرهای چاپی که مضبوط مجموعه نگارنده است از ائمه می‌شود.

۱- سرکاغذی چاپی در اندازه ۵/۸×۴/۵ سانتی‌متر با سجع هوالملک، لله فرمان همیون سنه ۱۲۸۱ چاپ شده در قسمت بالای سمت راست فرمان در این سند میرزا حسن خان را بکارپردازی دولت علیه و اقامه ارتزه الروم فرموده

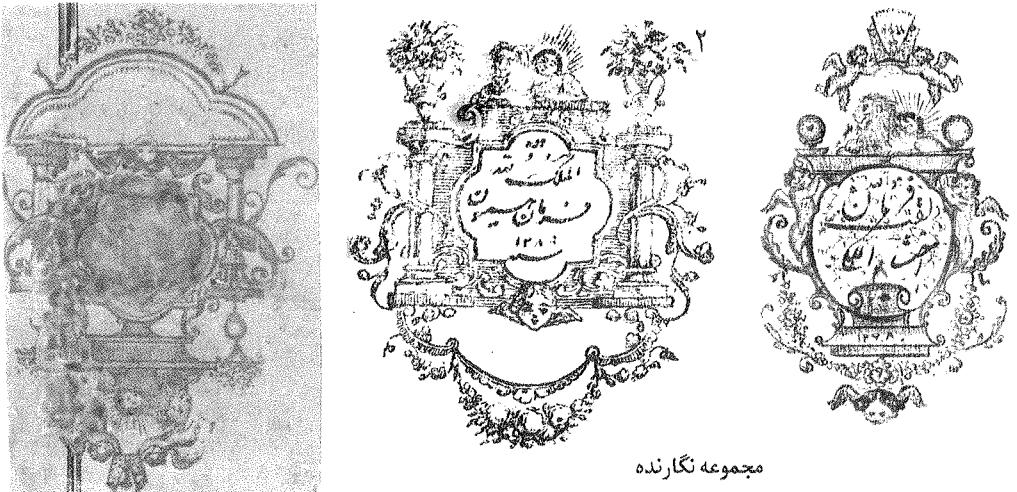
۱- این فرمان در صفحه ۴۷۸ کتاب سفرنامه میرزا افتتاح گرمروdi تالیف شادروان فتاحی چاپ شده و متن آن رسیدگی و مواظبیت (امور دیوانی قریه کسان من محل میانج من اعمال گر مرود شقاقی... بتاریج شهر رمضان المبارک سنه ۱۲۸۵) است که قسمت بالای فرمان در اینجا بدیدار خوانندگان می‌رسد.

عین همین فرمان با همه مشخصات ذیل سند شماره ۱۵۰ در کتاب (برگی از تاریخ قزوین) نیز دیده می‌شود که رسیدگی (امور دیوانی قریه شاداده من محل زهرا من اعمال قزوین...) به افرادی واگذار نموده در سنه (شهر رمضان المبارک سنه ۱۲۸۵) تنها اختلافی که بین متن دو فرمان دیده می‌شود امور مالی است که در شیوه سیاقی کتابت شده است.

در سنه جمادی الآخر ۱۲۸۹ - مجموعه نگارنده فرمان شماره ۱۲۹F
۲- مهر سر کاغذی چاپی در اندازه ۴×۳/۵ سانتی متر سجع مهر (هوالله فرمان لقب ۱۲۷۸) که مخصوص فرمانهای
لقب بوده که در اینجا به جلال الدین میرزا ولد مرحوم احتشام الدوله لقب احتشام الملکی داده و در زیر مهر چاپی
نوشته شده است

تاریخ فرمان ذیقده ۱۲۷۹ چاپ شده در قسمت بالای سمت راست فرمان مجموعه نگارنده فرمان شماره ۱۳۵F

۳- مهر سر کاغذی چاپ شده در قسمت بالای سمت راست فرمان مجموعه نگارنده فرمان شماره ۱۳۴F
اندازه اصلی ۴/۵×۶/۵ سانتی متر
چاپ سر کاغذی فرمان که حسام السلطنه سلطان مراد میرزا را والی خراسان کرده است در رجب سال ۱۲۷۸ ه.ق.

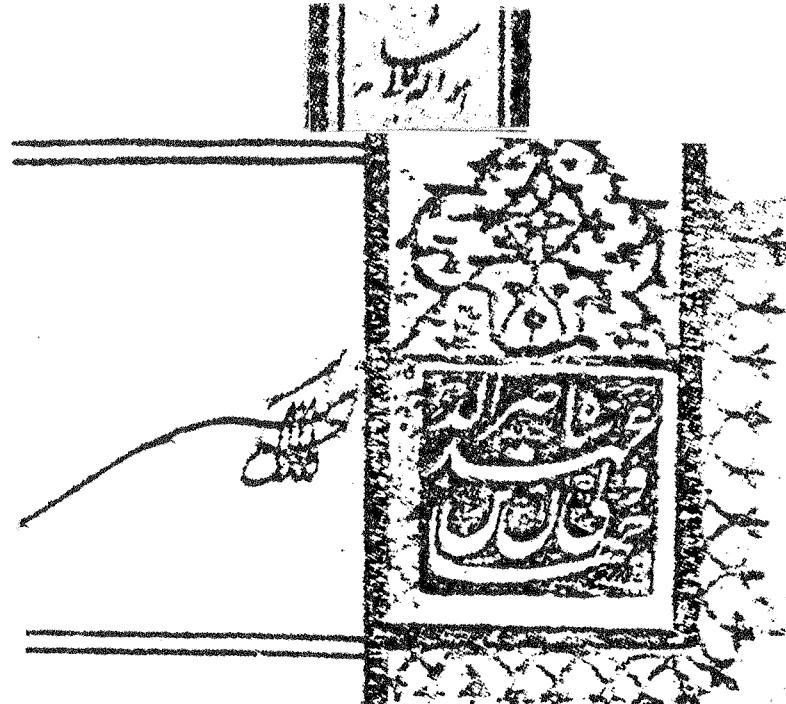
مجموعه نگارنده

شادروان دکتر جهانگیر قائم مقامی در صفحه ۳۹۹ و ۲۱۶ کتاب (مقدمه‌بی پرشناخت اسناد تاریخی) چند نمونه‌ای از مهرها و سرچسب‌های
چاپی ارائه داده که مشخصات آنها چنین است
نقش چاپی ثبت شده در سمت راست و بالای فرمانها اندازه اصلی نامعلوم و در وسط دایره سر مهر چاپی نوشته شده.
با سجع (منصب سرتیپی اول...) جهت میرزا محمد زمان مستوفی محاسب مملکت فارس...
در صفحه ۲۱۶ دو نمونه دیگری از سرمهرهای چاپی نشان داده که دایره وسطی شماره ۲ نوشته شده:
(هوالملک الله - فرمان همیون فی شهر شوال ۱۲۹۰) - اندازه اصلی نامعلوم و شماره ۳ نوشته شده با سجع (هوالملک لله فرمان همیون
(۱۲۸۴) اندازه اصلی نامعلوم

اولین طغای سلطنتی ناصرالدین شاه قاجار

تحمیدیه (بسم الله تعالى شأنه العزیز) بخط نستعلیق طلائی
در پیشانی مهر درج شده (هوالعزیز الملک لله) به نستعلیق
متن و سجع مهر انحصاری (ناصر دین محمد ناصرالدین شاه شد - خاتم او را نگین از آفتان و ماه شد ۱۲۶۴) به نستعلیق
توضیح بخط شاه (صحیح است... شوال سنه ۱۲۶۴)
طغای سر فرمان (الملک لله تعالی حکم همایون شد) بخط طغای طلائی مجموعه نگارنده

سجع مهر (الملک لله تعالیٰ - تا که دست ناصرالدین خاتم شاهی گرفت - صیت داد و معدلت ماه تا ماهی گرفت ۱۲۶۴)

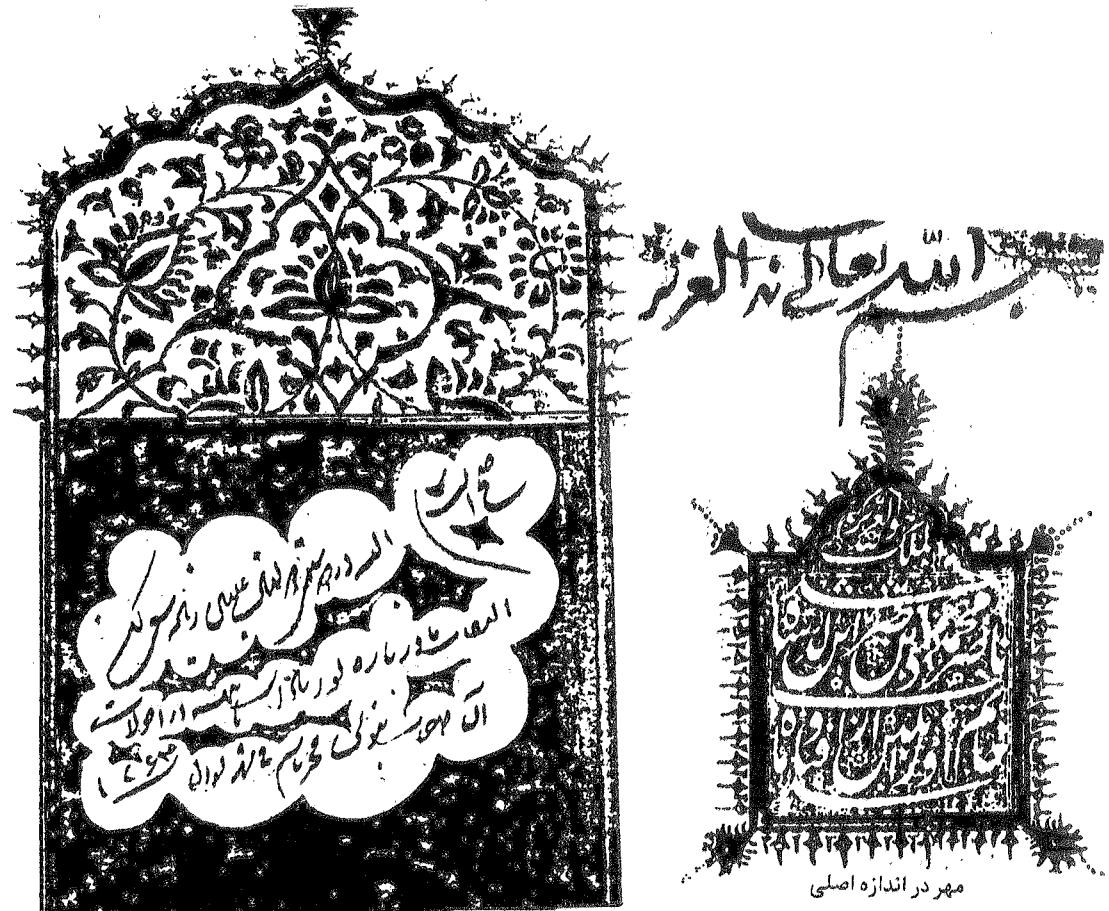

تحمیدیه (بسم الله تعالى شأنه العزیز) بخط تعليق طلائی

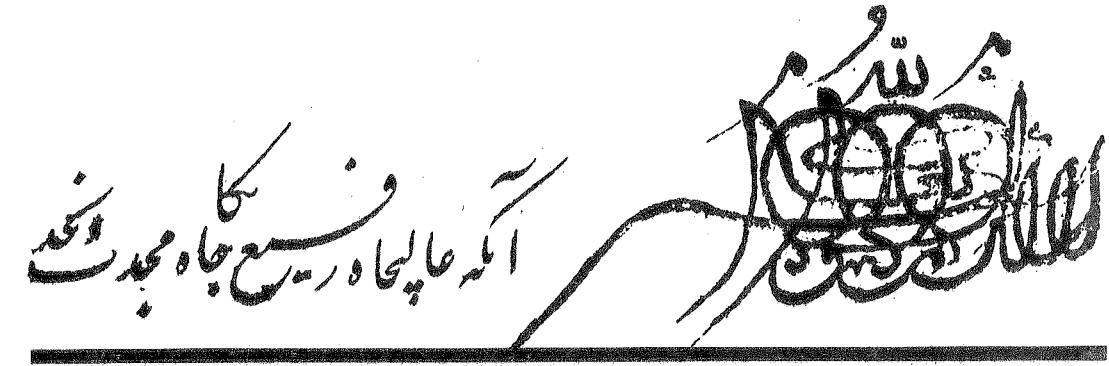

طغای سر فرمان (الملک لله تعالیٰ حکم همایون شد) بخط طغایی طلائی مجموعه نگارنده

تحمیدیه و مهر سلطنتی و طغای سر فرمان و توشیح ناصرالدین شاه (صحیح است) در اندازه اصلی

مهر در اندازه اصلی

۱- تحمیدیه (بسم الله تعالى شأنه العزیز) بخط تعليق طلائی

۲- مهر سلطنتی با مشخصات مهر (ت)

۳- طغای سر فرمان (الملک لله تعالیٰ حکم همایون شد) بخط طغایی طلائی

۴- توشیح ناصرالدین شاه (صحیح است) برنگ مشکی - مجموعه نگارنده

توضیح ناصرالدین شاه قاجار

ناصرالدین شاه بسان پدرش محمدشاه پس از آنکه فرمان یا سندی از طرف خود صادر می‌نمود به جهت آنکه فرمان صادره رسمیت پیدا کند. بخط خود بر حواشی فرمانها و نامه‌ها صحة مینهاد و باصطلاح توشیح مینمود و در مواردی دستوراتی نیز علاوه میکرد که میبایستی اجرا گردد. او بین پادشاهان قاجار بیش از همه آنها ذیل اسناد و فرامین صحه نهاده و توشیح نموده است تعدادی از دستخطهای وی که مضمون مجموعه نگارنده بوده و در حواشی فرامین دیده میشود بعنوان نمونه در این مقاله آرائه شده که از تکرار آنها خودداری میگردد.

حدود هشت سندی که بترتیب ملاحظه مینماید گزارشات خصوصی میرزا علی اصغر خان اتابک امین السلطان به ناصرالدین شاه قاجار است که در بالای همه استاد خط ناصرالدین شاه و دستوراتی که داده جلب نظر مینماید.

(سند شماره ۸۲۷ از مجموعه نگارنده) شاه در بالای عریضه چنین نوشتند است:

امین السلطان از فقراتی که نوشتند بود اطلاع حاصل شد امشب را هم شهر بمان بقیه کارها را هم بالمره در حضور جناب صدراعظم با تمام برسانند عمل اراضی تهران و حاجی اکبر و هر چه مانده است تمام کرده فردا که چهارشنبه است عصری به صاحب قرانیه بیاید.

گزارش امین السلطان به ناصرالدین شاه قاجار

قربان خاکپای جواهرآسای اعلیحضرت اقدس همایون شوم پس از مرخصی از آستان مبارک بخانه آمده تا غروب آفتاب مشغول نوشتند جوابهای آصف الدوله شده اول مغرب برای انجام خدمات مقرر به مجلس دربار اعظم رفته اشخاص مفصله بر حسب فرمایش قضای (ناخوانا) ملوکانه همگی حاضر (ناخوانا) عمل بلوچستان را حضرت والا آقای نایب السلطنه - جناب صدراعظم - نواب ملک آرا - نواب رکن الدین - نواب عز الدله - نواب معتمد الدوله - نواب فرمان زما - وزیر امور خارجه - مشیر الدوله - قوام الدوله - امین الدوله - نظام الملک - مؤمنن السلطنه - حاجی میرزا عباسقلی. مطرح و اسباب مذکوره مجلس نموده صورت قرار داد را نوشتند تلوا در شرف عرض لحاظ انور اقدس ملوکانه روحنا فداه خواهد گذاشت.

در خصوص عمل قزوین هم همانطور که مقصود بوده با مشیرالدوله قطع و فصل شده بهمان وضع سابق و همان تفاوت عملش گذشت و حکم و براثن بحضور آقتاب ظهور ملکوکانه روحنا فداه فرستاده شد که بشرف امضا همایونی مشرف شود، در باب اداره محمره هم فصل مشبیعی گفتگوهای زیاد آخر الامر فقراتی قراردادهای مشیرالدوله را نوشتند که امشب پاک نویس آن اقتضا نداشت انشاء الله تعالی قرارداد مجلس مزبور را پاک نویس کرده فردا شب بعرض پیشگاه سریر خسروانه روحنا فداه میرساند، در فقره اراضی چون میرزا عیسی حاضر نبود و شمیران رفته بود امشب موقع و مقام صحبت بدست نیفتاد و قرار شد که اورا فردا شب حاضر کرده این فقره هم بگذرد کتابچه معرفه آصف الدوله هم با چاپار رسید اختلافات اورا هم خدمت جناب صدراعظم مطرح کرده معلوم شد چندان اختلافی پیدا نمی‌کند بجهت اینکه یک فقره ده هزار تoman مساعدة و مخارج صاحب اختیار و اجزا و کمیسیون و چهل هزار تoman تنخواه حاجی محمد حسن را که محل حرف نیست بخرج نوشتند بقدیم باقی را هم بنا شد امشب منزل برد از روی ثبت و دفتری که آورده مقابله نموده فردا شب تفصیل را تشریحاً اظهار نمایند که به عرض خاکپای مبارک برسانند، حاجی علی اکبر را هم با خود آورده بود که بلکه در مجلس قرار عملش داده شود وقت گذشته بود و موقع تذکره کار او بدست نیامد انشاء الله تعالی این عمل هم به ضمیمه کارهای دیگر فردا شب مطرح شده خواهد گذشت و فردا شب را هم غلام ناچار برای انجام این کارها خواهد ماند، چهار فقره ملوفه فرمان متعلق به خراسان است که چون فردا پست روانه است و آصف الدوله اصراری در فرستادن آنها دارد تلوا فرستاده شد که بشرف صبح همایونی روحنا فدا مشرف شده از چاپار زیاده عرض و جسارتی ندارد الامر القدس الاعلى روحنا فداه - مطاع - مطاع - مطاع

قرائت متن از نگارنده -

در حاشیه عریضه گزارشی که از طرف امین السلطان اتابک و بخط منشی او به ناصرالدین شاه تقديم شده امین السلطان بخط خود چنین نوشتند است:

قربان خاکپای جواهرآسای اقدس همایون شوم توضیح چهل هزار تoman حاجی محمد حسن این است که قراردادیم چهل هزار تoman در خراسان تحويل برادر حاجی محمد حسن بدنهند و او بقطط تا آخر سال در طهران بدهد در واقع فرد دریافتی خزانه است خرج نیست مساعده هم اینطور خرج صاحب اختیار هم که صحیح است در اینصورت اختلاف چندانی باقی نمی‌ماند صورت صحیح آنرا فردا شب به خاکپای همایون میفرستد زیاده قدرت جسارت ندارد الامر القدس الاعلى روحنا فداه مطاع.

(سند شماره ۸۲۷F از مجموعه نگارنده)

خط ناصرالدین شاه در بالای عرضه اتابک امین السلطان

(امین السلطان هیچ لازم نیست بلوک عشق آباد در دست باباخان باشد بلوک جزو نیشاپور است باید حاکم نیشاپور معامله جزء با

کدخدایان آنجا بکند و ضابط و حاکم هم به آنجا نفرستید باباخان مواجب که دارد دستی از رکن الدوله میگیرد ولیکن خدمتش از (تاخوانا)

را ببرد که بباباخان هم آسوده شود

عرضه اتابک امین السلطان به خط خود

در فقره عرض رعایای عشق آباد و تظلم آنها به خاکپای جواهر آسای معدالت پیرای اقدس اعلی روحنا فداه - بباباخان پسر یوسف خان

هزاره به موجب امر قدر قدر جهان مطاع در اینجا حاضر است بعضی از رعایا متظلم هستند که مشارالیه را به حکومت نمیخواهند و متعددی

است برخی از علماء و رعایا برخلاف عارضین از او راضی و شاکر با عارضین مدعی و در عرض تظلم منافی هستند و او را به حکومت

نمیخواهند.

در فقره تعذیبات قرار شد تفنگدار و ماموری با حکم بماند با حضور علماء نیشاپور و نایب الحکومه آنجا رسیدگی و تحقیقات کافیه به عمل

آورده در صورت صدق عرض آنها احراق حق نموده عارضین را آسوده و صورت رفع تعدی و احراق حقوق آنها را ممهوراً به مهر علماء به

حضور آتابک ظهور نصفت گنجور اقدس بیاورد و از عرض مهر شاعع مبارک بگذرد.

در فقره بقای حکومت حالیه که بباباخان است و تغییر آن موقوف بامر و اراده قدسیه مطاعه همایونی است الامر الاقدس الاعلی مطاع -

قرائت متن از نگارنده

(سند شماره ۸۲۸F از مجموعه نگارنده)

خط ناصرالدین شاه در بالای عرضه اتابک امین السلطان

آقا باشی سیاه خری است (آقا باشی و امثال او غلط میکنند بشما این نوع مکالمات نامربوط میکنند بعد از این حد خودشان را خواهند

دانست)

عرضه امین السلطان بخط خود -

قریان خاکپای جواهر آسای اقدس مبارک همایون شوم اینکه مقر فرمودید این غلام خانه زاد در اصطلاح و انجام آن خدمت خیالی نموده

به عرض برساند بعد از همه خیالات در خاکپای مبارک با شرط تقویت و توجه نفس نفیس مبارک تعهدات می کند بعون الله در اندرک زمانی

سرحد و غیر سرحد را چنان منتظم نماید که خواطر خطیر شهریاری آسوده و رعیت و زوار با کمال ترفیه به دعای وجود مبارک همایونی

مشغول باشند زیرا که این غلام در خدمت اسباب تعطیل و تتبای و جهان من الوجه ندارد و از روی عقیده عرض میکند بخدا قسم جا دارد

تمام چاکران و جان نثاران خواب را بخود حرام نموده و همان خشنودی قلب قبله عالم روحنا و روح العالمین فدا را کمال آسایش و همه

چیز خود بدانند با شرط مراحم ملوکانه در ماموریت این خدمت چهار پنج ماهه تجربه بفرمایند هر گاه سرحد را منظم نمود و دفع شر احمد

دوند و غیره بطوریکه مقصود است شد و ایلات و نوکر آنجا پا دار و مامور کرد به حد کمال افتخار حق نوکری را بعمل آورده است و اگر در یکی

از این فقره تصویری شد مستدعی است فوراً معمول و مأمور شد فرمایند که تنبیه دیگران هم شده باشد اما اگر مثل سایر ماموریت های خانه زاد

این و آن از برای طمع و غرض شخصی اخلاص نمایند بدیهی است این غلام مفتضح و خدمت دولت در زمین خواهد ماند. امر امر جهان مطاع

مبرک همایونی خواهند روحنا و روح العالمین فداه - قرائت متن از نگارنده

قریان خاکپای جواهر آسای همایون ندارد این است که در کمال بladat ایستاده لیلا و نهاراً بخدمت خود مشغول و از احتجاد واهمه ندارد و

امیدواریم شخص شاه و ترسم از شخص شاه است اگر مراتب معروضه دروغ و خلاف و اگر صدق و راست است در خاکپای مبارک بهتر

از همه معلوم است خداوند جان ناقابل این غلام ناقابل راه را زودتر به تصدق خاکپای مبارک گرداند الامر الاقدس الاعلی مطاع -

صفحه ۳۰۶ متن از نگارنده

(سند شماره ۸۲۹F از مجموعه نگارنده) شاه در بالای گزارش بخط خود خوش چنین دستور داده است.

۱- آن روز هم من به وزیر گفتتم که این نوع اشخاص را عوض کند البته در موقع عوض میشود تو بادآوری بکن در شهر

۲- رضایت حکومت و صاحب دیوان شرط نیست هر طور حکم دولتی است باید مجری کنند البته صاحب دیوان نمی خواهد بنادر عباسی

در دست شما باشد اما بمیل او که نیست شما هرگز بنادر و گمرگ هارا باید بحاکم فارس و اگذار نمائید

۳- در کارهای این بنادر که سپرده به شما است هرگز بحاکم فارس رجوع نخواهد شد

گزارش اتابک امین السلطان به ناصرالدین شاه

۱- میرزا عبدالله خان کارگذار بچندین جهت صلاحیت کارگذاری این دو بنادر را ندارد یکی آنکه از اهل همان بنادر و از اواسط الناس

آنچاست آن عظم و قبح را در انتظار ندارد دیگر آنکه بهمین واسطه با اغلب مردم غرض شخصی دارد دیگر آنکه چندی است در بندر عباسی

علاوه ملک و زراعت بهم بسته دیگر آنکه هیچ وقت ملتزم رکاب نبوده و از وضع و مکنونات خاطر الهام پذیر بی ربط است دیگر آنکه چون

رعیت شیرازیست تابع میل و اراده حکومت باید باشد مکرر در این باب به بیانات مختلفه از جناب وزیر امور خارجه خواهش تغییر این کارگذار نموده و مفید نیفتاده است اگر چه خائز از در موقع لازمه که خیر و صلاح دولت باشد اعتنای بشأن کارگذاری ندارد ولی وجود این شخص مضر است.

۲- در مسائلی که راجع به حکومت و متعلقات این دو بندر است هر گاه فرمایش بحکومت شود موجب توهین و عدم پیشرفت این غلام جان نثار است و همچنین هر گاه جزئی دخالتی هم قول و فعلای برای حکومت و اباجمعی چاکر حاصل شود بلکه رشته نظم آنها گسیخته خواهد شد مستدعی است اول امر علیه متعلقه باین نقاط مستقیماً بخود چاکر بدن مشارکت حکومت غرّ صدور یابد.

۳- حکومت فارس بجهاتی که تشریح آن در خاکپای اقدس حاجت نیست و از قانون ادب خارج است ابد راضی نیست که این دو بندر از تصرف او خارج باشد خصوصاً تصرف و مداخله خائز از راه حضرت اسعد والا شاهنشاهزاده اعظم ظل السلطان هم راضی باشند جناب صاحب دیوان بهر و سیله که نیست خاطر ایشان را آسوده نمی گذارد چنانچه در این قلیل زمان توقف دارالخلافه بر حسب خواهش و اصرار جناب صاحب دیوان مکرر تکلیف و خواهش فرمودید که خائز بنا در راه حکومت و بگذار و خائز تکلیف دولت خواهی و حق نمک اعلیحضرت ولی نعمت روحنا فداه را ندانست. قرائت متن از نگارنده
صفحه ۳۰۷

(سند شماره ۸۷F از مجموعه نگارنده) (خط ناصرالدین شاه در بالای نامه)

جناب شهاب الملک - خیال خود ما هم این بوده و هست که حکومت تورا مخصوصاً در تحت اختیار خود گرفته وجهها من الوجه سر و کار با احدي نداشته باشد حتی بهیچ کس کاغذ نمیویسد مگر در مطالب قشونی به نایب السلطنه اظهار نماید و بخصوص قشون کرمانشاهان را تماماً ابوجمع مخصوص خودت باید بشود که موافق دستورالعملی که داده خواهد شد انشاء الله پا دار نماید حالاً باید این کار مخفی باشد و بهتر این است که تا تو وارد کرمانشاهان نشوی باز هم احدي نداند به یک ماموریت دیگری ظاهراً برواد اطمیناً کرمانشاهان باشد که بعد از ورود شهر احکام را ابراز کرده به حساب حشمت السلطنه رسیدگی کرده با کمال احترام او روانه دارد به طهران.)

قریان خاکپای جواهر آسای اقدس مبارک همایون شوم اینکه مقر فرمودید این غلام خانه زاد در اصطلاح و انجام آن خدمت خیالی نموده به عرض برساند بعد از همه خیالات در خاکپای مبارک با شرط تقویت و توجه نفس نفیس مبارک تعهدات می کند بعون الله در اندرک زمانی سرحد و غیر سرحد را چنان منتظم نماید که خواطر خطیر شهریاری آسوده و رعیت و زوار با کمال ترفیه به دعای وجود مبارک همایونی مشغول باشند زیرا که این غلام در خدمت اسباب تعطیل و تتبای و جهان من الوجه ندارد و از روی عقیده عرض میکند بخدا قسم جا دارد تمام چاکران و جان نثاران خواب را بخود حرام نموده و همان خشنودی قلب قبله عالم روحنا و روح العالمین فدا را کمال آسایش و همه چیز خود بدانند با شرط مراحم ملوکانه در ماموریت این خدمت چهار پنج ماهه تجربه بفرمایند هر گاه سرحد را منظم نمود و دفع شر احمد دوند و غیره بطوریکه مقصود است شد و ایلات و نوکر آنجا پا دار و مامور کرد به حد کمال افتخار حق نوکری را بعمل آورده است و اگر در یکی از این فقره تصویری شد مستدعی است فوراً معمول و مأمور شد فرمایند که تنبیه دیگران هم شده باشد اما اگر مثل سایر ماموریت های خانه زاد این و آن از برای طمع و غرض شخصی اخلاص نمایند بدیهی است این غلام مفتضح و خدمت دولت در زمین خواهد ماند. امر امر جهان مطاع مبارک همایونی خواهند روحنا و روح العالمین فداه - قرائت متن از نگارنده
صفحه ۹۰F از مجموعه نگارنده)

نامه امین السلطان به ناصرالدین شاه قاجار درباره طلاق دختر مخبر الدوله ناصرالدین شاه در بالای عرضه اتابک امین السلطان

(امین السلطان - مخبر الدوله یا سوء ظن دارد یا ندارد امروز به یکی از وزرای دولت هزار جور کارهای عمدہ سپرده باوست نمی شود او را مایوس کرد در فقره این عمل میرزا جوادخان و دختر او عرضه نشته بود که میرزا جوادخان مرا رسوا کرده من لا بد باشد میکند است از همه خدمات بدهم ما هم نمی توانستم برای خاطر میرزا جوادخان استعفای اوراق بگیرم و خود را به زحمت بیندازم این بود که گفتم حاجب الدوله بطور احترام آورده نگاه بدارد تا این کار تمام بشود شرعاً عرفًا حالاً هم می نویسم تا این کار را تمام نکند بناید مرحص شود کسی او را اذیت و بی احترامی نکرده است در زنجیر و کند که نیست جرمی نشده، بی احترامی نشده این امر را تمام کند به محصلی حاجب الدوله برخیزد و برود حاجب الدوله عرض کرد کارش قریب بانجام است فردا اشالة در شهر در حضور شما و حاجب الدوله معین میشود که خلاف شرع ابدآ نباشد.

متن نامه اتابک درباره طلاق دختر مخبر الدوله

و کاغذ نشته به ملاحظه سوء ظن مخبر الدوله جوانی از لاء و نعم نداشته اینکه کاغذ نشته است که لفأ از شرف لحاظ مهر شاعع مبارک میگذرد، هر گاه واقعاً مقصود طلاق باید صورت شرع داشته باشد اورا مخصوص فرمایند به فاصله یک روز این غلام او را در محضر حکام شرع

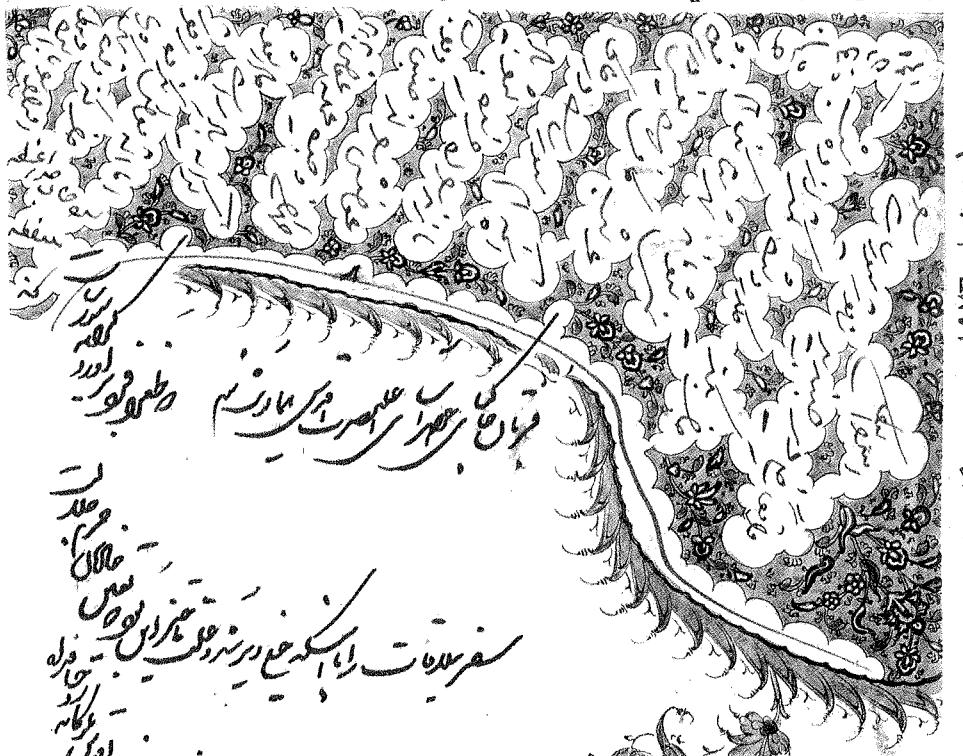
فرستاده زن خود را مطلقه نماید و طلاق نامه به مهر تمام حکام شرع بدهد و بعد هم از بابت جهیز و غیره هر ادعائی مخبرالدوله و دخترش به مشارالیه دارند و کیل ثابت الوکاله معین کنند در نزد حکام شرع مرضی الظرفین این غلام حاضر است برای احراق حقوق طرفین طلاقی اجباری در حبس جز بد دعائی و بدنامی فاید ندارد غرض از جسارت غلام بی مقدار این است که چون به اطمینان خانهزاد خود را به درب اندرون یا جای دیگر نینداخته و به اسم خانزاد به آنجا آورده اند طوری نشود که هم اسباب بد دعائی وجود مسعود مبارک و مضمون گفتن تمام اهل شهر از زن و مرد نشود، مقصود مخبرالدوله هم که طلاق است بر وفق شرع به عمل آمده است زیاد حد جسارت ندارد امر امر همایون روحنا فدah است.

(سند شماره ۹۷F از مجموعه نگارنده)

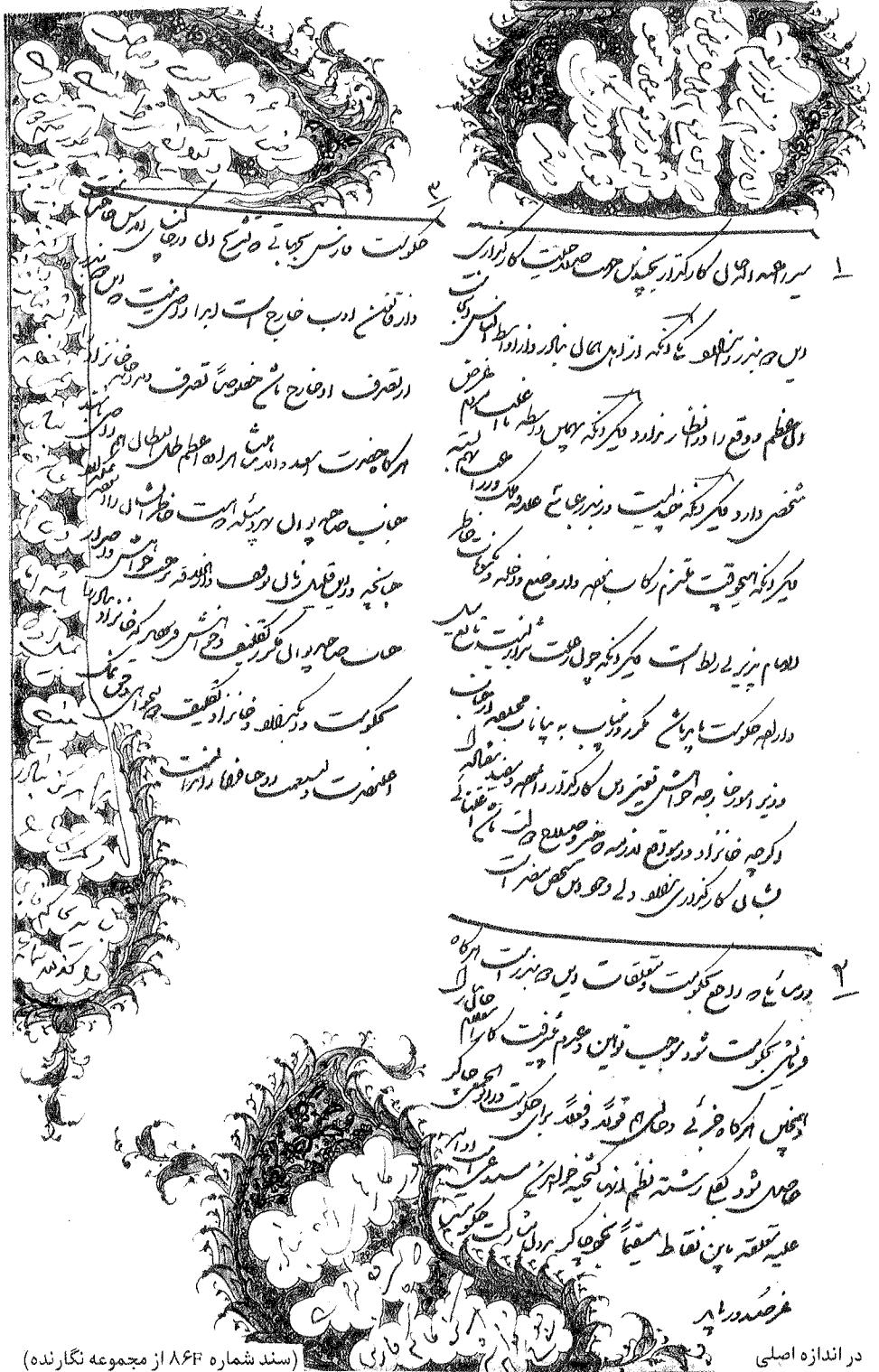
خط شاه در بالای گزارش امین السلطان درباره سفر کلاردشت و شهرستانگ (امین السلطان واقعاً خیلی دیر جنبیدید زودتر سیورسات را حاضر بکنید کلاردشت کمتر از ده شب نمی شود ماند شهرستانگ هم ۶ شب کافی است یعنی در رفتن ۹ شب تفاوت میکند آنچه هم سیورسات در خاک مازندران خریده بشود باید عوضش را از جنس و دواب طهران و جیره عمله عوض بدهد کرایه بار برات صادر شود. اما البته معطل نکرده زودتر حاضر کند وقت تنگ است افراد اجمع طغراهای فرد ارا با این دستخط بده چنان صدر اعظم ملاحظه کند)

قربان خاکپای جواهر آسای اعلیحضرت اقدس همایون شوم دو طغرا فرد برآورد کرده سیورسات سفر بیلاقات را با اینکه خیلی دیر شده و علت تأخیر این بود که تعین خادمان حرم جلالت نشده بود آقا میرزا سید کاظم نوشته فرستاد لفظ از عرض لحظ نظر انور اقدس ملوکانه روحنا فدah میگذرد.

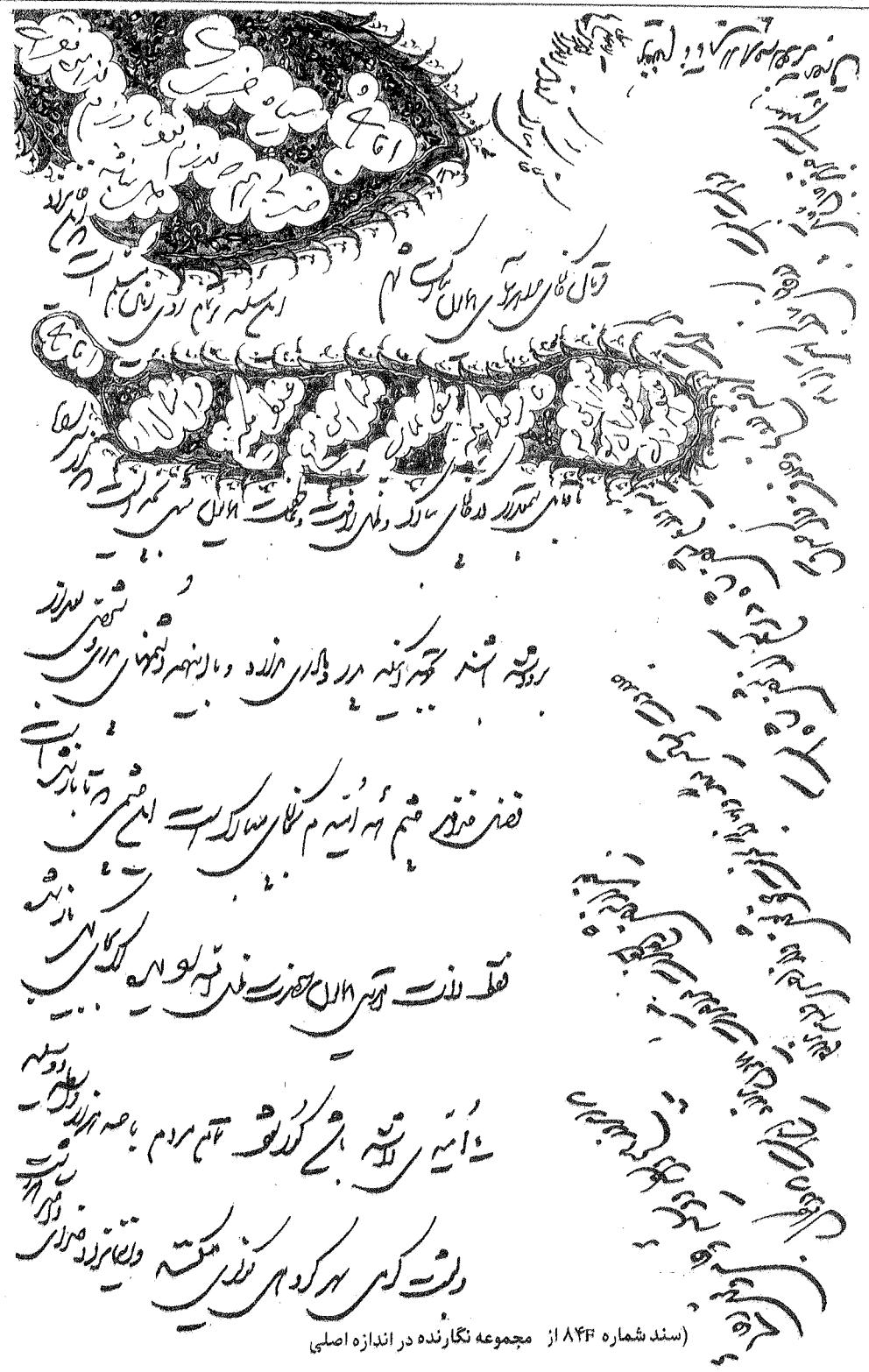
آنچه متعلق بخاک دارالخلافه است باید کرایه آن را موافق معمول داد و از ورامین حمل کرد و آنچه متعلق بخاک مازندران است در همانجا خریداری و تهیه باید کرد و عجالته قیمتی که تشخیص داده شده است از همین قرار است که معلوم کرده اند تا بعد به کم و زیاد آن رسیدگی شود و چیزی که بنظر این غلام خانهزاد زیاد می آید این است که توقف در شهرستانگ را هنگام تشریف فرمائی ده شب مقرر فرموده و کلاردشت را پانزده شب و تفاوت این دو جا در صورتی که ده شب از هر دو جا کاسته بشود هشتصد توان است والا امر بندگان اعلیحضرت اقدس همایون شاهنشاهی روحنا فدah است - قرائت متن از نگارنده

(سند شماره ۸۲F از مجموعه نگارنده)

ر. اندازه اصلی (سند شماره ۸۶۴F) از مجموعه نگارنده (فاری)

سند شماره ۸۴۶ از مجموعه نگارنده در اندازه اصلی

شیخ سید احمد صدیق خوشبختی از این مجموعه نیز در کتابخانه ملک فارسی نگهداری می‌شود.

۱- توضیح و دستخط مفصل ناصرالدین شاه در لای عرضه میرزا علی اصفهانی اتابک صدر اعظم - مجموعه نگارنده سند گمکات ایران در مجله بررسی های تاریخ شماره عسال هشتم

شیخ سید احمد صدیق خوشبختی از این مجموعه نیز در کتابخانه ملک فارسی نگهداری می‌شود.

در اندازه کوچکتر

یکی از استناد مهم و ارزشمندی‌ای که مضبوط مجموعه نگارنده است سند پر اعتباری درباره بحرین است که حسنعلی خان امیر نظام گروسی به سال ۱۲۷۸ ه.ق. موقعی که سفیر دولت ایران در فرانسه بوده ارسال وزارت امور خارجه ایران کرده که تقدیم ناصرالدین شاه گردد.

این گزارش پر امتیاز که بخط و انشاء امیر نظام گروسی است تفتین و دو روئی دولت انگلیس را درباره حقوق مالکیت و تصرفات سابقه ولاحقه دولت ایران بر بحرین را نمیده گرفته و با عدم اعتراف مانع تصرف بحرین گشته است.

نگارنده متن سند را بدقت تمام قرائت کرده و عکس آن را نیز در صفحات بعد بدیدار علاقمندان میرساند.

(سند فوق العاده مهم و ارزشمند درباره بحرین - از مجموعه نگارنده)

قبله گاهها دیروز که پنجشنبه ۲۷ شعبان بود جناب لارد کاولی ایلچی کبیر دولت انگلیس مراسله کمترین را در باب بحرین بدین ترجمه ارسال داشته بود.

جنابا مضمون مراسله مورخه چهارم زانویه را که در باب کشتی تجارتی شیخ محمدبن خلیفه حاکم بحرین که کارگذاران دولت انگلیس ضبط کرده اند بمن نوشته بودند باطلاع دولت خود رسانیدم در جواب این اظهار من لارد جانرسی بمن اعلام میکند که دولت انگلیس نمی‌تواند حق دولت ایران را در مسئله که متعلق به بحرین است اعتراف نماید پس حاصل کلام این است که برای دولت انگلیس مقدور نیست که در این باب با دولت اعلیحضرت شاهنشاهی عنوان گفتنگو کند در این موقع که نیت دولت خود را باطلاع شما میرسانم مستدعیم که مراتب احترام

مرا بپذیرید.

اگر چه مضمون مراسله لارد کاولی دلالت صریح بر عدم اعتراف و نارضامندی دولت انگلیس داشت لکن کمترین خود را باین جواب متقاعد نکرده و بدون تأخیر مجدداً مراسله بدین مضمون به جناب لارد کاولی نوشته و فرستادم. جنابا در جواب مراسله مورخه بیست و پنجم فوریه آن جناب که عدم اعتراف دولت خود را به حقوق دولت ایران در بحرین نگارش داده بودید اظهار میشود که دلایل حقوق مالکیت و تصرفات سابقه ولاحقه دولت ایران در این برابری واضح و مبرهن است که بهیچ وجه قابل احتمال و حمل شبهه نمی‌تواند شد در اینصورت برای وکلای اعلیحضرت شاهنشاهی مایه کمال حیرت و تعجب خواهد بود که وکلای دولت اعلیحضرت ملکه را در این ماده مردد و متأمل مشاهده نمایند و بهیچ وجه نمی‌توانند که حقوق ثابتة خود را در بحرین ترک نمایند لهذا از آنجناب خواهش میشود که دلیل عدم اعتراف و نیت حقیقی دولت خود را در این باب برسبیل ووضوح اظهار دارند تا گزارش را باطلاع اولیای دولت خود برسانم.

مراسله معروضه را دیروز به سفارت خانه انگلیس فرستادم و از قراری که معلوم است دولت انگلیس نمی‌خواهد که مالکیت دولت علیه را در بحرین تصدیق نماید و البته این مسئله تکلیف اولیای دولت را اندکی دشوار خواهد کرد زیرا که اگر به لوازم تصاحب و تصرف آنجا پیردازند دور نیست که دولت انگلیس روز بروز عدم میل و نارضامندی خود را قوت داده اولیای دولت را بزحمت مکاتبات بیندازد و اگر بمجرد اظهار نارضامندی و عدم اعتراف دولت انگلیس دست از تصرف آنجا بردارند علاوه بر اینکه لایق شان دولت نیست در موارد دیگر باعث پیشرفت تکالیف بی جای آنها و سایرین خواهد شد معهذا عرض مینماید حالا که رای اولیای دولت به تصرف آنجا قرار گرفته به محض اظهار نارضامندی و عدم اعتراف دولت انگلیس یک مرتبه از این فقره صرف نظر نماید کرد زیرا که هیچ دولتی

نیست که به محض اظهار نارضامندی و عدم اعتراف یک دولتی از حقوق مخصوصه خودش صرف نظر نماید وقتی که عدم اعتراف دولت‌های بزرگ فرنگستان مثل روس و پروس و اسپانیول بهیچ وجه مانع تصرفات دولت ساردينیا در تسخیر ممالک بزرگ ایتالیا نشد عدم اعتراف دولت انگلیس نیز برای دولت علیه یک مرتبه مانع تصرف بحرین نمی‌تواند شد اگرچه دولت ایتالیا علاوه بر قوت خودش حامی و مقوی مثل دولت فرانسه و انگلیس دارد لکن دولت انگلیس نیز اوقات خود را صرف این کار نخواهد کرد و هیچوقت معاوه خودش را با دولت علیه در ارباب بحرین بهم نمی‌تواند زد و مسئله بحرین را بهیچ وجه به مسئله هرات قیاس نماید کرد زیرا که دولت انگلیس تصاحب هرات را مانع استقلال خود در هندوستان دانست و سالها اوقات صرف کرده بالآخره خواه ناخواه دولت علیه را به ترک حقوق خود مجبور کرد اما در باب بحرین نهایت حرفاً دولت انگلیس یا این خواهد بود که دولت عثمانی مدعی مالکیت آنجاست و یا امام مسلط یک وقتی در آنجا مداخله داشته و جواب این دو اعتراف به ترک ادعای دولت عثمانی و مداخله لغو غیر محققانه امام مسلط برای دولت انگلیس کافی است و بالجمله این طور عدم اعتراف دولت انگلیس را مانع تصاحب بحرین قرار نماید داد و تا ممکن است متدرجاً خود دولت انگلیس را باعتراف بر مالکیت دولت علیه تکلیف باید کرد و در صورتی که بهیچوجه متقاعد نشود اولاً عدم اعتراف او را تا ممکن است ملتغی نماید شد و اگر در این ماده مخصوص ایستادگی نماید لابد و ناچار باید گزارش را با دلایل موجهه به سایر دولت‌ها اظهار کرد و انصاف آنها را در این مسئله حاکم قرار داد تا نتیجه آن چه شود عجالته گزارش را بجهت اطلاع خاطر شریف عرض کرده و سواد مراسله جناب لارد کاولی را هم فرستادم هر وقت جواب مراسله ثانی کمترین برسد تفصیل احوال را عرض نموده منتظر فرمایش و دستور العمل مجدد خواهم بود

علیخان سرهنگ نایب اول سفارت باتفاق میرزا عباس خان یکشنبه شانزدهم شعبان وارد پاریس شدند سه روز بعد از ورود علیخان را بحضور اعلیحضرت امپراطور برده معرفی کردم میرزا عباس خان را هم بعد از یک هفته از پاریس به دیپ فرستادم که با سایر متعلمهین مشغول درس و تحصیل شود برای علیخان نیز معلم مخصوص معین کرده‌ام که هر روز به سفارت خانه می‌آید و بقدر چهار ساعت مشغول تحصیل است و چون شوق و اهتمام زیاد دارد انشاء‌اله زبان فرانسه بقدر ضرورت یاد خواهد گرفت و چون علاوه بر سایر مصارف سالی بقدر یکصد تومان اجرت معلم باید بدده استدعا این است که مدام مأموریت مشارالیه مثل سایر صاحب منصب‌ها دویست تومان علاوه بر مواجب در حق او مرحمت شود - در باب سی عراوه توپ شش خان و تعین قیمت و مدت اتمام آنها به کارخانجات معتبره بلژیک راجع کرده‌ام هنوز جواب درستی که قابل عرض باشد نرسیده است انشاء‌اله تعالی تا هفته آینده تفصیل این فقره را با صورت کارها و گزارشات اتفاقیه مشروحاً عرض خواهم کرد زیاده جسارت است الامر منکم جمعه ۲۸ شهر شعبان معظم سنه ۱۲۷۸ پشت نامه مهر حسنعلی تاریخ ۱۲۷۳

روی جلد نامه نوشته شده است - کتابچه وزیر مختار پاریس تازه رسیده است
بعرض مبارک اعلیحضرت اقدس شاهی روحنا فدah مشرف خواهد شد.

(سند بحرین بشماره ۴۱F مجموعه نگارنده - اندازه صفحه ۲۷×۱۶ سانتی‌متر - کپی تمام صفحات در اندازه اصلی)

بهر دارم سکه بین خودن بخوبی در کارهای زندگانی
جی: در جواب رسائل از نشسته فریاد کیم بجهت عرض
دست خود را که حق داشت ایران در گویند که این ملکه اهل خود را
حق، یکی است و قدر ذات سلطنتی و مقدارهای امپراتوری
برخواست که این سلطنت قابل احتمال بود و بخوبی در کارهای زندگانی
اعظم شاهزاده های خالقی است و بخوبی خود را که دارای این امتیازات
در این امیر بر زدن و توانایی این امیر و این امتیازات امیر خود را
در گویند که این امیر از این ایشان شیوه داشته است از حق داشت خود را
دست خود را در این برابر بخواست این امیر داشت که این امیر با این طبع ای اس
دست خود را

کارخواه

رسانید و در این بحث این امیر که این امیر را در این امور می خواست
که این امیر در این امور می خواست این امیر را در این امور می خواست

نماین امیر شاه ایران

LÉGATION
DE
S.M.I.
LE SCHAH DE PERSÉ
A PARIS.

جی:

بخدمت خود
شاه
ایران
ایران
ایران

قد کارهای خود را در این نشسته بخوبی در کارهای زندگانی
دست خود را که این امیر بخوبی در این نشسته بخوبی در این نشسته

جی: صحن امیر در این نشسته بخوبی در کارهای زندگانی
شیخ گوی خلیفه حاکم گویند که امیر این امور می خواست که این امور
با طبع ای امیر خود را در این امور می خواست این امور این امور
که این امیر نیز لذت خود ایران را در این امور می خواست این امور
بخدمت شاهزاده ای امیر این امور می خواست این امور با این طبع ای اس

ایران نیز این امور ای امیر این امور با این طبع ای اس

که این امیر در این امور می خواست این امور با این طبع ای اس

دست خود را

(سندهای فوق العاده مهم و ارزشمند در باره بحرین - از مجموعه نگارنده)

در اندازه اصلی

ادت خور از فیل کارگاه کو دعوت نمایه خوش را با مرتعی
در بسیار بخوبی مسیده بخوبی با سرومه مسیده هست خیر بنا شد
نیکه داشت پس خود را در میان آنها مبدل خواست در میان ران داد
و سپاه از آنها تصرف کرد که با لذت خواهند نداخواه هست علیه داد که خود
خواه بخوبی کرد اما هاب بخوبی نهایت خود را تغییر دادند خود را که خود
خواه بخوبی کرد اما مخطوب بخود را بگیر از خود داشته و خود را از خود
اعرف بگیر اگر خود را خواهند داد خود را بخوبی کرد اما مخطوب بر اینکه این
کار نهایت داد بگیره این داد عدم اعتراف را تغییر دادند تا همچنان که بخوبی
ناید داد و نایم نهایت مترجع خود را تغییر دادند فرمودند که نهایت
اعرف باید کو در صورت اینکه این سیویت شده شو اول داد عدم اعتراف اد
نهایت طفت نایم داک در اینکه اینکه اینکه اینکه اینکه اینکه اینکه اینکه اینکه
در در شر را باده ام در جویی در تهای اینکه اینکه اینکه اینکه اینکه اینکه اینکه
اکم قرار داد اینکه اینکه

سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران

LÉGATION
DE
S. M. I.
LE SCHAM DE PERSE
A PARIS.

لذ که دشوار خواهد بود از تصرف دشمن بردازد و درین
کوادت افسوس روز رو زده بیرون از حاشیه رخوار آوت معلم اولیه
بیعت مکانی است که میگذرد سه نفو دار یک چو افغان از حاشیه رخوار
آخر فرمانی افسوس دارد تصرف آنرا درین عالم ایشان که میگذرد
سال تجزیت در رویداد بخش شرف تلقیفی بیان آنها درین
حاجت ممکن است خوب نباشد که را اولیه از این تصرف ایشان در درون
بعض اینها از حاشیه رخوار درین افسوس ایشان توجه باز نظر
نیامد که بینکه هم قدرت که بعض اینها از حاشیه رخوار دارند اینها را
که ایشان در حق خود را خوش صرف نظر نیز قدرتیم از اینها ایشان
و متان شرودی دارد و باید نیز این مسماهیان خود را درین
درین خواهی ایشان را که ایشان خود را ایشان خود را درین
برای این تصرف بخوبی از این تصرف ایشان خود را درین
بردست خواهش خود را بخوبی ایشان خود را درین خواهش دلخواه ایشان

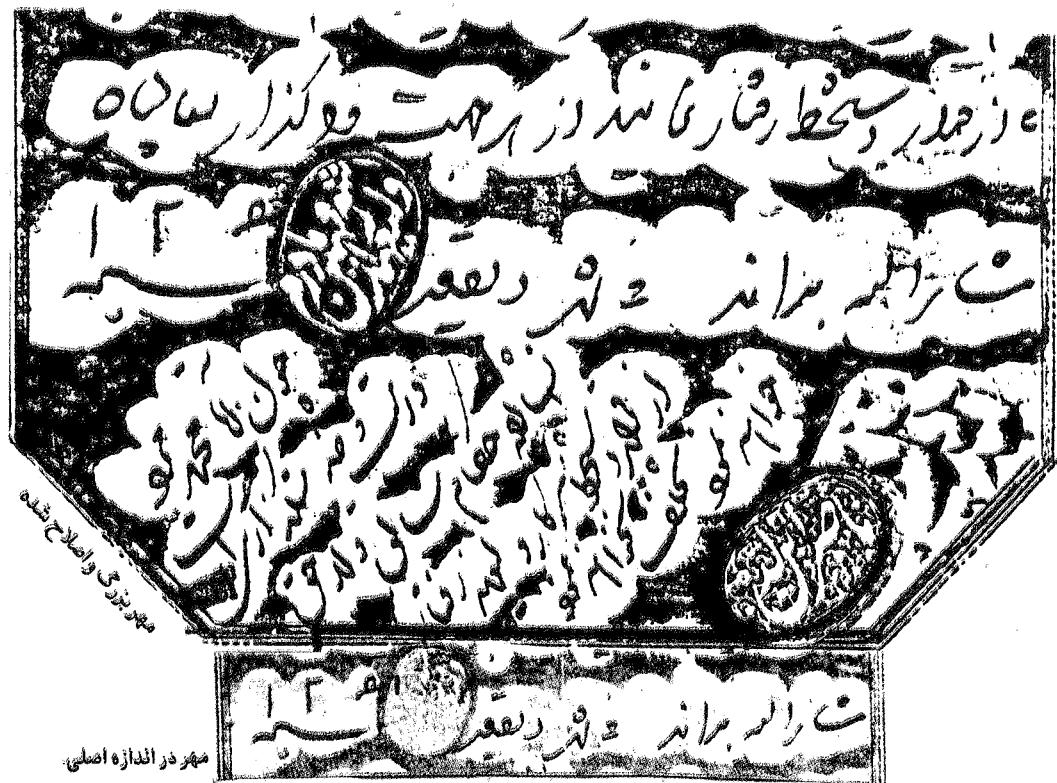
مهدی علیہ مادر ناصر الدین شاہ

مهدعلیبا ملک جهان خانم متولد سال ۱۲۲۰ ه.ق. دختر محمد قاسم خان و نوه دختری فتحعلیشاه قاجار است. او زن محمد شاه و مادر ناصرالدین شاه است که در سن ۱۶ سالگی با محمد شاه ازدواج کرد. مهدعلیبا زن با گفایتی بود و بست و گشود امور ولایت عهدی ناصرالدین میرزا را تا پیش از رسیدن او پس بلوغ بعهده داشت، و تا ورود ناصرالدین شاه به تهران که یکصد روز طول کشید نائب السلطنه پسرش بود. وفات او به سال ششم ربیع الثانی ۱۲۹۰ ه.ق. اتفاق افتاد و در گنار مقبره محمد شاه در قم مدفون گردید. مهرهای شناخته شده وی عبارتند از:

مهر شماره ۱۰۰۰ مهد علیا مادر ناصرالدین شاه
الف - مهر بادامی شکل - اندازه مهر ۱۱/۱۵ میلی متر - تاریخ حک مهر ۱۲۵۲
متن و سمع مهر (ولیعهد شه را مهیین مادرم) بخط سُستعلیق - مجموعه نگارنده

تاریخ سند شهر ذیقونه سنه ۱۲۶ میباشد.

وْفِي كُلِّ لَهُورٍ أَنْذِرْتُ خَبْرَ دَرَدَكَارَلِهَمْ فَرَقْلَمْ وَرَقْتَ حَلَّكَلْ
شَنَّكَرْتَنْ بَعْصِيرَهَولْ وَوْفِي نَفَرَهَ شَفَرَخَشَرْدَ دَرَدَهَمْ بَلَّكَلْ

عیّان را کنند و هر سفارت اشان را بچهار خان پیشنهاد نمود
دهد با این شرط سه روزه بود و در علیان را بکسر علیه حضرت ابراهیم بردا
سره کهم پیر زاده بچهار خان رام بدرز گفتند و با این شرط فتح قلم که بدان
شنبه شوال در سری تعمیر شد و از علیان پرستم که خصوصی که ام را در
بعمارت خانه مرا کشیده بود و هزار دینه است که شوال تعمیر شد و دوی زدن
دو هفتم نیاز داشتند و دم بیان فراغت بهتر خواسته بود خوب گرفت
دوی سده ده و رسای صادر فیضیه بعده رهیقان بحرت هم باشد
پسنه عاری نیست که کدام کاریست شناور این سردارها بخوبی
در قلعه نیزه و راه دری ادراست که

دیگر خود را در شترخان پیش قیمت داشتند اینها باز هم
بجزه ای از بچشم کردند و توجه ب دستور فاتح عربی بخوبی نمی بودند
و اینها همچنان فخران فخران و با مادرست کار را که در زمان استاد شاهزاده
عربی خودنمکو نهاده بودند اینها همچنان شترخان شنیدند

فرمان نشان سان استان اسلاف از طرف الکساندر امپراتور روسیه به آقا محمد کریم تبریزی در سال ۱۲۸۵ ه.ق. چند پدری و پدربرزگ ما بنام سرتیپ دوم محمد آقا کریم تبریزی که در تبریز بخدمت بوده طی مأموریتی با همراهان دیگری عازم روسیه شده و در آن ولایت گویا بحضور امپراتور باریافته و مورد مرحمت واقع گشته و نشان هائی به بعضی از آنها از جمله پدربرزگ ما اعطای شده است - این مدرک خانوادگی که شادروان پدرم در حفظ و حراست آن سعی فراوانی داشت در این مقال پخاطر سندیت انحصاری و بخصوص در برداشتن امضای اصلی الکساندر که در حد خود ارزش تاریخی دارد بدیدار علاقمندان میرسانم ترجمه فارسی آن که در همان زمانها الصاق

به عنایت ایزد متعال، الکساندر دویم امپراطور و حفظ کننده کل ممالک محروم روسیه پادشاه له کنیاز بزرگ - فنلاند و غیره و غیره به عنایت ایزد متعال، الکساندر دویم محمدآقا کریم تبریزی بجهة اظهار التفات که نسبت به شما داریم یک قطعه نشان امپراطوری ما و به مقرب الخاقان سرتیب دویم محمدآقا کریم تبریزی بجهة اظهار التفات که نسبت به شما داریم یک قطعه نشان امپراطوری ما و پادشاهی ما سان استان اسلاماف سтарه دار از درجه دوم به شما التفات و مرحمت فرمودیم که نشان مرحمتی را در ضمن همین فرمان نزد شما فرستادیم بطوری که موافق قاعده است آویزه صدر اعتبار ساخته و افتخار حاصل نموده به مراحم امپراطوری ما نسبت بخودتان امیدوار باشید.

محل دستخط مبارک سرکار اعلیحضرت قوی شوکت امپراطور اعظم کل ممالک محروسه روسیه الکساندر محل مهر نشان سان استان اسلاماف از درجه دویم - محل قوی رئیس کل نشانهای دولت علیه روسیه غراف آدلر بریخ - در شهر یوغین حیم ۲۹ ماه اوغוסت دهم سیتمبر ۱۸۶۸ بینمر ۴۰۱ (مطابق ۱۲۸۵ ه.ق. دوران سلطنت ناصرالدین شاه قاجار)

مهر شماره ۲ ب مهد علیا مادر ناصرالدین شاه

مهر حها، گوش، کلاهکدار - اندازه مهر نامعلوم - فاقد تاریخ حکمه

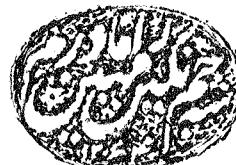
متن مهر - (هوالعزيز - مهدعليا) بخط نستعلیق - ۲

مهر شماره ۳ پ مهدعلیا مادر ناصرالدین شاه

پ - مهر چهار گوش کلاهکدار - اندازه مهر نامعلوم - فاقد تاریخ حک مهر

١- متن و سجع مهر (العزّة لله - مهين مادر ناصر الدين شهم) بخط نستعليق

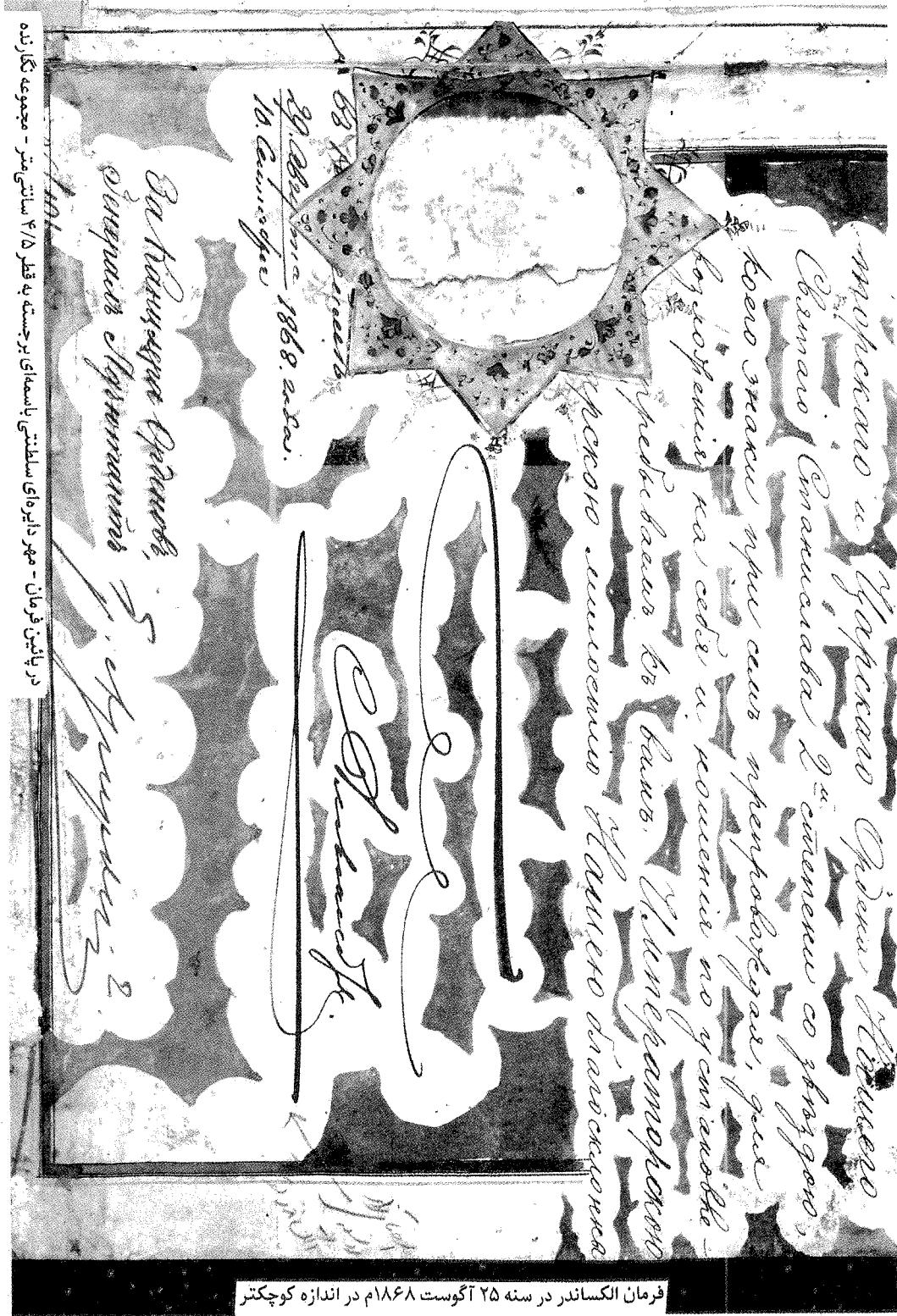
مهر شماره ۴۵ مهد علیا مادر ناصرالدین شاه مهر بادامی شکل

۱- یک آلبوم کامل شامل فرمانهای محمدشاه و ناصرالدین شاه بود که این مهر مهدعلیا نیز ذیل آنها دیده می‌شد این آلبوم در ۱۳ آپریل

سال ۲۰۰۰ در حراجی سابتی لندن بفروش رسید و من توانستم کروکی مهر مهدعلیا را بردارم که در اینجا ملاحظه مینمایید.

۲- این سند و مهر مهد علیا در صفحه ۲۷۲ مجله آینده سال ۱۲ شماره ۴-۶ تیر و شهریور ۱۳۶۵ معرفی شده است.

فرمان الکساندر در سنہ ۲۵ آگوست ۱۸۶۸م در اندازہ کوچکتر

CHARTER OF THE STATE

WEB, ANDREW APR 21 1911

THE CHIEF DUTIES OF THE CROWN.

ВСЕРПОДІЙНИЧІ, НАРІЗ МОЛДВАНІЧІ

Reverend Mr. C. H. Smith, of the First Congregational Church.

This block contains three vertically stacked photomicrographs of a fossilized plant specimen. The images show different cross-sections of the stem, highlighting various internal structures like vascular tissue and pith. Labels A through Z are placed around the images to identify specific features such as the arrangement of vascular bundles and the presence of sclerenchyma tissue.

The cypresses & cedarwood Hansens et al
Saw-sawed down by the timber companies
now used as fuel, back kahapeas Hansen

لیگات انواع را می‌نماید

(ارقام شاہزادگان)

(حمزہ میرزا حشمت الدوّله)

مشخصات مهر - چهارگوش - اندازه مهر 22×25 میلی متر - تاریخ حک مهر ۱۲۶۵
سجع مهر بخط نستعلیق (فروزان گوهر دریای شاهی حشمت الدوله) (۱۲۶۵)
و نمونه مهر حشمت الدوله به شماره F۱۶۱ مجموعه نگارنده در صفحه

الحال والدوك

مهر در اندازه اصلی

مهر بزرگ و اصلاح شده

حمزه میرزا حشمت الدوله امیر جنگ بیست و یکمین پسر عباس میرزا است او به سال ۱۲۷۶ حکمران خراسان شد و در سال ۱۲۸۵ به وزارت جنگ تعیین و ملقب به امیر جنگ گردید و پس از گرفتن لقب سجع مهرش چنین شد (امیر جنگ شد از شاه حشمت الدوله) و به سال ۱۲۹۷ باجل طبیعی وفات یافت.

(رقم حمزه میرزا حشمت الدوله به شماره ۱۶۱۰۷ مجموعه نگارنده)
پی را خت صد تومان مستمری از بابت وجه المعالجات بر میرزا علینقی حکیم باشی و تأکید رعایت معالجات عامه ناس

سچع مهر حشمت الدوله - فروران دوهر دریاچه ساهی حشمت الدوله ۲۱۷

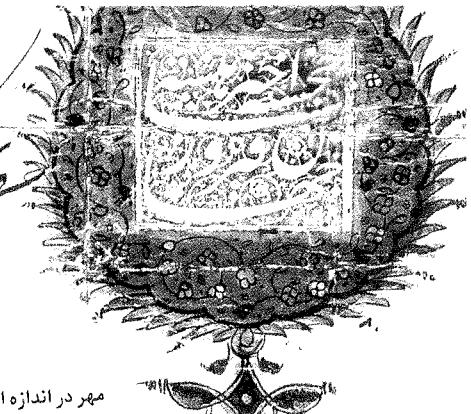
هو - عالی جانب حذاقت متاب افلاطون الزمان میرزا علیقی حکیم باشی بالطاف خاطر والا مخصوصون باد اگر چه همه اوقات اطمینان خاطر ما در معالجات مردم عموماً و متعلقان سر کار والا خصوصاً به حسن تجویز و استقامت سلیقه آن عالی جانب بوده اما در این روزها که موكب والا عازم اردوی کیهان پوی همیون و روانه چمن سلطانیه است لازم دیدیم که آن غالی جانب را بصدر این ملفوظه مورد التفاوت خاص سازیم که در غیاب ما بیشتر از ایام حضور رعایت معالجات عامه ناس را که رعايا و ممالیک دولت عدالت اساس می باشند مراقب بوده و التفات و الا را زیاده شامل حال دانسته تا مراجعت موكب والا احوالات اتفاقته آن ولايت را که متعلق به شغل آن غالی جانب باشد با مطالب و مستدعیات خود قلمی دارد و مسئول خود را به قبول مقرنون داند شرحی هم که جانب جلالت متاب اجل اکرم صدراعظم دام مجده در باب یکصد تuman مستمری مرفوم داشته اند که از عنایت [ناخوانا] مستمریات آذربایجان در وجه المعالجات برقرار شود انفاذ داشتیم که مقرب الخاقان قوم الدوله بجهة سند ضبط نموده مراتب آن را صادر نماید حرره فی ذیقعدة الحرام ۱۲۶۹ - در بالای سطر آخر حشمت الدوله بخط خود نوشته (اعلیقه)، اکه تنخواه آن صادر شده است از براي مستمری بشما فرسناديوم والسلام).

اندازه رقمه ۵/۳۳×۲۲ سانتی‌متر - قرائت متن رقم از نگارنده

لهم صل على نبيك وآله وآل آله وآله
صبر على مقدار ما ينزل منك يا رب العالمين
فلا ينفعك حسناً ولا يضرك سلباً
أنت أرحم الراحمين

(نصرت الدوّلہ فیروز میرزا)

مشخصات مهر - چهارگوش - اندازه مهر 30×27 میلی متر تاریخ مهر ناخوانا
سجع مهر بخط نستعلیق (خجسته اخترشاهنشه جهان فیروز) طغرای رقم (حکم والا شد)
و نمونه رقم فیروز میرزا به شماره ۱۶۰۷ از مجموعه نگارنده

مهر در اندازه اصلی

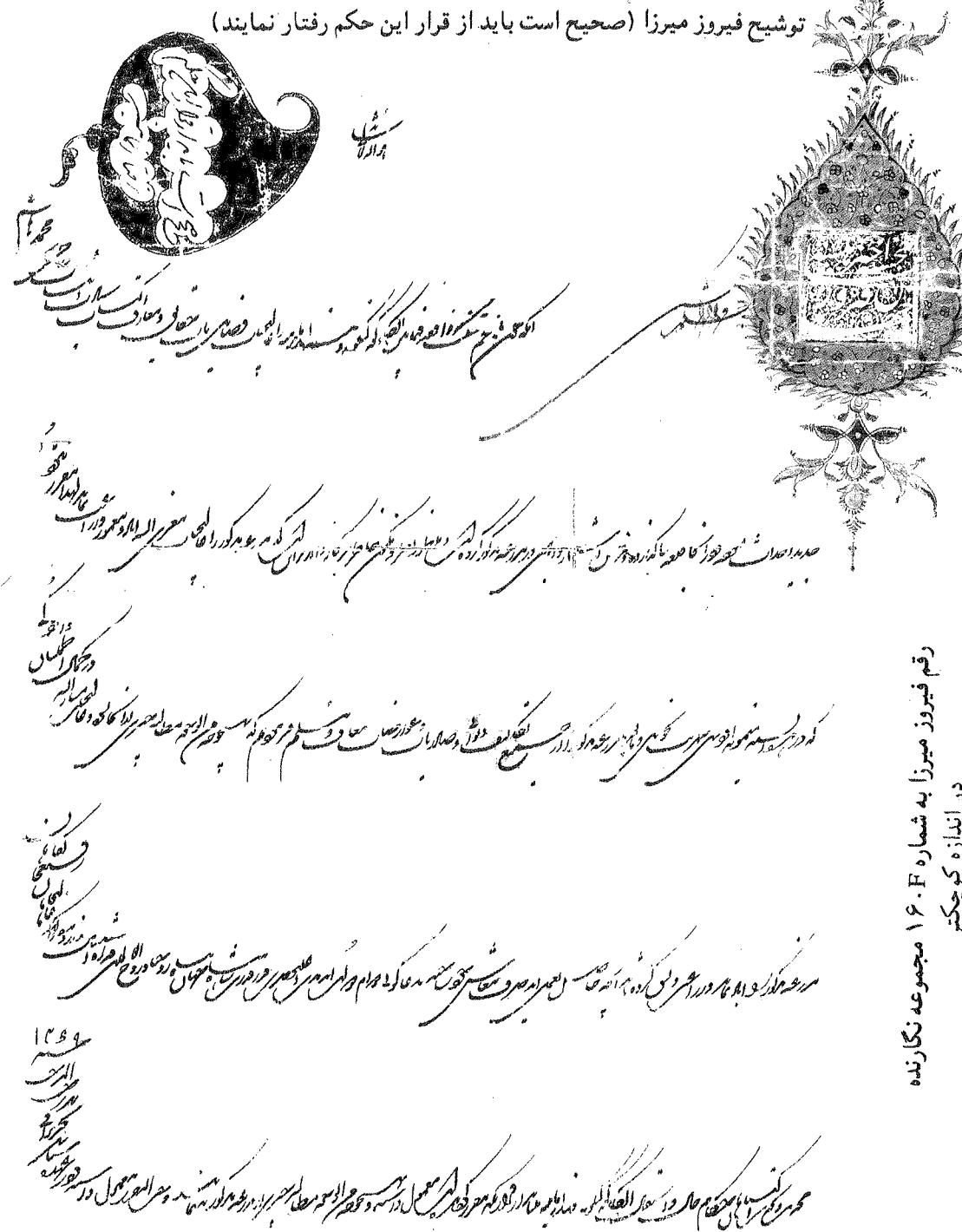
نصرت الدوّلہ فیروز میرزا پسر شانزدهم عباس میرزا نایب السلطنه در سال ۱۲۳۳ تولد یافت و به سال ۱۳۰۳ در سن ۷۰ سالگی وفات یافت. ناصرالدین شاه به سال ۱۲۹۳ او را ملقب به فرمانفرما نمود

نمونه رقم فیروز میرزا به شماره ۱۶۰۷ از مجموعه نگارنده
حکم والا شد رنگ مشگی آنکه چون چم تنگ واقعه فیمابین الکاء کوه کیلویه و بند امامیه را عالیجناب فضایل مآب حقایق و معارف اکتساب سادات انتساب حاجی سید محمد هاشم جدیداً احداث نموده و در آنجا قلعه بنا گذارد و اشجار و آبادی در مزرعه مذکوره کرده است و منظور نظر خاطر سرکار والا بر این است که مزرعه مذکور را عالیجناب معزی آباد و معمور و زراعت نماید لهذا مقرر بیشود که در هذه السنه او دیبل خیریت تحويل و ما بعدها مزرعه مذکور را در جمیع تکالیف دیوانی و صادریات و عوارضات معاف و مسلم فرمودیم که بهیچوجه من الوجوه مطالبه چیزی از آنجا ندارد و عالیجناب مشارکیه در کمال اطمینان و آسودگی مزرعه مذکور را آباد نماید و زراعت و نسق کرده باشد آچه حاصل بعمل آمد صرف معاش خود ساخته بدعاگوئی دولت ابد مدت اعلیحضرت قدر قدرت شاهنشاه جهان پناه روننا و روح العالمین فداه اشتغال بدارد مقرر آنکه عالیجاها رفیع جهان با کفایت مجدت و نجدت اکتناهان حکام حال و استقبال الکاء کوه کیلویه و بند امامیه می باید از قراری که مقرر گردیده است معمول دانسته و بهیچوجه من الوجوه مطالبه چیزی از مزرعه مذکور ننمایند و حسب المقرر معمول داشته و در عهده شناسند تحریراً فی شهر رجب الموجب سنه ۱۲۶۹

اندازه رقم ۳۷×۲۹ سانتی متر قائمت متن رقم از نگارنده

رقم نصرت الدوّلہ فیروز میرزا به شماره ۱۶۰۷ از مجموعه نگارنده در اندازه کوچکتر طغرای رقم (حکم والا شد) در سمت چپ مهر و توشیح فیروز میرزا در سمت چپ بالای رقم
(صحیح است باید از قرار این حکم رفتار نمایند)

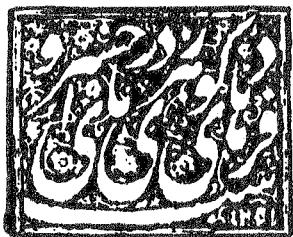
توضیح فیروز میرزا (صحیح است باید از قرار این حکم رفتار نمایند)

(فرهاد میرزا معتمد الدوله)

مشخصات مهر - چهارگوش - اندازه مهر 23×22 میلی متر - تاریخ حک مهر ۱۲۵۱

سجع مهر بخط نستعلیق (فرهاد گوهری ز در دریای خسروی است) (۱۲۵۱) طغرای سرقم (حکم والا شد) و نمونه رقم فرهاد میرزا معتمد الدوله به شماره ۱۶۲F مجموعه نگارنده در صفحه

مهر در اندازه اصلی

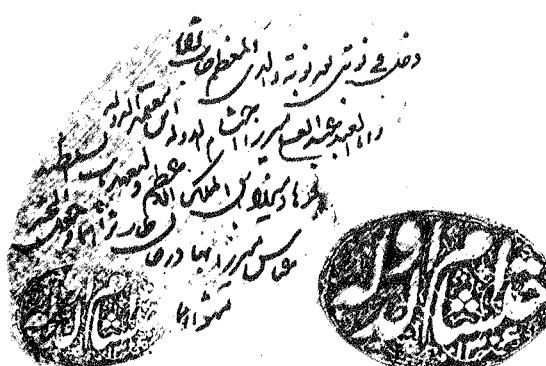
طغرای فرهاد میرزا (حکم والا شد)

فرهاد میرزا معتمد الدوله پانزدهمین پسر عباس میرزا در سال ۱۲۳۳ تولد یافت و در دوران زندگی در سمت های مختلفه مملکتی مصدر خدمات بود در سال ۱۲۵۳ به لقب نایب الایاله و به سال ۱۲۷۸ به معتمد الدوله ملقب گشت و به سال ۱۲۹۳ به مکه رفت و حاجی معتمد الدوله شد روز دوشنبه ۲۹ ربیع اول سال ۱۳۰۳ در سن هفتاد سالگی در گذشت

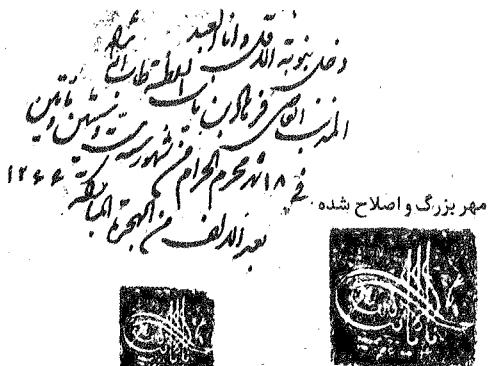
او شاهزاده ای فاضل و حیثیت دوست بود و تأثیفاتی از او بیادگار مانده است.

سود مهر - فرهاد میرزا معتمد الدوله نایب الایاله و فرزندش عبدالعلی میرزا احتشام الدوله برداشت از پشت صفحه اول نسخه ارزنه نهج البلاعه بخط محمد رضا بن علیرضای عباسی در سنه ۱۰۷۷ مجموعه نگارنده با مشخصات زیر:

- ۱- مهر معتمد الدوله با سجع طغرایی (نایب الایاله) اندازه اصلی 12×13 میلی متر - مهر چهارگوش
- ۲- مهر احتشام الدوله با سجع (احتشام الدوله ۱۳۰۶) (۱۳۰۶) اندازه اصلی 22×32 میلی متر - مهر بیضی شکل

مهر در اندازه اصلی

مهر بزرگ و اصلاح شده

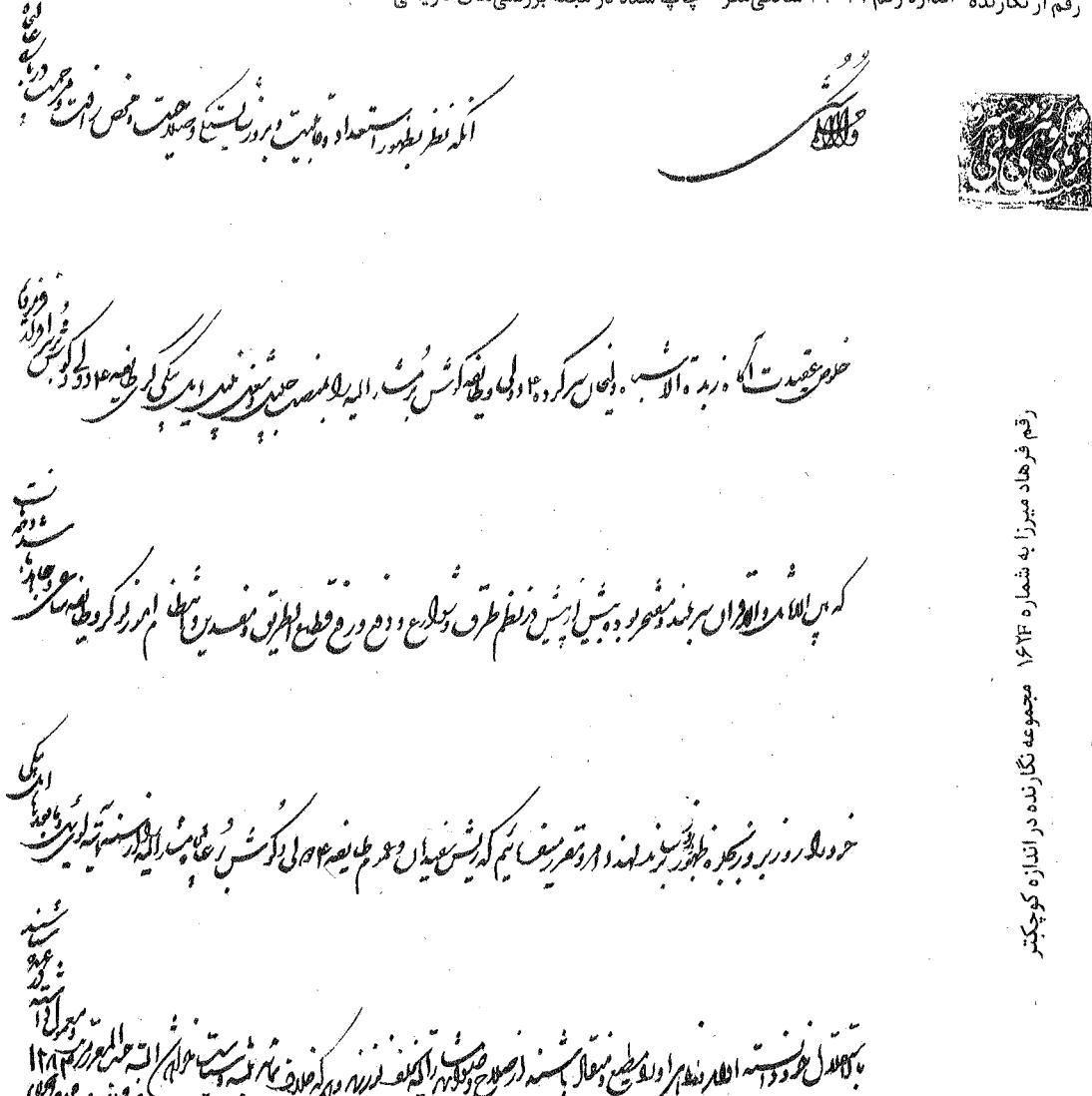
ارقام دیگر فرهاد میرزا در مجموعه نگارنده

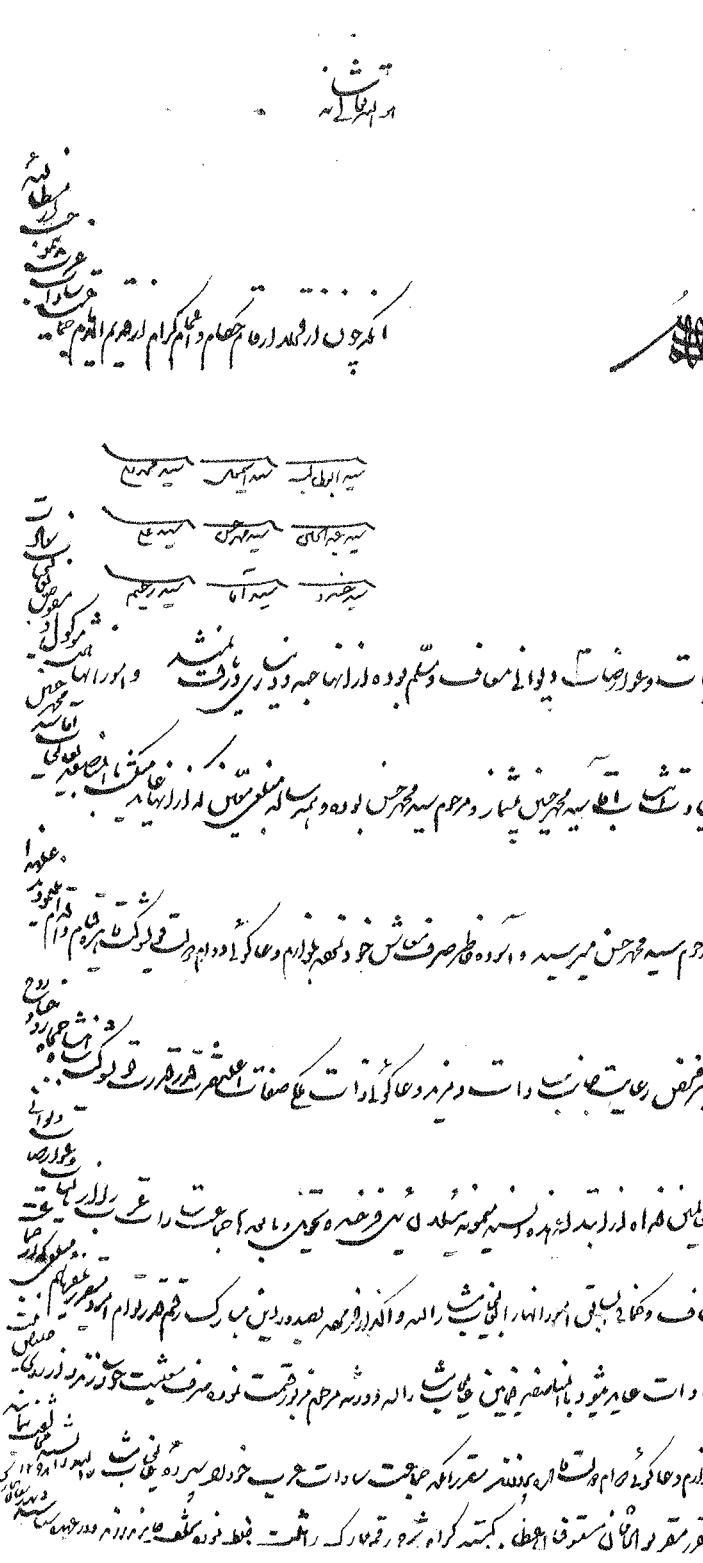
۱۵۸F رقم - مقری برای سادات عرب سید محمد پیشمناز در سال ۱۲۵۷

۱۶۳F رقم - مباشری و سرپرستی دهات چهار دولی بروی خان ایل بیگی

۱۶۵F رقم تعیین مبلغی برای مصارف سالانه سید محمد پیشمناز و مرحوم سید محمد حسن در سال ۱۲۹۳

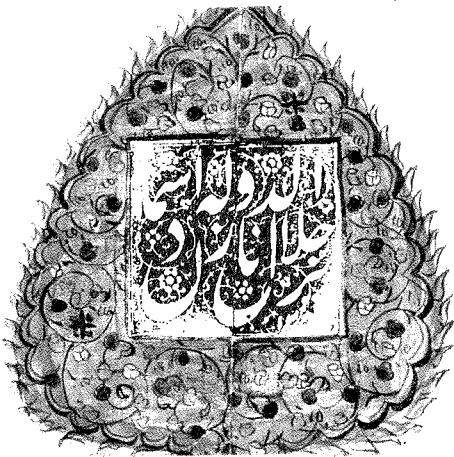
(رقم فرهاد میرزا به شماره ۱۶۲F از مجموعه نگارنده)
برقراری منصب ایل بیگی طایفه چهاردولی و کوش بروی خان سرکرده در سنه ۱۲۸۴
سجع مهر - فرهاد گوهری ز در دریای خسروی است
طغرای سرقم - حکم والا شد - برنگ مشگی - آنکه نظر بهظور استعداد و قابلیت و بروز شایستگی و صلاحیت و محض رافت و مرحبت درباره عالیجاه خلوص عقیدت آگاه زبدة الانتباه ولیخان سرکرده چهاردولی و طایفه کوش برمشارلیه را به منصب جلیل و شغل نبیل ایل بیگی گردی طایفه چهاردولی و کوش برقرار فرمودیم که بین الامال و الاقران سربلند و مقنخ بوده بیش از پیش در نظم طرق و شوارع و دفع و رفع قطاع الطريق و مفسدان و انتظام امور نوکر و طایفه ساعی و جاحد باشد و خدمات خود را روز بروز به جلوه ظهور و بروز برساند لهذا امر و مقرر میفرمائیم که ریشن سفیدان و عموم طایفه چهاردولی و کوش برمشارلیه را از سنه آتبه لوی نبیل و ما بعدها ایل بیگی بالاستقلال خود داشته او امر و نواهی اور امطیع و منقاد باشند از صلاح و صواب بدید مشارلیه تخلف نورزن و هر که خلاف نمایند تنبیه و سیاست خواهد شد البته حسب المقرر مرتب و معمول داشته در عهده شناسند حرره فی غره شهر ذی قعده الحرام ۱۲۸۴ - قرائت متن رقم از نگارنده اندازه رقم 32×42 سانتی متر - چاپ شده در مجله بررسی های تاریخی

(جلال الدولة)

مشخصات مهر - چهارگوش - اندازه مهر 27×28 میلی متر - تاریخ حک مهر ۱۲۸۶
سجع مهر بخط نستعلیق (بر جلال الدوله نازد آسمان ۱۲۸۶)
نمونه رقم جلال الدوله به شماره ۱۶۵۷ مجموعه نگارنده و طغرای حکم والا شد

A rectangular calligraphic panel containing the names of Allah and Muhammad. The text is written in a stylized, flowing script, likely Naskhi or Thuluth, with decorative floral motifs separating the words.

مهر اصلاح شده و بزرگتر

بنوشه بهامداد - جلال الدوله پسر بزرگ ظل السلطان = سلطان حسین میرزا پسر همدم الملوك همدم السلطنه دختر عزت الدوله از امیرکبیر است که به سال ۱۲۹۸ در سن دوازده سالگی ظل السلطان او را پیش شاه برد و پیشکاری حکومت فارس را برای جلال الدوله گرفت و این رقم در همان سالها صادر شده است.

(رقم شاهزاده جلال الدوله به شماره ۱۶۶F از مجموعه نگارنده)

نتیجه‌گیری از مطالعه عایدی سالانه و معاف نمودن سادات عرب از مالیات و عوارضات دیوانی در سال ۱۴۹۸

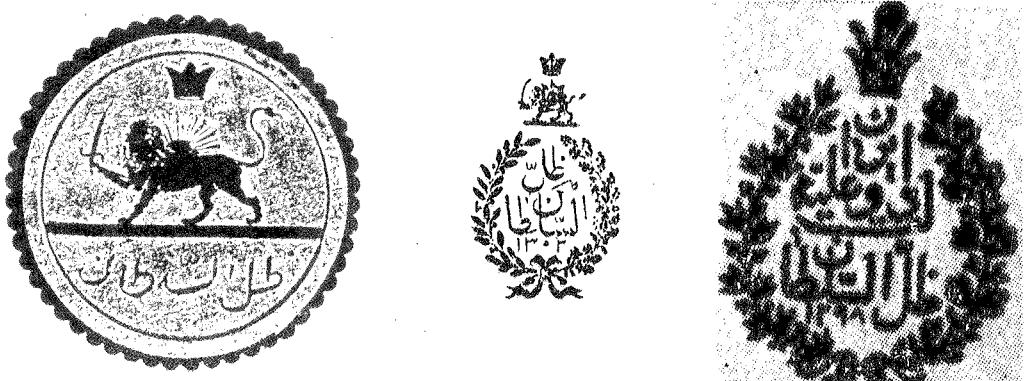
طغای سررقم - حکم والا شد - برنگ مشگی - انکه چون از قرار ارقام حکام و اعمام گرام از قدیم الایام جماعت سادات عرب (سید ابوطالب سید اسماعیل - سید محمدعلی - سید عبدالحسین - سید محمدحسن - سید علی - سید خسرو سید آقا - سید رحیم) بدین موجب از مطالبه مالیات و عوارضات دیوانی معاف و مسلم بوده از آنها حبّه و دیناری دریافت نمی‌شد و امور آنها همیشه موكول و موضوع بعالی جناب سعادت و سیادت انتساب آقای سید محمدحسین پیش‌نماز و مرحوم سید محمدحسن بوده و همه ساله مبلغی معین که از آنها عاید میگشت با مناصفه به عالیجذاب آقا سید محمدحسین و مرحوم سید محمدحسن میرسید و آسوده خاطر صرف معاش خود نموده به لوازم دعاگوئی دوام دولت قوی شوکت قاهره قیام و اقدام مینمودند علیه‌ها مانیز محض رعایت جناب سادات و مزید دعاگوئی ذات ملکی صفات اعلیحضرت قدر قدرت قوی شوکت شاهنشاه جمیجه روحنا و روح العالمین فداه از ابتداء هدایه السنه میمونه نیلان ثیل فرخنده تحويل و ما بعدها جماعت سادات عرب را از مالیات و عوارضات دیوانی معاف و کمافی سابق امور آنها را به عالیجذاب مشارالیه واگذار فرموده به صدور این مبارک رقم قدر تؤام امر و مقرر میفرمائیم مبلغی که از جماعت سادات عاید می‌شود با مناصفه فیمامین عالیجذاب مشارالیه و ورثه مرحوم مزبور قسمت نموده صرف معیشت خود سازند و از روی خلوص نیت به لوازم دعاگوئی دوام دولت قاهره پردازند مقرر آنکه جماعت سادات عرب خود را سپرده عالیجذاب مشارالیه دانسته مخالفت ننمایند. المقرر مقر بوالخاقان مستوفیان عظام و کتبه گرام شرح رقم مبارک را ثبت و ضبط نموده تخلف جایز ندارند و در عهده شناسندی شهر رمضان المبارک ۱۴۹۸

مهرهای سر کاغذی مسعود میرزا
ظل السلطان بسان سایر شاهزاده‌ها مهرهای سر کاغذ چاپی و سر چسب کاغذی داشت که چند نمونه‌ای از آنها را
معرفی می‌کنیم

سجح مهر سر کاغذی بخط نسخ - (دولت علیه ایران ظل السلطان ۱۲۹۸) چاپ بر جسته رنگی در بالا تاج سلطنتی و
کناره‌ها دور دیف ریسه قرینه‌ای گل و برگ بلوطی

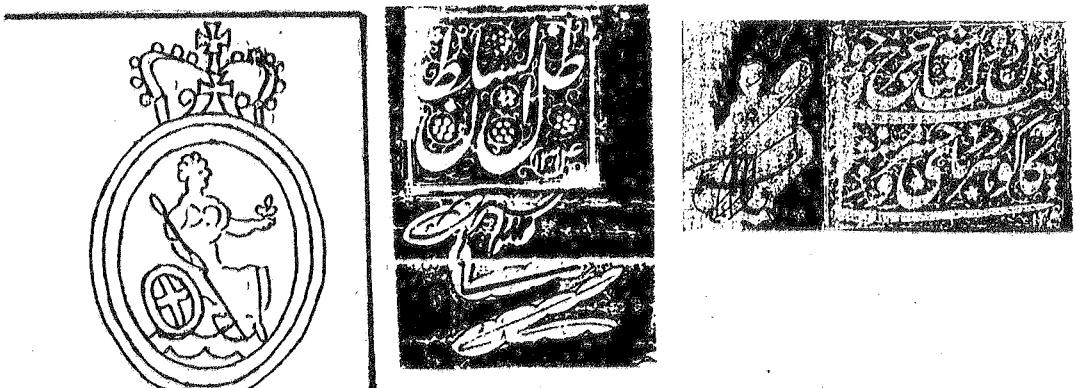
- ۲- مهر سر کاغذی رنگی و باسمه‌ای بر جسته ظل السلطان - شیر و خورشید ایستاده در بالا حواشی برگهای بلوطی
در وسط بخط ثلث (ظل السلطان ۱۳۰۳)

- ۳- مهر سر چسبی و پاکتی رنگی چاپی و بر جسته ظل السلطان - در وسط شیر و خورشید ایستاده شمشیر بدست
در پائین بخط نستعلیق بد (ظل السلطان)

طغرا

طغرا رقمهای ظل السلطان بسان همه شاهزاده‌ها (حكم والا شد) برنگ مشکی بود که در کنار مهر او دیده می‌شود.
توشیح او نیز ذیل یکی از رقمهای او ثبت شده که (ملاحظه شد) می‌باشد

E TOWG OOID

1859

نقش واتر مارک این شش صفحه که در کاغذ آبی کمرنگ دیده می‌شود ۵٪ کوچکتر شده است

(مسعود میرزا ظل السلطان)

مسعود میرزا چهارمین فرزند و پسر بزرگ ناصرالدین شاه قاجار است. که به سال ۱۲۶۶ تولد یافت.

مادر او عفت السلطنه دختر رضاقلی بیک غلام پیشخدمت بهمن میرزا است ظل السلطان گو اینکه سه سال از
ولیعهد مظفرالدین میرزا بزرگتر بود ولی چون مادرش زن عقدی شاه نبود نمی‌توانسته است ولیعهدی را از آن خود
نماید.

او از نوجوانی در کارهای حکومتی و اداره امور بخصوص مأموریت‌های در اصفهان و سایر بlad ایران داشت تا جایی
که لشگریان منظم و مرتبی تشکیل داد که پدر تاجدار خود را به رهاس انداخت و مایه تزلزل حکومتی او گردید.

از گزارشات مخفی که به ناصرالدین شاه داده می‌شد شاه بر او بدگمان شد که مبادا طغیان کند و سلطنت را بخطر
بیندازد روی این اصل ناصرالدین شاه سرتیپ واگنر را به اصفهان فرستاد تا وضع اداری و لشگری اورا گزارش دهد.
واگنر به اصفهان رفت و گزارشاتی به ناصرالدین شاه داد که در نتیجه از چشم شاه افتاد و رفته رفته مقام و منزلت
خود را از دست داد

خوشبختانه اصل آن گزارشات مضبوط مجموعه نگارنده است که تصویر آنها را در صفحات بعد ملاحظه خواهید
نمود.

مسعود میرزا در اوایل جوانی و سال ۱۲۷۵ به لقب یمین الدله و در همین سال به سن ۱۱ سالگی بجای کیومرث میرزا
مأمور شد و حدود ده سال بعد یعنی سالیان ۱۲۸۶ به ظل السلطان ملقب گردید.

ظل السلطان در تعذری و تطاول به مال و ناموس مردم از بد نام ترین شاهزادگان قاجاری است که در قساوت و بیرحمی
نظیر نداشته و صفحات تاریکی در تاریخ ایران بنام او ثبت گشته است.

او به سال ۱۳۳۶ ه.ق. و در سن هفتاد سالگی درگذشت و در مشهد مدفون گردید. از او چندین مهر رسمی و چاپی
بعا مانده که به ترتیب معرفی مینمائیم.

مهرهای رسمی مسعود میرزا ظل السلطان مهر شماره ۱ الف

الف - مهر چهارگوش - اندازه مهر 25×23 میلی متر - تاریخ حک مهر ۱۳۱۴ سجح مهر بخط نستعلیق (ظل السلطان
(۱۳۱۴)

نمونه رقم ظل السلطان با مهر (الف) به شماره ۱۷۰۸ مجموعه نگارنده

مهر در اندازه بزرگتر

ظل السلطان در اندازه اصلی

رقم ظل السلطان به شماره ۱۷۰F

رقم ظل السلطان با مهر شماره ۱۷۰F از مجموعة نگارنده

مراقبت و مواظبت حسام الوزارة در مأموریت به شیراز به کدخدايان و مستحفظین عرض راه در سنه (۱۳۱۸) سجع مهر (ظل السلطان ۳۱۴) توشیح شاهزاده زیر مهر (ملاحظه شد صحیح است)

عموم مستحفظین و کدخدايان عرض راه از اصفهان الى شیراز در صدور این خطاب مستطاب مستحضر و مستظره بوده بدانند جناب حسام الوزارة از همدان بطرف شیراز مأموریت دارد به موجب این حکم مطاع امر و مقرر میداريم باید در هر منزل که لازم باشد مستحفظ همراه مشارالیه رفته کمال مراقبت و مواظبت را بعمل بیاورند که سالمًا محترماً به شیراز برسد و بطر احترام و راحت و آسودگی روانه شود و در راه صدمه به مشارالیه نرسد عموم شماها باید نهایت اهتمام را بعمل آورده کوتاهی و غفلت نکنید و حسب المقرر در عهده شناسند شهر ربيع الثاني ۱۳۱۸ اندازه رقم ۲۵/۵×۲۲/۵ سانتی متر قرائت متن رقم از نگارنده

صفحه ۳۳۴

رقم ظل السلطان به شماره ۱۰۹F

رقم ظل السلطان به شماره ۱۰۹F از مجموعة نگارنده
(پرداخت بدون معطلي مبلغ شصت بومان به سيد محمد حسين در سنه ۱۲۸۰)

تحمیدیه در بالا (هولله تعالی شانه) برنگ مشگی

مهر مسعود میرزا با سجع - یمین دولت شه آفتاب چرخ وجود - یگانه گوهر دریای خسروی مسعود (۱۲۹)
طغای سرق - حکم والا شد برنگ مشگی آنکه عاليجهان سیادت و سعادت مآبان سادات مفصله طایفه عرب سید ابوطالب - سید اسماعیل - سید محمد علی - سید عبد الحسین - سید محمد حسن - سیدعلی - سید خسرو - سیدآقا - سید رحیم سرافراز و آگاه بوده بدانند از قراری که عاليجناب سیادت انتساب آقا سید محمد حسن معروض داشت از قرار نوشتجات و اساتید شرعیه همه ساله آن عاليجناب مفصله فوق مبلغ شصت تoman از بابت بدھی قبیله علی شمسی و علی بیکی به صیغه نذر بر ذمت خود قرار داده اید که بر سیبل استمرار در وجه او کارسازی دارند چون مدتی است ادادی وجه مسطور بعهده تعویق و تعطیل افتاده لهذا مقرر میفرمائیم که بر طبق احکام شرعیه باید مبلغ مزبور را بدون معطلي برسانند هر چه در این مدت قبض از او ابراز شود قبول نماید والا حقوق ثابت شرعا اور اتمام و کمال بدون عندر و حرف رد سازند که آسوده حال و فارغ البال بداعی بقای دولت ابد اتصال مشغول گردد بتنه از قراری که حکم و مقرر فرموده ایم باید وجه مزبور در وجه سید مسطور همه ساله برسد و رضای او در این باب به عمل بباید و اهمال و اغفال نورزنند فی غره شهر ذیقعدة الحرام

صفحه ۳۳۵

سنه ۱۲۸۰
تذہیب کثاره مهر استادانه اندازه رقم ۲۸/۵×۳۸/۵ سانتی متر قرائت متن رقم از نگارنده - پشت رقم تنها یک مهر بیضی شکل با سجع (ظهیرالدوله) دیده می شود.

رقم ظل السلطان به شماره ۱۶۹F

رقم ظل السلطان به شماره ۱۶۹F از مجموعة نگارنده

(بذل و مرحمت حکومت قمشه واردستان و مهاباد به میرزا حسن خان منشی حضور)

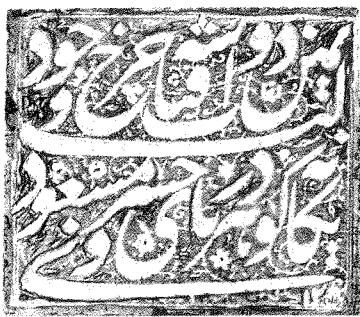
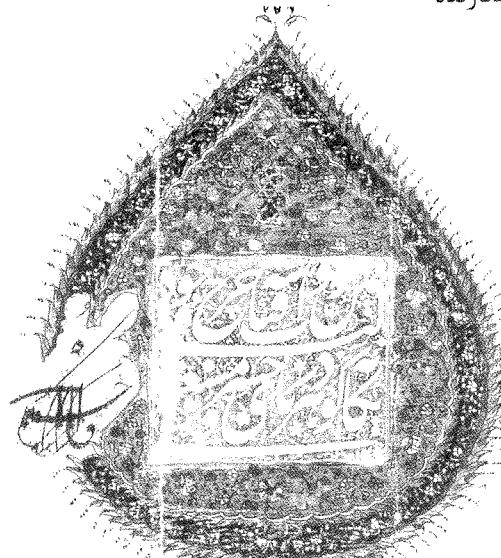
مهر ظل السلطان با سجع (خلف ناصرالدین شاه ظل سلطان مسعود - اخت بر ج شهی گوهر دریای وجود چون از موجبات آسایش رعیت و اعتبار و افزایش امنیت آبادی در بلاد استدامت امر حکومت و استقرار در کار نیابت است که بدوام مداخله و الفت با اهالی (ناخوانان) حسن تلاطف و لطف تصرف بکار رود و مقرب الخاقان فدوی آستان میرزا حسن خان منشی حضور که سالها است در استان مبارک تربیت شده باستعدادی که داشته از اثر توجهات ما سال به سال و روز به روز در نهاد او اثاث ترقیات ظهور و بروز یافته بهر خدمت و مأموریت که اورانامزد فرمودیم موافق رای معدلت آرای، حرکت نموده خدمات را بخوبی انجام داده از آن جمله یک شعبه از خدمات او تصرف در عمل و معامله قمشه واردستان بود و چند سال است که اعمال این موضع را بخوبی پرداخته عموم اهالی را از خود راضی ساخته که احدی شاکی و متنظم نبوده و متوجهات هر یک کاملاً بخزانه مبارکه رسیده لهذا موضع بقاء انتظامات موضع مرقومه و رضای رعایا و بذل و مرحمت نسبت به مشارالیه در هذه السنه تکمیل و ما بعدها نیز قمشه واردستان را به ضمیمه مهاباد و به مقرب الخاقان معزی اليه سپردیم...»

تذہیب و آریش طلائی - رقم ستونی و جمله بین السطور و حواشی با جدول زرین و رنگین پیراسته است اندازه فرمان ۲۸×۳۳ سانتی متر قرائت متن رقم از نگارنده

صفحه ۳۳۶

مهر شماره ۲ ب

ب - مهر چهارگوش - اندازه مهر ۳۲×۲۸ میلی متر - فاقد تاریخ حک مهر
سجع مهر (یمین دولت شه آفتاب چرخ وجود یگانه گوهر دریای خسروی مسعود ۱۲۹) بخط نستعلیق
نمونه رقم ظل السلطان با مهر (ب) به شماره ۱۵۹F از مجموعة نگارنده

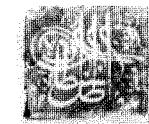
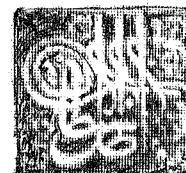
مهر بزرگ و اصلاح شده

مهر شماره ۳ پ

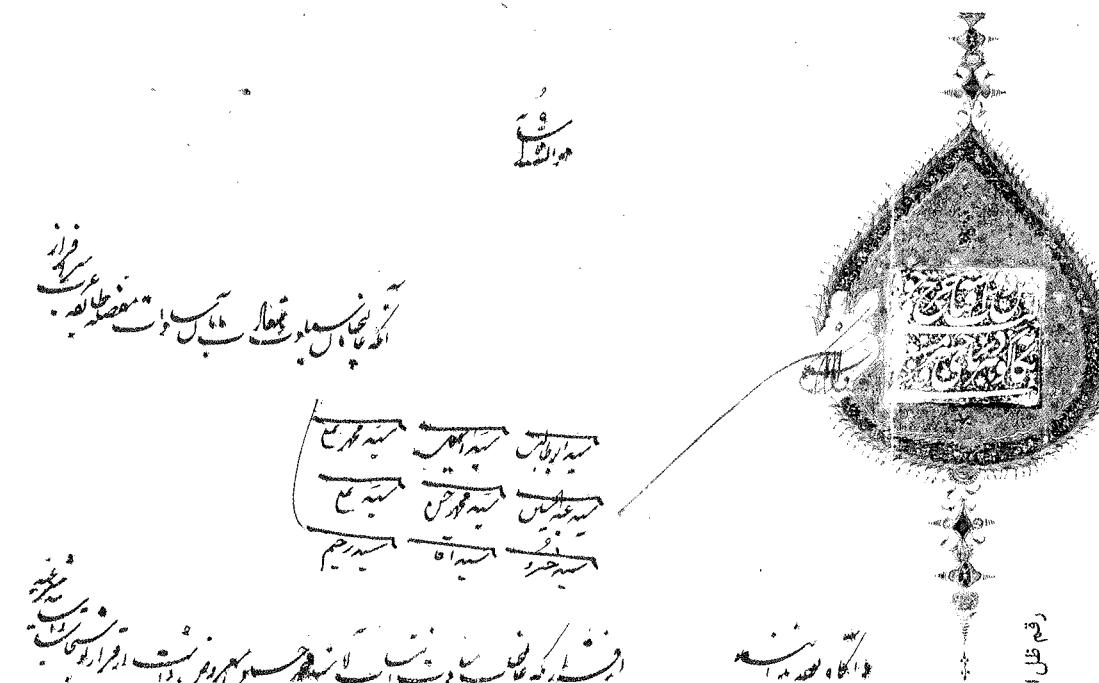
پ - مهر چهارگوش - اندازه مهر ۳۲×۳۰ میلی متر - فاقد تاریخ حک مهر
سجع مهر بخط نستعلیق (خلف ناصرالدین شاه ظل سلطان مسعود اخت بر ج شهی گوهر دریای وجود)
نمونه رقم ظل السلطان با مهر (پ) به شماره ۱۶۹ از مجموعة نگارنده

مهر شماره ۴ ت مهر چهارگوش اندازه و تاریخ حک مهر نامعلوم

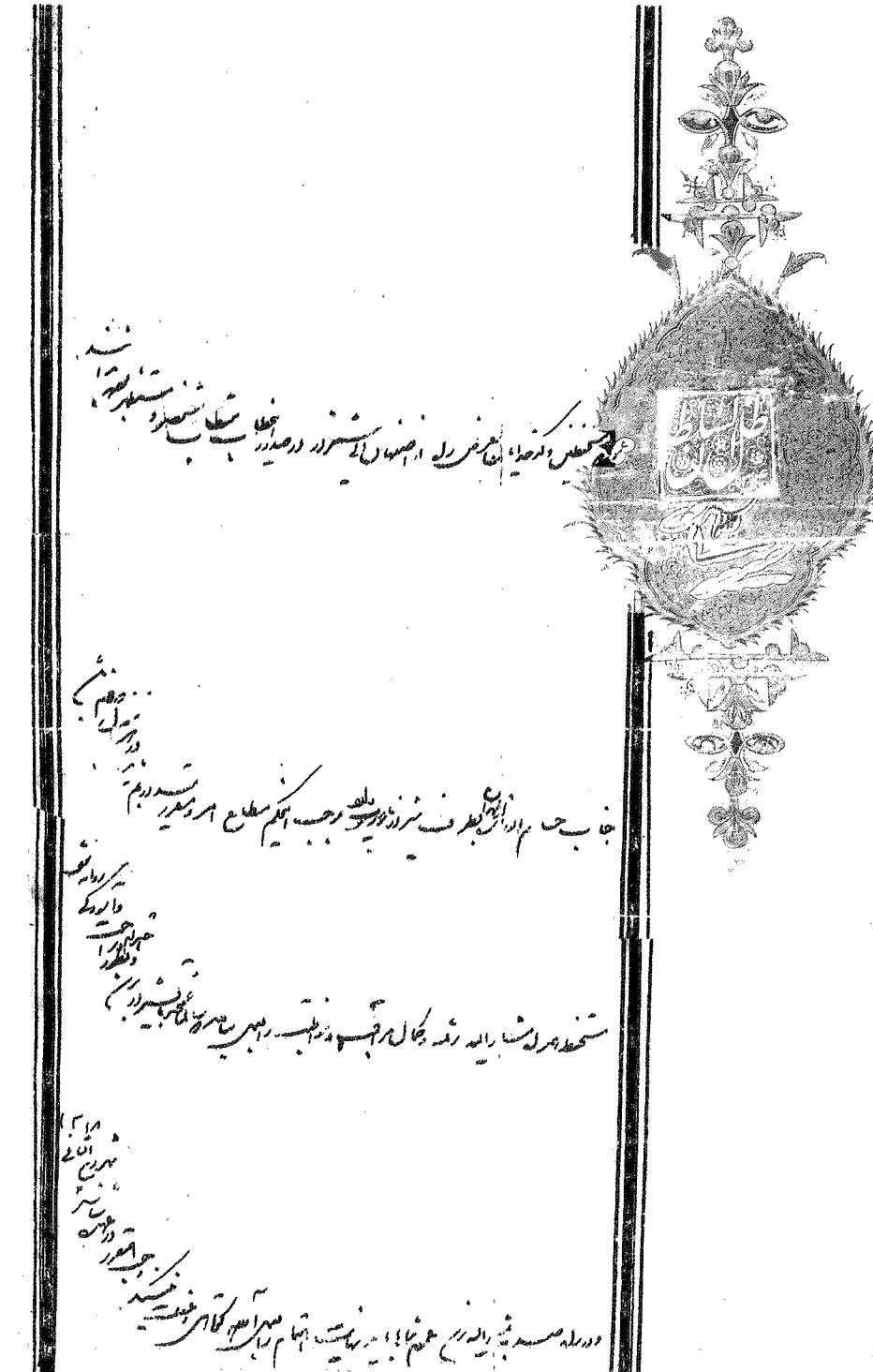

سجع مهر بخط طغای (ظل السلطان)

رقم ظل السلطان با مهر شماره ۲ (ب) در اندازه کوچکتر رقم ۱۷۵ / محمود عدیگرانده

میرزا آقان، سخنواری بیشتر قابلیت باشد که بر این قدر میتواند میتواند خود را در اینجا
دوستی از اینها نداشته باشد و اینها را میتواند بگذراند و اینها را میتواند بگذراند و اینها را میتوانند
دوستی از اینها نداشته باشد و اینها را میتوانند بگذرانند و اینها را میتوانند بگذرانند و اینها را میتوانند

رقم ظل السلطان با مهر شماره F. 7.1 از مجموعه نگارنده کوچکتر از اندازه اصلی

گزارش مخفی واگنر سرتیپ به ناصرالدین شاه

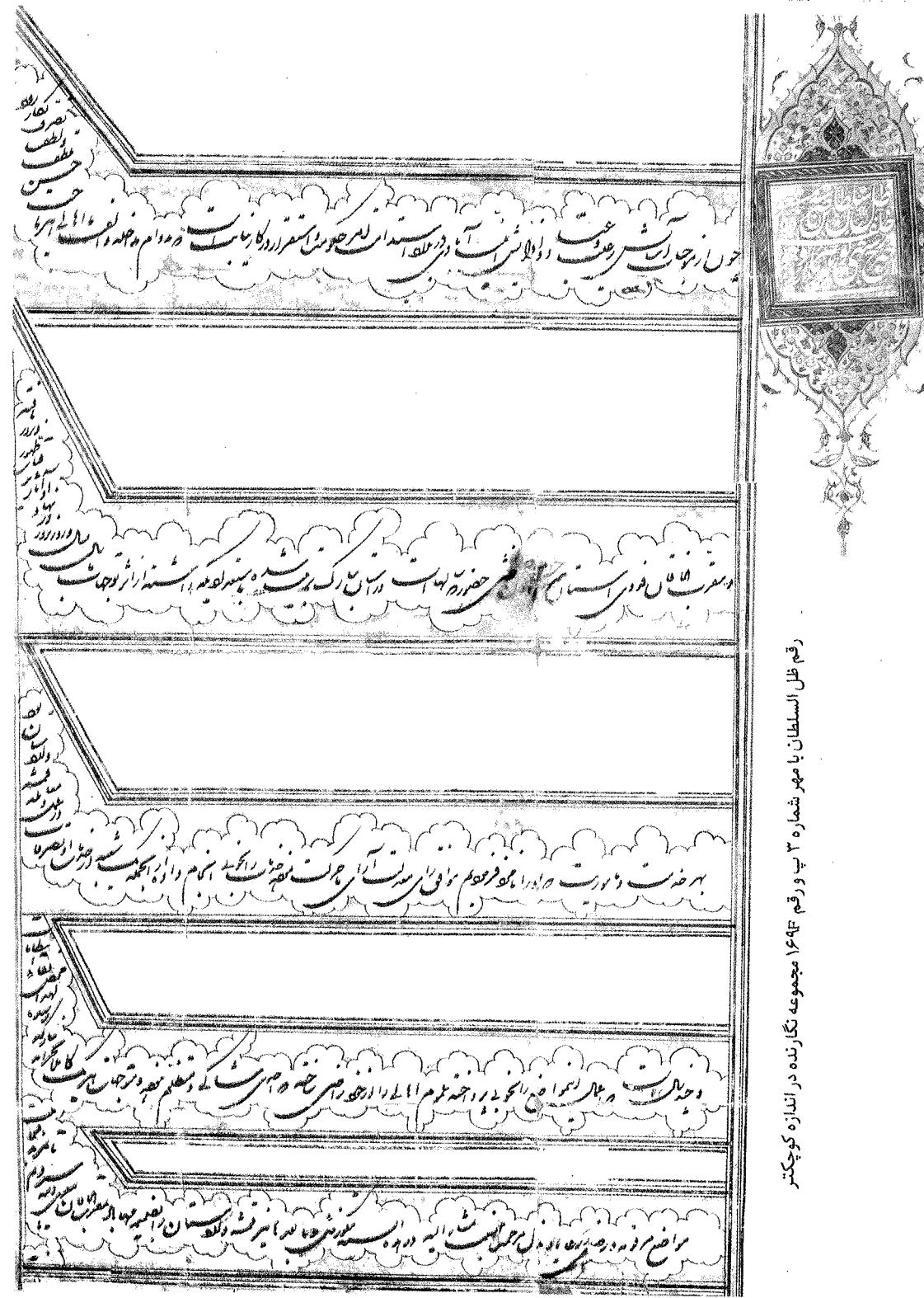
از گزارشات مخفی که به ناصرالدین شاه داده می‌شد شاه بر او بدگمان شد که میادا طفیان کند و سلطنت را بخطر بیندازد روی این اصل ناصرالدین شاه سرتیپ واگنر را به اصفهان فرستاد تا وضع اداری و لشکری او را گزارش دهد. واگنر به اصفهان رفت و گزارشاتی به ناصرالدین شاه داد که در نتیجه از چشم شاه افتاد و رفته رفته مقام و منزلت خود را از دست داد خوشبختانه اصل آن گزارشات مضمونه نگارنده است که تصویر آنها را در صفحات بعد ملاحظه خواهید نمود.

راپورت سرتیپ واگنر درباره نیروی توپخانه ظل السلطان به ناصرالدین شاه

راپورت و نامه

تو بنازیک دیرزین شد رکب از سه باطری رکبت فرانز کیفر زده بمنبی نیزش و داد و خدم در زیر
کرد و درستی پر زیر پشت شده نیز مسدون اوججه بخیز خان رکب شد و بخیز با هوش بخدر بخیز دارد
فرخنه با طریق اول نیز خیز خان رکب شد
فرخنه با طریق اول نیز خیز خان رکب
فرخنه با طریق عجم خیز خان رکب
عنه آن دیگر فرخنه دیگر ده فرخنه
من هم آن فرخنه را باز ببرد و همچنان خودم و بخیز هم و آن حکمه شش پله دارد و را خوب نیزه داشته باشد
جذک را با دیگر فرخنه نیز خیز دارد و بخیز دیگر دوب خود را خود داشته باشد و دیگر را خیز نیزه داشته باشد
که دیگر ده فرخنه دیگر داده ام که در کار را خوب نیزه داشته باشد و در جهه دیگر داده باشد

اسناد فوق اعاده ارزنده گزارش واگنر سرتیپ درباره اردوی بسیار مجهز ظل السلطان و مهر بیضی شکل واگنر در اندازه 14×14 میلی متر با سمع (واگنر سرتیپ) یخط نستعلیق شماره اسناد ۲۲۷۷ و ۲۲۷۸ و ۲۲۹۷ و ۲۲۹۸ مجموعه نگارنده اندازه صفحه 27×27 سانتی متر

آب و درجه مادره شرکر و کچه آن را بعد مطابق قانون خوب آمریخه و فرماندهی بر دارد و مکان خوب نیست
و در هر چهارم هفده سال علم و کنایه دیدم که آن را در خانه و مکانی جزو دو محیط عالم و دنیا نه داشت و این فقره
بناییت هر شرکه داشت هر کاره

همچنان خود تقدیر کردند و اوروز خوب نیسته بخواص دکتر روز و دکتر بادله
لشکر پیغمبر صدر کار علیش بپشت به شرکه داشت بیزد خوب خون دیزد خود داشت شرکه
مردگان زنگنه در کارهای بد و ملطکی است و فرات و غیره بیشتر خوب دن این خوش دلات هم کنند راه
سکون خود خوش شد و مطابق با پیغمبر اسلام و باب پیغمبر شنیده خوش شد
میرزه حسن و میرزا علی خداوند و میرزا علی محمد خان لشکر کردان در آن میزد نظر طرفه همچنان
که راه را خوش داشت و مفعول از زر و رام این باب این را در فرشتگان خود را کردند
وقت آنکه وجب داشت که عده هر قریبی از رازیان را کرد و اندک کجا صدمه دنیا نه فخر شدند

همه باطری را کمیه دنیا نه داشتند و در هر باطری رسته فرد کارهای دسته فرد کارهای دنداده شدند
دانه دنداده شدند که هر چهارم هفده سال علم و کنایه دیدم که آن را در موضع خود در تخت
پیغمبر کنیت نگیرم بتو بوار در پیاز اگر هم که شنیده در هر وقت بخواهند بین کوفه و بصره زیست کرد

دانه من کار تو بناهه ذریمه کسر و باتس نه نمیتوشد ذخیره هم اور دنیا هم این کار را این را این را
آنکه داده

مهر و اگنر سرتیپ در انتهای گزارش به ناصرالدین شاه
مجموعه نگارنده در اندازه اصلی

Artillerie

Une Division, formante trois batteries, commandée par un des plus intelligentes et instruits Officier de la Perse, le Général Ali Khan, ancien élève de l'école de St. Cyr.
Son aide est Abdoul Houssein Khan sanctip, un officier d'une très bonne intelligence et d'un esprit bien développé.
1. Batterie - Commandant : Mirza Houssein Khan serheng.
2. " " " " Mirza Seied Djavad " " "
3. " " " " Joulam Houssein " "

Effectif : 252 Artilleurs.

J'ai examiné l'artillerie dans toutes les formations à pied, dans tous les exercices à cheval, formations fermes et ouvertes pour le combat, dans le tir à cible avec canons et avec carabines, dans le maniement de sabre et de carabines, j'ai examiné l'artillerie dans l'exercice auprès des toutes espèces des canons, j'ai examiné le maniement des tous projectiles, le maniement du fusil de Shrapnel, j'ai examiné la connaissance de la hauteur de la table de tir, du niveau d'eau et de pointer (viseur) les canons.

Dans tous cet grande nombre des disciplines et sciences d'artillerie, j'ai trouvé une instruction parfaite et profonde, non seulement chez les officiers, — mais aussi chez les sous-officiers et Artilleurs, qui m'a fait un vrai étonnement, aussi le service de garde et parfaitement instruit et correctement fait.

راہت سیما نظم

دریافت چه مركب است از ه باطلیان و فرنگیان آن نیز فخر الدین رئیس است
خدوه سردار لشیز دریافت نیز در چهار رصده فخر یافش
فرنگیان باطلیان اهل حقیقی خان مریم است
فرنگیان باطلیان دریم نیز عیناً فرانس مریم است
دریافت چه مركب است از ه باطلیان و فرنگیان آن نیز راجحه مریم است
خدوه سردار لشیز فوج هزار فخر است
فرنگیان باطلیان اهل حقیقی خان مریم است

آنچه در بیان در میان دو شش دلخواه و صورت نسبه های تحریفیه از قدر نشون، زیرینه است و در حقیقتها بجز خود
دشمن شنید و می خواست و می خواهد از برخی از آنها در سیاست خارجی این در خدمت فرماندهی کرد که اینکه شنیده باشد
و پیش از این راه خوش شدم و آنها خوش شدم

و خلط ازدرازی در آن شرکت

در پرس و پرس از آنها سچ خواهیش فردیست نه ده هر چه برگارا، باز خود را درست کند

برگان نیز در این بخش معرفه شده است و معرفه این بخش می تواند معرفه بقیه بخش های آن را کاره ای

سینه پریش سنه و از در راه ب شرق و آخ رز که از این سه قدر خودش

لهم ذبیح من سایر الاله ها عز و جلت و ملک من کنارکار و حضرت خانم خاتمه نبود

لپورت سر تیپ و گنر در پاره نشود می ساده نظام ظل السلطان به ناصر الدین شاه

مجموعه نگارنده در اندازه کوچکتر

Cet résultat éclatant est l'œuvre du général Ali Khan, avec le concours et l'aide importante du Colonel Mira Hussain Khan, Mira Seïd Djawad Khan, Mira Poulam Houspin Khan qui les sont distingués par leurs capacités, leur zèle et diligence infatigable, et profonds connaissances dans leurs armes compliquées.

Colonel Mirza Houssein Khan, Mirza Said Djawad Khan et Mirza Goulam Houssein Khan sont anciens élèves de la mission Militaire Autrichienne et y font un grand et vrai honneur à cette mission, dans leurs tâches difficile.

Il sera évidemment nécessaire d'augmenter l'état de la Division d'Artillerie sur 450 sous-officiers et artilleurs, c'est à dire chaque Batterie 150 hommes, et augmenter l'état des sous-officiers par Batterie sur trois vétill avol, trois vétill 12 caporana, parceque en cas de nécessité il n'y aura pas de l'artillerie, quelle armes est plus difficile d'instruire et de perfectionner, que l'infanterie et la cavallerie.

الرسالة

رأبودت سرتیپ و اگر درباره نیروی سواره نظام ظل السلطان به ناصرالدین شاه

Infanterie

Infanterie
Régiment Djellali avec deux bataillons sous
le commandement du Général Mirza Farkhod,
lah Khan. Etat: 1400 soldats.

1. Battalion Hafsa Khan se heng. Commandant
2. " " Mirza Ali Khan " " Commandant

Régiment Tschoarmohal avec deux bataillons
sous le commandement du Général Aliera
et Hmet Khan. État: 1000 soldats.

1. Bataillon : Abdoul Hossain Khan serhang.
 2. " " " Panazar Ali Khan " " " Commandant

Tous les deux régiments sont instruits dans les formations fermées et ouvertes, exercice de combat dans le maniement d'armes, dans l'exercice des tirailleurs, dans le tir à cible, aussi dans le service de garde d'une manière extrêmement satisfaisante et excellente.

L'habillement, équipement et armement non seulement joli, mais aussi très satisfaisant et excellente pourvu pour la chaleur d'été et pour la sévérité de l'hiver

Dans l'équipement rien n'est oublié et les soldats sont pourvus des tous.

Les deux généraux Mirza Fazlollah Khan et Mirza ethmet Khan, avec quelques officiers instructeurs, soit anciens élèves de la Mission militaire autrichienne y font un vrai et grand honneur à leurs anciens professeurs.

L'excellente instruction de l'infanterie est le résultat de leurs zèle et diligence.

(محمد تقی میرزا رکن الدوله)

مشخصات مهر - چهارگوش - اندازه مهر ۲۱×۲۵ میلیمتر - تاریخ حک مهر ۱۲۹۴

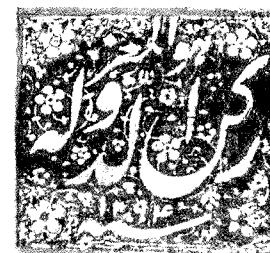
سجع مهر بخط نستعلیق - (هوالمعز - رکن الدوله سنه ۱۲۹۴)

سجع مهر کوچکتر بخط نستعلیق (هوالعباد - رکن الدوله) تاریخ ناخوانا - توشیح (ملاحظه شد) در محاذات مهر و نمونه

رقم رکن الدوله به شماره ۲۰۳۷ مجموعه نگارنده در صفحه

مهر در اندازه اصلی

مهر بزرگ و اصلاح شده

توشیح محمد تقی میرزا در سمت چپ مهر (ملاحظه شد)

نمونه رقم رکن الدوله به شماره ۲۰۳۷ از مجموعه نگارنده

عمده الامراء العظام منتصر الملک حاکم کهکیلویه و بجهان سرافراز بوده و بداند از قرار حکم فرزند اسعد کامگار عین الملک یکصد و بیست تuman به صیغه مستمری حکومتهای بهبهان از تفاوت عمل آنجا در حق جناب فضایل و کمالات اکتساب سیادت و سعادت نصاب آقا سید ابراهیم سیدالسلطان برقرار و همه ساله عاید شده چون مراتب شایستگی و استحقاق و مراسم دعاگوئی جناب مشارالیه در حضور مبارک مشهود و معلوم گردیده علیهذا به صدور این خطاب مستطاب والا امر و مقرر میفرمائیم که از هذه السنّه وما بعدها نیز کماکان مبلغ مزبور را بطور یکه فرزند کامگار عین الملک به مشارالیه رعایت کرده و عاید داشته است آن عمده الامراء العظام هم عاید دارد که صرف معاش خود ساخته آسوده خاطر و مرفه الاحوال مشغول (افتاده دارد) البته حسب المقرر معمول دارد و در عهد شناسد فی سیم شهر ربیع الثاني ۱۳۱۰ سانتی متر

قرائت متن رقم از نگارنده

نگاه کنید به مقاله نگارنده در صفحه ۱۷ مجله بررسی های تاریخی شماره ۴ سال هشتم

Cavallerie.

Quatre régiments Doulam fath sous les ordres du brave saertip avval Kerim Agha.

Etats: 1200 cavaliers, sans sœurs et trompettes.

1. Régiment Haydar Khan serheng.

2. " Habib Agha saertip.

3. " Djawad Agha serheng.

4. " Nadjaf Pouli Khan serheng.

Les quatre régiments sont exercés dans toutes les formations à pied et à cheval d'une manière excellente.

Leurs exercices à cheval dans toutes les formations fermées et ouvertes pour le combat, le service de tirailleur et l'observation de l'ennemi sont précis et rapides.

Le maniement de sabre et fusil et leurs tir à cible à pied et du cheval est plus perfectionné, comme dans les cavalleries européennes.

Le service de garde est parfait.

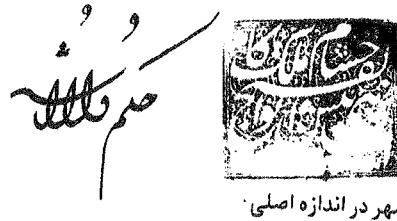
Le habillement est très joli et très pratique, même riche.

L'équipement du cavalier et du cheval est superbe, et très pratique pour l'hiver, comme pour l'été. Leurs paletots d'hiver se laissent former en 5 minutes dans une hute d'abri — sans bois avec leurs parabines — contre soleil, pluie et neige, une très bonne idée. Les chevaux de la cavallerie sont présent, en très bon état et bien nourris.

Le général Kerim Agha est le fondateur de cette cavallerie et grâce à son énergie, activité et zèle, cette cavallerie merite d'être hautement louée.

Kerim Agha avec quelques officiers instructeurs font un vrai et grand honneur à la mission militaire russes, sous laquelle ils ont reçu leur éducation militaire.

ابوالفتح میرزا مؤیدالدوله
مهر چهارگوش - اندازه مهر 21×32 میلی متر - تاریخ حک مهر ناخوانا
سجع مهر نستعلیق (حسام ملک ابوالفتح پیش کار شاهی) و یا عبارت دیگر طغای سر رقم (حکم والا شد)

مهر در اندازه اصلی

مُؤيَّدُ الدُّولَةِ

نمونه رقم ۱۶۴۷ مجموعه نگارنده

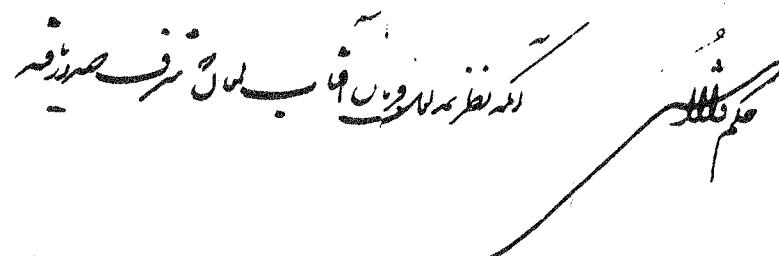
ابوالفتح میرزا مؤیدالدوله پسر بزرگ سلطان مراد میرزا حسام السلطنه و داماد ناصرالدین شاه است که در مدت حیاتش به مناصب نان و آبداری منصوب گشته و به سال ۱۲۹۸ ملقب به مؤیدالدوله شد او در سال ۱۳۲۵ والی فارس بود و در سال ۱۳۳۰ ه. ق. وفات یافت.
بنوشه با مداد در کتاب رجال خود سجع مهری از او یاد نموده که چنین است.

مؤیدالدوله ابوالفتح راد

سحر شه و گوهر سلطان مراد

(عمادالدوله)

مشخصات مهر - چهارگوش - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۳۰۴
سجع مهر بخط نستعلیق (عمادالدوله) طغای سر فرمان (حکم والا شد)

مهر (اویس میرزا)

فرزند فرهاد میرزا معتمدالدوله بن عباس میرزای ولیعهد است و مشخصات مهر او چنین است

مشخصات مهر - چهارگوش - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۲۵۸
سجع مهر - (بنده شاه جهان سلطان اویس) (۱۲۵۸)

رقم رکن الدوله به شماره ۲۰۳۷ مجموعه نگارنده در اندازه کوچکتر

مُؤيَّدُ الدُّولَةِ رَكْنُ الدُّولَةِ نَجْمُ الدُّولَةِ (حُكْمُ الْعَادِ رَكْنُ الدُّولَةِ)

صَمَدَ اللَّهُ عَزَّلَهُ وَجْهُهُ وَنَبِيَّهُ صَفِيفُ الْجَنَاحِ لَعَلَّهُ يَعْلَمُ مَا يَرَى
شَهِيدُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ

(معتمدالدوله)

مشخصات مهر - چهارگوش - اندازه مهر 21×24 میلی متر - تاریخ حک ناخوانا
سجع مهر بخط نستعلیق (معتمدالدوله) تحمیدیه (هوالله تعالی شانه) طغرای رقم (حکم والا شد)
و نمونه رقم معتمدالدوله از مجموعه نگارنده به سال ۱۳۰۹ ه.ق. و طغرای او

نمونه رقم معتمدالدوله از مجموعه نگارنده
حکم والا شد برند مشگی - از آنجا که همواره تحصیل موجبات دعاگوئی دوام عمر و دولت روزافزون قاهره بندگان اعلیحضرت قادر قدرت
قضا شوکت اقدس همایون شاهنشاه جمیع عالمیان پناه روحی و روح العالمین فداء منظور نظر مرحمت اثر والا است و عالیجناب سیادت
ماپ سعادت انتساب سلاله السادات الاطیاب آقا سید ابراهیم سید السلطان ببهانی از اجله سادات عالی درجات و منجمله دعاگویان
خاص دولت جاوید عدت قاهره است و حضرت مستطاب اشرف افخم اجل اکرم آقای امین السلطان وزیر اعظم دامت شوکته در توصیه
مشارالیه مرقوم فرموده بودند لهذا از هذه السنه توشقان ئیل و ما بعدها مبلغ بیست تومان به صیغه وظیفه سرکاری بدون رسوم در حق
مشارالیه مرحمت و برقرار فرمودیم که همه ساله به موجب برات صادر از دفتر اخذ و دریافت داشته صرف معاش نماید و مرفة الحال مشغول
دعاگوئی عمر دولت ابد مدت همایونی اروحتنا فداء باشد مقرر آنکه مقرب الخاقان مستوفیان و سرشنیه داران شرح رقم مطاع راثت و ضبط
نمایند و در عهده شناسند فی شهر جمادی الاول سنه ۱۳۰۹ قرائت متن رقم از نگارنده

نگاه کنید به مقاله نگارنده صفحه ۱۶ معلمہ بررسی‌های تاریخی شماره ۴ سال ششم

شَهِيدُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ
لَعَلَّهُ يَعْلَمُ مَا يَرَى
صَفِيفُ الْجَنَاحِ لَعَلَّهُ يَعْلَمُ مَا يَرَى
شَهِيدُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ

لَعَلَّهُ يَعْلَمُ مَا يَرَى
صَفِيفُ الْجَنَاحِ لَعَلَّهُ يَعْلَمُ مَا يَرَى
شَهِيدُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ

شَهِيدُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ
لَعَلَّهُ يَعْلَمُ مَا يَرَى
صَفِيفُ الْجَنَاحِ لَعَلَّهُ يَعْلَمُ مَا يَرَى
شَهِيدُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ

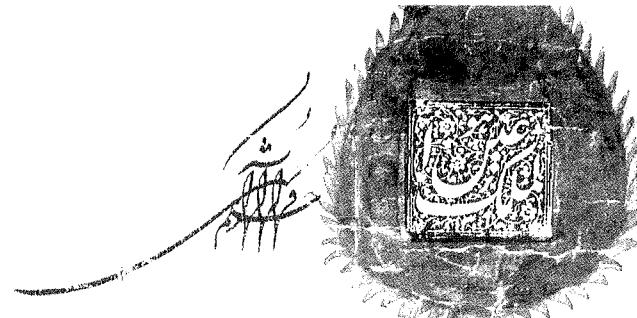
لَعَلَّهُ يَعْلَمُ مَا يَرَى
صَفِيفُ الْجَنَاحِ لَعَلَّهُ يَعْلَمُ مَا يَرَى
شَهِيدُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ
لَعَلَّهُ يَعْلَمُ مَا يَرَى
صَفِيفُ الْجَنَاحِ لَعَلَّهُ يَعْلَمُ مَا يَرَى
شَهِيدُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ

لَعَلَّهُ يَعْلَمُ مَا يَرَى
صَفِيفُ الْجَنَاحِ لَعَلَّهُ يَعْلَمُ مَا يَرَى
شَهِيدُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ
لَعَلَّهُ يَعْلَمُ مَا يَرَى
صَفِيفُ الْجَنَاحِ لَعَلَّهُ يَعْلَمُ مَا يَرَى
شَهِيدُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ

لَعَلَّهُ يَعْلَمُ مَا يَرَى
صَفِيفُ الْجَنَاحِ لَعَلَّهُ يَعْلَمُ مَا يَرَى
شَهِيدُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ
لَعَلَّهُ يَعْلَمُ مَا يَرَى
صَفِيفُ الْجَنَاحِ لَعَلَّهُ يَعْلَمُ مَا يَرَى
شَهِيدُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ وَمُؤْمِنُهُمْ

(عین الملک)

مشخصات مهر - چهارگوش - اندازه مهر 17×20 میلی متر - تاریخ حک مهر ۱۳۰۹
سجع مهر بخط نستعلیق - (هو عین الملک ۱۳۰۹) طغرای رقم (حکم والا شد)
و نمونه رقم عین الملک به شماره ۲۰۵F مجموعه نگارنده در صفحه

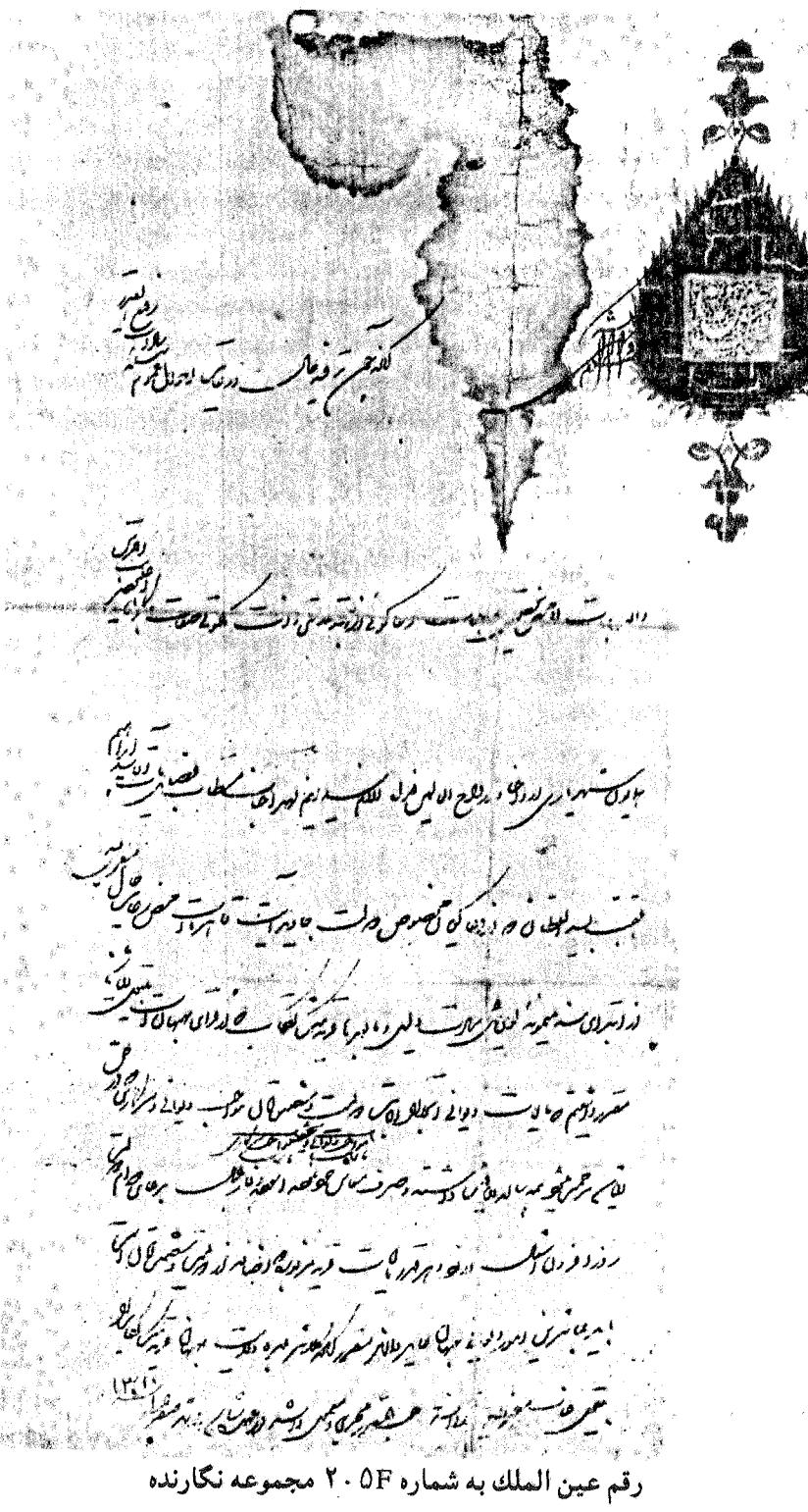

سجع مهر (هو عین الملک ۱۳۰۹) طغرای رقم (حکم والا شد)

رقم عین الملک به شماره ۲۰۵F مجموعه نگارنده

حکم والا شد. رنگ مشگی آنکه چون ترفیه حال و رعایت احوال عموم سلسله سادات رفیع القدر والدرجات را محض تحصیل حاجات دعاگوئی از جهت سلامتی ذات ملکوتی صفات بندگان اعلیحضرت اقدس همایون شهریاری ارواحنا فداء و ارواح العالمین فداء لازم میدانیم لهذا جناب مستطاب فضائل مأب آقا سید ابراهیم ملقب به سید السلطان که از دعاگویان مخصوص دولت جاوید آیت قاهره است محض رعایت حال معزی الیه از ابتدای سنه میمونه لوی نیل سعادت دلیل و ما بددها قریه تنگ نکاب که از قرای بهبهان است بتیول ایشان مقرر داشتیم که مالیات دیوانی آنجارا از بابت دویست شصت تومان مواجب دیوانی و سرکاری که در حق ایشان مرحمت می شود همه ساله دریافت داشته و صرف معاش خود نموده آسوده و فارغ بال بدعای دوام دولت روز افزون اشتغال ورزد و هر قدر مالیات قریه مزبوره که اضافه از دویست و شصت تومان است باید به مباشرین امور دیوانی بهبهان عاید دارند مقرر آنکه کلانتری بلده ولايت بهبهان قریه تنگ نکاب را به تیول جناب معزی الیه دانسته حسب المقرر مجری و معمول داشته در عهد شناسد فی شهر صفر المظفر ۱۳۱۰ قرائت متن رقم از نگارنده

رقم محمد تقی میرزا کن الوله که به سال ۱۳۰۹ ملقب به عین الملک شد

رقم عین الملک به شماره ۲۰۵F مجموعه نگارنده

۱- نگاه کنید به مقاله نگارنده صفحه ۱۵ مجله بررسی‌های تاریخی شماره ۴ سال هشتم

۳- مهر چهارگوش - اندازه مهر 12×10 میلی متر - سجع مهر بخط نستعلیق (محمد تقی ۱۲۴۵)

سومین مهر امیرکبیر با سچع (محمد تقی ۱۲۴۵) ذیل فرامین شماره‌های ۱۱۶-۱۹۰-۱۹۲ مجموعه نگارنده

از این مهر چهار نمونه در پشت فرامین محمد شاهی مجموعه نگارنده جلیب نظر می‌کند که در بالای فرمانها نقش شده و ذیل آنها جملاتی به شیوه طغرائی درج شده است و بقیه مسئولیین امور صدور فرامین به ترتیب مقام در زیر «مهر (محمد تقی)» مهر زده و مقام خود را نیز یاد نموده‌اند این مهر (محمد تقی) در زمانی که مشاغل لشگرنویسی و مستوفی گری را عهده دار بوده در بالای پشت فرامین محمد شاهی دیده می‌شود

دوران طلائی حکومت امیرکبیر که خدمات صادقانه و قاطعانه وی را متجلی می‌ساخت و آحاد ملت را ترقی و تعالی نوید میداد باندزهای در دل مردم جای گرفته بود که او را ناجی و حامی خود می‌دانستند و با جملات تحسین‌انگیز و متعالی اورابه خدمات بیشتر تشویق می‌نمودند نمونه این احترامات ذیل فرمانی که در مجموعه نگارنده است شاهد صادقی است که در اینجا ملاحظه می‌نمایند.

مقر آنچه جای جلای و نیاب تضامنی و تائش بیهوده و خارکتار نظر ام الذو و مهد و احتمام
وقوام الالکوه و لغزو الاعتصام مقر آنچه بازی میگردد این میر احمدی خان امیر اعظم و امیر کریم عساکر منصوب از نظام و عنوان امیر اعظم
که صفت خیس ای اعجم آحاد و افراد و بورجیو عالم چاه شارلیه ایزرنک بالاسفصال خود داشته از سخن و صلاح او حکا و ماید
کتاب سعادت اکتسار شرح این تبیان شو شفت در باشور ایش و فخر خلو و و دوام نماید و در عده پسره خرزه همراه طهر ۱۲ غیر

تاریخ فرامین که این مهر ثبت شده^۱ محram سال ۱۲۵۰ ذیل فرمان شماره ۱۱۵F مجموعه نگارنده از محمدشاه قاجار فرمان شماره ۲ به تاریخ شهر شعبان ۱۲۵۱ ذیل فرمان شماره ۱۱۶F مجموعه نگارنده از محمدشاه قاجار فرمان شماره ۳ به تاریخ شهر صفر ۱۲۵۴ ذیل فرمان شماره ۱۹۰F مجموعه نگارنده از محمدشاه قاجار فرمان شماره ۴ به تاریخ شهر ربیع الاول ۱۲۵۵ ذیل فرمان شماره ۱۹۲F مجموعه نگارنده از محمدشاه قاجار خوشبختانه دو تا از این مهر بروشنی ثبت شده که آن را بزرگ کرده و بدیدار علاوه‌مندان میرسانیم خان ملک ساسانی در صفحه ۳۷۵ جلد ۲ کتاب خود مهر چهارگوش و کوچک امیر کبیر را معرفی کرده که سمع
امتوکل علی الله محمد تقی)

میرزا تقی خان امیر کبیر

میرزا تقی خان پسر مشهدی قربان هزاوه‌ای فراهانی ابتدا در معیت پدر در خانه قائم مقام مشغول خدمت بود بعد از مدتی در اثر هوش و ذکاوت خدادادی و لیاقت فطری از شاگردی پدر به مدرسی آقازاده‌ها در آمد و در دستگاه قائم مقام وارد خدمات دولتی شد.

او مدتی لشگرنویس و بعد مستوفی و وزیر نظام و پس از آمدن به تهران و جلوس ناصرالدین شاه به لقب آتابیکی و امیر نظامی ملقب گشت و با خواهر شاه ازدواج نمود.

میرزا تقی خان بعد از آنکه روال کار مملکت را عادی و شروع به اصلاحات نمود دشمنان داخلی و خارجی از جوانی و نادانی شاه استفاده کرده با دسائیں و تفتیین ناجوانمردانه بر علیه او برخاستند تا در نتیجه ذهن خام پادشاه را به خلع او برانگیختند تا عاقبت الامر شاه در ابتدای اورا در ۲۰ ماه محرم ۱۲۶۸ از صدارت معزول و پنج روز بعد از تمام مشاغل دولتی بر کنار نمود و پس از مدتی در ۱۸ ماه ربیع الاول همین سال بدستور ناصرالدین شاه و سیله حاج علی خان مقدم مراغه‌ای با وضع بسیار فجیعی در حمام فین کاشان به قتل رسید و بعد از او میرزا آقاخان نوری بصدارت گماشته شد.

از امیر کبیر تاکنون سه مهر شناسائی نموده‌ام که مشخصات آنها چنین است

۱- مهر چهارگوش - اندازه مهر 17×19 میلی‌متر - تاریخ حک مهر ناخوانا
سجع مهر بخط نستعلیق (الله الا الله الملك الحق المبين عبده محمد تقی) سواد مهر ثبت شده در پشت فرمان شماره
۱۹۳۷ به تاریخ صفحه ۱۲۶۵ ق. م. محمد تقی نگاران

میراث اسلامی

مهر در اندازه اصلی

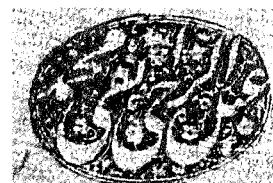

مهر امیرکبیر ثبت شده پیش فرمان ۱۹۳۷ مجموعه نگارنده به تاریخ صفر المظفر سال ۱۲۶۵ ه.ق.

۱- مهر بیضی شکل - اندازه مهر 14×11 میلی متر - تاریخ حک مهر ۱۴۴۳
سجع مهر بخط نستعلیق (عبدالراجی محمد تقی ۱۴۴۳) سواد مهر ثبت شده در پشت فرمان شماره ۱۱۶F مجموعه
گنجه به تاریخ سیمین شانزده ۱۴۷۶

مهر در اندازه اصلی

مهر بزرگ و اصلاح شده

نامه‌های امیرکبیر به ناصرالدین شاه قاجار

در مجموعه اسناد تاریخی نگارنده چهار برق دستخط امیرکبیر مضبوط است که به علت سندیت تاریخی و روابط فیما بین امیر و شاه از اهمیت زیادی برخودار می‌باشد یکی از این نامه‌ها که آخرین نامه وی به ناصرالدین شاه است حاوی نکات مهمی است که در کتاب (امیرکبیر و ایران)^۱ بررسی شده و متن کامل آن نیز در اینجا ارائه می‌گردد و سه نامه دیگر که متن‌من موضعات متفاوتی است بدقت قرائت شده و بدیدار علاقمندان میرسد.

نامه شماره ۱۵ به شماره ۲۲۳F مجموعه نگارنده بخط امیرکبیر خطاب به ناصرالدین شاه

قربان خاکپای همایون مبارک شوم دستخط همایون زیارت و مایه شکر گزاری شد. فقره از مرحمت قلبی خودتان مرحمت فرموده بودید و از خدا خواسته اید که مدت العمر درزیز سایه مرحمت شما به همین اعتبار و حال خوش زندگانی شود. البته در این عالم عنصری ظاهر رو حالت بی حرف و جاری و ممکن است یکی راه قلوب دیگر جنسیت، اگرچه شما پادشاه و من نوکر شما و رعیت و لکن اگر با شما حالت جنس نداشتم یقیناً افقم با شما به همان طور عالم انس نمی‌شد، ثانیاً عالم جمیع سرایر و قلوب که خداست او را به شاهدی می‌طلبم، از آن ساعت که دست ارادت و نوکری داده‌ام هر آن در عالم حالت ارادت قلبی و نوکری خود را زیادت نماید و به خدا آنی در دنیا ناراحتی شما را خواسته‌ام و همه بلاهای دنیا را به جان خریده‌ام. به ولای مرتضی علی هر وقت اگر عرضی که جزئی مایه تکر شما بوده است کرده‌ام از روی قلب نبوده بلکه اقتضای امور دنیا و مصلحت نوکری شما را در دنیا دانسته‌ام. خلاصه جسارت است، اما یقین بدانید که من در عالم رعیتی خود مردم و تا به این دقیقه ابدآ خیانت و نامردمی نکرده و تا زنده هستم خاک کف پای شما را به عالم نمی‌دهم، اگر من در رضا و نوکری شما جان و مال و آبرو و اولاد و عیال همه را ندهم و بند از بنندم سوا نمایند از رضای شما بگذرم در دو دنیا روی سیاه باشم. اما مجلس پُر طولانی شد این غلام میل نداشتمن حرف بگویم، ایشان ابتدا کردند و زیاد مکالمه طولانی شد، مظنه آخر دانستند که بر من بحثی نمی‌توانند وارد بیاورند، البته برای حکایت مختصری عرض خواهد شد، چون خواستم مختصراً از قلب و اعتقاد خود خاکپای همایون عرض نمایم از این جهت طولانی شد، باقی الامر همایون مطاع مطاع.

۱- به عکس و تفصیلات آخرین نامه امیرکبیر به ناصرالدین شاه قاجار نگاه کنید به صفحه ۷۰۴ و عکس شماره ۹ کتاب امیرکبیر و ایران تألیف دکتر فریدون آدمیت. خرداد ماه ۱۳۴۸ تهران

نامه شماره ۲ امیرکبیر به ناصرالدین شاه به شماره ۲۲۴F از مجموعه نگارنده

قربان خاکپای اقدس همایونت شوم دستخط اقدس اعلیٰ را زیارت نموده از فرمایشات مبارکه مطاع استحضر حاصل نمود از اینکه سواری بوجود همایون شاهنشاه روحی فداه خوش گذشته و از طرز باغ تجربیش اظهار مسرت فرموده بودید این غلام جان نثار را نیز مایه مسرت آمد خداوند عالم جمیع اوقات و ساعات را بوجود مبارک سرکاری خوش و خرم گرداند در باب امراضی فرمان ارامنه جولفا که فرمایش شده بود مدتی است که فرمان آنها را به صاحب دیوان داده است که تمام نماید به مهدی خان سپرد که گرفته برساند و به عرض خاکپای مبارک نیز معروض دارد و در باب خلعت فراشبashi فرمایش شده بود آقا محمدحسن حضور داشت القای حکم همایون را که یک طاقه شال برسم خلعت به جهت افتخار او بدھید زیاده عرضی نبود که جسارت نماید - امر امر اقدس اعلیٰ است قرائت متن نامه از نگارنده

نامه شماره ۳ امیرکبیر به ناصرالدین شاه به شماره ۲۲۵F از مجموعه نگارنده

قربان خاکپای اقدس همایونت شوم دستخط مبارک را زیارت کردم تغصی که از مشغله و حالت این غلام فرموده بودید در منزل خود میرزا اسماعیل گرگانی مستوفی را آورده و با تمام کتابچه محاسبه و جمع و خرج خزانه عامره مشغول به سایر کارهای نوکری از فرستادن چاپار ولايت و غیره اشتغال دارد تازه که قابل عرض خاکپای همایون باشد نبود علیه‌ذا بهمین قدر جسارت ورزید امر جهان مطاع است - قرائت نامه از نگارنده

نامه شماره ۴ امیرکبیر به ناصرالدین شاه به شماره ۲۲۶F از مجموعه نگارنده

قربان خاکپای اقدس همایونت شوم دستخط مبارک را زیارت نموده از مضمون فرمایش همایون استحضر حاصل نمود آمدن صاحب منصب سفارت بجهت امر جدیدی نبود از همان آمدن‌های استمراری بود جواب فقره دویم را فردا خود این غلام بخاکپای مبارک معروض میدارد خلعت را به آقا محمد حسن کرده و تاکید نموده است البته قرارش را داده است آن هم فردا مفصلأ عرض می‌شود امر جهان مطاع است

قربان خاکپایت شوم نوشتچات فارس آمده بود مصحوب آغا محرب بحضور همایون فرستاد الامر القدس مطاع قریانت شوم جسارت می‌کنم که حکام جزو آذربایجان را فردا احضار فرموده مرخص فرمایند و خلعت آنها را هم مقرر فرمایند که آقا محمدحسن بدهد پاشا خان سرتیپ افواج سمنان و دامغان را به محمود خان سپرد که فردا بحضور بیاورد مرخصش فرمایند برود سرباز را قبل از عید برکاب اقدس اعلیٰ بیاورد زیاده چه جسارت ورزید امر امر اقدس اعلانست - قرائت متن نامه از نگارنده

فی کس پر افسوس ہمارا شد
و سخا افسوس ایک دن خود رکھ لے

بدر کے سلطان سکھ رہیں فرد زد تیکہ زد سکھ فرم
بدر کے سلطان سکھ رہیں فرد زد تیکہ زد سکھ فرم

ز شرمن
خوش نہ کندہ دل طور پر جو کشی زندگی کی دل طور پر
خوش نہ کندہ دل طور پر جو کشی زندگی کی دل طور پر

پایہ ترتیب آئے صراحت چشم پیس اوتیت دیوانات ایجاد
پایہ ترتیب آئے صراحت چشم پیس اوتیت دیوانات ایجاد

خوش دھرم لکھاں در بیضی خزان دینہ عجیب دل مار
خوش دھرم لکھاں در بیضی خزان دینہ عجیب دل مار

ہے بہت کفر بیان اسرا بھیج دیاں ایادہ کیاں ایم بھیج
ہے بہت کفر بیان اسرا بھیج دیاں ایادہ کیاں ایم بھیج

حکم امریزہ دھرم پنڈوا کیتیز سرمن دار دار دیبا خفتہ دیسا
حکم امریزہ دھرم پنڈوا کیتیز سرمن دار دار دیبا خفتہ دیسا

وزیر شرمن بدو آدم چھپ حکم دیکھتے تھے مکھیاں کوکر دھم
وزیر شرمن بدو آدم چھپ حکم دیکھتے تھے مکھیاں کوکر دھم

بسم خفتہ کبھی خم را در بھ نہیں خوفزدہ چار رک امر ام ام ام ام
بسم خفتہ کبھی خم را در بھ نہیں خوفزدہ چار رک امر ام ام ام ام

دست خط امیر کبیر به شماره ۲۴۴ F مجموعه نگارنده در اندازه اصلی

نامه شماره ۲۲۶F
دستگاری اداری

تفصیر درخواست نخدم فرمانده دریایی

امیر کارکردنی، اداره اقامات کمیسیون

شعل بیکار روزنامه

شعل دلوار زمینه

جارت فرمان امر ارجاع

نامه شماره ۲۲۰F مجموعه نگارنده بخط امیرکبیر در اندازه اصلی

نامه شماره ۲۲۶F
فران پاریس
دستگاری اداری

ذیش هم شخص صنف امن حب بصری
تجهیز امداد خود ران ایشانه
دائم رفاقت خودنمایی برای کسر موزعی
ضریت اماکن که راه نهاده ایشانه
داده اند فوایند عرضی اور ارجاع

میرزا آقاخان نوری صدراعظم

میرزا نصرالله خان نوری = میرزا آقاخان و ملقب به اعتمادالدوله متولد ۱۲۲۲ پسر میرزا اسدالله نوری لشگر نویس باشی است که بعد از مرگ پدر بجای او لشگر نویس باشی شد.
میرزا آقاخان فردی با استعداد و چرب زبان و موقع شناسی بود و با مهد علیا مادر ناصرالدین شاه روابط صمیمانه داشت.

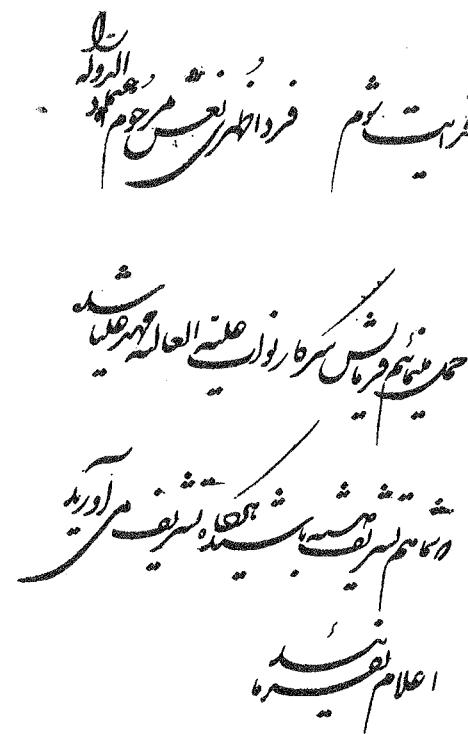
او از عمال به نام سیاست انگلستان بود و بدین سبب با تبانی مهد علیا و سایر رجال خائن آن دوران در برآندازی و قتل امیرکبیر از پا نتشست و عاقبت در سال ۱۲۶۸ ه.ق. و سن ۴۷ سالگی پس از میرزا تقی خان صدراعظم ایران شد.

مرگ وی در شب جمعه ۱۲ شوال سال ۱۲۸۱ ه.ق. در قم اتفاق افتاد و در همان شهر نیز مدفون گردید از میرزا آقاخان نوری دونوع مهر شناخته شده که مشخصات آنها چنین است.

۱- مهر چهارگوش - اندازه مهر نامعلوم - در بالا و پائین مهر بخط نستعلیق نوشته شده
(صدراعظم دولت علیه ایران - اعتمادالدوله میرزا آقاخان)

در وسط مهر نقش شیر و خورشید خوابیده و در سمت راست نوشته [بسم الله] و به نستعین و نوشته دست چپ (ناخوانا)

۲- مهر بیضی شکل - اندازه مهر نامعلوم - در حواشی مهر بخط نستعلیق نوشته شده (اعتمادالدوله میرزا آقاخان صدراعظم دولت علیه ایران) در وسط (شیر و خورشید خوابیده و تاریخ ۱۲۶۸) مهر بزرگ شده دو مهر میرزا آقاخان نوری

نامه مهد علیا به پیکی آشنایان در هورد تشییع جنازه اعتمادالدوله صدراعظم نوری

سوار مهر سپهسالار صدراعظم در ظهر فرمانی در مجموعه نگارنده است که به سال جمادی الآخر ۱۲۸۹ ه.ق. صادر شده و مضمون آن مأموریت کارپردازی حسین خان در ارزنة الروم میباشد و مشخصات مهر چنین است.

مهر بادامی شکل - اندازه مهر ۱۳×۱۸ میلی متر - تاریخ مهر ناخوانا
سجع مهر بخط نستعلیق (صدراعظم) مجموعه نگارنده فرمان شماره ۱۲۹۷

مهر در اندازه اصلی

مهر بزرگ و اصلاح شده

۲ مستوفی الممالک صدراعظم

میرزا یوسف مستوفی الممالک بعد از عزل میرزا حسین خان سپهسالار به سال ۱۲۹۸ به صدارت رسید و تا سال ۱۳۰۳ ه.ق. و آخرین دوره حیات در این سمت بود.

سوار مهر او که در پشت فرمان شماره ۱۲۰۴ مجموعه نگارنده ثبت شده چنین است
مهر بیضی شکل - اندازه مهر ۱۹×۱۴ میلی متر - تاریخ حک مهر ۱۳۰۲ ه.ق.

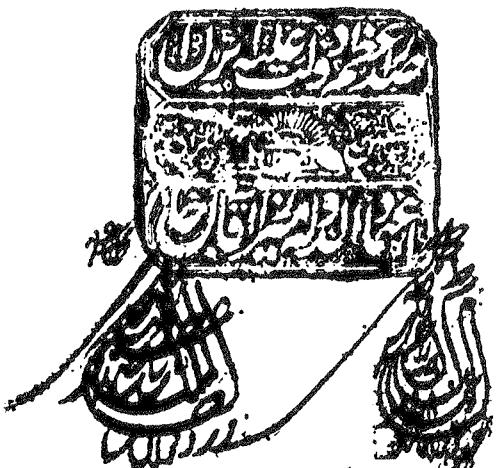
سجع مهر بخط نستعلیق (صدراعظم ۱۳۰۲) تاریخ فرمان ربيع الاول ۱۳۱۱

مهر در اندازه اصلی

مهر بزرگ و اصلاح شده

مهر بزرگتر و اصلاح شده

از دو صدراعظم دیگر بعد از میرزا آقاخان نوری که خوشبختانه از هر دوی آنها فرمانهای در مجموعه دارم که در ظهر فرمانها مهر آنها دیده میشود یکی میرزا حسین خان سپهسالار و دیگری مستوفی الممالک صدراعظم است که مشخصات مهر آنها چنین است.

۱- میرزا حسین سپهسالار اعظم صدراعظم که به سال ۱۲۸۸ ه.ق. لقب سپهسالار گرفت و در سال ۱۲۸۹ صدراعظم شد و به سال ۱۲۹۷ معزول گردید و در ۱۲۹۸ ه.ق. در سن ۵۷ سالگی در گذشت.

میرزا علی اصغر خان اتابک امین السلطان

فرزند ابراهیم امین السلطان است که به تاریخ روز سه شنبه ۲۰ جمادی الاول سنه ۱۲۷۴ ه.ق. تولد یافت و از سن پانزده سالگی خدمات دولتی را آغاز نمود

بعد از فوت پدر تمام مناصب و القاب او بوی اعطای شد و روی نبوغ ذاتی و حسن سلوک زیرکانه بکارها مسلط گردید و هوادارانی پیدا نمود.

دوران زمامداری مکرر وی توأم با حوادث و مشکلات فراوانی بود که در نتیجه مداخله و تفتین روس و انگلیس و رجال خائن و طرفداران آنان به ظهور رسید ولی با همه اینها او توانست موفق از کار در آمد و به سال ۱۳۱۰ ه.ق. رسماً عنوان صدر اعظمی را از آن خود نماید بعد از مرگ ناصرالدین شاه که کماکان در پست صدر اعظمی بود به تاریخ ۱۷ جمادی الثانی سال ۱۳۱۲ ه.ق. معزول شد و در سنه ۱۶ صفر ۱۳۱۶ مجدداً به صدر اعظمی رسید و به سال ۱۳۱۸ پس از امیرکبیر به لقب اتابک اعظم مفتخر گردید و در ۲۲ جمادی الآخر ۱۳۲۱ ه.ق. با خرسندي استعفا داد و عازم سفر دور دنیا گردید.

بعد از استعفای او مظفرالدین شاه که نتوانست جانشینی لائقی بجای او تعیین نماید در ۲۹ شوال ۱۳۲۴ نامه‌ای به او نوشته و او را به کار دعوت نمود او از جان و دل پذیرا شد. و با عزم راسخ برای خدمت به کشور حاضر گردید.

امین السلطان یک سال و اندی در صدر اعظمی ماند و توانست جریان امور را تا حدی سرو سامان دهد عاقبت الامر در روز یکشنبه ۱۱ ربیع سال ۱۳۲۵ ه.ق. در جلو مجلس شورای ملی توسط عباس آقا نامی به قتل رسید.

نمونه‌ای از مهرها و اسناد وی که بخط او نوشته شده و تقدیم ناصرالدین و مظفر الدین شاه گردیده ذیل اسناد آن پادشاهان در صفحات ۳۰۹ - ۳۱۹ معرفی گشته است. دریافت لقب جناب اشرفی امین السلطان ذیل فرمانی که در حراج ساتبی لندن به فروش رسید باختصار چنین است

دریافت لقب جناب اشرف (آلتس) و نشان اقدس بزرگ با حمایل آبی از ناصرالدین شاه قاجار در سنه ۱۳۰۷ ه.ق.

»...جناب مستطاب قواماً للعز والاقبال نظاماً للشوكه والأجلال مهین فدوی دولت بیزوال میرزا علی اصغرخان امین السلطان را... به لقب جلیل (آلتس) که به معنی جناب اشرف است و نشان عظیم الشأن اقدس بزرگ مکمل به الماس یا حمایل آبی... مفتخر و بر احترام او افزودیم تاریخ او دنیل ریبع الاول سنه ۱۳۰۷ اندازه فرمان ۵۸×۶۶ سانتی متر - دارای تذهیب فوق العاده غنی و پر کار -

ناصرالدین شاه در بالا و سمت چپ فرمان بخط خود چنین نوشته است:

این النقافت که در حق جناب امین السلطان مقرر و مرحمة شد بسیار سزاوار بجا است و علامت کمال رضایت ما است از خدمات جناب امین السلطان ۱۳۰۷

این فرمان در حراج ساتبی لندن به تاریخ ۱۲ اکتبر ۲۰۰۴ به فروش رسید عکس رنگی و مطالب مربوطه در صفحه ۷۲ کاتالوگ حراجی درج گشته است

مهرهای میرزا علی اصغر خان اتابک امین السلطان

از امین السلطان اتابک پنج نوع مهر با سمعج های گوناگون دارم که یکی سه رویه‌ای و از دار است و در رکاب نقره‌ای نصب گردیده است در این مهر سه رویه‌ای در یکی (علی اصغر) و در دیگری (امین السلطان) و در رویه سومی (صدر اعظم) حک شده است با مشخصات زیر.

۱- مهر بیضی شکل با سمعج (علی اصغر ۱۳۱۶) به نستعلیق

۲- مهر بیضی شکل با سمعج (امین السلطان ۱۳۱۶) به نستعلیق

۳- مهر بیضی شکل با سمعج (صدر اعظم ۱۳۱۶) به نستعلیق - اندازه هر رویه مهر ۱۴×۱۲ میلی متر

۴- مهر چهارم مهر بیضی شکل عقیق در اندازه ۱۷×۱۲ میلی متر با سمعج (امین السلطان ۱۳۰۰) بخط نستعلیق

۵- مهر پنجم از مجموعه نگارنده همهم فلزی برنجی با دستگیره در اندازه ۲۰×۲۰ میلی متر که بخط نستعلیق طغایی حک شده و چنین نوشته است:

- (در دیوان حضرت مستطاب اشرف امجد امین السلطان صدر اعظم دولت علیه ایران ملاحظه شد)

مهر در اندازه اصلی مجموعه نگارنده

مهر دیگر امین السلطان در شروع صدر اعظمی مهر بیضی شکلی در ابعاد ۱۲×۱۶ میلی متر است که سمعج و تاریخ آن (صدر اعظم ۱۳۱۰) بخط نستعلیق زیبا است که در پشت فرمان شماره ۱۳۸۷ مجموعه نگارنده قرار گرفته و متن فرمان پرداخت رسمی دیوانی آقا میرشهاب الدین در ریبع الثانی ۱۳۱۱ است که تصویر مهر را در اندازه اصلی ملاحظه مینمایید.

مهر امین السلطان که با سایر مهرهای همنام مغایرت دارد مهر بیضی شکلی در ابعاد ۱۶×۱۴ میلی متر است که سمعج و تاریخ آن (امین السلطان ۱۳۱۰) بخط نستعلیق است که در پشت فرمان شماره ۱۳۳۷ مجموعه نگارنده ثبت شده و متن فرمان به سرپرستی حسنعلی خان امیر نظام پیشکار مملکت آذربایجان سرتیپی فوج امیریه را به لطفعلی خان سپرده است درسته ذیقده ۱۴۰۴

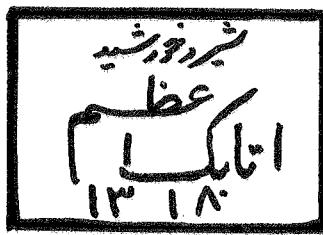

مهر در اندازه اصلی

مهر دیگر اتابک که به تاریخ ۱۳۱۸ ه.ق. حک شده و در پشت فرمان شماره ۱۴۱۰ مجموعه نگارنده دیده می شود مهر بیضی شکلی با سمعج (اتابک اعظم ۱۳۱۸) بخط نستعلیق در اندازه ۱۸×۱۳ میلی متر است که عین سواد مهر را در اینجا ملاحظه مینمایید.

این مهر پشت فرمانی به تاریخ ۱۳۱۹ ه.ق. و مربوط به مقری حاج سیدعلی آقا مجتبه ایرانی است که به تصویب (جناب مستطاب اشرف امجد اسعد ارفع اتابک اعظم) رسیده دیده می شود و بهمین ترتیب مهر چهارگوش دیگری ذیل یکی از فرامین دیدم و کپی آن را برداشت که سمعج آن (اتابک اعظم ۱۳۱۸) و در بالا شیر و خورشید دیده می شد.

مهر بزرگ و اصلاح شده

مهر در اندازه اصلی

مظفرالدین شاه ۱۳۱۳-۱۳۲۴ ه.ق.

مظفرالدین شاه فرزند ناصرالدین شاه در سال ۱۲۶۹ تولد یافت و در پنج سالگی و سال ۱۲۷۴ به ولیعهدی رسید و قریب ۴۰ سال در ولیعهدی سر کرد. او در ۲۵ ذیحجه ۱۳۱۳ ه.ق. به سلطنت رسید و چون مردی علیل و ضعیف النفس و خرافاتی بود دوران سلطنت او به بطالت گذشت و امور مملکت بدست صدراعظم‌ها افتاد. مظفرالدین شاه سه سفر به اروپا کرد و قرضه‌های گزافی روی دست ملت گذاشت از کارهای مهم او صدور فرمان مشروطیت است که در ۱۴ جمادی الثانی ۱۳۲۴ صورت گرفت و ده روز پیش از مرگش به فرمان صلح گذاشت^۱ و در ۲۴ ذیقعده همین سال درگذشت. مهرهای دوران ولیعهدی و پادشاهی وی آنچه تاکنون شناخته شده به ترتیب ارائه میگردد.

(اولین مهر دوران خردسالی مظفرالدین میرزا به شماره ۲۳۶ از مجموعه نگارنده)

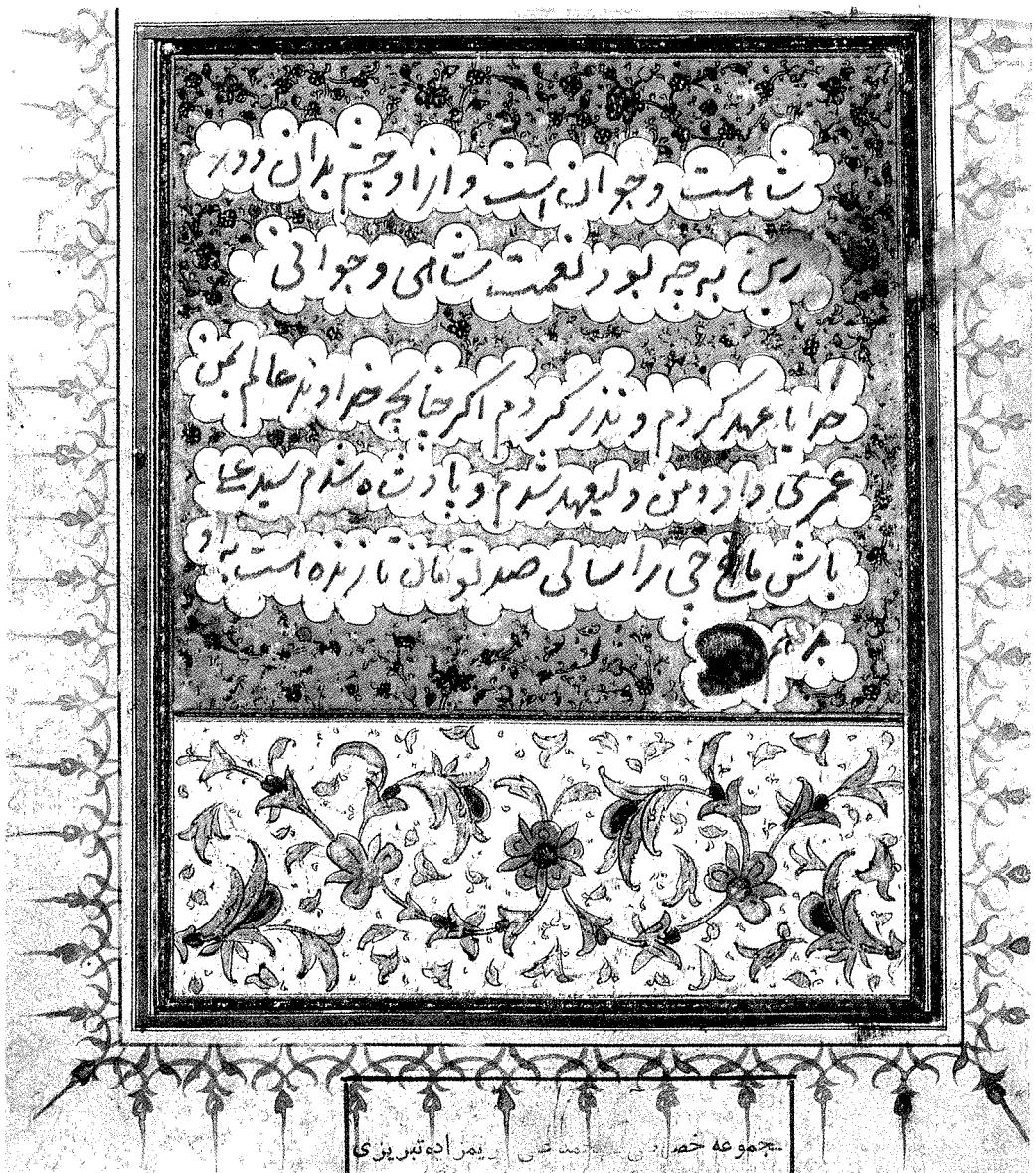
مهر مخدوش و ناخوانای بیضی شکلی در اندازه 15×10 میلی است که متأسفانه سجع آن بهمیچوچه قابل خواندن نیست و چون در متن سند نوشته (اگر ولیعهد شدم) معلوم می‌شود که این نامه در سنین قبل از ولیعهدی نوشته شده و خط و انشاء مظفرالدین میرزا در این سنین واقعاً قابل تحسین میباشد - مطالب سند چنین است:

«شاهست و جوان است و از او چشم بدان دور زین به چه بود نعمت شاهی و جوانی خدایا عهد کردم و نذر کردم اگر چنانچه خداوند عالم بمن عمری داد و من ولیعهد شدم و پادشاه شدم سیدعلی باش ماخ چی را سالی صد تومان تازنده است به او بدهم.» (مهر بیضی شکل قبل از ولیعهدی یا اثر انگشت مظفرالدین میرزا) اندازه نامه $14 \times 5 \times 10$ متر

۱- در کتاب افضل التواریخ که تاریخ مظفری است راجع به سجع مظفرالدین شاه چنین می‌نویسد.

«مهر مبارک سلطنتی که چهارگوش است... سجع مهر شاهانه به خط میرزا محمد تقی حکاک باشی پسر مرحوم میرزا عبدالرحیم حکاک باشی است که به روی بلور سبزی مسطح تاجدار بودند. الملك الله و ذر بالای مهر حکاکی و این شعر نقاری شده است:

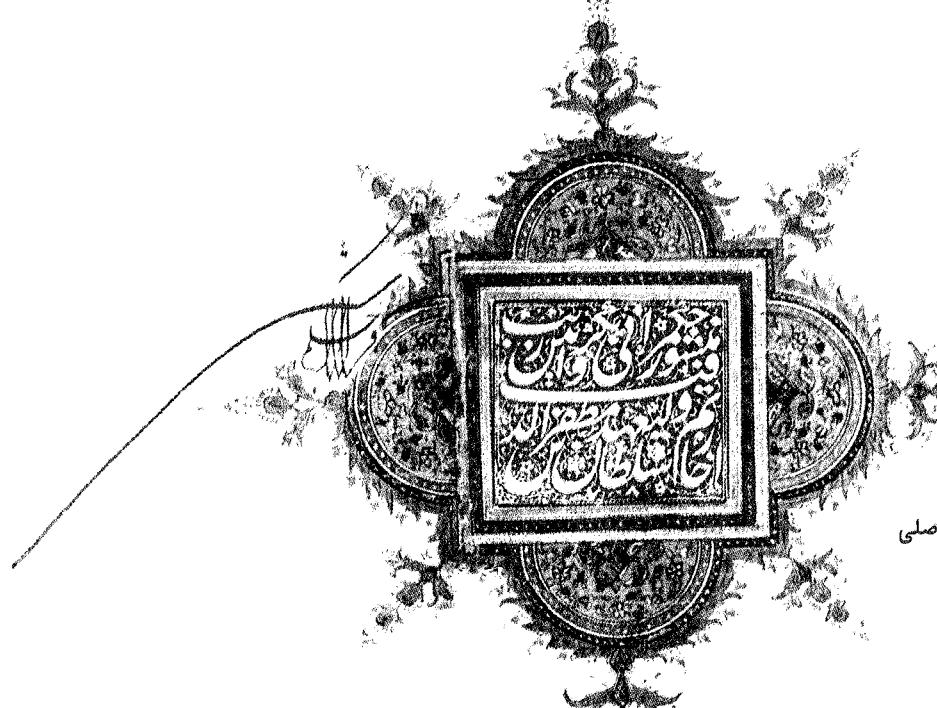
گرفت خاتم شاهی مظفرالدین شاه دید کوکب فتح و ظفر بعون الله
وقتی که سلطنت باشی وجود مبارک رسید چند تن از شعراء نامی سجع مهرها ساختند و به حضور بنده‌گان حضرت مستطاب اجل اشرف امجد اکرم آقا میرزا علی اصغرخان امین السلطان صدراعظم فرستادند تا هر کدام را بپسندند بفرماید تا نقش نگین کنند ایشان این بیت میرزا محمد محیط شاعر قمی را که از غزل‌سرایان خوب تهران بود و با من غالباً حشر و نشر داشت و در فن غزل بر جمیع شعرای این زمان مانند شاطر عباس معاصر خود رجحان یافته بود پسندید و بفرمود تا آن را نقش نگین کردد و صد تومان نقداً صله این یک بیت را به میرزا محمد معیط دادند و این مهر مخصوص فرامین مواجب و القاب و امتیاز اهالی داخله شد. هشت عدد مهر دیگر کوچکتر و ظریفتر برای پای بروات مواجب و ملغوفه فرمان‌ها و دستخط‌ها ساختند که بعضی از آنها شیر و خورشید علاوه بر اسم مبارک منقول شده و بعضی فقط مظفرالدین شاه قاجار بود که در بغل همیشه همراه داشتند و به دستخط‌ها موضع می‌ساختند محض اینکه ترتیب حالیه برای آیندگان معلوم باشد نوشتند این چند سطر لازم است.

مهر و خط مظفرالدین میرزا در دوران صباوت در اندازه اصلی

(مهر شماره ۱ الف دوران ولیعهدی مظفرالدین شاه)

الف - مهر چهارگوش - اندازه مهر ۲۶ × ۳۰ میلی متر - تاریخ حک مهر ۱۲۷۸ سجع مهر (منشور حکمرانی بگرفت زیب و آئین - از خاتم ولیعهد سلطان مظفرالدین (۱۲۷۸) بخط نستعلیق و سجع مهرهای شماره ۴-۲-۳ دوران ولیعهدی

مهر در اندازه اصلی

۱- وضمناً در کنار راست فرمان مهر ضربی شیر و خورشیدی که بهمان شکل و اندازه نقاشی کردہام دیده می شود. یکی در رو دیگری در پشت فرمان زده شده و بر جسته است

۱- مهر هشت گوش نقش شیر و خورشید ایستاده و سجع مهر

(بر ملکت ناصری ولیعهدی - بر رایت نصر حق مظفرالدین (۱۲۸۲))

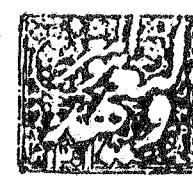

۲

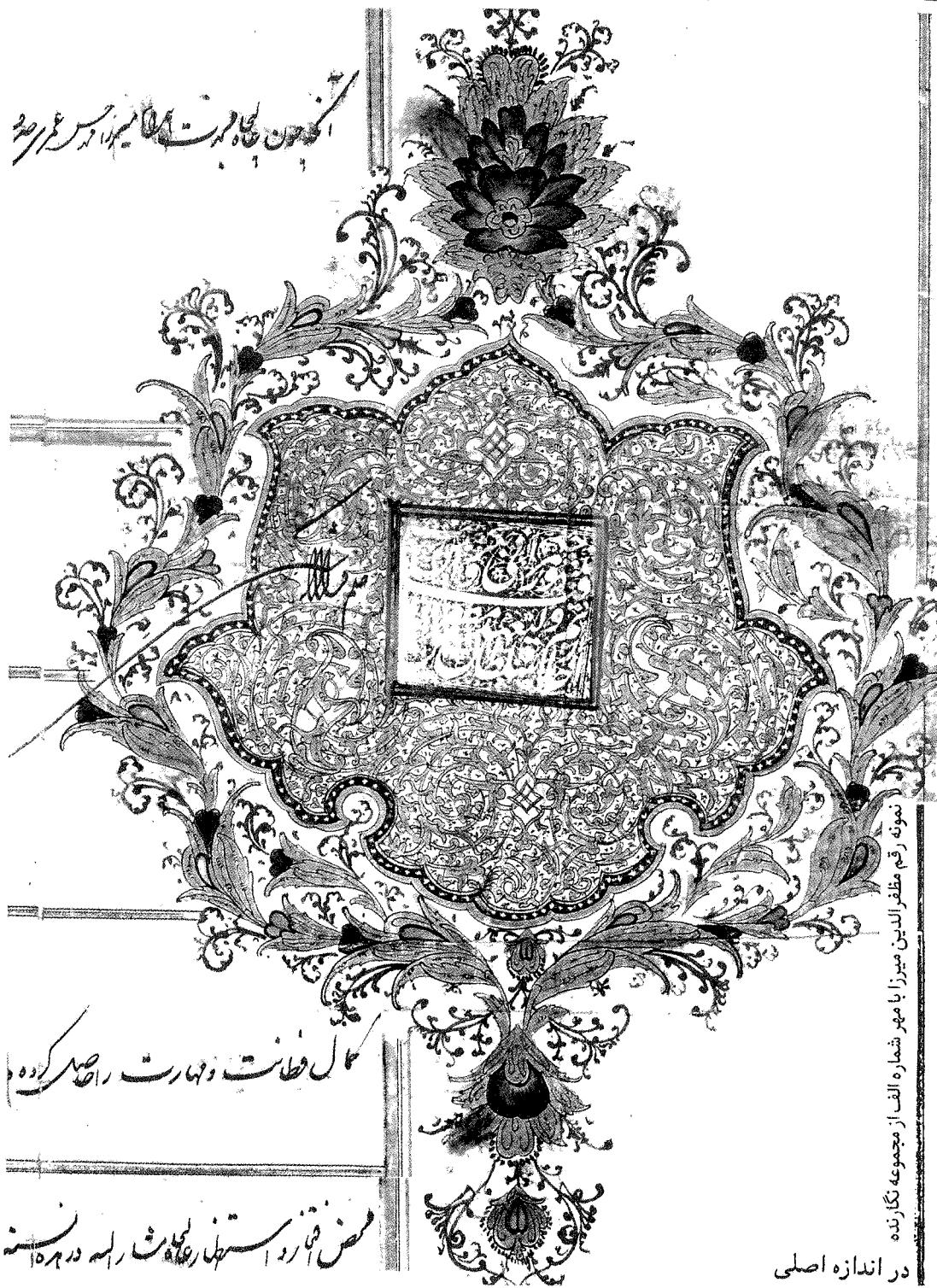
۲- مهر بیضی شکل با سجع (مظفرالدین (۱۲۷۸))

مهر چهارگوش با سجع (هوالمعز ولیعهد (۱۳۰۱))

مهر چهارگوش با سجع (ولیعهد (۱۳۰۸))

در اندازه اصلی

کمال فاخت و هارت را صد کرده

نصر اور استھار لکھاٹ رائے در ہرہا

نمونه رسم مظفرالدین میزرا با مهر شماره الف از مجموعه نگارنده
در اندازه اصلی

قسمت بالای فرمان خط شکسته مظفر الدین شاه:
هوالله تعالی شانه چون حاجی غلامعلی مدتها است که عمر خودش رادر
خدمتگذاری و جان نشاری در کمال درستی و صداقت صرف کرده است لهذا
محض التفات و مرحمت مبلغ یکصد و بیست و پنج تومان بر مواجب سابق او
افروزیم که به آسوده خاطر مشغول خدمتگذاری باشد.

در زیر همین نوشته هر قوم شده است. صحیح است
منشور حکمرانی بگرفت زیب آئین ساز خاتم لیعهد،
سچع مهر: سلطان مظفر الدین.

حکم والا شد آنکه چون همواره مشمول مراحم و عنایات والا
در حق عامه جان نشاران و خدمتگذاران که با کمال درستی و صداقت
مشغول خدمتگذاری بوده و همه وقت دقایق جان نشاری را در مراحل خدمت
کامل بظهور بوسانند منظور نظر مرحمت اثر و مفطور خاطر عنایت گستر و الاست
که بمزید الطاف واعطا و الاستظهار و مفتخر بوده بامیدواری خود بیفرایند، من-
جمله عالیجاه مجده و نجده همراه حاجی غلامعلی که مراتب خدمتگذاری
و شایستگی او این اوقات که موکب مسعود والا برای تقبل استان سپهربیان
اعلیحضرت اقدس شهریاری روحنا و روح العمالین فداه متوقف دارالخلافه-
الباهره بود کما ینبغی مشهود و معهود گشته شایسته مشمول عنایت گردید
علیهذا ملاحظه لیاقت و مزید امیدواری عالیجاه مشارالیه بمحاجب صدور
این رقم مبارک مبلغ یکصد تومان نقد بدینموجب بصیغه (ارقام سیاق) علاوه
بر مواجب از هذه السنه پیچی ظیل خیرت تحويل و ما بعدها در حق او عنایت داشتیم
که همه ساله بعذار وضع رسوم جیره و علیق الدواب بموجب صدور [خوانده نشد]
اصلا و اضافه از کارگذاران داده اخذ و دریافت داشته بفراغت مشغول خدمت
باشد مقرر آنکه کارگذاران استان والا مبلغ مزبور راهمه ساله در وجه عالیجاه
مشارالیه عاید دارند المقرر کتاب سعادت اکتساب دفترخانه مبارک که شرح
رقم مبارک رایب و ضبط نموده در عهده شناسند. فی شهر رمضان المبارک ۱۲۸۹

این رهم مظفرالدین میرزا در زمان ولیعهدی در صفحه ۱۳۲ مجله بررسی‌های تاریخی شماره ۶ سال پنجم بوسیله نگارنده معرفی شده است.

(مهر شماره ۲۵ ب دوران ولیعهدی مظفرالدین شاه)

ب - مهر چهارگوش - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۲۷۸

سجع مهر (ولیعهد) ۱۲۷۸

مهر چهارگوش سجع مهر بخط نستعلیق - الملک لله ولیعهد

مهر چهارگوش - و سجع مهر - الملک لله ولیعهد

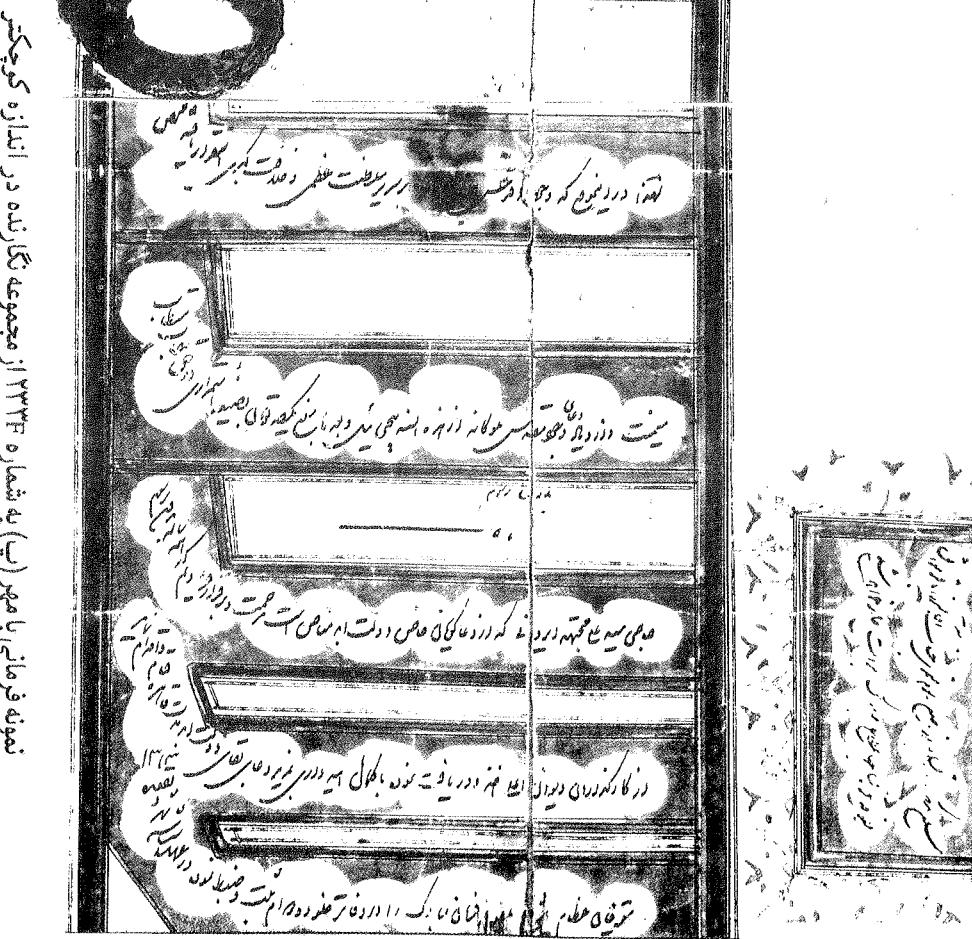
(مهر شماره ۳ پ مظفرالدین شاه در روزهای اول جلوس)

پ - مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر ۱۸×۲۳ میلی متر - تاریخ حک مهر ۱۳۱۳

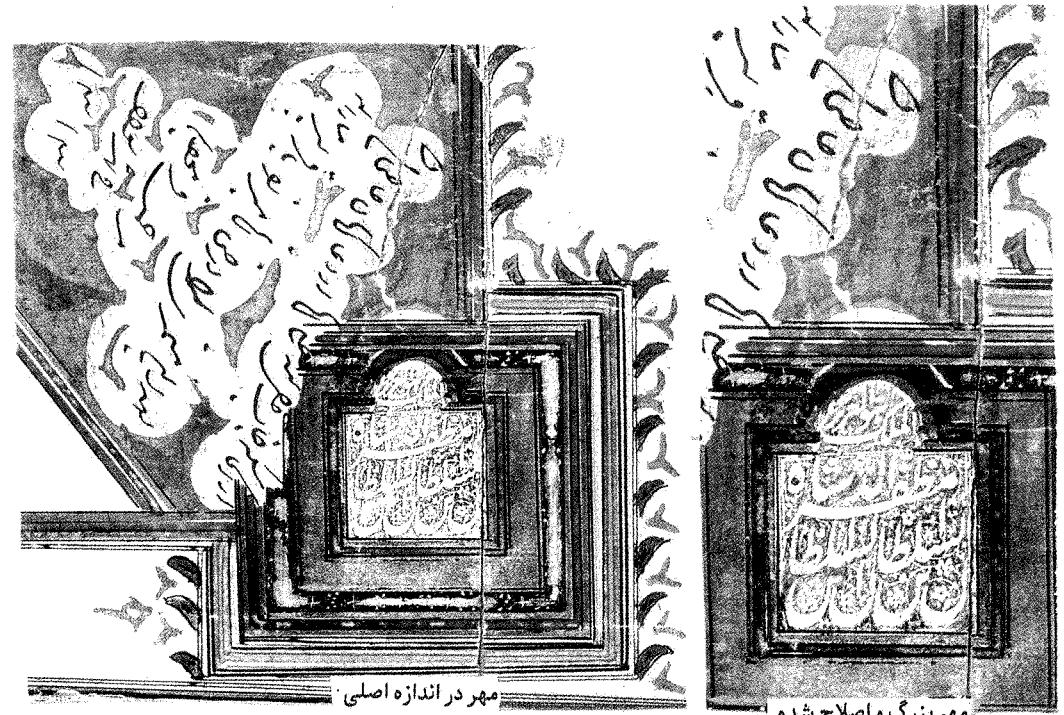
نوشته در پیشانی و سجع مهر - بخط نستعلیق

(الملک لله هو العزیز - السلطان بن السلطان مظفرالدین شاه (۱۳۱۳))

نمونه فرمانی با مهر (پ) به شماره ۲۳۲F از مجموعه نگارنده در صفحه ۳۸۳

نمونه فرمانی با مهر (پ) به شماره ۲۳۲F از مجموعه نگارنده در اندازه کوچکتر

مهر در اندازه اصلی

مهر بزرگ و اصلاح شده

اوین فرمان سلطنتی و مهر انحصاری مظفرالدین شاه بین روزهای ۱۷ ذیقده‌الی آخر ذیقده سنه ۱۳۱۳ ناصرالدین شاه در روز ۱۷ ذیقده سال ۱۳۱۳ در مرقد شاه عبدالعظیم کشته شد این فرمان مظفرالدین شاه به تاریخ شهر ذیقده سال سال ۱۳۱۳ صادر شده یعنی در ۱۳ روز بقیه ماه ذیقده ۱۳۳۷ به پادشاهی نشسته و فرمان صادر نموده است.

در متن فرمان نیز به این مسئله اشاره شده و چنین نوشته است:

(لهذا در این موقع که وجود اقدس همایون ما بر سریر سلطنت عظمی و خلافت کبری استقرار یافته...) و خود مهر فرمان نیز تاریخ ۱۳۱۳ را دارا می‌باشد یعنی در همان ۱۳ روزه دستور داده مهری بنام او حک کنند و در آن مهر خود را (السلطان بن السلطان مظفرالدین شاه ۱۳۱۳) خوانده است.

و اما در حین توشیح نمودن که جملاتی نیز علاوه نموده بعلت تأملات روحی و یا ذوق پادشاهی بجای ماه ذیقده ماه شوال را نوشته که عبارات بالای فرمان چنین است: (از آنجائی که جناب حاجی سیدعلی آقا از دعاگویان خاص است لهذا این مستمری را در حق آقا میرزا باقر پسر مشارالیه مرحوم فرمودیم فی شهر شوال ۱۳۱۳)

صفحه ۲۷۱

(برقراری مبلغ یکصد تoman به صیغه استمراری در حق حاجی سیدعلی مجتبه ایروانی به سال ۱۳۱۳ ه.ق.)

مهر سلطنتی مظفرالدین شاه در ماههای اول سلطنت با سمع
الملک لله هو العزیز - السلطان بن السلطان مظفرالدین شاه (۱۳۱۴)

در بالای مهر بخط مظفرالدین شاه نوشته شده (از آنجائی که جناب سیدعلی آقا از دعاگویان خاصی می‌باشد لهذا این مستمری را در حق آقا میرزا باقر پسر مشارالیه مرحوم فرمودیم فی شهر شوال ۱۳۱۳)

در محاذات سطر اول فرمان شاه صحنه نهاده و توشیح نموده است

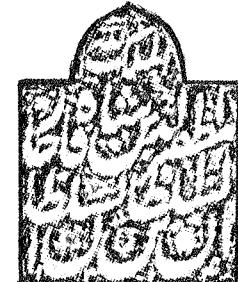
چون ملاحظه و جانب و آسودگی سلسله جلیله علماء و سادات همواره منظور نظر اقدس همایونی است لهذا در این موقع که وجود اقدس همایون ما بر سریر سلطنت عظمی و خلافت کبری استقرار یافته محض میمنت و از دیاد دعای وجود مقدس ملوکانه از هذه السنہ پیچی ثیل و ما بعدها مبلغ یکصد تoman به صیغه استمراری در حق جناب مستطاب حاجی سیدعلی مجتبه ایروانی که از دعاگویان خاص دولت ابد است مرحوم و برقرار فرمودیم که همه ساله بدون رسوم از کارگزاران دیوان اعلی اخذ و دریافت نموده با کمال امیدواری بمزید دعای بقای دولت ابد مدت قاهره قیام و اقدام نماید. مستوفیان عظام شرح ملفوظه فرمان مبارک را در دفاتر خلود و دوام ثبت و ضبط نموده در عهده شناسند شهر ذیقده ۱۳۱۳ مجموعه نگارنده

در سمیت راست فرمان این عبارات درج شده (مبلغ یک صد و ... تoman تبریزی از وضع رسوم مستمری جناب آقا میرزا باقر ملفوظه فرمان جهان مطاع مبارک برات صادر خواهد شد)

در پشت فرمان تنها دو مهر بیضی شکل دیده می‌شود با مشخصات ذیل.

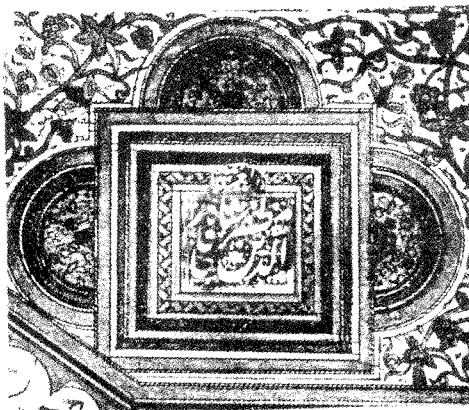
۱- ثقه الدوله - بصیرالدوله - اندازه فرمان ۵/۱۹x۳۲ سانتی متر قرائت متن فرمان از نگارنده

مهر شماره ۴ ت مظفرالدین شاه قاجار
ت مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۳۱۴
نوشته در پیشانی و سجع مهر - بخط نستعلیق
(الملک لله - السلطان بن السلطان مظفرالدین شاه قاجار ۱۳۱۴)

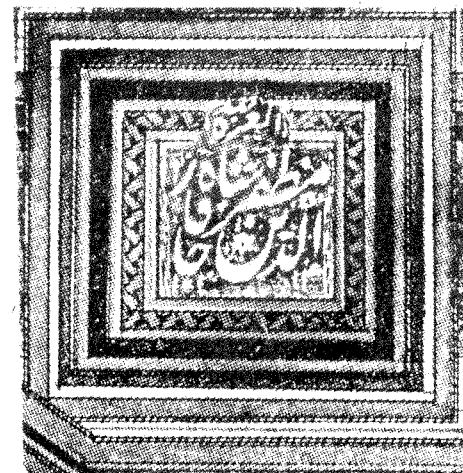

مهر بزرگ و اصلاح شده

مهر شماره ۵ ث مظفرالدین شاه
مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر ۱۸x۱۵ میلی متر - تاریخ حک مهر ۱۳۱۴
نوشته در پیشانی و سجع مهر - بخط نستعلیق
(العزة لله - مظفرالدین شاه قاجار ۱۳۱۴) مهر شماره (ث) در بالای فرمان مشروطیت نیز دیده می‌شود.

مهر در اندازه اصلی

مهر بزرگ و اصلاح شده

شادروان ملک الشعرا بسجع مهری برای مظفرالدین شاه سروده بود که چنین است:
(بهین شهنشه ولا تبار ملک ستان خدا یگان سلاطین مظفرالدین شاه)

سچع مهر بخط نستعلیق (العزه لله - مظفرالدین شاه قاجار ۱۳۱۴)

میرزا عبدالله خان انشاء الله تعالى احوال شما خوب است و میرزا احمد خان
وسایر اخوان و خانواده و بستگان جناب اشرف صدر اعظم صحیح و سلامتند از
جانب ما احوال همه آنها پرسیده مرحمت و التفات ما را به آنها ابلاغ داشته
برسانید حاجی سقا باشی چه میکنند التفات ما را باو ابلاغ دارید اگر حاجی
امین‌السلطنه از زیارت مشهد مراجعت کرده است مرحمت ما را بمشارالیه
برسانید ماه دیروز وارد باد کوبه شده و پس فردا حرکت خواهیم فرمود
وانشاء الله تعالیٰ جائی دیگر معطل نشده و برای غره الی دوم ماه شعبان وارد
دارالخلافه خواهیم شد از خدمات جناب اشرف صدر اعظم هم کمال رضایت را داشته
و در این سفر هنترهای خدمت را از هر جهت بما کرده است ماه کمال رضایت را
از ایشان داشته و مرحمت و عنایت مخصوص را داریم و این دستخط را بآهای التفات
از باد کوبه بافتخار شما صادر و فرستادیم تا قرین مبارکات و مستظر باشد.

فی ۲۴ شهر جمادی الآخر ۱۳۱۸ از باد کوبه محل امضاء

در حاشیه زیر هر، مظفرالدین شاه دوباره بخط خودش به عبدالله خان

چنین نوشته است:

میرزا عبدالله خان با کمال مرحمت و التفاتی که مخصوصاً در حق شما
داریم یک قطعه عکس تمثال خودمان را برای افتخار شما بتوسط مهندس الممالک
مرحمت و ارسال فرمودیم تا قرین افتخار و هسته ظاهر باشد.

نمونه فرمان مظفرالدین شاه با مهر شماره ث از مجموعه نگارنده -

۱- در بعضی از فرمان‌های علاوه بر مهر فرمان بالای خط پادشاه نیز مهر میزده‌اند که این فرمان دو مهری نمونه‌ای از این انواع است و قدیم‌ترین رسم آن فرمان بسیار مهم نادر شاه است که روی خط نادر مهر شیر و خورشید ایستاده‌ای جلب نظر می‌کند.

۲- جهت اطلاع بیشتر از این مهر و فرمان نگاه کنید به صفحه ۴۰۳ و زیرنویس صفحه ۴۰۲ کتاب - مقدمه‌ای بر شناخت اسناد تاریخی

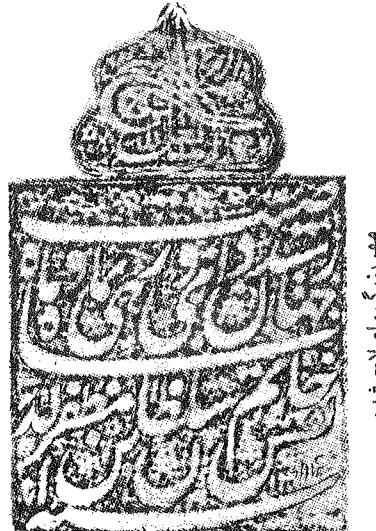
۳- متن و عکس این فرمان بوسیله نگارنده در صفحه ۱۳۳ مجله بررسی‌های تاریخی شماره ۶ سال پنجم معرفی شده است.

۴- عین همین مهر ذیل دست نوشته مظفرالدین شاه به دیبا‌السلطان از بادکوبه - مجموعه نگارنده

(مهر شماره ۶ چ مظفرالدین شاه)

ج - مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۳۱۴
نوشته در پیشانی و سجع مهر - بخط طغرائی و نستعلیق

(الملک لله تعالی - رسید صیت جهان داوری به ماهی و ماہ - نقش خاتم سلطان مظفرالدین شاه سنه ۱۳۱۴)

جهان داوری رسید صیت

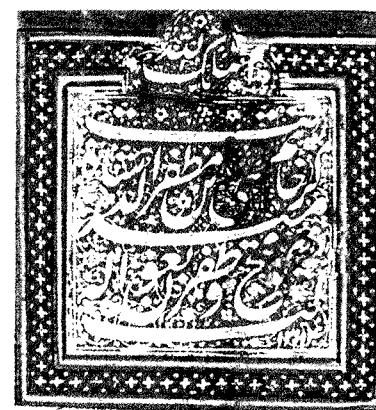
(مهر شماره ۷ چ مظفرالدین شاه قاجار)

ج - مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر $5 \times 5 / 3 \times 5$ سانتی متر - تاریخ حک مهر ۱۳۱۴
نوشته در پیشانی و سجع مهر - بخط نستعلیق

(الملک لله - گرفت خاتم شاهی مظفرالدین شاه - دمید کوکب فتح و ظفر بعون الله ۱۳۱۴)

جهان داوری رسید صیت

جهان داوری رسید صیت

(نمونه فرمان مظفرالدین شاه با مهر (چ) بشماره ۱۳۷ از مجموعه نگارنده
(اعطای لقب (بعد العرقاء) به میرزا محمد رضا ولد ملاظر علی نایینی در سنه ۱۳۱۵)
تحمیدیه در بالا بخط تحریری طلائی (بسم الله تعالی شانه العزیز) سجع مهر مظفرالدین شاه
(الملک لله - گرفت خاتم شاهی مظفرالدین شاه - دمید کوکب فتح و ظفر بعون الله ۱۳۱۴)
طغرای سر فرمان بخط طلائی (الملک لله تعالی حکم همایون شد) در محاذات طغرا توشیح شاه (صحنه نهاده) آنکه چون رعایت ارباب ذوق
و عرفان و اصحاب شوق و ایقان و زمرة فقراء و گوششنشیان که از تعلقات کوئین رسته رشته علائق گستته بحق پیوسته اند منظور نظر
عدالت گستر ملوکانه است از آنجلمه عالیجناب معارف آداب میرزا محمد رضا ولد مرحوم ملاظر علی نایینی که از دودمان قدیم فراست و
سالها در اینزواه و جدت با خلاص تمام و ذکر دوام بدعا قوام دولت ابدار تسام قعود و قیام داشته در این اوقات مراتب استحقاق و دعاگوشی
مشارالیه در پیشگاه عدالت دستگاه شهریاری مشهود افتاده به ظهور مراحم نامتناهی و شمول مکارم شاهنشاهی مفتخر و میباشد آمد
علیهذا از هذه السنه مسعوده تفاوقی نیل خیریت دلیل الی بعد به تصویب جناب مستطاب اجل اشرف اکرم میرزا علی خان امین الدوله
صدر اعظم مشارالیه را به لقب جلیل (بعد العرقاء) ملقب و مفتخر فرمودیم که با کمال افتخار به لوازم دعاگوشی پردازد مقرر آنکه چاکران
در بار عدالت آثار و عرقا عالیمقدار مشارالیه را دارای این لقب دانسته احترام اور امنظور دارند و معتمدالسلطان مستوفیان عظام شرح این
فرمان مبارک را در دفاتر خلود و دوام ثبت و ضبط نموده در عهده شناسته شهر شعبان سنه ۱۳۱۵ - مجموعه نگارنده - دارای تذهیب
استادانه و حواشی و بین السطور و جد اول طلائی و رنگین قرائت متن از کریمزاده

صفحه ۳۷۸

(نمونه فرمان مظفرالدین شاه با مهرچ به شماره ۱۴۱ از مجموعه نگارنده
(صیغه مقرری پانصد توان در حق اولاد عمدة العلماء حاج سیدعلی آقا مجتبه ایروانی در سال ۱۳۱۹)

مهر سلطنتی با سجع (الملک لله - دمید کوکب فتح و ظفر بعون الله - گرفت خاتم شاهی مظفرالدین شاه ۱۳۱۴)
در قسمت بالا و سمت راست فرمان در دو جا مظفرالدین شاه بخط خود چنین نوشته است (این انعام استمراری است فی شهر جمادی
الاولی ۱۳۱۹) این انعام را بخراج آذربایجان بریزند)

توشیح مظفرالدین شاه در انتهای سطر اول فرمان (امضای مظفرالدین شاه)

چون ترفیه معاش و تسهیل امر انتعاشه سلسله جلیله علماء اعلام همیشه منظور نظر عاطفت اثر شاهانه و مکنون ضمیر عدالت گستر
خدیوانه است لهذا در هذا السنه میمونه اوندیل خیریت و سعادت تحویل به تصویب جناب مستطاب اشرف امجد اسعد ارجح اثابک اعظم
مبلغ پانصد توان بدون رسوم انعامی که در وجه جناب مستطاب شریعت مآب عمدة العلماء حاجی سیدعلی آقا مجتبه ایروانی مقرر بود
به موجب این فرمان قضا جریان مبارک به صیغه مقرری در حق اولاد جناب معزی الله مرحمت و برقرار فرمودیم که همه ساله اخذ و دریافت
داشته با کمال فراغت و آسوده خیالی به لوزام و مراسم دعای دوام ثبت و ضبط نموده در عهده شناسته شهر جمادی الاولی ۱۳۱۹ -

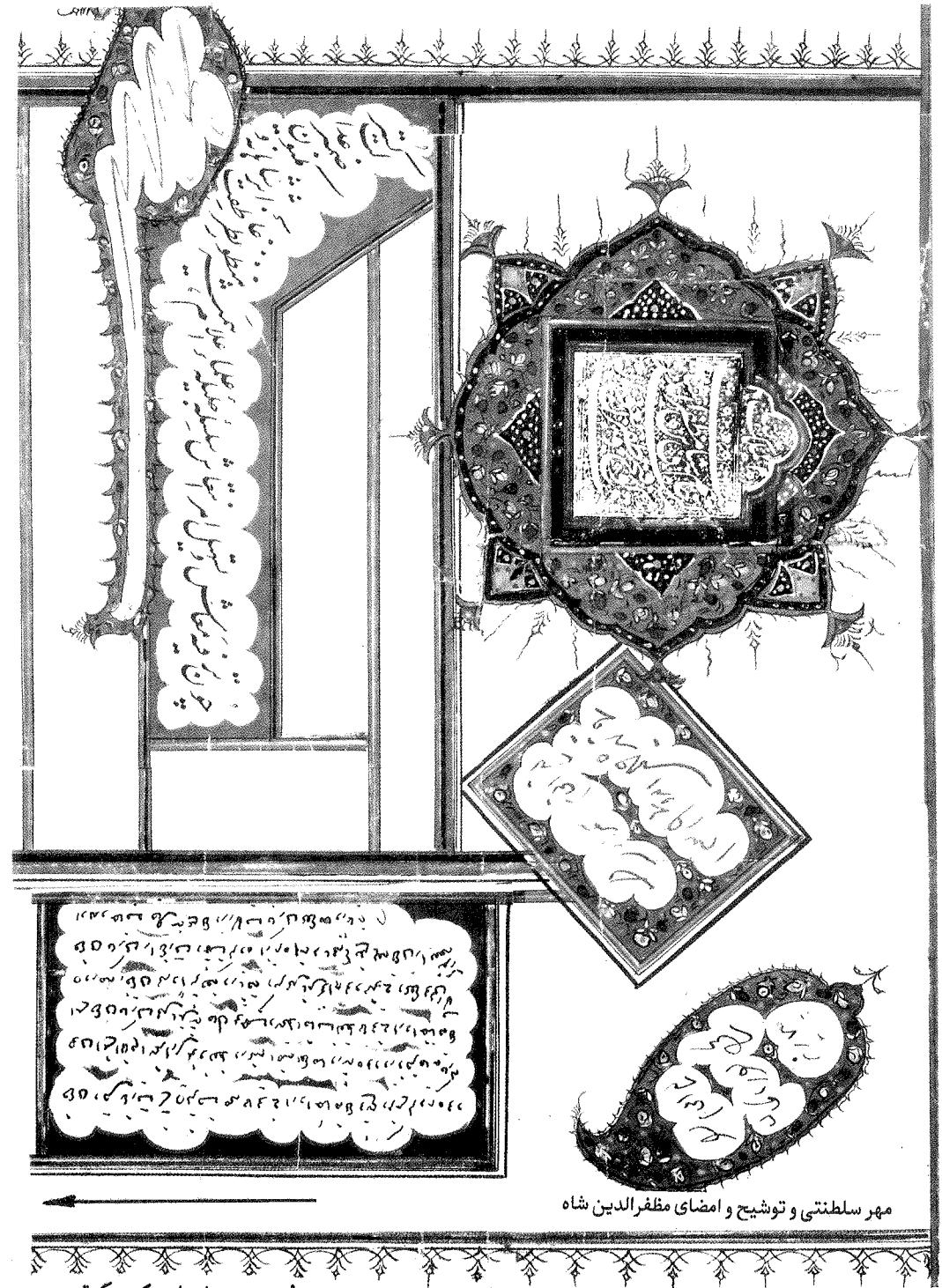
در کنار راست فرمان درسه سهم مستطیل مطالبی بر ثبت فرمان درج شده که عکس هر سه را ذیل فرمان ارائه میداریم تذهیب و آرایش
طلائی و بخصوص تذهیب کناره مهر و جد اول طلائی رنگین و بین السطور زیبا و چشم آذین است خط فرمان بخط نستعلیق زیبای استاد
میرزا محمدحسین عمامهالکتاب سیفی قزوینی است.

اندازه فرمان ۵/۲۲×۴۵ سانتی متر - قرائت فرمان از نگارنده

صفحه ۳۷۸

فرمانهای چاپی عمده تا در زمان احمد شاه رواج یافت و این فرمان چاپی که به سال ۱۳۲۲ و چاپ رنگی است در زمان مظفرالدین شاه قاجار
به انجمن ضبط صوت گرامافون در امریکا صادر شده و جهت تسهیل فروش آن در ایران مورد حمایت مخصوصه ملوکانه قرار گرفته است
بدین ترتیب مسئولین شرکت مذکور فرمان اصلی را با چاپ رنگی بسیار زیبائی انتشار داده و در اختیار همگان نهاده است. اصلی چاپی
فرمان که در مجموعه نگارنده است بدیدار خوانندگان می‌رسد.

فرمان چاپی در صفحه ۳۸۱

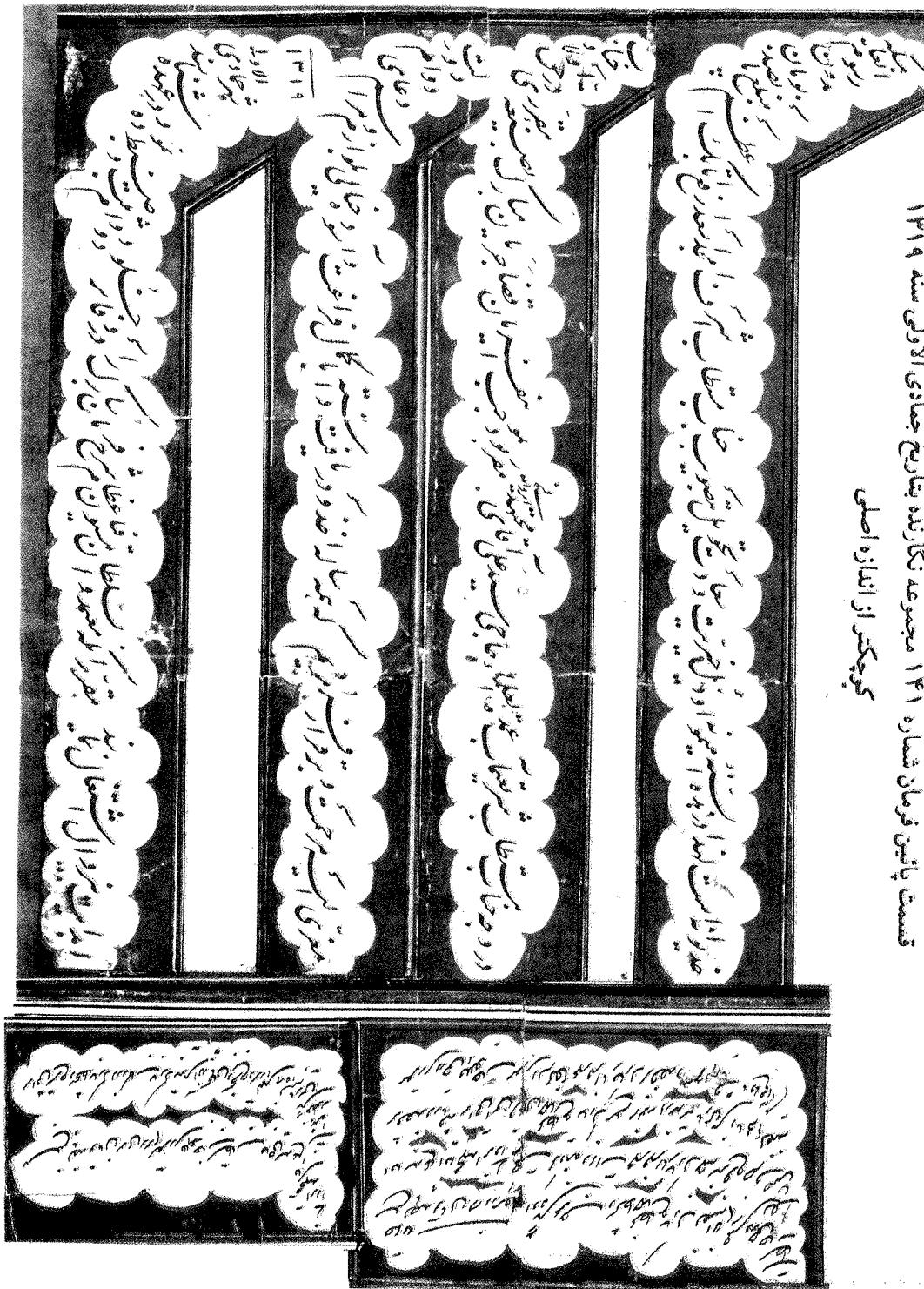
مهر سلطنتی و توشیح و امضای مظفرالدین شاه

فرمان مظفرالدین شاه با مهر شماره چ و توشیح او

مجموعه نگارنده در اندازه کوچکتر

قسمت پانزی فرمان شماره ۱۴۱ مجموعه نگارنده تاریخ جمادی الاول سنه ۱۴۱۹

کوچکتر از اندازه اصلی

(مهر شماره ۸ خ مظفرالدین شاه)

ح - مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه اصلی نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۳۱۴
نوشته در پیشانی و سجع مهر - بخط نستعلیق
(الملک لله - سر شاهان سطح این درگاه - المؤید مظفرالدین شاه ۱۳۱۴)

۱- این مهر ذیل عکس ۱۳۸ و در صفحه ۴۶ و ۴۲ مجله هنر و مردم شماره ۱۸۹ و ۱۹۰ در مقاله حکاکان و نگین تراشان توسط نگارنده چاپ گشته و حالیه نیز جزو مهرهای شاهزادگان و رجال مشهور ایرانی در صفحه کتاب چاپ میگردد. از این مهر تنها این نشانه عکسی بیادگار مانده و فرمان و سند دیگری با این مهر سلطنتی تاکنون شناسائی نشده است.

(مهر سر کاغذی و ضربی و چاپی رنگی بر جسته شماره ۹ خ مظفرالدین شاه قاجار)

خ - مهر دایره‌ای - اندازه مهر به قطر ۳۲×۳۲ میلی‌متر - تاریخ مهر ۱۳۱۴ در دایره وسطی (نقش شیر و خورشید ایستاده و شمشیر بدست) و در بالای مهر نقش تاج سلطنتی متن و سجع مهر در حواشی مهر:
(السلطان بن السلطان بن السلطان مظفرالدین شاهنشاه قاجار ۱۳۱۴) بخط رقاع

مهر در اندازه اصلی

نمونه فرمان مظفرالدین شاه با مهر (خ) به شماره ۹۳ از مجموعه نگارنده
میرزا عبدالله خان - بحمد الله روز یکشنبه هفدهم بهر حال با نهایت صحت و سلامتی و اجلال وارد بادکوبه شدیم و بعد از سه روز اقامت و راحت روز بیستم از اینجا از آستانه و کنار دریا بطرف گیلان و طهران حرکت خواهد شد و انشاء الله عنقریب شما را بخوبی ملاقات خواهیم فرمود در همه جا و همه موقع شما را باد فرموده و جای شما در حضور ما خالی بود و در این سفر هم از فرط اقدامات جناب اشرف اتابک اعظم بما از هر باب خوب و خوش گذشت و به محض بروز نهایت مرحومت و التفات در حق شما یک قطعه عکس خودمان را به توسط مصدق الملک ارسال فرمودیم که اسباب مباراکات خود قرار داده و مستظره‌ای مشغول خدمت باشید شهر جمادی الثانیه ۱۳۲۰ از بادکوبه -

اندازه ۱۷×۱۷ سانتی‌متر قرائت متن نامه از نگارنده

در پشت سند مهر اتابک اعظم (علی اصرخان) دیده میشود
طول مهر بیضی شکل ۲ سانتی‌متر - سجع مهر (هو اتابک اعظم ۱۳۱۸) -

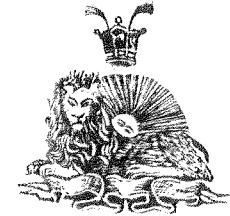

در اندازه اصلی

نمونه فرمان مظفرالدین شاه با مهر (خ) به شماره ۹۳ از مجموعه نگارنده

مهر سر برگ کاغذی و ضربی و چاپی رنگی برجسته شماره ۱۰ - مظفرالدین شاه قاجار
د- مهره دایره‌ای - اندازه مهر به قطر 25×25 میلی‌متر - فاقد تاریخ چاپ مهر
سچع مهر (السلطان مظفرالدین شاه قاجار) بخط رقاع
در حواشی مهر بقرنیه شاخه‌های پر برگ بلوطی با رنگ سبز برجسته - در بالای مهر تاج سلطنتی - اندازه مهر با جوانب $4 \times 3/5$ سانتی‌متر
مجموعه نگارنده

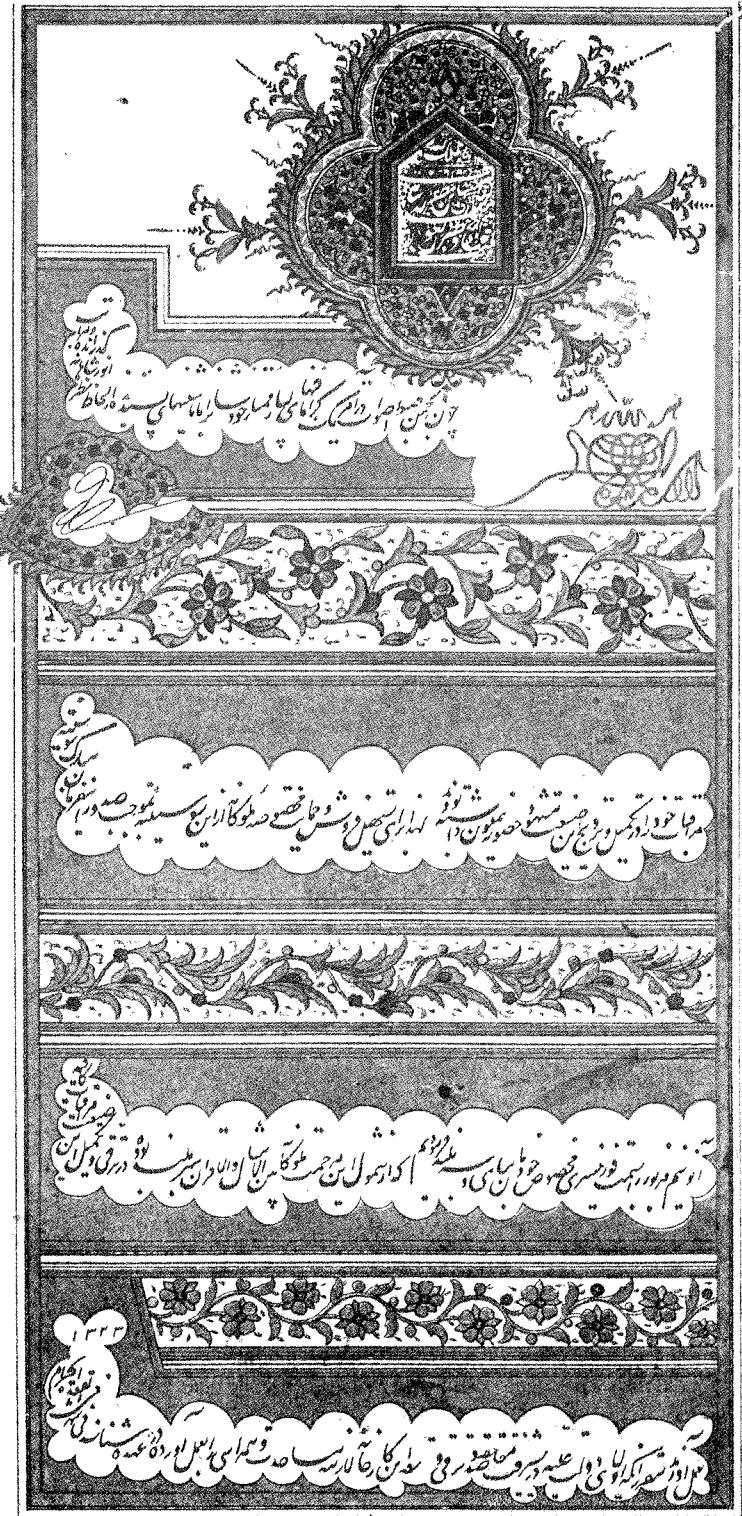
مولانا علیک السلام
مظفر الدین دیوار
۱۳۵۸

نقش دو شیر و خورشید نشسته و ایستاده

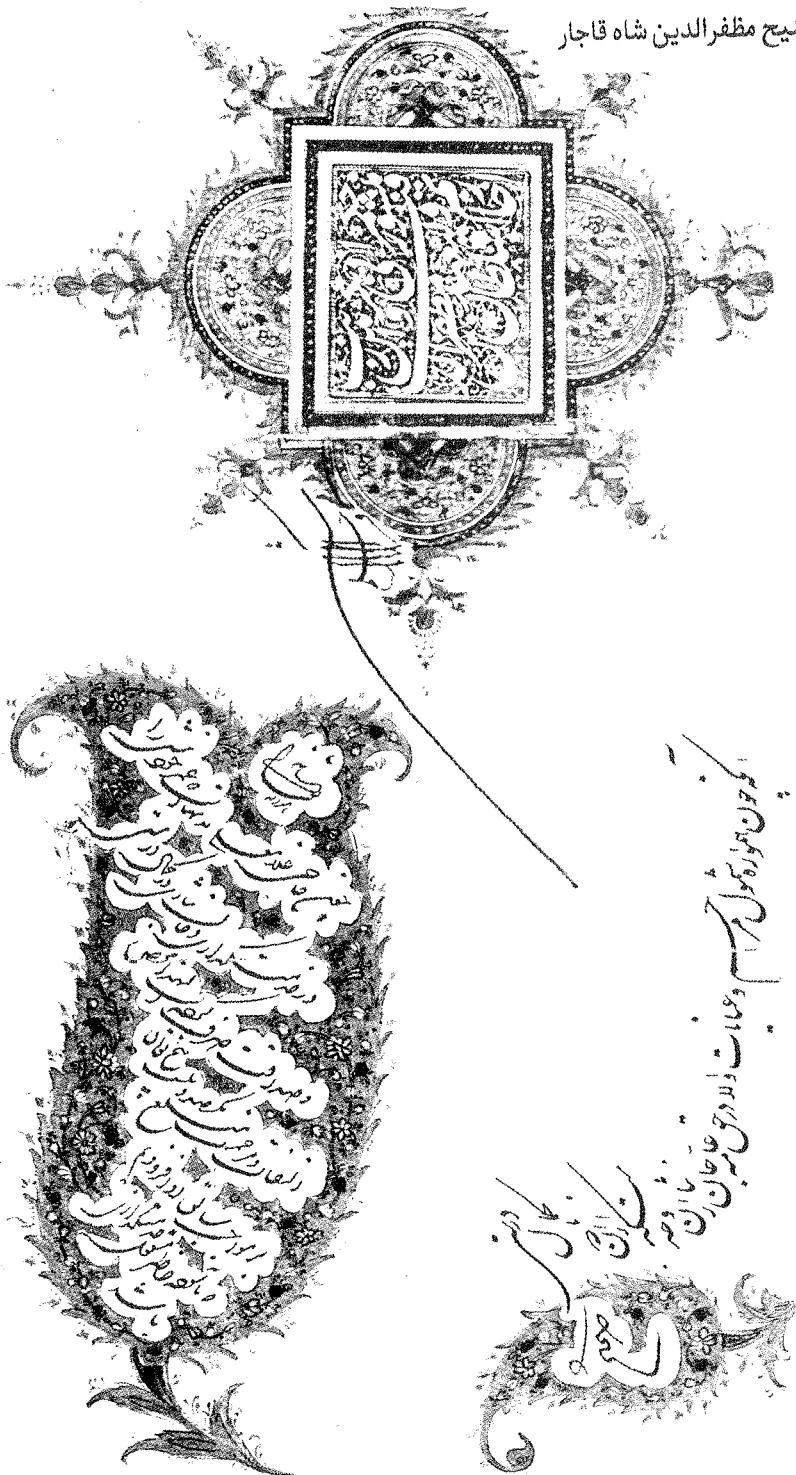

چهره برجسته و نیم تن مظفرالدین در کناره گل و برگ بلوطی رنگی در بالا تاج سلطنتی

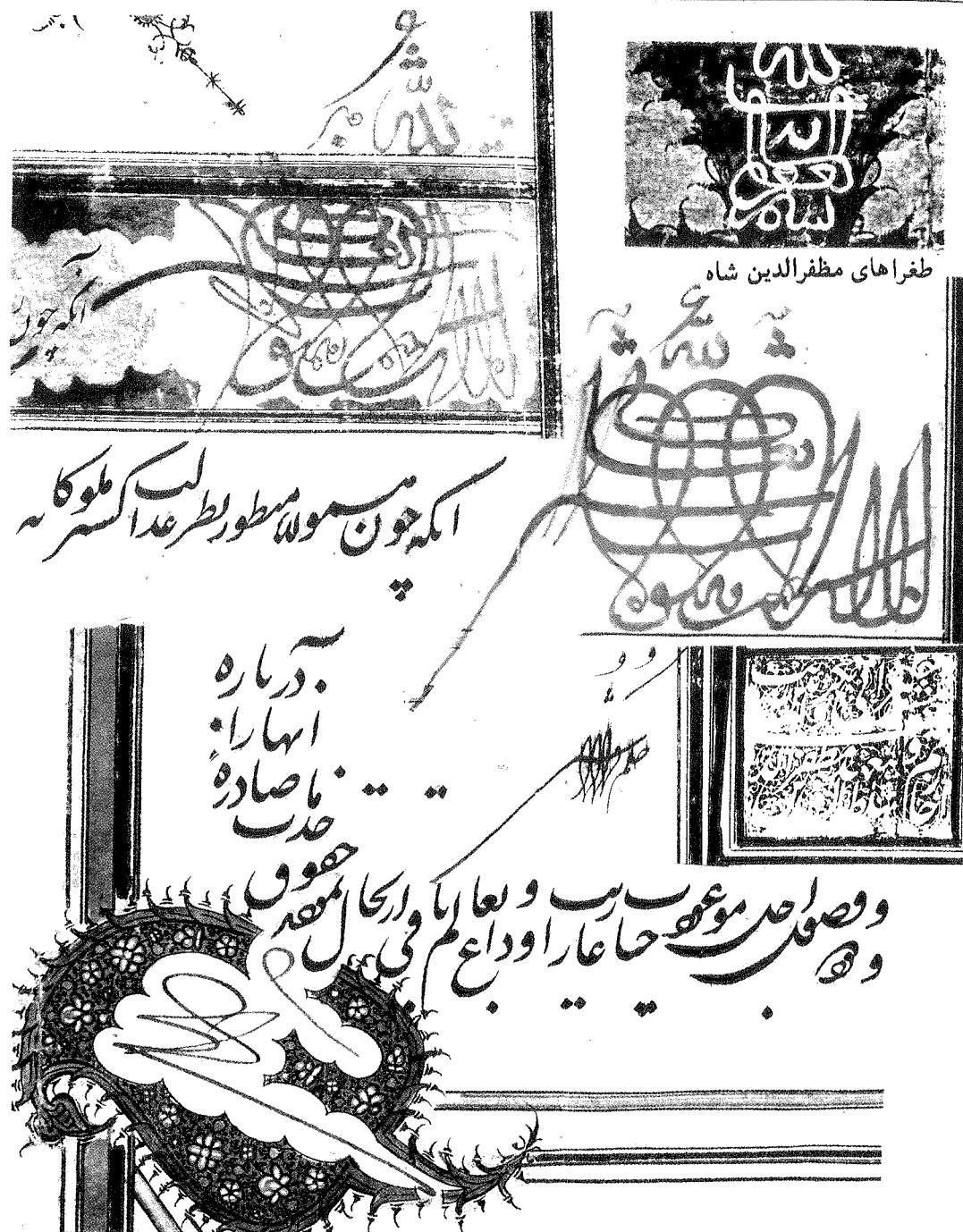

جذب پژوهندگان از تجارت
بعه پژوه شنکنند و هر چیزی را که

طغرا و توشیح مظفرالدین شاه قاجار

طغرا (حكم و لاله) برگ و مشگی و توشیح (صحیح است) و نوشت های مفصل دیگر داخل (بوته جیمه تذہبی) مجموعه نگارنده

• طغرا ای سر فرمان بخط طغرائی و طلائی (الملک
فرمان شماره ۱۴۰ مجموعه نگارنده

تحمیدیه در بالای فرمان (بسم الله تعالی شانه) بخط طغرائی و طلائی
للهم حکم همایون شد) توشیح مظفرالدین شاه در محاذات سطر اول

بغیر از مهرهای چاپی، کاغذ یادداشت‌های سلطنتی در مجموعه نگارنده است که اسامی کاخهای سلطنتی و عکس‌های کوچکی در بالای کاغذها چاپ شده که بدین ترتیب می‌باشند.

قصر یاقوت - قصر لشگرک - قصر جاجرود - قصر دوشان تپه - سلطنت آباد - قصر باغ شاه و در قصر گلستان تهران
- اندازه تقریبی 20×20 میلی‌متر و ده نوع عکس کوچک سر برگ کاغذی در اندازه‌های حدود 7×4 و یا 6×4 سانتی‌متر است که مظفرالدین شاه ذیل عکس‌ها دیده می‌شود که جمله آنها را بددار خوانندگان میرسانیم.

سر برگ کاغذهای تصویری رسمی مجموعه نگارنده

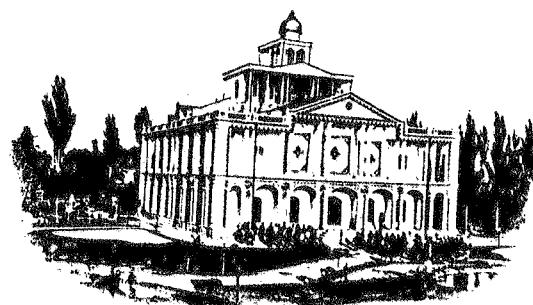
قصر باغ شاه

قصر دوشان

سلطنت آباد

کاخ طهران در قصر

کاغذ یادداشت‌های سلطنتی در مجموعه نگارنده

چند نامه خصوصی بخط و توشیح مظفرالدین شاه قاجار

چند نامه خصوصی بخط و توشیح مظفرالدین شاه قاجار که با تذهیب و طلاکاری زیبائی آرایش شده در صفحات بعد ارائه می‌گردد.
 (خط مظفرالدین بروی تخته مضبوط به شماره ۱۲۴ مجموعه نگارنده)
 هو - این مشق را که در روی این تخته نوشته می‌شود برای یادگاری قصر صاحب قرانیه است امروز که روز جمعه ششم جمادی الثانیه هزار و سیصد و بیست و دوی هجری است در طalar هستیم احتساب الملک عمید حضور موتمن حضور دکتر خلیل خان اعلم الدوله هم روزنامه ترجمه می‌کند فرزند عزیزم اعتضاد السلطنه حاضرند
 این نامه با تذهیب شیوا و استادانه‌ای آرایش شده و در گوشه راست و بالای تخته تاج سلطنتی جنب نظر مینماید - اندازه ۱۶×۲۴ سانتی‌متر - قرائت متن نامه از کریم‌زاده

صفحه ۳۸۹

(نامه مظفرالدین شاه بخط خود از پاریس به میرزا عبدالله خان ربيع الثانی ۱۳۱۸ مجموعه نگارنده
 هو - میرزا عبدالله خان انشاء‌الله تعالی احوال شما خیلی خوب است و در این سفر ما به فرنگستان جای شما نزد ما خالی است و با مزید مرحمت و عنایت در همه جا شما را یاد فرموده و فراموش نخواهیم کرد و این دستخاط را هم با کمال مرحمت از پاریس به افتخار شما نوشته و بیاد شما افتادیم احوال میرزا احمدخان را از قول ما پرسیده و التفات و مرحمت ما را به آنها برسانید و مخصوصاً احوال حاجی سقاپاشی را پرسیده و التفات ما را به او ابلاغ نمایید و حالت جناب اشرف صدراعظم از هر جهت بهتر و از خدمات او همیشه راضی و خوشوقت هستیم.

صفحه ۳۹۰

فی غره ربيع الثانی ۱۳۱۸ از پاریس - قرائت متن از نگارنده - اندازه نامه ۱۶/۵×۱۰/۵ سانتی‌متر
 (نامه مظفرالدین شاه از کارلسbad فرانسه مضبوط به شماره ۹۶ مجموعه نگارنده) این نامه که به زیبائی تذهیب شده در بالای آن خط مظفرالدین شاه دیده می‌شود که متن نامه چنین است.

میرزا عبدالله خان انشاء‌الله احوالت خوب است احوال ما نیز الحمدالله خیلی خوب است جناب اشرف اتابک اعظم هم در کمال درستی و خوبی مشغول خدمت هستند ما هم نهایت رضایت از خدمات ایشان دارم
 میرزا عبدالله خان انشاء‌الله تعالی احوال شما خوب است خاطر مهر مظاہر اقدس همایونی ما از خدمات و اقدامی که دارید قرین کمال رضایت و خورسندي است و نهایت مرحمت و التفات درباره شما مبذول و معطوف است و خدمات شما منظور نظر آفتاب اثر ملوکانه است
 حالت ما الحمدالله خیلی خوب است و آب کارلسbad بسیار نافع اتفاق افتاده است و تا آخر ماه ربيع الاول هم صرف خواهد شد و از بابت هوا و بیلاق هم امتیازی دارد هر چه تصور شود خوشوقت هستیم همیشه عرایض و مطالبی که دارید به توسط جناب اشرف اتابک اعظم عرض برسانید فی شهر ربيع الاول ۱۳۲۰ از کارلسbad - قرائت متن از کریم‌زاده

صفحه ۳۹۱

اندازه ۱۳×۲۱/۵ سانتی‌متر

(نامه مظفرالدین شاه از فرنگستان برای اتابک امین السلطنه مضبوط به شماره ۸۸ مجموعه نگارنده)
 جناب اشرف اتابک اعظم - نظر بحس تربیت و قابلیت و استعداد ذاتی اعتضاد السلطنه که در حقیقت ذات اقدس همایونی شخصاً او را تربیت فرموده‌ایم والحق قابل و لائق همه قسم رجوع خدمات است به تصویب آن جناب اشرف مهردار مهر آثار و ریاست خلوت خدمان را بعده کفايت و تکاليف او مقرر و از هذه السنّه پیجي نیل با مفهوم واگذار فرمودیم که این دورشته مناصب مهمه را بدستور العمل و اهتمامات آن جناب اشرف مرتب داشته و قرین انتظام نماید تا خاطر مهر مظاہر همایونی ما بطوری که در انتظام این مشاغل معظمه قرین خورسنده و خوشوقت باشد و در ترتیب و تنظیم این مناصب بطوری که منظور نظر ملوکانه است مجاهدت و سعی نموده که از هر جهت مرتب و منظم کرده و غفلت و قصوری ننماید.

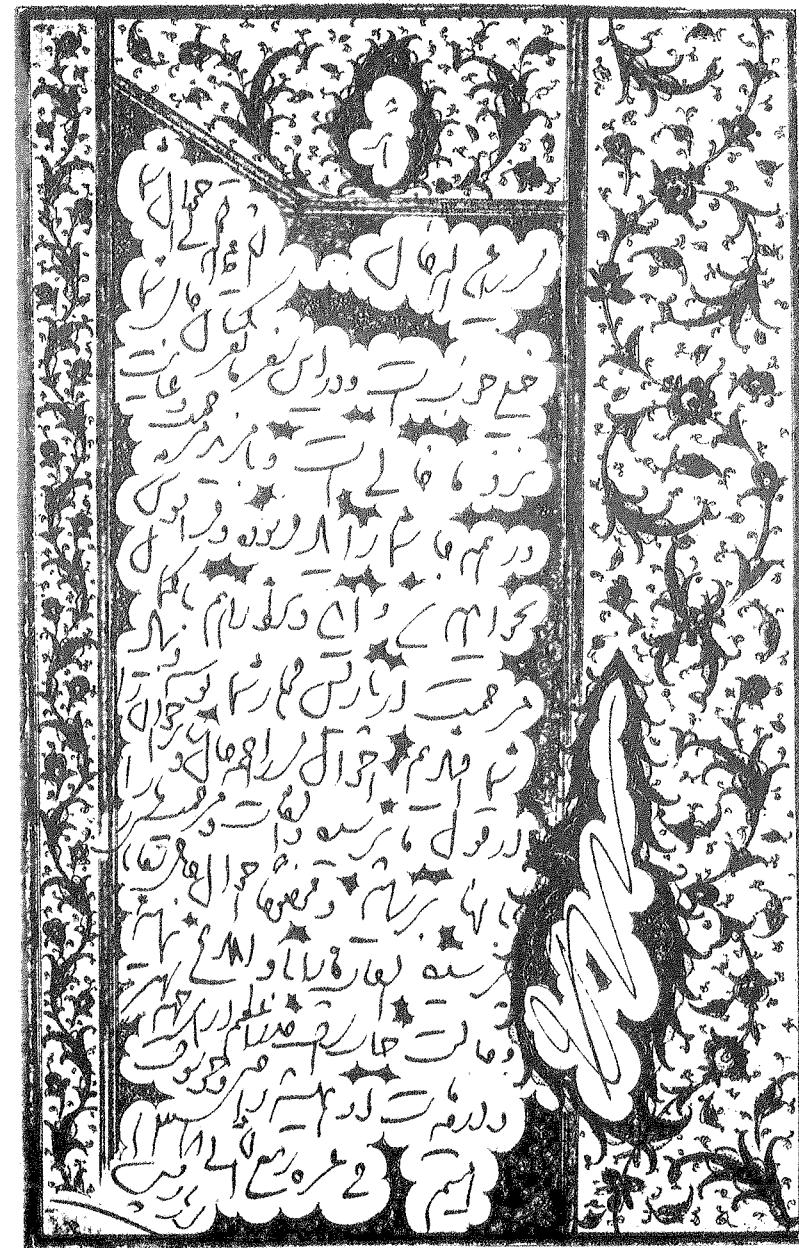
فی شهر صفر ۱۳۲۰ از فرنگستان - امضاء دست راست و پائین نامه - قرائت نامه از نگارنده اندازه ۱۲/۵×۲۱ سانتی‌متر تصویر مظفرالدین شاه قاجار

صفحه ۳۹۲

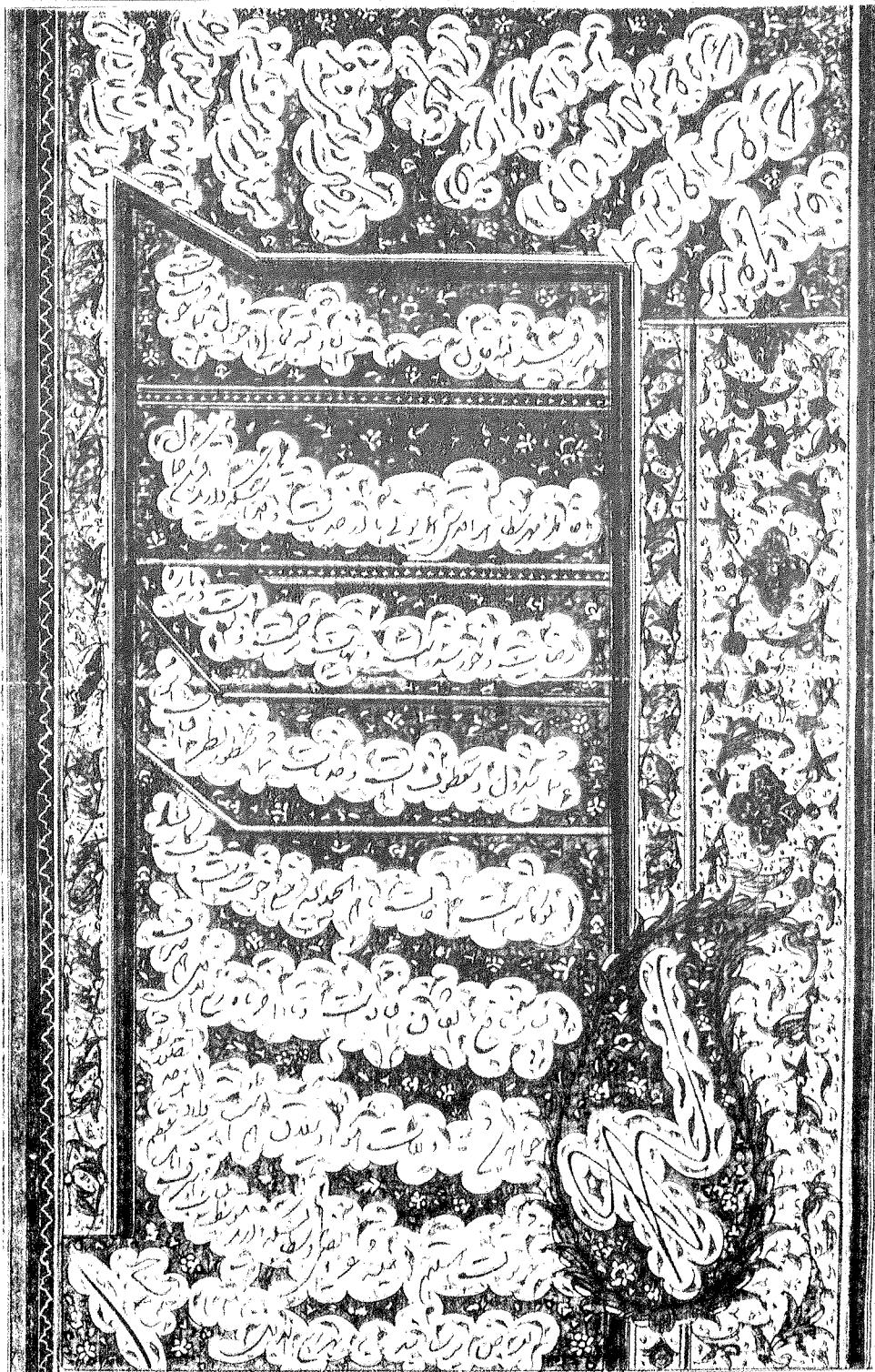

در اندازه اصلی

نامه مظفرالدین شاه به میرزا عبدالله خان در سنه ۱۳۱۸ از پاریس مجموعه نگارنده

نامه مظفرالدین شاه به میرزا عبدالله خان در سنه ۱۳۲۰ از پاریس مجموعه نگارنده در اندازه اصلی

فرمان مشروطه با مهر شماره (ث) و سمع (العزّة لله - مظفرالدین شاه قاجار ۱۳۱۴) و توشیح (صحیح است) تاریخ ۱۴ شهر جمادی الثانی ۱۳۲۴ هجری در سال یازدهم سلطنت.

در اندازه اصلی

نامه مظفرالدین شاه به آتابک اعظم در سنه ۱۳۲۰ از فرنگستان مجموعه نگارنده

CEREMONIAL
 TO BE OBSERVED AT THE INVESTITURE
 OF
His Imperial Majesty
THE SHAH OF PERSIA
 WITH
 THE ENSIGNS
 OF
The Most Noble Order of the Garter.

EVELYN MOUNTSTUART GRANT DUFF, ESQ.,
 Secretary to the Mission,
 carrying

The GARTER.

CAPTAIN ARCHIBALD
 MOORE, R.N.,
 carrying

The COLLAR of the Order.

COLONEL SIR FRANCIS
 HOWARD, K.C.B., C.M.G.,
 carrying

The RIBAND and
 GEORGE and the STAR
 of the Order.

THE RIGHT HONOURABLE
 THE VISCOUNT DOWNE, K.C.V.O., C.B., C.I.E.,
 His Britannic Majesty's Representative
 specially named on this occasion.

تقدیم نشان زانوبند garter به مظفرالدین شاه

تقدیم نشان زانوبند garter به مظفرالدین شاه

بطوریکه در اغلب تواریخ قاجاری اشاره شده در یکی از سفرهای مظفرالدین شاه به فرنس که در روز ۲۹ ذیحجه ۱۳۲۰ ه.ق. انجام یافت قرار بود شاه از انگلستان نیز دیدار نماید

بدین ترتیب در بندر پرتس茅و و در یک کشتی با ادوارد هفتم و ملکه ملاقات نمود در این دیدار بنا بود نشان (زانوبند garter) به مظفرالدین شاه نیز داده شود ولی بعلتی که معلوم نشد شاه انگلیس بجای نشان زانوبند می خواست عکس نشان دار خود و ملکه را هدیه نماید که مظفرالدین شاه قبول نکرد و با کدورت خاک انگلیس را ترک نمود.

مدتی بعد مسئولین انگلیسی از اشتباهی که رخ داده بود نادم شدند و یک هیئت عالی رتبه را به تهران کسیل داشتند و در ماه فوریه سال ۱۹۰۳ نشان زانوبند را به مظفرالدین شاه هدیه نمودند نگارنده همه این مدارک ارزنده را که حدود ۱۰۰ صفحه محتوی عکس ها و نوشته های روزنامه جات و عکس های هیئت انگلیسی و سایر مدارک ذی قیمت دیگر بود خریداری کردم که عکس تقدیم نشان زانوبند garter را به مظفرالدین شاه قاجار در اینجا بدیدار خوانندگان میرسانم امید است همه این مدارک انحصاری در جزو جدایه ای چاپ و منتشر گردد.

تقدیم نشان زانوبند garter به مظفرالدین شاه از مجموعه نگارنده

(ارقام شاهزادگان)

مشخصات مهر - چهارگوش - اندازه مهر ۲۵×۳۰ میلی متر تاریخ حک مهر ۱۳۱۶
سجع مهر بخط نستعلیق (نظام الملک ۱۳۱۶) و طغرا (حکم عالی شد) و توشیح (ملحظه شد)
و نمونه رقم نظام الملک به شماره ۱۹۶F مجموعه نگارنده در صفحه

در سمت راست و بالای رقم نظام الملک بخط خود نوشته:

این رقم مطابق با ارقام حکام با احتشام سابق فارس و صحیح است البته مراتب
از دفترخانه مبارکه صادر شود تنگوزئیل ۱۳۱۷

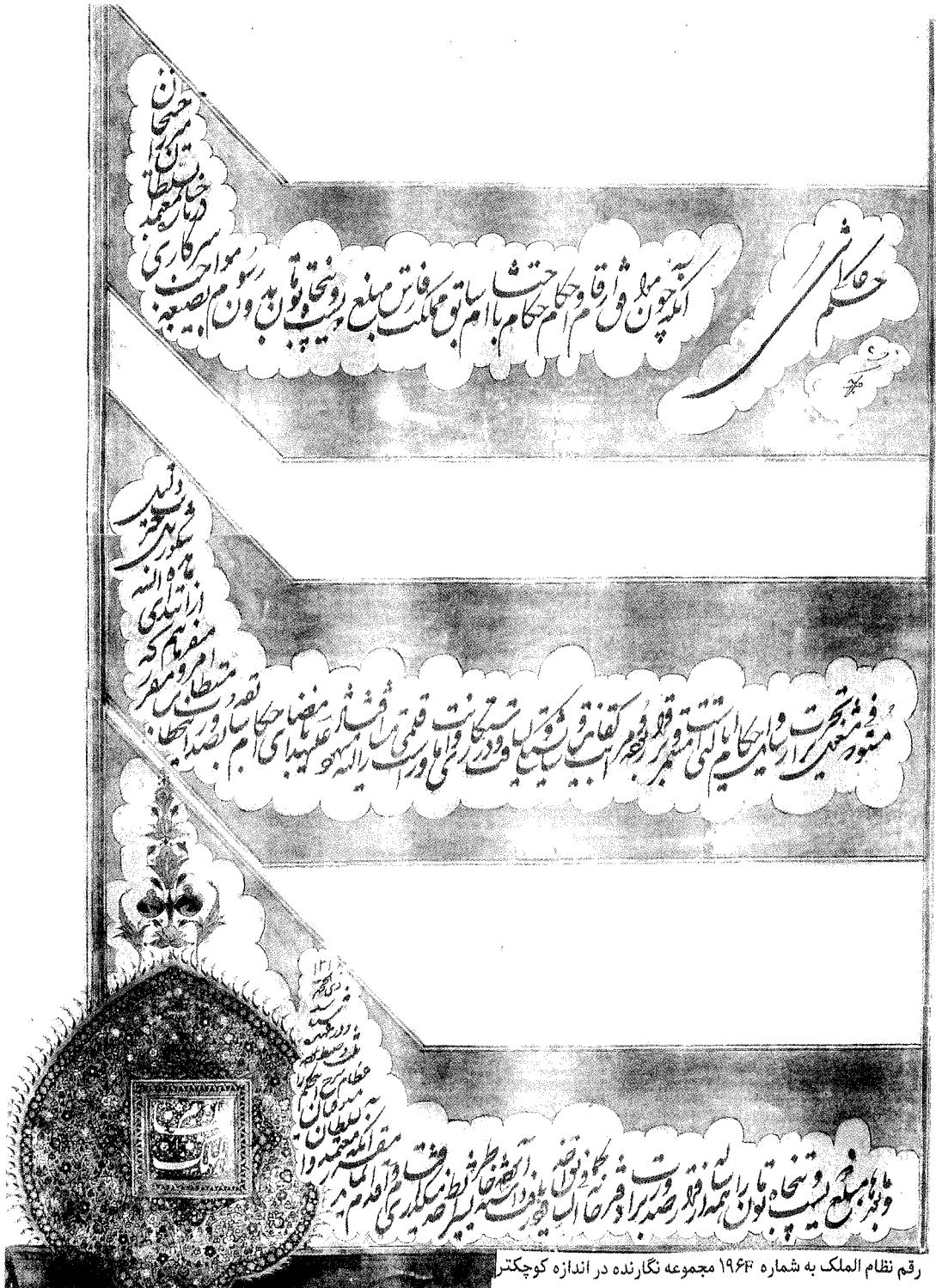
نمونه رقم نظام الملک به شماره ۱۹۶F از مجموعه نگارنده

حکم عالی شد برنگ مشگی - آنکه چون موافق ارقام و احکام حکام با احتشام سابق مملکت فارس مبلغ دویست و پنجاه تومان بدون رسوم
به صیغه مواجب سرکاری درباره جناب معتمدالسلطان میرزا حسن خان مستوفی که مشغول تحریرات و رسایل و احکام ایالتی است و
مستمر و برقرار بوده و مراتب کفایت و شایستگی و لیاقت و درستکاری و امانت و راست قلمی مشارالیه مشهود افتاد علیه‌ها با مضای احکام
سابقه به صدور این خطاب مستطاب امر و مقرر میفرمائیم که از ابتدای هده السننه تنگوزئیل خیریت دلیل و ما بعدها مبلغ دویست و پنجاه
تومان را همه ساله از قرار صدور برات دفترخانه کما فی السابق اخذ و دریافت داشته آسوده خاطر به شرایط خدمتگذاری قیام و اقدام نماید
مقرر آنکه معتمد والسلطان مستوفیان عظام شرح این حکم را ثبت و ضبط نموده و در عهده شناسند ذی الحجه ۱۳۱۶ - در زیر طغرای رقم
اعضاء نهاده (ملحظه شد) و در کنار نوشته‌اند این رقم مطابق با ارقام حکام با احتشام سابق فارس و صحیح است البته برات از دفترخانه
مبارکه صادر شود تنگوزئیل ۱۳۱۷ در کنار راست فرمان این جملات ثبت شده که کپی آن در اینجا ارائه میگردد - قرائت متن رقم از
نگارنده اندازه رقم ۵۹x۶۷ سانتی متر

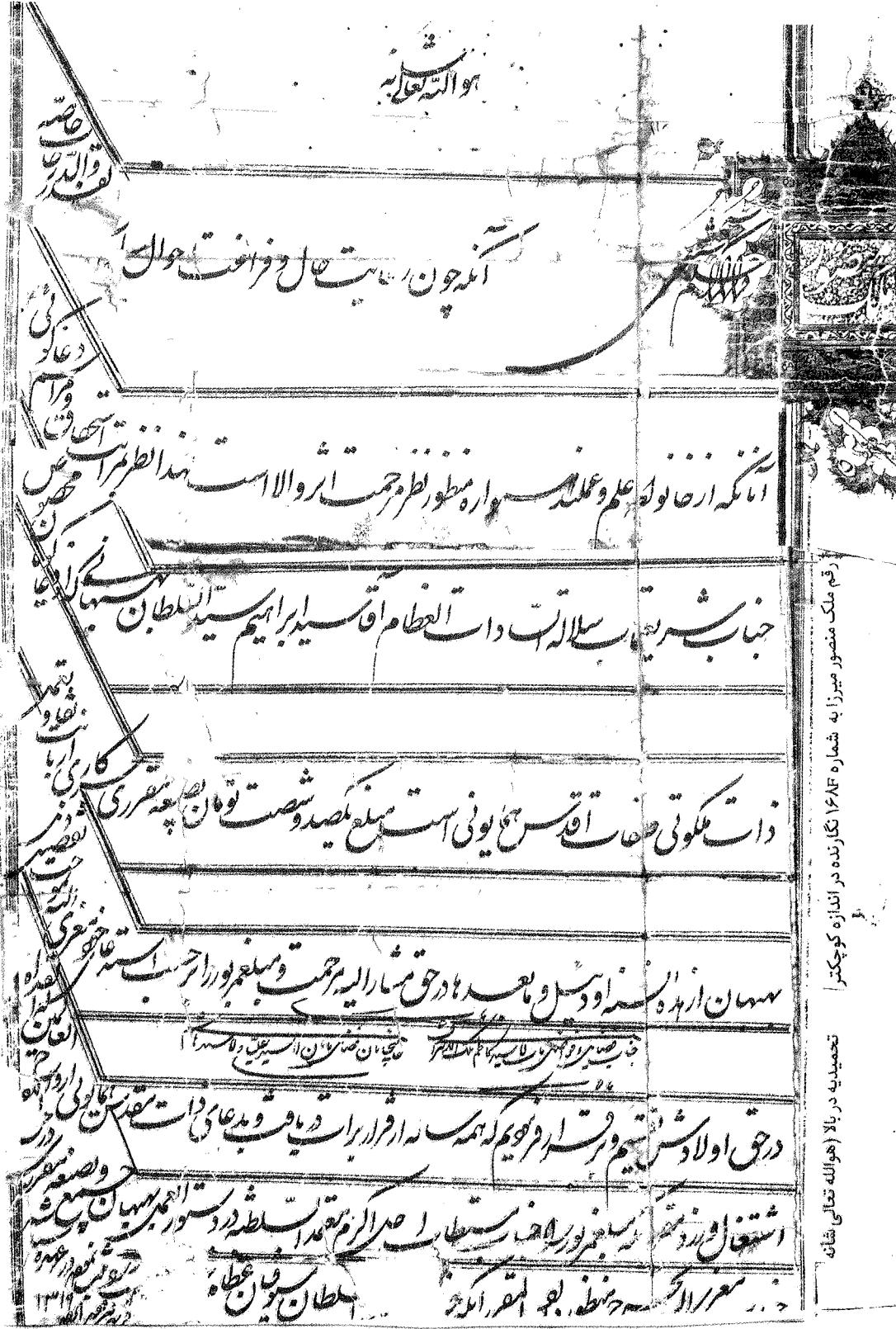

NETHERCOURT
FINE

متن رقم واتر مارک دارد - که ۵۰% کوچک شده

رقم نظام الملک به شماره ۱۹۶F مجموعه نگارنده در اندازه کوچکتر

(ملک منصور میرزا)

مشخصات مهر - چهار گوش - اندازه مهر 21×25 میلی متر - تاریخ حک مهر ۱۳۱۸
سجع مهر بخط نستعلیق - (هو ملک منصوره ۱۳۱۸)
تحمیدیه (هوالله تعالی شانه) طغرا (حکم والا شد)
و نمونه رقم ملک منصور میرزا به شماره ۱۶۸۷ از مجموعه نگارنده - در صفحه

مهر در اندازه اصلی

طغرا (حکم والا شد)
ملک منصور میرزا شاعر السلطنه پسر دوم مظفر الدین شاه در سالیان ۱۳۱۸ و ۱۳۲۲ والی فارس شد.
او در زمان پدر از متموّلین بود و در سال ۱۳۳۰ شاعر السلطنه و سالار الدوله هر دو برادر بر خلاف قرارداد و تعهداتی که داشتند به تحریک
بیگانگان بر علیه دولت مشروطه قیام و اقدام نمودند.

نمونه رقم ملک منصور میرزا به شماره ۱۶۸۷ از مجموعه نگارنده

حکم والا شد برنگ مشگی آنکه چون رعایت حال و فراغت احوال (افتاده دارد) ذوالقدر والدرجات خاصه آنانکه از خانواده علم و عملند
همواره منظور نظر محبت اثر والا است لهذا نظر به مراتب استحقاق و مراسم دعاگوئی جناب شریعت مآب سلاله السادات العظام آقسید
ابراهیم السلطنه بهبهانی که از دعاگویان مخصوص ذات ملکوتی صفات اقدس همایونی است مبلغ بقصد و شصت توانان به صیغه مقری
سرکاری از بابت تقاضت عمل بهبهان از هذه السنہ او دشیل و ما بعدها در حق مشارالیه مرحمت و مبلغ مزبور را بر حسب استدعای خود
معزی الیه به موجب تفصیل ذیل در حق اولادش تقسیم و برقرار فرمودیم که همه ساله از قرار برات دریافت و بداعی ذات مقدس همایونی
ارواح العالمین له الفداء اشتغال ورزد مقرر آنکه مبلغ مزبور را جناب مستطاب اجل اکرم معتمد السلطنه در دستور العمل بهبهان جمع و به
صیغه مقرره در حق اولاد جناب معزی الیه بخرج منظور دارد المقرر آنکه جناب مقر بوالخاقان مستوفیان عظام افتاده دارد اثبات نموده
و در عهده شناسند فی شهر ذیقعدة الحرام سنه ۱۳۱۹

اندازه رقم ۵۵×۳۸ سانتی متر قرائت متن رقم از نگارنده

۱- نگاه کنید به مقاله نگارنده در صفحه ۱۸ مجله بررسی های تاریخی شماره ۴ سال هشتم

(رقم محمدعلی میرزا به شماره ۱۴۲ از مجموعه نگارنده)

اعطای یک صد و پنجاه تومان مقری از بابت معادن نمک شور خوی به کاظم خان سرتیپ در سنه ۱۳۱۵

سچ مهر ولیعهدی محمدعلی شاه - بست چواز صدق با ولای علی عهد - گشت محمدعلی به شاه ولیعهد ۱۳۱۴

طغای سر رقم حکم والا شد - چون مقرب الخاقان کاظم خان سرتیپ همواره در سرحد ماکو به صداقت و کفایت و درستی به خدمات دیوانی اشتغال ورزیده مغض رفاه حال و توسعه امر معاش او از قرار فرمان مغفور به مبروره شاه شهید البسه الله حل النور مقرر گردیده که مبلغ یکصد و پنجاه تومان از محل صحیح بلاضر آذربایجان درباره او مرحمت و برقرار شود لهذا به موجب این رقم مبارک والا امر و مقرر میداریم که کارگزاران مملکت آذربایجان مبلغ مزبور را بدون رسوم از صحت ضرر درباره مشاریه برقرار و همه ساله بعد از تعیین محل (از بابت معادن نمک شور خوی) در وجه او عاید نمایند که بیش از بیش مراحم خدمتگذاری قیام و اقدام نماید مقر بولخاقان مستوفیان عظام و کتبه گرام شرح رقم مبارک والا راثبت و ضبط نموده در عهده شناسند فی شهر محروم ۱۳۱۵ - مجموعه نگارنده

در حاشیه فرمان این عبارات نوشته شده است. مبلغ یکصد و پنجاه تومان بدون رسوم مواجب مقرب الخاقان کاظم خان سرتیپ بابت اضافه نمک شور خوی موافق رقم مبارک در دستور العمل هذه السنه تفاوقی نیل خوی سلامان ابواجمع و بصینه مواجب بخرج منظور خواهد شد.

اندازه رقم 37×50 سانتی متر بخط شکسته نستعلیق استاد میرزا محمدحسین عmad الكتاب سیفی قزوینی حواشی مهر و بین السطور تذهیب زیبائی داشته وجد اول طلائی و رنگین دارد

مشخصات پشت فرمان - کلاً تنظیف سفید چسبیده تنها دو مهر بیضی شکل دارد با سچ های ذیل ۱- امیرنظام در اندازه 13×18 میلی متر ۲ یا حمید - قرائت متن رقم از نگارنده

رقم محمدعلی میرزا به شماره ۱۴۲
کوچکتر از اندازه اصلی

محمدعلی شاه قاجار ۱۳۲۷-۱۳۲۴ ه.ق.

محمدعلی میرزا پسر بزرگ مظفر الدین شاه در ۱۲۸۹ ه.ق. در تبریز تولد یافت و در سال ۱۳۱۳ ه.ش. به ولیعهدی منصوب و ملقب به اعتضادالسلطنه گردید و پس از فوت پدر به طهران آمد و به تخت نشست و قانون اساسی را که در تاریخ ذیعقة سال ۱۳۲۴ ه.ق. مظفر الدین شاه صحة گذاشته بود او هم مراتب را تصدیق و امضاء نمود.

چون طبعاً مستبد و خودخواه و ستم پیشه بود به دشمنی با مشروطه برخواست و عاقبت صبح ۲۷ جمادی الآخر ۱۳۲۷ ه.ق. ملیون وارد تهران شدند و محمدعلیشاه ابتدا به باع سلطنت آباد و سپس به سفارت روس پناه جست و از سلطنت مستعفی گردید. او پس از شانزده سال آوارگی در سن ۴۵ سالگی در بندر (ساوانا) در ایتالیا در ۱۱ رمضان

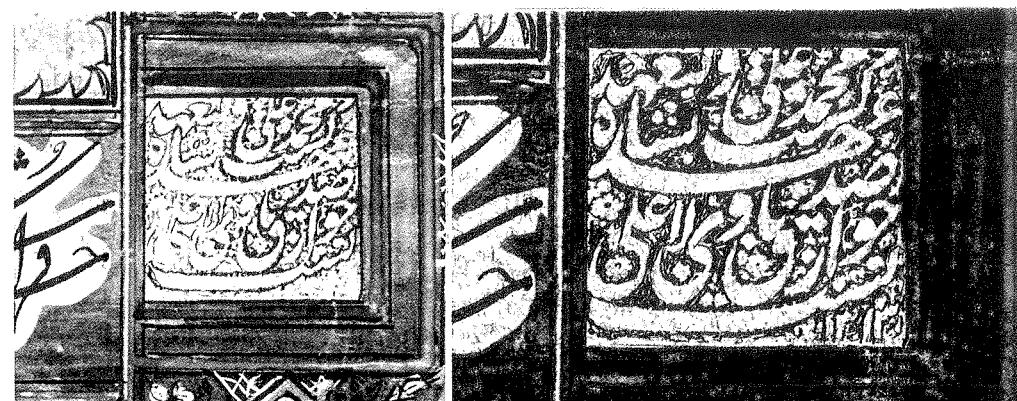
۱۳۴۳ ه.ق. (فروردین ۱۳۰۴) فوت نمود

مهرهای رسمی اواز دوران ولیعهدی تا انتهای پادشاهی با جمع مهرها و آرم‌های سرچسبی و چاپی ۲۱ عدد می‌باشند که به ترتیب معرفی می‌گردند.

مهر شماره ۱ (الف) مهر دوران ولیعهدی محمدعلی میرزا

الف - مهر چهارگوش - اندازه مهر 28×28 میلی متر - تاریخ حک مهر ۱۳۱۳

سچ مهر (بست چواز صدق با ولای علی عهد - گشت محمدعلی به شاه ولیعهد ۱۳۱۳) بخط نستعلیق

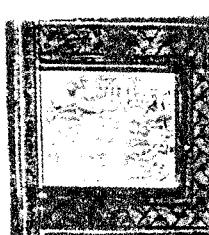
مهر در اندازه اصلی

مهر اصلاح شده و بزرگتر

(مهر شماره ۲ (ب) دوران ولیعهدی محمدعلی میرزا)

مهر ب - مهر چهارگوش - اندازه مهر 18×15 میلی متر - تاریخ حک مهر ۱۳۱۴ سچ مهر بخط نستعلیق (الملک لله ولیعهد ۱۳۱۴)

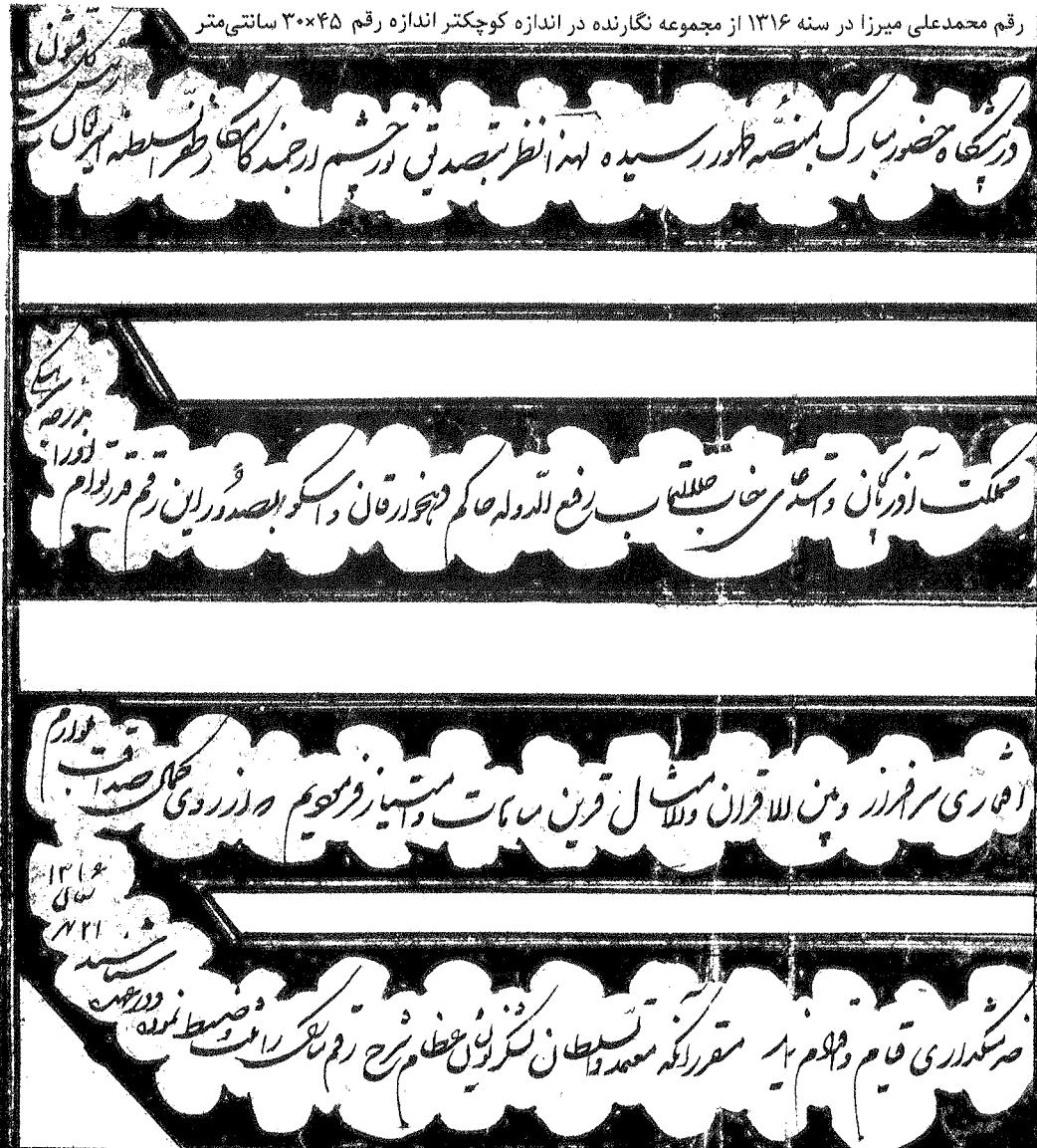
نمونه رقم محمدعلی میرزا با مهر (ب) در صفحه

مهر در اندازه اصلی

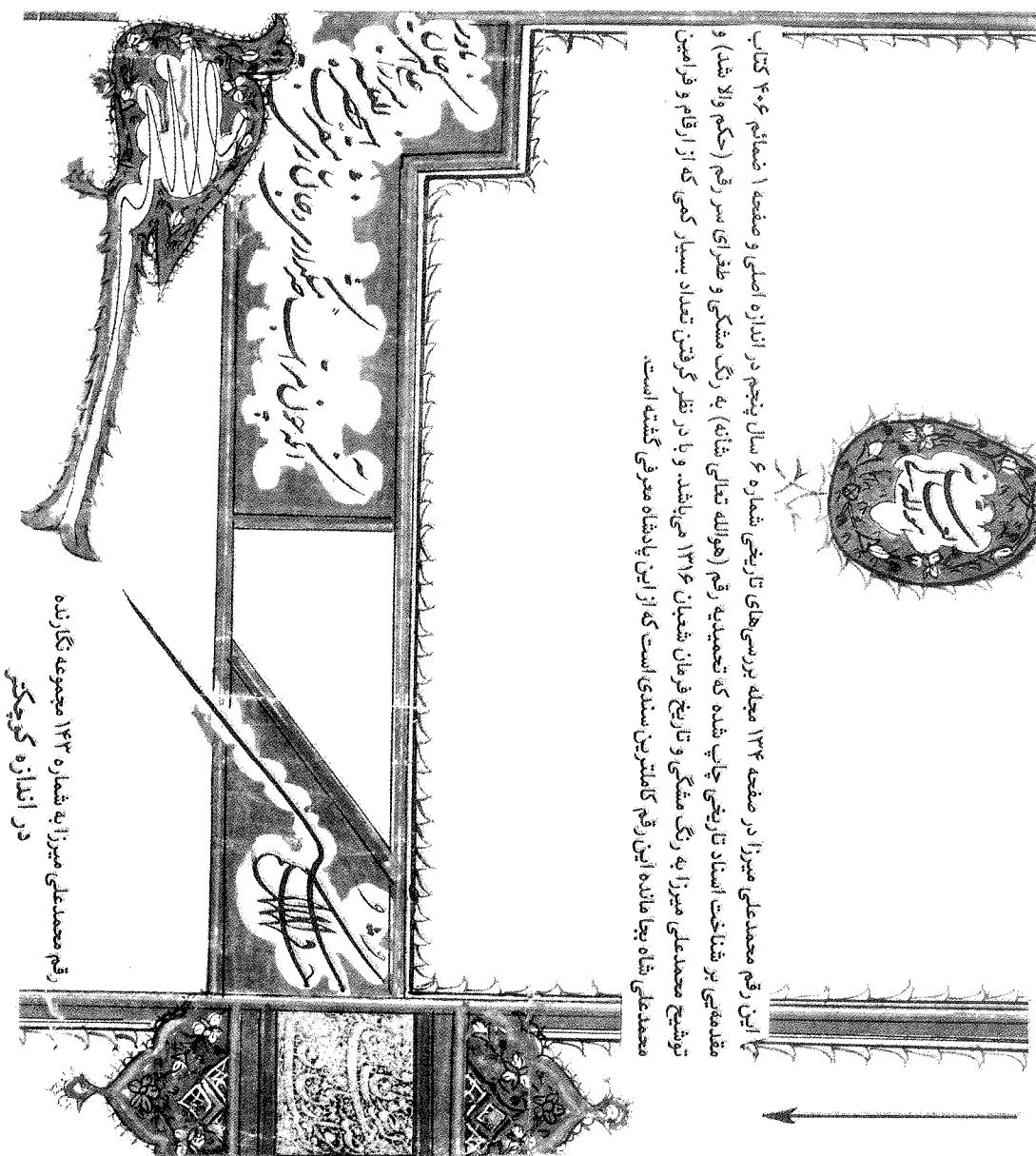
مهر بزرگ و اصلاح شده

فشنون مملکت آذربایجان واستبداعی جناب جلالتماب رفیع الدوام حاکم
دهخوار قان و اسکو بتصدیق راین رقم قدر توام اورا بدرجہ سرهنگی افتخاری
سرافراز و بین الاقران والامثال قرین مبارکات و امتیاز فرمودیم که از روی کمال
صاداقت بلوازم خدمتگذاری قیام و اقدام نماید مقرر آنکه معتمدوالسلطان
لشکر نویسان عظام شرح رقم مبارک را ثبت و ضبط نموده و در عهدہ شناسند.
۲۱ شهر شعبان ۱۳۱۶

سبجع مهر : بست چو از صدق با ولای علی عهد کشت محمد علی به شاه ولیعهد - ۱۳۱۴
هو الله تعالی شانه

آنکه چون مرائب خدمتگذاری و جان نشاری مقرب
الحضرۃ العلیه میرزا اعلیٰ اکبر خان یاور در پیشگاه حضور مبارک بن منصہ ظهور رسیده
لهذا اظهار بتصدیق نور چشم ارجمند کامگار ظفر السلطنه امیر تومن رئیس کل

مقدمه‌گی بر شناخت استاد تاریخی چاپ شده که تعمیریه رقم (مولاه تعالی شانه) به ریک مشکی و طفرایی سر رقم (حكم ولاشد) و

این رقم محمدعالی میرزا در صفحه ۱۳۶ مجله برسی‌های تاریخی شماره ۶ سال پنجم در اندازه اصلی و منتهی (ضمام ۴۰۰ کتاب
توضیح محمدعالی میرزا به ریک مشکی و تاریخ فرمان شعبان ۱۳۱۶ می باشد. و با در نظر گرفتن تعداد بسیار کمی که از اقام و فرمین
مقدمه‌گی شاه بعیا مانده این رقم کامترین سندی است که از این پادشاه معرفی گشته است.

این رقم توسط نگارنده در صفحه ۱۳۴ شماره ۶ سال پنجم مجله بررسی‌های تاریخی معرفی شده است

مهر شماره ۲ ب با سجع (الملک لله ولیعهد) ۱۳۱۴ مجموعه نگارنده

سجع ههر: الملک الله ولیعهد ۱۳۱۴

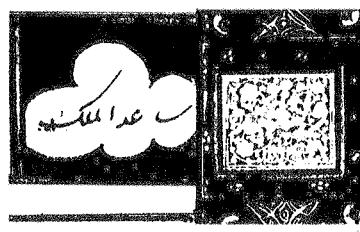
جناب امیرالامرا العظام پرنس دادیان مقتضی کل نظام به الطاف نامتناهی
مستظہر و مباهی بوده بداند چون از حسن خدمات و زحمات مجاهدانه
شما خاطر مبارک بندگان اعلیحضرت قوی شوکت قدر قدرت اقدس شهر یاری
ارواحتناده خوشنود و همه وقت در خدمت و مراقبت اردوهای متعدده نظامی
خارج و خود شهر خوب از عهده برآمده و به کمال مواضعی امتحان داده اید،
محض تشویق شما بموجب این رقم قدر توأم امر و مقرر هیفر مائیم که باطلاع
جناب مستطاب اجل اکرم وزیر مخصوص کمافی سابق با نهایت اهتمام باید
دردادی تکالیف لازمه خود زاید اعلى باسبق ساعی و جاحد باشد و در خدمات
راجع بخود و هفتی کل نظام از اردو شهر با کمال مراقبت مجاهد تا پس از
ورود هوکب مقدس همایونی شرح خدمات مجاهدانه شمارا بعرض خاکپای
مبارک رسانیده استدعای شمول مرحمت مخصوص در حق شما بنمائیم.
فی شهر ربیع الثانی ظیلان ئیل ۱۳۲۳

مهر شماره ۳ (پ) مهر دوران ولیعهدی محمدعلی میرزا

مهر پ - مهر چهارگوش - اندازه مهر ۱۵×۱۳ میلی متر - تاریخ حک مهر ۱۳۱۴ سجع مهر بخط نستعلیق (هو ولیعهد) (۱۳۱۴)

نمونه رقم محمدعلی میرزا با مهر (پ) بشماره ۲۴۸ از مجموعه نگارنده

مهر شماره ۳ پ با سجع (هو ولیعهد) ۱۳۱۴

مهر در اندازه اصلی

مهر در اندازه بزرگتر

(رقم محمدعلی میرزا با مهر (پ) به شماره ۲۴۸ مجموعه نگارنده)

محل مهر ولیعهد (هو ولیعهد) (۱۳۱۴) ساعد الملک در این موقع که من عازم تهران هستم شما باید در عمل تجارت با کمال استقلال و مواقبت رسیدگی نمایند و نگذارید ابدآ امری که باعث اختلال امورات تجاری است واقع شود و هر کس خلاف و خطای کرد لازمه تنبیه را در حق او معمول دارید و اگر مطلبی راجع به عمل حکومت و سادات و اجزاء شخصی من باشد شما به رؤسای ادارات اطلاع داده تنبیه مرتكب را بخواهید حق آنها هم این است بدون مضایقه پس از رسیدگی به اطلاع شما تنبیه نموده و اگر امری و ادعائی باشد به اطلاع شما قطع و فصل نمایند و همه روزه رایپورت خودتان را تلگرافاً و کتبایه من اطلاع بدھید فی ۶ محرم ۱۳۱۹ - کنار راست و پائین رقم امضاء محمدعلی شاه - اندازه فرمان ۱۳/۵×۲۱/۵ سانتی متر - قرائت فرمان از کریمزاده

مهر شماره ۴ (ت) مهر دوران ولیعهدی محمدعلی میرزا

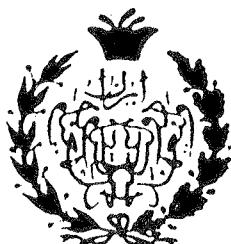
ت - مهر سر کاغذی چاپی و برجسته رنگی با سجع (ولیعهد دولت علیه ایران) بخط رقاع طغایی کناره ها به قرینا شاخه برگهای بلوطی - در بالا تاج سلطنتی

مهر شماره ۵ (ث) محمد علیشاہ قاجار

مهر چهارگوش - اندازه اصلی نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۲۹۵

سجع مهر بخط نستعلیق

سلیل ولیعهد شاه فلک فر - محمد علی بن سلطان مظفر (۱۲۹۵)

سجع مهر بخط نستعلیق
تا که محمد علی گشت ولیعهد شاه - خاتم عدلش گرفت عرصه ماهی و ماه
۱۳۱۴ سجع مهر چهارگوش - اندازه اصلی نامعلوم - تاریخ حک مهر
مهر شماره ۶ (ج) محمد علی شاه قاجار

مهم شماره ۷۵ (چ) محمدعلی شاه قاجار

مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر نامعلوم - فاقد تاریخ حک مهر نوشته در پیشانی و سجع مهر بخط

نستعليق

السلطان محمد علي شاه قاجار

166. i

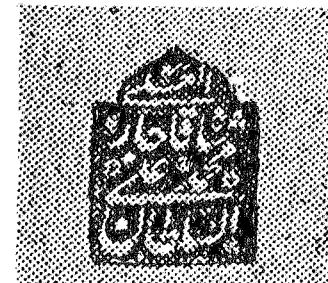
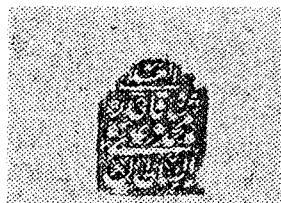
شیر سعی صد هزار دار و کماو ال تکمال سانده است راهی بندل فروغ عیاض و عیاله اور

مهر شماره ۸۴ محمدعلی شاه قاجار

مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر نامعلوم - فاقد تاریخ حک مهر نوشته در پیشانی و سجع مهر بخط

نستعليق (هو العلي السلطان محمد على شاه قاجار)

این مهر بسان مهر شماره ۷ بوده که نام (محمدعلی) در این مهر جایجا شده است

شهر شماره ۸ با سجع (هوالعلی) - السلطان محمد علی شاه (قاجار)

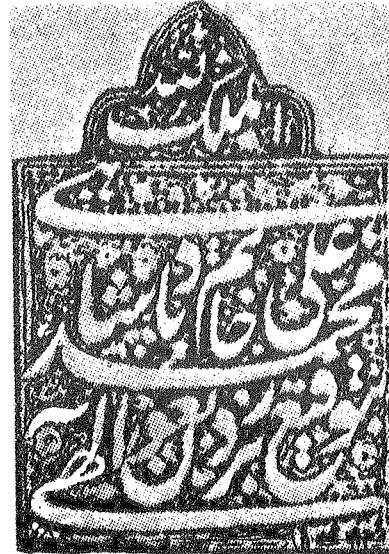
دندانیں بیرون کر کر خارم طریق
کے بعد اسکے
لشکر پر دشمنی کا مقابل دیدا
و شہزادہ لارڈ ایرلی کہ ہفت نصیحت اور
دو
درج کیا تھا
و رام شو و اکس صدف و سکھ کی کردی دریں کیا تھیں
معنی دار مرد ایضاً راجح یعنی حکمت و
شخصیت نہ شد اپنے را دارست ایضاً طبع دادہ
کیا تھا
کیا تھا
کیا تھا
کیا تھا
کیا تھا

رقم محمدعلی میرزا در سنه ۱۳۱۹ به شماره ۲۴۸ مجموعه نگارنده در اندازه اصلی

مهر شماره ۹ خ محمدعلی شاه قاجار

مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۳۲۴

نوشته در پیشانی و سجع مهر بخط نستعلیق (الملک لله - به توقيع بزرد بعون آله) - محمدعلی خاتم پادشاهی (۱۳۲۴)

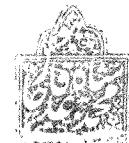

مهر بزرگ و اصلاح شاه
مهر شماره ۹ با سجع
(الملک لله به توقيع بزرد بعون آله) - محمدعلی خاتم پادشاهی (۱۳۲۴)

مهر شماره ۱۰ ا د محمدعلی شاه

مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر ۱۹x۱۹ میلی متر - فاقد تاریخ حک مهر

نوشته در پیشانی و سجع مهر بخط نستعلیق (هو - محمدعلی شاه قاجار) تاریخ فرمان محرم پیچی نیل ۱۳۲۷

به اصلاح شده و بزرگ
مهر در اندازه اصلی

شیر بورجسته در متن کاغذ فرمان (فرمان همایون)
در اندازه اصلی

مهر در اندازه اصلی

مهر شماره ۱۰ با سجع (هو - محمدعلی شاه قاجار)

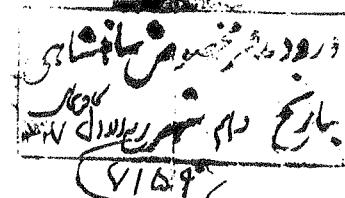
مهر شماره ۱۰ با سجع (هو - محمدعلی شاه قاجار) تاریخ فرمان محرم پیچی نیل ۱۳۲۷

نمونه مهر (۱۰) محمدعلی شاه به شماره ۱۴۵ مجموعه نگارنده

مهر در اندازه اصلی

مهر دفتر مخصوص شاهنشاهی و صدر اعظم در پشت فرمان دیده می شود

مهر شماره ۱۱ ذ محمدعلی شاه

مهر بیضی شکل - اندازه و تاریخ حک مهر نامعلوم

سجع مهر بخط نستعلیق (محمدعلی)

(توشیح محمدعلی شاه)

دستور واگذاری ریاست تشریفات وزارت خارجه به پسر مقندر الملک بخط محمدعلی شاه

(عريضه مقندر الملک به محمدعلی شاه دستورات شاه به دستخط خود به شماره ۱۴۴ از مجموعه نگارنده)

(واگذاری ریاست تشریفات وزارت امور خارجه و سپرستی ارامنه به پسر مقندر الملک در سنه ۱۳۲۵)

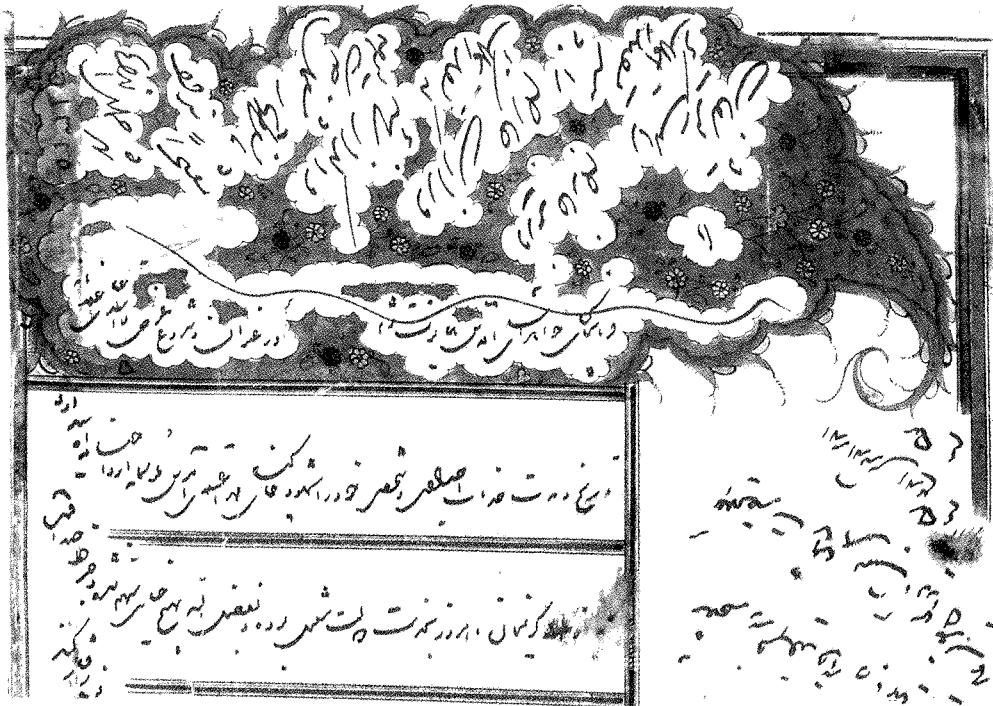
قربان خاکپای جواهر آسای اقدس همایونت شوم در عنوان و شروع عرض و استدعای غلامانه تاریخ و مدت خدمات اجدادی و شخصی خود را مشهود خاکپای مهر اعتمای اقدس ملوکانه ارواحنا فداه میدارد که از عهد کریم خان تا امروز به خدمت دولت مشغول بوده و به فضل الله به هیچ خیانتی متهم نشده و جز خط صداقت راهی نبیموده ایم حالا که غلام مأمور کارگذاری آذربایجان است باید طوری برود و نوعی رفتار کند که در اسلاف خود با صداقت بوجه مقتضی از خاکپای همایون ارواحنا فداه مستلت کند مناسبتر است از آن است که بلاتکلیف به آذربایجان رفته به تکالیف خود متوجه بماند چنانچه تأخیر حرکت غلام جز عدم تعین حدود و حقوق و ضمناً یک فقره استدعا عاجزانه در حق غلامزاده هیچ علتی نداشته کمترین خائز ادان دولت علیه مشمول عواطف شاهانه و توجهات کامله ملوکانه ارواحنا فداه بوده که بر حسب استعداد و قابلیت آنها شده و همه وقت چاکران درباری مشاغل خودشان را درباره غلامزاده ها استدعا کرده و در خاکپای جواهر آسای همایونی ارواحنا فداه مقبول افتاده امثال و تغایر آن بسیار و بیشمار است خائز اد هم برای اینکه از همگنان عقب نماند و سرافکننده نشود همین استدعا را از مراسم و اشغال شاهانه ارواح العالمین فداه دارد که از بذل مرحمت غلام و یک خانواده دویست ساله را مفترخ و سرافراز فرمایند که با نهایت امیدواری به الطاف کریمانه اعلیحضرت شاهنشاهی به سمت آذربایجان عزیمت نماید الامر

القدس الاعلى مطاع مطاع، محمدعلی شاه در بالای عريضه چنین نوشته است.

(هو) وزیر خارجه ریاست تشریفات وزارت خارجه را به پسر مقندر الملک واگذار نمائید که مقندر الملک به استظهار مشغول خدمت بوده

مقندرآ برود شهر جمادی الاول (۱۳۲۵) در کتاب همان نوشته مجددآ یاد آوری نموده:

(وزیر خارجه در ثانی مقرر میفرمائیم که سپرستی ارامنه را هم که با خود مقندر الملک بوده به پرسش رجوع نمائید شهر جمادی الآخر (۱۳۲۵) قرائت متن نامه از کریم زاده اندازه سند ۲۰×۲۶ سانتی متر

عريضه مقندر الملک به محمدعلی شاه به شماره ۱۴۴ از مجموعه نگارنده

مهر شماره ۱۲ ر (مهرهای سرچسبی پاکتی محمدعلی شاه قاجار)

از محمدعلی شاه تعدادی مهرهای سرچسبی پاکتی و چاپ بر جسته رنگی بیادگار مانده که در اندازه ۴×۴ سانتی متر میباشد که در وسط سرچسبها شیر و خورشید ایستاده برنگ طلائی و شمشیر بدست جلب نظر مینماید.

سجع سرچسبها در حواشی بخط رقاع (السلطان بن السلطان بن السلطان بن السلطان) است از آن است که محمدعلی شاهنشاه قاجار ط (۱۳۲۴) است.

شیر و خورشیدهای همه این سرچسبهای پاکتی و خطوط اطراف کلاً طلائی و زمینه کناره های مهر - سبز و بنفش سرخ و آبی کمرنگ و طلائی است که حدوداً چهارده سرچسب پاکتی محمدعلی شاه در مجموعه نگارنده قرار گرفته که نمونه ای از آنها در اینجا ارائه می داریم.

مهر شماره ۱۲ ر سرچسبی پاکتی با سجع (السلطان بن السلطان بن السلطان بن السلطان محمدعلی شاهنشاه قاجار (۱۳۲۴))

مهر سرچسبی چاپی و رنگی نقش شیر و خورشید ایستاده با تاج سلطنتی

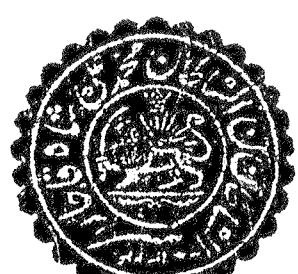
السلطان بن السلطان محمدعلی شاه قاجار سنه (۱۳۲۴)

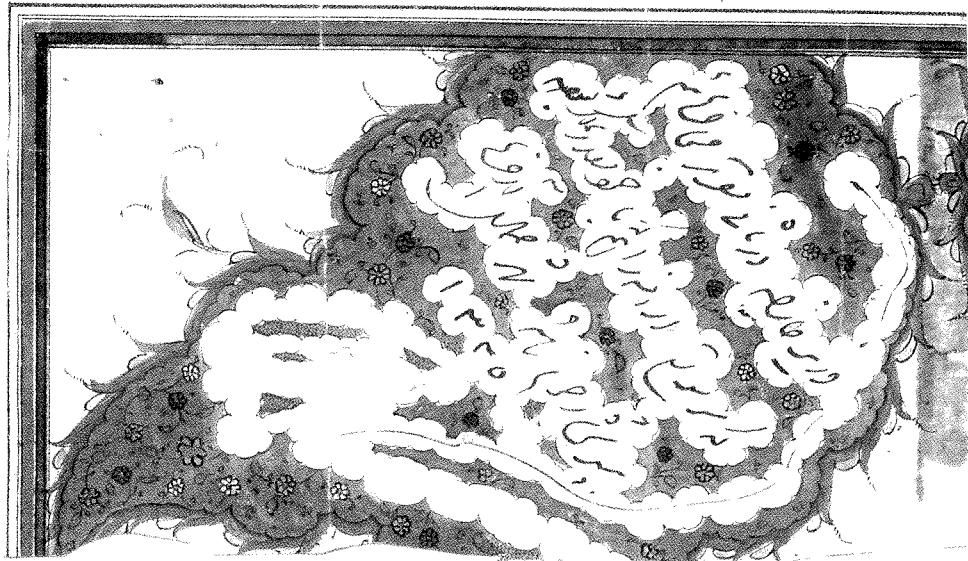
مهر دایره ای چاپی با نقش شیر و خورشید ایستاده و تاج سلطنتی - سجع

السلطان بن السلطان بن السلطان بن السلطان

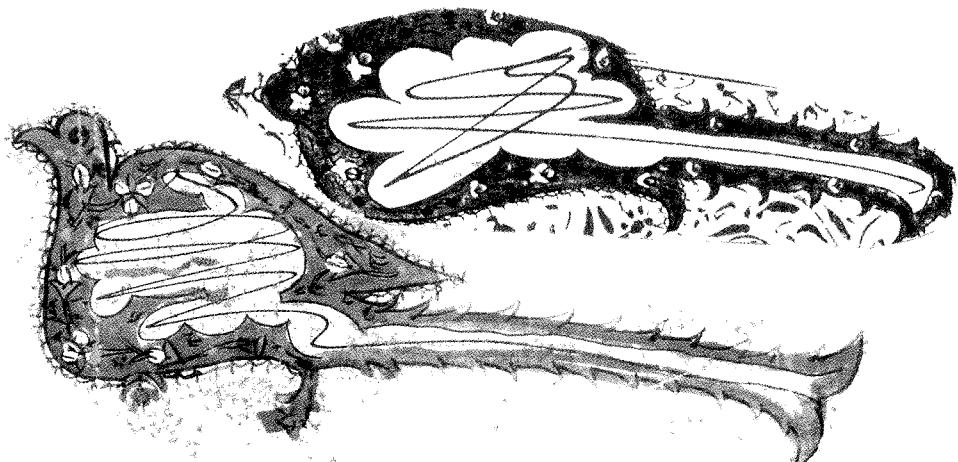
السلطان محمدعلی شاه قاجار

بخط طغرائی

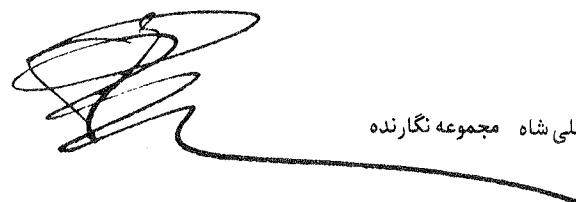

خط محمدعلی شاه در بالای نامه

چون طلبی خواهد بود از شاه فرموده و میخواستند از این طبقه بخواهند که خود را بخواهند
لهم اکبر

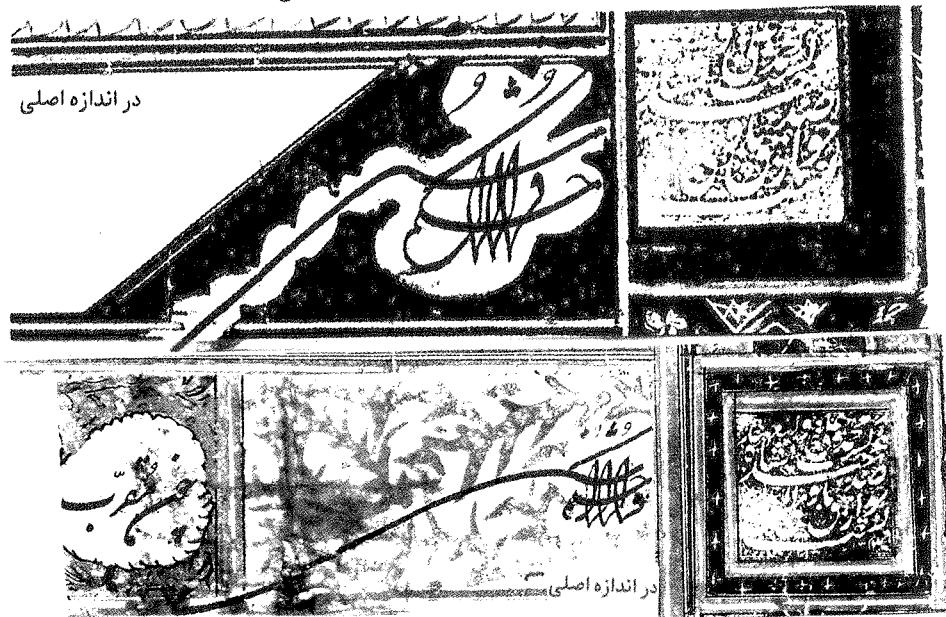

چند توشیح و امضای محمدعلی شاه مجموعه نگارنده

(طغراهای ارقام و فرامین محمدعلی شاه)

نمونه دو طغرای ارقام دوران ولیعهدی محمدعلی میرزا که تصویر هر دوی آنها از مجموعه نگارنده برداشت شده (حکم والا شد) بوده ولی ذیل فرامین سلطنتی وی تاکنون طغراشی مشاهده نشده و اگر با دقت تمام به بالای راست فرمان شماره ۸(خ) مجموعه نگارنده نگاه کنیم تصویر باسمه‌ای و برجسته شیر و خورشید ایستاده و شمشیر بدستی را مشاهده می‌نماییم که در بالای آن تاج سلطنتی جلب نظر می‌نماید و زیر آن بخط نستعلیق درج شده (فرمان همایيون) که بزعم نگارنده این علامت چاپی همان طغرای سلطنتی وی محسوب می‌گشته است. اندازه آرم سلطنتی ۳×۴ سانتی‌متر

دو طغرا از دوران ولیعهدی محمدعلی شاه

طغرا دویان پادشاهی محمدعلی شاه در اندازه بزرگتر

مجموعه نگارنده

احمد شاه قاجار ۱۳۲۷-۱۳۴۴ ه.ق. = ۱۳۰۴ خورشیدی

احمد شاه دومین پسر محمد علی شاه در ۱۳۱۴ ه.ق. در تبریز تولد یافت و به سال ۱۳۲۷ ه.ق. در سن ۱۲ سالگی بجای پدر منصب گردید و در ۱۳۳۲ ه.ق. زمام سلطنت را بدست گرفت و پس از دوازده سال پادشاهی در سن ۱۳۴۴ ه.ق. مطابق ۹ آبان ۱۳۰۴ خورشیدی) از سلطنت خلع شد.

- او سه بار به اروپا رفت و در سن ۳۴ سالگی و تاریخ ۲۶ رمضان ۱۳۴۸ ه.ق. (۱۳۰۸ خورشیدی) درگذشت و در کربلا در مقبره پدر و جدش در حرم حضرت امام حسین (ع) به خاک سپرده شد. از این پادشاه تاکنون دو مهر و چندین سرچسب چاپی سلطنتی شناخته شده که عبارتند از:

مهر شماره ۱ الف مهر چهارگوش - اندازه نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۳۲۴
سجع مهر بخط نستعلیق (هوالله تعالی شانه و لیجهد سلطان احمد ۱۳۲۴)

مهر شماره ۲ ب

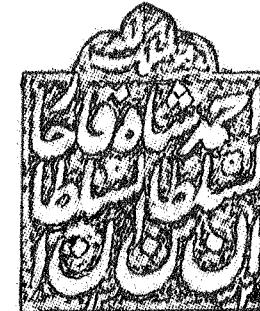
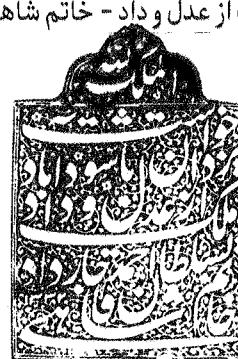
مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۳۳۲
نوشته در پیشانی و سجع مهر بخط نستعلیق
(هوالله السلطان احمد شاه قاجار ۱۳۳۲)

مهر شماره ۳ پ

مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر نامعلوم - تاریخ حک مهر ۱۳۳۲
نوشته در پیشانی و سجع مهر بخط نستعلیق
(الملک لله - السلطان ابن السلطان احمد شاه قاجار ۱۳۳۲)

مهر شماره ۴ ت احمد شاه قاجار

مهر چهارگوش کلاهکدار - اندازه مهر ۴/۵×۲/۴ سانتی متر
نوشته در پیشانی و سجع مهر بخط نستعلیق
(الملک لله - خواست یزدان تا شود آباد ملک از عدل و داد - خاتم شاهی پسر سلطان احمد قاجار داد ۱۳۳۲)

دو نمونه از مهر (ت) احمد شاه به شماره ۱۴۸-۱۴۸ از مجموعه نگارنده

فرمان احمد شاه با مهر (ت) احمد شاه به شماره ۱۴۶ مجموعه نگارنده
(اعطا لقب معتمد دیوان به فتح الله خان گیلانی در سنه ۱۳۳۷)

توضیح شاه در محاذات سطر اول فرمان - (صحیح است)

سجع مهر سلطنتی - الملک لله - خواست یزدان تا شود آباد ملک از عدل و داد - خاتم شاهی پسر سلطان احمد قاجار داد ۱۳۳۲
چون مرابت لیاقت و شایستگی و مراسم خدمتگذاری و دولتخواهی فتح الله خان گیلانی به عرض پیشگاه اقدس همایونی رسید مستلزم شمول مراحم ملوکانه گردید لهدا بر حسب تصویب جناب مستطاب اجل اشرف ارجع اضم و ثوق الدوله رئیس الوزراء داخله مشارالیه را به

- اعطای لقب معتمد دیوان قرین افتخار و مبهات فرمودیم شهر ذیحجه الحرام قوی تیل سنه ۱۳۳۷ - اندازه فرمان ۳۵×۴۶ سانتی متر

متن فرمان بخط استادانه میرزا محمد حسین عmad الكتاب سیفی قزوینی است - قرائت فرمان از کریمزاده ظهر فرمان دارای یک مهر فلزی در ابعاد ۳۹×۱۵ متر با عبارت

(خروج از دفتر مخصوص شاهنشاهی به تاریخ ۲۹ شهر محرم ۱۳۳۸ نمره ۱۰۲۸) و یک مهر بیضی شکل با سجع (حسن بن ابراهیم) نمره صفحه ۴۱۶

این فرمان در دوران رئیس وزراء و ثوق الدوله به سال ۱۳۳۷ ه.ق. صادر شده است.

فرمان احمد شاه با مهر (ت) به شماره ۱۴۸ مجموعه نگارنده

(اعطا لقب مجده سلطنه به میرزا علی خان مقتدر در سنه ۱۳۴۱ ه.ق.)

مهر سلطنتی با سجع - الملک لله - خواست یزدان تا شود آباد ملک از عدل و داد - خاتم شاهی پسر سلطان احمد قاجار داد ۱۳۳۲) توضیح شاه

محاذی سطر اول فرمان

بفضل و عنایت خداوند متعال - ما سلطان احمد شاه قاجار - شاهنشاه کل ممالک ایران
نظر به پاس خدمت و مرابت لیاقت که از میرزا علی خان مقتدر معروض افتاده به تصویب جناب اشرف ارجع اضم و قرین افتخار فرمودیم به تاریخ دهم برج اسد ایت تیل یک هزار و سیصد و چهل هجری

نوشته های پشت فرمان شماره ۱۴۸ نگارنده - مهر فلزی مستطیل شکل در اندازه ۱۵×۳۹ میلی متر و نوشته های (خروج از دفتر مخصوص شاهنشاهی به تاریخ شهر محرم ۱۳۴۱- نمره ۳۳۱۲)

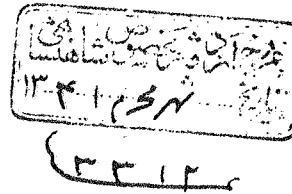
بعای توپی شاه - از طرف قرین الشرف ملوکانه فرمان نهاده در پائین مهر بیضی شکل معاون الدوله در اندازه ۱۱×۱۴ میلی متر - ثبت دفتر فرامین اداره وزارت امور خارجه نمره ۱۰۳۹ - اندازه فرمان

در گوش دیگر مهر بیضی شکل در اندازه ۱۱×۸ میلی متر قوام سلطنه نمره ۳۰۱-۶۰ متن فرمان چاپی و بخط محمدحسین عmad الكتاب

سیفی قزوینی است که اسمی و مشخصات صاحب فرمان در محل های سفید نوشته می شود. این فرمان در زمان رئیس وزراء قوام السلطنه صادر شده است.

صفحه ۴۱۷

خروج از دفتر مخصوص
شاهنشاهی

پشت فرمان شماره ۱۴۸

نیض و غایت خداوند تعالیٰ

ماسلطان احمد شاه قاچار

شاهزادگل مالک این

نظر پسر خدمت و مرتب بیاق که از پسر زاده علی خان مقتدر — معروف خان

فرمان احمد شاه به شماره ۱۴۸ از مجموعه نگارنده

بتصویر خاکب شرف پسر احمد خان قوام اسلطنه رئیس وزراء و وزیر امور خارجہ

شاراییه بالقب نیل مجده الطیح و قرین قخان فرمودم بارخ دهم برج اسدیت شلیل قزوین
بصدد

سلیمان

پون تیکی د مردم خدمتگزاری د لیتوانی شیخ آذان کلانتی غرض پیکا و جدی

سلیمان

پون

سلیمان

پون

سلیمان

پون

سلیمان

پون

سلیمان

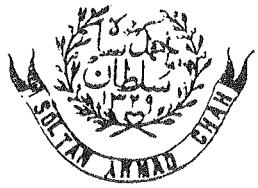
پون

سلیمان

پون

فرمان شماره ۱۴۶ از مجموعه نگارنده

مهر شماره ۵ ث - مهر سر برگ کاغذ چاپی برجسته طلائی
پ - مهر چاپی دایره‌ای - اندازه 24×22 میلی‌متر - تاریخ ۱۳۲۹
سجع مهر بخط نسخ - (سلطان احمد شاه) و خط لاتین در پائین (سلطان احمد شاه)

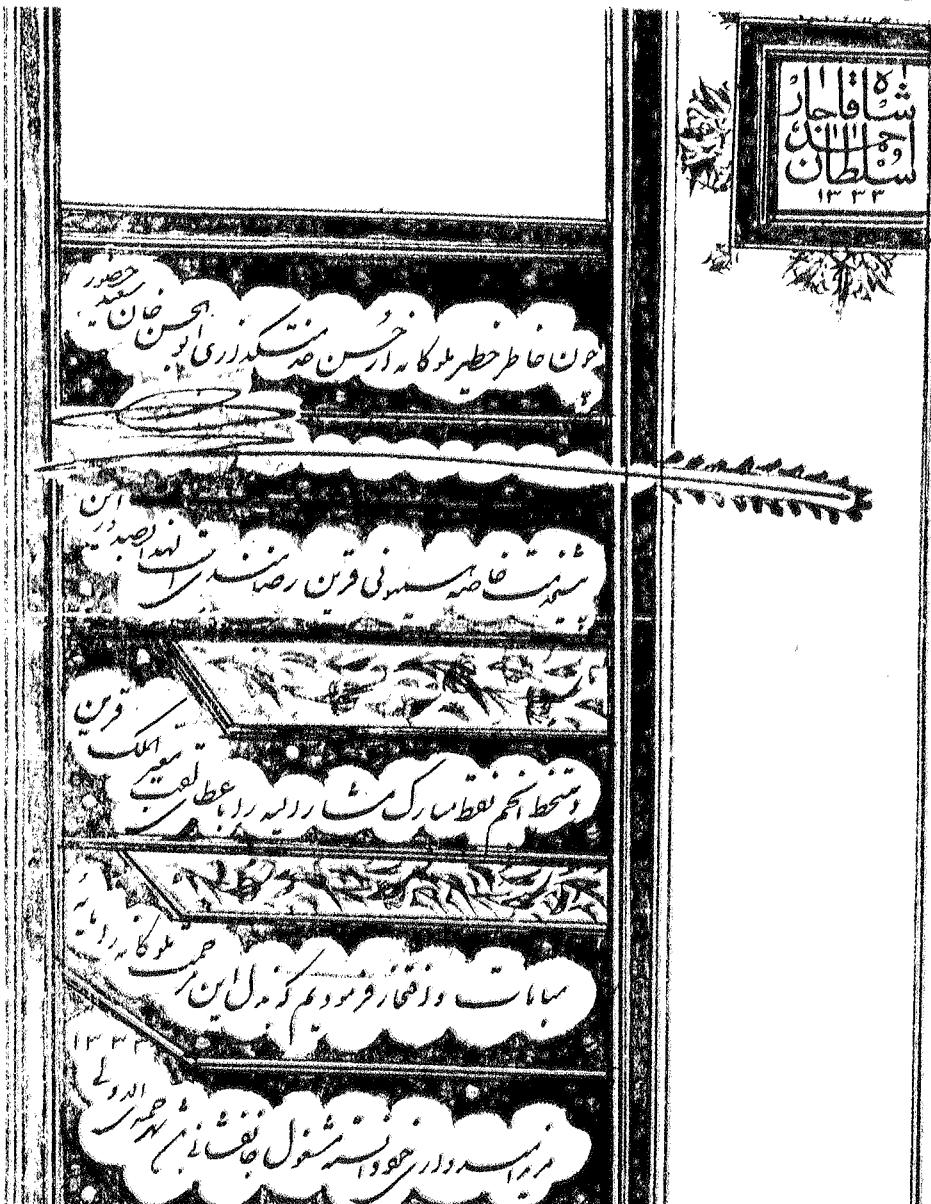

والا حضرت نایب السلطنه

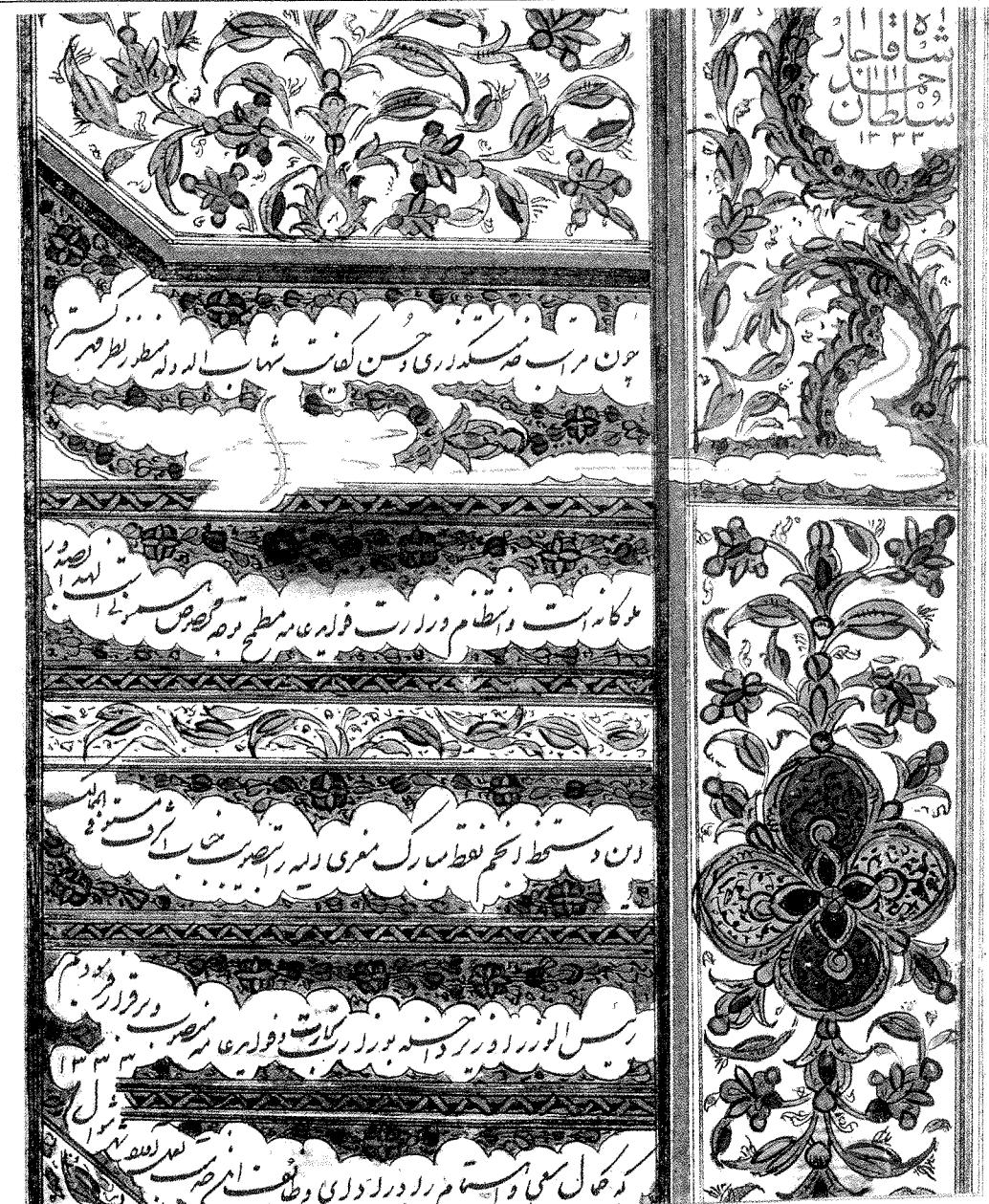
از اینکه همیشه اوقات والاحضرت بحصه آشناش و تهیه موجبات فراغت خاطرو استراحت ما مصروف است
فراغت خاطرو استراحت ما مصروف است کمال رضامندی
ودارم من را نیکه او تو موبیلیه بساز از اروپا وارد کوایه قابل
وسایر از همه اسباب راحت نیست و حفیت
با این خوش باسطه هدیه فراز هر کس صنایع سوچخو
از والاحضرت مسخر اهم هم جوزی دربار آمده امقر ردارید
سخت نمایند این او تو موبیل مسافر به گلستان نزدیک باشند
تمیر آله در اینجا موجه نیست سعی نمایند هر خراب نشو و همچنان
فرم و قبیل باقی عباره

والاحضرت نایب السلطنه - از اینکه همیشه اوقات والاحضرت بحصه آشناش و تهیه موجبات فراغت خاطرو استراحت ما مصروف است
کمال رضامندی را داشته و دارم. مثل اینکه او تو موبیلی که برای ما از اروپا وارد کرده اید قابل تمجید و سواری بوده خیلی اسباب راحت من
است و حیف است دستگاه به این خوبی بواسطه حمل مسافر از طهران به رشت ضایع شود مخصوصاً از والاحضرت می‌خواهم که به وزیر
دربار اکیدا مقرر دارید غدغن سخت نماید با این اتو موبیل مسافر به گیلان نبرند با اینکه اسباب تعمیر آن در اینجا موجود نیست سعی
نمایید که خراب نشود و به همین حالت نوی و خوبی باقی بماند. امضاء سلطان احمد

(مهر شماره ۶ ج - مهر سر کاغذ چاپی و برجسته بر زنگ سبز سیر
ت - مهر چهارگوش - اندازه 20×22 سانتی‌متر - تاریخ ۱۳۳۳
سجع نام پادشاه (بخط نسخ - (سلطان احمد شاه قاجار ۱۳۳۳)

فرمان احمد شاه با مهر شماره ۶ ج از مجموعه نگارنده در اندازه 20×22 سانتی‌متر

نموده فرمادن با مهر (ج) شماره ۶۴۴ از مجموعه نگارنده

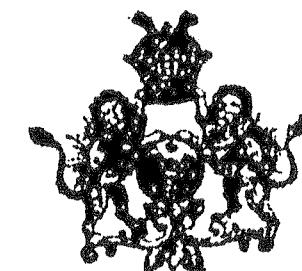
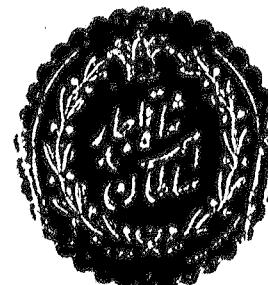
بغیر از سربرگ‌های چاپی، سرچسب‌های رنگی و چاپی پاکتی مختلفی نیز از این پادشاه بیان‌گار مانده که نمونه‌های روشن‌تر آنها را از مجموعه خود انتخاب کرده و ارائه میداریم:

اندازه سربرگ‌های چاپی پاکتی و سجع مهرها به ترتیب شماره چنین است

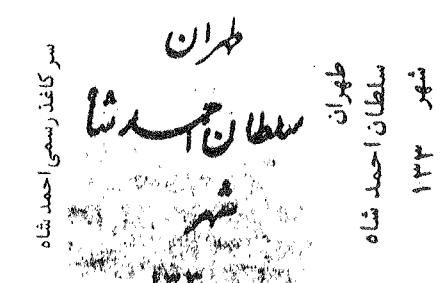
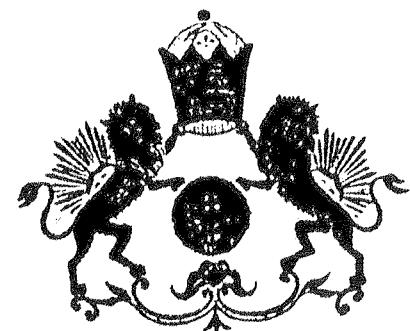
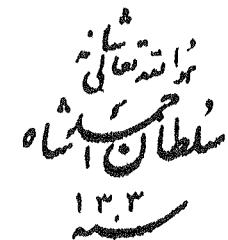
- ۱- سرچسب دایره‌ای پاکتی در اندازه $3/3 \times 3/3$ سانتی‌متر در رنگ‌های زمینه آبی و سبز سیر سجع مهر - السلطان بن السلطان و الخاقان بن الخاقان السلطان احمد شاه قاجار در وسط نقش شیر ایستاده - بخط رقاع
- ۲- سرچسب دایره‌ای پاکتی در اندازه 4×4 سانتی‌متر رنگ زمینه سبز و خط و تزئینات برنگ طلائی سجع مهر - سلطان احمد شاه قاجار بخط نستعلیق عالی با تزیین کناره در بالا تاج سلطنتی
- ۳- سرچسب دایره‌ای شکل پاکتی در اندازه 3×3 سانتی‌متر رنگ کلاً طلائی سجع مهر (ولی‌عهد دولت علیه ایران) بخط رقاعی
- ۴- سرچسب دالبردار دایره‌ای پاکتی در اندازه $2/2 \times 3/2$ سانتی‌متر کلاً برنگ طلائی سجع مهر (سلطان احمد شاه قاجار) بخط ثلث
- ۵- سرچسب پاکتی دالبردار دایره‌ای در اندازه $5/2 \times 5/2$ سانتی‌متر - رنگ بنفش سیر سجع مهر (ولی‌عهد) به خط رقاع
- ۶- سرچسب پاکتی دالبردار دایره‌ای در اندازه 3×3 سانتی‌متر رنگ زمینه بنفش خط و تزئینات طلائی سجع مهر (سلطان احمد شاه)
- ۷- سرچسب دالبردار دایره‌ای پاکتی در اندازه $2/2 \times 3/2$ زمینه سبز سیر و رنگ طلائی سجع مهر (سلطان احمد شاه قاجار) بخط ثلث
- ۸- سرچسب دالبردار دایره‌ای پاکتی در اندازه 3×3 سانتی‌متر زمینه رنگ سرخ خطوط سفید با سجع (سلطان احمد شاه) بخط نستعلیق عالی سرچسب دیگر پاکتی با همین مشخصات در زمینه سبز سیر و خطوط سفید
- ۹- سرچسب دالبردار پاکتی دایره‌ای در اندازه $5/2 \times 5/2$ سانتی‌متر رنگ کلاً طلائی سجع مهر - به خط لاتین ۸-۹
- ۱۰- سرچسب بیضی شکل دالبردار پاکتی در اندازه $5/2 \times 5/2$ سانتی‌متر رنگ زمینه سرخ با خطوط سفید سجع مهر - سلطان احمد شاه - بخط رقاع - و دیگر همین سرچسب در زمینه سبز و خطوط و تزئینات طلائی

سربرگ‌های چاپی، سرچسب‌های رنگی و چاپی پاکتی مجموعه نگارنده

نقش چاپی دوشیر و خورشید قرینه‌ای که تاج را بدست گرفته‌اند

مهر سوم احمد شاه به روایت بامداد در صفحه ۸۹ جلد ۱ رجال که چنین سجعی داشته است (الحمدللہ الغنی المجدید ۱۳۲۷)

(چون که ایزد خواست رونق باز یابد ملک و دین - نام سلطان احمد قاجار شد نقش نگین)

شادروان ملک الشعرا، بهار سجع مهری برای این پادشاه سروده بود که انجام نیافت و چنین بود:

بسرنهاد احمد شاه دیهیم کیانی را - ببین با تاج کیکاووس - کیکاووس ثانی را

توضیح و خط احمد شاه

توضیح احمد شاه در سمت چپ فرامین و محاذات سطر اول و یا در پائین نامه‌ها اجرا می‌گشت که امضاء و یا درج نام خود بود و در مواردی که در سفر بود و یا امکان امضاء نداشت کما اینکه ذیل دو فرمان به شماره‌های ۱۴۶ و ۱۴۸ مجموعه نگارنده دیده می‌شد فرمان‌نفرما چنین مینوشت و امضاء می‌کرد (از طرف قرین الشرف ملوکانه فرمان‌نفرما - امضاء)

طغای احمدشاه قاجار

احمد شاه بسان اجداد خود طغایی مخصوصی نداشت و تنها طغای او که در بالای فرامین مشاهده میگردد عبارت (بفضل و عنایت حداوند متعال - ما سلطان احمدشاه قاجار - شاهنشاه کل ممالک ایران) بود که در بالای فرامین چاپ شده بود و هر فرمانی که از طرف او صادر می‌شد بعد از ثبت مهر سلطنتی در بالای فرامین به توضیح شاه می‌رسید و فرمان رسمیت پیدا می‌کرد و در فرمانهای غیر چاپی بعد از ثبت مهر بلاfacسله مطلب فرمان آغاز می‌گشت و شاه امضاء می‌نمود.

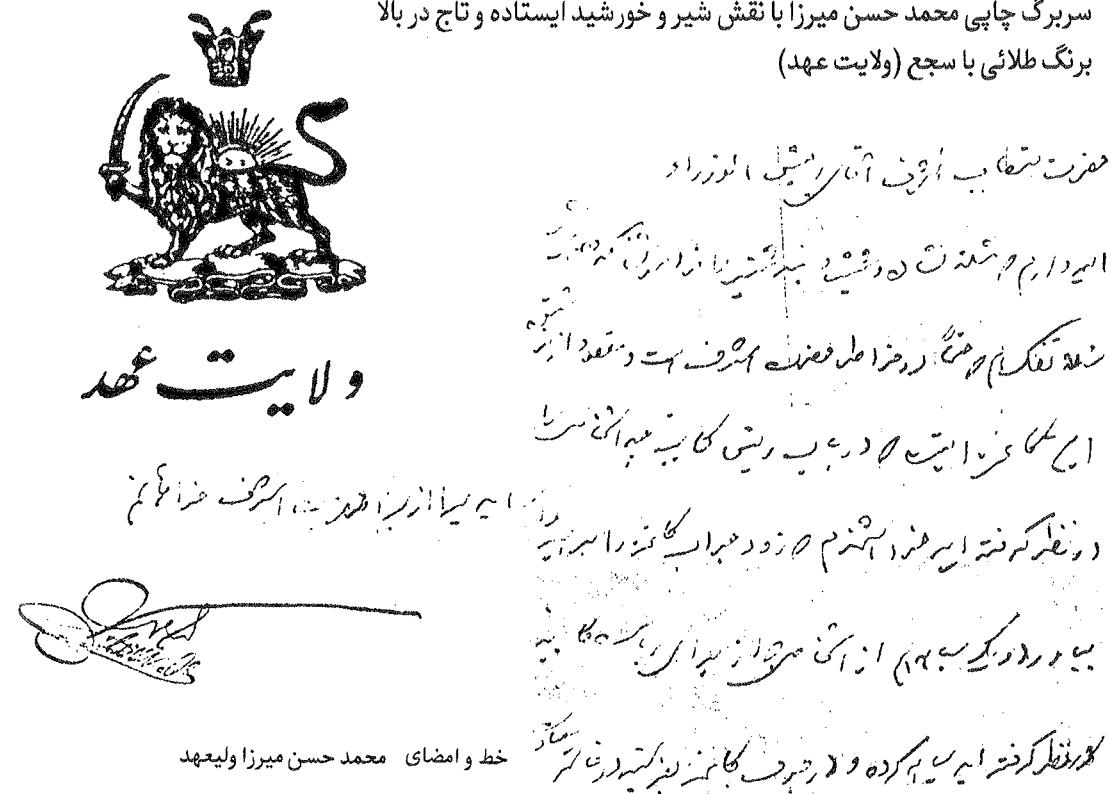

مَسْلِطَانِ اَحْمَدِ شَاهِ قَاجَارِ
شَاهِهِ کَلِّ مَمَالِكِ اِرْبَلِ
بَخْصُلِ وَغَامِيَّتِ خَدَاوَنِ مَعَ

طغای احمدشاه قاجار از مجموعه نگارنده

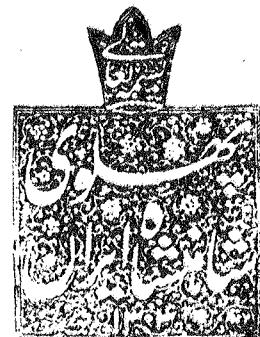
(محمد حسن میرزا ولیعهد)
مشخصات مهر - چهارگوش - اندازه مهر 27×29 سانتی متر - تاریخ حک مهر ۱۳۳۴ ه.ق.
سجع مهر بخط نستعلیق - (هو) - شد از امر شاهنشه ذوالمن - ولیعهد ایران محمد حسن (۱۳۳۴)
طغای سر فرمان (حکم والا شد) مجموعه نگارنده

(رضاشاه پهلوی ۱۳۰۴-۱۳۲۰ خورشیدی)

از رضاشاه پهلوی نقش دو مهر عقیق چهارگوش کلاهکدار و یک مهر خشک برجسته شناخته شده که به ترتیب
معرفی می‌گردند.

مهر رضاشاه - الف - مهر چهارگوش تاجدار - تاریخ حک مهر ۱۳۰۴
سجع مهر بخط نستعلیق (بسمه تعالی - پهلوی شاهنشاه ایران ۱۳۰۴)

مهر سلطنتی رضاشاه

مهر رضاشاه - ب - مهر چهارگوش کلاهکدار - تاریخ حک مهر ۱۳۰۴ - اندازه مهر ۲۸×۲۸ میلی متر
سجع مهر بخط نستعلیق (بسمه تعالی - پهلوی شاهنشاه ایران ۱۳۰۴) مجموعه نگارنده
بسمه تعالی

پهلوی شاهنشاه ایران ۱۳۰۴

مهر سلطنتی رضاشاه

درج جمله (بسمه تعالی) در دو مهر الف و ب یکسان نمی‌باشد

باندیشت خاوند

پهلوی شاهنشاه ایران

نظر جمل پت هم متسم قانون اساسی مستند میداریم :

[Handwritten signature]

ماده اول - قانون اجازه تاسیس بانک ملی ایران را به شریف امیر تجارت فلات و زراعت صناعت

فرمان تأسیس بانک ملی ایران با امضاء رضا پهلوی

در سرمه ۱۳۰۷ مهر بر این میثاق افتتاح آغاز دعوت رئیس بانک را به فرمان
ساخت آغاز آمده و از این روزه راه را از قدرتمندی شهرخواه پیر فتح نزدی
[Handwritten signature]

افتتاح بانک ملی ایران در بیستم ماه شهریور ۱۳۰۷ با امضاء رضا پهلوی

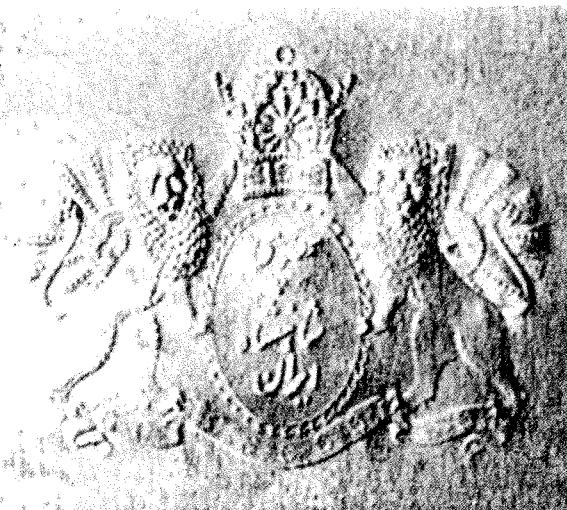
یاری ۱۳۱۷/۹/۲

پوست دارو

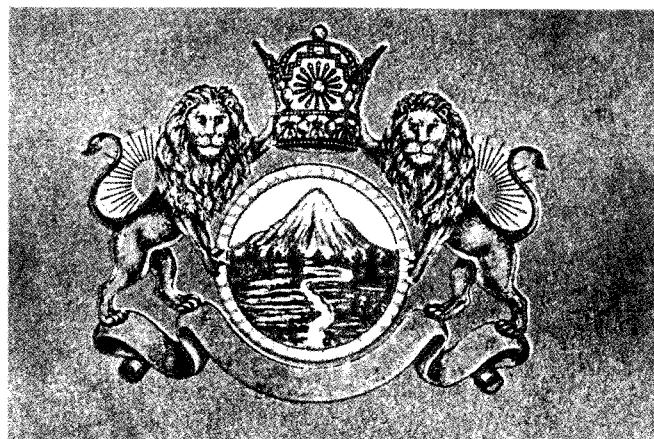

دربار شاهنشاهی

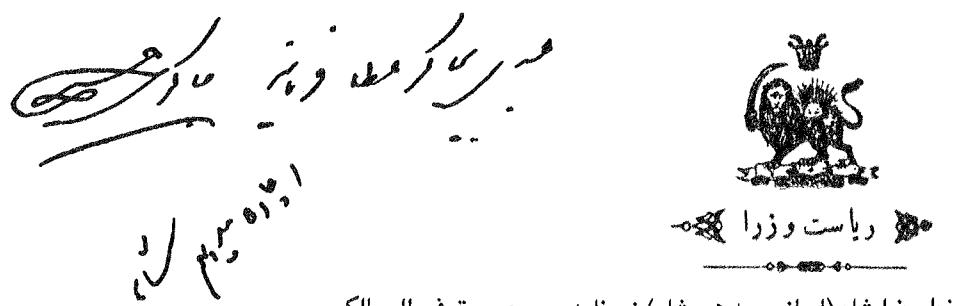
مهر رضا شاه - پ مهر خشک بر جسته باسمه‌ای - اندازه مهر $5/5 \times 5/7$ سانتی‌متر
سجع مهر بخط نستعلیق (پهلوی شاهنشاه ایران) در بالا تاج سلطنتی
در طرفین دوشیرو خورشید ایستاده - مجموعه نگارنده

آرم سلطنتی رضا شاه برداشت از سند اعطاء صفت ایرانی بفوژیه - مجموعه نگارنده

آرم سلطنتی رضا شاه برداشت از آلبوم سلطنتی مصر - مجموعه نگارنده

خط رضا شاه (اجازه میدهم شاه) زیرنامه مرحوم مستوفی الممالک

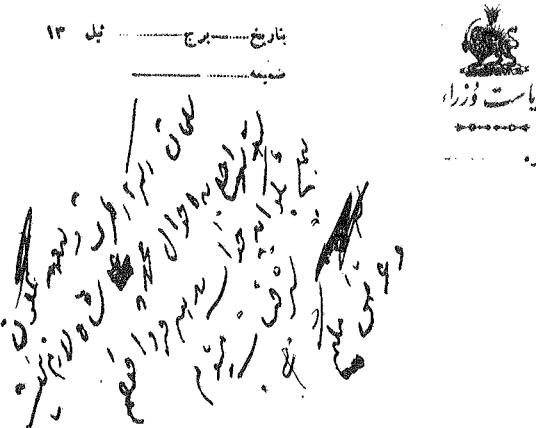
حملات موسم حجه ۱۳۴۱ حدی
وزیر جنگ و فرمادن کل قشون

پهلوی شاهنشاه ایران

در فرش فوج رضاپور

دستخط های سردار سپه - رضاشاه پهلوی

بنارس - برج - بل ۱۳

سلیمان اگر از طرف ولیعهد تلفون شد راجع به احوال محمدعلی شاه لازم نیست
بمن بگواید جواب بدhem فردا خودم شرفیاب می شوم - رضا
ممنون خاهم بود - رضا

سردار سپه

Sardar-i-Sepah

سردار سپه
فرانک
سردار سپه

فدايت شوم - ساعت هفت امروز تشریف بیاورید
ممنون خاهم بود - رضا

با کان حرب تلفون نکو کرید هر کسان از در فرقه
برای استقبال و تحریف راه ترکم به زینه همراه
فردا و زیر فریده ترکم دارو بر راه فرقه

با کان حرب تلفون شد سرهنگ هوشمند امروز حرکت نماید برای استقبال وزیر خارجه ترکیه به بندر پهلوی فردا وزیر خارجه ترکیه
وارد بندر پهلوی خاهد شد

ایران
تلفون نکو میر راه در سر و سرا
وزارت جنگ و سفن سرچ شد
اداره

تلفون شود مدیر روزنامه کوشش و ستاره ایران و شفق سرخ فوری بیایند

علیحضرت شریعت دادشاه یونان

دست شخص میرزا

تبليغت

گرامی نامه موافق ۲۲ دسامبر ۱۹۲۵ آن علیحضرت شیراز اعلام جلسه خودشان بیان و جلوس

وزیر امور اقلیت که بحسب آتفاق ارادتیت یونان بحصول پرسته عزصیل اد.

اعلیحضرت از موجب کاخ شوقي و سرتکار گردید اینکه تبرکاتی خودشان افهار و موارده

اعلیحضرت اخراجتایم و بطریک آن علیحضرت آزادمندی خودشان را بحسب تجذیب میباشد

و تشرییفی و داده علیکمین برآورده شیوه این جانب نیز خاطر آن علیحضرت اولین یادمانیدم که

از بدل هرگونه مساعی و گیم رسمه بودت پس ملکتی که خوشبختانه از دیر زمان میجود بوده و دین خواهم نمود.

و همچنین شفتم شد و احترامات فائقه و دعی خالصانه خود را برای سلطنت سعادت آن علیحضرت تقدیم میکنم

و هم بریدم . تاریخ ۲۶ دیاه ۱۳۱۴ . سال زیدم سلطنت ام . دست شفاف آن علیحضرت صاح

دریافت شد

امضادر اندازه اصلی

علیحضرت شریعت دادشاه یونان

نامه سرتکنشی آن علیحضرت شیراز ۱۴ دیماه دوم نوامبر شریعت خودشان

فرزندی نام شاهزاده خانم صوفی برای برادر آن علیحضرت والحضرت پول ولیعهد

شاهزاده خانم فردیک لوزیانی نخست وزیر دادشاه عزصیل که از این شاهزاده و حلقه

خشودی خاطر گردید با اهتمام شاد باش دوستی ایشانی و طول عمر داد

تحت این شاهزاده خانم جو انجست و سلامت و سعادت آن علیحضرت خانم

پادشاهی را میخواستایم

موقع انتقام شد و احترامات فائقه خودشان را بخدمتی میگیریم

کاخ سعد آباد . موخره هفدهم تیرماه یکهزار و سیصد هیجده بسال چهاردهم

دریافت شد

نامه رضا شاه به شریعت دوم پادشاه یونان با امضای (رض) مجموعه نگارنده در اندازه کوچکتر

نامه رضا شاه به شریعت دوم پادشاه یونان با امضای (رض) مجموعه نگارنده در اندازه کوچکتر

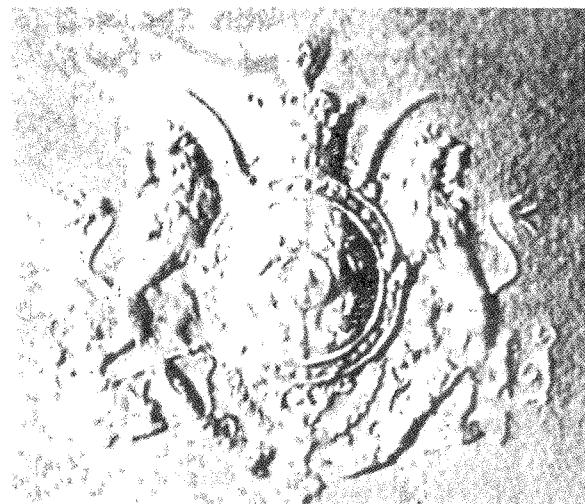
محمد رضا شاه پهلوی ۱۳۲۰-۱۳۵۷ خورشیدی)

از محمد رضا شاه تاکنون سمع مهری معرفی نشده تنها علامت سلطنتی وی مهر خشک با اسمهای است که دارای مشخصات زیر می‌باشد.

در دایره وسطی تقویش مختلفه از جمله نقش کوه دماوند در وسط در دو طرف علامت نقش دوشیر شمشیر بدست ایستاده

در بالای دایره وسطی نقش تاج سلطنتی
در زیر علامت سلطنتی و در داخل دونوار قرینه‌ی یک مصعع شعر بخط نستعلیق نوشته شده (مرا داد فرمود و خود داور است)

از این علامت نوعهای مختلفی ارائه گشته که چند نمونه‌ای از آنها را ارائه میداریم

محمد رضا پهلوی آرای حضرت شاه ایران

سچ

نظر بـلاـغـهـ خـاصـيـ کـهـ بـعـضـهـ دـحـيـاـ جـلـخـيـ دـتـكـاشـتـ وـگـرـشـکـهـ هـگـلـانـيـ

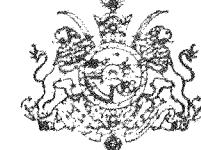
با امداد خداوند

محمد رضا شاه ایران

سچ

نظر اصل بیت و هفت ستم قانون اساسی مقرر میداریم

نامه شاه مربوط به اصل ۲۷ متمم قانون اساسی با امضای (محمد رضا پهلوی)

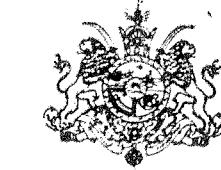

خـابـ اـبـرـ جـسـ هـبـدـ اـخـنـتـ زـيـرـ دـيرـ گـلـ حـربـ رـسـتـاـخـرـتـ اـيـرانـ

نـوـهـرـ بـاـيـنـ سـيـرـمـ زـيـرـ دـيرـ گـلـ حـربـ رـسـتـاـخـرـتـ اـيـرانـ

سـچـ

نامه شاه به امیر عباس هویدا - با امضای (محمد رضا پهلوی) در پائین نامه

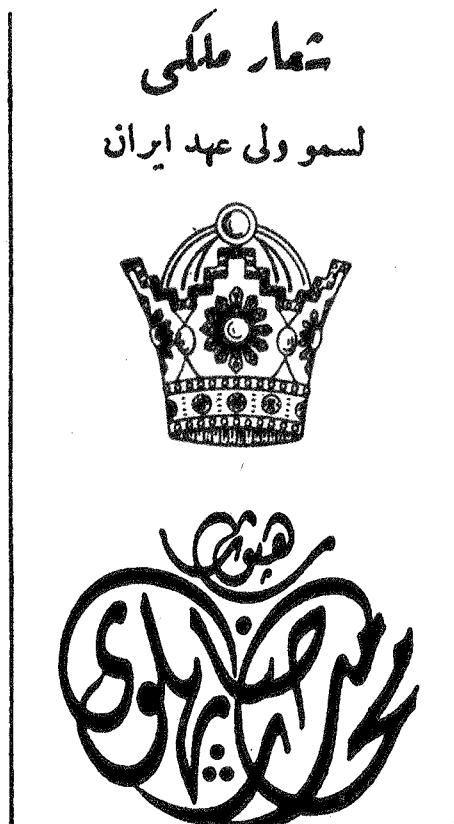

با امداد خداوند

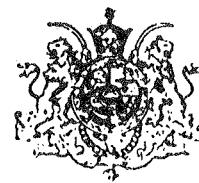
ما

آرم سلطنتی محمد رضا شاه پهلوی

طغرای نام (شاہپور محمد رضا پهلوی) از آلبوم سلطنتی مصر مجموعه نگارنده

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

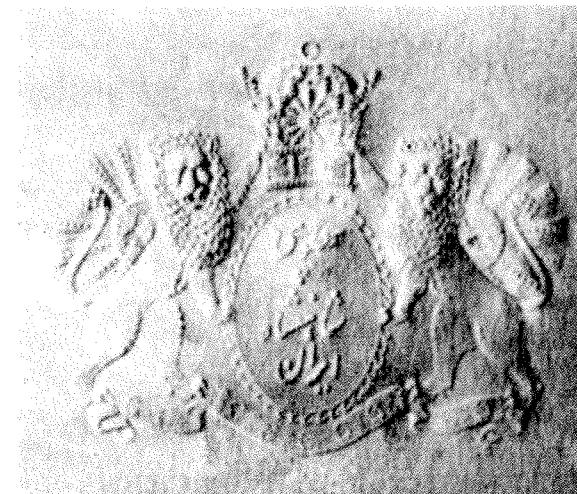
محمد رضا پهلوی آیا هر ساه شاه ایران

با توجه به اینچه هزار سال تاریخ و تمدن و فرهنگ ایرانی و با توجه میل کشور با جمیع عوام عصر حاضری از من محبوب عدوون و جامیع است که این تاریخ پر افخار از نظر ای

نامه شاه مربوط بتأريخ و تمدن ايراني با امضای (محمد رضا پهلوی) در بالاي نامه

محمد رضا شاه در اوائل سلطنت و حدود پنج و شش سال از مهر خشک دوره رضا شاهی که مشخصات آن در احوال رضا شاه ياد شده و سجع (پهلوی شاهنشاه ایران) داشته استفاده می کرده است.

قانون تصویب اعطاء صفت ایرانی برای احضرت فوزیه

ما و داده — مجلس شورای اسلامی به تقدیر مصلح سی و هشتم
قانون تصویب اعطاء صفت ایرانی برای احضرت فوزیه

پادشاهی این اعطا صفات ایلخانی را که در پیش از این احصارت ایجاد شده بود
که ایلخانی را که این اعطا صفت ایلخانی را که ایجاد شده بود

اصحای این اعطا صفت ایلخانی را که ایجاد شده بود

اصحای این اعطا صفت ایلخانی را که ایجاد شده بود

اصحای این اعطا صفت ایلخانی را که ایجاد شده بود

اصحای این اعطا صفت ایلخانی را که ایجاد شده بود

اصحای این اعطا صفت ایلخانی را که ایجاد شده بود

اصحای این اعطا صفت ایلخانی را که ایجاد شده بود

اصحای این اعطا صفت ایلخانی را که ایجاد شده بود

اصحای این اعطا صفت ایلخانی را که ایجاد شده بود

اصحای این اعطا صفت ایلخانی را که ایجاد شده بود

اصحای این اعطا صفت ایلخانی را که ایجاد شده بود

اصحای این اعطا صفت ایلخانی را که ایجاد شده بود

قانون تصویب اعطاء صفت ایرانی برای احضرت فوزیه

ما و داده — نظر راهداری برای ایجاد این اعطا صفت ایرانی برای احضرت فوزیه

ایرانی اعطا صفات ایلخانی را که ایجاد شده بود

اصحای این اعطا صفت ایلخانی را که ایجاد شده بود

اصحای این اعطا صفت ایلخانی را که ایجاد شده بود

اصحای این اعطا صفت ایلخانی را که ایجاد شده بود

اصحای این اعطا صفت ایلخانی را که ایجاد شده بود

اصحای این اعطا صفت ایلخانی را که ایجاد شده بود

اصحای این اعطا صفت ایلخانی را که ایجاد شده بود

اصحای این اعطا صفت ایلخانی را که ایجاد شده بود

اصحای این اعطا صفت ایلخانی را که ایجاد شده بود

اصحای این اعطا صفت ایلخانی را که ایجاد شده بود

اصحای این اعطا صفت ایلخانی را که ایجاد شده بود

اصحای این اعطا صفت ایلخانی را که ایجاد شده بود

قانون تصویب اعطاء صفت ایرانی به فوزیه — مجموعه نگارنده

بایانیات خداوند

بنیارکی ویست

برای امیر باک اعلیحضرت همایون شاهنشاهی

رئیس دربار اشنازهای

ماهروی

والا حضرت همایون شاه پور محمد رضا وی محمد ایران و الا حضرت شاهزاده خان فوزیه

امیریه رضا شاه پهلوی مبنی بر نامزدی محمد رضا و لیعهد با فوزیه

ما و واحده — قانون تصویب اعطاء صفت ایرانی به فوزیه — مربوط به اوّلین ازدواج محمد رضا پهلوی اصل دو صفحه‌ای رنگی این سند مطبوع مجموعه نگارنده است

تصویبی های چنان محبش ای ای و چن قنیزه و محبری والا حضرت همایون شاه پور محمد رضا و لیعهد

ولی عهد ایران فی ضریح الملک فؤاد

از اتفاقات روز کار آرامگاه محمد رضا شاه پهلوی نیز در همان جاییکه ایستاده ضریح الملک است - از آینه مسلطنتی مصر مجید بن ناصر

﴿فرامین و اسناد و مهرهای متفرقه﴾

صاحب السمو الامير اطهوري الامير محمد رضا عند زيارته بعد ظهر امس ضریح الففور له الملك فؤاد في مسجد الرفاعي وقد ظهر الى بیمار سمهه اسماعيل تیمور بك والي یمینه على رشید بك

100.

محمد العبدالله

حداده نکره اند
مک شد که متصدیان همایت کنند و دومن اهالی کار کار بر تبریز
جن سوار چشتاد نشکر مین مزروعه و افرا معصل نمودند و حکام ساقی و رواده
ارساد قصده کور در و جهود میگش قاضی بور خفره مقرر بود جون میان این یقینی همچو
بیوسته نباران بیسم کمال محمد و خیران قاضی بکور بیهوده ساری از ایام فقرض قدم زد که لای
میریدم و میهم داشتم میل بدر جون بمحصول رواهه مطلع کردند میل بدر جون
صرف ای ایل که داشته مطلق مدخل هاشد و لذاره بحر خلا آنها معرفه
باختیح خود را نصف بور اخبار طبق عکوئی دوام حالت نند کا گهرت
نهاد ای همچو و شارحه و لغوله ای و نگاز زر عرب و کل کاله لوله و میانه
سر امویں کنقد و اکبر می اشاره از زروعه مطلع هوال ای لکه زده ای و کل کاله
طلعت سواره بزرگ قصده سر سکله نورانه دستور ای ایل که

مجموعه نگارنده

(نمونه‌هایی از فرامین هندی در مجموعه نگارنده)

مهر دایره‌ای در اندازه اصلی سجع مهر - (ز جان مرید جهانگیر شاه ناقی خان) اندازه رقمه ۴۱×۲۳ سانتی‌متر - تاریخ رقم ۱۹ شعبان ۱۳۳۲ - محموده نگارنده

متن رقم ... دستور تصرف هشتاد و نه نیکه زمین مزروع که در وجه مدد معاش قاضی نورجی بود و چون مشارالیه فوت نموده باسم کمال
صفحه ۴۳۶

፲፭፻

جیان ۱۰۳۲

مهر دایره‌ای در اندازه اصلی با سجع (ابوالبقاء شده از لطف بنده شاه نواز بخطاب امیرخان ممتاز ۱۰۳۷) اندازه، قم ۵/۲۰۴۳

متن رقم دستور پرداخت نود و پنج نیکهه و مزارع جاهی و بارانی و اشجار در وجه مدد معاش شریعت مآب عزیز محمد و صادق محمد و
صفحه ۴۴۴

۴۴۴ *semin*

غیرہ نظر شوال ۱۰۴۳

مکالمہ کے متن میں اسی کا ذکر ہے۔

مجموعه نگارنده

مهر دایره‌ای در اندازه اصلی - سجع مهر (صدر الصدور عالم گیر پادشاه عابد خان ۱۰۷۲)

اندازه رقم ۴۸×۲۶ سانتی متر - تاریخ رقم رمضان ۱۴۷۲ - مجموعه نگارنده
متن رقم - دستور پرداخت دوازده لک در روجه انعام سرو پای عییدین به شیخ

٤٤٨ فتحہ عالم مطیع کے صادر

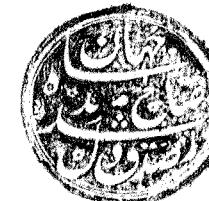
شده در وجه العام خطیب مددو مرحمت خرمدیم
مهر دایره‌ای در آندازه اصلی سجع مهر (ز صدق دل شده صالح مرید شاه چهان ۱۰۷۲)

اندازه رقم ۱۴۵×۹۰ سانتی‌متر - تاریخ رقم محرم ۱۴۰۵ - مجموعه نگارنده متن رقم - دستور پرداخت مبلغ چاومحمدی در وجه فضیلت شعار صادق محمد متولی

متن رقم - دستور پرداخت مبلغ چاومحمدی در وجه فضیلت شعار صادق محمد متولی مه فرزندان بدستور سابق که صرف معیشت نموده و بداعوگی، دوام دولت ابد قرین اشتغال نماید.

四百三

الله اكبر

بیانیه نگارنده

اولی که
 مکان خود را که بخواهد داشته باشد
 که عالی و اعلی و دلیل نیان و مقدمان
 دو اندیش
 بداند که جون بعینه این عکس این خواز فود و بچشم پنهان بروه
 جاه و ماران و آنکه این بجهه بعینه شریعت قدری از این
 معرفه و نظریه بخوبی مطلع
 بگیرند که این از زمانه اندیش
 نیز از این که در این دوره از این طبقه و لفظ از این
 فویق تناقضی هست و در معرفه این را بهم و فریده آن متفقی و
 صمد داشتند که از این دوره این مقاله
 معرفه در حالت اکثر این میگشتند که در این طبقه
 در ماده ای این مقاله ای را که بجای این داشتند
 در این مقاله ای داشتند

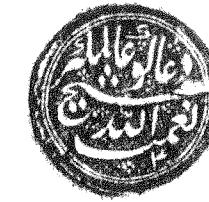
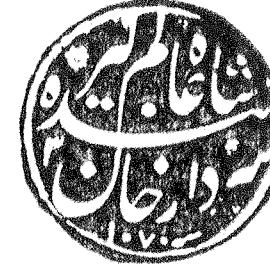
مجموعه نگارنده
 در اندازه کوچکتر

مهر دایرہ‌ای در اندازه اصلی - سجع مهر (دعاگو عالم گیر شیخ نعمت‌الله ۴۰) ندازه رقم ۳۵/۵ سانتی‌متر - تاریخ رقم رمضان ۴۱-۱۰۴۱ مجموعه نگارنده متن رقم - من که شیخ نعمت‌الله ولد دادو چون یک مسجد نو ساختنم در محله زیباخان زمین‌های زیر مسجد را به محمد امین برادرزاده خود بخشیدم که حاصلات زمین را صرف معیشت نموده و در خدمت مسجد مقید باشد - رمضان ۴۱

مهر دایره‌ای در اندازه اصلی - سجع مهر (بنده شاه عالم گیر سردار خان ۱۰۷۰) ندازه رقم ۲۴×۴۲ سانتی متر تاریخ رقم شعبان ۱۰۷۹ - مجموعه نگارنده
دستور برداخت دیوانیان خالصه والا موازی یکصد و سی چهار بیکهه زمین چاهی و بارانی از سواد قصبه رر کند مذکور در وجه مدد
معاش شیخ عزیز محمد - در سنه شعبان ۱۰۷۹

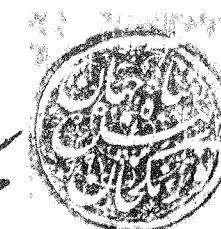
مهر دایره‌ای در اندازه اصلی - سمع مهر (مرید شاه محی الدین نظام الدین احمد ۱۰۷۱) ندازه رقم ۲۳×۴۶ سانتی متر - تاریخ رقم - سنه ۱۰ جلوس والا ۱۰۷۷ - مجموعه نگارنده متن رقم - دستور معافی اراضی شیخ عزیز محمد و فرزندان و کل تکالیف دیوانی و مطالبات سلطانی که صرف مایحتاج خود کرده و پد عاگوئی دولت ابد مدت اشتغال داشته باشد.

جامعة نگارنده

مهر دایره‌ای در اندازه اصلی با سجع (بنده شاه جهان نور نکخان ۹۹۷) اندازه رقم 20×38 سانتی‌متر - تاریخ رقم محرم ۱۰۰۲ - مجموعه نگارنده متن رقم - موازی چهل و پنج بیکهه از قصبه حسب العمر بموجب استناد در وجه مدد معاش مولانا زبده مرد داشتیم حاصلات آن را صرف صفحه ۴۵۰

مهر دایرہ از در اندازه اصلی - سمع مهر (المتوصل بعون الله الملك... خادم شرع قاضی حسن علی) (۱۲۵۱) / اندازه رقم ۴۵/۵ سانتی متر - تاریخ رقم رجب ۱۲۶۱ - مجموعه نگارنده

جتموعه نگارنده

الدّاكِمُ

ساجد بن عقبة

مقدرش که متدهای همان طبقات نیز دارند
چون حسب آن دادگاهاتی مبلغ پادخانه دارد
در وجه روزی نیز مبلغی مساوی مکانتویی معرفه فرد از تردد و در نیازها ندارد
ش را به بسته شدنی می ترسیم داد که مبلغ کویل روزی برای
بهر اینه با قطعیت و تصرف علیوال انجام می نمایند که هر چند خود را نمود
بدعا کویی دیام و دلت ایدرین بکاخن شاعلیه سقال می گوید
در راسته نمودن اینکه نیزه کورس اعمق شرکت می کنم ام است

مجموعه نگارنده در اندازه کوچکتر

مهر دایره‌ای در اندازه اصلی با سجع (بنده پادشاه عالم گیر صف شکن خان) تاریخ مهر ناخوانا
اندازه رقم ۱۸×۳۶ - تاریخ رقم حدوداً ۱۲۵۱ مجموعه نگارنده

متن رقم - اهداء مقدار زیادی زمین بکر در وجه مدد معاش شیخ جمال محمد خیاط در بلده پرکنه بهالکی
صفحه ۴۵۲

مهر دایره‌ای در اندازه اصلی - سجع مهر (محب دین محمد ... عبدالله)

اندازه رقم ۱۸×۴۰ سانتی‌متر - تاریخ رقم ۱۰۷۰ - مجموعه نگارنده

متن رقم - پروانچه به مر نواب قطب الدین خان در سنّه ۱۰۷۰ مشعر بر اینکه موازی هفتصد و پنجاه بیکه جاهی و بارانی مدد معاش شیخ
صفحه ۴۵۳

محمد و غیره مردم کثیر است و بعلت مالو جهات و سایر جهات مزاحم و متعرض نشوند.

مهر دایره‌ای در اندازه اصلی - سجع مهر (حوالدار علی الشرع ... خیرسته ۱۰۵۱)

اندازه رقم ۱۸×۳۸ سانتی‌متر - تاریخ رقم ۱۰۸۱

متن رقم - پروانه به مهر امارت و ایالت پناه اخلاص خان در سنّه ۱۰۸۱ مبنی بر اینکه شیخ جمال محمد موازی دو جاور زمین بشرط خدمت
احتساب و تولیت دواب دولت خاقانی ربع مسکون قیام داشته باشد.

مجموعه نگارنده

مهر دایره‌ای سجع مهر مفصل و خوانا (نظام الدولة نظام الملك ... ۱۲۹۹)

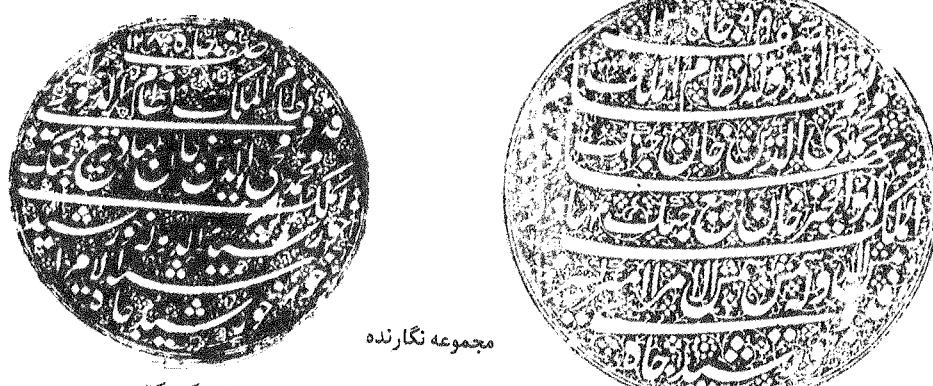
اندازه رقم ۲۰×۴۱ سانتی‌متر - تاریخ فرمان ۱۳۱۰ - مجموعه نگارنده

متن رقم باختصار - تعیین مقرری یکصد و روپیه به بالکشن اجاری ولد کوپال اجاری

مهر دایره‌ای دیگر نظام الدولة اصف جاه ۱۲۸۰

اندازه رقم ۲۰/۵×۴۷/۵ سانتی‌متر - تاریخ رقم ۱۲۹۹

متن رقم - تعیین لوازم حقوقی به مبلغ سیصد و پنج روپیه در حق متعلقه (ویسمکی و بهات) بدستور معمول مستمری

مجموعه نگارنده

در اندازه کوچکتر

در اندازه کوچکتر

اصلی
حکم شد که مسدیان مدت پر کنند و یوبند کنند

حکم شد که مسدیان مدت پر کنند و یوبند کنند
مواری
میوش

جمله نفع بعد از قصه حسب الهر موجب کنند و حکام پی درود

مولانا درده و غیره مقرر بود درین لاہریں سشور مفروضهم

حددت افراد که در معیبت خود نمایم فاعل علاوه بر کمال

مشت الرا
دویس
اشتفا نهایت پایه که اراضی به فوره را پس از قدم ویض

کلیف
کاشت بعد مراجعت و پر جهات چهار طبقه اند و این

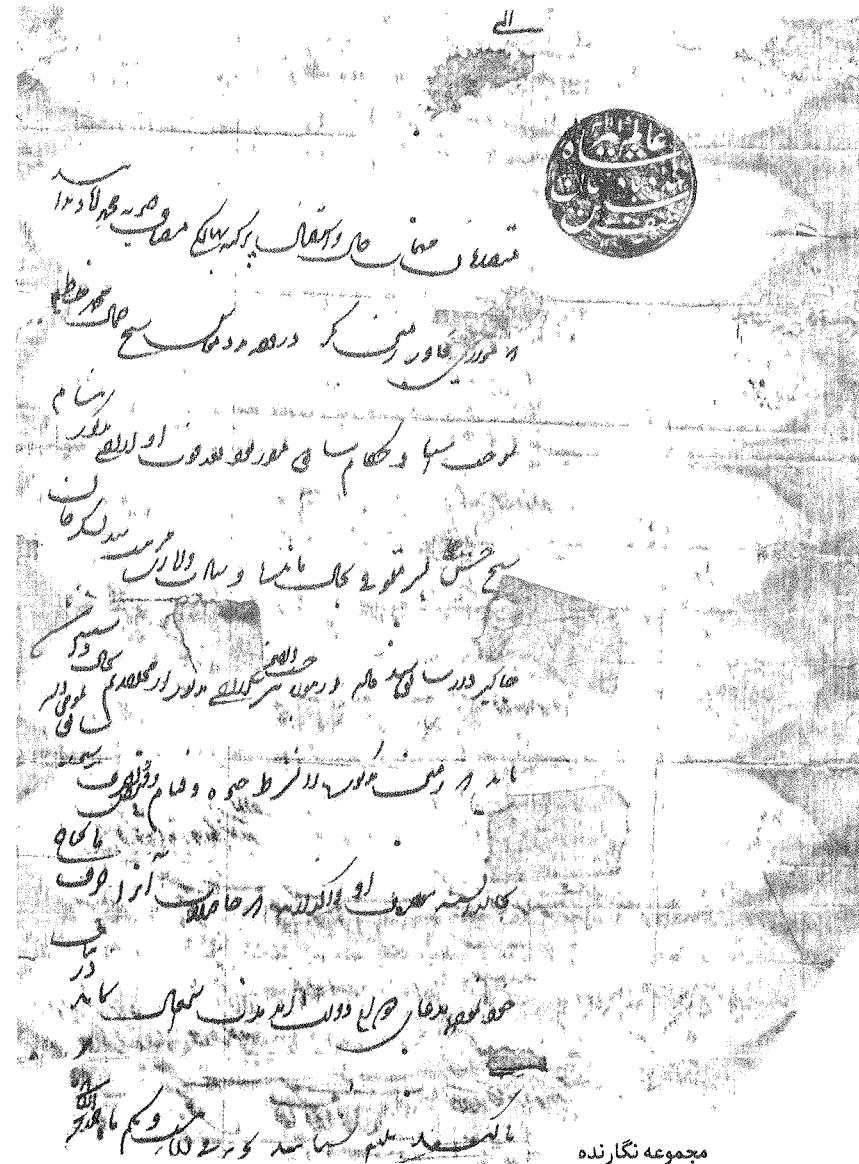
مبالغ مفعول اتفاق شده مدخل آن به وکار ارعی دیگر داشته باشند

مبالغ مفعول اتفاق شده مدخل آن به وکار ارعی دیگر داشته باشند

مجموعه نگارنده در اندازه کوچکتر ۱۰۰

سیده فاطمه
لوره
تولد
۹۹۷

مجموعه نگارنده

مهر طاوسی اعلیٰ حضرت احمد شاہ بابا به سال ۱۱۶ در قندهار

با سمع (الحکم لله يا هو... يا فتح - احمد شاه در... درانی) - طغایی عصر درانی
طغایی احمد شاه غازی در سنه ۲۷۰ (اعوذ بالله تعالیٰ فرمان همایون شد)

طفرای فرامیون ابا و حضرت احمد شاه خا زی

سچم مهر شاه زمان درانی ۱۲۰۷-۱۲۱۵ ه.ق.

(الله...ياهو...قرارداد زالطاف خویشتن یزدان...نگین حکم جهان را بنام شاه جهان)

طغرای شاه زمان درانی (اعوذ بالله تعالى فرمان همایون شد)

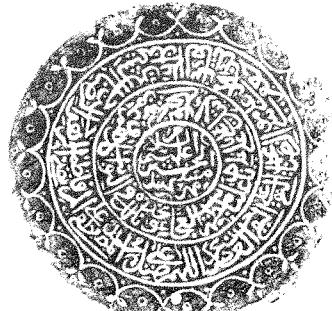
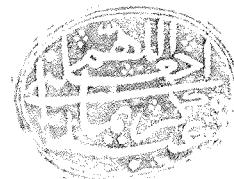
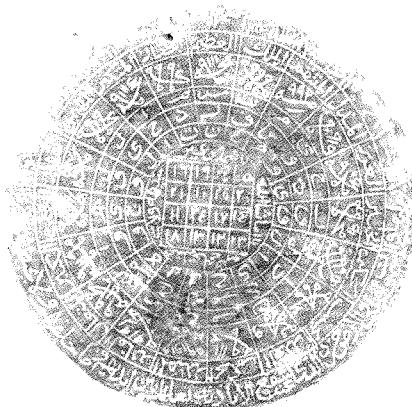
طغرا و مهرشاه زمان درانی (۱۲۰۷-۱۲۱۵ هـ ق)

بگردانیم پس از آن دو ایام بستان و اخلاق خان از فرمانداری خبر برداشت و توجه
نمود که این مخدوشی میتواند مضر و مکروه باشد و مبتداً این خبر عده‌های متعددی را
غذشت که بجز این که هزار طهری این بدل ایجاد شده بستان و اخلاق خان را در زمینه نظر گیرند
که مطلع به این فحاشت و ذلیلت مقرر نکنم و فرمودند مطابق با این فحاشت و ذلیلت بگذرانند
لایق از این حکم و جوک است و معمول از این کار نداند که این مخدوشی از اسرار پسران فحاشت خود
باشد و از این کارها که از دو دست فاعل و فاعل میگردند قیام داشته باشند و این باید بعزم این سکون
بهم از این فحاشت و از فرموده مختلف بخوان و از مصادر

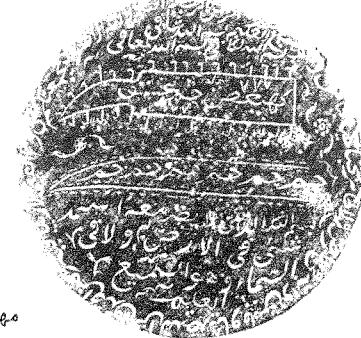
در اندازه کوچکتر مجموعه نگارنده

مهرهای فلزی و عقیق و دُرّ و شیشه در ابعاد مختلف از مجموعه نگارنده

۱- چهار مهر فلزی برنجی در اندازه‌های گوناگون طلسمات و ادعیه

مجموعه نگارنده

مهر در اندازه کوچکتر

۳- مهر چهارگوش عقیق با سجع (ثابت علی خان ۱۲۹۳) - مهر چهارگوش عقیق با سجع (الواشق بالله عبده علی ابن لطفعلی - مهر چهارگوش شیشه سفید با سجع (هو جواز کمرک کرمان ۱۳۰۱ و شیر و خورشید خوابیده)
مهر عقیق سرخ با سجع (کرنل راپرت مکدول بهادر ۱۲۳۳)

مجموعه نگارنده

مهر بیضی شکل عقیق سرخ با سجع (نظام العلماء ۱۲۹۵)

مهر بیضی شکل برنجی با سجع (علی مسعود نظام) مهر بیضی شکل برنجی با سجع (محمد ساعد)

مهر بیضی شکل عقیق با سجع (قوام الملک ۱۲۸۳) - مهر بیضی شکل در سفید با سجع (نظام العلماء ۱۳۳۵)

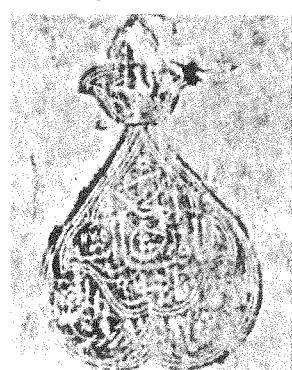
مهر بیضی شکل عقیق با سجع (نصیرالممالک ۱۳۱۴) - مهر بیضی شکل عقیق با سجع (اعتصام الملک ۱۳۱۸)

مجموعه نگارنده

سجع مهر احمد شاه درانی ۱۱۶۰-۱۱۸۷ (الحکم لله - یا هو - یافتان احمد شاه در - دران سنه ۱۷۲۵)

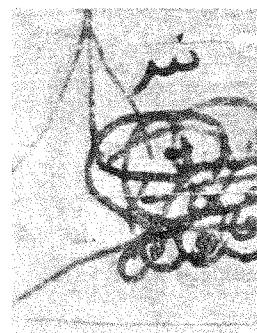
طغرا احمد شاه درانی (اعوذ بالله تعالیٰ فرمان همایون شد)

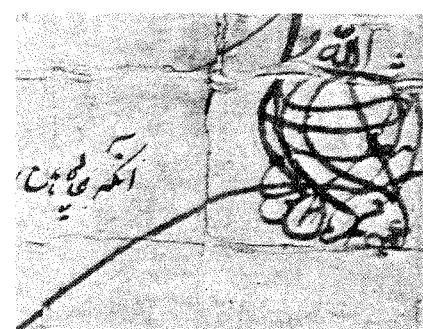
طغرا و مهر احمد شاه درانی (۱۱۶۰-۱۱۸۷ هـ)

سجع مهر تیمور شاه ۱۱۸۷-۱۲۰۷ هـ. ق. (الله - یا هو - علم شد از عنایات آله) - عالم دولت تیمورشاهی (۱۱۸۶)

طغرا تیمور شاه (اعوذ بالله تعالیٰ فرمان همایون شد)

طغرا و مهر تیمور شاه (۱۱۸۷-۱۲۰۷ هـ)

طغرا و مهر دیگری از تیمورشاه افغانی (۱۱۸۷-۱۲۰۷ هـ)

مهر بیضی شکل عقیق با سجع (دیر الممالک ۱۳۱۰) - مهر بیضی شکل عقیق با سجع (ضیاء الملک ۱۳۲۵)
مهر بیضی شکل عقیق با سجع (حرمت السلطنه ۱۳۳۳) - مهر بیضی شکل عقیق با سجع (مخبر الدوله ۱۲۸۶)
مهر بیضی شکل عقیق با سجع (وکیل سرکار فیض آثار محمد الرضوی ۱۳۰۵)

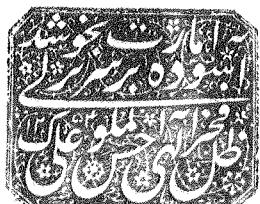
مجموعه نگارنده

مهر حسنعلی خان امیر نظام گروسی با سجع

(آسوده بر سریر عمارت بخششلی ظل آله فخر الملوك حسن علی ۱۲۵۴)

مهر چهار گوش عقیق با سجع (حسام الدوله ۱۲۹۳) - مهر چهار گوش عقیق با سجع (کوکب الدوله ۱۳۱۲)

مهر چهار گوش عقیق با سجع (سالار مکرم ۱۳۲۱) - مهر چهار گوش عقیق با سجع (اعتماد لشگر ۱۲۰۹)

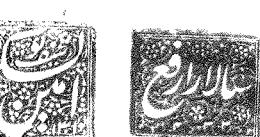
مجموعه نگارنده

مهر چهار گوش عقیق با سجع (سالار ارفع ۱۳۲۲) - مهر چهار گوش عقیق با سجع (یوسف امین لشکر ۱۳۱۰)

مهر چهار گوش عقیق با سجع (نایب الحکومه سنہ ۱۲۷۷) - مهر چهار گوش عقیق با سجع (اعتماد دیوان ۱۳۱۳)

مهر چهار گوش از در سفید با سجع (حشمه الملک با شیر و خورشید ایستاده)

مهر هشت گوش عقیق با سجع (نواب سراج الدین محمد علیخان بهادر ۱۲۹۲)

مجموعه نگارنده

مهر چهار گوش عقیق با سجع (افوض امری الی الله عبده ابن یوسف محمد کاظم ۱۲۸۹)

مهر بیضی شکل عقیق با سجع (یمین الدوله ۱۳۲۲) - مهر بیضی شکل عقیق با سجع (مرتضی انتصار لشگر ۱۳۱۵)

مهر بیضی شکل عقیق با سجع (شرف الملک ۱۳۲۴) - مهر بیضی شکل عقیق با سجع (مشیرالممالک ۱۳۱۵)

مهر بیضی شکل عقیق با سجع (مجده السلطنه ۱۳۱۶) - مهر بیضی شکل عقیق با سجع (مجد الملک ۱۲۹۹)

مهر بیضی شکل عقیق با سجع (عاصم الدوله) - مهر بیضی شکل عقیق با سجع (امین التجار ۱۳۰۰)

مهر بیضی شکل عقیق با سجع (مدیر الصنایع پترس ۱۳۲۰) - مهر بیضی شکل عقیق با سجع (معین همایون ۱۳۲۰)

مجموعه نگارنده

مهر بیضی شکل عقیق با سجع (ناصر نظام ۱۳۲۰) - مهر بیضی شکل عقیق با سجع (قوام لشگر ۱۳۱۰)

مهر بیضی شکل عقیق با سجع (متین السلطنه ۱۳۱۹) - مهر بیضی شکل عقیق با سجع (نظام الملک وزیر مالیه ۱۳۱۵)

مهر بیضی شکل عقیق با سجع (دیر السلطان ۱۳۱۴) - مهر بیضی شکل عقیق با سجع (اعتماد الممالک ۱۳۰۳)

مجموعه نگارنده

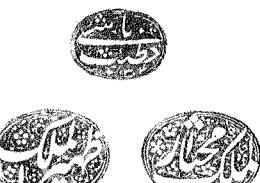
مهر بیضی شکل عقیق با سجع (خطیب باشی ۱۳۰۴) - مهر بیضی شکل عقیق با سجع (اختخار الملک ۱۳۱۵)

مهر بیضی شکل عقیق با سجع (ظهیر الملک ۱۳۲۰)

مهر چهار گوش عقیق با سجع (هیث بهادر جنگ فرانسیس هاکس ۳۶ صمصم الدوله ناظم الملک ۱۲۰۹)

مهر چهار گوش با سجع (وزارت تجارت دولت علیه ایران ۱۳۱۰ و شیر و خورشید ایستاده)

مهر بیضی شکل با سجع (قونسول اعلیحضرت پادشاه انگلستان مقیم اصفهان ۱۳۱۴)

مجموعه نگارنده

مهر دایره‌ای شکل عقیق دوران صفویه با سجع - (در زیر خاک نجف مرتضی بود - گر خاتمش کنی همه رفع بلا بود - غلام حضرت شاه ولی خان)

مهر چهار گوش عقیق با سجع (المتوکل علی الله الغنی العبد المذنب رضا قلی ۱۱۰۷)

مهر بیضی شکل عقیق با سجع (ابن علینقی محمد مؤمن الطباطبائی ۱۲۳۰)

مهر چهار گوش عقیق با سجع (لا اله الا الله الملك الحق المبين عبده الراجی لطفعلی ۱۱۳۵)

مهر چهار گوش عقیق با سجع (بحق جانشین محمد علی است ۱۱۸۶)

مهر چهار گوش عقیق با سجع (خداوندا چو لطفت بیشمار است - جلال از در گهت امیدوار است ۱۱۰۵)

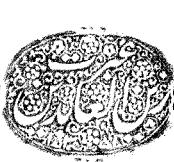

مجموعه نگارنده

مهر بیضی شکل دُر سفید با سجع (زین العابدین عبرت ۱۳۵۱)

مهر بیضی شکل عقیق سرخ با سجع (جاریه بنت شاهی جهان ۱۲۲۰)

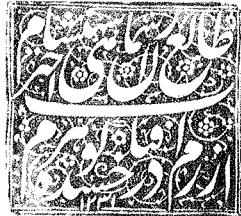
مهر عقیق با سجع (آخر برج حیاتاج نسا ۱۳۲۹)

مجموعه نگارنده

درخششنه گوهر خانم که از بنات سلطنت و دختر زلیخا خانم ترکمانیه بود به میرزا اسماعیل خان بنده پی مشهور به حلال خور دادند او شانزدهم دختر شاه بود خواهرتی شاهزاده اسماعیل میرزا پسر میرزا خانلر حلال خور مازندرانی منشی الممالک از این وصلت چهار فرزند یافت از جمله دو پسر بنامهای نصراله میرزا و میرزا فردیون مهر عقیق چهار گوش درخششنه شانزدهمین دختر فتحعلیشاه با سجع (طالع ز آسمان شهنشاهی اخترم - آزم آفتاب درخششنه گوهرم) (۱۲۳۱)

مهر عقیق چهار گوش رضاقلی میرزا با سجع (بلند اختربرج شهری رضاقلی است) (۱۲۵۰)

مجموعه نگارنده

مهر حلقه‌ای نقره سه طرفه از در اتابک امین السلطان با سجع های -

الف (علی اصغر ۱۳۱۶) ب (امین السلطان ۱۳۱۶) پ (صدراعظم ۱۳۱۶) بخط نستعلیق مهر عقیق سرخ امین السلطان اتابک با سجع (امین السلطان ۱۳۰۰)

مهر برنجی امین السلطان اتابک با سجع
(در دیوان حضرت مستطاب اشرف امجد امین السلطان صدر اعظم دولت علیه ایران ملاحظه شد)

مجموعه نگارنده

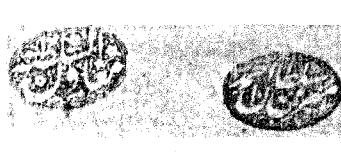
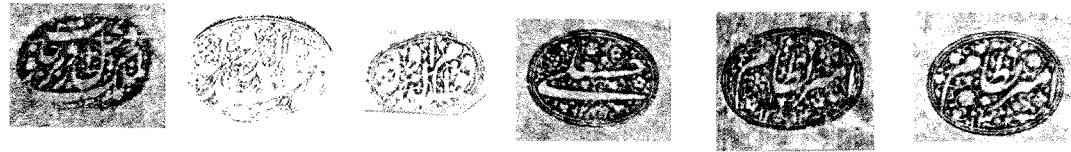
میرزا مهدی خان ۳ مهر کوچک مستطیل شکل داشت و سجع آن (قدیت من المهدی) بود. یکی از این مهرها به خط نستعلیق و دیگری بخط ثلث در دو ترکیب مختلف بسالیان ۱۱۴۱ و ۱۱۴۳ حاکمی شده بود که اندازه مهر نستعلیق ۱۳×۹ میلی متر و اندازه های مهر ثلث ۱۱×۹ میلی متر بود که حقیر سجع هر سه مهر را بزرگتر از اندازه اصلی ترسیم نموده و بدیدار علاقمندان میرسانم.

سه مهر کوچک مستطیل شکل میرزا مهدی خان استرآبادی منشی نادرشاه افشار

مهر القاب رجال که ذیل سندها و فرامین مجموعه نگارنده مضبوط می باشند در اندازه اصلی و قرائت سجع آنها ارائه می گردد

۱- حسنعلی خان امیر نظام گروسی با سجع (امیر نظام ۱۳۰۲) و امیر نظام (۱۳۱۴) (حسنعلی ۱۲۸۹) - (قوام الدوله) ۳- (مجد الدوله ۱۳۰۳) ۴- (وکیل الملک وزیر خلوت ۱۳۱۴) ۵- (ضیاء لشکر ۱۳۰۰) ۶- (مستوفی نظام ۱۳۰۴) ۷- (امیر بن سلطان احمد ۱۳۰۰) ۸- (معاون السلطنه) (۱۲۲۱)

مجموعه نگارنده

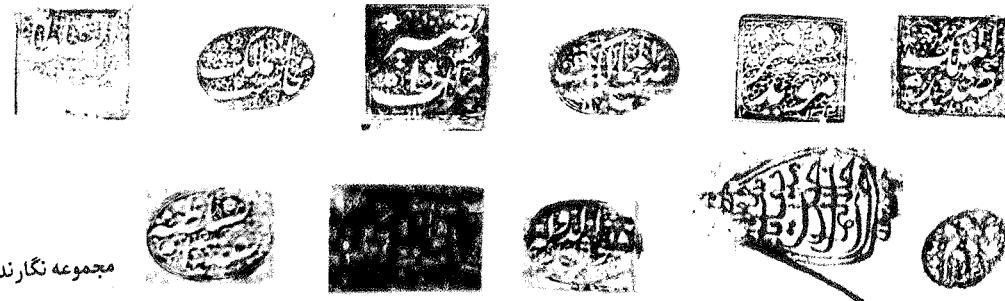

۱- مهر بیضی شکل (نایب السلطنه امیرکبیر) ۲- مهر چهار گوش (نایب السلطنه امیرکبیر ۱۲۸۶) ۳- (اعتماد حضور ۱۳۰۹) ۴- (نظام الملک وزیر لشکر ۱۲۹۸) ۵- (هوالغنى ثقة السلطنه ۱۳۱۲) ۶- (وزیر دول خارجه) ۷- (صنیع الدوله ۱۲۸۶) ۸- (متذکر السلطنه) ۹- (صدقی السلطنه ۱۳۱۳) ۱۰- (قوم السلطنه) ۱۱- (وزارت جلیله امور خارجه)

مجموعه نگارنده

مهرهای پشت فرمان ۱۴۱۸ به تاریخ ۱۳۱۹ ه.ق. ۱۲- (صدرالملک) ۱۳- (مؤید دفتر ۱۳۱۴) ۱۴- (عین الممالک) ۱۵- (بصیر الملک) ۱۶- (محاسب الملک) ۱۷- (بدایع السلطنه) ۱۸- (عماد دفتر) ۱۹- (وثوق الدوله) ۲۰- (وقایع نگار) ۲۱- (ثقة السلطنه)

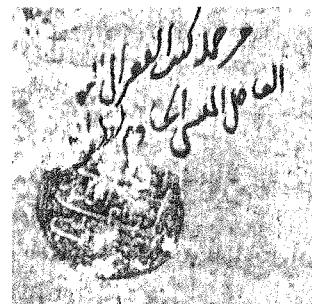

مجموعه نگارنده

مهر دایره‌ای شیخ لطف‌الله معروف اندازه قطر ۲۰ میلی‌متر
سجع مهر بخط نسخ (شیخی بلطف الله تقدیمی)
دستخط شیخ لطف الله باختصار من جمله کتب الفقیر الى

مکتبہ نور اسلام شاہد

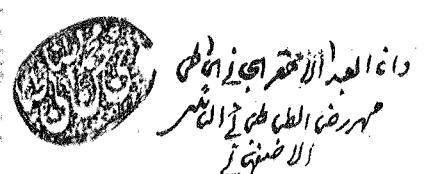
میهمانان در اندازه اصلی

جمهوعه نگارنده

مهر و قار خطاط و مهر او

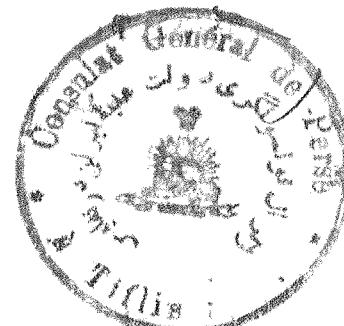
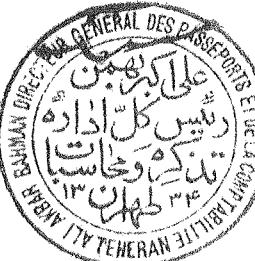
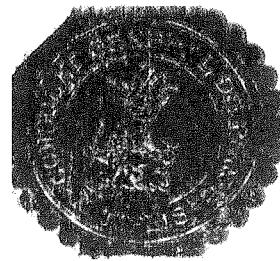

مهر محدث طباطبائی نایینی و خط او مهر - شاعر (محمد الحسینی الفارسی متخلص به نعمت)

مهرهای مربوط به وزارت امور خارجه در سال ۱۳۴۴ ه.ق. در اندازه‌های اصلی از مجموعه نگارنده ۱-مهر (وزارت امور خارجه تذکره) ۲- (علی اکبر یهمن رئیس کل اداره تذکره و محاسبات طهران ۱۳۴۴) ۳- مهر بر جسته چاپی طلائی - در وسط شیر و خورشید ایستاده در بالا تاج سلطنتی در گزاره‌ها نوشته

Consulat général de Perse à TIFLIS

۱۳۱۷- رئیس کل تذکره ۷- مهر (وزارت جلیله اعلیه اعظم ممالک محروسه ایران) در سال ۱۳۰۶ ه.ق.

مجمعه موضعی نگارنده

۱- عبد الرحمن محمد تقی (۱۲۴۳) ۲- (الله الا الله الملك الحق المبين عبده محمد تقی) ۳- (وزیر امور دول خارجه دولت علیه ایران میرزا سعید خان (۱۲۶۴))

میراث اسلامی

شهر در اندازه اصلی

مجموعه نگارنده

(مهرهای چاپی متفرقه که از کتابها و مجلات برداشت کردہ‌ام)

در ذیل صفحات کتاب تالیف

Persian Art Vladimir Loukonine and Amatoli Ivamov

که در سال ۲۰۰۳ به انگلیسی چاپ شده بود مهرهای قدیمی نایابی را دیدم که چهار نمونه آن را ارائه میدارم

۱- مهر بادامی با سجع (گوهر شاد بنت غیاث الدین ترخان) زن شاهزاد فرزند تیمور

۲- مهر بادامی با سجع (امیر الامراً آذربایجان میرانشاه بن امیر صاحبقران امیر تیمور گورکان ۸۰۲)

۳- مهر دایره‌ای با سجع (الوقت بالمنان پیر محمد شمس الدین)

۴- مهر چهارگوش با سجع (امیر البحر قسطنطین امیر طورزاده اعظم ۱۲۷۵)

مهر - محمد کامران ابن ظهیر الدین محمد با برگازی

ابن عمر شیخ ابن سلطان ایوسعید ابن سلطان محمد ابن میرانشاه ابن امیر تیمور

مهرهایی که در مجله بررسی‌های تاریخی شماره ۴ سال هشتم معرفی شده است

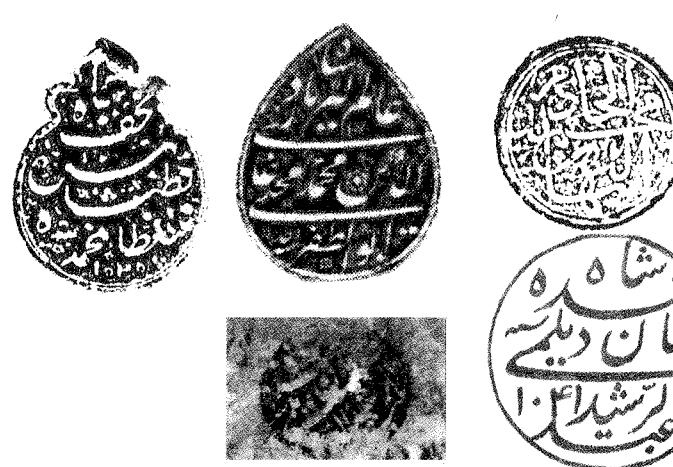
۱- با سجع - آنکه دارد مهر بهر مصطفی ... بنده شاه ولايت رستم مقصود خان

۲- مهر شیخ بهاء الدین عاملی - با سجع (الخادم بهاء الدین محمد)

۳- مهر عالم گیر شاه

۴- مهر سلطان محمد قطب شاه با سجع (بنده شاه نجف سلطان محمد قطب شاه ۱۰۲۵)

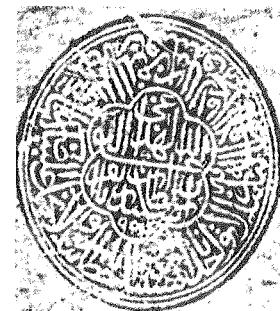
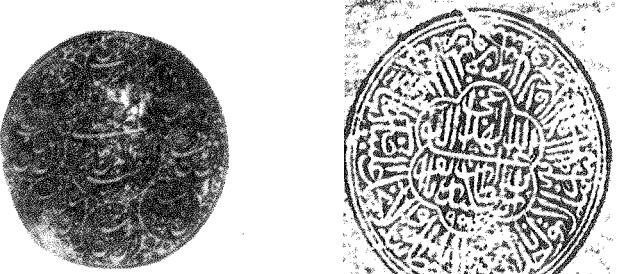
مهر عبدالرشید دیلمی با سجع (بنده شاه جهان عبدالرشید دیلمی ۱۰۴۱)

بازگشتن
بر مهر

سجع هر بالیسنفر بن یعقوب بن اوزون حسن آق قویلو
چین بوده است
(المعتصم بغاية ملک ذی المنن)
(بالیسنفر بن یعقوب بن حسن)

مهر دایره‌ای با سجع (السلطان اسکندر بن بایقر ۹۰۴) حواشی خطوط استادانه بخط ثلث - اندازه اصلی نامعلوم چاپ شده در صفحه ۱۳۰
کاتالوگ حراجی ساتبی لندن ۲۶ آپریل ۱۹۹۰
مهر دایره‌ای قطب الدین جهانگیر شاه غازی چاپ شده در شماره ۳۶ کاتالوگ حراجی ساتبی لندن ۱۵ اکتبر ۱۹۸۴
مهر سلطان مراد آق قوبنلو - چاپ شده در صفحه ۱۲۱ کاتالوگ حراجی ساتبی لندن در ۲۶ آپریل ۱۹۹۰

خط و مهر فضل الله روز بهان با سجع (عبدالله کانک تراه ابن روز بهان فضل الله)
از مجموعه آقای ابوالعلاء سودآور

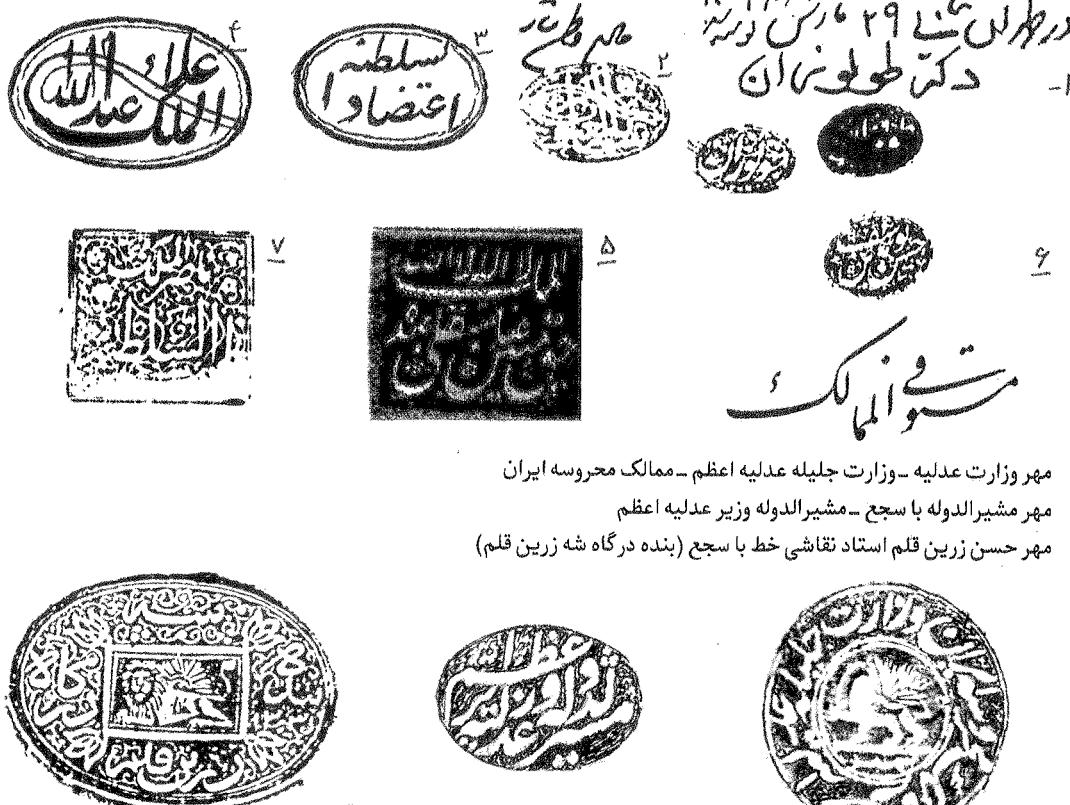
صَاحِبُ الْمَلَكِ وَالْحَرَفِ وَالْمَسْكِ وَالْمَلَاقِ وَمَارِي وَحَسَنِ وَالْمَعْوَذِ

مهر در اندازه اصلی

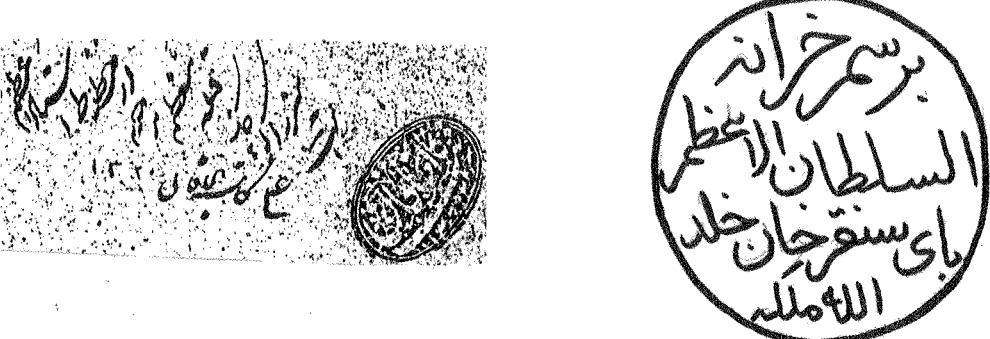
مهر بزرگ و اصلاح شده

سجع مهر سلطانعلی مشهدی خطاط (بنده صاحبدلان سلطان علی)
سجع مهر شاهزاده خانم گوهر سلطان دختر شاه اسماعیل دوم
(یافت هفت آلم رامیورک - گوهر سلطان بنت شاه اسماعیل) (پروردۀ ظل عصمت رب جلیل - گوهر سلطان دختر شاه اسماعیل)

مهر وزارت عدالتی - وزارت جلیلیه عدالیه اعظم - ممالک محروسه ایران
مهر مشیر الدوله با سجع - مشیر الدوله وزیر عدالیه اعظم
مهر حسن زرین قلم استاد نقاشی خط با سجع (بنده درگاه شه زرین قلم)

مهری در اول نسخه خطی - (برسم خزانه السلطان الاعظم بای سنقرخان خلد الله ملکه

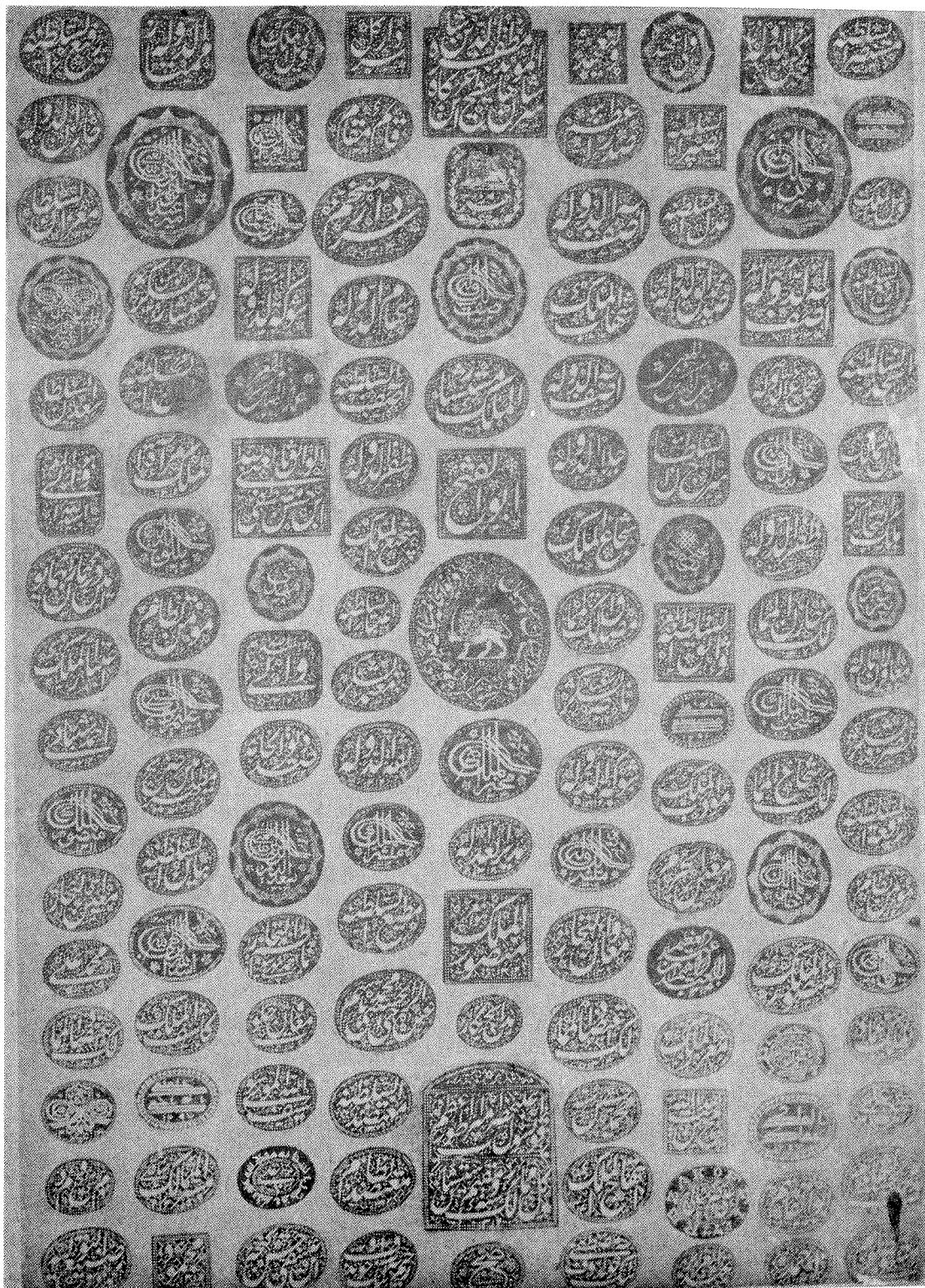
مهرهای نمایندگان نخستین مجلس شورای ملی
مهر بعضی از نمایندگان مجلس - برداشت از یادداشت‌های تاریخی

نخستین مجلس شورای

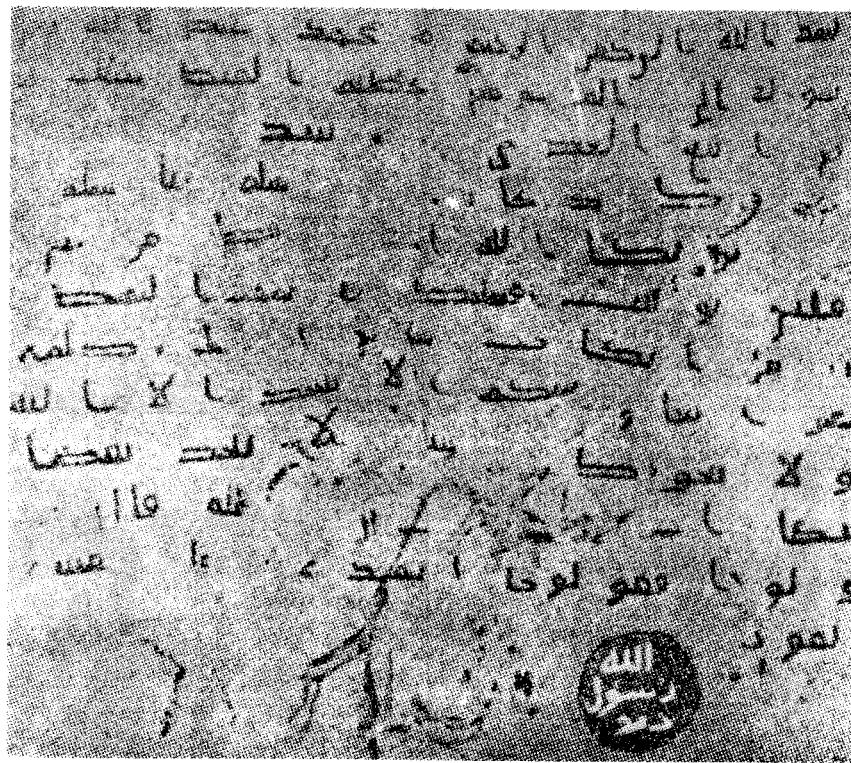

ماده هفدهم همان قانون سبک نمایندگی ملت انجام بآمد و احکام معین حکمرانی دیده شد و میرزا

سجاد مهر رجال و اعیان دوران مظفر الدین شاه - جهت اطلاع بیشتر نگاه کنید بشماره‌های ۱۸۹ و ۱۹۰ مجله هنر و مردم - مقاله نگارنده
باتیتر (حکاکان و نگین تراشان

نامه مقدس حضرت رسول
صلی الله علیہ وآلہ وسلم
بمقوس

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مِنْ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ الْأَكْبَرِ
عَظِيمِ الْقَبْطِ سَلَامٌ عَلَى مَنْ أَتَيْتَ الْهَدَىٰ . امَا بَعْدَ فَإِنَّا ادْعُوكُمْ بِعَيْاهَةِ
الاسْلَامِ اَسْلَمُ تَسْلِمٌ لِّغُورِكَ اللَّهُ اَهْرَكَ مُرْتَبِنٍ فَانْ تَوْلِيتُ فَعَلِيْكَ
اَنْ كُلَّ الْقَبْطِ يَا اهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا اَنِّي كَلِمَةُ سَوَاءٍ يَبْتَنَا وَيَسْنَكُمْ
اَنْ لَا تَعْبُدُوا الاَللَّهَ وَلَا شَرِيكَ لَهُ يَشْبَهُنَا وَلَا يَسْتَخِذُ بَعْضُنَا بَعْضًا اَرْبَابًا مِّنْ
دُونِ اللَّهِ فَانْ تَوْلِيْلُو فَقُولُوا تَسْهِلُوا بَانًا مُسْلِمُونَ

٦٥

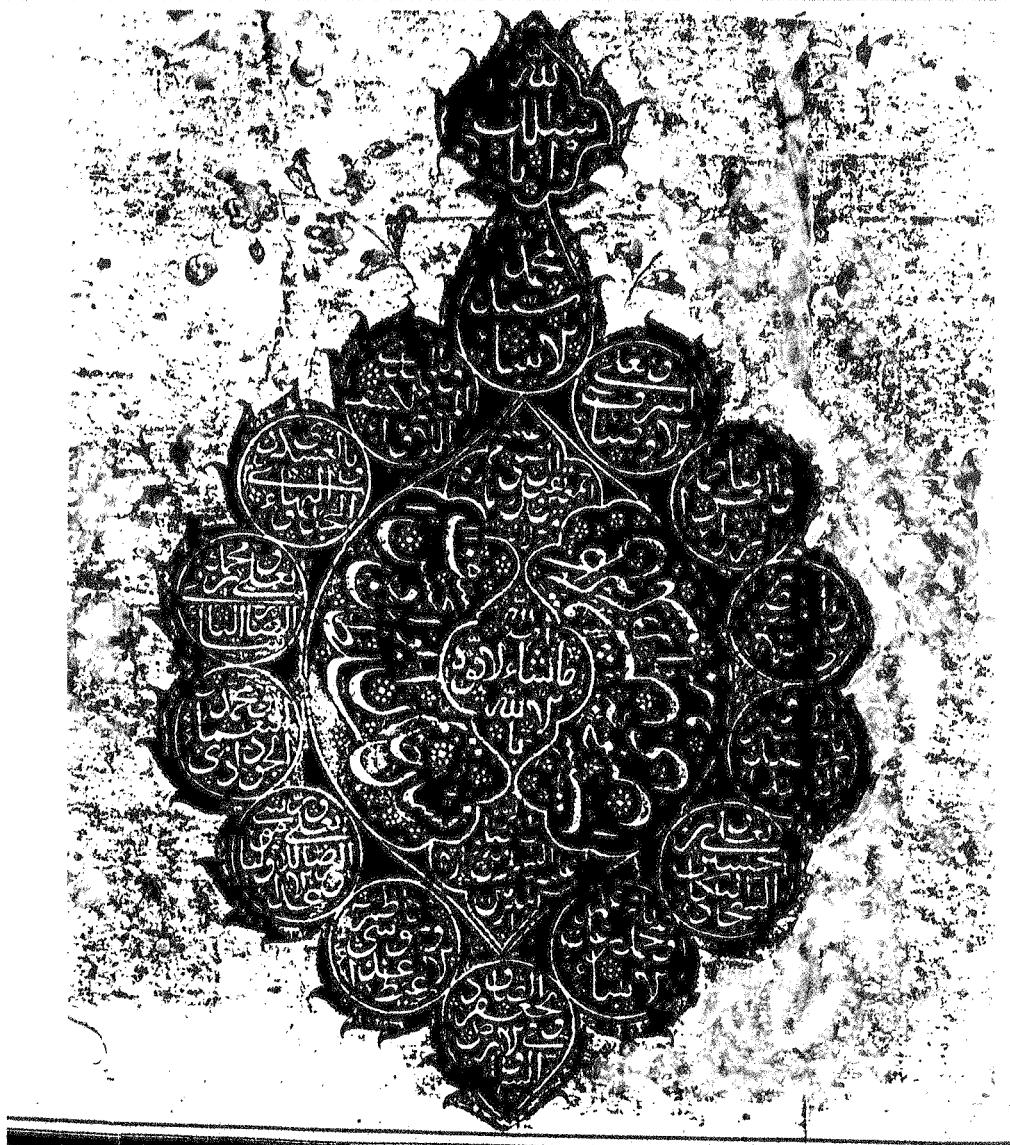
نامه حضرت رسول (صع) به کسری عظیم فارس

الرسالة النبوية لدى الحسين

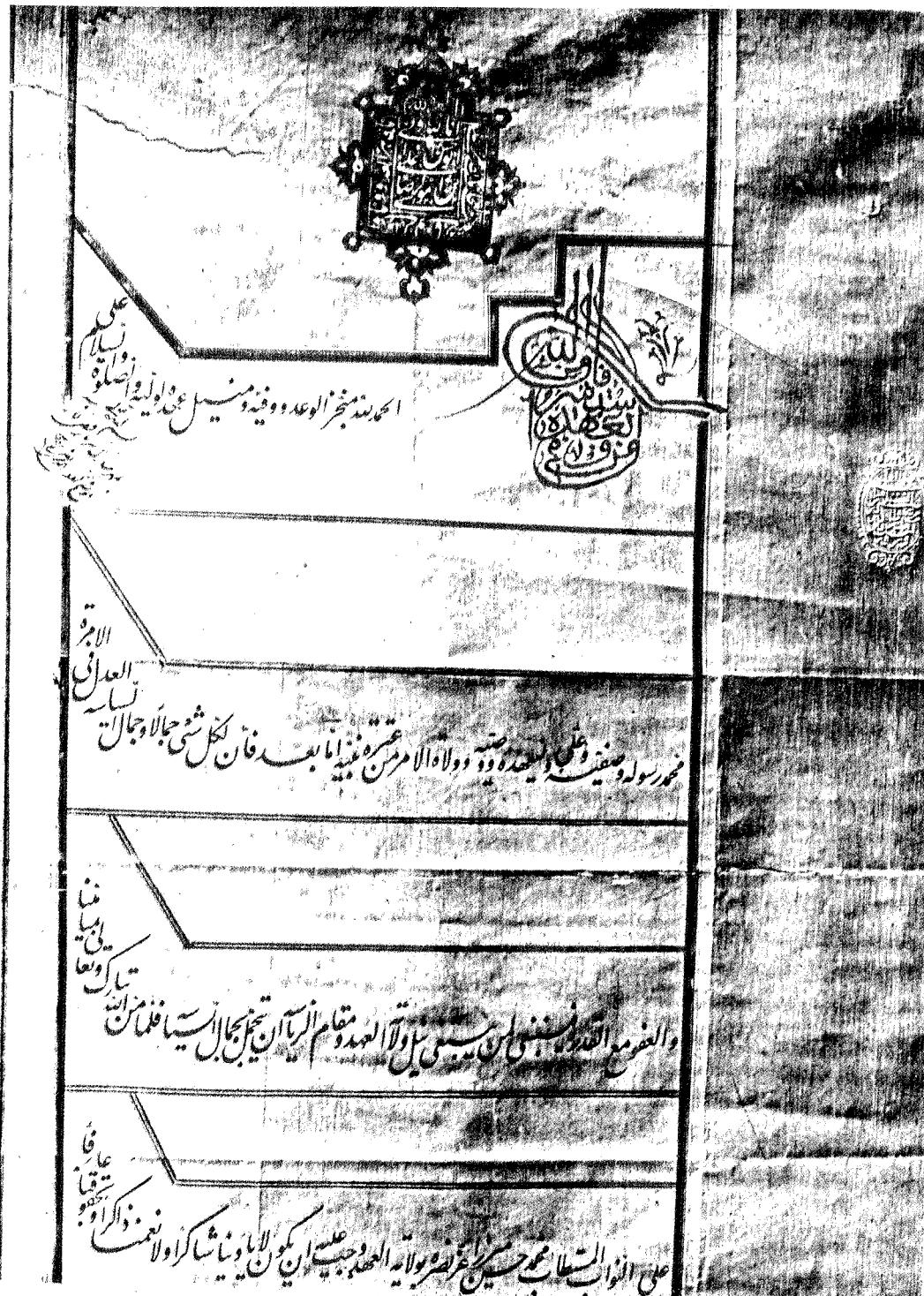
صورة رسالة النبي محمد (ص) الى
كتبى ملك الفرس وجاء فيها ما تلى
حرفيه : بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مِنْ مُحَمَّدٍ
عِبْدِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَيْكُمْ يَا أَهْلَ الْقَرْبَاءِ
إِنَّمَا يُنَهَا عَنِ الْمُسْلِمِينَ مَنْ أَتَىَ اللَّهَ بِالْهُدَىٰ
وَأَمْسَأَنَّ يَدَهُ إِلَيْكُمْ فَلَا يَنْهَا
وَرَسُولُهُ فَلَئِنْ هُدِيَ الْمُجْرِمُ فَلَمْ يُهْدَ
شَرِيكٌ لَهُ وَإِنْ هُمْ بِهِ عَنِ الْهُدَىٰ وَرَسُولُهُ
أَنْعُوكُ بِدُغَاهِهِ اللَّهُمَّ إِنَّا نَرْسُلُكَ إِلَيْكُمْ
النَّاسَ كَافِرٍ لَأَنَّزَلْنَا مِنْ كَانَ هُنَّا
عَلَى الْكَافِرِينَ سَامِنَنَّا مَنْ كَانَ أَبْيَتْ
عَلَيْكُمْ أَنْ مُحِبُّوْنَ

چون خداوند پیغمبر مطاعت و حاکم محمد شریعت محضرت صلوات الله علیہما و جهانشید
اطلاعات کرد و شده درین واسیتہ حبیر شیعیان بسطه خادمی ایشان همراهی روشناس
است و محروم از شمسه ایوان جلالشان بر مقام است بس و سیکندر افرازی افشار مرد اجر قرار داده

مجموعه نگارنده در اندازه اصلی

حکاکان و نگین تراشان از کتاب (نقاشان قدیم ایران) تألیف نگارنده

حکاکان تیز نگار و نگین تراشان آتش دست که نمونه کارهای آنان را در این کتاب ملاحظه نمودید هترمندان استادی بودند که متأسفانه آثار و احوال اغلب آنها برای ما روشن نمی باشد نگارنده احوال بعضی از آنان را که از کتابهای سه جلدی (احوال و آثار نقاشان قدیم ایران) برداشت کرده ام در اینجا بدیدار علاقمندان میرسانم

برای اطلاع بیشتر نگاه کنید به مقاله نگارنده (حکاکان و نگین تراشان) در صفحه ۳۸ مجله هنر و مردم شماره های ۱۸۹ و ۱۹۰

* محمود بن محمد الجوهری - یعرف به رشید الحکاک النیشابوری، حکاک زبردست نیشابوری بود که در حکاکی و کتابت خطوط بروی سنگهای سخت مهارت داشت و در زمان خود به رشید حکاک موصوف بود.

از آثار ارزشی این هنرمند حکاکی قطمه سنگ سیاهی در اندازه 50×30 سانتی متر) و حالت طبیعی بود که جهت سلطان جلال الدین ابوالمظفر منکری تهیه شده و بروی آن جملاتی بخط کوفی تزیینی و ثلث و نسخ و رقاع حکاکی نموده بود و در بالا درج گرده بود:

«فی دولت السلطان الاعظم جلال الدين والدين ابوالمظفر منکری ابن السلطان الاعظم محمد بن السلطان الاعظم تکش بن السلطان ایل ارسلان بن اتسز خوارزمشاه ناصر امیرالمؤمنین خلد الله سلطانه»

و در زیر سنگ رقم نهاده بود:

«عمل المبد المذنب المحجاج الى رحمت الله تعالى محمود بن محمد الجوهری یعرف برشید الحکاک النیشابوری فی المحرم سنه ثمان و عشرين و ستمائه (۶۲۸) خدای براین بنده رحمت کناد کی چون بخواند بدعای خیر یاد دارد»

این اثر ارزشی در حراج کریستی ۱۱ آپریل سال ۱۹۸۹ بفروش رسید و عکس سیاه و سفید آن نیز در کاتالوگ مذکور مشاهده میشود بطوريکه در تاریخ مخصوص است سه پسر سلطان محمد مدنی در ولایات مختلفه ایران بعد از حمله مغول سرگردان بودند و یکی از ایشان بنام جلال الدین که این سنگ برای وی حکاکی شده است مدت دو سال در هند بوده و بعد از قریب نه سال نگاهداری آذربایجان (از ۶۲۲ تا ۶۲۸) در سال ۶۲۸ هـ. ق. بدست مغول از آنجا رانده شد و عمرش خاتمه یافت و بعد نیست که این سنگ در یکی از شهرهای آذربایجان حکاکی شده باشد.

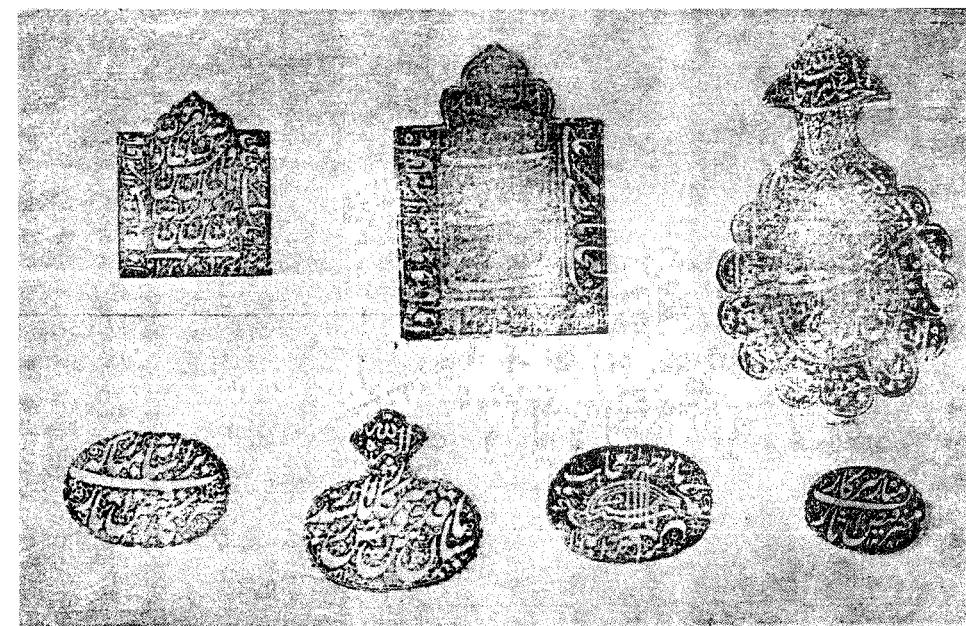
* علی احمد دھلوی نقاش و نگین تراش - احوال این هنرمند در صفحه ۳۶۷ جلد اول یاد شده و جهت تکمیل احوال وی، که در این اکبری درج شده، این مطالب علاوه می گردد: «دوازدهم مهرکن، نقش مسکوک که بر فولاد و مانند آن نگارش کنند و بدان نقوش پذیر گردد و امروز مولانا علی احمد دھلوی است، در هیچ اقلیمی نزدیک به او نشان نمی دهن و اقسام خطوط، بر فولاد چنان بسگار کرد که به قطعه های استادان سر آمد برابری کند، او در کلک یوز باشی ها است، دو پیاده ازاو دار الضرب باشند، هردو را ششصد دام ماهیانه بود.

* محمد شریف حکاک - نگارگر نقوش و خطوط گوناگون، به روی عقیق و فلزات در قرن ۱۰ هـ. ق. بود که قاضی احمد، هنر وی را ستوده و در گلستان هنر چنین معرفی کرده است: «مولانا محمد شریف از بزرگ راههای اعراب نمیری است بواسطه استعداد ذاتی، کسب فضایل نمود، هم جلس و هم خفی را خوش گری و شجاعت خود صاحب میراث بود».

ابراهیم نگین تراش - نقاش و مذهب و حکاک بود و عقیق را بنا نقش بسیار ریزی آرایش میداد. بنوشه اکبر نامه. «در عقیق نگاری هم طراز برادر خود شریف هروی است. لیکن کار از باستانی او استادان در گذرا نیز و رقاع و نستعلیق او از کارنامه خوش نویسان جدا نتوان ساخت، لعل های گران ارج شاهنشاهی بنشش لعل جلالی آرایش داده او است.

شرف الدین عبدالله - در حکاکی مهر و اسم و انگشتی و نقش تصاویر بروی نشانها دست پر مهارت داشت. محمد صالح کنبو در شاه جهان نامه او را ستوده و نوشته است: «عقیق کن بحسن خط و درستی قلم نگین دار نامدار بوده و هنرمند زبردست در شیوه مهر و عقیق کنی کار دست بسته میکرد... خطش که مانند خط خوبیان آرایش حسن است....»

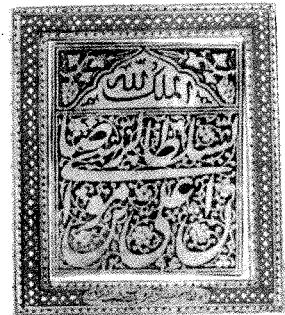
بدراالدین علی خان - بنوشه محمد هفت قلمی، او جوانی پر هنر و حکاکی بی نظیر بوده که در حدود سالیان ۱۲۳۹ زندگی میکرده و لقب مرصن رسمی داشته و شاگرد شیخ محمد یار بوده است.

سهر هاییکه زمان سابق در نوشتگات (احکام و فرمانی) آستان قدس بکار سیرقه و بعد متروک شده است.

حالیه در جعبه های مخصوص لاک و سهر شده با تنظیم صورت مجلس جدا گانه در خزانه آستان قدس نگهداری میشود.

مهر چهارگوش آستان قدس رضوی در اندازه اصلی با سعی
الملک لله - السلطان علی بن موسی الرضا (۱۲۹۶) اثر دست استاد (ترتیب یافته دولت جاوید آیت حاجی محمد حکاک باشی)

هر حضرت معصومه (ع)

پیشانی هر : بسم الله الرحمن الرحيم
دور هر : اللهم صل على النبي والوصي والبتول والسبطين والسجاد
والباقي والصادق والراضي والتقى والعتقى والعتسرى
والمهدى الهادى صاحب الزمان عليهم السلام .

من مهر : قال الرضاعلى السلام من زار قاطمه بقم وجنت له الجنة

تسلیت مهر و لست مهار
ایشان علی نگارش

علی بقاء - رسام و طراح و حکاک تبریزی بود، فرست شیرازی او را چنین معرفی نموده است.

«ملا علی ملقب به بقاء در حکاکی مهر و اسم و انگشتی و نشان کمال قدرت و تسلط را دارد. هم بروی عقیق و امثاله نقش میکند، هم بر روی فلزات و مهرهای منگه زنگن و بیرنگ را که خطشن بر جسته باشد نیز در کمال استادی عمل میاورده، از شیوه‌ها شیوه میر عمامد را پذیرفته، از جانب قدسی تعیین گرفته است.»

غفور - حکاک باشی تبریزی بود و در طرح و نقش آرائی مهرها و نشانها دستی به کمال داشت و به سید غفور نظام الدینی حکاک باشی شهرت داشت. مرحوم حاج حسین آقا نخجوانی، در مواد تاریخ خود، او را حکاک با اعتبار و خطاط استاد باد کرده و اشعاری نیز از رضانی شاعر آذری در باره وی یاد نموده است.

روحی تبریزی - از حکاکان و نگارگران ریز نگار، بروی عقیق و فلزات ساخت بود. مرحوم تربیت در کتاب دانشمندان آذربایجان در باره وی چنین می‌نویسد از حکاکان ماهر بوده و گاهی طبع خود را بشعر آزموده است.

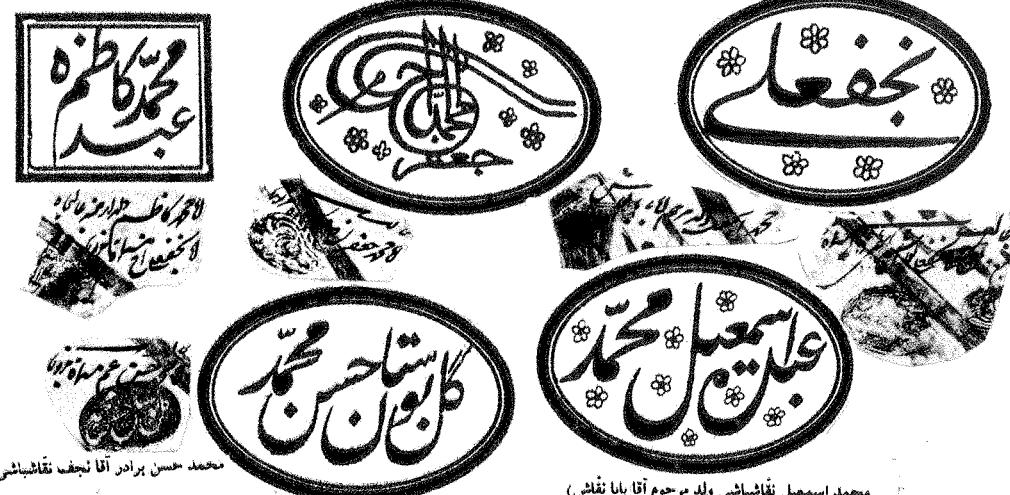
از نگاه غضب الود تو شد معلوم که ز من گفته حدیثی بتو صاحب غرضی حسن حکاک - حکاک خوش نگاری بود که احوال وی در صفحه ۱۵۲ جلد اول آمده و اخیراً یک اثر رقم داری از او دیده‌ام که جزو کلکسیون مهرهای آقای منصور افشار بود و در زیر سجع مهر رقم گذاشته بود: «میرحسن»

حسنین حکاک - برادر حاج میرزا حسن حکاک است که مهر ناصر الدین شاه قاجار و بسیاری از مهرهای رجال آن دوران را حکاکی کرده و لقب حکاک باشی گرفته است او اصلاً شیرازی بوده ولی مدت ۴۰ سال در تبریز زندگی کرده و درس هشتاد سالگی در سال ۱۲۹۰ در تبریز در گذشته است.

علی محمد - برادر میرزا محمود مذهب باشی شیرازی و نگارگر و حکاک استادی بود که بنوشه مرحوم فرست (جناب میرزا علی محمد حکاکی هنرمند است و در این فن بی نظیر و مانند مشارلیه میرزا محمود مذهب باشی را برادر است و بصنت خوش مشهور) عباس - نقاش و حکاک و خطاط بود و قلم بلند داشت و آبله رو بود. میرزا عباس نقش مهرها و نشان‌های سلطنتی را طراحی و حکاکی مینمود که یکی از آنها، همانا مهر سلطنتی احمد شاه میباشد که در بالای فرمان آن دوره جلب نظر مینماید.

* نصرالله حکاک - میرزا نصرالله نواه محمد طاهر معروف بود و خود وی نیز حکاکی میکرد. در خط نستعلیق شاگرد میرزا محمد رضای کلهر بود و شیوه میرزا را در حکاکی او وارد کرد. پس از چهار و پنج سال که نزد میرزا مشق کرده درگذشت. اسمعیل سیاه - رسام و نگین تراش و حکاک دوره ناصری بود و در حرفه خود مقام استادی داشت.

مهرهای فرزندان آقا نجفعلی نقاشی‌باشی
آقا نجفعلی نقاشی‌باشی اصفهان : (جعفر بن نجفعلی ۱۲۸۵)

محمد حسن برادر آقا نجف نقاشی‌باشی

محمد اسمعیل نقاشی‌باشی ولد مرحوم آقا بابا نقاش

یکی از استادان مهرزی که در زمان خود شهره خاص و عام بوده، استاد محمد طاهر حکاک است که به آقا طاهر معروف بوده و از حکاکان تیزنگار زمان خویش به شمار می‌آمده است. این استاد در اواسط قرن ۱۳ هـ. ق. زندگی می‌کرد و اوقاتی در اصفهان و گاهی در تهران اقامه نمود.

میرزا حسین حکاک باشی - در کتاب (المائة والاثار) راجع به این استاد چنین نوشته:

حاج میرزا حسین حکاک باشی

منسوب استاد ماهرآقا محمد طاهر که نامش همچنان مشهور است بوده اصلًا از شیراز می‌باشد اما در چهل سال قبل از فوتش به آذربایجان هجرت گزید و در خط نستعلیق و تقلید و نقل و حکایت خطوط و حک خواتم و عمل نقاری و کتبیه نگاری و سجع مهر و طغرا سازی و ترکیب بندی یگانه عصر و اعجوبه دهربود. مهر مهر آثار اعلیٰ حضرت اقدس شهیرiar محدث مدار و خواتم غالباً رجال دولت و اعیان مملکت و جمیع سکه های تبریز از سرینجه آن استاد بزرگوار صادر گردیده سچمیع حکاک ها و نقارها و خطاطها را در قدرت و مهارت او حیرت است و بلقب حکاک باشیکر به موجب فرمان مهرلیمعان از جانب دولت ابد توامان مفتخر بود همانا در یکهزار و دویست و نود هجری به سن هشتاد سالگی در تبریز رحلت نمود برادرش میرزا حسین حکاک مقیم دارالعلم شیراز نیز در این هنرها هم برابر برادر بود، نام این هنرمند را در شماره ۳۰۴ جلد یک به اختصار یاد نموده و در اینجا نیز بعضی احوالات تکمیلی وی را علاوه نمودیم، تا علاوه‌ماند را بکار آید.

* محمد تقی حکاک باشی - میرزا محمد تقی حکاک باشی پسر میرزا عبد الرحیم حکاک باشی است که در زمان مظفر الدین شاه قاجار شهره بوده و بسیاری از مهرهای شاه و شاهزاده‌ها و وزراء و رجال و اعیان اثر داشت این حکاک معروف فی باشد. به نوشته افضل الملک، مهر چهار گوش سلطنتی مظفر الدین شاه قاجار که به روی بلور سبزی مسطوح تاجدار گشته بودند اثر داشت این حکاک، با اعتبار است که در بالای آن «الملك الله» حکاکی شده و در زیر آن، سجع معروف مهر مظفر الدین شاهی به خط نستعلیق استادهای نقاری شده که چنین است:

گرفت خاتم شاهی مظفر الدین شاه دمیبد کوکب فسح و ظفسر پسون الله این بیت توسط میرزا محمد محیط شاعری که از هزار سرایان خوب تهران بود سروده شده و مورد قبول مظفر الدین شاه قرار گرفته و صدم توان نیز از بابت این یک بیت شعر، صله دریافت نموده بود. این مهر مخصوص فرمان مواجب والتاب و امتیاز اهالی داخله شد و ضمیماً هشت عدد مهر دیگر که بعضی از آنها شیر و خوشید علاوه بر اسم مبارک متقدور شده بود، خود شاه همیشه در بغل داشتند و به دستخطها موشوعه می‌ساختند.

حسین - نقاش و طغراساز و حکاک - بنوشه سپهری - برادر حاج میرزا بیانی - برادر حاج میرزا حسین حکاک و از خویشاوندان محمد طاهر حکاک معروف است از مردم شیراز و معاصر ناصر الدین شاه قاجار بود و در خط نستعلیق و نقل و تقلید خطوط و حک مهر و نقاری و کتبیه نگاری و ترتیب سجع مهر و طغراسازی، مانند برادرش دست قوی داشت و هنگام تالیف کتاب (المائة والاثار) (۱۳۰۶، ق.) در گذشته بود

علی تهرانی - بنوشه سپهری، علی تهرانی حکاک و خطاط اواخر قرن ۱۳ هـ بود و در حکاکی و نگین تراشی دست بر قدرت داشت، وفات وی بسال ۱۲۷۵ هـ اتفاق افتاد و در تهران بخاک سپرده شده است.

در این مقال بجا داشتیم که بعضی از شگردها و رموز فن را که در حکاکی و نگین تراشی بکار می‌رفته و از نسخ قدیمی استفاده شده، جهت اطلاع علاقمندان در این نوشته ها ارائه بدیم.

در نسخه بیان الصناعات که در سنه ۸۸۴ هـ. ق. و در بلده قسطنطیبه کتابت شده، راجع به حکاکی و نقاشی کردن عقیق چنین نوشته است:

«نشستن و نقش کردن بر عقیق - بستانه لخش قلیه سبید و لخش بلگ (برگ) عرص پس هر دو را چون سرمه بساید پس از آن هر دو را نیک برسکه تیز بمالد و آنچه خواهد بدين دارو بر عقیق بنویسد و بگارد و بگارد تا خشک شود - پس کوره آتش را گرم کند و آن عقیق را در آتش نهد تا نیک گرم شود. چون زمانی برآید از آتش پیرون آورد چون سرد شود آن دارو از وی پاک گند آنچه نبشه باشد یا نقش کرده بگونه سیم سبید باشد و عقیق مسجنا را سرخ.

نوغی دیگر - بستانه گوگرد و سبید و زنگار از هریکی بهری و هردو را خرد بساید و بسیده خایه بسر شد. پس ویرا بفرع ز الیق بچگاند و آنچه خواهد بنویسد. چون خشک شود برابر آفتاب بداره تا گرم شود پس او را پاک کند. آن نبشه همچو نقره باشد»

فهرست اهم منابع

- آلوم - سگه ها و مهر های پادشاهان ایران از سال ۱۵۰۰ تا ۱۹۴۸ میلادی تألیف هد. رابینودی بورگو ماله بنام *Coins - Medals, and Seals of the SHAHS OF IRAN* ذکر شاه طهماسب ... بقلم خودش - چاپخانه کاویانی برلین ۱۳۴۳ ه. ق.
- اسناد فرامین منتشر نشده قاجاری - به کوشش محمدعلی کریمزاده تبریزی ۱۳۶۸ خورشیدی لندن سفرنامه - میراز فتح خان گرمرودی به اروپا - به کوشش فتح الدین فتاحی تهران ۱۳۴۷ خورشیدی شرح حال رجال ایران نگارش مهدی بامداد ۴ جلد سلسلة النسب صفویه - نسب نامه پادشاهان صفوی - ایرانشهر چاپ برلین کریم خان زند و زمان او تألیف دکتر پرویز رجبی ۱۳۵۲ خورشیدی
- از شیخ صفائی تا شاه صفی - تألیف سید حسن بن مرتضی حسینی استرآبادی بااهتمام دکتر احسان اشرفی برگی از تاریخ قزوین تألیف حسین مدرس طباطبائی - چاپ خیام - قم ۱۳۶۱ ش
- تکملة الاخبار عبدي بيک شيرازی به تصحیح و تعلیقات دکتر عبدالحسین نوائی اصطلاحات دیوانی تألیف حسن انوری
- اسناد نامه های تاریخی دوره صفویه تألیف دکتر ذ - ثابتیان استاد فارسی موزه گرجستان چاپ جمهوری گرجستان تألیف V. Puturidze و - پوتوریدزیه فرامین فارسی ماتندا ران جلد ۱ و ۲ چاپ سال ۱۹۵۶ تألیف پاپازیان چاپ ایروان ارمنستان نسخه خطی بحرالآلی نوشته خانلر حلال خور به سال ۱۲۲۸ ه. ق. بخط خودش فرامین ترکی Suha Umur عثمانی پادشاه طغرا لاری چاپ استانبول ۱۹۸۰ مجموعه نگارنده نادر نامه تألیف محمد حسین قدوسی فروردین ۱۳۳۹ چاپخانه خراسان تاریخ عضدی - تألیف شاهزاده عضدالدوله بااهتمام حسین کوهی کرمانی تاریخ عضدی - توضیحات و اضافات دکتر عبدالحسین نوائی تاریخ ایران در دوره سلطنت قاجار تألیف علی اصغر شمیم سال ۱۳۴۲ ش تاریخ ایران تألیف حسن پیرنیا - مشیرالدوله و عباس اقبال آشتیانی مقدمه ای بر شناخت اسناد قدیمی تألیف تیمسار دکتر جهانگیر قائم مقامی ۱۳۵۰ مهرها - طغراها و توقيع های پادشاهان ایران - نوشته دکتر جهانگیر قائم مقامی اسناد سیاسی دوران قاجاری تهران ۱۳۴۵ ابراهیم صفائی یکصد و پنجاه سند تاریخی - نوشته دکتر جهانگیر قائم مقامی ۱۳۴۸ ش تاریخ نائین - تأییف سید عبدالحسین بلاغی ۱۳۶۹ مظاهري تهران مجلات ساتبی و کریستی - هنر و مردم - بررسی های تاریخی - مجله وحید - آینده - فرمانهای نگارنده در مجله بررسی های تاریخی